

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
В ДВАНАДЕСЕТ ТОМА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ
ЦВЕТА УНДЖИЕВА, ДОЧО ЛЕКОВ,
ПЕТКО ТОТЕВ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ ОСМИ

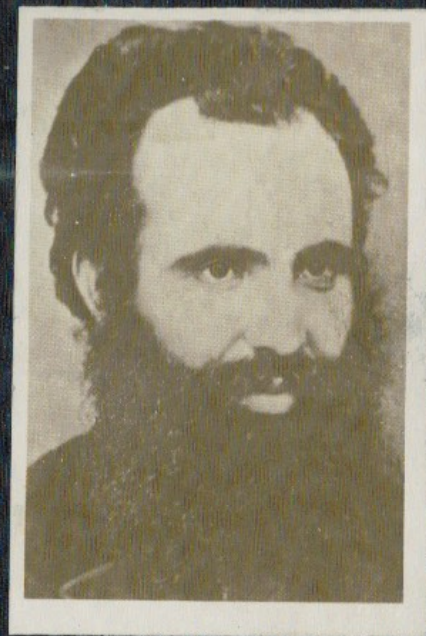
ПУБЛИЦИСТИКА
УВОДНИ СТАТИИ

ПОДБОР И РЕДАКЦИЯ
ПЕТКО ТОТЕВ

СОФИЯ 1986

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

8

L. Karavelov

[БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД НЕ ТРЯБВА ДА ОЧАКВА ИЗ ЦАРИГРАД НИКАКВО ДОБРО]

Букурещ, 1 юлия

Ако би било възможно, то и ние би изградили своят вестник на кола, както е постъпил Насрадин ходжа със своята фурна, т. е. ако би било възможно, то ние би удовлетворили и старо, и младо, и мъжко, и женско; но човеческите убеждения не са фурна. Един иска от вас да хвалите султанът, други иска да псуват Сърбия, трети иска да кълнете Росия, а четвърти ви повелява да защищавате неговите собствени интереси. Кажете ни сега в състояние ли е един вестник да изпълни желанията на секиго? В продължението на три години ние имаме време да се опознаем и с положението на турската империя, и със състоянието на българският народ, следователно оставаме и занаят при своите убеждения и мислим да продължим вестникът си по старата програма. Между турското правителство и нази не може да бъде никакво приятелство, защото щастието на нашият народ зависи от нещастията на османското правителство. Дорде на Балканският полуостров владеят турците, то българският народ ще бъде нещастен — това е факт. А ако е така, то криви ли сме ние, че изказваме тая истина? «С политика, говорят мнозина, с политика ние добихме йерархия, с политика ще да добием и политическа свобода.» «Ние не трябва да нападаме на турците, защото правителството се грижи за българските интереси и изпълнява нашата воля», говорят други. «Ние трябва да се молиме, да се кланяме и да благодариме, защото в противен случай твърде лесно можеме да изгубиме и това, щото имаме», говорят трети.

Разбира се, че ние не можеме да се съгласим ни с едните, ни с другите, защото твърде добре познаваме и турците, и намеренията на турското правителство. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че нашият черковен вопрос решиха ония свети български мъченици,

нически чувства са били най-главната причина на нашите нещастия.

И така, нашият вестник ще да продължава и занапред да открива турските злоупотребления и правителствените злодейства и уверени сме, че българската публика ще да го посрещне и тая година така, както го е тя посрещала лани и по-лани.

Свобода, г. III, бр. 1, 2 юли 1872

[ШКОЛИТЕ ТРЯБВА-ДА ПРИГОТОВЛЯВАТ ХОРА И ГРАЖДАНИ]

Букурещ, 6 юлия

Нази упрекват мнозина, че говориме твърде малко за училищата, за възпитанието и образованието и за литературата въобще. Разбира се, че сичкото това би било уместно, ако почти сичките наши български вестници да не бяха заети само с тия три вопроса. Секи говори за възпитанието, секи разсъждава за «отхраната», секи дава съвети за устройството на училищата; а сичкото това се върши затуй, защото тия три вопроса са модни. Ние сме уверени, че ако модният свят захване да пише и да разсъждава за духалата, то и нашите вестникари щат да посветят цели ред статии за циганският вопрос и написали би такива глупости, щото даже и лудите би се ухилили.

И наистина как може човек да се не смее, когато даже и г. Найденов говори за някаква си «отхрана». Ние и сега се не би решили да говорим за гореказаните вопросы, ако да не би имали сериозна причина.

Разносват се слухове, че г. Стефан Берон е намислил да отвори в Едирне една гимназия, която да се съдържава от доходите на мошията на покойният П. Берона. Ако тия слухове са основателни — а трябва да са основателни, — то секи един българин е длъжен да даде своето мнение. Освен това, нашият св. синод е намислил да отвори няколко духовни школи за образованието на бъдещите наши архипастири. Сичкото това ни дава право да

изложиме и ние своите убеждения за училищата, защото теорията захваща да се привождат на практика.

Ние сме говорили много пъти, ще да кажеме и сега, че нашите духовни школи не трябва да се отделяват от светските, защото на българският народ са потребни не фанатици и не аскетици, а честни и трудолюбиви граждани. Нашите архипастири трябва да бъдат из народът, за народът и с народът, следователно и тяхното възпитание и образование трябва да бъде българско и човеческо. Първоначалните школи трябва да бъдат общи, т. е. тия трябва да бъдат достъпни и за търговецът, и за попът, и за учителят, защото длъжността на тия школи е не да образоват, а да възпитават.

Колкото за гимназиите, то ние трябва да приведеме примери. В Русия доскоро съществуваше обичай, щото сяка една школа да има специален характер; но руското общество, даже и самото правителство, се убедило, че подобни школи не принасят желаемата полза и залегнаха за тяхното преобразование. Гимназията, семинарията, военният корпус, даже и търговската академия са се преобразили в гимназии и учениците се възпитават по едни и същи ръководства. В Германия одавна съществува подобен ред, а в другите европейски държави са и заборавили вече за спартанските методи. И така, в сичките школи се възпитават хора и граждани и само в шестият клас учениците захващат да се занимават с ония специални предмети, които им са необходими за техният практически живот.

Американците никога не позволяват да се четат специални предмети в гимназиите им. Ето що говори тяхната гимназическа програма: «Ако би допуснали да се четат в гимназиите специални предмети, то ние би повредили на децата си. Ние нямаме право да решаваме съдбата на тогова или на оногова; ние сме длъжни само да го образуваме и да го приготвиме за сяко едно занятие. Ако ние воведем в гимназиите си специални предмети, то ще да убиеме способностите на учениците — който има наклонност да стане механик, той не трябва да бъде поп. Освен това ние би противоречили на народната идея, която проповяда, че сяка една личност е свободна. Нашата обязаност е да приготвиме образованите хора, които да познават животът от сяка една страна, а тия хора ще

да определят и сами, когато достигнат на возраст, какви занятия са по силите им и по способностите им.»

И така, сичкият образован свят се е вече убедил, че школата трябва да приготвя хора и граждани, а специалните науки да се предават само тогава, когато ученикът свърши своето човеческо образование.

Но да оставим европейските школи за други път и да поговорим за своята собствена черга, защото европейските нужди и европейското положение са едни, а нашите са други. Най-напред трябва да кажем, че европейските школи могат и да куцат, защото учениците имат под ръката си богата литература; а ние? — Ние добиваме почти сичко из училищата си, следователно тия училища трябва да отговарят върно на своето назначение.

А какви са нашите днешни нужди? Нам са потребни днес за днес духовни пастири, човечески учители и техници. А могат ли нашите гимназии да приготвят подобни личности? — Не могат и не трябва да могат. Освен гимназиите нашето българско общество е длъжно да отвори едно специално заведение, което да отговаря на гореказаните нужди. Дорде не бъде изпълнено сичкото това, то ние не можеме и да очакваме от нашите школи твърде голяма полза.

Научаваме се, че в Цариград са намислили да съставят школска комисия, която да контролира училищата и да им състави програма. Ние не знаем кои са били ония побудителни причини, които са заставили Петра и Павла да се грижат за нашите български училища, и затова не желаем да говорим пространно за тия неща; ще да кажем само, че гнилото здание не може да поправи никаква замазка.

Поправете основанието, изградете яко здание, дайте на школите добро направление, залегнете за обезпечението на учителите и вам не трябват никакви комисии и никакви контроли. Повярвайте, че самите общини, които харчат за образованието на децата си, ще бъдат сто пъти по-силна и по-доброжелателна контрола, отколкото личността на х. Иванча или на о. Доротея. Но както и да е, а българите захващат вече да познават своите нужди и да се грижат за своето бъдеще; а това е твърде радостно явление.

Сега да кажем няколко думи за г. Стефана Берона.

Г. Стефан Берон е заслужил голямо уважение между ромънските българи, а днешното негово предприятие ще да пренесе това уважение и през Дунавът. Ние би желали да видим повече подобни патриоти.

Свобода, г. III, бр. 2, 8 юли 1872

[ТУРСКОТО ПРАВИТЕЛСТВО Е НЕПОПРАВИМО. . .]

Букурещ, 13 юлия

Когато ние говорим, че турското правителство не знае що прави, че то не познава своите собствени интереси и че смъртта на турската империя е неизбежна, то нас обвиняват в пристрастие и съветоват ни да се надееме. За да видим кой е прав — ние или нашите обвинители, — ние се решаваме да повикаме в свидетели «Левант Таймс», защото тоя вестник се издава в Цариград и знае работите по-отблизо. Ето що говори тоя вестник: «От някое време насам налозите стават твърде тежки за земеделческите класове в Европейска Турция. Тия налози са се увеличили дотолкова, щото на орачите грози окончателно разорение. Из сичкото това се види, че земеделците не могат вече да търпят това нередовно положение. Тия продадоха сичките си имоти, за да заплатят на интизамджиите; тия направиха за същата цел дългове, които никога няма да изплатят. А сичкото това ще да доведе земеделческият клас до такава една бедност, която ще да бъде убийствена за самото правителство. Ето защо правителството е длъжно да въведе по-правилна и по-справедлива система при взимането на даноците.

Налозите на десетаците не са вече такива, каквито бяха едно време. Тия днес служат само като върно средство за обогатяването на интизамджиите. Интизамджиите не земат вече, както едно време, едно на десет или, по-върно да кажем, едно на осем, а принуждават народът да им плаща едно на пет, едно на четири, даже и едно на три.

Според най-новите сведения, които сме добили из най-верен източник, в Европейска Турция има и такива селяни, които плащат на правителството повече, отколкото

чинат самите им произведения. Тая несправедлива система е обезсърчила до най-крайна степен земледелците от Европейска Турция, а особено земледелците из софийският санджак, които са изключително орачи. Едно голямо множество семейства са оставили земята си и преселили са се в Сърбия и Ромъния, за да търсят прехраната си. А сичкото това произхожда от лошавото управление и от лошавото разподеление на даноците. Даноците са по-големи от доходите. Това преселение се увеличава сè повече и повече. В софийският санджак няма нито една фамилия, която да не изпроважда своите членове да търсят работа в Ромъния и Сърбия.» И сичкото това говори ингелизин, когото ние никак нямаме право да наречеме турски неприятел. Освен това ние имаме пред очите си самите факти.

Турското правителство почти сякога е било шантаво, шантаво е останало и до днес. Секи вече знае, че благосъстоянието на сяко едно правителство зависи от благосъстоянието на самият народ, когото то управлява, а ние видиме, че цариградските дипломати се грижат само за своите временни нужди, без да помислят за ония последствия, които могат да им бъдат твърде скъпи.

По-надолу тоя същи вестник говори: «Ние не можеме да обвиняваме централното (цариградското) правителство, че то желае съсипването на земеделческите населения. Нашата мисъл не е такава. Ние укоряваме само чиновниците, които се занимават с продажбата на десетациите, че тяхната ревност излиза извън мярката (?). За да покажат на правителството, че служат добре, тия жертвуват интересите на орачите на интересите на хазната. Когато продават даноците, то тия чиновници имат предвид само едно: да извлекат колкото е възможно повече пари, без да мислят за бъдещето. Тия продават десетациите дотолкова скъпо, щото ингизамджиите стават истинни стопани на жетвите.» «Човек би помислил, че тия продават десетациите заедно със селата. Тия чиновници приличат на онзи стопанин, за когото ни разказва приказницата, че изсякъл дърветата, за да събере плодовете им.»

А ако питате нази, то ние не обвиняваме ситните чиновници, а обвиняваме централното правителство, защото най-главното зло произхожда из Цариград. На цариградското правителство са нужни пари и то ги намира с най-

беззаконните средства. Кажете ни в кое господарство се продават даноците така, както се тия продават в Турция? Кое господарство продава десетациите като монопол на частни личности? С тия продажби турското правителство унищожи скотовъдството, с тия продажби ще да унищожи и земледелието. А кой ще да пострадае от сичкото това? — Разбира се, че самото правителство: християните щат да осиромашеят за време, а правителството ще да погине засякога.

Сяка една революция се захваща от сиромасите и от емигрантите, а в турската империя и едните, и другите се увеличават сè повече и повече. «Царските началства, продължава «Левант Таймс», наместо да укротяват ревността на ингизамджиите, тия ги закрилят и насърчават. Почти сичките членове от ираде-мезлича са ортаци с ингизамджиите.» «Ние подканяме правителството да земе потребните мерки за улучшението на сегашната система за десетациите, защото земледелието не може да напредува под тия условия.»

Да кажем и ние своето мнение. Ние сме уверени, че преди да преобрази системата за десетациите, турското централно правителство е длъжно да преобрази само себе си. Ако ираде-мезлича прави ортаклък с ингизамджиите, то министерството е ортак с ираде-мезлича; а ако ираде-мезлича прави ортаклък с министерството, то министерството е ортак с в. везирин. Освен султанът в Турция краде секи чиновник; а султанът не краде затова, защото има право да взема колкото иска. Само 1/3 от даноците достигат до своето назначение, а 2/3 се крадат от пашите и от министрите. Сичкото това е такъв един факт, който не ще никакви доказателства. Турското правителство е уверено, че то е родено само да яде и да пие, а раята е назначена от аллахът да работи и да донася. А ако е така, то кой може да очаква от това правителство напредок и човечески проявления? Но ако искате да говорим право, то ние ще да кажем, че в сичките тия нещастия не е криво дотолкова ни правителството, ни ингизамджиите, ни самата система на управлението, отколкото са криви самите християнски поданици на султанът, които търпят, гладуват и надеят се. Турското правителство е непоправимо. . .

ГОЛЕМИ ДУМИ, ПРАЗНИ ОБЕЩАНИЯ, А РАБОТА — НИТО ЗА ДВЕ ПАРИ!

Букурещ, 21 юлия

Турското правителство е-захванало да се грижи и за нашата нравственост. Из България ни известяват, че това честито правителство е намислило да увеличи още повече и тия без това тежки даноци, т. е. то иска да тури акциз и на виното. Но най-чудно в това отношение е туй, че тоя акциз не ще да се зема от готовото вече вино, а от сяка една лоза, която расте по империята. С това свое предприятие правителството мисли да прекрати пиянството, което се било развило в последните години твърде много. Но нашият дописник, който знае отблизо правителствените дела, говори противното. «Правителството, говори той, е изгубило секи кредит в Западна Европа, а пари днес му са потребни повече, нежели в друго кое и да е време. Вие твърде добре знаете, че доходите не покриват разходите, а освен това Турция е длъжна да плаща такива големи проценти, които са в състояние да обанкрутят по-богата и по-економическа държава. И така, сичката тежест ще да падне пак на нещастните верноподаници на султанът, които изпродадоха вече и общата си от краката.» Това е така.

Разказват, че гореказаният акциз е дотолкова голям, щото жителите са намислили да изкоренят така също и лозята си, както преди малко време унищожиха и овцеводството си. Другояче се не може. Ако би захванал човек да говори какви даноци се земат от това или от онова произведение и какви злоупотребления стават при земането на тия даноци, то би трябало да напише цели томовете.

Да поговориме само за новият данок. Турското правителство иска да унищожи пиянството. Какво пиянство? Де е това пиянство? «Турските чиновници са се пропили дотолкова, щото са захванали да продават и фесовите си от главата», ще да ни отговорят мнозина. Сичкото това е истина, ще да кажеме ние, но тия чиновници щат да пият и тогава, ако в турската империя да не би останала нито

една лоза. Турчинът пие не вино и не проста ракия, а налива се с ром, с коняк, с апсент, с мастика и с шампаня; а секи вече знае, че тия пития се донасят из Западна Европа и из гръцките острови. И така, ако би турското правителство пожелало да унищожи пиянството, то би трябало да наложи акциз на иностранныте вина, а не на лозята в своята империя. Освен това, защо правителството не зема тоя акциз от кръчмите, а от лозята? — Защото, отговаряме ние, хилядо пъти е по-лесно да глобиме селачените, нежели кръчмарите. Кой данок се зема в Турция правилно, за да се зема правилно и тоя? В нашата честита империя е сичко беглик; а ако работите се продължат така, както са тия вървели до днес, то цариградското правителство ще да продаде на мезат и самите свои верноподаници. Такива са Махмудпашовите економии, за които говори почти сичка Европа. Големи думи, празни обещания, велики идеи и чудесни теории; а работа нито за две пари! Пред европейските кабинети се хвалиме, че употребяваме сичките си сили, за да удовлетвориме своите поданици и да облекчим техният живот; а довели сме работата дотам, щото тия верноподаници са принудени или да умрат от глад, или да земат пушките си и да идат на Балканът!

Но да видиме какво говорят за Махмудпашовите реформи самите европейски вестници. «Journal des Débats» ни разказва, че Махмудпашовото правителство не върви напред, а връща се назад. «Когато покойният в. везирин Али паша, говори тоя вестник, захвана да ввожда някои и други преобразования в държавата си, то почти сичка Европа очакваше от тях полезни последствия; но тоя дипломатин умря и неговите добри намерения последо- ваха след него в гробът. Из сичко се види, че Махмуд паша желае да върне старите еничерски времена и да унищожи сичко, щото има европейски или човечески характер. Али паша се стараеше да измени доколкото е възможно суровият и азиатският характер на турците, а Махмуд паша унищожава сичко, щото носи европейски характер. Днешният в. везирин е изгонил вече европейците из школите и из министерствата. Галатасарайският лицей, който беше основан от г. Буре, е преобразен в просто медресе; европейските индженери са изгонени и заменени с невежествени османлии; вилаетите са разва-

лени и пр.; с една дума, положението на днешня Турция е твърде плачевно.»

Ние се съгласяваме с гореказаният вестник, че положението на турската империя е плачевно, но можеме смело да го увериме, че това положение не е било подобро при Али паша. Както Али паша говореше големи думи, така също ги говори и Махмуд паша. Сичките Алипашови реформи бяха написани само на хартия, както са написани и реформите на Махмуд паша. Формите се менят, везирите се променят, законите се изменят, а положението на народът върви по своя исторически път, т. е. това положение бива сѐ по-лошо и по-лошо, и революцията става съвсем неизбежна.

Изпълни ли Али паша султанските хатихумаюни и многообещаващите хатишерифи? Введе ли той равноправност в държавата? Облекчи ли положението на своите християнски поданици? Накара ли своите чиновници да се повиняват на законът и да изпълняват волята на централното правителство? Унищожи ли той злоупотребленията, които правеше войската? Введе ли какъв-годе ред при събирането на даноците? — На сичките тия вопросы ние можеме почти сякога да отговорим отрицателно. А ако е така, то в какво са се състоели Алипашовите реформи?

Ако би «*Journal des Débats*» бил малко по-честен и по-правдолюбив, то той би ни отговорил просто и ясно: »Защото Али паша беше низкопоклонен раб на Наполеона III и защото Франция си играеше с неговите слабости.« Колкото за европейските индженери и за французките реформатори, то ние почти сякога можем да кажем, че една ластавица не съставлява пролет. Освен това европейските «учители и наставници» се занимаваха повече с шпионство, нежели с какъвто и да е други по-честен занаят. Секи вече знае, че тайната полиция беше съставена от поляци, от пешански евреи и от венецианци. И така, европейските чиновници и индженери, които оплаква днес гореказаният французки вестник, са били вредителни и за правителството, и за народът, защото тия чиновници са били шпиони и на чуждите господарства, които са им покровителствували.

Единствената заслуга, която е направил днешният везирин на своето правителство, е унищожението на Али-

пашовата шпионска камера, която е погълнала толкова невинни жертви. Ето какви са ония «човечески и европейски» заслуги, които са направили на Турция иностранными чиновници. Но да оставим тия неща и да поговорим за днешното наше положение. Какво ще да прави народът, ако турското правителство изпълни своите намерения, т. е. ако увеличи даноците? — Народът трябва да протестира, ще да отговорим ние, защото в противен случай той трябва да погине; народът трябва да протестира, защото чашата е вече препълнена; народът трябва да протестира, защото го очакват още по-тежки страдания. . .

Може ли да бъде ред в онова господарство, в което чиновниците се променят почти секи месец? — Разбира се, че не може. Когато човек погледа що става в Турция, той трябва да се увери, че в това честито господарство се не знае ни кой пие, ни кой плаща. Министрите, директорите на министерствата, пашите, валиите, даже и кадите, се променят като стара дреха, без никаква причина. От това произхождат и ония кражби и злодейства, които съществуват по сичките крайове на империята. Секи един чиновник бърза да открадне колкото се може повече, защото правителството е «длъжно» да го премести, а за сяко премещане са потребни пари. Секи вече се е уверил, че турските чиновници не са способни за никаква работа. А отде произхожда сичкото това? — От самото основание. В Турция няма специални школи, няма специални занятия и затова военният става кадия, кадият — индженерин, индженеринът — молла и т. н.

Освен това, в Турция не е нужно никакво учение, защото протекцията занимава най-първото място. Множество паши, валии, бинбашии, даже и министри, са били олани, чубукчии, сеизи и ахчии при турските големци. Най-развалените европейци, които променят вярата си и убежденията си, стават първенци. Ако би захванал човек да изучава животът на днешните министри, то би се убедил, че половината из тях са достойни само за бузаджии. Тряба да забележиме и това, че ние не говорим за ония бузаджии, които варят бузата, а за ония, които я продават. Из Цариград явяват, че министерството се пак променява.

Свобода, г. III, бр. 4, 22 юли 1872

2 Л. Каравелов, т. 8

[МИДХАТ ПАША
БИ ТРЯБВАЛО ДА ПРЕОБРАЗИ
НЕ ФЕСОВЕТЕ, А ГЛАВИТЕ]

Букурещ, 28 юлия

В прошедшият брой на нашият весник ние казахме, че французките вестници оплакват покойният велики везирин Али паша и неговите благонадеждни реформи; казахме и това, че на Западна Европа се не харесва политиката на Махмуд паша, защото той турчин не търпи европейците и изгонил ги е из правителствената служба. Всичките злини, които произхождат днес в турската империя, се приписват на Махмуд паша. Един французки вестник ни разказваше преди малко време, че даже гръко-българската борба е плод на Махмудпашовата политика. Мнозина мислеха, че Махмуд паша е русин, че той изпълнява буквално волята на г. Игнатиева и че той няма свои собствени убеждения.

А ако питате нази, то нашите убеждения за Махмуд паша са съвсем други. Махмуд паша не е нищо друго освен чист турчин, който желае да управлява държавата си така, както са я управлявали старите везири при Османа, Махмуда и Меджида. Много пъти Махмуд паша е говорил на своите приятели, че европейските държави си играят с турската империя, че тия я опропастват, че тия се стараят да убият турската сила и пр. Един ден той казал пред няколко правителствени лица така: «Ни една европейска държава ни не желае добро, секи гледа да извлача колкото може повече материална полза из нашата империя и да владее неограничено над нази. Време е вече да свалиме от шеите си чуждото туторство.» Сичкото това ни разказа едно такова лице, към което ние имаме пълно доверие. Освен това, самите действия на Махмуд паша говорят в полза на гореказаните негови думи.

И така, Махмуд паша беше турчин, а ние би желали да имаме дело с такъв един турчин, нежели с ония турски чиновници, у които напредокът се състои само в това да знаят няколко французки фрази науст, да пият вино, да ядат свинска мас, да играят кадрил, да дават балове, да ввождат разврат и да закачат жените наред пазарът. Такова е нашето убеждение. Но както и да е, а Махмуд

паша е длъжен да преклони коляното си пред Мидхат паша и да му предаде юздите на управлението. Мидхат паша е станал везирин. Когато ние добихме това известие, то повторихме още веднаж нашето одавношно заключение: в Турция се не знае ни кой пие, ни кой плаща. Преди няколко месеца Мидхат паша се обвиняваше в различни господарствени престъпления и правителството мислеше даже да го изпроводи на заточение, а сега това също правителство му дава везирско достойнство и има към него пълно доверие!

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че Мидхат паша е избран не от правителството и не от султанът, а от европейските държави, т. е. от Австро-Унгария и от Франция. Когато се беше разнесъл слух, че Мидхат паша е назначен за валия на Едирненският вилает, то «Курие д'Ориан» говореше, че приятелите на Мидхат паша били оскърбени за отдъльчаванието му из Цариград, но тия се утешавали с това, че той твърде скоро ще да се върне в столицата, за да приеме по-достоеен по способностите си чин. А кои са тия Мидхатпашови приятели? — Разбира се, че тия не са нито турци, нито рая. Турците ненавиждат Мидхата затова, защото не е чист турчин; а християните го ненавиждат затова, защото е ни риба, ни месо.

Ако искате да имате верни понятия за способностите на Мидхат паша, то разгледайте внимателно неговите действия в Русчук. Когато Мидхат паша беше дошел в Русчук за валия, то рекъл на французкия консул следующето: «Нашите реформатори трябва да бъдат като Петър Велики; тия трябва да разрушат сичко, а после да захванат да градят, щото им е потребно изново.» Разбира се, че за един французин, който обича постоянно да разрушава и да гради, Мидхат паша беше велик човек. Французките вестници възхваляваха тоя турски Робеспьер до небето и надееха се да жънат.

Но що произлезе от сичкото това? Какви последствия произлязоха от Мидхатпашовите реформи? Най-после, какъв характер имаха сичките тия реформи? Турският Петър Велики, както и руският Петър Велики, поиска най-напред да унищожи в турския народ онова отлично свойство, което му даваше право да се нарича

турски народ, т. е. той поиска да убие турската патриархалност и да излее нови турци, които би имали европейски характер. Разбира се, че християните трябваше да се принесат в жертва на нова Турция. Мидхат паша понапред от сичко се постара да отвори публични къщи и да даде секиму свобода да посещава тия къщи и да развратничи, колкото му е угодно. Публичната жена беше защитена от великият валия; тя можеше свободно да продава стоката си; тя имаше даже повече права и привилегии, отколкото честните гражданки. Турците и християните бяха съвсем равноправни в тия публични къщи. Но и тука съществуваше едно малко изключение. Мидхат паша строго запрещавахе на туркините да стават публични жени. Така също на турците беше позволено да земат за жени християнки, но на християните се не позволяваше да земат туркини.

Втората реформа, която Мидхат паша въведе в своята вилает, бяха свещовските, търновските и русчушките жертви. Но нам твърде лесно могат да отговорят така: «Сяко едно правителство има право да коли и да беси своите непокорни поданици.» Нека да е и така, но питане е, кой беше главната причина, която накара българите да се волнуват и да се земат за оръжие? — Ние смело можем да отговорим, че главната причина беше правителството, т. е. Мидхат паша и неговите второстепенни реформатори.

По нашето мнение само оная реформа принася полза, която се желае от самият народ и която е основана на нравствени начала и на економическо благосъстояние. Нищо подобно ние не видяхме от валийските управления на Мидхат паша. Мидхат паша до днес е употреблявал сичките си сили само да бунтува народът, за да може после да го усмирява и да се препоръча и пред султанът, и пред великите сили. И той изпълни своите планове твърде изкусно. Неговите русчушки мистификационни игри и неговата багдатска донкишотска деятелност могат да докажат секиму какви цели е имал тоя господарствени чиновник. Но най-главната заслуга, която е направил досега Мидхат паша в управляемите от него вилаети, е преобразованието на чиновничеството. Валиите, които управляваха до него и после него Дунавският и Багдат-

ският вилаети, имаха твърде малко чиновници, а голямо количество олани, сеизи, адъми, чубукчии и сякаква безполезна поганщина, в която намират утешение само азиатските развратници. Мидхат паша увеличи числото на чиновниците, отвори канцеларии, въведе в тях полупоевропейски ред и покри столовете със зелено сукно. Разбира се, сичкото това беше само една форма, която не принесе никакви последствия. Мидхат паша би трябало да преобрази не фесовите, а главите; но подобно преобразование е съвсем невъзможно между един полудив, полуизгнил и полумъртъв народ.

Ние мислиме, че и везирското достойнство на Мидхат паша ще да бъде дотолкова плодотворно, доколкото беше и валийското. И така, Западна Европа е удовлетворена; а ще ли да бъде удовлетворен самият народ, когото ще да управлява отсега великият реформатор? — Не вярваме.

Свобода, г. III, бр. 5, 29 юли 1872

[ПАЗИ, БОЖЕ, ОТ СИТИЯТ БЪЛГАРИН!]

Букурещ, 4 августа

В това също време, когато х. Иванчо ефенди целува коляното на великият везирин и уверява го във верно-поданическите чувства на българския народ; в това също време, когато нашите епископи и митрополити очакват звънци от Високата порта и карат се кой да лапне поголемият залаг; в това също време, когато присноблаженото «Право» съветова българския народ да не слуша Робеспьеровците и Дантоновците, а да дреме от дългият; в това също време, казваме, когато нашите и ситни, и едри патриоти кадят темян на турските власти и очакват месия — в България произхождат твърде плачевни събития.

Из Плевен ни явяват, че около три хиляди българи са се решили да се преселят в Сърбия, защото не са вече в състояние да плащат на правителството такива тежки даноци и да хранят своите семейства. Пишат ни така

също, че турското правителство употребляло сичките си сили да разчисти българските села, които се намират покрай сръбските граници, и да ги насели с черкези и татари, и да тури яка преграда между българо-сръбското обединение. Даноците, които са наложени в последното време на народът, са достигнали до такива огромни размери, щото жителите в най-плодовитите и най-добре наредените господарства не би могли да ги заплатят.

Ето с какви думи изображава положението на народът нашият плевненски дописник: «Правителството се е решило да опропасти народът и да го направи неспособен за нищо и за никакво. От една страна, нас убиват материално, а, от друга, нравствено. Народът е оголял, а голият човек никога не може да мисли за своето умствено развитие. В последните три години посеябите по България принесоха твърде малка полза и селянинът беше принуден да търпи глад и сиромашия. Но правителството не обърна никакво внимание на сичкото това и увеличи още повече даноците. Днес земат вече не едно на пет и не едно на десет, а шестдесет на сто. Разбира се, че селянинът не е в състояние да заплати тия тежки даноци и по селата се случил следующето. Най-напред премина беглихчията и зема на селянинът сичките овце; мина йошурджията и зема му воловете, защото не намери жито; мина серчимджията и зема му свинете; мина самото правителство, за да си събере вересията, и зема му къщата и покъщнината. И така, селянинът остана гол, но остана и длъжен на чорбаджиите и на чифутите. Останали бяха цели само лозята му; но тях продадоха чорбаджиите, за да земат своите капитали, които му бяха дали с лихва сто на сто.

Такова е положението на народът; а правителството иска още и някакви си помощи, за да покрие своите вътрешни дългове, и накарва селяните да купуват кайметата му и да ги унищожават.

Кажете ми сега, какво би трябало да прави народът, за да се избави от тия тежки мъки и от тия безчовечни страдания? Аз зная, че вие ще да кажете така: «Нека протестира, нека въстане, нека се бори.» А знаете ли вие, че подобна борба изисква барем какво-годе развитие, а нашият народ е отъпял и оглупял до най-крайна степен. Само цариградските калпазани могат да проповядат, че нашето спасение се заключава в школите и в учението.

Ела и учи народът, ако можеш! Но както и да е, а множество български семейства се преселяват в Сърбия, за да намерят парче хляб и да заспят барем две нощи мирно и щастливо.»

Ние не знаем какво и да говорим повече за българското нещастно положение, защото дописникът ни е изказал почти сичко, щото би трябало да се каже, но в това също време не можеме да премълчиме и да не открием кои са най-главните виновници в това безнадеждно зло.

И така, ние свободно можеме да кажем, че главните неприятели на българския народ са самите българи, т. е. нашите чорбаджии, учители, образователи, попове, владици, публицисти, а най-повече турските чиновници, какъвто е х. Иванчо и неговите честити братия. Пази, боже, от ситият българин! Седнали са в Цариград коджа мъже, та се препират кой да яде и кой да глоби светът, а нашите нещастни братия се преселяват като говеда от едно място на друго и търсят по чуждите крайове щастие и добро! «Ние трябва да образуваме народът и да победим своите неприятели нравствено», говорят цариградските публицисти и мислят, че са открили втора Америка. «Ние трябва да залегнеме за развитието на българската индустрия; ние сме длъжни да способствуваме за развитието на търговията и за улучението на економическото положение на народът», говорят някои наши учени глави и мислят, че решават съдбата на французките пролетарни или на ангелизките работници. «Ние не трябва да проливаме кръв и да жертвуваме младите сили на България, защото Турция пада и сама по себе си, а ние сме нейните законни наследници», говорят мнозина наши дипломатически умове и мислят, че природата е обязана да им пусне и печени кокошки от небето. «Не трябва въстания, не трябва жертви, защото Русия още не е готова със своите железни пътища», говорят някои наши ръжди, които са се научили да очакват почти сичко от чужда ръка и да се хранят из чужда кухня. «Народът ни още не е узрял», казват нашите предводители и очакват щастливи дни.

Ако питате нази, то ние свободно можеме да кажем, че ако работите вървят и занапред така, както са тия вървели до днес, то нашият народ ще да узрее само тога-

ва, когато се изгуби съвсем от светът. Предводителите на тоя нещастен народ щат да очакват неговата зрелост, а той ще да се разединява и деморализира, дорде изгуби и последните свои сили. Преди няколко години се преселиха в Русия няколко стотини хиляди селачени; сега се преселяват в Сърбия десетина села; сяка година остават в Ромъния по няколко хиляди работници, а нашите предводители все още очакват златни времена!

И така, нашето бъдъще е съвсем незавидно, ако цариградските публицисти и да ни уверяват, че ние напредваме от сяка една страна. Народът се не освобождава с х. Иванчовци, с Балабановци, с бели ръкавици, с продадени совести, с калугерски бради и с турски чиновници. Нам днес са потребни честни и трудолюбиви апостоли — а ние ги нямаме. Нещастно е нашето положение! Ние се боиме да не станеме като чифутите и да се не разпръснем по сичкият свят. Ако нашите предводители се не земат за ум, то нашето заключение ще да се изпълни. Ние би желали да знаем какво щат да кажат за гореказаното явление цариградските вестници. Очакваме отговор.

Свобода, г. III, бр. 6, 5 август 1872

[ЗА БЪЛГАРСКОТО КНИЖЕВНО ДРУЖЕСТВО]

Б у к у р е щ, 11 августа

Нашите лични неприятели разносват слухове, че ние сме били гонители на «Българското книжевно дружество» и че сме се старали за неговото унищожаване. Ние смело отблъсваме от себе си тия обвинения и явяваме пред сичкият свят, че това, щото се приписва нам, трябва да се отдаде на нашите неприятели. Ние хиляди пъти сме говорили, че «Дружеството» е свято и необходимо за нашият народ, както му е необходим и насъщният хляб; но какво трябва да върши това дружество, какви са неговите обязанности, какви са неговите най-първи цели? — Това е друг вопрос.

Да изкажеме своите убеждения. Секи вече знае, че

нашата книжевност е до такава степен бедна, щото ние не би могли да срещнеме нито две книги, които би отговаряли на своите цели и които би заслужили име книжевност; секи вече знае, че науката и книжевноста се намират днес в ръцете на селските учители, на различни спекуланти и на пловдивските бакали; най-послед, секи вече знае, че нашите школки учебници са достойни само за огънят, защото тия учебници са избирани лошаво, а преведени са още по-лошаво.

При това състояние на нашата книжевност «Българското книжевно дружество» е съвсем необходимо. Това дружество би трябало да извърши следующето: 1) Да се постарае колкото се може по-скоро да напечата и да разпространи по-първите школки учебници; 2) Да издава такъв един вестник, който би имал не учени или не облачни цели, а съвременно значение; 3) Да контролира новите книги и да ги рекомандува на публиката, ако само тия отговарят на своите цели; 4) Да преследува чистосърдечно, безпристрастно и добросовестно ония шарлатани, които са станали писатели за едно парче хляб, т. е. които не са в състояние да работят друга работа, а заемат се да лъжат светът и да безчестят и литературата, и науката. Подобни шарлатани, за нашето нещастие, съществуват твърде много. Ето накратко какви са обязаностите на нашето «Българско книжевно дружество».

Да видиме сега в състояние ли е това дружество да изпълни гореказаната програма. Ние можеме сякога да отговорим утвърдително. Но ние можеме да кажеме за дружеството сичкото това само в такъв случай, ако неговото предназначение е да разпространява знание между българският народ и да принася полза на училищата; а ако целта на това дружество е (според както говори букурещкият дописник на в. «Право») да храни дембели, то ние земаме думите си назад и оставяме спомагателните членове на това дружество да правят щото щат и да харчат капиталите си за каквото искат. Разказват, че годишните доходи на дружеството се простират до 5000 франга; а с такъв един капитал могат да се направят чудеса. Ако няколко български вестника се издават без никакви помощи, то би могло да се издава и «Периодическото списание», стига само да се издава редовно, да бъде попу-

лярно, да отговаря на народните потребности и да се занимава повече със съвременните въпроси.

Когато един писател зема перото си в ръка да пише, то той трябва по-напред да обясни сам на себе си що пише, защо пише и за кого пише. Ако намерението на тоя или на оня писател е да увеличи знанието на народът, то той трябва да му напише само онова, из което той да извлече каква-годе полза; а ако намерението на г. Дринова или на г. Кръстовича е да се покаже пред светът, че знае много и че сваля звездите от небето, то нека издаде своите «велики произведения» със свое иждивение и нека гърми името му от восток и до запад. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че между приятното и полезното има голямо различие. Ние предпочитаме полезното. Когато един човек е гладен, то ти трябва да му дадеш да яде, а не да му разказваш приказници; когато един човек иска щастие, то ти трябва да го научиш как да оре и как да сее по-лесно, а не да му разказваш за дебелината на персидският цар; най-после, когато един народ иска да избистри и да просвети своя ум, то ти трябва да го научиш онова, щото му е необходимо за това и щото може да му бъде полезно през животът, а не да го залъгваш със своите «велики неаполитански открития». Сичкото това разбират и най-малките деца.

И така, обязаността на сяко училище, на сяко дружество, на секи образован човек и на секи писател е да научи най-напред народът ни да чете, да го научи да сметне, че 2 и 2 правят четири, да му покаже най-необходимите географически, економически и статистически сведения; а после вече да му разказва за Астиаговият пояс и за Навуходоносоровите войници. Освен това, на българите се най-необходими днес за днес такива едни книги, които е в състояние да разбере и мъжко и женско, и старо и младо, и учено и неучено. А колко българи могат да разберат Дриновите истории и високоучените произведения на нашето Книжевно дружество? — Твърде малцина. А Кръстовичовите учени произведения, които секи хвали, но които още никой не е прочел? — За Кръстовичовите високоучени дела — които са написани на монголо-кинезо-русо-български език — ние не смеете ни да говориме, защото сяко едно разсъждение е запретино от г. Стоянова.

И така, «Българското книжевно дружество» трябва да измени своята програма и да захване да работи по-енергически и по-добросовестно. Другояче то трябва да погине, а това би било твърде неутешително. Ние знаеме, че г. Стоянов и неговите приятели щат да ни кажат, че без средства се не може. Истина е така, но ние уверяваме секиго, че средства би се нашли, ако само действителните членове на дружеството би захванали да работят и да работят това, щото казахме по-горе. Сяка една добре написана книга се продава по няколко хиляди екземпляра; а ако е така, то дружеството не само че няма да губи нищо, а трябва да печели и да печели твърде много. Ако ни не вярвате, то питайте г. Данова и г. Манчева. Една книжка от пет печатни коли може да се напечата за 30 жълтици; а ако я продаваме по 1/2 франг, то за 1000 екземпляра ще да добиеме 41 2/3; а за две хиляди екземпляра 83 1/3 жълтици. Тряба да забележиме тука още и това, че книгите на дружеството би се продавали повече, нежели книгите на частни личности. Ние напечатахме «Детската библиотека» в 2000 екземпляра и изпродадохме я; а сега сме намерени да напечатаме още толкова, защото книгата се търси. Вижте сега продават ли се българските книги или не.

Но великите хора на малките работи, т. е. действителните членове на дружеството, могат да ни кажат, че дружеството не трябва да се занимава със ситни работи, защото ученият човек е длъжен да пише само за големи предмети и за кинезките императори. Ние сме чували твърде често господина Стоянова да говори: «Нашата книжевност трябва да бъде сериозна, дълбока и висока; а нашите учени мъже са длъжни да се занимават само с високите науки.» Като не знаеме коя наука се нарича висока и коя ниска, то оставяме г. Стоянова да мечтае за големите работи и обръщаме се пак до дружеството. Дружеството ще да издава такъв един вестник, който ще да има предплатници и в Ромъния, и в България; а ако е така, то такива предплатници могат да се появят повече от 4000. Помислете си сега, какво би могло да извърши дружеството, ако то да би влязло в ръцете на опитни хора и на добросовестни учени. Ние не говориме за и. Друмева, но целта на г. Стоянова — когато той се беше завзел за основанието на дружеството — е била съвсем

друга. Г. Стоянов е гледал да основе дружеството само за неговата лична прехрана. А може ли дружеството да напредне при тия условия? Ние пак повтаряме, че не може. Уставът трябва да се измени и да подпре самото здание. Ето защо ние съветоваме сичките български общини да си изпроводят представители на годишното събрание, което ще да стане в Браила на 25 август, защото в противен случай падението на гореказаното дружество е неизбежно.

Свобода, г. III, бр. 7, 22 август 1872

[ТУРСКОТО ВЪЗРОЖДЕНИЕ Е ПРАЗНА МЕЧТА]

Букурещ, 18 августа

«Пестер Лойд» мисли, че турската империя ще да добие пак оная страшна сила, която е тя имала «во время оно». Главната причина, за да се извърши това голямо чудо, бил Мидхат паша, който, по думите на гореказаният вестник, е способен да свали и месечината от небето. Програмата на Мидхат паша се заключавала в следующите няколко точки: първо, той иска щото турците да добият политическо и религиозно преимущество над християните (?); второ, той не признава никакви народни права и никакви национални преимущества; трето, той иска да усили турският елемент, чрез когото властта на султанът да бъде заячена на своето място и т. н.

Колкото за външната политика на новият везирин, то, по думите на «Лойд», тя се слагала твърде добре с политиката на Австро-Унгария. Мидхат паша е жесток противник на Русия и на сичките ония европейски сили, които не защищават Портата от нейните многочислени неприятели. Но най-главното достойнство на Мидхат паша било това, че той обичал маджарският народ и сякога бил готов да стъпи с пешанското правителство в тесни сношения. «Мидхат паша, говори «Лойд», ще бъде в състояние да унищожи европейското влияние и да развеже ръцете си колкото се може по-скоро», т. е. ако трите императора, които мислят да се съберат в Берлин, поис-

кат да положат край на Восточният вопрос, то Мидхат паша ще да умее да се възползува от обстоятелствата и ще да възобнови държавата си. «Ние в Австро-Унгария, говори «Лойд», с голямо внимание следиме за ходът на турските дела и радваме се, като гледаме, че това господарство добива сила (?). Ние сме готови да подпомагаме турските прогресивни движения с сичките си сили, защото искаме да видиме турската държава независима (?), силна и яка.»

Сичкото това е твърде добро, но ние имаме пълно право да не повярваме на «Пестер Лойд», защото тоя вестник преди малко време пееше съвсем друга песен. Преди два месеца тоя вестник беше приятел на южните славяни и желаше им по-добра бъдещност, а сега се решава да поддържава с сичките си сили турските прогресивни движения!

Да видиме сега какви са тия прогресивни движения и на какво тия меришат. Ние сме говорили хиляди пъти, ще да кажем и сега, че турските прогресивни движения произхождат само в Цариград, т. е. в министерските канцеларии, дето се пише и говори твърде много, но дето се не върши почти нищо. Ако турската империя пропада, то пропада не за това, че тоя или оня министър е неспособен човек, а защото самият турски народ е неспособен за никакъв прогрес и за никаква цивилизация. Сичкото това твърде добре знае и сам Мидхат паша. И така, турското възрождение е една празна мечта, която има какво-годе значение само в болните глави. Тряба да ви кажем и това, че нашето убеждение разделяват сичките европейски политици, които нямат интерес да лъжат ни Турция, ни Австрия.

Съвременните господарства се съставляват от народ; а в Турция и Австрия съществуват само завоеватели и рая, т. е. само завоеватели и побежденни народности, които нямат никакви права, следователно, които не могат да бъдат задоволни от своите победители. Гореказаните две господарства би могли да продължат своето съществуване само тогава, ако удовлетворят своите поданици и ако се постараят да воведат в държавата си ред и справедливост. А възможно ли е сичкото това? — Ние отговаряме, че не е възможно. Ако Мидхат паша

бъде в състояние да извърши това неестествено дело, то ние още отсега можем да му дадем титла «Мидхат велики». За да повдигне човек един народ, който се намира в такова варварско положение, в каквото се намират турците, той трябва да залегне по-напред от сичко за неговото образование, т. е. да се постарее да му даде човечески характер; но това не може да извърши един човек, ако той да би бил по-гениален даже от Наполеона I.

Секи вече знае, че турското образование се намира и до днес в ръцете на моллите и на дервишите. Но да оставим турският народ и да поговорим за Мидхатпашовите отношения към християнските народности, т. е. към нещастните поданици на султанът. Нашите читатели са се вече научили, че в. «Македония» е запретен и че редакторът ѝ е затворен. А защо и за какво? «Право» е напечатало едно официално известие, в което се говори, че г. Славейков се бил побратимил с революционният комитет в Букурещ (!) и разделял идеите му (??). Това известие ни се показва смешно по две причини: първо, по неговата неоснователност и празнословие; второ, по неговата безпримерна глупост.

Славейков разделял идеите на комитетът! А може ли х. Иванчо ефенди, който е открил на Мидхат паша тия важни открития, да ни разкаже какви са идеите на комитетът и какво той изповядва? Може ли х. Иванчо да ни докаже, че Славейков разделя идеите на гореказаният комитет? Най-после, може ли той да ни докаже, че подобен комитет съществува? Ако х. Иванчо отговори на тия три вопроса утвърдитено, то ние имаме пълно право да помислим, че и той участва в гореказаните комитети, когато знае даже и техните програми.

Да обясниме и това дело. Ние бяхме нападнали във вестникът си на в. «Право» и говорехме, че г. Найденов не знае що говори и що пише; нападнали бяхме и на х. Иванча и казахме, че тоя достоен мъж се е завзел да приследува еретиците и да защитава православието. Г. Славейков препечата гореказаната наша статия; а това, по мнението на Мидхат паша, се счита за господарствено престъпление (?). Ето що говори «Официалното известие» за това дело: «Тя («Македония») беше достигнала даже да препечатва членовете, които бяха обнародвани в «Свобода», органът на комитетът» (??). Даже в Австрия на-

падат на министрите и на наместниците, а в нашето честито отечество затварят редакторите само за това, че тия не уважават г. Найденова и х. Иванча! Да се чуди ли човек, или да се мае? Освен това, ние би попитали турското правителство или в. везирин, може ли той да ни докаже, че нашият вестник е орган на каквото и да е революционно дружество? Може ли той да ни докаже, че ние изпълняваме волята на Петра и на Павла?

Нашият вестник е независим и не признава ничия контрола освен контролата на тукашното правителство, под покровителството на което живееме. Сичкото това ние сме готови да докажем почти сякога. И така, новият садразамин е захванал да измишлява някакви си комитети и в тяхното име да запрещава българските вестници и да затваря техните редактори.

Да кажем сега какво говорят някои некомитетски вестници за Мидхатпашовите строгости. Един австрийски вестник говори следующото: «Мидхат паша сее буря, затова буря ще и да пожъне. Това е неизбежно. Който иска да реформира и употребява за тая цел насилия, той твърде лесно ще да потъне. С насилия се нищо не повдига, а сичко се разваля. Насилията са твърде лоша-ви орудия при ввожданието на реформите. Ако Мидхат паша мисли, че с подобни средства е възможно да реформира турската държава, то той твърде скоро ще да дойде до онова, щото никак не желае, т. е. той ще бъде причина да се избрише империята му от европейската карта. На християнските народности в Турция е потребно само възобновлението на някогашните белградски дахии, и тогава Турция тутакси ще да се разниже на части. Нека Мидхат паша тръгне по тоя същи път, по който вървяха някога си белградските дахии, и по цяла Турция ще да се случи това, щото се беше случило пред 1/2 столетие в Сърбия.» Гореказаните думи казва «Панчевац», който няма причини да бъде пристрастен.

Свобода, г. III, бр. 8, 19 август 1872

[НАРОДНОТО ОТЧАЯНИЕ Е СТРАШНО И НЕПОБЕДИМО]

Букурещ, 24 августа

Почти сичката европейска журналистика — освен няколко руски и французки вестници — проповяда, че Мидхат паша ще да реформира турската империя, че ще да изкорени злоупотребленията и че ще да умири раята. Един австро-маджарски орган говори даже, че Мидхат паша ще да положи здрави основания на възрожденната империя, като съедини сичките мохамедански племена (?) в едно цяло и като улучши състоянието на финансите. «Ако турската империя, говори тоя вестник, е изгубила секи кредит, то го е изгубила за това, че правителството е било слабо и че то не е било в състояние да гарантира за благосъстоянието на тая страна (?). Мидхат паша със своя железен характер (?) ще да повърне изгубеното. Австро-Унгария предвиди сичкото това и радва се от се сърце.»

Но можеме ли ние, които познаваме турското правителство, да повярваме на Австро-Унгария и да се порадваме заедно с нея? Можеме ли ние, които сме претърпели досега толкова мъки и неволи и които търпиме и до днес всевъзможни насилия, да погледаме с добро око на правителствените реформи и на Мидхатпашовите доброжелания? Ако и да би пожелали да направиме сичкото това, то не би могли да го направиме, защото хиляди пъти сме се лъгали. Мидхат паша ще да въведе в държавата си мир и справедливост! Тия изтъркани фрази ни се чинят до толкова смешни, доколкото са смешни и ония, които ги говорят. Справедливост! Леко е да каже човек тая дума, но как ще той да я изпълни. Справедливост не може да се въдвори в оная държава, в която няма равноправност, а равноправността е за Турция почти немислима. Както мохамеданинът няма желание да се побратими с гяур и н ъ т, когото той ненавижда от сичкото си сърце, така също и християнинът не може да се сдружи с ония злодеи, които са цедили кръвта му капка по капка.

Ако Мидхат паша знае да чете, то нека разгърне с внимание турската история и да ни каже в кое господарство са се извършили толкова злодейства, колкото са ста-

нали, в различни времена, в турската история? Нека той да си припомни кърджелийските, делибашките и еничерските времена. Нека си припомни арнаутските нашествия. Нека си припомни своите собствени действия в Русчук, в Търново и в Свищов. Подобни неща почти никога се не забораваат. Народните предания се съединяват със съвременните неволи и съставляват такова едно ожесточение, което се не бои ни от колове, ни от бесилници, ни от Деари Бекир. Каквото си посеял, това ще и да пожънеш. Историята ни представлява хиляди примери и доказва ни, че колкото по-големи са били тиранствата в това или в онова господарство, толкова по-голямо е било и отмъщението. Сръбското въстание и освобождение произведоха турските дахии, кандийското въстание произведоха правителствените чиновници, гръцката етерия беше създадена от турските насилия, периодическите черногорски войни произхождат от грубите разбойнически страсти на арнаутите и на турският фанатизъм.

Сяка една несправедливост ражда отмъщение, сяко едно насилие ражда отчаяние; а народното отчаяние е страшно и непобедимо. Земете за пример първата французка революция; земете за пример сръбското и гръцкото освобождение; най-послед, земете за пример Хаджи-Димитровата четица. И така, Мидхатпашовите строгости ще да произведат, или, по-правилно да кажем, щат да ускорят оная страшна минута, която ще да погребее няколко стотини хиляди човечески тела и която ще да унищожи турското владичество и в Европа, и в Азия, и в Африка. Ако Мидхат паша мисли, че с различни строгости ще успее да угуши южнославянското движение, гръцкото волнение и арабските възмущения, то ние отсега можеме да му кажем, че ще да претърпи страшно крушение. Египет с нетърпение очаква европейските волнения; Арабия очаква по-щастлива минута; а на християнските поданици на султанът не достига само оная искра, която ще да подпали гнилото купище. Тряба да забележиме тука и това, че християните в Турция са достигнали вече до оная спасителна зрелост, която трябва да ги тласка напред.

Никаква сила не е в състояние да запре народното движение, никакви бесилници не са в състояние да унищожат народното свестяване, никакви а ла турка

строгости не могат да спречат пътят на историческите събития. Историята трябва да върви из своя път, а правителствените строгости щат да ускорят нейното движение. Преди няколко десетилетия подобни строгости би имали какво-годе значение за В. порта; но днес тия щат да ѝ донесат само огън и разрушение. Мнозина вече са се уверили, че системата на Мидхатпашовото управление не е за днешните критически времена, защото тая система не успокоява, а вълнува страстите и на турците, и на християните.

Погледайте какви последствия произлязоха от Мидхатпашовото валийство в Дунавският вилает; погледайте какви плоди принесе неговото багдатско царствование. Но ние трябва да бъдем признателни на Мидхат паша и да кажем, че той, със своите бесилници и със своите строгости, помогна твърде много на българското народно движение, т. е. той накара българите да отворят очите си и да погледат на своето положение. Ние се надееме, че тоя същи Мидхат паша ще да ни бъде полезен и напред. Затварянето на Славейкова, запрещаващото на «Македония», х. Иванчовото самодържавие в синодът, Мидхатпашовите заплашвания с бесилниците и пр., ѝ пр. щат да ни послужат не за зло, а за добро.

Из Цариград ни явяват, че Славейков е почти оправдан, но вестникът му ще бъде запретен за сякога (?). Защо? — Защото той помещал в него бунтовнически статии. Това разпорежение няма никакъв смисъл. Ако Славейков не е крив, то не може да бъде крив и вестникът му; а ако е крив вестникът, то не може да бъде прав и редакторът му. Освен това, в Турция съществува цензура, която е обязана да гледа що се помещава в тоя или в оня вестник, и да не пропуска ония мисли, които се не харесват на правителството. Ако г. Славейков е крив в нещо, то десет пъти повече е крива самата цензура, която е контролирала вестникът му. А ако в Турция няма закон, ако няма ред, ако няма убеждения, ако не съществува разум, то са криви не вестникарите, а В. порта, която досега не е правила нещо друго освен да пуши своето наргиле и да гледа на чирешата, която се търкала из водата на наргилето, т. е. да прави кеф и да не мисли за нищо. Криви ли са християните, че са напреднали повече от своите повелители? — Когато турците правеха

кеф, то християните се учеха; когато Мидхат паша трепеше по Дунавският вилает гаргите, то християните мислеха; най-после, когато турският народ мислеше как да отнеме чуждото, християните работеха. Повтаряме, криви ли са християните?

Свобода, г. III, бр. 9, 26 август 1872

[В. «БАСЪРЕТ» ПРОПОВЯДВА МОХАМЕДАНСКО СЪЕДИНЕНИЕ. . .]

Букурещ, 1 септември

Ние мислехме досега, че нашето «присноблажено «Право» е най-глупавият вестник под ясното небе; но турският авадиш «Басърет» ни принуди да измениме убежденията си и да дадем ему първенството. Тоя честит вестник е напечатал една гръмогласна статия, в която напада на европейските народи и в която се старае да им докаже, че **мохамеданското съединение** е необходимо за спасението на цивилизацията и за спокойствието на сичкият свят. Най-напред тоя вестник съветува европейците да не вярват на пристрастните писатели, а да основават своите заключения на факти, т. е. да слушат само Кямил бея, който в своя вестник «Ибрет» говори изключително едни истини.

После тоя многоуважаем съвет «Басърет» се обръща към европейците със следующите думи: «Погледнете един път на правосъдния закон на ислямството и вие ще да се уверите в самата истина (?!). Съединението на мюсюлманите не пролива кръв, както я проливат вашите съюзи. Още преди 1200 години мюсюлманите са влезли в пътят на правдата (?). Ислямското съединение е едно голямо средство, за да се раздаде правото на цял свят и да се избавят угнетените от ръцете на угнетителите (?). То (съединението) не позволява да се презират немюсюлманите, според както мислите вие, и никак не пречи на световната цивилизация и образованост. Ако мислите, че ислямското съединение е нещо ново, то вие сте твърде излъгани. Ислямското съединение е последовало Исуса

Христа; то е като един военен стан, а сичките негови отделни части, според обстоятелствените нужди, очакват и са подчинени на заповедите, които се дават от централният командантин (?) (Гл. «Дунав» № 704.) Ислямският закон обезпечава съгласието, правосъдието (?) и о б щ и т е права (?); мюсюлмани, евреи, цигани и пр. са равни пред вероизаконът (?). Ислямският закон никому не гледа хатър в отношение на правата; той е един правосъден съдия в решенията на работите, а не както го разбирате вие.»

Разбира се, че в сичкото това ние не намираме нито една йота, която би имала каква-годе правдоподобност; с лъжа се захваща и свършва се с лъжа. Бе хей, човече, че лъже ли се дотолкова! За кого пишете и кому разказвате тия баснословни приказници? Я кажете ни вие, кои са ония ислямски закони, които проповядват равноправност и които щат да избавят угнетените народи от угнетателите? Одавна ли сте престанали да наричате другояците «гяури»? Одавна ли сте захванали да проповядате, че и християните са хора? Знаете ли вие, че ислямските варварства са записани с кървави букви в историята? Знаете ли вие, че даже и вашето могъщество, вашата калифска цивилизация и вашата религия са облеяни с кървави сълзи? Вашите прадеди бяха направили из войната занаят, а вие, които сте се изнежили и не сте вече достойни нито за джелати, ядете и до днес мъртвите трупове, които ви останаха наследство от Баязита, Амурата II, Мохамеда II и Селима I.

Ние можеме сякога да ви докажеме, че във вашата история няма нищо човеческо, че вие сте се родили само за зло на светът и че от вас е произлязъл най-скотският разврат. Многоженството и мъжеложството съществуват у вас и до днес. Ние мислиме, че даже най-развращеното европейско общество не би посмяло явно да държи хареми и олани. Ние можеме да ви докажеме така също, че от вашето съединение не ще да произлезе нищо друго освен една силна чума, която ще бъде в състояние да убие сичко, щото е свято, чисто и човеческо. Когато вие бяхте силни, съединени и яки физически, то вашите зверства нямаха никаква граница. Припомнете си еничерските, делибашките и кърджалийските времена. Когато бяхте съединени, то изстреблявахте чуждите народности, раз-

валяхте християнските черкови, турчехте малолетните деца, печехте старците във фурните, безчестяхте жените и набивахте на кол своите нещастни поданици; а сега сте седнали, та ни разказвате, че вашето съединение ще да бъде двигател на европейската цивилизация!

Вие не знаете историята. Вам не трябва да се дава власт в ръцете, защото, когато каква-годе власт се даде в ръцете на бесните, то тя произвежда жестоки варварства. Вашите времена вече минаха. Вашите розкоши, вашите безчовечни страсти, вашето пиянство, вашият скотски разврат и вашата дива самонадеяност не възкресяват, а убиват. Погледайте какво се върши около вази. Вашата азиатска ленивост и вашата неспособност са предали господарството ви в ръцете на чуждестранците. Сяка минута бездънната пропаст се разширява се повече и повече и отделя ви от християните и от човеческият напредок. Вие сте съвсем вече оголели, но пак се не земате за работа. Немá цариградските улици не са пълни с развратна сиротия, която живее без никаква работа и която се храни от разврат и от просия? Ние не желаем да говорим за състоянието на провинциите, които сте довели до такова едно отчаяние, щото империята твърде лесно може да остане съвсем без жители.

По-надолу «Басърет» говори, че европейските господства нямат право да обвиняват Турция, защото тя давала на християните повече привилегии, нежели на турците. Разбира се, че това се отнася към ония християни, които са чужди поданици, които живеят в Цариград и без които турското правителство не може ни крачка да прекрачи. Ние би трябало да попитаме «Басърет» какво е направило досега правителството за своите собствени християни, т. е. за гяурите, които го хранят и облачат! Ако това правителство да не би правило зло, то ние би казали: «Нищо.»

Но както и да е, а Турция ще да умре, преди да дочака «Басъретовото» съединение. А кой е крив? Разбира се, че не ние и не европейците. Не европейците са научили мохамеданското население да се храни наготово и да не работи. Не европейците са накарали турското правителство да харчи на вятърът и да управлява държавата си по Омаровската система. Не европейците са накарали правителството да гледа на своите поданици като на низ-

ки робове или като на животни, които са родени само да работят и да хранят дембелите. Не европейците са научили ислямът да коли раята, да убива слабите, да ограбва нещастните, да затваря невинните и да безчести честните. Не европейците са накарали българите да оставят своите огнища и да бягат по чуждите крайове. Не европейците са развратили солдатите, които даже в Цариград безчестят чуждите жени. Най-после, не европейците са научили турските министри да крадат и сами от себе си. «Ислямското съединение, говори «Басърет», е едно голямо средство за бъдещият мир и за спокойствието на сичкият свят.»

Разбира се, че «Басърет» повтаря думите на Бисмарк; а ако би пруският дипломатин рекъл, че и животните имат право да получат класическо образование, то турският вестник би явил на светът, че великият везирин е намислил да отвори овча академия, която ще да има прогресивно значение и за воловете.

Ислямско съединение! А какво би казали умните турци, ако би ние захванали да проповядаме християнско съединение? Ислямът е разделен на две религиозни секти (на шенти и сунити), които се подразделяват още на 72 по-малки ереси. Разбира се, че сичките тия секти ненавиждат една друга и готови са всеки ден да се хванат за косите. Ние твърде добре знаем, че персиянците повече ненавиждат османлиите, нежели християните. И така, «Басърет» сънува, а тоя негов сън е твърде смешен. Ние мислиме в следующите броеве на «Свобода» да поговорим малко по-пространно за ислямското съединение.

Свобода, г. III, бр. 10, 2 септември 1872

[ГРЪЦКОТО ВЪЗРОЖДЕНИЕ Е ВЪЗМОЖНО САМО С ЮЖНИТЕ СЛАВЯНИ]

Букурещ, 8 септември

Руският велики публицист, покойни А. Герцен, в своя вестник «Полярная звезда» пишеше в 1867 година за Гърция и за гърците следующото: «Колко столетия, аз

едвам не казах колко хилядолетия, гръцкият народ беше избрисан и унищожен от лицето на земята в господарствено отношение; но и той остана жив, и в оная съща минута, когато сичка Европа беше готова да се задъхне от реставрацията, Гърция се пробуди и възтревожи сичкият свят. Но приличат ли Каподистриевите гърци на гърците при Перикла или на византийските гърци? — Останало е само едно име и мътно възпоминание.» «Когато атинска Гърция и македонска Гърция паднаха под владичеството на Рим, то в твърде кратко време се пробудиха пак и явиха се като самостоятелно господарство под име Византия. А какво направиха гърците във византийския период? Нищо, или, по-добре да кажа, богословски препирни и с а р а й с к и р a g a n t i c i p a t i o n ¹ преобразования. Турците помогнаха на остарялата вече природа и дадоха светлина на онзи пожар, от когото произлезе насилствената смърт. Древня Гърция беше с в ъ р ш и л а в е ч е с в о я ж и в о т; а римското владичество я покрило и спасило така също, както Везувий със своята лава и със своят пепел е спасил Херкулана и Помпея. Византийският период повдигнал надгробната дъска, но мъртвият си останал мъртъв. Поповете и калугерите, които въобще обичат гробищата, завладели мъртвият труп, а евнухите управляли господарството и старали се за обществената безопасност. Кой не знае разказите за кръстоносците как тия са ходили и живели във Византия? Истина, че Византия в онова време е била образована и нейните нрави са били меки и деликатни; но дивите латинци и неокъстрените варвари са били пълни със сила, с мъжество, със стремления — тия са вървели напред, заедно с тях е вървял богът на историята. А на тоя бог са мили не хубавците и не нежните народи, а юнаците, силните, безстрашните и своевременните. Ето защо, когато ние четеме плесливите летописи, то се радваме, когато видиме, че от северните снеговити страни се спускат варяги, че плуват в някакви си чурупки славяни — и къртят със своите мъздрачета горделивите стени на Византия. Когато бях аз още ученик, то не можех да се нарадвам на онзи варварин, който крачеше в една ризица и с менгухче на ухото или който плуваше в свое-

¹ Предварително наречени сарайски.

то корито към Византия, за да се срещне с изнеженият, с богословеният, с розкошният и с «книжевният» император Цимисхий.» «Византия е могла да живее, но не е имала що да прави; а историята се занимава само с ония народи, които се намират на сцената, т. е. които работят що-годе.»

И така, по мнението на А. Терцена, Гърция може да се пробуди; но тя ще да се пробуди само за това, за да види своята собствена смърт. Герцен има пълно право. Старото се не подмладява, мъртвото не възкръсва, изгубеното се не намира.

Ние говориме тука не само за бъдещата византийска империя, за която мечтаят присноблажените калугери, а и за днешното гръцко кралевство, което в продължението на цели триесет години никак не може да се устрои. Варваринът, който е къртил със своят мъздрак стените на Византия, е назначен от самата природа да изкърти и самите останки от онова здание, което е било изградено от Юстиниана, Василия и Цимисхия и което е било почти сякога главен източник на християнското робство.

Както някога си българските богомили повдигнаха гласът си за унизената православна черкова и за потъпканото Христово учение, така също и днес сичкият български народ е въстанал против калугерските злодейства, против ненаситният деспотизъм и против противниците на Христовото учение; с една дума, варваринът е присвоил историческото божество... и бъдещето е негово. «Сичко трябва да върви напред, говори Дрепер, защото и историята на народите прилича на частният човечески живот.» Когато една част от нашето тяло остава твърде дълго време в неподвижно състояние, то на това място се образува гангрена; а когато един народ стои на едно място и не вдига се, то неговото съществуване е съмнително. Гръко-византийското възрождение е идеално; то няма в себе си оная животворяща сила, която тласка народите напред; то няма нравствени начала, които се наричат «исторически живот». Гърция зависи от обстоятелствата, т. е. от своите съседи и от техният характер. Ако южните славяни земат пример от своите досегашни учители и ако поискат да съставят славянска монархия, то Гърция е изгубена.

Ние мислим, че само справедливостта ще бъде в състояние да даде секому своето, да удовлетвори всяка една народност и да посее братска любов между християнските племена на Балканския полуостров. А възможно ли е сичкото това? Ние казваме: «Възможно е.» Както южните славяни уважават гръцките права и не препятствуват им да извършават своите обязанности, така също и гърците са длъжни да бъдат справедливи, да уважават южнославянското възрождение и да не препятствуват на славянското народно движение. Сяко едно безпристрастие от едната страна ражда безпристрастие и от другата, а сяко едно насилие, сяко едно несправедливо преследование и секи един фанатизъм произвеждат такива едни последствия, които биват съвсем разрушителни за по-слабите, т. е. за по-малочислените и за по-слабохарактерните.

Но гръцките вестници ни разказват, че гръцкото население е по-многочислено от славянското, защото Тракия и Македония били населени с чисти елини. На тия фалшиви сведения ние ще да отговорим със следующите думи: ако Гърция се надее да добие каква-годе нравствена или физическа сила из тия две провинции, то тя гради своето здание на пясъкът. Историческите права, каноническите преимущества и заплесневелите хрисовули остават безсилни пред народната маса, която върви със своето мъздраче да защитава своите народни права, които ѝ е дала самата природа или самите исторически обстоятелства. Италия ни служи за жив пример.

И така, гръцкото възрождение е възможно само с южните славяни. Както южните славяни, така и гърците и ромъните трябва да се съзнаят, че тяхното съществуване един без други е твърде съмнително. В Европа се съставяват такива империи, които почти сякога щат да си играят с микроскопическите господарства и щат да им приписват закони. Восток трябва да състави такова едно цяло, което да има в ръцете си оная необходима сила, която се нарича «могъщество» и която ражда самостоятелност. 11 милиона южни славяни, 6 милиона ромъни и 2 милиона гърци би били в състояние да съставят тая сила и да обезпечат своето бъдеще. Тая нравствена сила се нарича Дунавска федерация. Симеоновите царства, Душановите държави, византийските империи не гаранти-

рат за благосъстоянието на гърците, както не гарантират и за благосъстоянието на южнославянските племена. Сяка народност трябва да бъде свободна от сяка една страна; а сичките народности да съставляват такава една е д и н и ц а, която да основава своето могъщество на най-справедливите начала. Ако гърците не послушат нашия съвет, то тия щат да открият още веднъж своята гробова дъска, за да прочетат последни път своето «ныне отпущаеши раба твоего владыко!».

Свобода, г. III, бр. 12, 9 септември 1872

[ПЛАНОВЕТЕ НА МИДХАТ ПАША НЯМА ДА БЪДАТ ИЗПЪЛНЕНИ]

Букурещ, 15 септември

Мидхат паша работи енергически, т. е. прави реформи, от които щат да произлязат страшни вълнения и които щат да доведат раята до революционно отчаяние. Из Цариград се разпространяват слухове, че правителството се е решило да отнеме черковните и школските капитали и да основе турско-християнски съединени училища. Ние не повярвахме на тия слухове, защото и глупостта има свои граници; но вестник «Дунав» ни доказа противното. В тоя вестник (брой 708) е поместена една «везирска заповед до главното вилаетско управление», в която се говори следующето: «Преди няколко време В. порта беше писала и препоръчила на местните власти повън да се постараят да съберат от земледелците по една част от произведенията им, която да бъде равна (??) с десетата част от десетокът, когото дават на правителството, и по тоя начин, като за начало, да се приготви едно от средствата, предназначени за умножението и обдържаването на външните взаимни училища.»

Питане е сега за кои училища говори високата везирска заповед? Какви са и чии са тия щастливи училища, които ще да обдържава и увеличава нашето честно правителство? Ако е тука речта за българските училища, то българите и сами се стараят за тяхното обдържане и

увеличение; а ако везирската заповед се отнася до турските медресета, то християните никак не са обязани да плащат десетоци за ония заведения, от които нямат никаква полза.

Ако нещастната и ограбената рая е имала възможност да основе свои школи, без да иска помощ от правителството, то турското население е в състояние да извърши това дело хиляди пъти по-лесно. И така, българският народ съдържава своите школи без правителствена помощ; а ако е така, то няма нужда да жертвува никакви десетоци за турското образование. Даноците са твърде големи и твърде обременителни за народът и без тия школи. Везирската заповед продължава: «Единствената цел, която ни е накарала да вземем тая мярка, е да се направи една заслуга (?) за умножението на взаимните училища (?), които са главната основа на сичките учебни заведения, и да се приготвят синовете на отечеството ни (?) за по-високо образование. Ние се надееме, че ония, които знаят да оценят (?) тая свята цел, ще прибързат да турят в действие горното решение.»

Ние би желали да чуем така също кои са ония синове на отечеството, за които се грижи великият везирин и какъв характер трябва да има онова високо образование, което е необходимо за синовете на отечеството ни? Ако е тука речта за българските синове, то тия се грижат за своето образование (и висше, и нисше) и без поощрението на правителството; а ако сичкото това се отнася до турските синове, то тям нищо вече не може да помогне.

И така, българските синове се не нуждаят от никакви чужди помощи; а на турските делии не е в състояние да помогне ни самият пророк. Образованието не прилича нито на печена тиква, нито на арнаутска буза. Ние одавна вече сме си съставили твърдо убеждение, че турското население ще да се образова после смъртта си; а християнските народности щат да напреднат само тогава, когато бъдат спасени от турското туторство и от правителствените доброжелания. Секи вече се е убедил, че турските школи са само една доволно смешна карекатура, която съвсем напразно носи название медресе. Турският народ не е способен за никакъв напредок; а това заключение се обяснява твърде просто. Както взаимните училища са необходими предтечи за по-високите учебни заведения,

така също и за самите взаимни училища е необходимо правилно, естествено и човеческо възпитание. А може ли турският народ да ни се похвали с подобно възпитание? Хареми, олани, разврат, пиянство, тъпост, гнилоост, идиотство и свършено скотски страсти посрещат детето още при самото му рождение и съпровождат го до надгробната дъска. Бащата е идиот, деспот и развратник; а майката е робиня, получовек, развратна кукла и безхарактерно същество. А детето? Детето трябва да прилича в сяко едно отношение на своите родители. Возможно ли е, кажете ни сега, какво-годе образование в такава една пияна сфера?

И така, Мидхатпашовите -преобразования ще бъдат само една гола мечта, която ще да принесе полза само на самите реформатори. По-големите даноци щат да произведат повече чиновници и по-големи кражби. Нека ни бъде позволено да кажем, че и училищните реформи се правят за печалба, както в Турция се прави и сяко друго обществено заведение. По-надолу везирската заповед се признава, че на земеделческия клас ще бъде малко тежичко да плаща нови даноци; но, по думите на тая заповед, тоя данок ще бъде жертва за общото отечество, следователно той трябва да се даде.

Тряба да забележиме тука и това, че великият везирин е станал до такава степен безпристрастен космополит, щото той не гледа вече ни на вяра, ни на народност. Тоя велики реформатор дава съвет на турското население — което е останало и без гащи — да пожертвува за новите училища кожите от овните, които се колят на байрямът! И така, равноправност и братска любов щат да се възцарят твърде скоро по сичкия Балкански полуостров; българите щат да дават данок, а турците щат да жертвуват кожи — и манастирът ще бъде готов. Истина, че сичкото това малко прилича на просия, т. е. то доказва, че и самото турско правителство види вече своята крайна сиромашия; види безвиходното положение на турският народ; най-после, види, че тоя честит народ не е в състояние да си помогне сам; но то (правителството) още не губи куражът си.

Но както и да е, а на българския гръб ще да бъдат натоварени и нови тежести, които щат да убият или народът, или правителството. Ние сме твърдо убеждени,

че смъртта принадлежи на правителството. Но да оставим и турското правителство, и турското просвещение, и Мидхатпашовите реформи и да разгледаме състоянието на оная нещастна рая, която е обязана да работи за другиги и да се грижи само за чуждото благосъстояние. Из България ни пишат, че народът се бил решил да защитава своите училища и да покаже съпротивление към новите правителствени злоупотребления.

Из Русчук ни пишат следующото: «Народът е достигнал до най-крайната нищета, следователно — ако и да би желал — няма вече какво да даде. Наместо да назначава нови даноци, правителството би трябало да накара своето мюсюлманско духовенство да се погрижи за образованието на своят собствени народ, защото «вакуфите» са принадлежност на народът. Цели милиони лежат по джемиите без никакво употребление; а правителството се е решило да проси милостиня за образованието на ислямът! Не е ли това срамота? Аз смело мога да кажа на Мидхат паша, че неговите планове няма да бъдат изпълнени. Народното негодование е достигнало до такива размери, щото и най-малката правителствена неосторожност е в състояние да разруши гнилото здание, което се държи само от нашата глупост.»

Ние от своята страна нямаме какво да притуриме тука, ще да кажем само, че българският народ трябва да бъде малко по-енергичен към своите обществени дела.

Свобода, г. III, бр. 12, 16 септември 1872

[ХРИСТОВОТО УЧЕНИЕ НЕ Е БЕГЛИК]

Букурещ, 22 септември

«Постановленията на великите събори ни запрещава да изпълниме волята на българския народ; а нашата свещена обязаност ни накарва да прокълнем своето непослушно стадо и да го отлъчмe от великата черкова», говори великият патриарх и мисли, че сичкият свят ще да одобри неговите действия. Каноническо право, вселенски събори, големи думи, чудна самонадеяност! Подобни

речи ние твърде често сме слушали и от папите, и от шех-юл-ислямите, и от ахамбашиите, и от французките императори. Нема сичките тия господиновци не говорят все-народно, че защищават справедливостта, че се стараят за чистотата на истинното учение, че защищават божията воля и пр.? Нема кой и да е из тях се е признал досега, че той лъже светът, че той мисли не за народната нравственост, а за своят джеб и че той проповядва глупости, над които твърде често се смее и сам?

Папата преди малко време обяви на сичкият свят, че Гарибалди и Мацини са еретици, че италианският народ е изгубил своята религия и че волята на «непогрешимият» наместник на апостола Петра трябва да се уважава от секиго, който не желае да бъде наречен еретик. А какво произлезе от сичкото това? — Нищо. А какво ще да произлезе от патриаршеските проклетия? — Пак нищо. Светът вече не вярва на празни думи и на голи риторики!

Ако папата или патриархът основават своето право на съборните постановления, то и християнските общества основават своите требования на съборните постановления, на Христовото учение и на апостолските проповеди. Ако вселенските събори са давали власт на патриархите да проклинат и да отлъчват от черковата еретиците, то тия им не са давали право да проклинат онова свое стадо, което се старае да уварди Христовото учение в неговата първоначална чистота. Най-после, когато архипастирите искат да се изпълнява волята им буквално, то и тия са длъжни да изпълняват постановленията на съборите буквално. А какво видиме ние? Тяхното каноническо право се състои във всевъзможни насилия, грабежи, лихонство и злодейства; техният йерархически порядък — в самовластие, грубост и в безсовестен разврат; тяхната православна нравственост — в безчовечие, тъпоумие, невежество и безбожие. Това е така. Сичко, щото се осъжда от Христовото учение, процветава с сичката си сила на Фенер; сичко, щото е противно на човеческата и на християнската нравственост, се извършва явно от фанариотският клир; най-после, сичко, щото е гнуснаво, безнравствено и скотско, се покровителствува от великата черкова и от нейният свещенноначалник.

И така, онова, щото ни привожда в ужас, когато четеме законите на Ману, дванайсетте таблици, Нероновото царуване и инквизиционните действия на католическото духовенство, живее още и до днес в сичката си сила на Фенер. А високопреосвещени Антим се не срамува, не бои се от бога да повдигне своята десница и да прокълне онзи невинен и праведен народ, който в продължението на толкова столетия е търпял всевъзможни мъки и неволи от гръко-фанариотските изедници! Срамота е и грехота е, отци архиерей, да си играете с православноста стадо и с Христовото учение!

Христовото учение не е беглик, а християнската нравственост не е публична жена.

Кого вие лъжете? Кому искате да замажете очите? — Вам никой вече не вярва, защото секи ви гледа пред очите си. Драган Цанков одавна вече ви показва що сте вие и какви са вашите лукавства. Напразно вие в онова време викахте против него; напразно го проклинахте и клеветехте; напразно пишехте против неговото учение дълбокомислени възражения, схоластически риторики и старешка морал; най-после, напразно вие го наричахте католик и протестантин. Сичките ваши клевети останаха напразни: историята и животът накараха българският народ да разбере и него, и вас. Сега вече секи знае, че в своят вестник Драган Цанков пишеше само онова, щото съществуваше, т. е. той описа вярно и безпристрастно вашият живот и вашите страсти. Той показа, че вашите свещени синоди, вашата велика черкова и вашите канонически права не са нищо друго освен хайдушка чета, която мисли само за своето земно блаженство, ако и да проповядва царство небесно; той доказа, че тая ваша чета ще да владее само на кратко време, защото народите се пробудиха и нямат вече желание да търпят чийто и да е деспотизъм; той доказа, че вашата йерархия, която се държи с шпионлък и с всевъзможни злодейства, ще да падне и сама по себе си; най-после, той доказа, че вие бивате твърде смешни с вашите духовни държави, които — чрез вашето глупаво обръщение — наричате «вечни», «божествени», «всемирни», «вселенски» и пр.

Сяка една глупост има свой край! Големите думи не заслужават вече никакво уважение, ако тия не отговарят на истината и на справедливостта. Папите запреща-

ваха евангелието и криеха от верующите Христовото учение; а вселенските патриархи прикриват своят разврат с «канонически права» и с постановленията на съборите! Да видиме сега какви трябва да бъдат Христовите апостоли и последователите на Ивана Златоуста и на Василия Велики. Христос проповяда братство, равенство, взаимна помощ, състрадание и човеколюбие. «Който иска да бъде мой апостол, той трябва да остави и родителите си, и жената си, и децата си, да вземе кръстът и да върви след мене», говори Христос. Ако вие се наричате Христови апостоли, то вземете кръстът и вървете след него.

Който иска да бъде Христов апостол, той трябва да защитава сиромасите, да проповяда равенство, да сее братска любов и човеческо сближение, с една дума, той трябва да избави народът от египетското робство с неговите «страшни язви» и да го воведете в обетованата земя. А защо се ти запираш в пустинята и кланяш се на златното теле? Защо ти забравяш своите цели, своите обязанности и своето назначение, когато ти се попадне на пътят тлъст кокал? Защо в това нещастно време ти забравяш и стадото си, и Христовите думи и бързаш да се налапаш и да наситиш своето «ненаситно чрево» даже пред ханаанските предели? Или ти и сам не вярваш в онова, щото проповядаш? Ако не вярваш, то погледай около себе си и виж какво те окружава! Погледай на светлият стълб, който показва на божие човечество пътят към истината, към напредокът и към истинното Христово учение! Погледай на сичките тия чудеса и увери се, че между тебе и Христа зее страшна пропаст! А ти още проклинаш! «Дето са събрани двоица в моето име, там съм и аз посреди тях», говори Христос. Разбрахте ли? Седем милиона православни християни са събрани в името Христово и Христос е помежду тях. Ако вие прокълнете тях, то ще да прокълнете и Христа.

Проклинайте! Проклинайте православно стадо затова, че то ви не позволява вече да му дерете кожата и да му пиете кръвта, и скрийте се зади вселенските събори! Вселенските събори ви са дали власт да защитавате черковата от еретиците и да ръководите словесното стадо; но тия никога не ви са давали право да безчестите името им, да продават Христовото учение за «пенези» и да управляват великата черкова като секи беглик.

Вие не сте архипастири, вие не сте Христови апостоли, вие сте от ония арендаши, които купуват от агаряните апостолският престол и които правят търговия с божие то име.

Вселенски събори! Кажете ни право, изпълнявате ли вие своите обязанности, които ви повеляват да изпълнявате вселенските събори? — Вие стрижете своето стадо съвсем акуратно, но твърде малко се грижите за неговата кожа, а още по-малко за душата му. Когато някоя овца не дава добра вълна, то вие я прашате на касапницата и одирате ѝ и кожата. Така ли е? Я кажете ни вие колко хиляди невинни жертви са погинали от вашата кръвожадность? Българите се наричат еретици затова, че не дават вече вълната си! Но както и да е, а патриархът се е решил вече да ни прокълне, т. е. решил се е да ни отлъчи от черковата и да ни нарече схизматици. А ние? — Ние от своята страна ще да прокълнеме пък патриархът и ще да го наречем «безбожник». Ние имаме подобно право. «Ние сме се събрали в името Христово и Христос е посреди нас.»

Проклинайте! Фанариотският патриарх говори още, че великата черкова не признава никакви народности и никакви народни черкови; а ако е така, то и ние не признаваме никакви елински черкови и никакви гръцки йерархии. Нашата черкова е Христова, а ние сме православни християни. Проклинайте!

Днес получихме вече достоверно известие, че фанариотският синод е отлъчил от черковата българското духовенство и неговите последователи и нарекъл ги е схизматици. Разбира се, че и българите от своята страна щат да прокълнат патриархът и щат да си гледат работата. Проклятието ще да падне на главите на ония кърджелии, които одавна вече са продали и бога, и съвестта си.

Свобода, г. III, бр. 13, 23 септември 1872

[В ПАТРИАРШЕСКИТЕ ПРОКЛЯТИЯ — ПОЛИТИЧЕСКИ ЦЕЛИ]

Букурещ, 29 септември

В последното време почти сичките гръцки вестници са заборавили, що е благоразумие, що е чест, що е совест и що е истина и употребяват сичките си сили, измишляват всевъзможни средства, с които да унижат българският народ и да докажат на светът, че българите са твърде опасни хора и за европейският напредок, и за елинското образование, и за османската империя. Ето какви мисли разпространяват тия всезнающа вестници. Българският вопрос не е български, а руски, защото без позволениято на Россия българите не би добили никакви права. Ако на Россия да не би било полезно решението на българският черковен вопрос, то българите би останали със своите празни мечти. Россия мисли не за благосъстоянието на вселенската черкова, а за разпространението на панславизмът. Россия в последното време е явно вече помагала на Сърбия, когато кандитите бяха оставени на тяхната собствена съдба. Россия се старае само за благосъстоянието на славянските племена. Ако е така, то ние (гръците) трябва да се откажеме от своите цели, т. е. трябва да се откажеме и от Тракия, и от Македония, и от Епир. Не ние ще да огърчиме българите, а тия щат да обългарят назн. Ако Россия приведе своя панславизъм в действие, то ние твърде скоро ще да изчезнеме от лицето на земята. Ако вселенският патриарх отлъчи българският народ от великата черкова, то това средство ще бъде спасение за елинизмът. Македонските българи, които са още прости и неразвити хора, като чуят, че техните съотечественици са прокълнати, то щат да се уплашат и щат да бъдат наши.

Такива са разсъжденията на гръцките вестници, които излизат в свободна Гърция и които би трябало да бъдат малко по-справедливи, малко по-честни и малко по-безпристрастни. Най-гнусавото в това отношение е туй, че сичките тия фантазии се покриват с канонически права и с някакви си неизвестни нам съборни постановления. Патриархът и неговият клир говорят, че за ползата на великата черкова тия не припознават никакви народно-

сти, не признават никакви народни черкови и затова се решават да прокълнат цял един народ; а патриаршеските органи просто и ясно ни разказват, че за ползата на елинизмът патриархът бил длъжен да прокълне българите и да уплаши простите и неразвитите техни македонски едноименници, щото панелинистите да изпълнят своите планове! А сичкото това ни доказва, че в патриаршеските проклятия се крият политически цели.

Но както и да е, а гръцкият клир е постъпил в това отношение твърде глупаво, твърде безчовечно и твърде нехристиянски. Ако нашите български интереси не позволяват нам да бъдем безпристрастни съдии в това дело, то Россия и Сърбия нямат причини да говорят за наша полза. Из достоверен източник се научихме, че Сърбия не одобрява действията на фанариотският патриарх и е готова да припознае българската йерархия; а руският полуофициален вестник «Москов. вед.» говори следующето: «Ако гръцкият цариградски клир прокълне българският народ, то и българите щат да прокълнат н о в и я т с ъ б о р и цариградският патриарх ще да стане за смях на сичкият свят.»

И така, и Сърбия, и Россия, и Ромъния, даже и свободна Гърция са обязани да припознаят българската черкова, защото в противен случай тия би действували против своите собствени интереси, против своята совест и против своите собствени права. Но както и да е, а българите се избавиха вече от ония свои неприятели, които бяха опасни и за тяхната нравственост, и за тяхната народност. Сега вече от нас самите зависи нашето щастие и нашето народно величие. Щото посеете, това ще и да пожънеме. Гръците ни не стоят вече на пътят.

Свобода, г. III, бр. 14, 30 септември 1872

[НИЕ ТРЯБВА ДА ДОБИЕМЕ СВОЯТА НЕЗАВИСИМОСТ САМИ]

Букурещ, 6 октомври

Восточният вопрос е изново изплуван като дървено-масло над дипломатическите фантазии. Французките ди-

пломати съветуват своето републиканско правителство да се откаже от бонапартовската политика, да поддържа християнските народности в турската империя и да се постарее да добие тяхната любов; австро-маджарските органи съветуват виенското и пещенското правителства да употребят сичките си сили и да разпространят своето влияние на Балканският полуостров; някои английски вестници говорят, че лондонското правителство е станало твърде невнимателно към восточните дела и съветуват го да си отваря очите; а «Моск. вед.» се сърдят на европейските кабинети, че тия се занимават твърде много с восточните дела и че се стараят да убият руското влияние.

И така, Восточният въпрос е станал пак твърде занимателен, т. е. разсъжденията на европейските кабинети за тоя въпрос са станали за нас пак любопитни. Французките дипломати съветоват своето правителство да поддържа християните; английските банкири се приготвяват да поддържат оногава, който би се обещал да им плаща по-големи проценти; австро-маджарите мислят да поддържат турското правителство, т. е. сами себе си, а Русия и сама още не знае кого трябва да поддържава и кой ѝ е по-потребен.

Но най-любопитни за нас са разсъжденията на Германия, която в последното време е захванала твърде енергически и твърде своеобразно да работи на Балканският полуостров. Преди малко време «Кьолнската газета» говореше следущето: «Покойният император Николай I рекъл, че болният човек, който лежи на боспорските брегове, се намира вече при последното си издихание, а ние мислиме, че другото пророчество, което е изрекъл лорд Росел, е по-достоверно. Лорд Росел мислеше, че болният ще да пропъшка още цяло столетие.» Но болният, по мнението на гореказаният немски вестник, е пропъшнал вече цели две десетилетия, следователно неговият смъртен час се приближава се повече и повече. Европа трябва да бъде приготвена. По-доле тоя същи вестник говори така: «Ако Високата порта и да нямаше свои представители на берлинското императорско събрание, то това многознаменателно събитие, без никакво съмнение, ще бъде и за нея полезно (?), защото трите велики сили са се обещали да одържат в Европа

мир и спокойствие и Турция ще бъде обезпечена от тая страна.»

Восточният въпрос още дълго време ще да тлее под пепелта, защото великите държави щат да гасят неговите революционни искри. «Германия, продължава тоя вестник, не е така заинтересирана във Восточният въпрос, както е заинтересирана с него Австрия и Русия, следователно пожарът, който може да се разгори на боспорските брегове или на бреговете на Дунавът, не е за нея дотолкова опасен; но кой може да предвиди бъдещето, кой може да ни каже, че Германия не ще да бъде принудена когато и да е да занесе своите пожарни инструменти на Дунавът?»

И така, германските политици са решили да се заемат за восточните дела малко по-сериозно и да добият по-голямо влияние на Балканският полуостров. Из австрийската червена книга ние видиме, че Пруссия се е обещала да действа пред Високата порта, щото и Австрия да добие своето първоначално значение; а за германски посланик в Цариград е изпроводен г. Кейдел, който е един от най-първите почитатели на Бисмарковата политика. За сичкото това «Москов. ведом.» разсъждава така: «Види се, че Германия желае да добие по-голямо влияние на боспорските брегове. А как да съгласиме сичкото това с мирното настроение на Европа? Да обясниме това дело не е твърде тежко. «Cedut arma togae» означава, че когато оръжието бездействува, то трябва да работи дипломатията.»

Из сичкото това читателите ни щат да видят, че дипломатическите кабинети си играят на сляпакотка, т. е. решават съдбата на турското господарство, играят си с бъдещето на 11 милиона християни и стараят се да уверят светът, че вършат големи работи. Но най-чудното е това, че тия дипломати решават съдбата на толкова милиона души, без да знаят техните желания, техният характер и техните стремления и без да познават даже и самото турско правителство и неговото днешно положение. Из «Кьолн. газета» ние видиме, че Германия се решава да поддържи турската империя, ако и да е уверена, че тая империя няма да проживее твърде дълго време. А какво ще да бъде после? — За това Германия не ще ни да мисли.

Ако би на турската империя грозили само вънкашни неприятели, ако би тя зависела само от своите добри или лошави отношения с Австрия или с Англия, то «Кьолн. газета» би имала какво-годе право; но ние знаем, че Турция пада извътре, т. е. ние знаем, че нейната смърт ще да произлезе не от тая или оная вънкашна сила, а от нейните собствени поданици, защото сичкият християнски Балкански полуостров се приготвява за нов политически и самостоятелен живот, който няма нищо общо ни с турското племе, ни с плановите на ангелските банкири.

11 милиона християни търсят свобода и напредок. «Но способни ли са християнските поданици на султанът за самостоятелен исторически живот?» — ще да ни попита някой. Сърбия е пред очите ни, отговаряме ние. Когато Сърбия се освободи от турското иго, то нейният народ беше много по-необразован и много по-груб от днешните християнски поданици на султанът; но тоя необразован народ направи в продължението на последните трийсет години такива успехи — в сяко едно отношение, — каквито османлиите не би направили и во веки веков.

И така, решението на Восточният въпрос зависи не от Бисмарка, не от Андрашия, не от Пия IX, а от християнските поданици на великият везирин, които се наричат рая и които са изпили чашата до капка. Руският вестник «Москов. вѣдом.» говореше, че политиката няма род и роднини — това ще да повториме и ние. Ние трябва да добиеме своята независимост сами, без ничия помощ и поддръжка; а ако срещнем в някое господарство съчувствие, то ще му бъдем твърде признателни — и нищо повече. Сърбия, Ромъния, Черна гора, България и Гърция могат и сами да улучшат своето положение, т. е. и без европейското тютурство.

Свобода, г. III, бр. 15, 7 октомври 1872

[МИДХАТ ПАША СЛЕЗЕ ОТ ВЕЗИРСКИЯ ПРЕСТОЛ]

Букурещ, 13 октомври

Когато преди няколко месеца падна Махмуд паша, то турско-немско-еврейският вестник «Neue freie Presse» яви на светът, че Турция ще да възкръсне «отъ мъртвыхъ», защото на везирският престол се изкачва необикновен турчин. «Досега в Турция, говореше гореказаният вестник, сяко едно министерство е било само антипод на своят предшественик.» «Мидхатпашовото министерство трябва да добие друг характер. И надеждите на турският орган бяха твърде големи.

Но пражкият вестник «Politik», който нямаше причини да лъже светът и който нямаше намерение да става тайни съветник на турската държава, говореше в онова също време следующето: «Откогато Турция е стъпила в числото на европейските държави, то тя е захванала да страда от министерски кризи, от които страдаят и сичките европейски конституционни държави. Само в едно отношение се тя отличава от своите учители: в това също време, когато европейските държави награждават своите отпущени г. г. министри с пенсии, то Турция ги изпроважда на заточение и именно в такива едни страни, в които тия трябва да делят своето парче хляб с шакалите и с хиените.»

«Разбира се, говорят «Моск. ведомости», че и в това отношение в Турция е произлязъл твърде голям напредок. Едно време на оставените в. везири се изпроваждаше въже и повеляваше им се да се обесят.» «Ако новият в. везирин (Мидхат паша) изпълни своите планове, то Турция ще да се върне 300 години назад. Бившият в. везирин се преследува от Мидхата затова, защото той е гледал с отворени очи на административните злоупотребления, защото е преследувал злодейците, защото е наказвал продадената полиция, защото е обуздавал страстите на солдатите и защото е наказвал кривите.»

А ако е сичкото това вярно, то ние би желали да знаем по каква причина е паднал днес и самият Мидхат паша. Освен това, ние би желали да знаем какво награждение е заслужил тоя велики реформатор? Тия два

въпроса са твърде интересни не само за нас, а и за военските вестници, които обичат да решават темните въпроси и които обичат да дават утешителни съвети. Но както и да е, а Мидхат паша падна. Сега е въпрос, кой ще да седне на оставеният от него везирски престол? Кой ще да бъде онова ясно слънце, което ще да осветли турската империя после Мидхатпашовите реформи?

Из Цариград ни явяват, че везирската длъжност ще бъде изново поверена на Махмуд паша. А какви изменения ще да произлязат от сичкото това? А ето какви. Россия ще пак да добие своето изгубено значение, австромаджарските вестници щат да захванат изново да викат против панславизмът, а турските реформатори щат да умалят една част от своята разпаленост. А раята? — За раята е се едно.

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажеме, че щастieto на цял един народ се заключава не в променението на Петра на Павла и Хюсеина на Хасана, а в изменението на самата правителствена организация и в характерът на управляващите въобще. Ако Махмуд паша дойде на министерството, то в Цариград и в някои от по-големите градове могат да произлязат някои и други микроскопически улущения; но положението на самият народ който съставлява главната част от империята, не може да се измени.

Болезта на турската империя не произхожда нито от Махмуда, нито от Мидхата, нито от Хюсеина — тя е завещана на турците още от Мохамеда. Както турците не са за Европа, така и Европа не е за турците.

И така, ако в турското министерство влязат умни и деятелни мъже, то тия само щат да продължат съществуването на «болният човек» за време с различни кърпежи и с различни шереетлъци; но да го излечат съвсем тия не са в състояние. Да кажеме накратко, Турция е болна от старост, а подобна болест се леци само в гробът. Но както и да е, а ние сме твърде доволни, че Мидхат паша слезе от везирският престол, на който се беше възкачил така несправедливо и с такива кални средства. Да се обясниме. Ние казахме, че сме задоволни от Мидхатпашовото падение, а задоволни сме по следующите причини: първо, Мидхат паша е един от ония личности, които работят, без да мислят, и които обикновено в Турция

наричат «дели»; второ, Мидхат паша е един от ония нови европейци, които нямат ни свои убеждения, ни собствена воля; трето, Мидхат паша е нравствено развален човек. А ако е сичкото това така, то неговата власт би само увеличила ония злодейства, които царствуват по сичкия Балкански полуостров; следователно той би увеличил турско-българската вражда, която е готова да се разгори и да погълне цели стотини хиляди жертви. А колкото е по-голяма тая вражда, колкото са по-големи правителствените насилия, колкото са по-големи мохамеданските тиранства, толкова ще бъде по-силно и по-яростно отмъщението, толкова ще бъде по-изобилно и кръвопролитие. Това трябва да знае секи турски чиновник — и който държи в ръцете си законодателната власт, и който изпълнява указите и постановленията на цариградското правителство.

Дълбоките рани се излечават твърде тежко. Ако в везирин остане пак Махмуд паша, то тоя човек ще умее барем колко-годе да умири страстите на османлиите, а и това е твърде много при днешните критически обстоятелства. Турция трябва да умре, а от нейните господарствени мъже зависи само характерът на самата смърт. Благоразумните в. везири могат да направят така, щото тая смърт да бъде лека и покойна, т. е. тия могат да увардят турското могъщество барем в Азия. А какво добиват от сичкото това самите християни? — Християните щат да пролеят по-малко кръв и щат да принесат по-малко жертви. И така, Мидхат паша беше опасен и за турци, и за християни.

Свобода, г. III, бр. 16, 14 октомври 1872

[БИСМАРКОВАТА ПРОГРАМА Е ТВЪРДЕ ОСТРОУМНА. . .]

Букурещ, 20 октомври

Полуофициалният руски вестник «Моск. ведомости» говори следующото: «На сръбските политически хора твърде скоро ще бъде потребна самостоятелност и прони-

цателност в техните политически съждения. Потребна е голяма умствена сила, която да бъде налице при решението на Восточният въпрос, защото времето се вече приближава, т. е. Турция върви твърде скоро към своето падение.» На друго място тоя същи вестник говори така: «Восточният въпрос ще да се реши ненадано. Мнозина щат да намерят готово сичко, преди да се пробудят. Сърбия трябва да стои постоянно на стражата.»

Из сичкото това се види, че Русия няма ония завоевателни намерения, които ѝ приписват маджарските политици и ангелизките публицисти, т. е. тя не мисли да покорява Балканският полуостров и да разширява своите владения откъм тая страна. Русия оставя самите християнски поданици на султанът да решават сами своята собствена съдба и да устройат своето щастие по своята собствена воля.

Да видиме сега какво мислят другите европейски държави. По мнението на Бисмарка Восточният въпрос трябва да се реши колкото се може по-скоро, но да се реши така, щото от неговото решение да бъде възнаградена най-много Австрия. Виена и Прага трябало би да се съединят с германската империя, а Цариград да се даде на хабсбургският дом. Разбира се, че Бисмарковата програма е твърде остроумна, но тая програма няма практически смисъл. Ако би християнските поданици на султанът пожелали някога да променят своите господари, то тия би ги търсили не във Виена и не в Пеща. Хабсбургският ярем е до такава степен неблагоприятен, щото даже и хорватските католици не желаят вече да го носят на шеите си. С една дума, християнските народности на Балканският полуостров искат свобода; а свободата не царува нито в пешанската камера, нито в хабсбургският дворец.

Но Бисмарковата програма е подействувала и на ангелизките умове. Лондонските вестници са захванали да пеят съвсем друга песен за турските реформи и за богатствата на султанската империя. Даже и в. «Times», който преди една година разказваше на светът, че Турция ще да се реформира и ще да продължи своето съществуване, е захванал вече да обвинява палмерстоновската политика и да съветува ангелизките капиталисти да не помагат на явният банкрут.

Преди малко време турският консул в Бристол беше напечатал книга под заглавие: «Най-нова Турция», която е посрещната от ангелизката публика твърде неблагоприятно. Един от лондонските вестници говори за тая книга следующето: «Г. Фарлей (името на турският консул) принадлежи в числото на ония оптимисти, които гледат на турското господарство чрез алена призма. . . Той види в Турция не онова, щото е, а онова, щото би трябало да бъде. Той желае да ни увери, че действията на мохамеданците са били сякога съгласни с духът на Мохамедовите законодателства; той се старае да ни докаже, че сяко едно променение е необходима реформа. . . Освен това, г. Фарлей ни явява, че Турция има големи богатства и ако европейският мир се продължи още дълго време, то това господарство ще да достигне до блестяща бъдещност. Ние не вярваме вече в тия фантастически богатства.»

От друга страна «Times» прави сравнение между съдържанието на гореказаната книга и между сметките на ангелизкия консул в Цариград г. Ремболда, които бяха напечатани преди два месеца в същият вестник. «Ако Турция и да е богата страна, говори «Times», то правителственият дух е заразен с такива едни пороци, които са свойствени само на погибающий (effete) деспотизъм; а религията на господствующето племе е тясно свезана с политическите дела, които се намират в абсолютен антагонизъм с новите идеи. . . Турчинът трябва да бъде наказан в Европа за неговото фалшиво положение. Ние не можеме и да си представиме как той ще да излезе из това положение.»

И така, ангелизките вестници захващат да се уверяват, че Турция не е за живот и че нейното падение е необходимо. В друг един брой тоя същи вестник говори, че турската империя не може да просъществува дълго време и от това, че разходите ѝ са по-големи от доходите. «Доходите на това господарство обикновено се харчат за такива предмети, които му се съвсем ненужни», говори «Times». С една дума, ангелизкия вестник доказва фактически, че Турция е неизлечима. «Може някога Турция и да стане Елдорадо за европейците, говори «Times», но сега за сега тя не може да бъде полезна ни за себе си, ни за друго. Балканският полуостров ще да бъде по-

лезен само за оногова, който се завземе по-скоро за работа (?). Сяко едно предприятие от нашата страна би било за нас опасно и затова ония хора, които са милионери или филантропи, трябва да чакат и да следят за турските реформи.»

Французките вестници говорят същото. Един французки вестник приглашава Англия да се съедини с Франция и да решат Восточният вопрос мирно, честно и добросовестно. «Ако Англия желае да съхрани своето влияние на Восток, говори тоя вестник, то тя е длъжна да помогне на християните и да добие тяхната симпатия. Турция не е вече за светът, турците не са вече за живот, мохамеданството не е вече за Европа.»

Колкото за австро-маджарските вестници, то и тия са захванали да губят своите надежди и да гледат на турското възрождение с по-трезвено око. Но както и да е, а Турция се намира в твърде незавидно или в твърде критическо положение. «Москов. вedom.» имат пълно право — за Турция се приближава вече последният час.

Да кажем сега няколко думи за самите християни на Балканския полуостров, т. е. за наследниците на турската империя. Даже и слепците са се уверили вече; че тия християни напредват и напредват твърде скоро. Да земеме за пример българският народ и да разгледаме неговият живот. Който е познат с турското управление, с турският деспотизъм и с турският фанатизъм, той трябва да се съгласи с нази, че в Турция не е възможен никакъв напредок, никакво човеческо развитие и никаква наука; а ние видиме, че християнските народности ежедневно отварят училища, печатат книги, съставляват дружества, издават вестници, съдържат в секи град читалища и сичкото това се върши без никаква помощ и без никакви поощрения от страна на правителството.

Ние имаме даже хиляди факти, че турското правителство е било всякога враждебно на християнското развитие и на християнският прогрес. А напреднали ли са самите турци в сичкото това, когато тия имат и средства, и помощ от правителството? — Ние всякога ще да отговорим на тоя вопрос отрицателно. Ако европейците могат да нарекат публичният разврат просвещение, то и ние се съглашаваме да наречем турският европеизъм напредок.

Но както и да е, а християните на Балканския полуостров трябва да бъдат готови, защото «се женихъ грядетъ в полунощи». Ако тия християни си постелят добре, то щат и да спят на меко. Южните славяни и ромъните трябва да отворят очите си, трябва да се споразумеят между себе си, трябва да поддържат един другото, трябва да съчувствуват един другиму и да не захващат нищо, без да се не договорят как да захванат и де да захванат. Ако ние не бъдем достойни да извършиме своите дела сами, то ще бъдем принудени да изпитаме и друго ново робство, т. е. ако ние не работим умно и дружно, то програмата на Бисмарка трябва да се изпълни.

Свобода, г. III, бр. 17, 21 октомври 1872

[МАДЖАРО-АВСТРИЙСКИТЕ СТАРАНИЯ]

Букурещ, 27 октомври

Оная неделя ние явихме на нашите читатели каква песен се захванали да пеят за «Восточният вопрос» ангелизките вестници; а сега сме намерени да разгледаме малко по-пространно с какво око гледат на тоя вопрос австро-маджарите и немците въобще. Най-напред ние сме длъжни да кажем, че Австро-Унгария прилича на ония стари, беззъби и полуумни бабички, които нито разбират другите смъртни, нито ги разбират другите смъртни, т. е. които нямат нищо общо със здравите и с умните хора. Падението на Мидхат паша е произвело и във Виена, и в Пеща голямо волнение; а това волнение явно вече свидетелствува, че старата и полуумната бабичка види никакви си свръхестествени духове, които се явяват само на безумните.

«Пестер Лойд» ни разказва, че политиката на Мидхат паша е била спасителна за империята, защото намерението на тая политика е било да положи край на «сръбските и ромънските великодържавни претензии (Grossmächtsgefühle)». Множество неопровержими факти свидетелствуват, говори тоя вестник, че Мидхат паша се старал твърде (gewaltig) сериозно да възстанови сю-

зеранските права на В. порта към княжествата. Както на Сърбия, така и на Ромъния той забележи твърде сурово и твърде енергически, че тия зависят от Портата (?). После това европейският вестник говори, че Мидхатпашовата нота е паднала в Букурещ като бомба, а в Белград не е могла да произведе такова грозно впечатление, защото «сърбите имат по-здрави нерви». «Досега, говори «Лойд» с голямо съжаление, слабохарактерността на Портата чегато е одобряла действията на княжествата, които щат да бъдат осъдени не само от привързаниците на восточните дела, а и от приятелите на Сърбия и на Ромъния.»

Разбира се, че когато един човек има здрав разум, то той се не решава да изкаже подобни глупости. В друг един брой тоя същи вестник говори, че обязаността на немците и на маджарите е да поддържат турската империя и да отрежат крилата на немирните и безпокойните поданици на султанът. «Кьол. вестник» и множество други австро-маджарски органи говорят, че даже от събранието на императорите ще да се възползува не Австро-Унгария, а Русия. «Deutsche Reichskorrespondenz» говори, че Пруссия е обязана да защитава своите интереси на Восток. «Настоящото политическо съзвездие, говори тоя вестник, трябва да се свърши така, щото Восточният вопрос да се реши колкото се може по-скоро. Раните, които бяха покрили руското тяло после Кръмската война, одавна вече са оздравели; Франция, която е убиена и в политическо, и във военно, и във финансово отношение, не е в състояние да осъществи своите планове, т. е. да завладее Египет; а противоречуещите един на други австро-руски интереси на Восток ще да се помирят после императорското събрание в Берлин.

И така, ако днес Германия, Русия и Австрия са готови да решат Восточният вопрос, то ни една държава в Европа не е в състояние да се възпротиви на това тяхно намерение и ако, когато и да е, се оправдае войната, то ще да се оправдае само тая война, която ще да отвори нов път към цивилизацията. Восточната война се носи днес по въздухът.» (Es liegt ein orientalischen Krieg gleichsam in der Luft.)

Такива са мненията на австро-маджарските и на немските публицисти за Восточният вопрос. Да видиме сега

как гледат из противоположният, т. е. из славянският лагер на това дело. «По причина на черногорско-турското столкновение, говори виенският вестник «Ost und West», великият везирин беше обявил, че той не търси посредничеството на великите държави, защото не счита Черна гора за независимо господарство. Ако Портата върви по тоя път, по който върви до днес, то тя няма да иде далеко. Черна гора е така също независимо господарство, както и Сърбия и Ромъния. Ние твърде добре знаеме, че когато Сърбия или Ромъния са имали с Портата каквито и да е недоволствия, то почти сякога са се намесвали европейските държави. При днешното положение на работите Портата няма оная сила, която би могла да накара почти независимите държави да признаят нейната власт. Сяко сериозно намерение в тая смисъл ще да доведе до война... Ако високомерният език, с който от някое време насам говорят турските правителствени органи, действително съответствува на възренията на турското правителство, то ние не сме вече далеч от решението на Восточният вопрос.»

Други славянски орган «Politik» говори следующето: «Положението на Восток е станало твърде опасно. Със своите необмислени и полуумни действия Мидхат паша създаде противодействия в дунавските княжества и в Черна гора. Ето защо Австрия се старае вече да усили своето положение на Балканският полуостров. (?) За тая цел са отишли в Далмация ерцхерцозите Албрехт и Фердинанд.»

Из сичкото това ние ще да си съставиме такова понятие, че Мидхатпашовото везирство е било необходимо за австро-маджарите. Когато почти сичките европейски вестници викаха против действията на Мидхат паша, то австро-маджарските органи разхвляваха тия действия дори до небесата; а когато европейските вестници се обрадваха, че е паднал великият реформатор, то маджаро-австрийците захванаха да оплакват турската империя и своето собствено положение. Дорде Мидхат паша държеше везирският жезъл в ръцете си, то «Пестер Лойд» имаше вяра даже в императорското събрание; но австро-маджарската машина падна, следователно «Русия ще да изпълни

своите цели, а Австро-Унгария ще да остане неудовлетворена».

Наистина, че тия мнения и разсъждения са безсмислени и бабешки; но тия съществуват и имат свои последователи. «Австро-Унгария ще да усили своето положение на Балканският полуостров!» Ако би на Балканският полуостров живели само овце или само крави, то и тогава маджаро-австрийските старания би останали празни мечти, защото кравите имат рогове, а овцете яки кратуни. Между християнските народи на Балканският полуостров Австро-Унгария, със своята безчестна политика, е посеяла към себе си ненавист и отвращение; а турското население е слабо, нищожно, фанатическо, безсмислено и ненадеждно. Освен това, Австро-Унгария е изгубила вече всяка една симпатия даже и между своите славянски и ромънски поданици, с които е длъжна твърде скоро да кръстоса саблята си; следователно тя няма ни сила, ни средства да разпространява своето влияние по Балканският полуостров. Преминаха вече ония времена, когато за любовта на хабсбургският или на бурбонският дом се покоряваха и угнетяваха цели народности!

Да видиме сега що работи «болният човек», комуто се приготвява тържествена погребална процесия. Турция послуша съветите на Русия и отдалечи маджарският приятел. А ще ли това полумъртво господарство да се възползува от тия обстоятелства? — Ние не вярваме. Разказват, че новият в. везирин е «чист и непорочен» турчин, който не търпи никакви нововведения. Разбира се, че това е друга крайност. Ние мислиме, че реформи за Турция са необходими, но тия реформи трябва да бъдат не мидхатпашовски, а човечески. А в състояние ли е новият в. везирин да въведе в държавата си подобни реформи? На тоя вопрос ние ще да отговорим пак с гореказаните думи: «Мехмед Ружди паша е чист и непорочен турчин, който не търпи никакви нововведения.» Турция ще да падне.

Свобода, г. III, бр. 18, 28 октомври 1872

[ЦАРИГРАДСКИТЕ КОМЕДИИ И МИНИСТЕРСКИТЕ ПРОМЕНЕНИЯ]

Букурещ, 2 ноември

Тукашните вестници говорят, че Мидхат паша е поканен от новият велики везирин да приеме място в министерството; но той се бил отказал, защото за него било унизително да се подчини на своите бивши подчинени. Сичкото това е твърде чудно, а особено ако си въобразиш какви отзиви се срещат за тая личност даже в туркофилските пешански и виенски вестници. Ето що говореше преди малко време букурещкият дописник на «Neue freie Presse»: «Неочакваното известие за падението на Мидхат паша произведе у нас голямо ликувание (Jubel). Тоя турчин се счита за най-главен виновник в сичките ония планове, които бяха предприети за унижението на Ромъния. Мидхат паша е бил онзи господарствени деятел, който е желал да възбуди Восточният вопрос, щото чрез него да погуби и да пороби (?) Ромъния и Сърбия.»

Друг един — още по-горещ защитник на Мидхат паша и на днешната преобразована турска империя — туркофилски орган разгледва тия дела малко по-пространно. Белградският дописник на «Пестер Лойд» говори следующето: «По ходатайството на европейската дипломация турската войска е отстъпила вече от черногорските граници. По повелението на Мидхат паша на тия граници бяха усредоточени около 40 000 войника. Ако европейските сили да не би протестирали, то войната би била неизбежна. Днес турската войска се е върнала вече в своите гарнизони, редиците са отпущени и спокойствието е повърнато.»

И така, не може вече да бъде никакво съмнение, че Мидхат паша е една от ония личности, които имат голяма енергия, но които нямат здрав разум. Самите туркофилски органи се признават, че черногорското волнение е било плод от Мидхатпашовите реформи. Ето що говори «Correspondence Slave»: «В числото на плячката, която черногорците бяха отнели от турската войска, се намира и архивът на колашинският миралайн, в който е намерено формално приказание от Мидхат паша, за да се нападне на Черна гора.»

А помните ли какво говореха преди малко време за гореказаното произшествие пешанските органи? Ние знаеме, че почти сичките австро-маджарски вестници оправдаваха действията на Мидхат паша и обвиняваха «черногорските диваци», които са «забравили своето васалско подчинение и тъпчат международното право». «Пестер Лойд» говореше даже, че великият везирин имал пълно право да изпълни своите желания и да накаже непокорните и непослушните бунтовници. Ние помниме така също как «Neue freie Presse» разказваше преди няколко недели пред светът, че Мидхат паша принадлежи в числото на ония способни господарствени мъже, които са назначени от самото провидение да успокоят християните, да воведат равноправност в империята и да спасят турското владичество от многочислените негови неприятели. «Ако падне Мидхат паша, говореше тоя вестник, то европейските сили са длъжни да прибързат и да спасят трети път турското господарство.» Освен това, тоя същи вестник говореше, че Мидхат паша е паднал не по желанието на султанът и не чрез цариградските интриги, а по ходатайството на някои европейски сили, които се мъчат да размътят восточните дела и да произведат «страшни кръвопролития».

Да видиме сега кои са ония европейски интриганти и коя е оная тайнствена дипломация, която е подкопала могъществото на Мидхат паша и която е «предупредила страшните кръвопролития». На тоя вопрос отговаря «Кръстовата газета» със следующите думи: «Тряба да забележиме, че от австрийската страна подобно ходатайство или подобно вмешателство не е било; а както се види, то не е било и от друга каквато и да е страна.» И така, Мидхат паша е паднал затова, защото неговото политическо направление е било противно на господарствените интереси, т. е. той е паднал за това, за да бъдат удовлетворени някои европейски господарства, които са видели в неговата политика разпадане на османската империя. А що видиме ние днес? Тоя същи Мидхат паша се приглашава в министерството и предава му се управлението на вътрешните дела! Из Цариград явяват, че Мидхат паша се е отказал от новата длъжност; но тия същи известия прибавяват, че бившият в. везирин е подал на султанът няколко проекта за преобразова-

нието на империята. «Ако тия проекти се приемат от султанското правителство, то Мидхад паша ще да бъде министър на вътрешните дела», говори нашият дописник.

Из сичкото това се види, че султанското правителство се не старае да удовлетвори и да успокои своите нещастни и отчаяни поданици, а труди се да погъделичка самолюбието на някои и други европейски държави и да добие «аферим». Другояче ние не можеме да си обясним цариградските комедии и министерските променения. Когато Мидхат паша не е способен за в. везирин, то той не е способен и за министър на вътрешните работи; така също, ако Мидхат паша е опасен за влиянието на тая или на оная европейска сила, то той е опасен и за своята собствена империя. Секи вече помни валийските способности на Мидхат паша; а неговото отнасяне към г. Славейкова ни дава пълно право да кажем, че тоя турчин е в състояние да положи край на турското владичество в Европа.

По нашето мнение, турското министерство трябва да бъде съставено от миролюбиви и от правдолюбиви личности, защото другояче християнските поданици на султанът нямат вече желание да търпят всевъзможни азиатски варварства и сякакви à la Мидхат паша реформи. Но както и да е, в Цариград съществува страшен хаос.

Ингелизкият вестник «Дели телег.» говори, че Турция е длъжна да падне и с Мидхат паша, и без него. «Мидхат паша, говори тоя вестник, искаше да повдигне турската държава; но тая държава е дотолкова гнила, щото неговите преобразования би я разнизали окончателно. Социалният и политическият живот на османското племе не допускат да се воведат в администрацията каквото и да е променение; следователно западноевропейските старания щат да останат съвсем безплодни. Ако Мидхат паша би успял да воведат в империята каквито и да е европейски постановления, то тия постановления тутакси би разрушили турското здание в Европа и произвели би над развалините на това здание такъв страшен бой, който би потресъл сичкият свят.»

Разбира се, че подобен бой ще да се случи и без Мидхат паша; но без него тоя бой ще да се случи малко по-късно. Гореказаният вестник се съзнава, че Турция не може да върви напред, но не може да остане и в днешното

положение; а ние ще да кажем, че християнските поданици на султанското правителство напредват твърде успешно. Чия ще да бъде победата? — Разбира се, че на ония, които бъдат по-способни и по-умни. Ние мислиме, че европейските държави би направили твърде умно, ако би оставили турското правителство на неговата собствена съдба, защото техните помощи и поддръжки няма да направят нищо друго освен по-големи кръвопролития и по-страшни резни. Християните на Балканският полуостров искат свобода и живот; а Турция не е в състояние да удовлетвори желанията им. Колкото по-скоро, толкова и по-добре.

Свобода, г. III, бр. 19, 4 ноември 1872

[ПЕЩАНСКИТЕ «ПАТРИОТИ» И ВИЕНСКИТЕ «ВАВИЛОНЯНИ»]

Букурещ, 9 ноември

«Тишината, която сега за сега царува на Восток, е съвсем призрачна — говори пешанският дописник на виенският вестник «Wanderer». — Вие изведнъж ще да чуete из ония страни нещо неочаквано, нещо ненадано. Да не забравяте така също и думите на графа Бисмарка, който беше рекъл във Франкфурт така: «Восток е бъчва с барут, а на тая бъчва седи Австрия. . .» Разбира се, че думите на Бисмарка се считат за пророчества, както някога си се считаха за пророчества и думите на Наполеона III; следователно тия изречения постоянно се припоминат и почти сякога произвеждат впечатление: едни се плашат, други се радват, а трети са в недоумение. В числото на последните принадлежат и австро-маджарите, които не знаят де ги боли и от коя страна им грози опасност. Австрия твърде добре разбира, че бъчвата е пълна, че тя е готова да се запали и че барутът има разрушителни свойства не само за бъчвата, но и за околните я предмети; но тя се още продължава да седи на тая страшна бъчва и да се грижи за бъдещето на своята болна съседка.

Ние мислиме, че ако Австрия да не би създавала на Восток нови неприятели, ако тя да не би възпламеняла политическите и националните страсти, ако да не би помагала на оная политика, която рано или късно ще да подпали «опасната бъчва», то тя твърде лесно би могла да отстрани страшната опасност, която, в противен случай, ще да произведе двойно разрушение. Но в Австро-Унгария се намират и такива личности, които би желали, щото «опасната бъчва» да пукне колкото се може по-скоро, и приготвяват се да събират трески от падналата монархия. За тия личности Мидхат паша беше велик човек и тия се стараят да уверят светът, че политическата програма на падналият в. везири е усвоена от неговият наместник, защото само тая програма е в състояние да унищожи опасността, която ще да произведе панславизмът.

Но както и да е, а падението на Мидхат паша е захванало вече да принася добри последствия. Ние вече видиме, че новият велики везирин се старае не да раздражава, а да успокоява; а това е последното средство, което ще да поддържа империята още няколко годин. Новото правителство се старае да удовлетвори черногорците; то е простило българските заточеници, които бяха изпроводени от майсторът на комитетите, т. е. от бившият в. везирин, в Деари Бекир; то се труди да успокои умовете в Ромъния, и, най-после, то се обещава да даде на българският екзархат патриаршеско достойнство. Из сичкото това се види, че Мехмед Руджи паша има повече здрав разум и повече политически способности, нежели неговият предшественик. Секи здраво-числящи мозък трябва да се съзнае, че на болният човек са потребни тишина, спокойствие и осторожност; а турската империя болува твърде одавна.

Из гореприведените факти читателите ни щат да разберат, че между Мидхата и Мехмеда съществува голяма пропаст, ако цариградският дописник на «Пестер Лойд» и да ни уверява, че «Мехмед паша счита себе си не само като наместник на Мидхата, но и като негов наследник». Гореказаният дописник говори още, че Австро-Унгария не трябва да се бои, защото Мидхат паша твърде скоро ще да влезе в министерството; а министърът на външните дела Халил паша е приятел на австро-маджарите.

Да видиме сега какви последствия очаква Австро-Унгария от политиката на Халил паша, който е приятел на Мидхат паша и който съчувствува на австро-маджарите. Секи вече знае, че Австро-Унгария повече от тая съща болест, от която повече и турската империя, т. е. че нейните славянски и ромънски поданици рано или късно ще да свалят от шепите си австро-маджарският ярем, който в последното време е станал твърде тежък. Разбира се, че днешния Ромъния и днешния Сърбия трябва да бъдат Пиемонт при освобождението на гореказаните племена; а ако е така, то тия две господарства не могат да бъдат любими от маджарските Дон Кишоти, които се стараят да съставят едно цяло из всевъзможни дрипели.

И така, могъществото на Ромъния и могъществото на Сърбия са трън в очите и на пешанските «патриоти», и на виенските «вавилояни», защото тия две господарства почти сякога могат да поискат сметка за управлението на ония страни, които са населени със сърби и ромъни и които се намират под покровителствените конституционни ръкавици на мастера Деака. Ето защо австро-маджарските вестници преди малко време се стараеха да уверят светът, че турското правителство има пълно право да се вмеси в ромънските дела и да удовлетвори гръцкото правителство, което така също има пълно право да защитава правата на своят браилски консул.

За да дадат на своите умозаклучения по-голяма сила, пешанските вестници почти ежедневно известяват своите читатели, че ромънското министерство ще да падне, че тронът на княза Карла се люлее и че Ромъния няма ония нравствени сили, които се изискват от управителите на една европейска държава. Но най-голямата кал се хвърга в Сърбия и в Черна гора. По мнението на пешанските вестници, Сърбия е оная сила, която подкопава турската империя и която разпространява панславизмът в Турция и в Австрия. Чегато австрийските сърби, хорвати и словенци не са били досега славяни и чегато австро-маджарските ромъни не са били досега ромъни!

Но както и да е, а Австро-Унгария трябва да бъде будна, защото «турската бъчва ще да пукне твърде скоро и съвсем ненадано». Ако пешанският дописник на «Wanderer» и да не ни обяснява това дело подробно, но ние се усещаме, че неговите думи са обърнати към Западна

Европа, която се калесва да приеме решителни мерки против славянските движения и против ромънското самоуправление. Разбира се, че ако пешанските вестници и пешанските дописници да би били малко по-добросовестни и малко по-искрени, то тия би трябало да кажат така: «Турците нямат право да се мешат ни в ромънските, ни в сръбските дела; но ромъните и сръбите са наши неприятели, следователно турците трябва да бъдат прави.»

Но най-смешни в това отношение са цариградските и русчужките евреи, които постоянно украсават със своите философии «Пестер Лойд», «Пресса», «Унгар. Лойд» и др. Тия дописници се не занимават със ситни работи, защото Россия, панславизмът, революционните комитети, варварското наводнение и пр. са такива едни неща, с които се интересува повече и публиката, и самите редакции. Тряба да пишем това, щото е на мода. Но сичкото това е стара история, която е само разказана на нова метода. Ако не смеете да викаме явно против Россия, то трябва да хапем ближните ѝ, които имат с нея каквито и да е отношения! Така ли е?

Но преди да свършим, ние трябва да кажем и това, че султанът е приел Махмуд паша в своят дворец и разговарял се е с него твърде дълго време. Това известие ние намерихме в самите виенски вестници, които би желали да бъде другояче. «А Австрия седи на бъчвата!» Кой ѝ е крив? Ако Австрия не е с християните, то и тия не са с нея.

Свобода, г. III, бр. 20, 11 ноември 1872

[ДАНО ПАТРИАРХЪТ БЪДЕ
ПО-ЩАСТЛИВ ОТ ПАПАТА!]

Букурещ, 17 ноември

Евлогименното Христово воинство е оставило настрана и православието, и каноническите права, и постановленията на апостолите и захванало е да търси помощ и поддръжка в протестантските храмове и в еретическите кабинети. «Великият германски народ почти

сякога ще да бъде благосклонен към гръцката православна черкова», рекъл патриаршеският протосингел на германският посланик. Разбира се, че с тия думи православният архипастир е искал да каже следующето: «Ние твърде добре знаем, че Германия не съчувствува на славянските движения, следователно ние сме дошли да помолиме графа Бисмарка да обърне своето око и към Балканският полуостров, който в непродължително време ще да стане славянско море.»

Как е приел германският посланик патриаршеското поздравление, ние не знаем, знаем само това, че религиозният гръко-български въпрос добива чисто политическо значение. Патриархът търси съюзници не против тая или оная каноническа ерес, а против панславизмът, против българизмът, против националните стремления на християнските народности и против неприятелите на «великата идея». И така, патриархът е лъгал, когато е проклетел българските епископи и когато е обявил схизмата; той е лъгал, когато разказваше пред светът, че «великата черкова не припознава никакви народности»; най-после, той е лъгал, когато обяви, че неговата свещена длъжност го заставлява да защитава великата черкова от всяка една ерес, защото тая черкова му е оставена в наследство от Христовите апостоли и от вселенските събори.

Разбира се, че той безсовестен лъжец лъже и г. Кейделя. О. Доротей казал г. Кейделю, че «... германският народ, който е съдействувал на просвещението и на нравственото развитие у сичките народи и народности, ще бъде благосклонен и към великата елинска черкова, която е майка на християнството и на науките». Сичкото това е отчаяна гръцка лъжа, която е гнуснава даже и тогава, когато тя излиза из гръцки уста. Секи вече знае — даже и самите гърци, — че фанариотската черкова е била майка на най-грубият разврат и на най-невежественото тъпоумие. Какви са ония науки и какво е това образование, което е разпространяла досега гръцката патриархана? Кому се продават тия краставици? Кому се разказват тия приказници? Какви са тия гръцки хвалби? «Патриарханата е майка на християнството и на науките!» Да се чуди ли човек, или да се кръсти!

Ако фанариотите и да са основали няколко гръцки

школи, то тия школи се не отличават от йезуитските училища; а секи вече знае, че подобни училища са били всякога вредителни за науката и образованието. От друга страна, ние сякога сме в състояние да докажем, че майката на християнството и на науките е била мащеха не само за славянските племена и за ромъните, но и за собственият гръцки народ. Ако свободна Елада се е отделила от фанариотската патриаршия, то се е отделила само затова, защото не е намерила у нея ни християнство, ни човеколюбие, ни честност, ни правдолюбие. За сичкото това свидетелствуват различни исторически факти. Но да разгледаме тоя въпрос малко по-пространно.

Патриархът ни уверява, че фанариотският клир е майка на християнството. Ние би желали по-напред от сичко да знаем какво общо има фанариотската патриархана с Христовата черкова? Немã тая патриархана и до днес не купува своето достойнство от в. везирин? Немã тая патриархана не е шпионско отделение на мохамеданският полумесец? Немã гръцките епископи не са били първите джелати на няколко милиона християни? Потурчените помаци, бошняци и арнаути са плоди от «любезната майка на православието». Това е неопровержим факт. Доста много са страдали християните от тая любезна майка. Ние знаем, че майката е обязана да защитава, да храни и да възпитава своите деца; а фанариотското духовенство е мислило само за своето шкембе и за благосъстоянието на своите любовници. И това е неопровержим факт. Ония злодейства, които е направило досега фанариотското духовенство, не би направили и африканските язичници. А тия злодейства са се правили не за ползата на Христовата черкова, а за ползата на бъдщата Византийска империя и за мечтаемият панелинизъм.

Ние знаем така също, че обязаността на Христовата черкова е да примирява националните вражди и да сее между християнските народности мир, любов и съгласие; а ние видиме, че фанариотският клир е правил досега противоположното. Кой е посеял днешната вражда между българите и гърците? Фанариотските епископи, които са обезчестили даже и гръцкото име. Христос не е давал власт на своите апостоли да ходят по селата със заплата, да земат насила даноци и да безчестят попадите. Кажете

ни още, какво право са имали фанариотските епископи да преследуват българската народност, да горят славянските книги, да изстребляват българските паметници, да проклинат българското име и да затварят българските патриоти? — Апостолите не са правили на народите никакви насилия.

Покажете ни така също, кой е онзи фанариотин, който може да каже, че той изпълнява «каноните» или «постановленията» на вселенските събори? Ако се намери такъв, то ние свободно можеме да му кажем, че той лъже. Самото съществуване на фанариотите е вече едно твърде голямо престъпление; а животът на тия недостойни пастири може да се нарече содомски грях. Нема днешното фанариотско облекло не е присмивка на Христа? Ние знаем, че постановленията на съборите запрещава на черното духовенство да носи коприна и кадифе; а ние видиме, че това духовенство носи даже и червени кадийски гащи. Ние знаем, че Христовият храм, следователно и манастирите или митрополията, трябва да бъде чист и честен; а ние видиме, че това светилище е станало средоточие на различни пиенци, на всевъзможни развратници и на безжалостни убийци. Многоженството, мъжеложството и даже скотоложството са съвсем обикновени, съвсем естествени неща в епископските конаци. Нема епископите не водят след себе си олани и чубукции, както и турските кадии? Кажете ни още, нема фанариотското духовенство не купува и не продава сичко за злато? Ако искаш да се спасиш — дай злато; ако искаш да видиш бога — дай злато; ако искаш да бъдеш християнин — дай злато! И тия хора се не боят още от бога да се наричат християни, да се рекомандуват за началници на Христовата черкова и да се хвалят със своето православие!

Но да оставиме сичкото това и да продължиме своето обозрение.

Фанариотският патриарх е уверен вече, че той няма да срещне съчувствие ни в един православен синод, и затова сваля маската си, т. е. захваща явно да търси помощ от протестантските държави. Добър път! Руският полуофициални вестник «Моск. ведомости» говори, че с подобни глупости фенерският патриарх ще да изгуби окончателно своя кредит между православните християни. Това е така. А българите? — Българите би желали да ви-

дят как г. Бисмарк ще да повдигне немската армия против българските «схизматици», които се отказват от наследникът на апостола Павла. Дано патриархът бъде пощастлив от папата!

Свобода, г. III, бр. 21, 18 ноември 1872

[ДВОЙНА ПОЛЗА ОТ СХИЗМАТА]

Букурещ, 24 ноември

Гърците в последното време съвсем вече ни отвориха очите и доказаха ни, че тяхната цел е била не да защитават православието и каноническите постановления на вселенските събори, а да увардят своето влияние на Балканският полуостров и да осъществят своята «микроскопическа» велика идея. Ние трябва да поблагодарим елинските патриоти за това откритие, защото и между нами се намират политици и религиозни хора, които барем навреме би останали верни на патриаршеския клир и на великата черкова. А сега? — Сега ръцете ни са развезани и ние смело можеме да кажем, че трябва да се засукват ръкавите.

Самите елински вестници се съзнават, че българският черковен въпрос не е ни канонически, ни догматически, а чисто политически, следователно, той трябва да се реши не със събори и не с «требници», а с оръжие, с кръв и с големи жертви. Ако сичкото това е така, то ние сме готови, защото отговорността ще да падне не на нас, а на гръцкото безумие и на патриаршеските фанфаронства. Ние отсега още можеме да увериме фанариотския синод, че неговите епископи, които се изпровождат по България да разпространяват елинизъм и да развращават народът, ще бъдат изгонени или убиени. Другояче нашият народ не може да постъпи.

Самите гръцки вестници се хвалят, че фанариотската патриархана няма да ни остави на мира, т. е. че тя ще да изпроводи по сичките български епархии свои епископи, които ще да гледат що се върши, които ще да препятствуват на сяко едно българско движение и които ще да изве-

ствят турското правителство, ако би се появило между българите каквото и да е народно стремление. Разбира се, че сичкото това не може да бъде за нас твърде чудно, защото ние одавна вече познаваме фанариотските способности в сяко едно отношение.

Фанариотският клир е лъгал досега и българите, и правителството. Фанариотската йерархия е била таен комитет на елинските паликариета, които са употребявали кръстът за различни политически цели и които са успели да добият множество последователи в Пловдив, в Серес, в Солун, в Битола и пр. Това е известно секиму.

Фанариотската патриархана мислеше, че елинизмът е пуснал в българската почва такива дълбоки корени, които се не унищожават с малки средства; но тя беше излъгана в своите сметки, защото българският народ ѝ показва противното. Фанариотската патриархана се надееше на своето архиерейско първенство и на невинността на българският народ и пусти в ход схизмата; но българите ѝ доказаха твърде з д р а в о, че правдата е тяхна, че Христос е между тях и че сяко едно проклятие е безсилно. И така, наместо да разбият българското народно движение, фанариотите разбиха сами себе си.

Схизмата откри очите даже и на ония личности, които не видеха или които не желяеха да видят. Ония хора, които се скриваха зади православието, зади постановленията на съборите, зади «величието на великата черкова», свалиха вече маската си и обявиха на светът, че тяхната цел е не да защищават православието, а да увардят «необходимият» елинизъм от варваризмът, т. е. от панславизмът. Разбира се, че и българите са обязани да защищават своите народни интереси и българо-гръцката вражда ще да продължи своето съществуване.

Ако гърците имат право да защищават елинизмът от славянството, то и българите имат такова също право да защищават своите народни интереси. Ако би — наместо да провъзгласява схизми — патриархът приел х. Иванчовите предложения, то той би увардил барем навреме и своето върховно значение, и достойнството на в. черкова, и множество епархии в Тракия и Македония; но гръцкото безумие беше голямо, а патриаршеската самонадеяност нямаше граници. А какво произлезе от тая знаменита схизма? — А ето какво. Властта на екзархията се про-

стира вече над сичките български провинции, над сичките българи, даже и над българската черкова, която се намира на Фенер. На екзархът се изпроваждат просби почти из сичките епархии в Тракия и Македония и молят го да им изпроводи епископи; а гръцките архиереи се или не приемават, или изганят.

Това е вече последното поражение, което е претърпял светият отец от българската енергия. И така, провъзгласението на схизмата е принесла на българите двойна полза: първо, тия се спасяват от гръцкото влияние и добиват средства за напредокът на своята народност; второ, тия увардват своята черкова от фанариотските нечистотии и от развратното духовенство. И така, схизмата ще да докара в българската кошара и последната българска овца; а това е за нас извънредно щастие, за което трябва да благодариме само фанариотското духовенство.

Да видиме сега какво говорят гръцките органи. «Фардю Боспор», който в сяко едно българско движение види руско масло, говори, че ако Росия припознае българската йерархия, то тя ще да изгуби своето влияние на Восток (!) като православна държава, защото ни Сърбия, ни Ромъния няма да обявят себе си против патриархът за нейният кеф. Освен това, ако Росия бъде провъзгласена за схизматическа, то това дело ще да повреди и на нейното вътрешно спокойствие. А ако българите не бъдат припознати от руският св. синод за православни, то Росия ще да придобие страшни врагове. Сичкото това е и смешно, и гнуснаво, защото ни един православен христенин не трябва да се радва на нещастieto на коя и да е православна община. Ако руското или българското спокойствие бъде нарушено, то истинните христени — които не са били кьочеци, олани, чубукции и сеизи на турците — са длъжни не да се радват, а да се стараят да прекратят злото, да унищожат христениските раздори и да посеят мир и любов. Само развалените, отурчените, подлите и безсовестните ренегати се радват на христениските несъгласия.

Колкото за Сърбия и за Ромъния, то ние можеме да увериме гръцкият орган съвсем в противното. Ако Сърбия и Ромъния осъдят българите, то трябва да осъдят и себе си, защото и тия са направили преди няколко години това, щото правят днес и българите. Кажете ни сега как-

во би се случило, ако Сърбия и Ромъния припознаят българската йерархия? — На тоя вопрос е твърде лесно да се отговори. Фанариотският патриарх би останал сам и захванал би да прокліна сичкият свят. А това трябва да се случи, защото няколко достоверни факта вече свидетелствуват, че Сърбия ще да направи това, щото направи и Россия. И така, фанариотските цели ще да се унищожат и сами по себе си. Но както и да е, а ние свалихме от шията си едно твърде тежко, твърде низко и твърде безсовестно иго, което е било убийствено и за черковата ни, и за народността ни. И така, свалете шапките си и помолете се за здравето и за дългоденствието на о. Антима VI, който провъзгласи схизмата и «избави нас от лукаваго».

Свобода, г. III, бр. 22, 25 ноември 1872

[КОЙ Е ЕРЕТИК?]

Букурещ, 22 февруария

Гръцките вестници са се решили да употребят и последните средства против своите славянски неприятели. Даже и патриаршеският орган «първосвещеннейши» «Неологос» е пълен с доноси, с шпионства, с клевети, с псувни и с не съвсем «православно-християнски» убеждения. «Православната черкова не припознава никакви народности, никакви народни черкови и никакви народни стремления», говори «Неологос». Ако е сичкото това истина, то се ражда питане, изпълняват ли самите гърци гореказаните условия, които тия предписват на славянските народности?

Ние твърде добре знаем, че гърците са били първи, които са смесили православието с елинската народност. Да докажем. Преди две години българите бяха съгласни да се покорят на правителственият ферман и да определят границите на екзархията; но патриархът беше дотолкова твърдоглав, щото се отказа от своето собствено щастие. Когато се беше събрала известната вече секиму смесена примирителна комисия преди две години в патриарханата, то българските депутати изяха съгласие да бъдат

задоволни с чисто българските епархии в България, в Северна Тракия и в Северна Македония; но гръцките патриоти отблъснаха и това твърде умерено предложение и накараха българският народ да им хвърли ръкавицата си и да им каже: «Сичко или нищо.» В едно из своите желания, които бяха изпроводени до патриархът от страната на българските представители, се говореше, че българите, които се намират в патриаршеските епархии, трябва да се управляват от патриархът, а гърците, които живеят самтам по градовете в България, да се управляват от българската екзархия. Фанариотският патриарх се не съгласи да приеме и това умерено условие и пожела, щото варненските цънцири, пловдивските гръкомани и някои незначителни села по бреговете на Черно море да се управляват от него. А сичкото това ни доказва, че ако народността е ерес, то вселенският патриарх е първият еретик. Ако великата черкова не припознава народности, то тя не би трябало да припознава и елинската народност. А какво се върши на Света гора? Великата черкова не припознава ония архимандрити, които са родом българи! Кажете ни сега, кой е крив, кой е еретик и кой трябва да бъде отлъчен от черковата? «Ако в гръцките манастири (?) бъдат назначени за архимандрити българи, то панславизмът ще да се разпространи и по Света гора», говорят гръцките вестници. «Ако оставиме гръцкото духовенство и занаят да управлява българските крайове, то народът ни ще да изгуби и народността си, и вярата си, и нравствеността си», казваме ние. Кой из нас е еретик и кой има повече право?

Ако Христовата черкова да би била изключително гръцки монопол или фанариотски беглик, то гърците би имали големи преимущества и свещени права; но патриархът не припознава никакви народности, следователно божия благодат може да си купи секи от великият везирин. Де е правдата?

Христос благославя сяка една християнска община, ако само тая община се е събрала «с вяра и с правда за неговото име», а великата черкова осъжда и прокліна секиго, който се старае да удържи чистотата на Христовото учение и който изповяда правда и благонравие! Самият гръцки катехизис ни разказва, че думата черкова означава събрание от множество верующи християни; а

великата черкова представлява цяло събрание от сичките Христови черкови. Сичкото това свидетелствува, че сяка една черкова или сяка една християнска община е сама за себе си независима и че сичките независими черкови съставляват едно независимо и неразделно тяло. А ако е сичкото това така, то сяко едно общо черковно дело трябва да се решава от сичките независими черкови, т. е. от сичките членове на общата черкова или от сичките независими черковни общини.

А що видиме ние? Патриархът събра «гръцки събор» и нарече българската черковна община еретическа само затова, защото тая община не беше гръцка и защото не желаеше да бъде гръцка. Кой е еретик?

Ако българският черковен вопрос е догматически, то патриархът би трябало да сви́ка представители от сичките православни общини, които да решат българските дела съобразно с постановленията на съборите; а ако тоя вопрос е частен, народен или административен, то александрийският и антиохийският патриархи не са имали никакво право да се мешат в българо-гръцките дела, както и ние се не мешаме в папските. Когато цариградският патриарх нарече българите схизматици и когато разпусна «гръцкият събор», то обяви на сичките православни общини какви са неговите действия и какви причини са го накарали да постъпи с българите така, а не другояче; но и това негово действие е несправедливо и незаконно. Кажете ни, защо патриархът явява днес на независимите черкови своите решения, когато той не е добил тяхното съгласие, преди да заключи своите решения? Разбира се, той е мислил, че неговите решения са до такава степен «непогрешими», щото сичките православни общини са обязани да ги приемат буквално. Сичкото това е накарало патриархът да помоли и правителството да нарече българите еретици и да ги не припознава вече за православни християни. Освен това, патриархът е помолил правителството да заповяда на българското духовенство да промени дрехите си, защото само «православните гърци» имат право да носят камилавки, копринени реси, червени гащи и жълти чехли. Ние се чудим и на турското правителство, което е дотолкова слабоумно, щото е дръзнало да се обещава на патриархът, че ще да изпълни желанието му!

Ако правителството принуди българското духовенство да промени дрехите си, то това правителство трябва да се съзнае, че е действувало и само несправедливо, когато е одобрило българската йерархия и когато е обнародвало ферманът. Освен това, правителството няма право да променява дрехите даже и на своите молли, които са от него много по-зависими, нежели нашите попове и калугери.

Докога ще да се продължават тия насилия? Докога правителството ще да си играе със своите поданици? Кой е дал на турските везири право да стават терзии и първосвещеници в Христовата черкова? Сичко има свои граници.

Научаваме се още, че турското правителство е намислило да промени или да унищожи ферманът, защото самото положение на българският народ се било изменило после провъзгласяването на схизмата. Каква схизма? Коя из черковните общини е припознала досега тая схизма? Кой е дал право на в. везирин да решава християнско-догматическите вопросы? «Който ви е дал ферманът, той има право и да го земе назад», говорят гръцките вестници. Това е така. Турското правителство има пълно право да земе или да измени ферманът си, но то няма никакво право да нарича българският народ еретически и да прекроява дрехите на българското духовенство. Ние твърде добре знаеме, че турците са наши завоеватели, следователно тия могат да правят с нази сичко, щото и да пожелаят; но ние ги уверяваме, че сяка несправедливост, сяко едно насилие, сяко едно зверство ще да намерят своите отмъстители, които щат да върнат секому «око за око и зъб за зъб».

Оставете барем черковата ни на мира, ако само уважават своята собствена религия. Тежко ономува, който се решава да играе с народните верования и с човеческите убеждения! Човекът е създаден така, щото той по-лесно жертвува децата си и имотът си, нежели своите верования. Не стигат ли ви сичките ония тежки жертви, които сме принесли досега на вашият олтар? Бъдете барем в черковните ни дела по-човечни, защото на народът е вече прекипяло; а отчаянието е източник на сичките човечески революции. Нашата борба с гърците е черковна или християнска; а дето се борят християни, там мохаме-

данинът не трябва да вовира своят нос. Знаете ли какво говори народната пословица? «Когато се борят двамина, то третият яде бой.» Тая пословица е твърде вярна.

Независимост, г. III, бр. 23, 23 февруари 1873

ПРОТИВ ДУХА НА ВРЕМЕТО НЕ Е В СЪСТОЯНИЕ ДА СЕ БОРИ НИ ЕДНО ПРАВИТЕЛСТВО

Букурещ, 2 марта

Почти сичкият свят е вече убежден, че турската империя ще да падне, но твърде малцина са се старали да открият причините, които ежедневно ускоряват това падение. Преди няколко години «Моск. ведомости» говореха, че най-главната причина, която подкопава основание то на империята, е турското тъпоумие и турската неспособност за развитие и за напредок. Това е цяла истина; но тука се ражда още един вопрос: в какво положение се намира християнското население на Балканският полуостров? На тоя вопрос ние ще да отговорим следующето: «В това също време, когато турците дремят в своите хареми и теглят своето наргиле, християнските поданици на султанът вървят напред, развиват се и приготвяват се за нов човечески живот. Най-голямото прогресивно движение се види между славянското население на империята. В продължението на 25 години южните славяни са отишли много далеч.

Втората причина, която подкопава турското здание, са европейските обичаи, които се приемат от турското население без никакво размишление и без никакво разсъждение. Модите играят в Цариград най-големите роли. Когато Франция беше велика държава и когато Наполеон III мислеше да я опропасти, то всеки турчин желаше да бъде Наполеон и да повелява на сичкият свят. Но Наполеон падна и работите се измениха. Днес за днес турските господарствени мъже желаят да бъдат Вилхелми, Бисмарки и германски съединители.

Откогато Мидхат паша се е върнал из Азия в турска-

та престолница и откакто поседя на везирският престол, то в Цариград се е образовала силна мохамеданска партия, която се напина из сичките си жили да заприлича на яacobининците и която слуша съветите на всеки един западноевропейец с голямо доверие. Истина, че тая партия съществуваше още при Али паша, но в онова време тя нямаше ни сила, ни убеждения, ни определена цел. Тая партия се нарича «Млада Турция».

Различието между «Млада» и «Стара» Турция се състои в следующето. «Стара Турция» желае да подмлади империята само с мохамедански средства и да върне назад славните времена на Селима, Мурата и Баязита, а «Млада Турция» иска да въведе европейски нрави, обичаи, закони, господарствени постановления, даже и германско величие. По мнението на «Млада Турция», сичките мохамеданци трябва да се съединят в едно цяло, а сичките бивши турски провинции (Ромъния, Сърбия и Гърция) да се съединят в това цяло и да съставят една могъществена империя, каквато е германската. По мнението на тая партия, славянските поданици на султанът трябва да се деморализират или опропастват, защото Россия ги употребява като оръдие за своите собствени цели. Само Россия е противна на турските интереси или на великата турска съединена империя.

И така, тая партия се старее да угнетява славянските народности на Балканският полуостров и да изкоренява сяко едно прогресивно движение, което би се появило между тия народности. Действията на Халил паша против българската екзархия произхождат по гореизложените причини. Халил паша е приятел на Мидхат паша и принадлежи в числото на неговата партия.

Разбира се, че програмата на «Млада Турция» е неизпълнима, както са неизпълними и всеки едни илюзии, но от тая програма могат да произлязат твърде лошави последици за самата империя. Несправедливите притеснения, необмислените действия, мидхатпашовските бесилници и аллахкеримските своеволия опропастват не християните, а самото правителство. Освен това, турчинът не е скроен за европейски живот, за западноевропейска цивилизация и за умствено движение. Сяко едно европейско нововведение добива в Турция развратен смисъл; сяко едно прогресивно движение е деморализация. Кому

не са познати турските европейци и техният напредок в пиянството, в женкарството и в най-крайният разврат. Самите стари и истинни турци се гнусят от своите синове и от техният живот.

И така, «Млада Турция» е една от ония рани, които имат лошав характер. Тряба да кажем и това, че в числото на тая партия се намират множество продадени гърци, арменци и българи.

Третата пиявица, която цеди силите на турската държава, е розкошеството. Ни в една държава се не харчат толкова пари за безполезни неща, отколкото в Турция. Многочислените азиатски розкоши поглъщат половината от господарствените доходи. В султанските хареми се намират около 500 жени, които изразходуват повече, нежели победоносната османска армия.

Който е ходил в Цариград, той знае какви громадни суми са изразходвани за сараи, за казарми, за павилиони и пр. Секи паша, секи чиновник и секи офицерин представява султанът в уменшен вид, т. е. и тия съдържават многочислени хареми, олани и чубукчин, както и султанът. Погледайте на русчушкият или на едирненският валия и вие ще да видите, че тия малки деспоти вървят буквално след своят повелител и харчат не по силите си и не по състоянието си. Да видиме сега отде тия земат средства за горекананите розкошества.

Секи един паша, каймакамин, кадия, мюфтия и пр. съблачат народът, глобят сиромасите и правят дългове. Когато някой паша стане азил, то оставя после себе си няколко стотини хиляди гроша дълг. За турската финансия въобще ние няма и да говориме, защото за тая финансия са говорили и говорят даже и децата; ще кажем само, че тая финансия никога няма да се поправи.

Четвъртият и най-главният неприятел на турската държава е духът на времето. Днес са настанали вече такива времена, когато секи един човек желае да живее като човек. Ония нещастни времена, когато човекът се употребляваше като животно за ползата на частни личности, преминаха вече. Преминаха така също и ония времена, когато турчинът можеше да язди своята рая, да нарича християните гяури и да пие кръвта на най-невинните хора. Който е човек и който желае да живее като човек, той трябва да даде човеческо право и на своят съсед, защото,

в противен случай, силата твърде лесно може да премине в ръцете на тоя съсед, който ще да пороби и него така също, както е бил поробен и той сам.

Ако «Млада Турция» е в състояние да разбере сичкото това, то тя, по-напред от сичко, трябва да промени програмата си и да помисли за своето радикално излечение. Ако между живият и мъртвият няма нищо общо, то няма нищо общо и между човечеството и азиатските понятия за човечеството. Тряба да кажем и това, че против духът на времето, против събудената съвест, против народният порой не е в състояние да се бори ни едно правителство, ни една груба солдатска сила, ни едно скотско насилие. Събудената душа разбива най-яките крепости, човеческата идея може да устои и против най-изкуствените матрилези, а народната воля ще да строши и най-острите байонети.

И така, дорде турската империя не унищожи сичките гореканани препятствия, т. е. дорде се тя не преобрази от самото си основание, то нейният живот е съмнителен. А възможно ли е подобно радикално преобразование? — Като погледаме на турската ентелегенция, т. е. на «Млада Турция», и на нейните действия, то отговаряме отрицателно. Турчинът е турчин.

Независимост, г. III, бр. 24, 3 март 1873

[ПРЕСЕЛЕНИЕТО НА ЧЕРКЕЗИ И ТАТАРИ ЗАПЛАШВА ВСИЧКИ БАЛКАНСКИ НАРОДИ]

Букурещ, 9 март

Нашият цариградски дописник ни известява, че на нашето отечество грозят нови нещастия, защото из Россия се приготвяло ново черкезко преселение. Това известие се потвърждава и от немските вестници. Един от виенските вестници говори, че руското правителство употребява сичките си сили, за да остави това преселение, но неговите старания остават съвсем напразни. Руските проповедници и няколко души рождени черкези, които се намират в руска служба, насмалко щели да из-

губят главите си. В Петербург се боят да не произлезе въстание. Нашият цариградски дописник обвинява в това отношение руското правителство, а сръбският новосадски вестник «Народ» говори, че Русия е принудена да се избави от немирните и кръвожадните варвари.

Гореказаният вестник говори само, че Русия е постъпила с черкезите твърде сурово и че тя не е нито помислила за тяхното образование и опитомяване. Ние не желаеме да окривяваме нито Русия, нито черкезите, нито европейската политика, защото сяко едно господарство и сяка една народност са длъжни да защищават своите интереси и да се стараят за своето благосъстояние. Черкезите са такива едни племена, които не могат да бъдат полезни ни за едно господарство; а ако е това така, то и Русия има пълно право да ги приследова и да гледа да очисти от тях земята си.

Но тук се раждат два вопроса: 1) Щат ли тия черкези да бъдат полезни на турската империя? 2) Щат ли да пострадаят от това преселение славянските народности на Балканският полуостров?

Да отговорим по-напред на първия вопрос. Секи вече знае — даже и приятелите на османското господарство, — че в Турция не може да се въведе никакъв ред само за това, защото турското население в това честито господарство е грубо, невежествено, фанатично и неспособно за никакъв напредок. Това е неопровержим факт. Султан Махмуд беше принуден да отсече около 60 хиляди еничерски глави, преди да въведе една нищожна реформа, а неговите синове постоянно издават всевъзможни хатихумаюни и хатишерифи, които никой не изпълнява и които никой не уважава.

Ние сме говорили много пъти, че дорде се не възроди или дорде се не преобрази самият турски народ, то сяка една цариградска реформа е празна мечта. Когато самият народ не е приготвен да приеме тая или оная реформа, то ни Мидхат паша, ни сам Петър I не са в състояние да изпълнят желанието си. Турската религия е противна на секи един напредок, а тая религия е пуснала дълбок корен между турското население. Ако турското правителство има намерение да живее, т. е. ако то желае да просъществува още няколко десетилетия, то трябва да се бори с турското невежество и постоянно да укрощава моха-

меданските страсти; а ако то допусне да се преселят на Балканският полуостров още няколко стотин хиляди мохамедански фанатици, то неговото положение ще бъде критическо. Черкезите са хора лениви, кръвожадни, немирни и крадливи, а турското правителство не е в състояние да укроти зверските страсти даже и на своите собствени османлии!

Из сичкото това ние ще да направиме такова едно заключение, че християнските поданици на султанът ще да пострадаят твърде много, но в това също време и самото правителство няма да види добро. Ако турското правителство да би населило по нашите места някое трудолюбиво и остроумно племе, то би изпълнило отчасти своите планове; а черкезите ще да ускорят не християнската смърт, а падането на самото османско царство. Грубата сила и зверските насилия не убиват, а възкрешават. Когато на един човек е добре и когато го не безпокоят, то той и не мисли за революция; но щом неговите неприятели дръзнат да развалят неговото гнездо, да си играят с неговите верования, да крадат или да отнемат имането му, да безчестят жената му и децата му, да разоряват благосъстоянието му, то и заецът става лев.

Да отговорим и на другият вопрос. Триестанският дописник на в. «Застава» се чуди на южнославянският ум, на гръцките глупости и на ромънското хладнокръвие и съветова ни да отвориме очите си и да помислим за своето спасение. «Тряба да прибързаме и да спасиме своите народности, дорде не е късно, защото неприятелите ни не дремят и ежедневно подкопават силата на нашите народности», говори дописникът, и говори свята истина. В това също време, когато между българите и гърците произхожда черковна борба за променението на камилавките и за каноническото право на вселенският патриарх, то нашето общо отечество ще да бъде наводнено с татари и черкези, които ще да убият навреме и гърците, и българите. Ако гледаме гръцките вестници, то тия даже се хвалят с унижението на славянските племена и надеят се да победят своите противници с чужди ръце; но ние ги уверяваме, че ако южните славяни бъдат ослабени и унижени, то самите гърци съвсем ще да се изгубят от светът и после тях ще да остане само едно черно и окаляно име, от което ще да се гнусят сичките люде.

Но да оставиме тия будали да се провикват из Цариград и из Атина и да поговориме за ония народности, които имат какво-годе значение за бъдещите съдби на Балканският полуостров. Преселенията на черкезките орди грозят и на Сърбия така също, както и на българите. Ако турската империя бъде наводнена с няколко стотини главорези, то бъдещето на Сърбия е съмнително така също, както е съмнителен и бъдещият исторически живот на Босна и Херцеговина. Същото можеме да кажем и за Ромъния, и за Черна гора.

Българите са тясно свезани със сърбите и с ромъните на Балканският полуостров, ромъните са тясно свезани със сърбите в Банат и в Трансилвания, а сърбите са тясно свезани с хорватите, със словенците, с ромъните в Ердел и пр. А ако е сичкото това така, то щастието на сичките гореказани народности е общо, интересите им са едни и бъдещето им е тясно свезано. Сичките умни хора се съзнават, че Турция и Австро-Унгария ще да се разнижат твърде скоро, но твърде малцина могат да ни предскажат каква съдба ще да постигне ония народности, които съставляват гореказаните две господарства. Самите обстоятелства, самото положение на славяно-ромънските племена и самият дух на времето могат да бъдат наши учители. Ако искате да говориме право, то и телесната, и нравствената сила се намират в ръцете на християнските племена, т. е. в ръцете на славяно-ромъните; но техните сили не са съединени, следователно тяхното значение днес за днес е твърде слабо.

Тряба да помислим сички за своето бъдеще, ако не желаем да станем жертва на чуждите господарства. Ромъния е длъжна да помага на България, България — на Сърбия, а Сърбия — на ромъните в Австро-Унгария, защото, в противен случай, нашето бъдеще е страшно и неутешително. Само Дунавската федерация ще бъде в състояние да ошастливи и българите, и ромъните, и сърбите. Който е неприятел на тая федерация, той е неприятел и на своят собствени народ.

Независимост, г. III, бр. 25, 10 март 1873

[БЪЛГАРИНЪТ ЗАЩИЩАВА ГЛАВАТА СИ ОТ ТУРСКИЯТ САТЪР, А ДУШАТА СИ — ОТ ФАНАРИОТСКАТА ПАТЕРИЦА]

Букурещ, 16 март

Ние не знаем кому по-напред да се чудиме: дали на гръцките подлости, или на немските глупости? Слушайте. В «Neue freie Presse» е напечатана из Цариград една дописка, която ни доказва фактически, че цариградските дописници на тоя вестник са големи шарлатани и че почтената редакция на същият вестник е или луда, или неограничено пристрастна. «Пишат ни из Цариград, говори «Presse», че Портата чрез своите следствени комисари е успяла да открие в София крайовете на многочислените панславистически интриги.» Из тия няколко думи читателите ни ще да разберат, че тая дописка е измайсторисана от някой грък, който желае да поуплаши немските евреи и маджарските хонведи и да добие тяхното съчувствие. Секи вече знае, че главата на софийското произшествие е Димитър Косовац (Общи): а тоя Димитър е цънцарин и гръцки агентин. Това е факт, който не ще никакви доказателства. «Самоубийството на младият мъж Ангела Кънчова, продължава дописникът, което се случи в Русчук (през март 1872 г.), е едно от подвигите на тоя твърде голям комплот. Както ми се чини, тая личност, която беше изпроводена в България с особена мисия от българският (от панславистическия) комитет в Букурещ, е имала голям успех, т. е. тя е унищожила, преди да даде край на животът си, няколко важни книги.»

Питане е сега отде знае сичкото това цариградският дописник на немският вестник, когато и самото виляетско управление в Русчук не е още на чисто с това тайно дело или с това произшествие? Отде той знае гореказаните факти, когато Кънчов е извършил своята мисия твърде тайно? Ако да не би преминали средните векове, когато в цариградската патриархана биваха всевъзможни чудеса и пророчества, то ние би помислили, че гореказаната дописка е свещено «откровение» от някой елеопомазаник, който е изгонен из България за своите грехове.

Ние мислим така, а не другояче само затова, защото самият дописник говори по-доле така: «Това е стана-

ло причина, за да не открие русчужката власт в онова време почти нищо.» Дописникът продължава: «По-голямото число от агентите, които съвсем открито се скитат, като скакалци по България, са панславистически възпитаници (има и гръцки или елински) и възпитателници, попове и калугери, търговци и пътници. Сичките тия агенти приемат инструкциите си из Русия, а особено из Москва, из Киев и из Одеса.»

Тука срещаме голямо противоречие, а това противоречие ни дава право да кажем, че дописникът на немският вестник «лъже като солена гръцка». Ако панславистическите агенти получават своите инструкции из Русия, то тия нямат никаква работа в Букурещ, а ако българският революционен комитет, по мнението на дописникът, се намира в Букурещ, то агентите му нямат никаква работа в Русия. Ако Ангел Кънчов е бил руски агентин, то той е можел да яви своите тайни на руският консул в Русчук и да се не убива на скелата, а ако руските или панславистическите агенти наводняват България, то сичкото това не доказва нищо повече, освен че българите могат да живеят и без контролата на гръцките попове и учители. Иди после това и не говори, че гръците са гнусни шарлатани!

Дописникът продължава: «Хвърленото от панславистите семе е отворило очите на правителството (?) и то е заповядало на комисията в София да издирва работите най-подробно и най-строго. За щастieto на Турция (?) между комисарите се е намерил един твърде способен за подобни дела мъж, който е умеял да разпростре мрежата си и да открие действията на интригантите. Тая личност е Машар паша (губернаторът в София). Той е дал на своите подчинени умен пример, като им показал със своите действия как трябва да се работи в подобни случаи. Машар паша е посетил сичките подозрителни места, преоблечен в прости дрехи.»

Чудно ни е как дописникът не е похвалил и х. Иванча х. Величкова Пенчовича ефенди, когато тоя човек е най-главният откривател? Сам х. Иванчо се е похвалил в Русчук, че той знае повече, отколкото знаят другите комисари, т. е. че той знае и онова, щото не знае. «Ангел Кънчов, продължава гръцкът, беше завел в Букурещ един българин по име Димитър (Общи) и като го вовел между

членовете на Централният комитет, дал му печат и окружно писмо и назначил го да работи в округът между Ловеч и София. Ангел Кънчов оставил за себе си округът между Свищов и Русчук, а един трети българин, по име «д-я-к-он-В-а-с-и-л-Л-о-р-с-к-и» (возпитаник из Киев), добил мястото на ловешкият председател и назначил се да възбунтува Търново и Филипопол.»

Когато прочетохме гореприведените думи, то заключихме изново, че дописката е наистина написана от някой гръцки елеопомазаник, комуто са известни даже имената на комитетските членове. Ако работите се продължават между гръците и българите така, то твърде скоро дописниците на «Presse» ще да захванат да ни разказват, че сичка България е възпитана в Киев и Одеса. До какво заблуждение могат да доведат човека слепият фанатизъм и крайното самолюбие! Един християнин и един християнски вестник са седнали, та клеветят онзи нещастен народ, който е убиен и без тях!

Но най-чудното е по-после. Дописникът продължава: «Самоубийството на Ангела Кънчова спря на няколко време бунтовническите действия на комитетът. Когато съзаклятниците усетиха нужда да увеличат материалните си средства, то се решиха да ударят на пощата, но в това свое предприятие тия не сполучиха и накараха правителството да назначи в София комисия.» По-доле дописникът говори, че властта е хванала такива едни писма, които «компрометират твърде явно панславистическите комитети; но влиятелните членове на турското правителство се противят да ги обнародуват, защото не желаят да развалят своите добри отношения към Русия, а освен това тия се боят да не произлезе и друго по-голямо зло (?)».

Разбирате ли какво иска да каже с сичкото това гореказаният дописник? По неговото понятие и турските «влиятелни членове» са станали панслависти и работят против своите собствени интереси, а Австро-Унгария и другите европейски велики сили не отварят очите си и не стараят се за изкоренението на тоя ненавистен панславизъм, който ще да наводни сичкия гръцки свят и който ще да унищожи и последните останки от Перикловото семе. Не знаем сега може ли Европа да живее без гръци? Самите гръцки вестници ни разказват, че ако пан-

славизмът се разпространи по Балканският полуостров, то казаците ще да изкоренят европейската цивилизация от самото ѝ основание, защото това основание се намира на Фенер под камилавката на вселенският патриарх.

Но да оставим шегата настрана и да кажем няколко думи за състоянието на Балканският полуостров въобще и за произхождението на онова пристрастие, което заставлява кореспондентите на немските вестници да правят бялото черно, а черното бяло. Както между другите народи и народности, така и между българите се е появило вече онова свято движение, което е необходимо за историческият живот на всяка една народност. Разбира се, че подобно движение не може да се хареса на гърците, които почти сякога са били харамоедци и които, както и евреите, обичат да живеят без труд, без мъки и без голямо безпокойствие. Гърците бяха земали бога в аренда и продаваха го по православните страни така също, както се продават и чирозите; но времената се измениха, светът отвори очите си и калугерската търговия падна. Половината от гръцкият народ остана без хляб и принуди се да работи и да се храни; а ако е сичкото това така, то жлъчката би трябало да се разлее и у най-мирният, и у най-христололюбивият човек. Схизмата произлезе от болезнено тяло, което не беше в състояние да победи страстите си и да се бори със здравият разум.

И така, дописниците на немските вестници се хващат за последната сламка, т. е. тия желаят да омилостивят барем австро-маджарите и с помощта на тяхната към Русия и към славянските племена въобще ненавист да добият какво-годе съчувствие. От друга страна, австро-маджарите, които страдаят от същата болест и които се плашат от славянските движения повече и от гръцките, с удоволствие печатат всякакви глупости, които са смешни даже и за децата.

Българското движение е произлязло от руските интриги! Подобна глупост е чудна и в устата на идиотите. Българинът защитава главата си от турският сатър, а душата си от фанариотската патерица; а виенските вестници са седнали да ни разправят, че ако на светът да не би била Русия, то всеки един българин би отишъл доброволно на касапницата и положил би главата си на сечникът! Сръбският вестник «Застава» говори за тия дела

така: «В «Пестер Лойд» е поместена из Русчук, от 3 март, една телеграма, която говори: «Говори се, че българският черковен вопрос ще да се повърне в онова положение, в каквото се намираше преди ферманът (In statum quo ante). Това е произвело голямо волнение.» «Сега би трябало да знаем, отговаря «Застава», кое е оригинал и кое е копие, т. е. онова ли, щото иска да направи маджарското правителство, или онова, щото желае да извърши турското правителство? Секи вече знае, че и ние имаме «ферман», който обезпечава нашата черковна автономия.» «Между маджарите и турците има голяма симпатия. Когато Мидхат паша стана в. везирин, то Матения се изпроводи за кралевски комисарин в Нови Сад, а когато Мидхат паша стана министър на правосъдието при Есад паша (само по Мидхатовата воля ще бъде унищожен българският ферман), то и у нас произлезе същото. Тук трябва да забележиме и това, че турците не са барем кукувци. Тия явно отнимат своят ферман и работят по своята стара метода, а нашите господари нямат подобна смелост и затова — ако и да работят по своят кеф — се още се крият зад законът — за да бъде и зелето цяло, и козата сита.»

Но както и да е, а ние ще да свършиме със следующите думи: «Самите природни закони изискват, щото Балканският полуостров да бъде славянски и той, рано или късно, ще бъде славянски, без да иска позволение от гърците и от австро-маджарите.» Против природните явления са безсилни сичките подлости.

Независимост, г. III, бр. 26, 17 март 1873

[КОЙТО ТЪРСИ ЧУЖДОТО,
ТОЙ ЩЕ ДА ИЗГУБИ И СВОЕТО]

Букуреш, 23 март

Самото правителство ни накарва да му се чудиме, да го обвиняваме и да откриваме пред светът неговите погрешки, слабости, непостоянство, глупост и недално-

видност. Издадоха се различни хатихумаюни, хатише-рифи и гулханета, но не изпълниха се; воведе се равно-правност в държавата, но заповяда се на християните да бъдат и занапред гяури и да се покоряват на своите повелители; издадоха се «Наполеоновите кодекси», но заповяда се на кадиите и на мюфтиите да се държат буквално за мохамеданските полусветски и полурелигиозни закони, които са остарели така също, както и самата империя; най-после, издаде се ферман и призна се българската черкова за независима, но над Високата порта повея някакъв си хамелеонски вятър и тая Porta облиза онова, щото беше плювала, т. е. тя се отказа от своите думи. А като разгледа човек сичкото това, то трябва да се увери, че турците са изгубили даже и оная своя народна особеност, т. е. и оная турска честност, която им даваше право да се наричат барем азиатски хора. Секи вече знае, че старите османлии са изпълняли буквално своите обещания, че думата на султанът е била свещена и че решението на великият мюфтия е било неизменен закон. Днес не е вече така. Нашите турци станаха европейци — а тоя европеизъм им дава пълно право да лъжат, да обещават, да се хвалят и да не хаят. Така барем тия сами разбират думата европеизъм.

Разбира се, че подобно господарство не може да се удържи; то трябва да изгуби и последният свой кредит и после да се разпадне и да изчезне от светът. Кой може да има поверение към ония господарствени мъже, които нямат ни чест, ни съвест, ни характер, ни постоянство? Преди една година турското правителство мислеше, че българският народ има пълно право да добие своя народна йерархия, а днес изменява своите убеждения и разказва ни, че фанариотският патриарх трябва да бъде глава на сичките православни черкови! Кажете ни сега коя е онази сила, която е накарала турското правителство даменява секи ден своите убеждения и да си играе с народът ни? Цариградският дописник на «Моск. вedom.» говори: «Мнозина разказват, че Халил Шериф паша е благоприятствувал на гърците не чрез политически причини, а из користолюбиви цели.» Даже и самите гърцки атински вестници се съзнават в това дело, ако и да говорят твърде неясно и неопределено.

Ние можеме чистосърдечно да потвърдиме гореказаните заключения, защото познаваме турските паши и техният характер така също, както познаваме и гърцките архиереи. В турската империя се продава на мезад сичко, даже и черковите. Това е стара историческа истина. Който даде повече, той е прав. Самите гърци твърде добре разбират, че са направили досега големи погрешки и че от техните лудории ще да се възползват само турците, но твърде малцина се стараят да поправят побърканото и да помислят за своя бъдещи живот. Сяко едно право, което се купува от известни личности, не може да бъде дълговечно, следователно гърцките патриоти напразно харчат парите си и напразно раздражават против себе си онзи народ, с когото, рано или късно, ще живеят заедно. В Европа турчинът е само минутен гостенин, следователно и неговата сила е безсилна и недълготрайна.

Из Цариград ни явяват, че множество цариградски гърци разделят нашите убеждения и приготвяват подписи, за да променят Антима IV. Между противниците на сегашният патриарх се намира и патриарх Йоаким, който се счита за предводител на тая партия. Падението на патриарха Антима е необходимо, защото другояче на гърцкият народ грози страшна опасност. Да се обясниме. Българите са славяни, следователно тия сякога могат да намерят и многочислени приятели, и силни съюзници; а гърците съставляват една шепа хора, които са останали побратими само с турците и които чрез това приятелство са изгубили сяко уважение и между честните народи, и между православните народности. За да склонят на своята страна барем Западна Европа, тия плашат светът с панславизмът, с варваризмът и с руските казаки; а ние ги уверяваме, че техните фалшиви сълзи и техните глупави оплаквания няма да намерят съчувствие ни у една народност, ни в едно европейско господарство.

Франция е благосклонна към славянските племена, защото с тях я свързват нейните интереси; Англия е захванала твърде често да се кае в своите вестници, че е способствувала за освобождението на такива неблагоприятни, непостоянни и вятърничеви хора, каквито са елините; Италия познава отблизо гърцката любов и гърцките приятелства, следователно тя твърде лесно може да повтори: «Timeo Danaos (graeca) et dona ferentes», т. е.

боя се от данайците (от гърците), когато тия и с дарове дохождат; в Испания не знаят, че на светът съществуват гърци, които се приготвяват да разбият панславизмът и да спасят европейската цивилизация от казаците; най-после, Германия мисли само за своето собствено устройство и за своето неизвестно бъдеще, което е обиколено с цели купове човечески тела и с цели реки човеческа кръв. Единствените приятели на панелинистите са австро-маджарите, които са свезани с Гърция само затова, защото и славянските племена са свезани между себе си и защото щастието и нещастieto и на двете народности зависи от една иста ръка. Ето защо и гърците, и австро-маджарите се провикват така враждебно против панславизмът и калесват Западна Европа да състави кръстов поход против варваризмът и против враговете на всемирният прогрес. Но може ли Австро-Унгария да бъде барем колко-годе полезна на гръцките патриоти? Ние се сомняваме. Австро-Унгария се намира в такова ужасно положение, което тя на драго сърце би променила с гърците, т. е. австрийската империя е готова секи час да се събори; а маджарското кралевство се приготвява да последува тутакси след нея. Дорде съществуват турците, то Австро-Унгария може да бъде барем отчасти полезна и на гърците, защото турската империя се държи само с австрийските лекове; но дрипавото се кърпи само до време.

И така, гърците са длъжни да търсят съюзници само между славянските племена и между по-честните и по-правдолюбивите народности. Но възможно ли е сичкото това? — Разбира се, че е възможно. Ако гърците да бъдат относително нас по-безпристрастни и по-правдолюбиви, то нашите несъгласия ще да изчезнат тутакси, защото и самите причини ще да се отстранят. Секи трябва да добие своето. Ония страни, които са населени с южни славяни, трябва да бъдат български и сръбски, а ония, които са населени с гърци, трябва да бъдат елински. Историческите права са мъртва буква, която днес няма никакво значение. Ако да гледаме историческите права, то българите би трябало да добият маджарското кралевство, Ромъния и Южна Росия. Глупост! Освен това, ние даваме на самите народности пълна свобода да се разпореждат със своята съдба и да решават своето щастие сами,

без да питат нито нази, нито в. «Ирис», нито цариградските делии.

Последната дума, която ще да кажеме на гърците, е тая: «Който търси чуждото, той ще да изгуби и своето.» Историята ни представлява хиляди подобни примери. Ако поляците да би се старали само за своето собствено отечество и ако да не би искали чуждото, т. е. Малоросия, то не би били разделени на три части и не би умрели политически. Така ще да се случи и с гърците. Нека гърците се поразмислят малко и да ни отговорят колкото се може по-скоро: искат ли да останат живи или не? Техният съюз с турците е и смешен, и подъл, и безполезен. Още не е късно. Или чест, щастие и братолюбие, или безчестие, нещастие и кървава вражда! Ние сме готови да приемем и едното, и другото. Засега стига толкова.

Независимост, г. III, бр. 27, 24 март 1873

[БЪЛГАРСКАТА ЕНЕРГИЯ И ПОСТОЯНСТВО НАКАРАХА ВСИЧКИ НАРОДНОСТИ ДА НИ УВАЖАВАТ]

Букурещ, 29 март

Светът е твърде чуден! Когато някоя народност захване да се възрождава и да търси своите народни и човечески права, то сичкият щастлив свят захваща да вика, да я обвинява, да я попържа, да я безчести и да я унижава; но когато тоя свят види, че тая народност е в състояние да се бори със своите врагове и че победата се клони на нейната страна, то той тутакси изменява своите убеждения и захваща да говори противното. Така беше с Италия, с Испанската република, с Росия и с българите. Преди няколко години против българите бяха въоружени даже техните еднородни братия, т. е. русите и сърбите, които, ако и да не бяха твърде строги, но се още не одобряваха българските действия и съветоваха народът ни да бъде безпристрастен. Тряба да кажеме и това, че българите в онова време бяха твърде умерени; тия желаеха само две неща: 1) да четат в черковите си славян-

ски и 2) да имат свое собствено духовенство. Двоецветният в. «Видовдан», който обича да седи на две столици, и до днес още не може да разбере, че две дини се не носят под една мишница и че два зайца се не гонят в едно исто време. Ако сме славяни, то трябва да излеземе пред светът като славяни; а ако сме евреи, то трябва да работим за ползата на оногова, който ни плати повече.

И така, българите се обвиняваха преди няколко години от сичкият свят и предсказваше им се лошаво бъдеще; но времената се измениха и правият стана крив, а кривият прав. Днес за днес сичките народи и народности, даже и маджарските вестници, захващат да говорят за ползата на българският народ и да се радват на неговото щастие. Из сичкото това се види, че народната поговорка, която казва, че «слабият се тъпче и от бабичките», има пълно право. Българската енергия и българското постоянство накараха сичките народности да ни почитат и да ни уважават; а ако народът постоянствува и занепред, то щастieto е вече добиено. Умните, енергическите и правдолюбивите личности се уважават и от своите, и от чуждите, а енергическите и будните народности добиват сичко, щото е тяхно и щото трябва да добият.

А гърците? Гърците срещат почти насякъде ненавист и презрение. Даже и русите, които ние не можеме да наречем нито пристрастни, нито нерелигиозни, явно вече говорят, че фанариотите са развалени, безнравствени и подли хора и че българите имат пълно право да искат своите права, които им са дадени от самото християнство. «Погледайте на днешният цариградски патриарх и на неговата борба с българите — говори руският журнал «Беседа». — А тая борба, за вечният и незабравимият срам на християнството, се решава от едно мохамеданско правителство! Ние не желаем да говориме пространно старал ли се е, или не гръцкият клир за нравствеността на епархиалното духовенство, ще кажеме само, че българите, босанците, даже и самите гърци наричат гръцкото духовенство «татие сутъ и разбойници»¹. И наистина тия пастири са се явявали по славянските провинции не като пастири, а като крайни и

¹ «Те са крадци и разбойници» /по евангелски текст от Йоан, гл. X, I/.

безжалостни грабителни, т. е. тия са били по-лошави и от най-лошавите турски капасъзи.

Цариградският патриарх никога не е помислил, че тия вълци, които са обаязани да пасат словесното Христово стадо, не изпълняват своите обязанности и нямат в себе си християнски характер. Патриархът се е старал само да удържи своята власт над славянските племена с сичките позволителни и непозволителни средства. Когато не действуват анатемите, то употребяваме за свое орудие наследниците на пророкът! И после това тия хора са не срамуват да ни показват в тая неестествена борба на черковните канони — чегато евангелието не стои по-високо от сичките други канони! В евангелието ние не намираме нито една буква, която би оправдала безчестните требования на патриархът.

Секи вече знае, че сичката борба произхожда само за пари и пак за пари. Самите фанариоти не скриват своите намерения и разказват на светът, че «патриархът е дължен твърде големи суми». Калугерин и дългове! Какво ли би казал за тоя дълг Антония Велики?»

Из тия няколко реда читателите ни ще да видят, че руското обществено мнение говори и работи за наша полза. Колкото за Сърбия, то сръбският народ одавна вече е изрекъл своята последна дума: «Ако Сърбия е имала право да добие своя независима черкова, то и българският народ трябва да я добие.» Освен «Видовдан», който има обичай да мири сичкият свят, за да бъде мирно и нему или да го оставят на мира другите, почти сичките сръбски вестници от двете страни на Сава и Дунавът говорят за наша полза и стараят се да докажат фактически, че българските права са и човечески, и исторически.

Да кажеме няколко думи и за Ромъния. Секи вече знае в какво положение се намираше тая земя във времето на фанариотите и в какво състояние е днес. Ни една народност не е изпитала фанариотската тежест дотолкова, доколкото я е изпитала Ромъния. Фанариотското духовенство е правило по тая нещастна страна такива злодейства, каквито не са правили ни самите еничери по Балканският полуостров. Ромъния и до днес още не може да излечи раните си от фанариотските нохти, които са били забиени в тялото ѝ в продължението на цели столетия. А от сичкото това произлазя такова последствие,

че Ромъния ще да припознае българската йерархия и ще да подаде своят глас в ползата на праведният народ, който е бил така също нещастен под фанариотското иго, като и българите. Официалният ромънски вестник «Pressa» е поместил няколко статии, из които се види, че даже и самото ромънско правителство съчувствува на българското движение.

И така, трите православни народности ни подават братска ръка и оказват ни своето съчувствие, а нашата обязаност е да бъдеме достойни за това съчувствие и да се стараеме да не засраиме народността си. Сичко зависи от нашата енергия и от нашето мъжество. «На храбрият и бог помага», говори руската пословица. Ако българският народ е можел да се съедини, за да се договори и да реши да изгони фанариотското духовенство и да иска от правителството независима йерархия, то той ще да бъде решителен и занаяпред.

Ние трябва да добиеме сичко, щото ни принадлежи и над щото имаме свещено право. Самите гърци ни накарват да бъдеме крайни и да търсиме своите права даже по Епир и по Тесалия. Сяка полумяра, секи кърпеж и сяко недоносче умират скоростижно. Мнозина говорят, че гърците харчат големи суми за разпространението на панелинизмът в Тракия и Македония, а българите не са похарчили досега ни червено дукато за българската пропаганда. Кажете ни сега гръцкото ли влияние се разпространява повече по гореказаните две области, или българското? Гърците харчат само затова, защото съзнават своята неправда и защото усещат своето падение, а българите не харчат само затова, защото се надеят на своите права и защото се не боят ни от една страна. Както са се пробудили българите в България без никакви пропаганди, така също ще да се пробудят и българите в Македония. Маджарска «Pressa» имаше пълно право, когато изрече, че панславизмът (българизмът) ще да се разпространи до Цариград, до границите на Гърция и до Адриатическо море. Това трябва да бъде, защото и природата има свое право; а това право е по-силно и по-удобно изпълнимо, нежели сичките права на светът.

Един сръбски вестник говореше преди малко време, че българският народ е тръгнал вече по своя исторически път, следователно ни гръцките интриги, ни турските

байонети, ни австро-маджарските препятствия няма да го върнат назад и да спрат необходимото негово движение. И така, повече енергия и повече мъжество. Както се е достигнало до малкото, така ще да се достигне и до многото. Историята трябва да добие своето.

Независимост, г. III, бр. 28, 31 март 1873

[ФАНАРИОТИТЕ СА ПО-ОПАСНИ ЗА НАРОДНОСТТА НИ, НЕЖЕЛИ ТУРЦИТЕ]

Букурещ, 6 априлия

В различни европейски вестници се говори, че Турция е намислила вече да остави българският черковен вопрос нерешен, т. е. че тя желае да остави гърците и българите да се борят и занаяпред между себе си, защото тая борба е за нея съвсем необходима. Това известие се потвърждава и от цариградският дописник на «Видовдан», който говори: «Тия дни в. везирин повикал в канцеларията си цариградският патриарх и рекъл му, че правителството ще да даде на неговите епископи берати само тогава, кога ги избере самият народ и когато се докаже на правителството, че тия са наистина избрани от тоя народ. Същото е обявено официално и на екзархът. И така, ни екзархът, ни патриархът не смеят да изпроваждат епископи по България. Епископите ще да се избират по волята на народът, а Портата ще само да ги потвърждава и ще да им дава берати.» «Из това се види, продължава дописникът, че сичко зависи от ония агитации, които би се употребили тайно и пред които българският народ твърде често ще да подпада. С това са повредени интересите и на едната, и на другата страна», т. е. и на гърците, и на българите.

Разбира се, че ние никак не можеме да разделиме убежденията на дописникът, както ги не разделя и самият народ. Желанието на българският народ е да се приведе в действие 10 § от ферманът, а тоя параграф може да бъде изпълнен добросовестно само тогава, когато самият народ подаде своят глас и когато реши свободно своята соб-

ствена съдба. Ако българските епископи се изберат от народът, то тяхното собствено положение ще бъде яко и дълготрайно, защото тяхната морална сила ще бъде възвдигната на народната воля, а ако това духовенство бъде изпроводено от цариградският патриарх или от турското правителство, то неговото влияние е твърде съмнително. Това е факт.

Народът познава най-добре своите потребности и своите нещастия. Да земеме за пример Дебър. Дебралиите желаят да се присъединят с българската екзархия и да се отделят от патриархът, а гръцките вестници ни уверяват, че в Дебър живеят само арнаути, които нямат право да се отделят от Фенер и да припознават чуждото духовенство. (?) Право ли е това? Ние знаем доволно добре, че Дебър е населен с бугари, които носят арнаутски дрехи. Разбира се, че за нас тоя вопрос е твърде тежък, а за самият народ той не представлява никакви затруднения. Ако дебралиите пожелаят да се управляват от Фенер, то никой няма право да ги накара насила да припознаят екзархията, а ако тия пожелаят да останат и занапред бугари, то фанариотските агитации ще да изгаснат така също, както са тия изгаснали по Тракия и Македония. Ако гръцката пропаганда не е успяла да огърчи южнославянските племена преди 50 години, когато панелинците имаха такива громадни материални средства, то няма да ги огърчи и отсега, когато народният ангел е облетял вече сичкият Балкански полуостров.

И така, българският народ добива вече онова, щото е желал да добие и щото трябва да добие, т. е. добива своето и не желае да присвоява чуждото. Дето живеят българи, там трябва да се изпроводи българско духовенство, а дето народът каже, че той е български, там гърците нямат никаква работа. Ако турското правителство е направило досега някое безпристрастно дело, то това дело, без никакво съмнение, се състои в днешното негово отнасяне към българските черковни дела.

По нашето крайно убеждение българският черковен вопрос не трябва да се решава окончателно дотогава, дорде се не определят границите на екзархията, т. е. дорде се не узнае волята на народът. Но дописникът на «Видовдан» се бои от гръцките агитации. Ако питате нази, то ние сме готови да кажем, че българският народ е достиг-

нал вече до онова свято самосъзнание, което събаря и най-хитрите агитации. Освен това, в каквито отношения и да би били българите с гърците, то гърците ще да продължават своите агитации. Секи вече знае, че преди 5 години, когато българският народ още спеше от летаргическия сън и когато гърците бяха господари по сичкият Балкански полуостров, гръцкото духовенство беше за нас милион пъти по-опасно, нежели днес. В онова време българският народ гледаше на фанариотските архиереи като на безгрешна светиня, която се старае християнски за неговото душеспасение и за неговото земно щастие, а фанариотското духовенство унищожаваше народните паметници, предаваше на турското правителство българските патриоти, затваряше честните хора, разпопваше добросовестните попове и т. н.

Днес не е вече така. Днес секи българин позна кои са фанариотите и варди се от тяхното жилище. С една дума, днес вие няма да срещнете нито един българин (освен ония, които имат жени гъркини и деца гърчета), който би ви казал, че българо-гръцкото споразумение е възможно барем отчасти. Това е вярно. Дълговечните дълбоки рани, които зият на българското тяло и които са плод от фанариотските ножи, никога няма да се излечат окончателно, т. е. никога няма да се заборава старото.

Българо-гръцката ненавист е историческа, вечна, непомирима и безнадеждна. Единственият път, който може барем отчасти да доведе българите и гърците до каквото и да е споразумение, е безпристрастието и от едната, и от другата страна; но и това безпристрастие е съвсем невъзможно. Гъркът е бил пристрастен от самото си рождение, от самото си съществуване; той е бил пристрастен, фалшив и лъжлив още при Омира, при Сократа, при Константина, при Палеолога, при патриарха Софрония; той ще бъде такъв и во веки веков. Ако гъркът да би бил правдолюбив и честен, то би трябало да умре от глади, защото не е научен ни да оре, ни да копае. Половината от гръцкият народ върти черковна търговия, т. е. храни се от Божигроб, от св. Синая и от бог да прости, а другата половина се поминува само с хайдутлук. Кой не познава гръцките търговци и тяхната честност!

Дописникът казва още, че действията на турското правителство са противни и на българските, и на гръцките

интереси. И това не е така. Българският народ не губи, защото няма какво да изгуби, а фанариотите са изгубили твърде много, защото в ръцете им се е намирало почти сичко. Ние твърде добре знаем, че за правителството е необходима българо-гръцката вражда; но в това също време знаем и това, че фанариотите са много по-опасни и за народността ни, и за бъдещността ни, и за свободата ни, нежели турците. Грубата сила може да се победи с такава също груба сила; а безчестните интриги, подлите агитации и тайните предателства изискват голяма предосторожност и силни напрежения.

Но както и да е, а българите добиват. А гърците? Гърците падат. «Кьол. газета» говори, че руският св. синод е повече наклонен към българите, нежели към гръцките фанатици. Цариградският патриарх е страшно недоволен от Россия. Но главното се заключава в това, че гърците падат и в Антиохия. Антиохийският патриарх е затворил двама епископи, защото поддържат сирийският народ, който желае да се освободи от гръцкото духовенство. После това народът се е решил да прокълне безсовестният фанариотин, а черковната община го е отлъчила от черковата. Гореказаният вестник говори, че положението на гръцките села става из ден на ден по-критическо даже и в Азия. Епископите са затворени в един манастир; но народът е отишел да ги пусне. Навсякъде се чуе: «Да бъдат проклет и гърците, и тяхното духовенство.» Каквото са сеяли, това щат и да пожънат.

Независимост. г. III, бр. 29, 7 април 1873

[НИЕ ГРАДИМЕ СВОЯТА ЙЕРАРХИЯ НА НАРОДНАТА ВОЛЯ]

Букурещ, 13 априлия

Ние твърде често срещаме в руските (в «Моск. ведомости», в «Голос» и в «Православное обозрение») и в сръбските (във «Видовдан» и «Единство») вестници мнение, че българо-гръцкото споразумение е още възможно, че това споразумение е необходимо и че без това споразумение

и на българите, и на гърците грози голяма опасност. Кажете ни сега можеше ли ние да приемем гореказаните мнения за неопровержим факт? — По нашето мнение, тоя вопрос е до такава степен ясен и удобопонятен, щото сяко едно разсъждение би затруднило разяснението на самото дело; но хорските глави са устроени така, щото и най-простите неща трябва да се решават с риторически фрази и с поетически выражения. Днес никой не говори просто и ясно! Ако ние да би казали просто и ясно, че българският народ има пълно право да се отдели от Фенер, щото са се отделили сърбите, русите и ромъните, то «Видовдан» или «Моск. ведомости» тутакси би ни посъветовали да бъдем по-умерени и да не въставаме против православието; а ако захванем да забикаляме, ако захванем да говорим големи думи и празни риторически фрази, то нашето мнение ще бъде прието за истина.

Да захванем. Гореказаните вестници се признават, че българите имат право да добият своя независима йерархия; но в това също време тия (българите) трябало да бъдат умерени и да не прекъсват окончателно своите сношения с вселенският патриарх. «Правосл. обозрение» говори: «Ние се обръщаме най-много към нашите братия българи и съветоваме ги да бъдат благоразумни, безпристрастни и умерени, защото почти сяка една крайност влече след себе си лошава последствия.» Разбира се, че тия няколко реда са доста братолюбиви и доста безпристрастни, но ние из тях не можеме да извлечем ни един положителен резултат. Ако бъдем безпристрастни, то не можеме да бъдем умерени; а ако бъдем умерени, то не можеме да бъдем безпристрастни. С една дума, ако българите бъдат задоволни с оная българска йерархия, която им се подава като милостиня от фанариотският патриарх, то трябва да пожертвуват Тракия и Македония, т. е. тия трябва да бъдат пристрастни към своята собствена народност; а ако тия поискат да разпространят своята йерархия или своето народно право насякъде, дето живеят българи, то трябва да прекъснат с гръцкото духовенство сяко едно сношение, защото другояче се не може. Ако българският народ иска своето, то се основава на своето народно право, което не търпи никакви пристрастия. Ако сме българи, то трябва да живеем като българи и да се управляваме от свое, българско, духовенство; а ако в Тра-

кия или в Македония живеят гърци, то ние им даваме пълна свобода да се съединят с гърците и да се управляват от Фенер. С една дума, ние оставяме самият народ да реши своята съдба; а подобен съдия никога не може да бъде пристрастен. Ако ние да би изградили своята йерархия на историческо, на каноническо и на друго някое допотопно право, то тук би могло да се допусне пристрастие; но ние я градиме на народната воля и на най-свещените основания.

И така, ние не сме нито пристрастни, нито неблагоприятни, нито неуверени. Както гърците не желаят да се подчиняват и да се покоряват на българското духовенство, така също и българите не желаят вече да целуват ръката на фанариотите и да ги пуцат в къщата си. Тук не съществува никакво пристрастие. Самото фанариотско духовенство нарече българите «схизматици», отлъчи ги от «великата черкова» и «вдигна от главата им своето благословение», т. е. самото гръцко духовенство свали от шеята ни гръцкият ярем, следователно българите остават чисти и пред бога, и пред другите християнски племена.

И така, българските епархии в Тракия, в Македония и в Албания трябва да се отделят от патриархът и да се съединят с екзархията, защото в противен случай българо-гръцката вражда ще да достигне до най-големите размери. Но любителите на риториката твърде бесно могат да ни кажат така: «Ако българската йерархия добие тракийските, македонските и албанските български епархии, то великата черкова ще да остане без стадо; а сичките православни християни въобще са длъжни да я поддържат и да обезпечат нейното съществуване.» Сичкото това ни накарва да предложим на нашите приятели следующите три вопроса: 1) ако фанариотската черкова е необходима за сичкото православно стадо, то защо това стадо я не земе под своето покровителство, а оставя я само на българската шея? 2) Ако тая черкова е обща «майка» на сичките православни християни, то защо тия православни християни са се отделили от нея и защо са основали свои независими синоди? 3) Ако българският народ се отдели административно от Фенер, то пада ли или не достойнството на самата велика черкова?

На тия три вопроса ние ще да отговорим така. Вселенската черкова ще бъде вселенска само тогава, когато

е обща за сичките православни християни, т. е. когато е съставена от сичките независими синоди. Сяка една народност е длъжна да се отдели от фанариотската йерархия, да състави свой независим синод и да се управлява от свое собствено народно духовенство; а сичките независими синоди са длъжни да съставят едно християнско цяло, да имат между себе си споразумение и са основат една обща и неразделна вселенска черкова. Ако вселенската черкова е вселенска, т. е. ако е обща за сичките православни християни, то тя не може да бъде ни гръцка, ни елинска, ни фанариотска.

И така, общата черкова трябва да се поддържава от сичките православни християни, а българите са длъжни да се отделят от Фенер и да съставят своя независима йерархия. Преди малко време фанариотският патриарх беше казал на правителството, че ако то му не позволи да изпроважда свои епископи по българските епархии, в които живеят и гърци(?), то той ще бъде принуден да си подаде оставката и да затвори патриарханата. Сичкото това ни доказва още веднаж, че фанариотската патриархана не заключава в себе си нищо «вселенско», нищо общо православно.

Преди малко време ние говорехме, че не припознаваме никакви народности и никакви народни черкови; а сега се изказваме пред правителството, че нашата йерархия е гръцка, че ние търсиме гърци и по русчушките сокаци и че желаеме да имаме по сичката османска империя гръцки епископи и гръцки черкови! Идете после това и говорете за някакви си умерености и за някакви си безпристрастия!

Може ли, кажете ни, един народ да бъде умерен към друг един народ, когато види пред себе си страшен егоизъм, безобразен фанатизъм и сякакви шарлатании? Споразумение е възможно само там, дето владее разум и безпристрастие и от едната страна, и от другата.

Но «Правос. обозрение» говори: «Нашата молба е упътена повече към българите (?). Тия са длъжни (?) да употребят сичките си сили и да увардят моралното достойнство на своята черкова, която днес захваща вече да живее самостоятелен живот; тия са длъжни да избегават от сяко сбунтувание, които би могло да произведе каквито и да е нови раздори, тия не трябва (?) да отвърщат зло за

зло и нападение за нападение; най-после, тия са длъжни да употребят и последните си сили и да се помирят с патриархът. Ако българите покажат днес умереност, то ще да уверят патриархът, че са готови да му дадат награда за сичките негови загуби, които е той претърпял чрез провъзгласяването на българската независима йерархия.» Кажете ни сега каква е тая умереност? Ако «Правос. обозрение» да би говорило без риторически фрази, то би трябало да каже така: «Българите са длъжни да пожертвуват българските епархии в Тракия и в Македония за ползата на великата черкова, която е драгоценна за сичкото православно стадо.» «Сичко или нищо», отговаряме ние.

Независимост, г. III, бр. 30, 14 април 1873

[НИЕ ОСЪЖДАМЕ БЕЗДАРНОСТТА В ЛИТЕРАТУРАТА И НЕДОСТАТЪЦИТЕ В УЧИЛИЩАТА]

Букурещ, 20 априлия

Между нази се намират личности, които са убеждени, че сяка една критика е опасна и че сяко едно народно или обществено дело трябва да се хвали. И наистина, ако някой из нас каже, че българската литература не е за пред свят, ако каже, че България има нужда от достойни учители, ако каже, че това или онова дружество не отговаря на своето назначение, то против него се повдига цяла фарисейска буна. «Ти не си патриотин, ти си продал совестта си на нашите неприятели, ти си противен на народният напредок, ти си неприятел на читалищата ни и на училищата ни», говорят гореказаните личности и мислят, че са решили сичките български прогресивни вопросы. Нашето убеждение е съвсем противоположно. Истинските публицисти са обязани да разгледват критически сяко едно нововведение, което би се усвоило от предводителите на народът, защото секи един малообразован човек е повече наклонен да приеме лошавото, нежели доброто. Доброто се усвоява мъчно, а злото се вмъква без никакво за-

груднение. Това е неопровержим факт. Турците и тяхната «криворазбрана цивилизация» са пред очите ни.

И така, българските публицисти и българските добросовестни писатели са длъжни да земат в ръцете си по едно решето и да просеиват с особено внимание онова семе, което мислят да посеят по българската новоизорана нива; в противен случай сеятелите ще да съберат повече къклица, нежели чисто жито. А каква трябва да бъде тяхната критика? По нашето мнение сяка една критика трябва да бъде строга, многотребователна, сериозна и безпристрастна, ако само тая критика желае да носи име критика. С една дума, критиката трябва да стои по-високо и от писателят, и от публиката и да говори секому право в очите. Сичкото това е такава една истина, за която другите народи и народности одавна вече са престанали и да говорят; но у нас сяка една критика се счита за «нападение», за «неприятелство», за «завист», за «недобросовестност» и за «безчестие на народът».

Ние бяхме казали преди малко време, че нашите писатели превождат и пишат не онова, щото е потребно за народът, а онова, щото им се попадне под ръка — и букурещкият дописник на в. «Турция» ни обвини в страшни престъпления.

Но да продължиме своето обозрение. Била би крайна глупост, ако някой из нас да би казал, че училищата, читалищата, книжевните дружества, книжевноста и образованието са непотребни за народът неща; но била би още по-голяма глупост, ако ние да би захванали да хвалиме сяка една книга, сяко едно обществено заведение и сяка празна мисъл. За да накараме народът си да чете нашите книги и да изпроважда децата си в училищата, ние сме длъжни по-напред да му докажем, че науката е свещена, че училището е храм, че книгата е мъдрост и че истината е най-високият разум. А какво се върши у нас? Превождат се глупости, пишат се бездарни поезии, печатат се безграмотни дрипелци, проповядва се безнравственост и пр. Кажете ни, че и това не е истина!

Един от великите публицисти говори, че писателят трябва да стои по-високо от публиката, защото в противен случай неговите произведения ще умрат скоростижно. «Ако даровито написаната книга принася на читателите съществена полза, то бездарните литературни про-

изведения им принасят положителна вреда», говори Чернишевски. Ето защо се сърдиме ние на нашите писатели и на нашите преводачи и ето защо ги подканяме постоянно да бъдат по-внимателни, по-осторожни, по-дейтелни и по-честни. Историческите разсъждения на г-на Михайловски за татарското произхождение на българския народ; глупавите «кудкудачки» на г-на Пишурка, безграмотността на «Българ-рода» и дълбокопразните риторически фрази на в. «Право» са в състояние да изведат из търпение и най-хладнокръвният човек. И така, ние осъждаме не литературата и не школното образование, а бездарността в тая литература и недостатъците на училищата.

Да видиме сега могат ли да се поправят тия недостатъци? Нека говори кой що ще, а ние ще да повториме, че при днешното правителство е твърде тежко са се върви напред и да се развива народът ни. Генович ефенди е цензор, следователно сяко едно литературно дело е осъдено да преминува през неговата ръка. Кажете ни: може ли да бъде на тоя свят по-голяма несправедливост? Обърнете внимание на цариградската дописка и на положението на българската журналистика. Какъв напредок може да бъде под управлението на такова едно правителство и в такова деспотическо господарство, дето и самите правителствени мъже нямат ни образование, ни възпитание, ни здрав човечески разум?

Ние мислим, че журналистиката и литературата у един народ могат да се развиват само тогава, когато е добро народното благосъстояние, т. е. когато е богат самият народ. Разбира се, че с материалното богатство е тясно свързано нравственото развитие на всеки един народ, а материалното благосъстояние може да се развие само там, дето съществува закон, дето владее разум, дето е развиена търговията, дето процъфтяват индустриите и пр. Кажете ни сега: съществуват ли в Турция тия условия? Безпристрастните хора ще да отговорят и на тоя вопрос отрицателно. Ако у нас и да съществуват богати търговци, то тия хорица са разбогатели не чрез своето умствено развитие, не чрез своите индустрии и търговия, не чрез помощта на правителството, а чрез крайното пестене, чрез отчаяните мъки и чрез кървавият пот. Ако един народ добива лесно, то той и харчи лесно, а ако тоя народ е добил

своето парче хляб с големи страдания и с тежки мъки, то той не дава ни за училища, ни за читалища, ни за книги. «Синът ми няма да стане поп, следователно нему не трябва никакво учение», говорят нашите стари бащи и имат свое право. Ако би тия наши бащи достигнали своето благосъстояние с помощта на учението, с помощта на индустриите, то би накарали и децата си да учат, да се просвещават и да бъдат хора. «Учението е нужно само за попове и за учителите», говорят тия.

И така, учението е свързано с материалното богатство, материалното богатство е свързано с правителствените учреждения, а правителствените учреждения са тясно свързани със свободата. В деспотическите държави не може да се развие ни търговия, ни образование, ни литература, ни богатство, ни култура. Азия е пред очите ни. Ние говорим сичкото това на ония наши патриоти, които постоянно викат: «Оставете сичко настрана и гледайте само на образованието, на училищата и на читалищата.» Сичкото това е твърде добро, отговаряме ние, но народът се намира в ръцете на такива едни варвари, които стоят като тежък камък над Христовият гроб и пречат за неговото възкресение.

Из писмата, които получаваме почти всяка неделя из България, се види, че нашите училища се затварят твърде често, че учителите се изпъждат още по-често, че между учениците се е появила някаква си нова деморализация и пр. Колкото и да са преувеличени тия известия, то в тях се заключават и много истини. И коя е причината? Причината е пак правителството и неговата азиатска политика. По другите европейски държави правителството се старае да поддържа училищата и да контролира учителите, а нашите цариградски министерства се стараят да изкоренят добросовестното развитие и да введат разврат и деморализация. Погледайте на турските исляхханета и на тяхната програма.

Единствените училища, които принасят на народът ни съществена полза, са селските, т. е. ония, над които правителството не е турило своята тежка ръка. Ние сме срещали множество младежи, които са се учили в турските исляхханета, и забележили сме, че тия младежи са добили турски дух и азиатски наклонности. Разбира се, че тия

неща трябва не да се скриват, а да се откриват и да се на-
пада на ония родители, които изпроваждат своите деца в
тия развратни школи, из които могат да излязат само та-
кива хора, какъвто е Михайловски и Генович ефенди.
«Ако моето дете свърши науките си в турските исляхха-
нета, то твърде лесно може да стане чиновник, а ако ги
свърши в българското училище, то трябва да го направя
или поп, или учител», говорят нашите бащи. И наистина
положението на нашите по-ученички хорица е твърде не-
завидно. По другите държави хората се учат да бъдат по-
лезни на своето отечество, а у нас се учат да гладуват. В
Турция не може да съществува ни п р а в о учение, ни
правилна търговия.

Независимост, г. III, бр. 31, 21 април 1873

[В СУЛТАНСКИЯ ДВОРЕЦ ПРОЦВЕТАВАТ ПОЛИТИЧЕСКИ ИНТРИГИ]

Букурещ, 27 априлия

Цариградските вестници явяват, че министърът на
просвещението е паднал само затова, защото султанът се
бил убедил, че тоя министър е неспособен за тая важна
служба; нашият цариградски дописник ни известява, че
както Джамил паша, така и Джевдет паша са неспособни
и необразовани хора, а дописникът на «Видовдан» гово-
ри, че новопоставленият после Джамил паша министър
познава своите обязанности дотолкова, доколкото селяни-
нът е опознат с астрономията.

Разбира се, че гореприведените три мнения могат да
се земат за факт, следователно секи из нас трябва да се
убеди, че в Турция и министерството на просвещението —
както и много други турски министерства — съществува
само за форма, от която извличат полза само чиновниците.
И наистина, каква полза е принесло досега на султански-
те поданици това «нова мода» министерство? Де са него-
вите плоди? Какви са неговите занятия? На тия три во-
проса ние сякога сме в състояние да отговорим само със
следующите думи: «Празна Мара тъпан била.» Турските

медресета са основани от турското духовенство; българ-
ските училища са отворени от самият народ; а гръцките
школи са плоди от елинската пропаганда и от фанариот-
ските капитали.

Кажете ни сега какво участие е приемало в народно-
то образование цариградското министерство и неговите ве-
лики реформатори? Ако в Дунавският вилает и да същест-
вуват няколко «новомодни» турски школи, ако в Русчук
и да съществува «исляххане», ако в Цариград и да съще-
ствуват няколко полугермански медресета, то сичките тия
учебни заведения са направени или от европейците, или от
частна каприция. Когато Мидхат паша основал русчушко-
то исляххане, то известил върховното правителство за свои-
те действия само тогава, когато сичко вече било свършено.

И така, цариградското министерство на просвещението
е основано само за европейците, които желаят да видят и
в Турция такива също форми, теории и вънкашни евро-
пейски церемонии, каквито видят и в своите собствени
къщи. «Ако желаете да бъдете хора и ако искате да ви съ-
чувствуват европейците, то сте длъжни да издадете закон
за пресата и да основате министерство за просвещение-
то», казват европейците — и турското правителство ту-
такси издава закон и тутакси избира просвещени хора за
тия велики цели. «Ако искате да ви съчувствуват велики-
те сили, то сте длъжни да въведете в държавата си закон
и разправа», говори Наполеон III — и турското прави-
телство превозва тутакси «Наполеоновите кодекси» и хва-
ли се пред светът със своите баснословни нововведения.

«Ако искате да ви нарекат европейци и да ви съчувст-
вуват великите народи, то сте длъжни да въведете какъв-
годе ред между войската», говори пруският посланик —
и турското правителство тутакси повелява на военният ми-
нистер да прекрои солдатската униформа. «Ако желаете
да ви се отвори кредит в Европа, то трябва да ни удосто-
верите, че вашите доходи и заеми се употребляват не за
удоволствието на частни лица, а за ползата на самата
държава», говорят ангелските капиталисти — и турско-
то правителство тутакси сваля министърът на финанция-
та, а «Басърет» захваща да разказва на светът, че в мини-
стерството на финанцията влазя достойна и способна лич-
ност, която е в състояние да направи злато и от дервишките
кюляфи. Такива са нашите реформи, такива са нашите нови
европейци, такива са нашите достойни и способни министри!

Да кажем сега каква е оная причина, която почти всеки ден сваля старите министри и назначава на мястото им нови. Министрите падат и стават по две причини: първо, защото тяхната съдба зависи само от волята на султанът, т. е. само от неговият кеф; второ, защото в Цариград управляват не турците, а европейците, т. е. европейските посланици. Ако някой от в. везири не занесе в султанския сарай определеното число дарове или ако тия дарове се не харесат на женските управители на държавата, то неговата съдба е решена. Така бива и с министрите.

Секи в. везирин и секи министър е обязан по-напред от сичко да се хареса на султанския харем, да удовлетвори евнухите, джуджетата и дембелите и най-после да се покаже достоен пред повелителят на народът. А в какво се заключава това достойнство? Ако слушаме «La Turquie» и «Басърет», то султанът избира своите в. везири и своите министри съобразно с днешните политически потребности или по духът на времето; а ако слушаме здравият разум или самите факти, то трябва да се увериме, че политическите тенденции на тоя или оня министър играят съвсем незавидна роля.

Но ние казахме, че съдбата на министрите зависи и от европейските посланици. Сяка европейска държава се старае да привлече на своята страна болният труп и да дои кравите му, следователно политиката или политическите интриги процветават със сичката своя красота и в султанския дворец, и в цариградските министерства. Така например, ако ангелизкия посланик намери за нужно да поразсърди Русия или да подлее вода на някоя немска компания, то се явява пред султанът и захваща да го уверява, че Англия, която почти сякога е готова да заключава заеми с Високата порта, е единствената държава, която желае добро на турската империя, че генерал Игнатиев е излъгал в. везирин и че Махмуд паша е неспособен човек. Разбира се, че после тая приятелска ауденция Махмуд паша пада и на неговото място дохожда Мидхат паша. Но след неделя или след две пред лицето на падишахът излязат француският или австрийският посланик, захваща да прави интриги против Англия и Мидхат паша се заменява с Ружди паша. Разбира се, че тука не съществуват ни политически тенденции, ни административни способности, ни здрав разум.

За днешният в. везирин разказват различно. Немски-

те вестници говорят, че той е прост, необразован и ограничен, а цариградските дрипели ни уверяват, че той ще да сваля и звездите от небето. «Spen. Zeit» говори, че това светило не знае ни един от европейските езици и че то се е приготвяло не да управлява господарството, а да чете молитви и да обрязва правоверните. С една дума, Ширванзаде Мехмед Ружди паша е улем (поп), следователно неговата политическа програма се заключава в коранът. Питане е сега какъв ред и какво добро може да очаква човек от такова едно господарство, дето не съществуват ни свои собствени идеи, ни държавни закони, ни разумно управление, ни положителни убеждения?

Попът става везирин, сеизинът става министър на просвещението, оланинът става министър на военните дела, а халваджият става валия. Дописникът на «Моск. вед.» говори, че даже и самите турци не могат да разберат какви са тия правителствени комедии. Тежко и горко на онзи народ, когото управляват подобни министри! Даже и самите турскофилски вестници се съзнават, че в Турция съществува анархия и че за турското господство приближава последната минута. Това е вярно. Ние би помолили нашите читатели да прочетат 6-ят брой на в. «Право» и да видят какви еничерлъци стават по Македония. Разбира се, че подобни ужаси стават и по другите места, но цариградските вестници се намират в ръцете на г-на Геновича, който е най-първият верноподаник на султанът и който има желание да ни увери, че в Турция и върбата ражда череша.

Един от виенските немски вестници съветова своето правителство да бъде будно, защото турските несправедливости, министерските променения и отчаянието на народът ще да ускорят решението на Восточният въпрос. Ние мислиме, че виенският вестник има пълно право. Восточният въпрос трябва да се реши колкото се може по-скоро, защото самите турци ускоряват неговото решение. А какво трябва да правиме ние? Разбира се, че ако немският вестник съветова своето правителство да бъде будно, то ние имаме милион пъти по-голямо право да съветоваме българският народ да отваря очите си и да се приготвява. «Се женихъ грядетъ въ полунощи, блаженъ рабъ егоже обрзаетъ бдящи!»¹

Независимост. г. III, бр. 32, 28 април 1873

¹ «Този жених ще дойде в полунощ и блажен е рабът, който ще го срещне буден.»

[БЪЛГАРСКОТО ДВИЖЕНИЕ НЕ Е НИ РУСКО,
НИ СРЪБСКО, НИ ПАНСЛАВИСТИЧЕСКО —
ТО Е САМО БЪЛГАРСКО]

Букурещ, 4 майя

Ако погледаме с особено внимание на османската империя, то трябва окончателно да се убедиме, че тая империя е заприличала като две капки вода на чифутска чаршия, в която се не разбира ни кой купува, ни кой продава, ни кой плаща. Обърнете своето внимание на цариградското правителство, и вие ще да видите, че турските министри викат, хвалят се, карат се и разсъждават сто пъти повече, отколкото продават и купуват, т. е. отколкото правят работа. С една дума, из турските реформи, из султанските хатишерифи, из министерските гюлханета, из «шехиншахските» фермани и из сичките сладкозвучни доброжелания произлиза «дипсис киле бош амбар»¹, т. е. когато мерите с бездънно кило, то и амбарът бива празен.

Но да оставиме сичките други османски реформи и да поговориме за своята собствена черга, която е много поблизо до тялото ни, т. е. да видиме в какво положение се намира нашата «многожелаема» йерархия, за която блануват и най-малките деца. Из цариградската дописка, която помещаваме във вестникът си, и из цариградските вестници ние видиме твърде ясно, че турското правителство е намислило да си играе със своите поданици и да лъже ту гърците, ту българите.

Преди две години това честито господарство издаде «господарствен» ферман, позволи на българските епархии да се отделят от фанариотската йерархия и да съставят свой собствен синод, а сега награждават фанариотският патриарх с такъв един брат, който му дава пълно право даже и над чисто българските епархии. Какви са тия маскаралци? Какво е това постоянство? Какви са тия безобразия? Когато едно правителство не стои на своята дума, неговият кредит пада твърде лесно и извънка, и извътре и неговото съществуване става твърде съмнително; а когато поданиците на едно правителство се уверят, че това правителство няма ни свои собствени убеждения, ни свой характер, ни своя морална сила, то захващат и сами да си играят с него и да подкопават основанието му.

Продънена крина, празен хамбар /тур./.

Ако днешният фанариотски патриарх кади темян на великият везирин или на министърът на вътрешните дела, то го кади със съвсем задни мисли, т. е. тоя темян има голямо сходство с темянът на бабичките, когото тия обикновено кадят на «жива и здрава», на шарулата и на шапът. — «На ти медец, жива и здрава, и махни се из къщата ми», казват бабичките.

И така, фанариотските патриархи са захванали вече да си играят с юродивото турско правителство и да го водят за носът; а старите деца вървят след камилавките и утешават се, че барем фанариотите не грозят на османския трон. Ако турското правителство да би имало малко повече ум и разум, то би трябало да се убеди, че «панславизмите», «кометаджиите», «букурещките плашила» и пр., и пр. са фанариотски масла, които се изливат в огънят не за турското добро, а за бъдещата византийска империя. Това е вярно като ден.

Ако разгледаме с внимание главното обвинение, т. е. главният аргумент, който се употребява от фанариотското духовенство против българското възрождение, то можеме да уверим и турците, и сичкият свят, че «панславизмът» се намира още в своята младенческа люлка и че той няма още зъби да хапе. Сяко славянско племе се стареа само да устрои своята собствена къща, да спаси своята собствена глава и да обезбеди своето собствено съществуване; с една дума, с панславизмът се занимават само кабинетните учени и политическите теоретици. Разбира се, че това дело е твърде добре познато и на гърците, и на турците, и на маджарите, и на немците; а ако е така, то тия знаят и това, че българското движение не е ни руско, ни сръбско, ни панславистическо — че то е само българско.

Колкото за «кометите», т. е. за оная опозиция, която е захванала да се появява в последното време между българският народ, то тая опозиция е плод от дългогодишните страдания на българите и от турско-гръцките несправедливости. Ако турското правителство да би било еднакво справедливо към сичките свои поданици и ако да би имало честност, добросовестност и повече разум, то би било в състояние да убие сяка една опозиция, сяко едно революционно движение и сяко едно неудоволствие.

Справедливостта и истината са най-големите юнаци в човеческият живот, а свободата и разумът са в състояние да укротят и най-големите страсти. В Североамериканс-

ките щати живеят петдесет вери и петдесет народности, а никой не може да каже, че вярата на коя и да е народност се приследува от друга коя и да е народност или от правителството. Свободата, безпристрастието и справедливостта са укротили и дивите индейци. Колкото за «букурещките плашила», които са станали страшни даже и за «Neue freie Presse», ние ще да кажем само това, че тия «плашила» не са нищо друго освен свободен «вопиющ глас» против турско-гръцките несправедливости. Ако турското правителство да би било справедливо и ако неговите действия да би били човечески, то и тая опозиция би паднала сама по себе си. Без факти не са възможни никакви заключения.

И така, турските глупости, несправедливости и еничерлъци са най-главната причина, която ще да подпали щастието на самата империя. Ако думата даже и на самият султан се зема назад и ако неговите фермани се преправят и унищожават, то в империята не може да се въдвори никакъв ред. «Рибата захваща да вонее от главата», говори народната пословица. И наистина, какво правдолюбие и какво постоянство можете вие да поискате от турските везири, министри и чиновници, когато самият монархменява почти всеки ден своите убеждения и когато става пишман и за най-ситните постановления.

Но както и да е, а ферманът е паднал и патриархът е получил своите берати, които му дават право да изпроважда свое духовенство по сичките български епархии. «Това право обема сичките български епархии без изключение», говори «Неологос». «Патриархът добива своите права и привилегии не само над смецените епархии, но и над сичките чисто български страни», говори «Византис». Разбира се, че ние не би могли да повярваме ни на «Византис», ни на «Неологос», ако сичкото това да не би се потвърдило от нашият дописник и от цариградските български вестници.

Питане е сега какво добро може да очаква народът ни от подобно правителство и от подобна непостоянност? Ние мислиме, че за българите не остава нищо друго, освен да прекратят окончателно своите несъгласия с гърците и да употребят своите съединени сили против общите врагове, които са най-главните двигатели

на тия несъгласия. Ако турската империя престане да съществува, то гръко-българските черковни въпроси ще да се решат и сами по себе си. За пример ни служат Россия, Ромъния, Сърбия и Гърция, които заедно със своята политическа свобода са завоювали и черковна независимост.

Да се попитаме сега щат ли гърците да бъдат по-безпристрастни и по-умни, отколкото са? — Нашата обязаност е да ги пригласим още веднаж и после — ако не послушат гласът на истината — да ги оставиме засякога. «А какво щат да кажат другите православни синоди за днешното положение на българо-гръцките дела?», ще да ни попита някой. Ние сме уверени, че ни един из православните синоди, освен атинският, няма да одобри схизмата, следователно гърците ще бъдат принудени или да се скарат със сичките православни народности, или да удовлетворят българският народ без вмешателството на турското правителство. Ромъния и Россия са отговорили за ползата на българите; а Сърбия не може да им бъде противна. Както щете, а ние съжаляваме гърците. Тия хора ще да изчезнат от лицето на земята твърде скоро. А турците? — От тях никой досега не е очаквал добро. И така, ферманът падна. Разбира се, че българският народ няма да падне.

Независимост, г. III, бр. 33, 5 май 1873

[ДНЕС Е ПРАЗНИКЪТ НА БЪЛГАРСКИТЕ РАВНОАПОСТОЛИ СВ. КИРИЛА И МЕТОДИЯ]

Букурещ, 11 майя

Днес е празникът на българските равноапостоли св. Кирила и Methodия. Тоя празник ни напомнава, че и българите едно време са били хора, че и тия са имали свое развитие, своя наука, свои учители и своя книжевност и че и тия са могли да бъдат полезни не само за себе си, но и за другото.

Византийските архипастири и римските първосвещеници са се старали да скрият от народите словото божие, да го направят монопол и да го продават на верующите капка по капка и по твърде висока цена, а българските просветители се възпротивили, превели свещените книги

на славянски език и Христовото учение обляло за твърде кратко време сичкият славянски свят. Българските апостоли били неуморими. Боемия и Моравия, Хорватска и Далмация, Росия и Сърбия твърде скоро познали святата истина и преклонили колената си пред словото божие и пред Христовите апостоли; с една дума, Кирил и Методия станали начало или азбука не само на българското просвещение и напредък, но и на славянското просвещение въобще. От онова време и до днешният ден между славянските племена е захванала да съществува братска любов и естествена симпатия, които рано или късно ще да разширят своите граници и ще да обезпечат славянското, общо и частно, съществуване от сяка една страна. Да, Кирил и Методия са онзи с т ъ л б, около когото ще да се сгрупират и немските, и турските славяни.

И така, днешният празник е начало на нашето съществуване, предтеча на нашето просвещение и напредък, предводител на нашите народни стремления, спасител на нашата народност, двигател към нашето бъдещо щастие и исторически пътеводител към нашето историческо освобождение. Освен това, тоя празник ни указва твърде ясно кои народности са наши приятели и кои народи са наши гонители.

Денят на Кирила и Методия се празнува не само от православните, но и от католическите, и от протестантските славяни; а сичкото това ни доказва, че тоя празник е н а р о д е н и че неговото черковно значение няма голяма важност. Секи знае, че гърците одавна вече са избрисали из своят календар славянските светии и че техните мнения за българските равноапостоли са твърде варварски и съвсем нехристиянски. С една дума, свещените за българският народ имена са били ненавистни на гърците още в старите времена, а тая ненавист е била най-главната причина, която ни е накарала и в сегашно време да се освободиме от фанариотските харсъзи и да помислиме за своята черковна, народна и политическа независимост.

Истина, че нашата борба с гърците се е захванала още преди Кирила и Методия, т. е. тя се е захванала още в онзи ден, когато българинът е усетил в сърцето си народна гордост, народно стремление и любов към своята физическа и нравствена свобода; но Кирил и Методия са били първи, които са повдигнали онзи свещеночовечески глас, който е открил божията истина и който е казал на българите: «Вие сте българите, следо-

вателно и Христовото с л о в о трябва да се прочете в храмовете ви на български език.»

Историята ни разказва, че съвременните на Кирила и Методия гърци са въставали против славянското учение със следующите думи: «За какво ви е славянска писменост и славянско учение? За какво е на варварите учение? Ако подобно учение не е съществувало преди деветстотин години, то ни не трябва и сега. Надписът на Христовият кръст е бил написан само на три езика: на еврейски, на гръцки и на латински. Ако славянският език да би бил угоден на бога, то на гореказаният кръст би било написано и на славянски.» — «Хвалите господа вси языци, восхвалите его вси людие», отговаряли българските просветители.

Тия гръцки ф и л о с о ф и и се повтарят и до днес. Ние се отказваме да говорим за тия смешни и незаслужаващи внимание вопросы; ще да кажем само, че гърците одавна вече са изгубили своята християнска честност и че тяхната мъдра философия може да намери последователи само в лудниците и между старите и обезумелите бабички. Преминаха вече ония слепи времена, когато народите позволяваха на всевъзможни шарлатани да им дерат кожата «в името на Христа и за спасението на душите им»; преминаха вече ония темни времена, когато гръцките «измети» продаваха Христовото учение за червени гащи и за копринена ентерия; преминаха ония наивни времена, когато лъжата и подлостта се разпространяваха по светът под име «благочестие, православие и христолубие»; най-последно, преминаха вече ония варварски времена, когато пред Христовият престол се принасяха човечески жертви и когато при неговото подножие се проливаше човеческа кръв!

Днес са настанали вече такива времена, когато разумът е длъжен да отдели злото от доброто, чистото от нечистото, божиятот от епископското, Христовото от патриархо-папското и човеческото от варварското. Лъжовните проповеди, фарисейското смирение, безсовестните кражби и безчестната христопродавност се разбиват вече пред здравият разум и пред свещената истина. Патриаршеските проклетия и фанариотската схизма възбудиха между народът ни не страх и покорност, а смях, отвращение и хладнокръвно презрение. Разбира се, че това явление ще да бъде добър урок не само за фанариотският патри-

арх, а и за сичките шарлатани, които се ползват от народните заблуждения и които опропастват невинното човечество за своите лични интереси.

Но както и да е, а фанариотското духовенство ще да пожъне горчиви плоди. Както преди хилядо години св. Кирил и Методия победиха византийската гордост и разпространиха славянското богослужение по сичкият славянски свят, така също и днешното българско движение ще да съкруши фанариотският велзевул и ще да разпространи свещената идея за освобождението на човеческият разум изпод сяко едно калугерско заблуждение и изпод сяко едно фарисейско идолопоклонство. Христовото учение е просто, удобопонятно и чисто, следователно и верующите християни са длъжни да очистят совестта си от сичките демонски суеверия, от сичките башибозушки нрави и от сичките мохамедански обичаи.

Българският народ е показал вече пред светът, че религиозната нравственост на един човек или на един народ се заключава не в копринените подрясници, не в черните камилавки и не в еничерската патриархана, а в народното просвещение, в страниците на евангелието и в човеческият прогрес. Развитият човек умее да оцени по-вярно и сам себе си, и своята религия, и своето божество, а невежественият твърде често се покланя даже на мишките, на вълците и на холерата.

Истинните черковни апостоли — каквито са били св. Кирил и Методия — са познавали твърде добре гореказаните дела и старали са се да отворят очите на сляпото човечество и да просветят невежествените умове, а гръцкото духовенство е горило българските книги, затваряло е българските училища и гонило е българските просветители. Това са неопровержими факти. И така, ние сме длъжни да поблагодарим бога, че ни е избавил от еретическите епископи, от отурчените капасъзи и от «чернорунните» кърджалии. Ако фанариотските схизматици са се отделили от православните българи, то тия са принудени да се отделят и от другите православни християни, защото ни един здрав разум не може да раздели убежденията на едни луди фанатици и на едни празноглави слепци. А из сичкото това ще да произлезе такова едно последствие, че не българите ще бъдат наречени схизматици, а гърците.

Множество факти ни доказват вече, че ромънският,

сръбският и руският синоди ще да припознаят българската йерархия; а това ни дава право да предположиме, че и тия ще да бъдат осъдени от фанариотският клир и работата ще бъде свършена.

Днес е празникът на св. Кирил и Методия; а тоя празник е празник и на нашето нравствено освобождение. Нека славата на тоя ден се слави во веки веков!

Независимост, г. III, бр. 34, 12 май 1873

[ДОСТА СМЕ ДАВАЛИ НА НЕПРИЯТЕЛИТЕ СИ КАМЪНИ, ЗА ДА НИ БИЯТ С ТЯХ]

Букурещ, 18 май

Из Солун явяват, че в тоя град се е съставило настоятелство, което има намерение да изгради «богата черкова» в името на българските равноапостоли св. Кирил и Методия. Секиму е вече известно, че българските просветители са се родили в Солун. Ние сме уверени, че гореказаното известие ще да обрадва не само българските патриоти, но и сичките славянски племена, които населяват Русия, Австрия и Балканският полуостров.

Ако св. Кирил и Методия са общи просветители на сичките славянски племена, то солунският храм трябва да стане общеславянски Йерусалим. Ето защо тоя храм са длъжни да изградят не българите, а сичките славяни въобще. Другояче се не може.

Секи, който има славянска душа и славянска кръв, трябва да принесе своята помощ пред олтарят на славянските учители, които са най-главният източник на славянското сближение, на славянското братство и на славянското нравствено единство. Който почита своето име и своята народност, той е длъжен да почита и месторождението на своите равноапостоли.

Ако гърците и другите народности възвдигат храмове над своите народни апостоли, над своите мъченици и над своите знаменити патриоти, то славянските племена са длъжни да възвдигнат на своите апостоли по един храм в сяко едно село и в секи един град; а Солун е длъжен да стане средоточие на сичките славянски храмове. При тоя общеславянски храм трябва да се основе и славянска шко-

ла, в която да се приготвяват народни учители и народни просветители.

Да поговориме сега за материалните средства, които са нужни за гореказаните учреждения. Сяка славянска община е обязана да събере доброволна помощ и да я изпроводи на солунското настоятелство или на българският екзарх в Цариград; а когато се съберат необходимите суми, то славянските народности са обязани да изпроводят в Цариград по един депутатин, за да реши по вишегласие какви суми ще да се употребят за черковата и какви за училището. Освен това, екзархията и българските епархиални архиереи са обязани да явят на народът, че секи родолюбив българин е обязан да пожертвова щото може и колкото може. Ние сме уверени, че ни една черковна община, ни едно читалище, ни едно женско или мъжко дружество няма да се откаже от това патриотическо, религиозно и човеколюбиво дело.

Сичките наши черковни епитропи трябва да пуснат и по един дискос. Ние знаеме, че в нашите черкови съществуват дискоси за Божигроб, за св. Синая, за Св. гора, за Бачково и т. под.; с една дума, ние знаеме, че по българските черкови и до днес още се събират помощи за гръцките манастири, за гръцките черкови и за гръцките калугери; а ако е сичкото това така, то народът ни на драго сърце ще да пожертвува и за своите собствени нужди, т. е. и за своята собствена светиня. Доста сме давали на неприятелите си камъни; за да ни бият с тях!

Действията на самите гърци ни отварят очите и накарват ни да бъдем по-умни и по-народолюбиви. Кажете ни, помогнали ли са досега гърците на кое и да е българско обществено заведение? Дали ли са досега барем пет пари за нашите черкови? Пожертвовал ли е досега някой грък барем калпаво дукато на някой наш манастир? — Опази боже! Досега сичките умствени способности на гърците са били обърнати против българската народност и против българското име. Нашите черковни книги, които ни са останали наследство от св. Кирила и Методия и от техните апостоли, са се изгаряли във владишките конаци; а нашите учители, които са изпълняли заповедите на българските равноапостоли, са се клеветили пред правителството и затваряли са се в Тересханата като политически престъпници. Сичкото това ни накарва да върнеме на нашите неприятели «око за око и зъб за

зъб». — «Вие сте обязани да жертвувате за нашите храмове и да храните нашето духовенство, защото това духовенство ви е просветило и накарало ви е да бъдете християни», говореше на русите преди малко време един гръцки вестник. — И това не е истина, отговаряме ние. Българското царство, което някога си се е простирало от Черно и до Адриатическо море, от Архипелагът и до вътрешностите на карпатските страни — българското царство, казваме — в блестящата своя епоха, без никакво съмнение, е заключавало в своят състав и Бесарабия, и Малоросия, дорде не са се утвърдили в тия страни грабливите орди на печенегите, маджарите и половците. Ние имаме за това положителни факти.

И така, българите са имали сношение с русите още тогава, когато и едните, и другите са били идолопоклонници. Когато българите приняли християнска вяра, то се постарали да я разпространят и по другите славянски страни. Българите са действували и чрез апостоли и проповедници, и чрез славянските книги, които са били написани от Кирила и Методия и от техните ученици.

Историческите факти ни разказват, че славянското богослужение се е разпространило твърде бързо. Славянската йерархия или йерархията на св. Кирила и Методия и на техните ученици е пуснала корени не само в Бесарабия и Малоросия, но в Моравия и Боемия. Множество знаменити историци мислят, че деятелността на славянските апостоли се е захванала най-напред в Панония, т. е. в днешня Венгрия, която е била населена със славяни, а именно около Блатенското езеро (Plattensee) на границите между Западна Венгрия и Стирия.

Но гореказаното учение е посрещнато в тия страни враждебно, следователно славянските апостоли са били принудени да се върнат в тогавашна България и да изберат за своята деятелност други страни. Из България тия са преминали в Бесарабия и Южна Росия, а най-после и във Великоросия. Националната славянска йерархия се е развила така също в България. Когато учениците на св. Кирила и Методия са били изгонени из Панония, то обърнали вниманието си към други страни. Найдостоверните факти ни разказват, че Бесарабия и сичка нова Росия — още в онова време, когато тия страни са били неверующи (*partes infidelium*) — са принадлежали на българските архиепископи. Даже и първите киевски

архиереи са били зависими от великопреславският архиепископ, който се е наричал екзарх на сичка България.

Освен Русия, чехите, поляците и хорвато-сърбите са обвързани за своето първоначално образование и за своето славянско учение на България и на нейните апостоли. Това са такива исторически факти, които не могат да унищожат ни най-безсовестните лъжци. Самите гръцки хронографи говорят за наша полза. И така, ако гръците имат право да се хвалят със своите стари заслуги, то и ние имаме такова също право, следователно победата ще бъде наша. Повтаряме, в Солун трябва да се изгради великолепна черква, в която е длъжен всеки един славянин да влезе барем веднаж през животът си и да се поклони, както се кланят гръците в Йерусалим, турците в Мека, а католиците в Рим.

Независимост, г. III, бр. 35, 19 май 1873

[ТУРЦИЯ СЕ НАМИРА ВЕЧЕ ПРИ СВОЕТО ПОСЛЕДНО ИЗДИХАНИЕ]

Букурещ, 25 май

Нашият цариградски дописник ни уверява, че турското население в Цариград мечтае за някакви си подобри и по-щастливи времена; а турските правителствени мъже се хвалят, че империята се намира в цветуще положение и че днешното правителство е успяло да задобие и европейските сили, и мохамеданският свят. Секи вече знае, че Австрия е била почти сякога първа, която е защищала турската империя и която се е грижила за нейните интереси; секи вече знае, че австро-маджарските вестници почти сякога са били пристрастни към турския напредок и към несъществуващите реформи, с които се е хвалило досега правителството; най-после, секи вече знае, че австро-маджарското приятелство с Турция е произлязло из чисто сърце, защото животът на едната империя зависи от животът на другата. А ако е сичкото това така, то ние ще да се постарее да определим положението на турската империя по самите австро-унгарски източници.

Виенската «Пресса» е напечатала статия под заглавие «Турско status quo». В тая статия се говори, че днешната виенска материална криза има голямо сходство с политическата криза, която е постигнала Австрия в последните десет години. «Тая криза, говори «Пресса», се появи изненадано и намери ни непригответни. Трябало би да се помисли по-рано какво обезпечаваше нашата бъдещност и какво може да ни бъде опасно. Била би голяма погрешка, ако ние да би се държали и занапред за нашата стара политика и ако би я приемали за догмат, на когото трябва да основаваме веднаж за сякога своята външна политика.»

После това гореказаната статия се старее да определи оная политика, по която се е ръководила до днеска Австрия и по която е тя длъжна да се ръководи занапред в своите отношения към Германия и Италия и в такъв случай, ако наближи решението на Восточният въпрос. «Нашите държавници говорят: «Не бутайте Восточният въпрос, защото в противен случай ще да настане общи пожар.» «За австрийската външна политика е необходимо да се удържи в Турция «status quo». Това желаше и г. Байст.» «Бъдещността на Австрия лежи на долният Дунав.» «Тая е била най-главната мисъл на сичките наши представители, които са изпроводжани досега на Восток.»

После това «Пресса» осъжда гореказаната политика и продължава: «Тряба да се съгласиме, че християните по долният Дунав ни не обичат, а турците ни не уважават и не почитат. Турците одавна вече не вярват, че Австрия ще да им помогне, когато бъде нужно. И така, в сегашното време най-важният въпрос за нас се заключава в това: щеме ли ние в сяко едно отношение да се държиме за «status quo»-то даже и в такъв случай, ако се увериме, че имаме работа с една гнила държава? Щеме ли ние да продължаваме днешната своя политика даже и тогава, когато самите факти ни докажат, че тая държава не е вече за живот? Най-после, щеме ли ние да подпираме и занапред оная империя, която твърде лесно може да повлече след себе си и оновова, на когото се тя обляга?»

Ако някой из нас да би погледал на кое и да е място по границите на турската империя, то тутакси би забележил, че тука нямат ни най-малките понятия за онова, щото се нарича управление, ред, пътища, земледелие и

рударство, с които обичат да се хвалят турските министри. Министрите реформират държавата само с думи. Изсичкото онова, щото се работи в Цариград — дето везирите, министрите, посланиците и наместниците се менят всеки час и дето се люлее сичко, — европейските сили са длъжни да припознаят приближаващата се финансово-на криза, която ще да погълне почти сичко.»

Немският вестник свършва със следующите думи: «Даже и някои от нашите правителствени мъже знаят вече твърде добре, че ние се намираме при началото на крахът, но тия се още стоят за своето *«status quo»*. Ако ние и да имаме намерение не да разпространяваме страх, а само да напомним на правителството гореказаните неща, то пак не можеме да премълчиме и да му не кажеме колко време още се определява от умните и от разсъдителните из Цариград хора за *«болният човек»*. Нам ни се чини, че нашите правителствени мъже са длъжни да решат много важни въпроси, т. е. тия трябва да решат по-скоро щат ли да поддържат и занаяпред онова, щото не е възможно да се поддържава? Искат ли тия да помагат на оногова, който не може да помогне и сам на себе си? Най-после, щат ли тия да се откажат от своята стара политика и да тръгнат по нов път, или не?

Австрия ще да добие твърде много, ако се приготви от днеска за всеки един случай; но тя може така също и да изгуби сичко (?), ако остане и занаяпред непригответена.» Изсичкото това читателите ни ясно вече видят, че даже и Австрия е изпяла на турската империя последното *«прийди, братия, последно целование»*; а тая песен е и за наши поучителна, полезна и правдоподобна. Турция се намира вече при своето последно издихание. Нейната болест е от ония опасни болести, които се лечат само с темян и с предсмъртни молитви. В това също време, когато австрийските вестници ни разказват, че турската империя ще да претърпи страшна финансово криза, то нашият цариградски дописник ни явява, че султанът е намислил да употреби два милиарда гроша само за пушки и топове!

И така, времето се приближава! Да се попитаме сега, ако Австрия се грижи за бъдещността на нашата честита империя, то трябва ли и ние да помислим за своето бъдеще? Трябва ли и ние да помислим за своето съществуване, или желаеме да пожертвоваме своето собствено

щастие и да го закопаем под развалините на гореказаната империя? Най-после, трябва ли ние да работим и да се защищаваме от новите нещастия, които ни приготвяват нашите неприятели, или сме длъжни да скръстосаме ръцете си и да дочакаме и тия нови нещастия със своето досегашно хладнокръвие? Празните фантазии за немислимите дуализми, надеждите на бъдещето наше образование и очакванията от великите европейски сили могат да намерят място само в болните глави и в безчестните мозъци.

Даже Австрия се признава вече, че турската империя е готова да падне, и приготвява се да жъне; а ние се още гониме вятърът и не можеме да дойдем в себе си! Нека ни бъде позволено после това да кажеме още веднаж, че нашето спасение се заключава само в оная братска любов и в онова свещено споразумение, които са необходими между сичките християнски поданици на султанът. С една дума, ние сме обаявани да кажеме още веднаж, че ако между българите, сърбите, ромъните и гърците се не въдвори колкото се може по-скоро човеческо и разумно споразумение, то ние отсега още трябва да приготвим вратовете си за нови яреми. Нашите неприятели са едни, а тия неприятели са турците.

Ние мислим, че ако имаме да делим нещо между себе си, то трябва да го разделим само тогава, когато свалим от шее си чуждият ярем и когато добием свобода, за да се разпореждаме свободно със своето имане. Разбира се, че ние говорим сичкото това не само на българите, но и на другите християнски племена, които съставляват част от турската империя. Който има в главата си барем две капки честен мозък, той трябва да се съгласи, че гореказаните наши думи са казани само затова, защото и нам е скъпо щастieto и доброто на българският народ. Ние отсега вече знаеме, че букурещкият дописник на в. *«Право»* и за тия думи ще да ни нарече сръбски шпионин; но ние се не оскърбяваме, защото болните мозъци и безчестните хора живеят за своя собствена цел и по особена програма.

Независимост, г. III, бр. 36, 26 май 1873

[ОБЯЗАНОСТ НА ВСЕКИ ЧЕСТЕН ЧОВЕК Е ДА ПОВДИГНЕ ГЛАСА СИ ЗА ПОЛЗАТА НА УГНЕТЕНИТЕ]

Букурещ, 1 юния

Ние сме говорили много пъти, че честните унци на великите Агамемновци са станали до такава степен низки и подли, щото техните действия са в състояние да зачудят и най-низките животни. Фанариотският орган «Неологос» е пред очите ни, следователно ние смело можеме да потвърдиме още веднъж гореказаното заключение. Да се обясниме. В Хаскьою живее някой си чорбаджия изедник по име хаджи Ставре. От тоя чорбаджия бил проплакал не само градът, а и сичките негови окресности; но намерил се такъв твърдохарактерен човек, който пожелал да избави народът си от тоя звяр и да прекрати неговите страдания.

«Неологос» говори, че тоя отмъстител е пушкар вече срещу х. Ставре; но гръцкият патриотин (?) щял да остане жив, защото раната не била дотолкова дълбока. Ако питате нази, то ние съжаляваме не х. Ставре, който одавна вече е заслужил подобна участ, а съжалаваме убиецът, който се е решил да кървави ръцете си о такова низко животно. Но да оставиме това. «Неологос» ни разказва, че гореказаният отмъстител е изпроводен из Букурещ от панславистическият комитет, за да убива гръцките патриоти и да разпространява панславистически идеи. Ако би говорили подобни неща маджарските вестници или еладските ефимериди, които не познават ни положението на турската империя, ни състоянието на християните, ни зверствата на чорбаджиите, то ние би им извинили; но гореказаните обвинения излизат из фенерското блато, следователно обязаността на всеки безпристрастен и честен човек е да открие истината и да повдигне гласът си за ползата на угнетените и за доброто на невинните.

Най-напред ние сме длъжни да явиме на читателите си, че «Неологос» е орган на онова «православнейше» духовенство, което съставлява «великата черкова» и което защитава нейните догми и от най-малкото насилие. Разбира се, че това духовенство е живяло твърде дълго време по България и познава много

добре и българският народ, и неговите чорбаджии, и турските насилия. Сичкото това е познато и на «Неологос», който се редактира от сичкият фанариотски клир и от «сичките Христови апостоли». И така, това духовенство знае твърде добре, че ако Петър или Павел е пушкар на х. Ставре, то е пушкар затова, защото тоя изедник прилича като две капки вода и на другите народни изедници, т. е. защото той прилича на фанариотското духовенство и на ония безсовестни хаирсъзи, които нямат в себе си нищо свято, нищо честно, нищо човеческо. Ако х. Ставре да би бил честен човек и добър християнин, то с него не би се случило никакво нещастие. И така, причината, която е накарала гореказаният отмъстител да жертвова животът си, не е маловажна. Ние одавна вече знаем, че нашите чорбаджии и гръцкото духовенство са деветдесет и девет пъти по-лошави от турските капасъзи, следователно българският народ е принуден да употреби сичките средства и да свали от шията си тоя ненавистен ярем, който е одрал и кожата му. Другояче се не може.

Секи вече знае, че в нашето нещастно отечество не съществува ни ред, ни закони, ни правдолюбие и че злодейците се защитават от правителството, което ги употребява за своите нужди и което им дава големи титли «мемлекет чорбаджилар»; а ако е сичкото това така, то обидените, ограбените, обезчестените и наказаните невинно са длъжни да се защитават сами и да отмъстят на своите неприятели. Ние сме убедени, че х. Ставре одавна вече е заслужил смъртно наказание, защото неговите злодеяния са преминали през границата на най-подлите и на най-гнусливите зверства; а ако досега не се е намерил такъв един човек, който би се решил да изпълни своята свещена обязаност, то не е крив никой друг освен миролюбивият характер на българският народ.

Фанариотското духовенство (заедно с «Неологос») познава твърде добре какво е българското търпение и какво е българското миролюбие. Ако българският народ е търпял в продължението на четири столетия най-безчовечното иго и ако той и до днес още не е прострял ръка на гръцкото духовенство, то злодействата на х. Ставре трябва да са твърде големи. Но пловдивският дописник на гореказаният вестник ни уверява, че отмъстителят е изпроводен от революционният български комитет (?),

и продължава: «Елините (?) и мохамеданците са много раздражени против оная чета, която заседава в Букурещ (?), или другаде (Да не е в Пловдив? — р.), която решава «живот или смърт» на другите и която изпроважда слепите си орудия да извършават най-гнуснавите злодейства (?), като ги препоръча на централните в различни места управления.»

Питане е сега от когото пловдивският дописник е узнал сичкото това, когато, даже по неговите думи, отмъстителят не е проговорил пред истиндакът нито пет думи? Но слушайте, слушайте! По-доле дописникът говори, че у отмъстителят било намерено такова едно писмо, което доказвало твърде ясно, че той принадлежи в числото на едно голямо революционно дружество. «Неологос» е даже напечатал това писмо, в което се говорят множество темни неща и множество двосмислени изречения. Нека ни бъде сега позволено да кажем, че «Неологос» лъже така също, както и неговият пловдивски дописник. Ние се научихме из достоверен източник, че у ? не са намерени никакви писма и никакви комитетски или панславистически приказания. Научихме се така също, че горекананото лице е действувало чрез лични подбуждения и чрез лична ненавист. Тряба да забележиме тука и това, че горекананите наши сведения са добиени из официален източник.

И така, гърците и техните вестници се не срамуват да лъжат, да клеветят и да обвиняват ония невинни хора, които са ги хранили в продължението на толкова столетия като слепи просеци! Христиени! Православни и христолубиви мъже! Но слушайте, слушайте! Дописникът на «Неологос» продължава: «От някое време насам българите са страшно разярани против гърците и против правителството. (Православните елини и обрязаните читаци — заедно!) Тукашните (пловдивските) ученици, които са дошли в градът ни от сичките крайове уж да се учат, приготвяват страшна борба (?). Надеяме се, че сичкото това ще да привлече вниманието на честното правителство.»

Подобни шпионлъци, подобни гнусотии, подобни нечистотии могат да излязат само из гръцки уста. Шарлатани! Какво общо имат пловдивските ученици с убиецът на х. Ставре? Какво общо имат тия с вашето нещастно по-

ложение? И вие сте честни хора! Ако да би били честни, ако да би приличали колко-годе на своите стари ромеоцънциари, ако да би имали барем две капки християнско правдолюбие, то не би се решили да лъжете, да измишляват небивалщини и да сукате кучетата. Когато видяхте, че не сте в състояние да се борите честно и благородно, то станяхте шпиони, лъжовни доносители и подли клеветници. Достойни унуки на великите Кимоновци и Алкивиадовци! Достойна помия от свещената Византийска империя! Нещастни изроди от «блаженопочивщата» философия! Турски шпиони! Както щете, а ние се срамуваме за вас. Но знайте и това, че вашите байонети са слаби и че вашите подлости ще да произведат за нашият народ добри последствия. Ако вие се решавате да употребявате против българите низки и подли средства, то българите не са се учили в школите на елеопомазаните фанариоти, следователно тяхното отмъщение ще бъде свято и благородно. С една дума, българите ще да ви победят с нравствено оръжие, както са ви вече и победили.

Из Пловдив ни явяват, че българите не купуват и не продават нищо на гръкоманите, следователно положението на тия нещастни е твърде «окъсано». Ето каква е причината, която е накарала пловдивските к а т ъ р и да пишат дописки в цариградските вестници и да намират комитетски писма даже и по джебове на х. Ставревите убийци. Гладът е в състояние да завърти мозъкът даже и на настоящите Демостенови синове.

Независимост, г. III, бр. 37, 2 юни 1873

[ТУРЦИЯ Е ВЪОРЪЖИЛА ПРОТИВ СЕБЕ СИ ВСИЧКИЯТ СВЯТ]

Букурещ, 8 юния

Ние говорихме вече, че против Турция са се въоръжили даже и нейните най-верни и най-искрени приятели. Немските вестници постоянно печатат статии и кореспонденции, в които се осъждат действията на днешното турско правителство и в които се разказва фактически, че

империята е длъжна да се разниже. В «Neues Wiener Tagblatt» е поместена статия под заглавие «Разходка по Восток», в която се описва твърде вярно и турската економия, и правителствената мъдрост, и положението на христенските народности, които се наричат рая или гяури.

«Често се разнасят похвалителни гласове, говори статията, за турската економия; но малцина са се решили досега да ни обяснят какво значение се дава на тия думи в Европа и с какви очи гледат на тях в Турция. Другояче се представлява тая турска економия на виенската изложба, а другояче се тя представлява под полите на Балканът, на дунавските брегове и около река Марица. Неограничен деспотизъм, явен грабеж и отчаяна продажност, крайна грубост и свършено невежество, с тежки мъки задушен фанатизъм, тиранство и кръвожадност, разврат и безсрамие, телесна и душевна слабост, гордост и нетърпение, самохвалност и краен егоизъм, глупост и тъпоумие се борят между себе си за първенство и сяко из тях се старае да изплува отгоре; но ни едно не може да успее, защото ни едно не е дотолкова силно, щото да състави само по себе си какъв-годе смисъл. Тежко е да изучава човек положението на турската империя и нейните економии. Един от поетите говори: «Тежко и горко на онзи чуждестранец, когото изхвърлят морските вълни на тая нещастна земя!»

По-доле д-р Мавриций (авторът на статията) казва, че на тоя свят съществуват и такива неща, за които се говори твърде рядко и които се не изнасят на видело, а още по-малко на всемирните изложби. «Но крив ли съм аз, че тия неща съществуват? — говори той. — Аз никак не съм крив, ако действителността не отговаря на ония неща, които са чуждо подражание и които са представени на изложбата; аз не съм крив, че истината е много по-груба от поезията.» После това д-р Мавриций описва народонаселението на Балканският полуостров със следующите думи: «От 16-те милиона жители, които населяват 9450 кв. мили, най-главното място занимават три народности: 1) турската народност; 2) гръцката народност; 3) славянските народности. Разбира се, че сяка из тия народности играе известна роля и живее сама за себе си. Първата народност е господарин на земята; другата

е земала под аренда просвещението, търговията и индустриите, колкото ги има; а третата (най-многобройната) е господарин на земледелието и на ръкоделието. Освен тия три племена на Балканският полуостров живеят още няколко народности, за които, да кажем право, никой не може да каже каква роля им е предназначена да играят в тоя или в оня случай. Тия племена са: куцовласите или гръковласите, арнаутите или албанците, циганите, испанските евреи, черкезите и арменците. Най-толемият напредок, без никакво съмнение, са направили българите, продължава докторът. — Тая народност е дошла заедно с хуните от Волга и ославянила се е.»

Длъжността ни накарва да забележиме на г-на Мавриция, че той е смешал християнството с народността. Как може да се ославяни една народност, която се е населила между две неславянски племена, т. е. между гръците и даките (ромъните)? Защо не са се ославянили маджарите, които почти сякога са били обиколени със славяни? Но да оставиме това. «Днешния България се не ограничава вече само с ония земи, които лежат между Дунавът и Балканът — говори авторът. — Днешния България се е разпространила по сичка Румелия (някогашна Тракия) и достигнала е до Мраморно море и до Архипелагът. Размножението на българският народ се заключава в неговите обичаи. Българинът се жени рано, а неговите способности и трудолюбие са му помогнали да колонизира сичка Румелия и да разшири своето влияние насякъде.

Българският живот е съвсем противоположен на турският. Ако турското племе се умалява така скоро, то главните причини се заключават пак в неговият домашен живот. Ние знаем, че на мохамеданин е позволено да зема по няколко жени, но с това право се ползват само ония, които имат средства; а между турците съществуват твърде малко богати хора, следователно и между тях съществува моногамия.»

«Гърците, които чрез своето «Greca fides»¹, са били описвани досега твърде лошаво, са били единствени, които са се ползували от науката и от образованието. Откогато се е освободило гръцкото кралство, то гърците са пре-

¹ Вероломство.

станали да населяват турските провинции и българите, като техни най-опасни съперници, са се възползвали — и изтласкали са ги.» «Ако тия две племена и да ненавиждат едно друго твърде одавна — продължава д-р Мавриций, — то днес тая вражда е достигнала до своето съвършенство, защото народният въпрос е добил и религиозен характер (?). Турското правителство поддържа българите.»

И това не е истина. Ако турското правителство е казало досега барем една добра дума за ползата на българите, то я е казало не от любов, а от страх. Гореказаният доктор се чуди на турското правителство и продължава: «Турците би трябало да знаят, че българите са онова племе, което се приготвява да бъде наследник на империята.» После това той говори така: «Но турското правителство не трябва да се бои от днешното българско поколение, защото това поколение се задоволява само с умножаването на своите многочислени школи. С помощта на своите пожертвования и с помощта на своите школи новото българско потомство ще да се опознае с историята на своят народ и ще да земе в ръцете си победоносното оръжие на просвещението.»

«Българският народ има силни и революционни народни песни, които постоянно разпространяват ненавист против неговите угнетители.»

И така, гореказаният доктор се признава, че българският народ напредва и нравствено, и материално; а турската народност, която и до днес още е останала в своето грубо и полудиво положение, се приближава до своята неизбежна смърт. С гореказаният доктор се съгласяват и множество други виенски и пешански вестници. Даже и «Пестер Лойд», който е защищал досега турската империя от сичкото си сърце и с всевъзможни средства, говори, че Турция се намира в жалостно положение и че Австро-Унгария е длъжна да измени своята стара политика, която не е за днешните времена. Австро-Унгария и отсега, както и досега, ще бъде приятел на тамошните християни, говори тоя вестник. Освен това, виенската «Presse» съветова своето правителство да бъде по-внимателно и по-справедливо към восточните християни, ако желае да съхрани своето приятелство с Русия и да отклони от себе си бъдещите нещастия. Но както и да е, а Ав-

стро-Унгария е захванала да говори онова, щото ѝ представлява самата действителност.

Да се попитаме сега, отде произлиза това чудно изменение, т. е. какви са ония причини, които са накарали австро-маджарските вестници да оставят своите стари приятели и да подадат ръката си на ония нещастни племена, над които още до вчера са изливали най-лютите и най-горчивите свои жлъчки? На тоя въпрос е твърде тежко да отговори човек. Ние мислиме, че това изменение произхожда по две причини: първо, Австро-Унгария е изгубила вече своето влияние между турците, следователно ней се иска да привлече на своята страна барем християните и да ги лъже така също, както е тя лъгала досега първите; второ, Австро-Унгария е намислила да употреби сичките си сили и да се споразумее с Русия, която може почти секи ден да ѝ направи големи главоболия.

Освен това, Австро-Унгария желае да поуплаши турското правителство и да поутеши своите славянски поданици, които имат достатъчно причини да ненавиждат турците и да протестираат против досегашната политика на своето правителство. «Ако отблъснете нашето приятелство, то ние ще да подадем своята ръка на вашите поданици и ще да ви подлееме вода в сяко едно отношение», говори австро-маджарското правителство на турците и плете кошникът си.

«Правителството се старее да изпълни желанието на своите поданици не само чрез своите вътрешни постановления, но и чрез своята вънкашна политика. Д-р Милетич постоянно осъжда пешанското министерство, че това министерство подпомага турските кеседжии и че чрез неговата помощ християнските поданици на султанът, които са рождени братия на австрийските славяни, търпят всевъзможни насилия. Това не е истина. Ние съчувствуваме на християните деветдесет и девет пъти повече, нежели на турците», говори австро-маджарското правителство и неговите собствени поданици лягат да спят спокойно. Но както и да е, а истината е захванала да излиза на видело. А какво трябва да правиме ние? — Ние сме длъжни да се възползуваме от времето. Ако сега засега повдигнеме гласът си и ако захванем да протестираме против правителствените злодейства по-енерги-

чески, то ще да спечелиме твърде много. Турция е въоръжила против себе си сичкият свят, Турция очаква бунт даже между своето мохамеданско население, Турция се намира в неприятелски отношения към Франция, към Персия, към Холандия и към Италия...

Независимост, г. III, бр. 38, 9 юни 1873

[РУСКИ ВЕСТНИЦИ ЗА ТУРСКАТА ИМПЕРИЯ]

Букурещ, 15 юния

Преди дванайсет години руският публицист М. Катков говореше в «Русский вестник», че Турция не трябва вече да се търпи в Европа, защото това господарство е такава една гангрена, която е в състояние да зарази сичка Европа. По тая причина руският публицист обвиняваше Англия и Австрия, сърдеше се на Наполеона III, които възхваляваха турските реформи, и говореше, че горекананите три господарства се намират в страшно заблуждение и че Турция е непоправима. Тоя същиг. Катков говореше преди пет години, че ако европейските господарства оставят Турция да проболува още няколко години, то в Европа ще да произлязат страшни катастрофи. Авторът се смееше на ония ангелизки и австромаджарски органи, които говореха, че турската империя ще да се реформира и че в това господарство ще бъдат введени закони, порядък, правосъдие и равноправност.

Разбира се, че г. Катков е имал пълно право. Турция би могла да се реформира само тогава, когато се реформират самите турци, т. е. когато тия турци се откажат от своята вяра, от своите азиатски обичаи и от своя характер. С една дума, Турция ще да се реформира само тогава, когато изчезнат самите турци и когато господарственото управление се остави в ръцете на християните, които са деветдесет и девет пъти по-способни от своите мохамедански господари. Турчинът не е способен ни за господарствени реформи, ни за европейска цивилизация, ни за правилен човечески напредок. Сичкото това са разбрали даже и ония турски приятели, които са тясно свързани

с турската империя и които имат достатъчно причини да поддържат нейното съществуване.

Да видиме сега каква песен са захванали да пеят днес «Моск. ведом.» и техният цариградски дописник. В ангелизките вестници преди малко време беше напечатана телеграма из Берлин, в която се говореше, че руските вестници разпространяват за Турция твърде тревожни слухове, т. е. че тия вестници говорят: 1) че в Турция съществува безредица; 2) че султанът е тежко болен и че европейските държави са длъжни да му назначат регентство, и 3) че Русия е принудена да се вмеша в турските дела. На тия слухове цариградският дописник на горекананият вестник отговаря следующото: «Вам (г-ну Каткову) е твърде добре известно, че руската журналистика не е разпространявала подобни известия. Истина е, че един търговски вестник беше съобщил някои тревожни слухове за положението на турската империя; но тоя малозначителен вестник и сичката руска журналистика не са едно исто. Тряба да забележа тука и това, че горекананите известия нямат никакво основание. В Турция се въдворява се повече и повече (сравнително с по-прежните времена) порядък, следователно и кредитът на това господарство расте и увеличава се непрестанно (?). Негово величество султанът се наслаждава с пълно здраве и старее се от сичкото си сърце да възвиси господарството си и да развие в него обществено благополучие.» (?)

Разбира се, че ако тия редове да би се появили във виенските или в пешанските вестници, то ние не би обрънали на тях ни най-малкото внимание; но тия се появяват в такъв един вестник, който почти сякога е бил безпристрастен, т. е. който е говорил досега за турската империя само онова, щото му е представляла самата действителност. Сичкото това ни накарва да кажем, че «Моск. ведомости» и техният цариградски дописник имат задни мисли. Да докажем.

Ако горекананият дописник живее в Цариград, то трябва да е видял с очите си, че в Турция сега засега съществува отчаяно страшна безредица в сяко едно отношение. Староазиатска Турция се е размесила с европейската деморализация; а от това смешение е произлязъл такъв отчаян хаос, какъвто не е съществувал даже ни във времето на вавилонското стълпотворение.

Честите падения на везирите, а още по-честите променения на министрите и губернаторите са такъв един факт, който не търпи никакви доказателства.

Сичкият свят се е вече уверил, че турската империя се управлява по кефът на султанът или по неговите лични умозрения; а ние одавна вече знаем, че турските султани се занимават деветдесет и девет пъти повече със своите харем и със своите азиатски розкоши, нежели със своите поданици. Това е факт. Колкото за провинциите, то тия се управляват от десетина малки султани, които се наричат валии и които са верни копия от цариградският управител. Разврат, пиянство, криво-разбрана цивилизация, грубост, тъпоумие и безхарактерност процъфтяват със сичкото свое розкошество.

Едни от тия малки деспоти не знаят да пишат и да четат; други са пиени от утринта до вечерта; трети управляват вилаетът си с помощта на своите хареми; четвърти се занимават по цял ден с конете си, с кучетата си, с оланите си, със сеизите си и пр.; пети събират пари с най-непозволителните средства; шести са идиоти от самото си рождение и т. н. Ние почти сякога сме готови да докажеме фактически, че сичкото това е така.

Погледайте какви средства се употребяват при събирането на даноците и какви несправедливости биват относително християнските поданици на В. порта. Харемът, наргилето, оланинът, къочекът и най-грубият разврат са турските светци; а тъпоумието, фанатизмът и делийството са най-първите азиатски способности. Но гореказаният дописник ни разказва още, че султанът се старае да добие сичките военни потреби и да направи няколко железни пътища. Питане е сега в състояние ли са тия две нововведения да принесат и най-малката полза на нещастната рая, която е оголяла, която умира от глад и която е дошла до отчаяние? На тоя вопрос почти всеки умен човек ще да отговори отрицателното.

Военните приготовления увеличават числото на военните жители; а от военните харамоедци се ражда най-голямото зло, което тегне на християнските гърбове и което поглъща почти сичкото народно благосъстояние. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че Турция ще да се задуши под своята собствена тежест, че нея ще да погуби самата турска войска и военните приготовления,

т. е. баснословните дългове, които са станали за тия цели. С една дума, Турция ще да умре за това, защото ни представлява не разумно и човеческо господарство, а военен лагер, който е научен да употребява бесилници, насилия, нож и топор даже и там, дето е нужен разум, ум, закон и народно право. Такова господарство не може да трае.

А железните пътища? — Ние смело можем да кажем, че железните пътища са още едно нещастие за бедните жители, които блаженствуват под дебелия сянка. Решението на тоя вопрос ние ще да оставим за други път. Освен това, христолобият дописник се сърди на ония политици, които «пущат различни интриги и стараят се да посеят неудоволствие между двете дружествени и съседни държави» (между Турция и Россия) и които убиват турския кредит. Да се смее ли човек, или да плаче?

Ако сичкото това да би изrekli пренепорочна «Турция», «Пéстер Лойд» и виенската «Пресса», то ние би помислили, че турското правителство е купило на редакторите им по едни жълти чехли; но «Москов. ведом.» се издават от славяни, които почти постоянно се хвалят със своето съчувствие към славянските племена, и от християни, които се грижат не само за цялостта на православната черкова, но и за светската власт на папите. Кому да вярва човек!

Онзи вестник, който би трябало да каже последната дума за благосъстоянието и напредокът на славянските племена; онзи вестник, който би трябало да открие истината, да защитава угнетените свои братия и да ги охражава в техните действия; най-последно, онзи вестник, който би трябало да бъде безпристрастен съдия и в Турция, и в Австрия, е седнал, та ни разказва, че австрийските банкири подкопават кредитът на онова господарство, което се намира с Россия в дружествени отношения, и че Турция напредва в сяко едно отношение!

Ние мислиме, че който е приятел на славянските племена, той не може да бъде приятел и на турската империя. Два зайца се не гонят в едно и също време. С една дума, приятели на славянските племена са само ония, които ненавиждат турците, които подкопават турския кредит, които развалят еничерското здание, които откриват азиат-

ските варварства и които са справедливи християни и човеколюбиви хора.

«Това не е нищо друго освен една политика», ще да ни кажат някои от нашите благоразумни патриоти. — Ако г. Катков има своя политика, ще да отговорим ние, то тая политика е за нас така също убийствена, както и турските реформи (т. е. турските военни приготовления), на които се радва така наивно неговият дописник. Но както и да е, а пристрастността е оскърбителна не тогава, когато тя излиза из устата на нашите неприятели, а когато се изрича от нашите рождени братия, които би трябало да бъдат онова, което са били и каквито са длъжни да бъдат.

Независимост, г. III, бр. 39, 16 юни 1873

«КАКВО ПИШАТ «С. ПЕТЕРБУРГСКИЕ ВЕДОМОСТИ» И ДРУГИ ЕВРОПЕЙСКИ ВЕСТНИЦИ»

Букурещ, 22 юния

Оная неделя говорихме за руските защитници на османската империя, а сега ще да поговорим за ония руски вестници, които нямат задни мисли и които говорят онова, щото им представлява самата действителност.

«С. Петер. ведомости» разгледват състоянието на европейските господства и продължават: «В Европа се намира само едно господство, което е готово да развали европейският мир. — Турция одавна вече е наречена «болен човек». Самите обстоятелства и самият ход на работите ясно вече ни доказват, че турците твърде скоро ще бъдат принудени да бягат в Азия. Разбира се, че сичкото това би се случило твърде одавна, ако двете западноевропейски сили (Франция и Англия) да не би се възпротивили и ако да не би пожертвовали толкова кръв и толкова злато за спасението на тая гнила държава; но кой из нас не знае вече, че тия две сили са се старали не да освободят това господство от чието и да е влияние, а да го направят свое собствено орудие.»

«С помощта на Фуада и на Алиа тия успяха отчасти

да достигнат своите цели; но след смъртта на тия господарствени мъже Турция остана като корабл, който е пуснат по океанът без кормило, без компас и без якор. После дълги размишления турското правителство беше принудено да се сближи с Русия. От онова време, откогато Русия е познала своите сили и откогато е видяла, че тя е в състояние да върне своето старо влияние, да завземе своето старо положение на Черно море и да пренесе центърът на европейското равновесие на изток, то руският посланик при В. порта е станал първият човек в Цариград. Но ние не трябва да се лъжеме и да мислим, че Русия е останала съвсем без съперници.»

«Подновената германска империя одавна вече е станала наша съперница. В българският вопрос германският посланик в Цариград зема страната на нашите неприятели и работеше против нашият посланик, който защитаваше справедливите требования на нашите еднородни братия и който бранеше нашите традиционни и исторически права. Немските вестници ръкоплещеха на германският посланик и хвалеха се, че той е успял да въведе на везирският престол Есад паша и че немската политика е победила; но тоя везирин падна твърде скоро и тия вестници прибързаха да излеят сичката своя жлъчка на руският посланик, който бил погубил немското влияние.»

После това руският вестник говори, че Русия никога и никому няма да позволи да се меша във восточните дела и че тя е готова почти всеки ден да види сметките си и с Прусия. После тия думи «С. Петер. ведом.» пишат: «Но настанало ли е вече онова време, което ще да произведе в Турция важни катастрофи?» — Самите обстоятелства, отговаря, ни доказват, че това господство не може вече да се поддържа ни от една чужда сила. Да видим сега какво работи сама Турция.

Единственото занятие на цариградският кабинет се състои в това, да изпроважда за управители в славянските области най-дивите, най-грубите и най-безхарактерните турци. А какво работят славянските племена? Тихо и без гълчотевици благородният сърбин разпространява своето влияние между своите братия в Босна и в Херцеговина. Колкото Сърбия става по-образована и по-цивилизована, толкова повече за босанците и за херце-

говинците става по-несносно турското гнусно и грубо тиранство.

Още по-решително работят сега засега българите. До последното време техните сили бяха устремлени против гърците, които убиваха секи напредок и които запираха сяко народно движение, което и да би се появило между тях. А сега? Сега българите са се заловили енергически и за достижението на своята политическа свобода. От друга страна, турските тиранства са достигнали до най-високата степен. Най-способните и най-добрите глави на България и на Босна гният в турските темници. Разбира се, че колкото повече беснеят турците, толкова повече растат неудоволствията; а тия неудоволствия твърде скоро ще да произведат страшна революция по сичката турска империя.

Разбира се, че самото положение на работите способствува на славянските племена да достигнат своите цели. Това положение ги накарва да извършат своите предприятия колкото се може по-скоро, защото турските безредици са достигнали до последната крайност. Опасната болест на султанът и трънливият вопрос за престолонаследието ускоряват последният ден на това чудно господарство.

Идеята за престолонаследието, която се поддържа от една силна партия в самият дворец, ще да се разгори изново. Тая разпра ще да произведе голяма борба даже между самите османлии. Кажете ни сега, ако подобни приключения са опасни даже и за най-образованите и за най-цивилизованите държави, то какво трябва да очакваме от полуобразованите славяни, които са длъжни да се колят с най-фанатическите мохамеданци? Ние мислиме, че тая катастрофа ще бъде твърде страшна, ако европейските сили закъснеят или ако се не съгласят да дадат край на Турция. Тряба да се попитаме и това, само с бой ли се решават сичките политически вопросы, или съществуват и други средства? — Ние мислиме, че тука е достатъчно и едно споразумение.»

Най-напред трябва да забележиме, че сичкото това говори един руски вестник, когото никой из нас не може да нарече ни «сръбски агентин, ни продадена (за една нищожна печатница) душа». Но да оставиме мъртвите да

закопават мъртвците и да продължиме своето обозрение.

«Neue freie Presse» говори, че в Турция съществува страшен хаос. Доходите на господарството се търят в султанската каса, а чиновниците не получават своята заплата по няколко месеца. И така, ц и в и л и з о в а н и я т султан е най-голямото зло, което подкопава турската държава.

Ние говорихме вече, че против турското правителство са се захванали да говорят почти сичките немски вестници, а сега ще да кажем, че и Лондон предсказва на османлиите неутешителни последствия. «Daily Telegraph» говори: «Да не мислите, че само Австрия е изменила своята политика във восточните дела. Англия е направила същото. Причините, които са произвели тая необходима промяна, се заключават в това, че Сърбия и Ромъния ни доказват вече твърде ясно, че тия две държавици не желаят да бъдат руска стража.» Разбира се, че сичкото това се говори затуй, за да се покрие истината и да ни се не смеят децата.

Англия твърде добре знае, че славянските племена почти никога не са изявляли желание да пожертвovat своята независимост на Русия. Така също и Русия почти никога не е изявляла желание да покорява и да поработява ни Ромъния, ни България, ни Сърбия. Ако Русия да би имала подобно намерение, то тя е имала доволно случаи да осъществи своите планове. Русия може да бъде само наша покровителница, наша съюзница, наша съветница и наша доброжелателница — нищо повече.

Гореказаният вестник продължава: «Днес ние вече се признаваме, че твърдата стена против Русия може твърде добре да се изгради и от малките, но свободните християнски народности, както и от к л и с а в о т о единство на турската империя. Но при сичкото това ние сме длъжни да кажем, че ако захванат изново да говорят за «болният човек на Боспорът», то ние няма да бъдем участници в неговото убийство.» Разбира се, че тая политика е и благоразумна, и безопасна.

И така, от Турция са се отказали сичките европейски господарства и оставили са я да защитава сама себе си. Да видиме сега в какво положение се намира тая нещастна империя в своите най-последни минути. Ето в какво,

Йемен се е възбунтувал изново, в Йерусалим се колят католиците с православните, на остров Кипър съществува голямо вълнение, кандиотите искат изново своите обещаващи права, Сърбия иска Зворник, Черна гора е изпроводила извънреден посланик в Цариград и моли В. порта да изпълни обещанията си, Ромъния не плаща цели десет години своят данок, българите са доведени до отчаяно положение, арнаутите са готови почти сяка минута да въстанат, Тесалия и Епир са пълни с хайдушки чети, министерството на финансията не може да види сто лири събрани заедно, войската е оголяла и обосяла, чиновниците пият от заранта до вечерта, заптиетата са станали кърджалии, «стара» и «млада» Турция са готови да извадят една на друга очите, султанът се намира в критическо положение и пр.

Из сичкото това «Deutsche Zeitung» заключава, че «ако да би се събрали сичките европейски покровителници на Турция заедно, то пак не би я избавили от неизбежната смърт». Кажете ни сега, трябва ли и ние да повдигнеме своя глас, или не? Минутите са критически. Мъдрото изречение «работи и се надеяй» губи вече и последното свое значение. Ако да не би били Хаджидимитровите чети, Панайотовите подвиги, Тотювите произшествия и пр., и пр., то «С. Петер. ведом.» не би казали, че българите търсят своята политическа свобода. Тряба да бъдем будни.

Независимост, г. III, бр. 40, 23 юни 1873

[ЗА НАШЕТО ОТЕЧЕСТВО Е НЕОБХОДИМО ПО-НАПРЕД ОТ ВСИЧКО ПРОСВЕЩЕНИЕ ИЛИ ПРАВИЛНО ОБРАЗОВАНИЕ]

Букуреш, 29 юния

Почти сичките българи се съзнават, че за нашето нещастно отечество е необходимо по-напред от сичко просвещение или правилно образование; но малцина са се завзели да съставят план и да измислят средства, които

са необходими за осъществяването на народното желание. И така, какво трябва да се работи? — Преди да отвориме различни учебни заведения и преди да изпроводиме децата си да събират мед, ние сме длъжни да приготовиме учители и да определим своите потребности. Ако българските школи вървят и занапред така, както са тия вървели досега, то нашите деца ще да добият не образование, а разваленост и безхарактерност.

Това наше заключение може да потвърди почти всеки добросовестен българин, който е имал случай да се опознае с нашите школи, с нашите учители и с нашите ученици. Най-главното зло, което владее в нашите школи, се заключава в честите променения на учителите и в безхарактерността на самите общини. Секи вече знае, че българските учители зависят от чорбаджиите, а чорбаджиите нямат никакво понятие за полезността или за безполезността на тоя или оня предмет или за тая или оная школска програма. А от сичкото това произхождат твърде лошави последствия. Един учител се мъчи година или две да научи децата това или онова, а други дохажда, разваля програмата му и накарва учениците да захващат изново. Подобни неща стават и по селата, и по градовете.

И така, нашите школи не могат да приемат полезно направление дотогава, дорде се не реши най-първият въпрос, т. е. дорде се не напише обща програма и за Петра, и за Павла, и за Ивана. Из Сливен ни явяват, че между тамошните учители произхождат големи препирни за полезността или за безполезността на тая или на оная наука; а тия препирни доваждат самите ученици до недоразумение и накарват ги да гледат даже и на положителните науки с някакво си недоверие. Едни от учителите, които са се възпитавали в руските гимназии и семинарии, говорят, че риториката, катехизисът и логиката са потребни за секи един православен християнин (?) и за секи умен и разумен човек; а другите, които са се учили в Белград и в Букуреш и които са свършили медицински факултет, говорят, че положителните науки, математиката и французкият език са най-необходимите предмети за ония хора, които желаят да се нарекат образовани и които искат да знаят нещо положително. Разбира се, че ние разделяме убежденията на вторите, ако и да се при-

знаваме, че тоя вопрос трябва да се разгледа с особено внимание и с крайно безпристрастие.

Но тука се ражда и друг вопрос. Кажете ни, кой е обязан да състави обща програма за българските училища и чия длъжност е да наиде правилният път за тяхното усъвършенствование? Ние мислим, че тая обязаност лежи на самите учители. Учителите са обязани барем в три години по веднаж да съставляват учителски събори, да се договарят за своите училищни нужди и да се стараят за усъвършенствование на сичките учебни заведения. Другояче се не може.

Училищни събори стават даже и в ония държави, които имат свое собствено правителство, свое собствено министерство и свои учени академии. Освен това, в тия държави се назначават за учители само ония личности, които са свършили науките си във висшите учебни заведения и които са добили право да стават педагози. Тряба да забележиме и това, че сяка държава има своя система, по която се управляват и висшите, и нисшите учебни заведения. А у нас? У нас съществува страшен хаос. Секи учител има своя система, секи настоятел има свой кеф, а сяко село има свои обичаи.

И така, училищните съвети, т. е. училищните събори, са така също необходими, както са необходими и самите училища. Но ще ли турското правителство да одобри тия събори? — То е обязано да ги одобри. Турският министър на просвещението и в. везирин са оглушили на европейците ушите, че просвещението крачи с гигантски крачки, че школите се умножават почти сжедневно и че в тия школи е воведена вече европейска метода. Сам Мидхат паша беше рекъл на французкият посланик, че правителството е готово да употреби сичките си средства и да увеличи народното просвещение. «Когато един народ е груб и необразован, то той не е в състояние да усвои и най-малките реформи, рекъл Мидхат паша. — Ние сме длъжни по-напред да научиме своите поданици що е криво и що е право, а после вече да ги накараме да се подчинят на правилните закони.» Разбира се, че тия сладки фрази се говорят само затова, за да бъде казано що-годе. И така, когато турското правителство се хвали пред великите сили, че то се старае от сичкото си сърце за развитието

на своите поданици, то не може да запрети и училищният събор.

Другият наш недостаток произлазя от самите учители. Секи вече знае, че по-голямата част от тия учители не са за нищо и за никакво. Има и такива, които не са в състояние да подпишат правилно името си. А из сичкото това ние ще да изведеме такова заключение, че българския народ е обязан колкото се може по-скоро да основе висша педагогическа школа, която ще да приготвява достойни учители и възпитатели. Дорде не бъде извършено сичкото това, то ние не трябва да очакваме от своите училища голяма полза. «А отде ще да земеме материални средства?» — ще да ни попитат нашите читатели. За тая школа трябва да плащат не частни общини и не частни лица, а цяла България. Освен това, правителството, което е турило данок и на кокошките ни, е обязано да даде известна сума и да покаже пред Европа, че то се стреми нелицемерно за разпространението на народното образование.

И така, на българите са необходими висша школа и училищни събори. Но нам твърде лесно могат да отговорят, че нашето желание може да бъде изпълнено само тогава, когато българите захванат да жертвоват, когато правителството бъде по-добронамерено и когато в това дело приемат участие и европейските сили. Това е вярно, ще да отговорим ние — но дорде «детето не заплаче, то майката му не дава да бозае». Бъдете уверени, че и европейските държави ще да одобрят нашите желания и ще да принудят правителството да изпълни своите обязанности. Тропайте!

Независимост, г. III, бр. 41, 30 юни 1873

[ЗА БРОШУРАТА НА Ю. ШВАРЦ]

Букурещ, 6 юлия

Ние говорихме вече, че почти сичките по-главни европейски вестници се занимават изключително с Восточният вопрос; ние говорихме вече, че даже и австро-ма-

джарите са изменили своята стара политика и че предсказват на турската империя твърде лошава последствия; най-после, ние говорихме вече, че самото турско правителство ускорява своето падение. За да увериме нашите читатели, че нашите заключения са били основани на положителни и верни истини и че тия заключения са съставени съвсем безпристрастно, ние ще да накараме да повтори думите ни Юлий Шварц. Тряба да знаете и това, че Юлий Шварц е маджарин, следователно неговите убеждения, без никакво съмнение, би трябало да бъдат за полза на турците, защото турците са неприятели на славянските племена, т. е. защото тия са неприятели на ония народности, които от своята страна са неприятели на маджарите.

Шварц е убежден, че турската империя не е вече в състояние да продължи животът си, защото турският народ не е способен ни за човечески живот, ни за правилно развитие, ни за европейско самоуправление. По мнението на Шварца, европейските сили са obligирани да прибързат и да съставят европейски конгрес, който ще да реши Восточният въпрос умно и безпристрастно. «Време е вече, говори авторът, да се даде край на ония варварства и на ония турски свирепства, които са владели толкова векове над восточните страни. Обязаността на европейските държави е да освободят нещастната турска рая из под варварският ярем и да въведат ред и правосъдие на Балканският полуостров, който съставлява част от Европа.»

Г. Шварц мисли, че Балканският полуостров трябва да се раздели на пет части, а сичката турска империя на шест. Из турската империя трябва да се съставят следующите господарства: 1) Ромъния трябва да остане и занаяпред под същата династия и да бъде обявена за кралевство; 2) Босна, Херцеговина, Стара Сърбия и Черна гора трябва да се съединят с днешното сръбско княжество и да съставят едно сръбско кралевство; 3) гръцките острови, Тесалия, Епир и Албания (?) да се съединят с днешното гръцко кралевство; 4) от България да се състави самостоятелно кралевство, което ще да се управлява от някой принц из една коя и да е европейска династия (?); 5) Цариград и неговите околности (Уруменлия), Мала Азия и Палестина ще да образуват империя «Византия», която

ще да се управлява от някой император из една от първите европейски династии; 6) султанът и неговото турско царство ще да се ограничат само с Африка и Арабия.

Сичките тия държави, т. е. Гърция, Ромъния, Сърбия, България и Византийската империя, трябва да съставят тесен съюз, който ще да се нарича «Восточно-европейска империя» и който ще да бъде obligан да се защитава от своите вънкашни неприятели заедно и братски. Главното управление на тия държавици ще да се намира в ръцете на императорът и на съюзният съвет, в който ще да участвуват и посланиците на петте независими правителства. Освен това, тия шест държави трябва да се земат под гаранцията на европейските държави — а ако стане нужда, то и под гаранцията на Североамериканските щати, — които ще да се погрижат за тяхното първоначално устройство.» Разбира се, че тая мила теория е законорождено чедо на ония гръцки фантазии, които се появяват твърде често в елинските вестници и които са в състояние да разсмеят и най-хладнокръвният човек.

Византийска империя! Ако държавите се съставляват от хора, то ние би желали да знаем от какви народности ще бъде съставена мечтаемата Византийска империя? Освен това, за кой дявол е на гореказаните три господарства тая империя, когато тия ще да бъдат самостоятелни и когато сяка една народност ще да има свое собствено самоуправление? Из сичко се види, че когато г. Шварц е намислил да напише своята брошура, то е имал намерение не да открие истината, а да погъделичка самолюбието на някои австро-маджарски дипломати. С една дума, г. Шварц е желал да докаже на своите читатели, че Австро-Унгария е изритала вече своето приятелство с османлиите и че славянските народности, които се намират под управлението на св. Стефановата корона, трябва да бъдат задоволни.

Ако г. Шварц да би бил безпристрастен човек, зрял политик, учен писател, опитен публицист и знаещи географ, то не би нито помислил за византийските империи и за византийското тютюрство. Освен това, из брошурата на г. Шварца се види, че неговото желание е било не да ошастливи ония народи и народности, които населяват Балканският полуостров, а да раздаде мазни места на

няколко кралевски и императорски принцове, които в последното време са се размножили по сичка Европа.

По нашето мнение, восточната федерация трябва да бъде съставена така: 1) Сърбия, Босна, Херцеговина и Черна гора трябва да съставят едно цяло; 2) България, Тракия и Македония да съставят друго цяло; 3) Албания да добие независимо самоуправление, което да се намира под покровителството на Сърбия и България; 4) Ромъния трябва да остане при днешното свое положение, 5) Цариград да бъде свободен град; 6) Тесалия и Епир да се дадат на Гърция; 7) султанът да се пресели в Азия заедно със своите турци.

Освен това, България, Сърбия и Ромъния трябва да съставят една тясна федерация, която ще да има три независими самоуправления и един общ парламент, т. е. едно общо върховно правителство. Трябва да кажем и това, че когато падне Австро-Унгария, то Далмация, Кроация, Срем, Банат и Бачка трябва да се съединят със Сърбия, а Северни Банат, Ердел и Трансилвания — с Ромъния.

Подобна федерация ще да бъде и многотрайна, и справедлива, и полезна, защото ще да удовлетвори сяко едно племе, което иска да бъде щастливо, силно и свободно. Ако г. Шварц да би бил знаком със статистиката на Балканският полуостров, то би трябало да знае, че турската империя населяват само 800 хиляди гръка, из които по-голямата част живее в Цариград. Другите гърци са разпръснати по градовете на България, Тракия и Македония така също, както са разпръснати и евреите в австромаджарската държава. Освен това, между българите и гърците съществува такава отчаяна вражда, каквато не съществува нито между сърбите и маджарите; а ако е сичкото това така, то между гърците и славянските племена никога не може да се дойде до споразумение и да се заключи братски и човечески съюз.

Федерацията е възможна само между ония народи и народности, които могат да се споразумеят, които имат еднакви стремления и които се ръководят по една идея. С една дума, федерацията е възможна само тогава, когато и тая, и оная народност търсят с в о б о д а и щ а с т и е. А гърците? — Гърците, както и маджарите търсят своите права само за това, за да владеят над другите и да осъще-

ствят своите каприции. И така, дето няма равенство, братство, човеколюбие и правдолюбие, там не може да съществува ни политически съюз, ни политическо споразумение. Восточната федерация може да бъде съставена и без гърците, и без тяхната Византийска империя. Трябва да кажем и това, че г. Шварц желае да състави такава империя, която да бъде излеяна «по образът и подобие» на Австро-Унгария. Нека ни бъде позволено да кажем, че подобна империя не може да проживее повече от четвъртина столетие. Това ще да ни докаже сама Австро-Унгария. Днешното гръко-турско приятелство ни доказва последни път, че между гърците и славянските племена не може да бъде нищо общо. Крал Георги е хвърлил последният камък...

Независимост, г. III, бр. 42, 7 юли 1873

[ФРАНЦУЗКА БРОШУРА ЗА БЪДЕЩЕТО НА БАЛКАНСКИЯТ ПОЛУОСТРОВ]

Букурещ, 13 юлия

Оная неделя ние разгледвахме маджарска брошура за бъдещите съдби на Балканският полуостров; а сега сме принудени да разгледаме французка за същият предмет. Ние говорихме вече (в «Книжевните известия»), че тая брошура е твърде любопитна; а сега ще да извлечем нейното съдържание и да покажем на читателите си, че не сичките французи мислят за турците и за днешните техни поданици така, както мисли с т а р и я т «Видовданов» Гизо.

Безименният автор на тая брошура говори по-напред от сичко, че турската империя не може да се удържи и че нейното положение става из ден на ден по-критическо. После това той пита: «Но кои са ония народи и народности, които ще да сменят султанът? Кои са ония народности, които ще да наследят Австрия и Турция? Най-после, какви трябва да бъдат отношенията между тия народности!» «Преди да отговоря на тия вопросы, продължава авторът, аз трябва да кажа, че Русия и Австрия одавна вече се

стараят да глътнат малките народонаселения в Турция.» После това той говори за руската, за австрийската, за ингелизката и за французката политика така: «Россия е станала приятел и покровител на Турция; но това приятелство ще да се продължи дотогава, дорде не настане по-сгодно време.» В това също време Россия се старае да разпространи своето влияние между поданиците на султанът и да ги приготви за бъдещата своя жетва, т. е. тя мисли да ги грабне при падението на турската империя или да им стане за време в е р е н покровител и да ги глътне по-късно.

Австрия, тая мнима империя, за която сяко едно волнение в Турция е опасно и убийствено, защото подобно волнение трябва да запали и нейните собствени гащи, се старае със сичките си сили да удържи турското господарство. Тя почти сякога е била приятел на Турция и почти сякога, с лъжи и с шумотевици, се е старала да докаже на Европа, че сичкò, щото се върши в Турция, е руско малко. Чегато в турската държава няма д о в о л н о м ъ к и и с т р а д а н и я, които са в състояние да възволнуват няколко милиона живи същества!

Англия, която събира турските произведения и която харчи своите индустрии по своята воля, гледа на турското господарство като на своя провинция, която е необходима за ингелизкото богатство и търговия. Разбира се, че когато Англия се увери, че Турция не може вече да ѝ бъде полезна, то ще да се старае да играе същата роля между ония народности, които ще да останат наследници на Балканският полуостров.

Франция, която гледа с криво око на руското лакомство или на руското разширение, става приятел на Турция и почти сякога е готова да жертвова себе си за съществуването на тая държава, т. е. почти сякога е готова да препятствува на русите да изпълнят своите планове.»

После това съчинителят обвинява французката политика и говори, че Франция не трябва да губи симпатията на турските поданици, защото тяхното приятелство ще да ѝ бъде много по-полезно от турското. «Когато се сгрумуляса Турция, то Франция ще бъде принудена да се бори не само с Россия, но и с християнските поданици на султанът, които от немайкъде ще да станат руски приятели.» Съчинителят съветова Франция да съчувствува на

народностите в Турция, в Австрия, в Дания и в Швеция и Норвегия и да им помага да се освободят и да съставят по самата своя природа п е т центра. «Франция е обязана да състави яка стена и против панславизмът, и против пангерманизмът», говори авторът и продължава: «Ако Франция се старае и занаяпред за възобновлението на австрийската или на турската държава, то тя ще да хаби ново сукно и да кърпи стари дрехи. Само от младите елементи може да се състави нещо постоянно.» Освен това, авторът на тая брошура обвинява действията на маджарите, които търсят своите св. стефановски права само затова, за да газят другите народности.

После това предисловие той описва положението на турското господарство върно, безпристрастно и без никакви задни мисли. Така например той говори, че това развратно и идиотическо правителство живее само със заеми, че то пие кръвта на своите трудолюбиви поданици и че няма в себе си нищо човеческо. «Програмите за великите реформи, които излизат почти секи ден в Цариград, които се възхваляват от продадените цариградски, виенски и парижки вестници и които се приемат от различни лапнишарановци за свършено дело, не са нищо друго освен празни детински приказнички, които биват смешни даже и за ония лица, които ги издават.»

Сяка реформа трае ден до пладне. «По моето мнение, говори авторът, правителствените укази за улучшението на християнските поданици на султанът не само че не принасят никаква полза, но причиняват положителна вреда. Когато мохамеданските завоеватели чуят, че правителството желае да даде на християните някакви си права, то се разяряват и увеличават своите азиатски злоупотребления и своите зверски злодейства. Аз желая, щото султанът да издава колкото се може по-малко реформи за християните.»

Умните и безпристрастните писатели одавна вече са прочели от х о д н а молитва на турското царство, а турските низкопоклонници не са излизали из Цариград и не знаят какво се върши по османските провинции. Из сичкото това произлиза такова заключение, че турската държава не може и не трябва да съществува. Тя трябва да се разруши както от европейските държави, така и от самите поданици на султанът, защото е вредителна и за

едните, и за другите. «Кажете ми, какво подразумявате под името османска империя?» — пита съчинителят на брошурата и отговаря: «Петнайсет милиона хора са оставени под независимата воля на един азиатски деспот и на няколко бездушни сатрапи, които смучат кръвта на щастливата рая, като секи пиявици.» Един милион фанатици владеят над толкова милиона християни, ползват се от сичките граждански и политически права и притесняват ги съвсем безнаказано. Честта, материалното благосъстояние, нравствената свобода и сичко, щото е скъпо за човекът, се газят от мохамеданинът, който се нарича ага и който има право да живее съвсем независимо, т. е. съвсем еничерски. «Покорените народи, говори авторът, имат пълно право да се волнуват, а ние сме длъжни да им помагаме и да им върнем тяхната независимост.»

И така, християнските поданици на дебелата сянка би били луди, ако да би живели мирно и ако да не би се бунтували против ония груби завоеватели, които употребяват сичките си сили да живеят наготово. Който говори за целостта на турската империя, той блънува. «Ние би могли да говорим за целостта на тая империя само тогава, когато в нея би съществували барем правилни закони, човечески начала и прогресивно стремление; а ние видиме, че на Балканският полуостров царува със сичката своя красота деспотизъм, грубост, невежество, фанатизъм и тъпоумие», говори брошурата.

По-долу авторът говори, че възродението на Турция е невъзможно, защото старото и изгнилото не може да седи на един ред с младото, енергическото и зеленото. «И така, ние сме длъжни не да поддържаме турското купище, говори той, но да му потърсим наследник.» «Ако почакаме още няколко години, то ще да усилим влиянието на Русия.» «Християните, а особено славянските племена, напредват и нравствено, и материално, а турското население се умалява, тъпее, глупее, осиромашава и губи се.» «Аз мисля, че приближава вече оная минута, когато християните на Балканският полуостров ще да въстанат като един човек и ще да погребат своята дълговечна мъчителница. Разбира се, че сичкото това би се случило одавна, ако Турция да не би довоздела из Азия нови диваци и ако да не би я поддържала За-

падна Европа.» «Който е живял в Турция, той трябва да се убеди, че европейските постановления не са ѝ принесли нищо друго освен явен разврат и гнусна деморализация.» «Турчинът е способен само за разврат, както и сичките други стари и груби народи.»

После сичкото това съчинителят прави заключение, че ако Франция се не постарее за благосъстоянието на славянските племена в Турция и Австрия, то ще да изгуби на Восток единствените свои доброжелатели. «Ако Русия, говори той, поиска да иде в Цариград, то никой не е в състояние да ѝ възпрепятствува. Русия е такава огромна скала, която — ако се струколи в Турция — ще да направи сичко на пепел.» «Ако Русия намисли да изпълни желанието си, то тя ще да възбунтува славянските поданици на Австрия и Турция — и сичко ще да бъде свършено. Австрия не може да ѝ стои на срещата, защото тя ще бъде заета със своите собствени поданици; Пруссия и Франция ще да се скарат изново за Рейн, а Англия ще да се съгласи с Русия да разделят турското царство, както някога си беше разделена и Полша.»

«И така, ако Франция се не земе колкото се може по-скоро за ум и ако се не постарее за благосъстоянието на народностите, които населяват Балканският полуостров, то тя рано или късно ще да се разкае.» Авторът мисли, че християнските поданици са длъжни да съставят една яка федерация, която ще да бъде в състояние да се бори и против Русия, и против пангерманизмът. Ние имаме доказателство, че ако Франция послуша гласът на безименният автор, то Русия ще да бъде първа, която ще да ѝ подаде ръката си и която ще да одобри гореприведената програма. Русия няма причини да се не съгласи. Но за сичкото това ние ще да поговорим до неделя. Обърнете внимание на нашата цариградска дописка.

Независимост, г. III, бр. 43, 14 юли 1873

[В РУСИЯ СЪЩЕСТВУВАТ
ДВЕ СЪВСЕМ ПРОТИВОПОЛОЖНИ
УБЕЖДЕНИЯ ЗА ВОСТОЧНИТЕ ДЕЛА]

Букурещ, 20 юлия

В Русия съществуват две съвсем противоположни убеждения за восточните дела. Първото убеждение говори, че славянските племена в Турция и в Австрия трябва да добият своя самостоятелност и да заключат тесен съюз с Русия, която е обязана да бъде тяхна покровителница и съюзница. «Славянските племена в тия две господарства, говорят истинните руски патриоти, трябва да съставят две федерации, които ще да се намират под покровителството на Русия. Австрийските славяни ще да съставят едно цяло, а турските — друго цяло. Панславизмът е празна мечта.»

На тия руси отговарят московските славянофили със следующите думи: «Сичките славянски племена трябва да съставят едно цяло и да преклонят колената си пред своята по-стара сестра Русия.» Преди малко време един от най-яростните славянофили г. Викентий Макушев (гл. «Голос», № 178) отговаряше на г-на Палацки за неговата статия в «Реформа» следующото: «Ако ние подаваме ръката си на славянските племена, то никак не мислиме да ги покориме, да ги погълнеме и да унищожиме тяхната племенна особеност (а не народност, както неправилно се изразява г. Палацки). Чешка народност няма така също, както няма и баварска или саксонска, венецианска или неаполитанска. Както немците или италианците съставляват един немски или италиански народ, така също и славянските племена съставляват един славянски народ или една нация.»

И така, г. Макушев ни доказва, че на тоя свят не съществуват ни чехи, ни поляци, ни сърби, ни българи, а съществува само «матушка Россия», която не ще ни да знае за племенните особености на своите «нищожни» славянски братия. Разбира се, че подобни думи не би били оскърбителни за славянските племена даже и в такъв случай, когато би ги изказал някой немец или някой грък; но г. Макушев е русин, славянофил, православен и учен човек, т. е. той е професор в

Киевският университет. Истина казваше А. Герцен, че множество учени хора са длъжни на Михаля! Ако гореканзаните думи да беше изрекъл някой прост и необразован човек, то умните хора би го причислили в числото на лудите; но тия са изречени от един професор, който е обязан да приготи знаещи и разсъдителни граждани и който се счита за прогресист. Но както и да е, а г. Макушев с два реда — само с два — унищожи толкова славянски народности, които са съществували цели хилядолетия!

Да се обясниме. Ние мислиме, че между славянските племена ще да се въдвори братско споразумение и тесен съюз само тогава, когато сяко едно племе бъде независимо и когато сяка една народност уварди своите племенни отличия. Другояче се не може. Ако г. Макушев обича своите руски особености и ако се гордее със своето руско име, то и секи други славянин, т. е. секи чех или българин, е длъжен така да защитава своите племенни особености и да варди своето собствено огнище. С една дума, сяка една славянска народност е длъжна по-напред да нареди своята собствена къща, а после вече да мисли за своето родство с това или с онова славянско племе. Българинът трябва да бъде по-напред от сичко българинът, сърбинът — сърбин, чехът — чех, русинът — русин, а после вече да явят на светът, че тия са и славяни.

Но г. Макушев ни разказва, че баварците, саксонците и прусаците са немци. Това е така, но шведите не са немци. Ако Неапол и Сардиния са съставили едно цяло, то Италия, Испания, Португалия, Франция и Ромъния никога няма да съставят друго цяло. Тия четири романски народи могат да заключат настъпателен и отбранителен съюз против пангерманизмът, против англо-саксонците или против славянските племена, но никога не могат да станат един народ и да се управляват от една династия, защото французинът няма желание да пожертвова своята французка особеност за любовта на испанците, а италианецът няма намерение да пожертвова своето име за любовта на ромънинът. Наполеон I изпита сичкото това практически. Ни у една народност, ни в едно господарство той не е срещал такава голяма опозиция, каквато срещна в Испания. В другите господарства Наполеон

беше длъжен да се бори с войските, а в Испания — със самият народ.

И така, славянските племена могат да бъдат съюзни само тогава, когато сяко из тях бъде независимо или когато секиму се позволи да управлява своята къщица по своята собствена воля; с една дума, славянските племена само тогава ще да бъдат славяни, когато русинът си остане русин, чехът — чех, а българинът — българин.

Ние се съзнаваме, че между някои славянски племена съществува глупаво, ситно и ненужно религиозно, политическо или историческо разделение и че подобно разделение не трябва да бъде; но това се отнася само до ония славянски племена, които са една народност или една фамилия. Така например сърбите, хорватите, черногорците и босанците съставляват един народ или една народност, защото говорят един език и защото имат еднакви нрави и обичаи; чехите, моравците и словаците съставляват друга народност, а русите, малорусите и белорусите — третя народност. Между русинът и малорусинът съществува по-голямо разстояние, нежели между сърбицът и словенецът, а между полякът и чехинът съществува по-малко различие, нежели между българинът и русинът.

Ако г. Макушев е добър филолог, то сичкото това отдавна вече му е известно. Ние мислиме, че панславизмът е възможен — барем приблизително — само тогава, когато австрийските славяни, т. е. чехите, моравците, словаците, лужичаните и поляците, съставят едно независимо цяло, сърбите и българите — друго цяло, а Росия — трето цяло. Разбира се, че тия три цели трябва да имат между себе си споразумение и да се съветоват за някои общи дела.

Освен това, сяка една народност, която влазя в съставът на това или на онова цяло, трябва да уварди своите племенни особености и да остане независима в сяко едно отношение. Трябва да кажем и това, че гореизложеното наше мнение не е нищо друго освен една теория. Единственото добро, което са в състояние да ни направят днес нашите руски братия, се състои в тяхното съчувствие към нашата политическа свобода и към нашата племенна особеност. Помогнете ни да свалиме от шее си турското и немското иго; развежете ни ръцете и дайте ни възмож-

ност да добиеме своя собствена воля; докажете на Европа, че нямате задни мисли и че се ръководите от чисти побуждения; най-после докажете ни своето съчувствие и своето братство практически — и вие ще да намерите нелицемерни братия и яростни съюзници. «Соловья баснями не кормят», говори руската пословица. Ограбеният, погазеният и полуубиеният народ не е в състояние нито да помисли ни за «великите славянофилски идеи», ни за «Аксаковските братства», ни за Катковската «общеславянска литература».

Нека ни бъде позволено да кажем, че празните филологически теории, славянофилските азбуки и Погодиновските послания не само че не облекчават положението на поробените славянски народности, но причиняват им положителна вреда. Г. Макушев е пътувал по славянските земи и познава твърде добре това критическо положение. Гръцките шарлатани и турските кеседжии и без теориите на г. Макушева приследоват твърде енергически «несъществуващите» руски пропаганди, които, по техните думи, са се появили и над камък, и под камък.

Но да оставим това и да продължим своето обзрение. Ако чехите, за любов на г-на Макушева, се откажат от своята народност, то другите славянски племена нямат подобно намерение. Ние, българите, обичаме русите, но още повече обичаме сами себе си; ние се радваме на руските успехи и на руското величие, но в това също време желаем да бъдем свободни и независими; най-после, ние сме готови да защитаваме общеславянските интереси, но желали би по-напред да защитиме сами себе си. Нашето днешно положение е такова, щото народът не може да мисли ни за племенно родство, ни за славянофилство; а ако е сичкото това така, то той (народът) е готов да се хвърли на шеята секиму, който му подаде каквато и да е помощ и който пожелае да облекчи неговото горчиво съществуване. На гладният, на жедният, на убиеният и на нещастният не трябва никакви теории и никакви платонически съчувствия.

Политиците говорят, че днешните времена са практически, економически и егоистически. Ние им вярваме. Българсият народ се бори с фанариотските злодейци и старее се да спаси вратата си и народността си, а руските богослови му разказват, че петъто правило на 7-ят все-

ленски събор говори, че овцете трябва да се покоряват на вълците; българският народ влече турското иго и старее се със сичките си сили да облекчи своето положение; а г. Макушев му предлага своята младоженска десница и калесва го на сватба; най-послед, българинът се бори за своето съществуване, за своята свобода, за своето име и за своята народност, а неговите руски братия му казват, че български народ не съществува и че думата България е само географическо понятие! Разбира се, че «ако славнофилите да не би били така чудни, то тия били твърде смешни.»

Независимост, г. III, бр. 44, 21 юли 1873

[СУЛТАНЪТ УПРАВЛЯВА ДЪРЖАВАТА ПО СВОЯТ КЕФ]

Букурещ, 27 юлия

Наполеоновото падение и германските победи преобърнаха наопаки сичка Европа. И наистина, ако да не беше паднала Франция, то Русия не щеше така мирно и така наивно да развали Парижкия трактат от 1856 г. и да увеличи своята флота на Черно море; ако да не беше паднала Франция, то Италия не щеше така лесно да осъществи своята дълговечна идея и да ограничи властта на папите; ако да не беше паднала Франция, то руският самодържец не щеше да се бои за целостта на своята империя; най-послед, ако да не беше паднала Франция, то не би възкръснали толкова народи и народности.

Разбира се, че падението и смъртта на Наполеона III имат и за нас голямо значение. Секи вече знае, че турската империя в онова време се управляваше от французкият посланик в Цариград и че в. везирин се повиняваше на Наполеоновата воля без никакво противоречие. В онова време французките вестници ни разказваха, че турските реформи ще да възобновят империята, че султанът принадлежи в числото на най-умните и най-либералните (?) хора, че европейските (французките) нрави и обичаи за-

хващат да намират място даже и между султанските хареми и пр.

Намериха се и такива, които ни разказваха, че Абдул Азис е разпуснал многочисленият харем на брата си Абдул Меджида, че си е оставил само една жена и че е намислил да живее европейски. Разбира се, че тия известия се препечатваха в немските и в ангелизките вестници и сичкият западноевропейски свят (даже и някои руски вестници) въздигнаха Абдул Азиса до деветъто небе. Но сичкото това «трая ден до пладне», както трае и сяка една лъжа. Абдул Азис беше такъв също турчин, каквито са били и сичките негови предшественици. От друга страна, французките вестници, които изпълняваха волята на Наполеона III, употребляваха и най-гнусавите клевети против нещастните поданици на н. в. султанът и против неговите васални държавици. Ние помниме как един от тия вестници се провикваше против Х. Димитра и против неговата чета; ние помниме какви имена се даваха на българските юнаци, на черногорските свободолюбци и на кандиотските патриоти; най-послед, ние помниме с каква самонадеяна гордост се заповядаше на Сърбия и на Ромъния да мируват и да бъдат верноподаници на своя е л е о п о м а з а н и к. «Българските движения произхождат по желанието на Русия, която не жалее никакви суми за достигането на своите дълговечни планове», говореше в онова време един от императорските органи.

Но както и да е, а заедно с Наполеона падна и неговата диктаторска власт в Турция. И така, завесата се повдигна, маската падна и Турция излезе пред светът заедно със сичкото свое безобразие. Тряба да забележиме тука и това, че това безобразие беше до такава степен отвратително-ужасно, щото уплаши и най-яроствните турски приятели, които едно време бяха готови да повдигнат кръстов поход за целостта на дрипавият хасър, който се нарича Отоманска империя. Днес сичкият свят вече говори, че в тая империя не може да бъде никакъв ред, защото не съществуват ни закони, ни доброжелание, ни особена воля.

Султанът управлява държавата по своят кеф. Сваля и възкачва везирите си за нищо и за никакво; псува, наказва и променява министрите си, без да знае и сам защо и за какво; прахосва съвсем безполезно държавните до-

ходи; довежда поданиците си до отчаяно положение; най-после, опропастява и народът си, и държавата си.

Густав Раш говореше, че «най-големите неприятели на турската империя са нейните министри, защото тия — от най-старият и до най-младият, т. е. от най-долният пъдарин и до най-върховният в. везирин — са хайдуци и крадат като цигани правителствената каса», а аз ще да кажа, че султанът е алфа и омега на сичките злоупотребления, които стават в империята. Даже и маджарските вестници се съзнават вече, че султанският харем поглъща почти половината от държавните доходи. А пари няма! Султанът продаде Египет на подкралат и въоръжи против себе си не само турските панислямисти, но и европейските държави, които се грижат за целостта на неговата империя повече, нежели за своето собствено благосъстояние. Немските вестници говорят, че когато в. везирин и Мидхат паша помолили султанът да не въоръжава европейците против себе си, които твърде лесно могат да му бъдат полезни, то негово величество отговорил, че «той не очаква от гяурите никакво добро».

Но както и да е, а Египет купи своята независимост за 2 000 000 талира. Тая сума е разделена така: султанът е земал за своите собствени розкоши $1\frac{1}{2}$ милион, а останалите са били раздадени на харемът му, на ханъмите му и на слугите му. Из Цариград ни явяват, че турските патриоти (панислямисти) са готови по-скоро да пожертвovat сичка Европейска Турция, нежели да изгубят Египет. Тия турци имат пълно право. Ако османският трон изгуби Европейска Турция, то той ще да изгуби само една част от своята империя, а ако изгуби Египет, то той ще да изгуби почти сичко. Египетският подкрал има на своята страна сичките арабски племена, които почти сякога са били явни неприятели на османлиите. А из сичкото това се види, че в султанският дворец и до днес още царува а л л а х к е р и м ъ т.

Да видиме сега какво може да се случи в Европейска и в Азиатска Турция. Волненията в Босна, в Херцеговина и в България няма да преминат без важни последствия. Христиенските поданици на В. порта са съзрели вече за самостоятелно самоуправление и за свободен живот, а цариградските идиоти и провинциалните управители-фанатици не са в състояние да удовлетворят тех-

ните потребности. Революцията е неминуема. Зворник и Сакра, с които сега засега се подмамня Сърбия, не могат да отложат на дълго време последните минути на османската империя. Обязаността на Сърбия е по-голяма. Ако Сърбия се реши да гледа и занаяпред равнодушно на турските злодейства, които стават почти сяка минута в Босна, в Херцеговина и в България, то тя ще да изгуби своята симпатия, а тая симпатия се не добива твърде лесно. Колкото за Черна гора, то тая юнашка страна е готова почти сякога да извади своята ятаган за своите поробени и нещастни братия.

И така, Европейска Турция ще да се разниже твърде скоро. А Азиатска Турция? — За нея мисли Россия.

Да кажем няколко думи и за българите. Българите са длъжни да се сближат колкото се може по-тясно със Сърбия, с Черна гора и с Ромъния, защото последният час се приближава вече. Ние не трябва да слушаме нашите неприятели (гърците и маджарите), които ни плашат, че Сърбия щяла да ни осърби, че Черна гора щяла да ни очерногорчи и т. н. Един народ, който брои повече от 6 000 000 жители, се не осърбява и не очерногорчава така лесно! Освен това, ние сме живи хора. И така, южните славяни трябва да се земат за ум, дорде не е късно.

Независимост, г. III, бр. 45, 28 юли 1873

[ГРЪКО-ТУРСКОТО ПРИЯТЕЛСТВО Е ПРАЗНА ФАНТАЗИЯ]

Букурещ, 3 августа

Цариградският дописник на «Московск. ведом.» говори, че гръко-турското приятелство е празна фантазия. «Гърците се сближават с турците само затова, защото знаят тяхното тъпоумие и простота, а турците се сближават с гърците затова, защото знаят тяхното критическо положение и защото искат да извлекат от него полза.» И така, гърците желаят да излъжат турците, а турците се стараят да излъжат гърците. Същият дописник говори, че гръцкото правителство съветова фанариотският

патриарх да не оставя на българският екзарх Велес, защото тоя град е за гърците важна стратегическа точка. Из сичкото това се види твърде ясно какво е турско-гръцкото приятелство и какъв ще да бъде неговият характер. От друга страна, гръцките вестници ни уверяват, че елинският народ се е отказал вече от своите стари мечти, т. е. отказал се е от своите завоевателни цели в Тесалия, в Епир, в Македония, в Тракия и пр., следователно турското правителство трябва да им подаде ръката си и да им помогне да победят своите и турските неприятели.

А кои са тия гръко-турски неприятели? — Тия неприятели са българите, русите, сърбите и ромъните, т. е. ония непокорни Христови чеда, които се отказват да хранят гръцките дембели и които се стараят да добият свое собствено независимо черковно самоуправление. «Ако не признаваш нашето духовенство и ако се отказваш да робуваш на в. черкова, то ние ще да се съединиме с полумесеца и ще да те накараме насила да ни се кланяш и да ни почиташ за светии», говорят православнейшите богослови, които се не срамуват да се наричат християни и които се защищават с каноническите правила на Христовата черкова. Но както и да е, а гърците тържествуват. Турското правителство — което почти никога не е имало свои очи и което почти сякога е мислило с чужд ум — им подава ръката си и обещава им се да изпълни множество техни желания. Какво искате повече?

Но гърците отиват още по-надалеч. Тия «богопродавци» знаят твърде добре, че турското приятелство е недълготрайно и че везирските обещания почти сякога биват безплодни. За да обезпечат себе си откъм тая страна, гръцките богослови предлагат на турските софти да заключат тесен съюз с гръцката черкова, т. е. предлагат им да сближат мохамеданството с християнството. Разбира се, че подобни предложения могат да излязат из устата само на развратни, безчестни, богопродавни и низки хора.

Питане е кой е дал на гърците право да си играят с великата черкова и да я годяват с турските текета? Кой им е дал право да говорят от името на великата черкова? Най-после, кой им е дал право да се наричат православни християни? Ако гърците имат намерение да бъдат мо-

хамеданци или протестанти, то тия могат да изпълнят волята си като гърци, а не като православно цяло или като представители на православието. Христовата черкова е съставена от сичките православни християни — тя не принадлежи на гърците и на техните каприции. От друга страна, гръцките вестници съветоват своите читатели да се сближат с ангелизката господствующа черкова, защото православието им не позволявало да изпълнят своите цели. Разбира се, че и тая хитрост има гръцки характер. Гръцките дипломати мислят, че ако гърците успеят да уверят Западна Европа, че тия нямат нищо общо с Русия и с панславизмът и че религията у тях не играе голяма роля, то Западна Европа тутакси ще да изпроводи своите легиони, които са длъжни да изгонят турците, да унищожат славянските племена и да възобновят Византийската империя.

Сиромаси гърци! «Когато господ иска да накаже някого, то по-напред му зема умът», казва народната поговорка. Да видиме сега кой ще да спечели. Ако гърците да би били малко по-честни, то тия би обърнали към себе си чието и да е внимание; но техните национални способности одавна вече са станали известни почти на сичкият свят. Преди няколко месеца ангелизкия вестник «Times» говореше, че гърците не са още узрели за независимо самоуправление и че тоя народ е развален, безхарактерен и безсовестен. Подобно мнение се е появяло и в някои французки и немски вестници. Единствените гръцки приятели са били досега русите. Русия почти сякога е била пристрастна към гръцките заслуги и към гръцкото бъдеще. Когато се възбунтуваха кандиотите, то Русия беше единствената европейска държава, която проговори барем две думи за ползата на угнетеният народ. Освен това, руските селяни жертвоваха и последната си «копейка» за «наших православных братьев, которые проливают кровь свою за веру христианскую и за православную церковь». Разбира се, че сичкото това е твърде добре известно на гръцките патриоти и на техните политически деятели. А сега? — Сега тия патриоти се приготвяват да съставят с турците б р а т с к а с и л а и да обявят «страшна» война на своите благодетели, които са ги хранили толкова столетия! Подобна неблагодарност е свойствена само на гърците. Ние знаем, че

даже и животните биват признателни на своите господари, които им са хвъргали по едно парче хляб.

И така, със своят безчестен характер гърците са изгубили вече и последните свои покровители. Ние видиме, че по-голямата част от руските вестници са против гърците и против техните не твърде похвални действия. Провъзглашението на схизмата, турско-гръцкото приятелство, «Фар-дю-Босфорските» открития, «Неологосовските» шпионства и пр., и пр. са накарали вече и русите да отворят очите си и «да не хвъргат бисерът си пред свинете».

Но най-чудното е по-после. В това също време, когато почти сичката европейска журналистика ни доказва като две и две четири, че турската империя ще да се разниже; в това също време, когато сичка Европа се отказва да поддържа гнилият труп; най-после, в това също време, когато европейските господарства се стараят да очистят из Европа турското купище без големи пожертвования и без големи кръвопролития — в това също време, казваме, гърците подават своята десница на християнските угнетители и съветоват ги да изкоренят панславизмът, т. е. да унищожат около 10 милиона християнски души за любовта на бъдещата Византийска империя. Колкото за славянските племена на Балканския полуостров, то ние можеме вече да кажем, че тяхното бъдеще е обезпечено, ако против тях да би се въоружили даже и тесалийските клефти. Ако панславизмът се не бои от пангерманизмът и от французките рицари, то той няма да се уплаши и от турско-гръцкото братство. Разбира се, че ние не сме криви!

С днешните свои действия нашите неприятели, т. е. турците и гърците, ни доказват твърде ясно, че тия се боят от нас; а ние ще да се възползуваме от техните слабости и ще да потърсиме своите народни правдини още с по-голяма енергия. Ръкавицата е вече хвърлена. Народните стремления не могат да останат на половина път. Но както и да е, а ние сме вече начисто с нашите «православнейши» гръцки братия. После днешните техни шпионлъци и после днешното тяхно приятелство с турците между нами не може да бъде вече никакво споразумение. Разбира се, че това грънко неразположение е за нас много

по-полезно, нежели онова фалшиво приятелство, с което са ни награждали досега.

Независимост, г. III. бр. 46, 4 август 1873

[ЗА ДНЕСНАТА АВСТРО-УНГАРСКА ПОЛИТИКА И ЗА ТУРСКАТА ИМПЕРИЯ]

Букурещ, 10 августа

Маджарският орган «Пестер Лойд» говори, че Австро-Унгария няма вече желание да жертвува своите интереси за целостта на отоманската империя, защото тая империя е непоправима. Подобно убеждение се среща и в множество други австро-маджарски вестници. А ако разгледате с внимание днешната австро-унгарска политика, то трябва да се уверите, че това шарено господарство желае да бъде неутрално, т. е. не желае да се меша в чуждите дела, за да се не умешат и в неговите. »Ние не сме против Турция, но не сме и против християните, говорят австро-маджарските дипломати. — Ако християнските поданици на султанът бъдат в състояние да изпълнят своите желания, то ние сме готови да одобриме техните действия, а ако Турция разруши техните стремления, то ние ще да бъдем приятели на турците.»

С една дума, Австро-Унгария желае да я оставят на мира и да не подклаждат огън под нейната собствена сграда. Подобно съзнание е важно не само за християнските народности на Балканския полуостров, но и за славянските племена въобще. Австро-Унгария, която досега е била най-искрената турска съюзница и която преди няколко години помагаше на османлиите да правят различни злодейства, се е покаяла и отказва се да защитава своята по-млада сестра от «славянските варвари», от «черногорските кръвопийци» и от «ужасните главорези»! Чудни метаморфози!

Както щете, а ние не вярваме на австро-маджарската искреност и на пешанското «сладкогласие». Когато котката ти се радва твърде много, то тя мисли да те одраще. Но както и да е, а австро-маджарските вестници са

страшно въоружени и против турските злодейства, и против въображаемата дервишка цивилизация. Мнозина мислят, че гореказаното променение е произлязло по желанието на Русия, която употреблява сичките си сили да ускори решението на Восточният въпрос. «Днешното сближение между Петербург, Виена и Берлин ще да даде край на турското господство», говорят множество виенски вестници. Други разказват, че желанието на гореказаните три държави е да увардят целостта на османската империя и да удовлетворят справедливите требования на р а я т а, която е в състояние да поколебае и да разруши тая цялост.

Брюкселският вестник «Nord» говори, че някои европейски сили са се решили да накарат турското правителство да бъде по-справедливо към своите християнски поданици, да въведе равноправност в държавата си и да раздели чиновническите места между сичките свои поданици без различие. Разбира се, че подобно преобразование е невъзможно. За да накарате турчинът да уважава новите постановления, вие трябва по-напред да го превозпитате, да му избистрите главата и да унищожите неговата национална и религиозна гордост, която му не позволява да бъде човек. По нашето крайно убеждение на Балканският полуостров ще да се въдвори мир и тишина само тогава, когато турското население изгуби окончателно своята власт или когато остави той край и се пресели в Азия.

«Wanderer» мисли, че в Цариград се кроят планове за преобразованието на империята. Едни говорят, че тоя план се отнася до Босна и до Херцеговина, а други ни уверяват, че той се отнася до България, т. е. едни мислят, че турското правителство е намислило да даде на Босна и на Херцеговина някои права и привилегии, а други говорят, че то се е решило да обяви България за полузависима. «Самото турско правителство се е уверило вече, че неговата империя не може да се управлява по досегашната програма», говори тоя вестник. Множество турски държавни мъже мислят, че Турция ще да уварди своята цялост само тогава, когато удовлетвори своите християнски поданици. Огорчението е голямо. Християните се волнуват и искат своите правдини, а европейските сили нямат вече разположение да поддържат

султанският трон. «Турция, продължава «Wanderer», събира своите сили и приготвява се да защитава своите азиатски провинции или своят калифат. Тя е захванала вече да напуска слабите позиции и да укрепява ония места, които защитават «светите места» и нейният османски калифат. За да обезпечи себе си и да развеже ръцете си в Азия, Портата е длъжна да удовлетвори своите поданици на Балканският полуостров.»

Почти сичка Европа желае да се избави от восточните волнения и от дългогодишният страх. Съществува ли подобно нещо в Цариград или не, ние не знаем, знаем само това, че Турция ще да се разниже твърде скоро. Ние сме твърдо уверени, че ни една европейска държава не желае зло на християнските народности на Балканският полуостров; ние сме твърдо уверени, че ни един европейски народ не може да бъде приятел на турските варвари; най-после, ние сме твърдо уверени, че ако се възбунтуват християнските поданици на султанът, то множество европейци ще да извадят саблите си не прот и в тях, а з а тях. Това е вярно. Ако някои европейски държави са проливали досега кръвта си за целостта на османската империя, то са я проливали не затова, че не обичат християните или че обичат турците, а защото са се бояли от Русия, която, по техните думи, е имала завоевателни цели. Днес не е вече така. Европейските държави са имали случай да се уверят, че нито Русия има желание да поработва и да разпространява своите владения на Балканският полуостров, нито християнските поданици на султанът имат желание да пожертвovat своята независимост за любовта на «непостижимият панславизъм».

Преди малко време «Видовдан» говореше така: «Секиму е мило да има силен, велик и славен родственик, но никой не може да бъде дотолкова слаб, щото да пожертвова себе си и своята независимост за любовта на тоя родственик.» Това заключение е право. Между славянските племена само тогава може да се въдвори братска любов и нелицемерно доверие, когато сяко из тях бъде свободно, независимо и самоуправляемо. Само к р а й н а т а с в о б о д а (като напр. в Америка и в Швейцария) е в състояние да унищожи историческите, националните и племенните отличия; а славянските племена не са дорасли до подобно с а м о п о ж е р т в о в а н и е . . .

И така, Европа се е уверила вече, че славянските племена на Балканският полуостров се стараят да добият своята независимост не за любовта на русите, а за своето собствено щастие и добро; а самите славянски племена са длъжни да докажат пред светът фактически, че европейското заключение е основателно. Разбира се, че за да бъде доказано сичкото това, ние сме длъжни да работим за своето щастие сами и да не очакваме спасение ни от една европейска държава. Който желае да го уважават и да му съчувствуват, той е длъжен по-напред да заслужи това уважение или това съчувствие. И така, секи из нас е длъжен да помни оная разумна българска пословица, която говори, че «кой, каквото е готвил, това ще и да сърба».

Независимост, г. III, бр. 47, 11 август 1873

[БЕЛГРАДСКИТЕ ВЕСТНИЦИ ЗА БЪДЕЩЕТО НА БАЛКАНСКИЯТ ПОЛУОСТРОВ]

Букурещ, 17 августа

В последното време даже и белградските вестници са се решили да отворят устата си, да разгледат положението на турската империя и да изкажат своите мнения за бъдещите съдби на Балканският полуостров. «Видовдан» ни разказва, че турската империя се намира при последните свои предсмъртни агонии, че правителствените реформи и везирските обещания са празни мечти и че християнските поданици на султанът се намират в ужасно положение. Разбира се, че сичкото това не е нито нова мисъл, нито щастливо откритие. Ние мислим, че състоянието на турската империя е станало известно и на сиямското царство, следователно нашите дълбокомислени дипломатически размишления за това състояние не могат да имат голямо значение.

Секи вече знае, че голите факти не търпят никакви забележки. И така, нашата обязаност е не да повтаряме чуждите думи, не да оплакваме оплаканото, не да критикуваме критикуваното и не да размишляваме за падна-

лото, а да помислим за своето собствено положение и да измислим средства за улучението на това положение.

«Видовдан» би трябало да ни реши следующите няколко вопроса, които са деветдесет и девет пъти по-важни, нежели неговите открития за турските неспособности, за нещастното положение на раята и пр. Ние желаем да знаем: 1) време ли е да се работи и да се помогне на нещастната рая, която очаква спасение от Сърбия? 2) Как трябва да се работи и какво трябва да се работи? 3) Имат ли християнските племена на Балканският полуостров ония сили, които им са нужни за тяхното велико предприятие? 4) Имат ли тия племена споразумение между себе си и съставили ли са общ план за бъдещите свои действия?

«Видовдан» се старая да отговори на тия четири вопроса, но неговият отговор е пълен с мъдри изречения и с дипломатически «съображения», а сичко това затемнява самото дело. Така например той ни разказва, че босанците, които са отишли да търсят помощ от австро-маджарското правителство, няма да успеят в своите предприятия, но не казва ни какво са длъжни тия да правят и кому да се молят. «Дорде Сърбия очакваше спасение от чуждите сили, то търпеше тежки неволи», говори тоя вестник.

Европейските държави ще да посъветоват турското правителство да бъде по-умерено; турският министър на иностранныте дела ще да издаде на французки език сладкозвучна нота, в която ще да се постарая със своето азиатско изкуство да потули самите факти — и работата ще да бъде свършена.

«Видовдан» съветува босанците да подражават на Сърбия и да въстанат. Друго спасение няма. Когато босанците въстанат и потърсят своите права и привилегии, то техните братия ще да изпълнят своите длъжности. «Преди петдесет и осем години общото положение на работите, продължава тоя вестник, е било много по-лошо от днешното.» Гърците са били още мирни, Черна гора е била слаба, Ромъния се е управляла от турски чиновници, в Босна и Херцеговина са мълчели, защото у тях още не е била развиена народната совесть и пр.

Сега не е вече така. Днес Сърбия е силна и добре

организирана, Черна гора е яка, Ромъния е станала почти независима, а другите народности на Балканският полуостров търсят сгодна минута за своите действия. И така, босанците, както и другите християнски поданици на В. порта, трябва да се надеят само на своите собствени сили и на своите еднородни братия. «Ние сме длъжни да отблъснем чуждата помощ даже и в такъв случай, ако би знаели, че тая помощ ще да ни даде свобода и независимост», говори «Видовдан» и продължава: «Положението на християнските народности в Турция е крайно независимо; а ако е сичкото това така, то ние сме длъжни да се постарееме за неговото поправление. Разбира се, че ако не можем да извършим това дело със своята собствена сила, то трябва да търпиме дотогава, дорде не настанат по-сгодни минути.»

Ние се съгласяваме с белградският вестник, че християнските поданици на В. порта, а особено славянските племена, не трябва да се оплакват на европейските сили, не трябва да търсят тяхната помощ, не трябва да очакват добро от тяхното ходатайство пред В. порта и че тяхната сила, тяхното спасение, тяхното бъдещо щастие се заключават в техните собствени мишници; съгласяваме се така също, че турската империя е доживяла вече до своята предсмъртна агония и че християните са по-силни, по-развити и по-достойни от своите неприятели; но ние никак не можем да разделиме неговите убеждения, че трябва да се търпи и да се чака. Ако християнските народности са наистина силни, а турците слаби, то самият факт ни накарва да не търпиме и да не чакаме вече. 450 години сме чакали сгодни минути! Когато един човек има сила и енергия, то сичките минути са за него сгодни, а когато един народ е съзрял за самостоятелен живот и когато той види твърде ясно, че неговият неприятел се намира в незавидно положение, то този народ е длъжен да се възползува от времето и от обстоятелствата.

И така, ние сме твърдо уверени, че днешните минути са за нас най-сгодни. Ако послушаме «Видовдан», т. е. ако се решим да потърпиме още малко и да почакаме сгодни минути, то трябва да се откажем от своето бъдеще и да закопаем своите надежди. «Видовдан» знае твърде добре, че турското правителство работи, че народът се деморализира, че турско-австрийс-

ките пропаганди не дремят и че народната енергия се убива систематически. Австрийската метода «раздели, па владей» е въведена и в османската империя. Из Цариград достигат до нас такива известия, които са в състояние да възбудят енергия и в най-страшливите сърца. . . Ако европейските държави накарат правителството да даде някои автономии на Босна, на Херцеговина, на България или на Тесалия, то нашите надежди няма да се осъществят почти никога.

Да отговорим сега и на другият въпрос. Ние мислим, че между християнските поданици на В. порта и до днес още не съществува онова свято споразумение, в което се заключава най-главната наша сила и което ни е необходимо по-напред от сичко. Гръко-българската черковна борба е достигнала до най-крайната своя гнусота; гърците са станали съюзници на турското правителство и приготвяват се да защищават и турският трон, и фанариотският кръст с оръжието в ръка; а българският народ и до днес още остая твърд в своите решения и желания.

Сърбия е принудена да подаде ръката си или на българите, или на гърците. Нейната неутрална политика става и безполезна, и невъзможна. Ако Сърбия окаже съчувствие на гърците, то тя ще да охлади към себе си българите; а ако поддържа желанията на българите, то ще да въоръжи против себе си гърците. Ние мислим, че е настанало вече онова време, в което трябва да се унищожи сяко едно недоразумение. Славянските племена на Балканският полуостров не могат да съхранят своите приятелски отношения с гърците, защото техните интереси изискват противното. С една дума, славянските племена са длъжни да отстранят сяко едно препятствие, което им стои на път и което им не позволява да изпълнят своите желания. Тяхното споразумение трябва да се извърши колкото се може по-скоро, защото и неприятелите им не спят. И така, ние мислим, че е настанало вече желаното време. Трябва да се работи по-скоро.

Независимост, г. III, бр. 48, 18 август 1873

[МОХАМЕДАНСКИЯТ ПРОГРЕС ПРИЛИЧА НА ЕГИПЕТСКАТА ЧУМА. .]

Букурещ, 24 августа

Когато един човек има интерес да прави от бялото черно, а от черното бяло, то той се старае да убеди светът, че земята се върти около месечината, че слънцето е ангелизки лорд, че река Нил извира край Лондон и т. н. Секи вече знае, че ангелизите са големи човеколюбци, ако само тия са уверени, че това човеколюбие може да им принесе каква-годе полза; секи вече знае, че ангелизите са големи тирани и безчовечни егоисти, ако само са уверени, че техните несправедливости са в състояние да им принесат каква-годе полза; най-после, секи вече знае, че ангелизите имат обичай да хвалят и да поддържат само ония народи, народности и правителства, които им позволяват да ги доят и да се ползват от тяхното благосъстояние.

Преди няколко години, когато предприемчивите ангелизки банкири изнасяха из Турция почти половината от туземните богатства и когато ангелизките посланици при В. порта управляваха турското господарство по своята собствена воля, то лондонските вестници ни разказваха, че османската империя напредва, че правителството е съставено от умни и способни хора, че раята блаженствува, че турчинът е способен и предприемчив, че в господарството се отварят школи, читалища и търговски контори и пр. Но когато честитите «мистери» видяха, че турското правителство е обърнало своето око към друга страна; когато видяха, че ангелизкото влияние пада се повече и повече; най-после когато видяха, че Англия няма интерес да поддържа един гнил и безполезен труп, то гореказаните вестници обърнаха знамето си и захванаха да ни уверяват, че черното е станало бяло, а бялото черно.

Подобна комедия се разиграва днес и в Египет. В последното време Англия е станала пълна господарка в това господарство, следователно лондонските вестници са захванали да пеят на подкралят същата химна, която пееха преди няколко години на султанът. Секиму е вече известно, че египетските войски преди няколко месеца прев-

зеха част от Абисиния и че тия войски се предводеха от ангелизки офицери.

Един от тия предводители, мистер Самюел Бекер (Бекир паша), е явил в Лондон, че Египет е предназначен от самото провидение да разпространи по Африка знание, образование и европейска цивилизация и че днешните победи на Исмаил паша са начало на бъдещето африканско възрождение. Бекир паша се провиква така: «Робството е унищожено! Ни един роб не може вече да се проведе по Бели Нил и да бъде продаден. И така, моята мисия е изпълнена. Египет разшири своите граници и търговията с човечески същества е унищожена вече. Аз турих добро основание за бъдещето благосъстояние на Африка.»

Както щете, а нашият практически, следователно и скептически, ум никак не може да си въобрази, че кое и да е мохамеданско правителство е способно да извърши такива гумани дела. Египетското вицекралство ще да произведе човеколюбиви реформи във вътрешна Африка и ще да прекрати безчовечното робство! Подобни неща могат да кажат само крайните егоисти и отчаяните лъжци. Ето ви и доказателства.

Египет е бил досега главна пияца, на която са се продавали и купували черни робове и робини. Даже и в сегашно време Цариград и сичка Европейска Турция си купуват робове и робини из Каир. Разказват, че после египетската експедиция в Абисиния, в която е участвувал и сам Бекир паша, тая стока е станала твърде евтина. «В Турция одавна вече е унищожено робството, следователно вашите сведения нямат никакъв смисъл», ще да кажат покровителите на Турция, даже и «Моск. ведомости».

Имайте търпение. В Турция и до днес още се продават черни робове и робини, отговаряме ние. Секи турски харем има свои евнухи, които не са нищо друго освен осакачени, т. е. скопени, черни робове. А голямо ли е количеството на турските хареми, т. е. числото на турските евнухи? На тоя вопрос е тежко да отговори човек. Известно е само това, че в Цариград съществуват около 20 000 евнуха, около 80 000 черни робини и около 50 000 купени черкезкини, татарки, арабки и пр.; известно е, че секи чиновник има свой харем, свои одалиски, свои евнухи и свои черни неволници; най-после, известно е, че султанс-

кият и пашовските хареми са съставени само от робини. Такова също явление ни представлява и Египет.

Ако сър Самюел Бекер да би бил безпристрастен човек, то той би трябало да яви на своето лондонско правителство, че неговите любими египетски араби купуват във Фесан, в Судан, в Дар Фур и в Абисиния малки негретянци, скопяват ги и продават ги в Цариград по твърде висока цена. Ако египтяните се решат да се откажат от своите досегашни нрави и обичаи, от своята вяра и от своите племенни отличия, то техните прогресивни старания би могли да имат някое влияние на полудивите африкански народи; но сичкото това е невъзможно, следователно надеждите на почтеният и човеколюбивият ангелизин ще да останат съвсем напразни.

Нека ни бъде позволено да кажем и това, че успехите на Измаил паша в Средня Африка ще да увеличат робството още повече. Отсега робовете и робините в отоманската империя ще да се продават по твърде долна цена, защото египетските мохамеданци ще да продават своята стока само на своите едновярни братия. Конкуренция не може вече да бъде. И така, отсега даже и най-бедният мохамеданец може да си купи по една наложница, по една работница и по един евнух.

Ако Англия да би желала от се сърце да прекрати робството и да унищожи душепродавничеството, то тя би трябало по-напред от сичко да запрети на самите турци и египтяни да държат робове, робини и евнухи, а после вече да ги посвещава в херон на бъдещата африканска цивилизация и да им помага в техните предприятия. Ако разгледате с безпристрастие сведенията, които бяха съобщени преди няколко години из Африка от д-р Варта, от д-р Фогеля и от др., то трябва да се уверите, че нашите думи са справедливи. «Из Египет почти сяка година се отправя в Средня Африка експедиция, която е съставена от египетски войници. Тая експедиция се занимава с безчовечна и с гнуснава търговия — говори д-р Барт. — Аз съм срещал много пъти цели египетски кербани, които карат многочислени нещастни пленници. Египетските войници нападат на мирните жители в немохамеданските области и ловят своят лов. Който се възпротиви, то го убиват, а който добие желание да живее, то го заробяват. С робовете постъпват съвсем безчовечно.»

Барт, а после Фогел са видели по пустините на Фесан множество човечески трупове, които са били останали после цивилизованите египетски кербани. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че мохамеданският прогрес прилича на египетската чума, която води след себе си смърт и опустошение. После тоя прогрес остават човечески трупове, плач, горчиви сълзи и безчовечно робство.

Независимост, г. III, бр. 49, 25 август 1873

[В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ НЕ СЪЩЕСТВУВА НИ ПРАВОСЪДИЕ, НИ СПРАВЕДЛИВОСТ]

Букурещ, 31 августа

Даже и самите цариградски вестници са захванали вече да уверяват своите читатели, че в османската империя не съществува ни правосъдие, ни справедливост, ни човечески начала. Ако земете в ръцете си и най-страшливият цариградски вестник, то и в него ще да намерите кръвожадности, несправедливости, беснило, безначалие, обири, насилия, убийства и груб фанатизъм. Тряба да кажем и това, че — по думите на самите цариградски вестници — тия злодейства са достигнали до най-крайната степен. Цели хиляди християни падат жертва под ножовете на турските пехлевани; турските власти затварят своите невинни верноподаници и държат ги в темниците по цели години без съд и без разправа; голите и гладните правителствени заптии ходят по селата да търсят някаква си комета и да глобят оглобената вече нещастна рая; босанските християни оставят огнищата на своите прадеди и бягат в Австрия. Всевъзможни гладни шпиони наводняват империята и предават съвсем невинни хора за един комат хляб и т. н.

А просвещена Европа? А прехвалената европейска цивилизация? А деветнайсетият век, когото обикновено викат на помощ «благонамерените» хора? — Просвещена Европа посреща персийският дивак и радва се на неговите брилянти; европейската цивилизация «ходи пияна

кият и пашовските хареми са съставени само от робини. Такова също явление ни представлява и Египет.

Ако сър Самюел Бекер да би бил безпристрастен човек, то той би трябало да яви на своето лондонско правителство, че неговите любими египетски араби купуват във Фесан, в Судан, в Дар Фур и в Абисиния малки негретянци, скопяват ги и продават ги в Цариград по твърде висока цена. Ако египтяните се решат да се откажат от своите досегашни нрави и обичаи, от своята вяра и от своите племенни отличия, то техните прогресивни старания би могли да имат някое влияние на полудивите африкански народи; но сичкото това е невъзможно, следователно надеждите на почтеният и човеколюбивият ангелизин ще да останат съвсем напразни.

Нека ни бъде позволено да кажем и това, че успехите на Измаил паша в Средня Африка ще да увеличат робството още повече. Отсега робовете и робините в отоманската империя ще да се продават по твърде долна цена, защото египетските мохамеданци ще да продават своята стока само на своите едновярни братия. Конкуренция не може вече да бъде. И така, отсега даже и най-бедният мохамеданец може да си купи по една наложница, по една работница и по един евнух.

Ако Англия да би желала от се сърце да прекрати робството и да унищожи душепродавничеството, то тя би трябало по-напред от сичко да запрети на самите турци и египтяни да държат робове, робини и евнухи, а после вече да ги посвещава в херои на бъдещата африканска цивилизация и да им помага в техните предприятия. Ако разгледате с безпристрастие сведенията, които бяха съобщени преди няколко години из Африка от д-р Барта, от д-р Фогеля и от др., то трябва да се уверите, че нашите думи са справедливи. «Из Египет почти всяка година се отправя в Средня Африка експедиция, която е съставена от египетски войници. Тая експедиция се занимава с безчовечна и с гнуснава търговия — говори д-р Барт. — Аз съм срещал много пъти цели египетски кервани, които карат многочислени нещастни пленници. Египетските войници нападат на мирните жители в немохамеданските области и ловят своя лов. Който се възпротиви, то го убиват, а който добие желание да живее, то го заробяват. С робовете постъпват съвсем безчовечно.»

Барт, а после Фогел са видели по пустините на Фесан множество човечески трупове, които са били останали после цивилизованите египетски кервани. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че мохамеданският прогрес прилича на египетската чума, която води след себе си смърт и опустошение. После тоя прогрес остават човечески трупове, плач, горчиви сълзи и безчовечно робство.

Независимост, г. III, бр. 49, 25 август 1873

[В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ НЕ СЪЩЕСТВУВА НИ ПРАВОСЪДИЕ, НИ СПРАВЕДЛИВОСТ]

Букурещ, 31 августа

Даже и самите цариградски вестници са захванали вече да уверяват своите читатели, че в османската империя не съществува ни правосъдие, ни справедливост, ни човечески начала. Ако земете в ръцете си и най-страшливият цариградски вестник, то и в него ще да намерите кръвожадности, несправедливости, беснило, безначалие, обири, насилия, убийства и груб фанатизъм. Тряба да кажем и това, че — по думите на самите цариградски вестници — тия злодейства са достигнали до най-крайната степен. Цели хиляди християни падат жертва под ножовете на турските пехлевани; турските власти затварят своите невинни верноподаници и държат ги в темниците по цели години без съд и без разправа; голите и гладните правителствени заптии ходят по селата да търсят някаква си комета и да глобят оглобената вече нещастна рая; босанските християни оставят огнищата на своите прадеди и бягат в Австрия. Всевъзможни гладни шпиони наводняват империята и предават съвсем невинни хора за един комат хляб и т. н.

А просвещена Европа? А прехвалената европейска цивилизация? А деветнайсетият век, когото обикновено викат на помощ «благонамерените» хора? — Просвещена Европа посреща персийският дивак и радва се на неговите брилианти; европейската цивилизация «ходи пияна

по парижките кръчи», а деветнайсетият век пролива цели реки невинна кръв за благосъстоянието на Дон Карлоса, за славолюбието на Бисмарка и за «непогрешимостта» на Пия IX. Думи!

Ако някой европейец ви се похвали с човеколюбивите стремления на Западна Европа и с правдолюбието на цивилизованите държави, то вие смело можете да му плюйнете в очите и да го наречете «лъжец». Прехвалената европейска цивилизация е поставила за свое правило следующите две начала: 1) да се храниме от потът на невежеството и да господарим над невинността; 2) да извличаме материална полза от човеческите глупости и да жертвоваме цели милиони човечески тела за своя егонизъм. Кажете ни сега може ли да очаква угнетеният и нещастният човек каквато и да е полза от тая въображаема цивилизация?

Англия знае по-добре и от нас, че турците са кръвожадни, фанатици, главорези и развратни варвари; но тия турци вземат от нейните банкири пари на заем и плащат им по 60% само проценти. Франция твърде добре знае, че турската империя е заприличала на хайдушко гняздо и че християнската кръв се пролива съвсем безчовечно; но «великият» французки император се е обещал да бъде покровител на това господарство, а французинът обича да се меша в чуждите дела и да покровителствува даже и на ония, които не търсят неговото покровителство. Русия твърде добре знае, че турците си са останали турци и че прехвалените правителствени реформи са положителна нула; но генерал Игнатиев е отстранил ингелизкото и французкото влияние при В. порта, следователно (по думите на «Моск. ведомости») между турските министри съществуват умни и благонамерени хора, които се стараят от сичкото си сърце да реформират държавата и да облекчат положението на своите християнски поданици. Най-после, Австро-Унгария твърде добре знае, че Мехмед ефенди прилича като две капки вода на Али ефенди и че Мурат паша е излязъл из една фабрика с Мидхат паша; но и в нейното собствено господарство съществува нещастиная, която така също има право да търси съчувствие, поддръжка и спасение, следователно османското царство, по думите на «Pest. Lloyd», «тряба да падне, за да се възроди изново».

Тоя садукейски вестник, който е орган на графа Андрашия, говори, «че Турция е гнила държава и че нейното падение е неизбежно», следователно Австро-Унгария е длъжна да промени своята досегашна политика във восточните дела и да се постарее за своето собствено самосъхранение. «За Австро-Унгария е най-добре, говори «Lloyd», да се удържи и занаят status quo-то; но да се удържи днешното положение на това царство, Турция е длъжна да съдействува и сама на нашите предприятия.» «А да се достигне по-лесно до това дело, европейската дипломация е длъжна да се земе за дело енергически.»

А по-нататък що? — По-нататък пак нищо. Австро-Унгария и нейната европейска дипломация ще да накарат Абдул Азиса да издаде още един хатихумаюн — и повече нищо. Разбира се, че сичките тия дипломатически размишления, предположения, желания и обещания не са нищо друго освен празни фрази, които имат значение само за глупците и за идолопоклонниците.

Турция никога няма да се реформира и да заприлича колко-годе на господарство. Мъртвото се не възрождава, а гнилото се не раззеленява. Развратът, многоженството, религиозният фанатизъм, природното тъпоумие и азиатските наклонности се не изкореняват с микстури, със студена вода и с маджаро-австрийска молитва. И така, ако «просвещена» Европа да би разделяла убежденията на «нашите честити дипломати» и на белградският вестник «Видовдан», то турската империя одавна вече би се изгубила от лицето на земята; но «на чужд гроб без сълзи плачат», а «своята риза е по-близо до нашето тяло».

Секи вече знае, че евреите в Ромъния са станали твърде безобразни и че ромънското правителство има пълно право да защитава земята си от невиканите и нежелаемите скакалци; но Западна Европа, а особено Австро-Унгария са човеколюбиви и хуманни държави, следователно Ромъния е обязана да уважава «европейският прогрес» и да позволи на гореказаните скакалци да правят различни злоупотребления. Още ромънското правителство не беше отворило устата си против тия злоупотребления, а европейските държави и сичката тяхна журналистика захванаха да викат с един глас, че ромъните са варвари, че евреите търпят всевъзможни притеснения и че по Ромъния са потекли цели реки еврейска кръв (?!).

Европейските човеколюбци молеха своите правителства да накажат тая деветдесет и девет пъти по-човеколюбива от тях държавица, която се е осмелила да се отнася така непочтително към еврейското племе; а турските джеляти са кървави до ушите, но никой не смее да им каже, че са кръвожадни, че са варвари, че са безчовечни и т. н. Освен това, Австро-Унгария накарва ромъните да уважават човеческите персони на евреите и да не ограничават тяхната лична свобода; а маджарското министерство за-прещава на ерделските ромъни да се наричат ромъни и да четат оная история, в която се говори, че княз Михаил е разбил маджарите!

А вие се още очаквате от «образована» Европа някакви си справедливости и някакви си съчувствия!

Честните и характерните хора говорят, че Балканският полуостров е покрит с трупове, че по селата и по градовете се пролива невинна кръв, че турците са заприличали на зверове, че султанските реформатори са първи джеляти и че въображаемите реформи са принесли само един разврат; а органът на графа Андрашия калесва европейските сили да полечат «болният човек» и да му помогнат да се избави от явната смърт! И така, турците имат позволение да правят щото щат, защо християнските поданици на султанът не са евреи; а тия поданици са обаявани да търпят, защото имат нещастие да бъдат славяни и защото «цивилизована Европа» желае да спи мирно. И наистина, ако турците изколят няколко стотини християни, то Австро-Унгария няма да осиромашее, а Англия няма да остане без бюфтекс!

А сичкото това ни доказва, че който очаква помощ и поддръжка от друго, който се не надее на своята собствена сила и който оставя овцете си да ги пасат вълците, той трябва да се откаже от своята лична и народна свобода и да приготви вратът си за всевъзможни теглила. «Чужденецът не помага, а опропастява», говореше преди няколко месеца «Застава». Щото посеете, щото приготвиме, щото добиете сами, това ще и да бъде наше. Тряба да кажеме и това, че сегашните времена са най-сгодни за ония народи и народности, които мислят за своята свобода и отечество. Турция се намира при последната предсмъртна агония, а Австро-Унгария се е заразила от същата болест,

За южнославянските племена на Балканския полуостров е ударил вече желязният час.

Независимост, г. III, бр. 50, 1 септември 1873

[СЛАВЯНСКИТЕ НАРОДНОСТИ МОГАТ БЕЗ ГРЪЦИТЕ, А ГРЪЦИТЕ НЕ МОГАТ БЕЗ СЛАВЯНИТЕ]

Букурещ, 7 септември

Гърците са се завзели от сичкото си сърце да излъжат турското правителство и да достигнат своите цели. Гръцките вестници излизат с всевъзможни проекти, в които се стараят да докажат на османлиите, че тяхното приятелство е искрено, че техните интереси са общи, че панславизмът ще да бъде унищожен само чрез турско-гръцкото сближение и че Турция ще да намери в Елада яростни защитници. «Най-първата наша обаяност е да удушиме панславизмът, който е страшен не само за гръцката народност, но и за турската империя — говорят гръцките вестници. — Днешните български движения са произведение на Россия, която и в деветнайсетият век продължава политиката на Петра I и на Екатерина II.»

Намират се и такива гръцки херои, които съжеляват южнославянските племена, които населяват Балканския полуостров, и приготвяват се да ги избавят от остриите нокти на московците и от явното робство. «Когато Балканският полуостров бъде спасен, то и самите сърби и българи ще да ни поблагодарят за нашата зряла политика и за нашата прогресивна борба», говореше преди малко време един от атинските вестници. Един от тия гръцки политици и защитници на прогресивните движения в Турция е напечатал в един от французките вестници кореспонденция из Атина, в която се говори за някаква си чудна федерация и за някаква си още по-чудна опозиция против панславизмът.

Тая кореспонденция е препечатана в «Курие д'Ориан» и ние сме обаявани да разгледаме нейното съдържание. За да угоди на французите и да погъделичка тяхното край-

но самолюбие, соленият грък говори така: »За някои народности и населения, които обичат своята свобода, Германия не е по-добра от Россия. Ние (гърците) не щеме ни цивилизацията им, ни силата им (?). Ние твърде добре знаеме каква съдба би постигнала земята ни, ако тия наши доброжелатели да би се вмъкнали между нас.« По-доле дописникът говори, че Россия и Австрия са били най-главната причина, за да се появят между християнските народности на Балканския полуостров неприятелски отношения и силна омраза. »Агентите на тия две сили, говори той, посеяха омраза между гърците и славяните, между ромъните и гърците и между сърбите и турците. Ромъните ни мразят без никаква причина, а ние не обичаме българите, които ни връщат омразата заедно с процентите.« Разбира се, че сичкото това е безсовестна лъжа. Ние се признаваме, че гърците са изгубили вече сяко едно доверие, сяка една любов и сяко едно уважение между християнските народности на Балканския полуостров; но това явление е произлязло не по желанието на Россия и на Австрия, а чрез техните собствени безразсъдни фанфаронства.

Който е познат с действията на панелиническите пропаганди и със злодействата на фанариотското духовенство, той трябва да се чуди не на оная естествена омраза, която съществува в славянските земи и в Ромъния против гърците, а на славянското и на ромънското търпение. Това търпение е и чудно, и невероятно!

Гърците бяха земали в монопол черковите ни, манастирите ни, школите ни, совестта ни и децата ни; фанариотското духовенство обираше къщата ни, глобеше сиромасите и безчестеше жените ни повече и от турските варвари; а Россия и Австрия са криви за нашата справедлива ненавист към тия безчовечни главорези и към тяхното духовенство! »Ние не обичаме българите, а тия ни връщат омразата заедно с лихвата«, говори гъркът. А по каква причина не обичате вие българите? Не за това ли ги не обичате, че тия са ви хранили толкова столетия като просеци? Не за това ли ги не обичате, че около половина милион живи хора са презрели своята народност и станали са гърци за вашата любов? Най-после, не за това ли ги не обичате, че тия са ви позволявали досега да пиете кръвта им и да ядете телата им? Чудна благодарност! »От сичките

наши раздори ще да се възползват нашите съседи и ще да ни направят свои робове — продължава дописникът. — Когато ние, чрез своите вътрешни несъгласия, ослабнеме, то твърде лесно ще да станем плячка на по-силните.»

После това гъркът ни съветова да бъдеме дружни и да се не боиме, »защото елините, българите, сърбите и ромъните, с които трябва да присъединиме и турците, които ние не можеме да изпъдим в Азия, без да повдигнеме негодование на образованият свят, са храбри и дързостни«. И така, тоя велики политик мисли, че сичките народности на Балканския полуостров са длъжни да съставят отбранителна конфедерация, и продължава: »Но за зла чест, ние не сме достигнали още до такова самосъзнание. По-голямата част (?) от тия богати страни са още погрозени от варварство, а невежествените народонаселения, които ги обитават, са прости, глупави и лесно се мамат.»

»Ако Восточна Европа не състави яка конфедерация, то тя ще да уголеми държавите на Романовците и на Хабсбургците« (т. е. на русите и на австрийците). А знаете ли вие кому се говори сичкото това? — Разбира се, че на французите. Ако гореказаният грък да не би бил мъдър философ и дълбок дипломатин, то той би трябало да каже така: »Французите ненавиждат русите и германците и гърците, за да угодят на французите, така също ненавиждат и панславизмът, и германизмът (?); французите желаят да се удържи турската империя и гърците, за да угодят на французите, се стараят да се сближат с турското население и да съставят яка федерация; най-после, французите обичат да плачат по чуждите гробища и гърците, за да угодят на французите, ги молят да избавят Балканския полуостров от »Романовците и от Хабсбургците«.

Ние мислиме (гърците мислят), че народностите, които населяват Балканския полуостров, трябва да съставят конфедерация; но защото тия народности са още прости, глупави и лекомислени, то ние би желали да ги земеме под своето (под гръцкото) покровителство и да ги приготвим за бъдещето щастие.» С една дума, гореказаният грък умолява французите да бъдат посредници между гърците и турците и да накарат Портата да даде изново българският народ в ръцете на фанариотите, защото тоя народ е

още прост и глупав. По-доле дописникът говори, че гореканзаната федерация трябва да се състави само от Балканският полуостров, защото Азиатска Турция има своя собствена цивилизация и свои особени верования. «Турците из Европейска Турция, говори той, са смесили вече своята кръв с нашата. Множество турци из Крит и из Албания не са нищо друго освен потурчени гърци (?).» И албанците са станали вече гърци!

Но смешното е по-доле. Гъркът говори още, че турско-гръцкото сближение е естествено и необходимо. Когато се разнесе слух, че между крал Георги и султанът е заключен приятелски съюз, то тоя слух не зачудил никого: гръцките вестници не протестирали, а православните християни се радвали. После сичкото това великият гръцки дипломатин моли и другите народи и народности да земат пример от православнейшите елини и да тръгнат по същият път. Началото е вече положено!

Подобни фантазии, подобни глупости и подобни фанфаронства могат да се съберат само в гръцка глава и да излязат само из гръцки уста. И сичките тия хитрости са сплетени против българите, които се отказват от гръцкото приятелство и които гонят фанариотското духовенство! Нищо не помага! Славянските народности на Балканския полуостров се борят за своята самостоятелност, за своето съществуване и за своята народност; а против подобна сила са безсилни сичките теоретически федерации и сичките немислими съюзи.

Ако гърците не са могли да се възползват в темните и в плодовитите за тях времена, то няма да се възползват и от турското приятелство. Ако турското правителство намисли да помага и занапред на гърците, то това правителство ще да ускори своето собствено падение. Това е вярно.

Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че между славянските племена и гърците ще да се въдвори споразумение само тогава, когато последните се откажат от своите мечти и когато помислят за спасението на своето собствено племе. Турските приятелства и панелиническите фантазии нямат никаква сила. Освен това, тия фантазии раздражават ония народи и народности, от които зависи и бъдещото гръцко щастие, и гръцкото съ-

ществуване. Славянските народности могат без гърците, а гърците не могат без славянските народности.

Независимост, г. III, бр. 51, 8 септември 1873

[МЕЖДУ АВСТРО-УНГАРИЯ И ТУРЦИЯ СЪЩЕСТВУВА ТАЙНА НЕНАВИСТ]

Букурещ, 14 септември

Преди една неделя в европейските вестници се бяха появили из Цариград и из Австро-Унгария такива телеграми, в които се говореше, че между В. порта и австромаджарският кабинет съществува охлаждане, че честитото турско правителство е повикало из Виена своят посланик и че австро-маджарският представител при В. порта е отишъл из Цариград на доволно дълго време. Сега засега тия известия се опровергават. Из Цариград явяват, че турското правителство е разположено приятелски към Австро-Унгария и че турският посланик при виенският двор ще да изпълнява своята длъжност и занапред. Разбира се, че ако в гореканзаните телеграми и да се преувеличаваха турско-австрийските враждебни отношения, то и в цариградските известия се преувеличават турско-австрийските приятелски доброжелания. Ние можеме да приведем множество достоверни доказателства, че между В. порта и Австро-Унгария съществуват дипломатически препирни и важни неудоволствия; но трябва да се съгласиме и с «Correspondance hongroise», че Портата ще да се размисли два пъти, преди да се скара с Австро-Унгария. «Между хладните и между неприятелските отношения има голямо различие — говори тоя вестник. — Австро-Унгария е малко разположена да бъде борец против крайните требования на Портата; но в това също време тя умее да умери огънят на ония, които би желали да ускорят решението на Восточният вопрос. В това отношение Австро-Унгария крачи по един път с Русия. Тя не ще да подкопава оная политика, която се старее да освободи християнските поданици от султанът; но в това също време тя желае да се удържа status quo-то, докогато се може. И така, на-

место да грози и наместо да се сърди, Портата е обязана да пожертвова по нещо, за да уварди другото нещо. Турските заплашвания не помагат.»

От друга страна, австро-маджарските вестници говорят, че Австро-Унгария се отказва вече да варди турските граници, т. е. да бъде турска стража. «Ако турските държавни мъже се не грижат за благосъстоянието на своята империя, то и ние трябва да омиеме ръцете си», говори »Pester Lloyd». Турция се сърди на Австрия затова, защото е приела сръбският и ромънският князове добре, а Австро-Унгария се сърди на В. порта затова, защото тя е поставила карантина именно в такова време, когато Виенската изложба беше изразходувала такива огромни суми за своите гости. По-доле »Congres. hongroise» продължава: «Придунавските княжества желаят да стъпят в обществото на европейските народи, но зависимостта им от Портата ги е поставила в лошаво положение. Портата трябва да разбере, че нейните интереси изискват, щото нейното сюзеренство над придунавските княжества да остане въображаемо, ако само тя мисли да се удържи status quo-то; а ако си въобрази, че това нейно право съществува наистина, то тя туря себе си в такова положение, което ще да бъде убийствено само за нейното съществуване.» «Европейските владетели имат пълно право да приемат »поддунавските» князове по своята воля, без да гледат на османските права и на турските протести.» «Ако Портата върви по избраният по последното време път, продължава тоя вестник, то тя работи за своето собствено опропастване, защото онова, щото е смешно, твърде лесно убива.»

Но както и да е, а между Австро-Унгария и Турция съществува тайна ненавист. Ние се отказваме да разсъждаваме за искреността на тая ненавист и за нейните последствия; ще да кажем само, че християнските поданици на В. порта трябва да отварят очите си и да бъдат готови за всеки случай. Положението на османската държава става от ден на ден по-критическо, а Австро-Унгария одавна вече точи зъби за Босна и Херцеговина.

Ако австро-унгарският кабинет е изменил своята политическа програма във восточните дела, то не я е изменил нито за любовта на южните славяни, нито из състрадание към техните дългочесни мъки и неволи, Немецът

или маджаринът не може да бъде приятел на славянинът, защото техните интереси са противоположни и защото животът на едного е смърт за другото.

Но да предположим, че Австро-Унгария е възнегодвала искрено против турските злодейства и против Мидхатпашовите заплашвания; да предположим, че граф Андрашия е християнин и че неговото сърце не може да търпи всевъзможни азиатски зверства; най-после, да предположим, че Австро-Унгария се е убедила искрено в неспособността на турските държавници и че желае от чисто сърце да привлече на своя страна християнските поданици на султанът, с които рано или късно ще да има тесни сношения.

Разбира се, че и в такъв случай ние имаме пълно право да кажем, че привязаността на един народ се не задобива с празни съчувствия и с двосмислени дипломатически изречения. Ние сме твърдо убеждени, че даже и приятелските отношения на Австро-Унгария към славянските племена са убийствени за нас и спасителни за османското правителство. Ако Австро-Унгария накара турското правителство да даде на своите поданици някои права и привилегии, т. е. да закърпи своята собствена дрипава държавна организация, то положението на християните ще да стане още по-критическо. Турчинът никога няма да даде равноправност на християнинът, а християнинът не може да гледа равнодушно на турчинът, следователно правителствените или османлийските злоупотребления ще да захванат да се извършват тайно; а Австро-Унгария ще бъде твърдо уверена, че раята блаженствува.

И така, Турция не може да се излечи с половина мери или с леки микстури, а дългите и многогодишните отлагания ще да усилят още повече християнската ненавист, която ще да премине и през бреговете на Сава и Дунавът и която ще да потърси сметка и от маджарските хонведи. Ако Австро-Унгария има добри намерения и ако желае да отстрани от себе си бъдещето отмъщение, то трябва да вдигне своето покровителство от турската глава и да ускори падението на това мъртво господарство. Трябва да кажем и това, че ние не искаме нейната материална помощ, защото сяка една помощ е тежка и безчестна; но в това също време ние би желали да я видиме неутрална,

т. е. ние би желали да я помолиме да се не меша в нашите дела.

Независимост, г. III, бр. 52, 15 септември 1873

[БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД Е ДЛЪЖЕН ДА ИЗВОЮВА СВОИТЕ ПРАВА С ПУШКА В РЪКА]

Букурещ, 19 октомври

Ние мислим, че на светът не съществува нито един българин, който да не желае свободата на отечеството си и който да не мисли да бъде свободен човек и честен гражданин. Кому не е мило и кому не е приятно да живее за себе си, да заповяда сам на себе си и да харчи за своето собствено благосъстояние? И така, ние желаеме едно, ние се стараем за едно, ние търсиме едно, ако нашите пътове и да не са еднакви. Главните вопросы, които се намират в секи български мозък, се заключават в следующето: 1) Тряба ли да се освободиме, т. е. трябва ли да свалим от шеите си неприятелският ярем? 2) Как трябва да се освободим? 3) Скоро ли трябва да се освободим? Преди да отговорим на тия три вопроса, ние сме длъжни да изучиме положението, желанията и стремленията на самият народ, а освен това ние сме обязани да узнаем силите, способностите, положението и характерът на нашите неприятели, с които трябва да се бориме и от които сме длъжни да добием с в о е т о.

И така, какви са стремленията, положението и желанията на българският народ? Който живее в България, който е българин и верноподаник на султанското правителство и който блаженствува под дебелия сянка на цариградските държавници, той ще да отговори на гореказаният вопрос твърде ясно: «Не може вече да се живее. Нашето положение е такова, каквото не е било ни у един народ на светът. И евреите не са търпели толкова, колкото търпиме ние.» Разбира се, че тоя отговор не е преувеличен, следователно ние сме принудени да повториме още веднъж най-главният вопрос: «Тряба ли да се осво-

бодиме и да улучиме своето нещастно положение?» На тоя вопрос отговаря самото положение на народът, следователно нашата обязаност е да решиме следующият вопрос: «Как трябва да се освободиме?»

За решението на тоя вопрос съществуват две мнения, които са се появили в последните няколко години. Едно от тия мнения — което принадлежи на старите, на богатите и на щастливите чорбаджии — ни разказва, че българският народ е длъжен да остави сичко настрана и да залегне за устройството на своята черковна йерархия, която ще да го образова и която ще да го опознае с европейските държави. «Когато европейските държави се уверят, говорят нашите стари умове, че българският народ е узрял за свобода и напредок, то ще да му изпроводят материална помощ и ще да го освободят от неговите дълговеци неприятели.»

А кога ще да се случи това четиринайсето чудо? Когато се образуваме, когато станем американци, когато. . . когато си видим ушите без огледало. Намират се и такива философи, които желаят да образуват не само себе си, но и турският народ и да го накарат да се откаже доброволно от своето господство и да хариже на своите миролюбиви поданици свобода и равенство. Тия господа се надеят най-много на деветнайсетият век, който, по техните думи, има намерение да храни и най-ленивите хора с печени кокошки.

Второто мнение, което принадлежи на българската младеж или на по-голямата част от българският народ, като изключиме из това число заблудените, изгубените, продадените и подлизурките, ни разказва, че българският народ е длъжен да засуче ръкавите си и да отнеме своите права с пушката в ръка. «Нашето образование и напредок са тясно свезани с нашата политическа независимост, говорят младите и здравомислящите българи. Само политическата независимост е в състояние да ни даде правилно образование.»

Съществува и трето мнение, което принадлежи на няколко продадени личности и което носи название «дуализъм». За това мнение ние не желаеме да се разпространяваме: 1) защото то е следствие на първото; 2) защото деспотизмът и свободата нямат между себе си нищо общо.

т. е. ние би желали да я помолиме да се не меша в нашите дела.

Независимост, г. III, бр. 52, 15 септември 1873

[БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД Е ДЛЪЖЕН ДА ИЗВОЮВА СВОИТЕ ПРАВА С ПУШКА В РЪКА]

Букурещ, 19 октомври

Ние мислим, че на светът не съществува нито един българин, който да не желае свободата на отечеството си и който да не мисли да бъде свободен човек и честен гражданин. Кому не е мило и кому не е приятно да живее за себе си, да заповяда сам на себе си и да харчи за своето собствено благосъстояние? И така, ние желаеме едно, ние се стараем за едно, ние търсиме едно, ако нашите пътове и да не са еднакви. Главните вопросы, които се намират в секи български мозък, се заключават в следущето: 1) Тряба ли да се освободиме, т. е. трябва ли да свалиме от шеите си неприятелският ярем? 2) Как трябва да се освободим? 3) Скоро ли трябва да се освободим? Преди да отговорим на тия три вопроса, ние сме длъжни да изучиме положението, желанията и стремленията на самият народ, а освен това ние сме обязани да узнаем силите, способностите, положението и характерът на нашите неприятели, с които трябва да се бориме и от които сме длъжни да добием с в о е т о.

И така, какви са стремленията, положението и желанията на българският народ? Който живее в България, който е българин и верноподаник на султанското правителство и който блаженствува под дебелия сянка на цариградските държавници, той ще да отговори на гореказаният вопрос твърде ясно: «Не може вече да се живее. Нашето положение е такова, каквото не е било ни у един народ на светът. И евреите не са търпели толкова, колкото търпиме ние.» Разбира се, че тоя отговор не е преувеличен, следователно ние сме принудени да повториме още веднъж най-главният вопрос: «Тряба ли да се осво-

бодиме и да улучиме своето нещастно положение?» На тоя вопрос отговаря самото положение на народът, следователно нашата обязаност е да решиме следущият вопрос: «Как трябва да се освободиме?»

За решението на тоя вопрос съществуват две мнения, които са се появили в последните няколко години. Едно от тия мнения — което принадлежи на старите, на богатите и на щастливите чорбаджии — ни разказва, че българският народ е длъжен да остави сичко настрана и да залегне за устройството на своята черковна йерархия, която ще да го образова и която ще да го опознае с европейските държави. «Когато европейските държави се уверят, говорят нашите стари умове, че българският народ е узрял за свобода и напредок, то ще да му изпроводят материална помощ и ще да го освободят от неговите дълговеци неприятели.»

А кога ще да се случи това четиринайсето чудо? Кога? Когато се образуваме, когато станем американци, когато. . . когато си видиме ушите без огледало. Намират се и такива философи, които желаят да образуват не само себе си, но и турският народ и да го накарат да се откаже доброволно от своето господство и да хариже на своите миролюбиви поданици свобода и равенство. Тия господа се надеят най-много на деветнайсетият век, който, по техните думи, има намерение да храни и най-ленивите хора с печени кокошки.

Второто мнение, което принадлежи на българската младеж или на по-голямата част от българският народ, като изключиме из това число заблудените, изгубените, продадените и подлизурките, ни разказва, че българският народ е длъжен да засуче ръкавите си и да отнеме своите права с пушката в ръка. «Нашето образование и напредок са тясно свезани с нашата политическа независимост, говорят младите и здравомислящите българи. Само политическата независимост е в състояние да ни даде правилно образование.»

Съществува и трето мнение, което принадлежи на няколко продадени личности и което носи название «дуализъм». За това мнение ние не желаеме да се разпространяваме: 1) защото то е следствие на първото; 2) защото деспотизмът и свободата нямат между себе си нищо общо.

Ние ще да разгледаме само гореказаните две по-първи мнения.

Ако разгледаме с особено внимание днешните обстоятелства, то трябва да се увериме, че първото мнение няма никакъв смисъл. Да докажем: 1) поробеният и угнетеният народ не е в състояние да се учи или образова по волята си, а науката изисква свобода и самостоятелност; 2) неправилното образование не освобождава, а убива; 3) ни една черковна йерархия не е дала на своят народ свобода и образование. Трябва да кажем и това, че нашата народна йерархия не може да бъде *народна*, защото и самият екзарх е принуден да бъде верноподаник на Портата и правителствен чиновник. Нека ни бъде позволено да кажем, че и екзархът ще да се почита от народът до толкова, доколкото се почита хаджи Иванчо Пенчович ефенди или г. Арnaudов, т. е. и другите турски чиновници. Ще да поживеем още малко и ще да видиме!

И така, за старците остава още една надежда, т. е. да дойдат европейските държави и да ги освободят. Разбира се, че подобна надежда може да се помести само в главите на децата и на лудите. Ако ние сами нямаме желание да умрем за себе си и за своята свобода, то не трябва да накарваме и европейските сили да умират за нас. Здравият се не лежи. Секи из нас вече види, че турците вървят назад, че българският народ крачи напред и че последните дни на турската империя се приближават; но ни един не може да каже, че турското племе ще да се унищожи само по себе си, че българите ще да се освободят без особени усилия и че турската империя ще да умре без кръв и без разрушения. И така, българският народ ще да бъде щастлив и свободен само тогава, когато пожелае да извършва своите дела сам и когато захване да уважава себе си и да се надее на своите собствени мишници.

Черковният въпрос е пред очите ни. Когато българският народ дремеше и криеше се по дупките, то никой и не мислеше за него, а когато х. Димитър, Тотьо и Панайот извадиха ножът из ножницата си, то султанското правителство се принуди да издаде ферманът и да припознае българската народност. Който посее, той ще и да пожъне.

Да разгледаме сега и второто мнение. Ние казахме вече какво мислят и какво желаят младежите, а сега ще да изложиме ония причини, които са накарвали последова-

телите на това мнение да го поддържат и да действуват по неговата програма. Младежите са се уверили вече, че когато един човек е превзел нещо със сила, то той никога няма да го даде назад на неговите притежатели доброволно. Кажете ни, молиме ви, може ли турчинът да ни даде доброволно нашите права, когато той е пролял цели реки кръви за неговото опропастяване? «С кръв сме го земали — с кръв ще и да го дадем», говорят турците. Но нашите дипломати твърде лесно могат да повторят ония празни фрази, които ни разказват, че «времената са се изменили и че ние сме длъжни да работим по духът на времето».

Какво време? Какъв дух? Не видяхме ли с какви хуманни средства беше потъпкана Франция от Германия? В днешните времена владеят само силните, юнаците и твърдохарактерните. Но както и да е, а българските младежи мислят, че българинът ще бъде образован, щастлив и задоволен само тогава, когато добие своята политическа свобода и когато развеже ръцете си от турските и гръцките синджирни. Това мнение е вярно. Както един частен човек е обязан по-напред от сичко да нареди работите си и да осигури животът си, а после вече да живее по волята си, така също и секи един народ е длъжен по-напред от сичко да се освободи физически, а после вече да залегне за своето образование, обогатяване и пр.

Освен това, за да достигне човек до щастливо положение, той е обязан да се труди, да работи и да претърпи различни бедствия, а за да достигне един народ до своята свобода и независимост, той е длъжен да пролива кръв, да претърпи големи нещастия и да пожертвова за време своето спокойствие. Ако революциите биват плоди от правителствените деспотизми и от господарствените притеснения, то българската революция е приготвена от самите обстоятелства. Турските злодейства са в състояние да накарат и хромите да се защищават, а българският народ има пълно право да каже, че неговите страдания са волонски. Подобни страдания почти сякога принасят горчиви плоди на притеснителите. Когато един угнетен народ излезе из своето търпение, то не съществова вече такава сила, която би могла да му излезе насреща. Разбира се, че желаемите за българският народ минути се прибли-

жават вече. Само турското правителство се старае за своето опропастяване.

Из сичкото това читателите ни ще да видят, че нашето опасение се заключава само в нашите собствени сили. Единствените наши приятели са сърбите, черногорците, русите и ромъните, но ни едно от тия племена няма да извади своят нож за нашата полза, ако ние сами не извадиме своите ножове за своята защита. Само на смелите и юнаците помагат и бог, и хората. Такъв е светът. Вземете пример от Италия. «На вълкът е дебел вратът само затова, за щото той си гледа работата сам», говори народната пословица. В тая пословица се заключава дълбока философия. Когато европейските държави видяха нашата енергия и нашето постоянство в черковният вопрос, то захванаха да обръщат внимание и на нашата къща и да ни предсказват добро бъдеще; а когато гледаха на нашето смиреност и покорност, когато гледаха на нашият дълбок сън, то говореха в своите вестници, че ние сме родени само за робове.

И така, дорде не тропаме, дорде не искаме, дорде не покажеме живот, енергия и яка воля, дотогава няма да срещнеме съчувствие и поддръжка ни от една страна. Европейските държави са привикнали да уважават само силните, енергическите и юнаците. Който уважава себе си, той заслужава уважение и от другите. Когато земне своето право, когато победиме своите неприятели и когато се покажеме достойни за самостоятелен живот и за държавно самоуправление, то европейските държави ще да похвалят нашите действия и ще да припознаят нашето съществуване. Турчинът е отнел нашето право с ножът в ръка, а времената са времена и ще да си останат во веки веков времена. За желающият, за енергическият и за умният човек сяко време е добро, благоприятно и полезно. Между В. порта и Ромъния съществуват несъгласия; между Сърбия и Портата съществуват враждебни отношения; черногорците са готови да въстанат сяка минута; между Австрия и Турция произхождат големи неудобствения, а в Цариград владеят неспособни, тъпоумни и вятърничави фанатици. Кой може, кажете ни, после това да каже, че не е време?

[ВОСТОЧНИЯТ ВЪПРОС ТРЯБВА ДА СЕ РЕШИ]

Букурещ, 26 октомври

Босанските произшествия са произвели негодование по цяла Европа. Великите сили са захванали вече да се убеждават, че съществуването на гнилата турска империя е немислимо; че християнските поданици на султана нямат вече юнашки сили и търпение да влекат тежкото мохамеданско иго; най-после, че Восточният вопрос трябва да се реши колкото се може по-скоро.

«Съществуването на турската империя е немислимо», говори ингелизкия вестник «Таймс». Друг един ингелизкия вестник, «Дейли нюз», който е един от най-популярните ингелизки вестници, говори за тая империя така: «Нашата дипломация трябва да разбере, че ингелизкия народ никога вече няма да добие желание да пролива ингелизка кръв и да харчи ингелизки пари за «кефът» на османлиите; ние не желаем вече да поддържаме гнилият престол на цариградските султани; най-после, ние нямаме вече воля да помагаме на мохамеданското правителство да угнетява християнските народи и народности, които се наричат турска рая.»

Друг един ингелизкия вестник говори за същият предмет следующето: «Ние желаем да удържиме турската империя за това, защото бяхме убедени, че нейното съществуване е необходимо и за нас; но заблужденията почти никога не могат да се продължат дълго време. Днес ние сме дошли до такова убеждение, че гореказаната империя не може да се удържи и че нейното падение е необходимо не само за правилното развитие на християнските народности на Балканския полуостров, но и собствено за нас. Нека историческите съдби на Балканския полуостров вървят по своят естествен път. Полумъртвото се не лечи, а мъртвото и гнилото се заравя в земята, за да не зарази въздухът и да не отрови младото и зеленото.»

Мненията на гореказаните три вестника ни доказват още веднъж, че християнските народности, които населяват Балканския полуостров, са длъжни да отворят очите си и да помислят за своето бъдещо благосъстояние. В такива критически минути се оставят настрана сичките ситни вопросы и сичките незначителни препирни. Тия

няколко реда ние говориме не само на българите, но и на сърбите, ромъните и гърците. Австро-маджарските вестници нападат на турското правителство още по-жестоко. Даже и «Н. с. преса», която има обичай да защитава турците и тяхното господство — даже и в-тия минути, ни разказва, че турските държавни мъже нямат ни господарствени достойнства, ни дълбок ум, ни човечески понятия.

За турският меморандум, който е изпроводен из Цариград до великите сили за босанските дела, виенският вестник говори така: «Тоя меморандум е твърде безсмислен, доста глупав и доволно смешен.» «Спен. Цайт.» говори, че Австро-Унгария няма да позволи на В. порта да си играе с едного и с другото и че отношенията между тия две господарства трябва да се очистят. «Портата, говори «Унгар. кореспон.», се старае със сичките си сили, да подкопае своето собствено господарство и да произведе на Восток необходимата катастрофа. Турция се бои от турско-австрийското приятелство, следователно ней се иска да възволнува Восток и да даде край на това приятелство.» Тоя вестник продължава, че Австро-Унгария никога вече няма да измени своите приятелски отношения към християнските поданици на В. порта. «Ако Портата, говори той, продължи и занаят своята досегашна политика, то тя ще да ускори своето собствено падение.» «Д. Цайтунг» така също говори, че Австрия, която владее над пет милиона южни славяни, трябва да защитава славянските племена и на Балканският полуостров. Другояче се не може. «Благоразумната и зрялата политика, говори тоя вестник, е длъжна да оцени народните стремления на южните славяни и да припознае тяхната бъдещност.» Турция не е вече за живот.

Немският учени мъж Густав Раш, който познава твърде добре и турското правителство, и турските държавници, и турският народ, и християнските или славянските племена, говори, че османлиите на европейското тяло са такава заразителна гангрена, която трябва да се отреже колкото се може по-скоро и да се хвърли в Азия. Восточният вопрос трябва да се реши. Сичка Европа види твърде ясно, че от турската империя не може да бъде нищо добро и нищо полезно. Ако Западна Европа

да не би се бояла от ония последствия, които могат да произлязат после падението на тая гнила империя, то нейната съдба би се решила още в началото на деветнай-стото столетие.

«И наистина, кой ще да бъде наследникът на турската империя? — пита г. Густав Раш и отговаря: — Англия и Франция, които желаят да увардят своите търговски интереси на Балканският полуостров, се боят от Россия, която, по техните думи, желае да разпространи своите владения до Боспорът. Тия две държави се стараят да опитомят турското племе, да преобразят азиатската империя и да удържат европейското равновесие.»

Чегато съдбата на Европа и щастието на европейците зависят само от съществуването на дервишите и от благоденствието на Дели Ахмеда! «Разбира се, че ако Европа е имала желание да се наслаждава от съществуването на турската империя, продължава г. Раш, то тя си е съставила и понятие за положението на тая империя! Старите европейски дипломати ни разказваха, че турското племе е способно за живот и че християнското население на тая империя не е за нищо и за никакво. «Тия християнски племена са сляпо орудие на Россия», говореха тия кротковидни дипломати. Не може човек и да повярва, че гореказаните дипломати са били дотолкова глупави, дотолкова невежествени и дотолкова безсовестни лъжци! Голяма срамата!»

По-доле г. Раш говори, че Европа не трябва и да мисли за бъдещността на Балканският полуостров, защото тоя полуостров има свои умни, енергически и способни наследници. По неговото мнение тия наследници са славянските племена, които се наричат южни славяни и които са показали доволно способности и достаточна зрелост за самостоятелен господарствен живот. «Тия славянски племена трябва да се избавят изпод яремът на онзи проклет народ, който не е способен за господарствен живот и по своята азиатска особеност, и по своята религия, и по своят домашен живот.»

Да, голяма срамата за просвещена Европа! Един милион турци държат в робство петнайсет милиона християни само за това, защото Европа няма такива хора, които би били познати добре с положението на турската империя и които би изучили това положение от сяка една

страна! По мнението на г-на Раша християнските племена на Балканският полуостров трябва да съставят една яка конфедерация, която да има достатъчно сили да се бори със своите вънкашни неприятели и да се не бои от ничия контрол. «Турският елемент няма в себе си жизнена сила. Турското господство в Европа е невъзможно и ненужно. Ислямът не може да се помири ни с европейският живот, ни с истинната наука, ни с правилното образование, ни с необходимият за всеки един народ прогрес.»

Най-после Густав Раш свършва със следующите думи: «Восточният въпрос трябва да се реши със сабя — със сабята на християнските народи, които населяват Балканският полуостров. Най-главното средство за това освобождение се заключава в общото въстание на славянските племена и на гърците. Това въстание трябва да бъде изненадано и единодушно. Девизата на това въстание трябва да бъде: «Турците из Европа!»

Из сичкото това читателите ни трябва да видят, че немците и ангелизите са се въоръжили против турското царство с голяма енергия и със справедливо негодование. Франция така също няма нито желание, нито сила, нито възможност да поддържа и занаяпред османското могъщество и да принася в жертва 15 милиона християни.

Колкото за Русия, то нейните отношения към днешните турски държавни мъже са приятелски. Но отде произхожда това приятелство? На обедът, който беше даден в чест на генерала Игнатиева в Одеса, г. Игнатиев казал, че неговото приятелство с турците произхожда из «народолюбив» или из човеколюбив източник. Г. Игнатиев мисли, че неговите добри отношения с Портата ще да му послужат като средство за облекчението на нещастното положение на християнските народи и народности, които населяват османската империя. Разбира се, че ако руско-турското приятелство произхожда за благосъстоянието на християнските поданици на султанът, то турското правителство със своето неблагоприятно отношение, със своите зверства и със своето тъпоумие е в състояние да обърне любовта на ненавист. Генерал Игнатиев познава твърде добре и турското правителство, и турският народ, и християнските поданици, и състоянието на държавата,

и желанията на раята, но и той се е решил да употреби мирни средства, за да вразуми османлиите, доколкото се може. Ние не можем да наречем подобни отношения приятелски.

И така, Турция няма нито един приятел. Гръцкото приятелство, с което в последното време се хвалят и елините, и османлиите, не е нищо друго освен гръцка хитрост. Това приятелство прилича на онова цвете, от което окапва носът на всеки, който го помирише. Над кандийските гробове и трева още не е израсла! Ако гръцките дипломати са се решили да си играят с В. порта на «сляпа котка», то гръцкият народ няма причина даменява своите убеждения. И така, християнските народи и народности, които населяват Балканският полуостров, трябва да послушат Густава Раша, дорде не е късно. Сърбия, Черна гора и Ромъния са длъжни да кажат първата дума: «Хайде, време е вече.»

Независимост, г. IV, бр. 2, 27 октомври 1873

**[ДОСТА СА ПИЛИ КРЪВТА НИ!
ДОСТА СА ЯЛИ ТЕЛАТА НИ!]**

Букурещ, 2 ноември

Захванало е изново да се говори, че турското правителство е намислило да отнеме капиталите на българските училища и да ги подчини под своята непосредствена контрола. Ако Портата изпълни своите планове, то от това могат да произлязат твърде важни последствия не само за българите, но и за нейната собствена персона. Единственото добро явление, с което се хвалят българите и на което полагат сичките свои надежди, са училищата. Секи вече знае, че българинът е пожертвоval и последната своя пара за благосъстоянието на тия училища, следователно той ще бъде принуден да ги защитава до последната капка кръв. Това е вярно като ден. Доста са пили кръвта ни! Доста са яли телата ни! Доста са безчестили народността ни, името ни и честта ни!

Ако турското правителство е изгубило и последното

свое човеческо достойнство, то християнските народности на Балканският полуостров са длъжни да му дадат урок и да го научат на ум. Това време не е вече далече. Ако българите са се борили досега с фанариотските шарлатани с такава чудна енергия за своето име, за своите училища и за своята народност, то тия ще бъдат в състояние да се борят и с турците.

Българските училища са захванали да се развиват от 1848 година. В продължението на 25 години тия училища са направили големи успехи; а сичкото това ни доказва твърде ясно, че българският народ, който е преодолял безчислени препятствия за благосъстоянието на своите многоценни училища, ще да се бори енергически и със своите нови душмани — и ще да остане победител.

Да видиме сега какви причини са накарали турското правителство да извърши гореказаното преобразование в своята империя, т. е. да направи нови злоупотребления и нови насилия. На правителството трябват пари и то се старае със сичките си сили да ги намери. Заемът, който трябваше да напълни турската каса с 10 милиона фунта стерлинга, излезе шуплив; султанските подароци, които се състоят от седем милиона фунта стерлинга, са чиста фантазия; а извънредната правителствена економия, която е введена, по думите на цариградските вестници, в администрацията, прилича на безсовестна лъжа.

Достоверно е вече известно, че Абдул-Азисовото правителство е турило даноци на конете, на магаретата и на кучетата; достоверно е вече известно, че смешният и безобразният данок «ихтибар-парасъ», който има голямо сходство с еничерският данок «харач» (който е плащал харач, той само е имал право да носи глава на рамената си!), съществува и до днес и развива се се повече и повече; най-последно достоверно е вече известно, че верноподаниците на негово султанско величество захващат да работят само за него и за неговите «достойни» чиновници.

По думите на Густава Раша половината от държавните доходи се употребяват за удоволствието на безчислените хареми и за кефът на султанът, а другата половина се поглъща от войската, от местните власти и от пенсионираните турски чиновници. Заемите, които се изнасят почти всяка година из Лондон, се харчат в султанският дворец за различни розкошества и за съдържанието на

царските дембели. Министерството на вътрешните дела, министерството на юстицията и министерството на публичните здания харчат твърде малко, защото турските чиновници се хранят непосредствено от народът. А министерството на просвещението? — За това министерство не трябва ни да се говори.

Из достоверни източници е известно, че министерството на просвещението харчи много повече за съдържанието на самото министерство, т. е. за розкошествата на неговите чиновници, нежели за самите школи или за самото просвещение. Ако да преброиме ония турски школи, които се съдържават от министерството на просвещението, то няма да намериме по-голямо число от цифра 10. Разбира се, че за тия десет школи министерството харчи не повече от десет хиляди лири годишно. Взаимните турски училища добиват съдържание из джемите.

Сичкото това ни доказва твърде ясно, че ако нашите школки капители влязат в ръцете на османското правителство, то училищата ни ще да се затворят, а децата ни ще да останат слепи така също, както са останали слепи и турчетата. Турското правителство гледа на просвещението като на розкошество, което не е нужно ни на турците, ни на християните. Ако това правителство е отворило няколко школи в Цариград, то ги е отворило само за това, за да затъкне устата на европейците, които говорят, че без образование няма живот. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че и самото турско министерство на просвещението не знае що е просвещение и кому е потребно това просвещение.

Да ви разкажа един пример. Секи вече знае, че в Русчук съществува правителствена школа, която е отворена от Мидхат паша и която се нарича «исляхане». Разбира се, че в тая школа се четат и науки, т. е. география, аритметика и зоология. Когато един от учителите разказал на учениците си, че Земята се върти около Слънцето и че звездите приличат на нашата земя, то негово високопревъзходителство Сабри паша се обърнал към учениците със следующите думи: «Вие сте длъжни да слушате учителите си и да научите онова, щото ви разказват; но в това също време, аз ви съветвам да си знаете своето, т. е. да си знаете онова, щото сте слушали

от майките си и от бащите си. Ако Земята да би се въртала около Слънцето, то би се въртели и ние сами.»

Разказват, че многообразованият и прочутият турски дипломатин Фуад паша бил убежден, че телеграфът действа по ходатайството на нечистите духове, които твърде често изпълняват волята на ония учени мъже, които са прочели «Соломонията». Когато един от ингелизките индженери, които се намират в турска служба, пожелал да обясни на покойният в. везирин силата и характерът на електричеството и на магнетизмът, то Фуад му отговорил така: «Аллахът е един, а Мохамед е негов пророк. Освен бога никой други не може да прави чудеса. Истина, бог е дал на дяволът свобода да прави различни дяволии, но тия дяволии падат тутакси, щом господ махне със своята десница. Учените хора не трябва да забравят, че господ има власт да ги натъпче в калта.»

Помислете си сега какви училища могат да съществуват при подобно правителство, когато и най-ученият турчин няма никакво понятие от физиката; помислете си какви учители ще да образуват децата ни, когато тия учители ще да бъдат назначавани и екзаменирани от слепци и невежествени шкембета: най-последе въобразете си каква ще да бъде оная наука, която ще да се чете в училищата от различни молли и от безобразни мохамедански фанатици, които бягат от истината като дявол от темян! Тежко и горко на онзи народ, когото управляват подобни глупци и който е обязан да слуша и да се покорява на волята им!

Да разгледаме тоя вопрос и от друга страна. Ние сме твърдо уверени, че ни една майка няма да пусти детето си в онова училище, което се управлява от турци и в което учат турчета. Секи вече знае какъв гнуснав характер имат турците и турчетата; секи вече знае какъв содомски разврат съществува в турските медресета; най-последе секи вече знае с какво око гледат честните и неразвалените българи на тия медресета. Да земеме за пример пак русчушкото «исляхане». Единствените християнчета, които посещават това училище, са или много сиромаси, или развалени деца на още по-развалени родители. Това е факт. И така, ако турското правителство изпълни своите желания, то българският народ няма да му бъде послуш-

но орудие. Големите злодейства и големите несправедливости произвождат и голямо отмъщение.

Независимост, г. IV, бр. 3, 3 ноември 1873

[БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ НЕ ТРЯБВА ДА ПЛАЩАТ ДАНОЦИ НА ТУРСКОТО ПРАВИТЕЛСТВО!]

Букурещ, 9 ноември

Ако работите повървят още малко време така, както тия вървят днес, то османското правителство ще бъде принудено да тури данок и на мъртвите. Друго спасение няма. И наистина, верноподаниците на Абдул Азиса са оголели до последната степен, правоверните са се пропили и нямат желание да работят, търговията е достигнала до плачевно състояние, разбойничеството се развива се повече и повече, а турските държавни мъже искат пари, искат средства за удовлетворението на своите розкоши, искат да живеят баснословно богато в своите хадеми и да повтарят името на аллахът.

«Но Турция може да заключи още един заем с някоя банкирска контора в Лондон или с някое търговско общество в Париж», ще да кажете вие. Ние казахме вече един път, че Франция не е в състояние да удовлетвори бездънната бъчва, която се нарича В. порта, и да закрепи съдраните розкоши на султанският двор, а Англия, по думите на ингелизкия вестник «Times», няма вече желание да лежи ония болестници, които ускоряват сами своята смърт и които се стараят със сичките си сили да излъжат своите кредитори. «Ако някои наши банкири се излъжат и дадат на османската империя пари, то нека после това обвиняват сами себе си — говори тоя вестник. — Ингелизкото правителство не може да гарантира за дадените на Портата суми.»

Ония реформи, които е предприяла В. порта за поправката на своите финанси, не заслужават никакво внимание, защото тия реформи не са в състояние да покрият нейните дългове или процентите на нейните дългове. «Times» говори, че гореказаните реформи ще да прине-

сат на господарството не повече от 1 000 000 фунта стерлинга, и продължава: «Тряба да знаете и това, че една част от султанският харем, т. е. един от султанските женски сарай (напр. фехсана-сарай), харчи повече от 300 000 фунта стерлинга.»

Ако султанското правителство извади из държавата си повече доходи, то султанът и неговите хареми ще да захванат да харчат още повече и финансията няма да се поправи во веки веков. Ако Абдул Азис да би имал намерение да плаща своите дългове, то той не би правил нови заеми и не би давал по 40%. «Разбира се — продължава «Times», — че Портата отчасти би могла да поправи своите финанси, но има ли кой да извърши тия необходими реформи? Портата по-напред от сичко е длъжна да умали заплатата на своите висши граждански и военни чиновници, а после вече да предприемава други по-маловажни реформи.» Ингелизкият вестник свършва със следующите думи: «Ако османското правителство не предприеме решителни и умни мерки и ако се не погрижи за благосъстоянието на своите финанси, то Восточният вопрос ще да се реши скоро и лесно.»

Из сичкото това християнските народности на Балканският полуостров трябва да разберат, че ако Турция не намери пари за удовлетворяването на своите кредитори и за покритието на своите разходи, то тя трябва да падне. Но ние казахме по-горе, че това господарство е изгубило вече ония богати източници, които бяха по-изобилни от рудниците на Калифорния. И наистина, турците в това отношение приличат на свинята, която тутакси обръща коритото, щом се наяде. Ако турското правителство да би мислило за своето бъдеще, ако то да би желало добро и на себе си, и на своите поданици и ако да би работило умно, безпристрастно и човеколюбиво, то не би достигнало до днешното критическо положение.

Ние помниме още онова мъгливо време, когато турското правителство позволяваше на руските агенти да преселяват българите в Крим и в Бесарабия и когато се старееше да насели нашето отечество с черкези и с татари. Истина, че турското правителство имаше достатъчно причини да умалжава българското население и да населява своята империя с мохамеданци и със своите едноплеменници; но то би трябало по-напред да помисли какви хора

излизат и какви хора влизат в господарството му. Черкезите и татарите не са научени да работят, следователно османлиите би могли твърде лесно да останат без хляб и без облекло. Освен това, турското правителство употреби сичките си сили да осиромаша християнското население и да убие в своите верноподаници сяка една човеческа енергия. От една страна, турското правителство спечели, а, от другата — загуби. Разбира се, че загубите му са милион пъти по-големи, нежели печалбите му.

«Ако кравата е ненахранена и мършава, то и ведрото бива празно», говори народната пословица. Когато турското правителство изпроваждаше различни бегликчии, йошурджии, серчим-перчимджии, дервентджии, еничери, редифи, кърджелии и други различни кеседжии по България да доят българската крава, то и не мислеше, че и най-дълбокият кладенец може да пресъхне, ако се не налива от друго място. Това правителство се стараеше да увеличи своите доходи и увеличаваше даноците, без да помисли за економическото благосъстояние на империята и без да се погрижи за развитието на търговията. То направи няколко железни пътища и въобрази си, че търговията ще да се развие до страшни размери; то основа няколко търговски съдилища и въобрази си, че търговците са обезпечени от сяка една страна; най-после то отвори в Цариград заимодавна банка и въобрази си, че е извършило почти сичките свои обязанности.

Да видиме сега в какво положение се намира търговията в това пипкаво господарство. Преди малко време из Прага беше дошло в Захара едно младо момче, което желаше да отвори фабрика за различни сапуни. Когато турските власти се известили за предприятието на ученият майстор, то му обявили, че той е длъжен да заплати на правителството 2000 гроша «ихтибар-парасъ», т. е. да си купи от царството уважение и почитание, а после вече да отваря фабрики. Разбира се, че момчето, което е било в Прага ученик, не е могло да удовлетвори требованиями на османското правосъдие. Тряба да ви кажеме и това, че освен така нареченият «ихтибар-парасъ» правителството наложило на фабриката и множество други даноци.

Друг пример. Това лято един от плоещките българи отиде в Пловдив да прави восчени свещи. Когато пашата

бил известен за това дело, то повикал плоещенинът и попитал го: «Ти из коя си земя?» «Из Ромъния съм» — отговорил плоещенинът. «Ромънските българи са до един кометаджии» — казал папата. «Аз съм търговец» — казал плоещенинът: «Ти трябва да намериш три кефилина, които да гарантират за тебе и за твоето бъдеще поведение. Освен това ти трябва да дадеш в правителствената каса 6000 гроша, които щат да ти се върнат в такъв случай, ако намислиш да напуснеш своите занятия. Тия пари се земат така също като гаранция» — говорил великият турски управител. Когато плоещенинът видял, че не ще може да удовлетвори сичките турски требования, то се решил да иде в Цариград. В Цариград било за него още по-лошаво.

Секи вече знае, че турците имат изключителни привилегии да стават бербери, султани, сарачи, паши, сапунджии, генерали, свещари, в. везири, хамали, чиновници, канкчи, шех-юл-ислями, джамбази и пр. Християните нямат право да се занимават с тия чисто турски занятия. Когато плоещенинът поискал позволение от градското управление в Цариград да отвори своя фабрика, то получил следующата резолюция: «Правителството ви позволява, но вие сте длъжни да поискате позволение и от еснафите. Ако ние ви позволим да правите свещи без съизволенieto на свещарският еснаф, то свещарите твърде лесно могат да ви убият.» Кажете ни сега, може ли каквато и да е търговия да напредне при подобно правителство и при подобни обстоятелства?

Но да оставим това и да продължиме своето обозрение. Ако ангелските вестници се съзнават, че турското правителство ще да падне чрез своята финансия, то обязаността на християнските народи и народности, които се наричат рая и които влекат черното турското иго, е да ускорят това падение, т. е. да употребят сичките си сили, щото тая финансия да се побърка още повече. Но възможно ли е това? — Разбира се, че е възможно.

Ако християнските народности се решат единодушно да не плащат вече на правителството тежките и обременителните нови даноци, то турското правителство ще да се сгрумалеса без особени усилия. «Но правителството ще да употреби сила, т. е. то ще да накара народът със силата на оръжието да изпълни желанието му» — ще да

кажете вие. Вашето убеждение не е право. Правителството няма оная сила, която му е необходима, да затвори и да накаже дванайсет милиона живи същества. Освен това, и самите турци са осиромашели и оголели до последната степен, следователно християните ще да имат пълен успех. Помислете си сега, с какво сърце ще да тръгнат против раята ония турски войски, които са изгубили и последното си парче хляб и които са останали без покривка, без обуца и без облекло?

И така, сиромашията на турските верноподаници е спасителна за самите верноподаници. Разбира се, че ако християнските народности на Балканския полуостров послушат нашият глас, т. е. ако се откажат да плащат на правителството искаемите даноци, то тяхното спасение е готово. «Който има уши да слуша, нека слуша.»

Независимост. г. IV, бр. 4, 16 ноември 1873

[В ТУРСКАТА ИМПЕРИЯ СЕ ПРЕЗИРА ВСЕКИ ЕДИН ЗАКОН]

Букурещ, 16 ноември

Ако нашите читатели помнят какво е говорил нашият цариградски дописник и какво сме говорили ние сами преди две години за независимата българска йерархия и за избирането на екзархът, то трябва да се признаят, че ние сме имали пълно право и че нашите заключения са били съвсем безпристрастни. В онова време ние говорихме така: «Българският екзарх е принуден да бъде и турски чиновник, следователно той не може да бъде народен архипастир. Народен човек може да бъде само онзи, който е независим в своите действия и който управлява стадото си по програмата на самият народ. Турското правителство ще да избира само ония личности, от които се надея да извлече полза и които се наричат положителни нули. И така, българите ще да добият независима черкова и свободно управление само тогава, когато бъдат свободни политически и когато се избавят от турското туторство.»

Тия положителни истини захващат днес да се повтарят и в цариградските вестници. «Право» се съзнава, че екзархията напредва рачешката и калесва народът (?) да поправи своите дела и да даде край на крайните и печалните безредици. Разбира се, че в. «Право», който обича да хвали силните, рогатите и шугавите, не може да бъде пристрастен, следователно ние сме готови да земем думите му за положителен и свършен факт. Новият вестник «Шутош», който, както се види, не приема таин из екзархията, говори на много места ясно и положително, че народът не трябва да очаква големи ползи ни от дядо Антима, ни от неговите апостоли, ни от екзархиалният съвет (синод), който сега засега не съществува. Нашият цариградски дописник така също ни уверява, че дядо Антим и неговите присноблажени локмаджии мислят повече за пресни скумрии и за гръцко вино, нежели за благосъстоянието на народът и за доброто на екзархията.

Сичкото това ни накарва да повториме още веднъж, че дядо Антим и неговите епископи не са криви, както не са криви и другите турски чиновници, които се намират под дебелата сянка на Високата порта и които се ръководят по програмата на мохамеданската религия и по кефът на отделни личности. Дядо Антим е обяснен да изпълнява буквално волята на своите покровители и господари, от които зависи и щастието му, и съществуването му, и животът му.

Секи вече знае, че в Турция не съществуват никакви закони и че господарството се управлява от зелените тояги на кадиите, от ножовете на заптиите и от своеволието на султанът. Разбира се, че в подобно господарство не може да се въведе никакъв ред, защото понятията, убежденията и характерът на един правителствен чиновник са едни, а на други са други. Както султанът има право да изменява турските закони (които наистина съществуват само за форма), така също и сичките други правителствени чиновници имат такова също право да газят «ненужните и безцелните» господарствени постановления, които не отговарят ни на турските прави и обичаи, ни на Мохамедовият алкоран.

Когато няколко души русчушки българи бяха казали на Сабри паша, че правителствените закони не позволя-

ват на войските да живеят лете по селата и да глобят селяните, то умният и разумният валия им беше отговорил, че правителствените закони така също запрещават и на султанските поданици да се противят на господарствените заповеди и на валийските постановления. «Вие трябва да слушате заповедите на своето началство, което знае и какво прави, и какво трябва да прави» — говорил Сабри паша.

Разказват, че бившият министър на полицията в Цариград, Хюсни паша, един ден дръзнал даже да каже, че той е сам законът и че неговата дума трябва да бъде свята. «Полицията не припознава никакви закони и никакви постановления. Законите се пишат не за полицейските чиновници, а за простият народ» — говорил той. «Но вие ме осъждате противозаконно — говорил обвиняемият. — Вие сте длъжни по-напред да ме изпитате и да узнаете кой съм и какъв съм.» «Ако проговориш още две думи, то аз ще да те изпровода в яхърът и ще да ти удари един добър бой. Моят истиндак става в яхърът при конете» — казал министърът. Тряба да кажем и това, че обвиняемият е бил европейец и че неговият арест е произлязъл чрез обикновеното турско оправдание «ялтъш олмуш».¹ Кажете ни сега, ако султанските министри и правителствените валии изпълняват законът така и в н о и така безсовестно, то с какво сърце би дръзнали вие да обвините ситните и маловажните османски чиновници, заптии и билюкбашии, които нямат никакво понятие ни за Наполеоновият кодекс, ни за Арнаудовите закони, ни за министерските реформи? «Рибата захваща да вонее от главата» — говори народната половица.

И така, в Турция си играят и със законите, и с народите, и с историята. Ето че се изминаха вече цели три години, откакто е излязъл султанският ферман и откакто е дадено на българите право да основат своя народна черкова и да изберат свое собствено духовенство, а уставите, по които ще да се управлява тая черкова, и до днес още не са подписани от пияното турско правителство, което бърза само тогава, когато трябва да се събират пари

¹ Станала е грешка /тур./.

или когато трябва да се правят градини и къшкови за харемите на великите държавни управители.

Може ли, кажете ни, да произлезе добро от кое и да е обществено предприятие, когато то е принудено да се управлява без устав, без закон и без правителствена грамота? Или турското правителство желае, щото и екзархията да прилича на Високата порта, която се не нуждава от никакви закони и от никакви хартии? Ако ние да би предложили горният въпрос на някой турски чиновник, то той би ни посъветовал да си гледаме кефът и да не искаме от правителството никакви устава, защото умните и практическите чиновници се поминуват много по-лесно без закони и без европейски обряди.

«За какво ви са тия проклети устава? — ще да ви каже той. — Не видите ли вие, че в нашата държава ни едно обществено заведение се не управлява с устав? Не видите ли вие, че даже и войската, за която са най-нужни закони, устава и дисциплина, се поминува без никакви правила и без никакви закони? Аз ви съветвам да не отваряте европейски канцеларии, да не внасяте в тях дълги столове със зелено сукно и да не хабите мастилото си. Чиновниците се хранят много по-лесно без обязательни правила и без царски постановления.» Разбира се, че тоя турчин би имал пълно право, защото в турската империя се презира секи един закон и сяко едно правилно, редовно и човеческо постановление.

И така, нашата екзархия е направена само за това, за да се намира в турската държава и екзархия и да се радват българите; а ще ли тя да бъде полезна, за когото е назначена, или не, за това не трябва ни да се говори. Кое господарствено османлийско учреждение е принесло полза на народът ни, за да му принесе и екзархията? В нашето честито господарство, което се нарича В. порта, не съществува нито една канцелария, която да не е отворена за кражба. Даже и в исляханетата, които са основани с човеколюбива цел, се случват твърде често кражби и други различни гнусотии.

Турското правителство употребява сичките си сили да оголи християните и да нахрани османлиите, следователно неговите канцеларии се отварят не за ползата на народът, а за прехраната на чиновниците. Може ли, кажете ни, после това да очаква човек голяма полза от ек-

зархията, която така също се нарича турско отделение и която е принудена да се подчинява на различни глупци и на сякакви конокрадци? Може ли екзархът да изпълни волята на народът (като напр. на македонските българи), когато неговите господари му заповядат да мълчи и да не разравя жеравата?

Най-после може ли дядо Антим да задоволи и да успокои българските патриоти, когато неговата воля се намира под арест, когато неговите желания се крият вдън земя и когато неговите просби се считат за господарствено престъпление? Сичкото това ни доказва още веднъж, че българите са обаяни по-напред от сичко да изсекат трънето, да изгорят бузалькът и да изорат нивята, а после вече да сеят плодородно семе за своето умствено, черковно и нравствено освобождение. Хората не сеят по снегът. Който мисли за прехраната си, за сиромашията си и за животът си, той не може нито да се учи, нито да се моли богу, нито да учи друго. Само свободният човек е в състояние да мисли за благоденствието на народът и за благосъстоянието на ближните си. Ножът и топорът се употребяват най-напред!

Независимост, г. IV, бр. 5, 17 ноември 1873

[РЕФОРМИТЕ НЕ ЩЕ ПРЕОБРАЗЯТ ТУРСКАТА ИМПЕРИЯ]

Букурещ, 23 ноември

Цариградските вестници ни разказват, че нашето честито правителство се старае със сичките си сили да въведе ред в държавата си и да разшири своята търговия. Министерството на юстицията е написало закони за търговията и за търговците, а министерството на обществените здания прави железници и шосета, чисти пристанищата и гради мостове. Когато прочете човек сичкото това, то трябва да си помисли, че османската държава е намислила да се преобрази на «обетованная земля», в която щат да блаженствуват не само евреите, но и ханаанците. Турският в. «Басърет» ни обещава още повече. Тоя

вестник говори, че османското господарство ще да отвори очите на сичка Азия и Африка, т. е. на сичкият и сляма. «Европейската цивилизация, която е пуснала вече дълбоки корени в османската империя, ще да се разпространи и в ония крайове, които и до днес още са полудиви и полуневежи» — говори тоя вестник. Сичкото това е и чудно, и смешно!

В Европейска Турция произлизат такива варварства, които са в състояние да убият сяка една цивилизация, сяка една търговия и сяко едно човеческо проявление, а турският вестник е седнал да ни разказва, че турското министерство ще да се постарее да направи даже и от кашгарците образовани, богати и умни европейци. И така, от сега нататък дивите и необразованите азиатски и африкански мохамеданци ще захванат, както и техните просветители, да пият по три оки мастика, да развратничат явно и да играят европейско хоро. Какво искате повече?

Ако европейците да би определили точно и ясно какво нещо е цивилизация и напредок, то арабийските бедуини одавна вече би турили на главите си високи капели и облекли би фракове; но Европа и до днес още не е излязла със своята програма и със своето човеколюбие, следователно турците желаят да усвоят само онова, щото е припознато положително за прогресивно. Така например турците се научиха от европейците да отварят обществени заведения, канцеларии, различни общества и общеполезни банки, из които се краде много по-лесно, нежели из собствените ръце на султанската рая, както е то бивало досега.

В чисто турските времена правителствените чиновници накарваха раята да плаща по няколко гроша на местните власти и да работи по няколко месеца ангария; но европейските турци станаха по-умни и захванаха да крадат из самите каси. Ако в пловдивският пашалък се съберат 10 милиона гроша, то тия 10 милиона се стригат в Пловдив, в Едирне, в Цариград, в министерството на финанците и в самата министерска каса. Разбира се, че 10-те милиона се умаляват на 2 милиона, които най-после се преполовяват или усвояват от самият султан.

Из бюджетът се види, че главните доходи на господарството се харчат за войската и за чиновниците, а ние знаем, че турските чиновници се хранят непосредствено

от народът и че войската па се по селата и глоби сиромасите в сяко едно отношение.

Да ви разкажеме сега какви средства се употребяват за облеклото на войската. Из Цариград се пише на пловдивския мютесарифин да купи от раята 20 милиона лахте шаек по 60 пари лахтекът. Мютесарифинът заповяда на пловдивските села да изпроводят в градът по един свой представител и да им се яви желанието на царят. Когато представителите се съберат в градът, то негово превъзходителство им говори, че сяка българска къща е обязана да даде на царството по сто лахте шаек, а който не може да тъче, той трябва да плати по сто пари за лахтекът. Разбира се, че раята е обязана да изпълни требованията на правителството, защо другояче мютесарифинът е в състояние да ѝ каже така: «Ако не дадете на своят господарин (на султанът) требуемият шаек, то ние имаме пълно право да ви считаме за бунтовници и да ви накараме насила да изпълните своите обязанности. Царят се грижи за вашето добро и за вашето благосъстояние; а вие се отказвате да му помогнете и да задоволите неговите потребности.» Тия думи са съвсем достаточни да накарат убиеният и оглупелият народ да напълни джебове на султанските чиновници. Подобни истории стават почти сяка година. Богатият гъркоманин в Пловдив Михалаки Гюмюшгерданът е разбогатял с подобни средства, ако той и да е събирал само трохиците, които са падали от пашовските трапези.

Но да оставиме турските злоупотребления и да продължиме своето обозрение. Турското министерство мисли, че неговите закони за търговията и за търговците са достаточни да обогатят народът и да увеличат правителствените доходи; а ние знаем, че благосъстоянието на търговията и економическото развитие на сяко едно господарство зависят съвсем от други условия. За какво ни са търговски закони, когато разбойниците не оставят ни един честен човек да премине безопасно из един град в други? За какво ни са търговски закони, когато устройството на османското господарство е най-главният и най-опасният враг на секо едно правилно и необходимо економическо развитие? Най-после за какво ни са търговски закони, когато у нас не съществуват ни търговци, ни търговия?

Земете за пример карантината и нейното благодетелно влияние на търговията и на справедливостта. Турското правителство туря карантина по бреговете на Дунавът само за това, за да издои няколко хиляди работника, да ограби няколко стотини трудолюбиви търговци и да избие няколко десетки живи същества; а цариградските вестници ни разказват, че това правителство употребява сичките си сили да увеличи богатството на страната и да облекчи взаимните отношения на търговците! Идете после това и не сърдете се! Но да се попитаме още веднъж защо и за какво турското правителство държи и до днес своята карантина, когато холерата е престанала да върлува и в Ромъния, и в Австрия още преди няколко месеца?

Ние сме уверени, че на тоя вопрос са в състояние да отговарят само Абдул Рахман паша и министерството на вътрешните дела. Карантината е направена не за общественото здраве, а за обогатението на известни личности и за опроставянето на раята. Ние знаеме из достоверен източник, че турците дожаждат в Ромъния и връщат се в Турция без никаква карантина. Преди два месеца ние бяхме в Зимнич и видяхме с очите си, че няколко души турци, които бяха донесли грозде, преминаха в Свищов без никаква карантина. Тия турци се наемаха да прекарат в Свищов секиго, който им даде едно бяло меджидие. Кажете ни сега може ли търговията да напредне при такива условия и при подобни варварски постановления? Може ли едни народ да разбогатее при такова правителство, което се старае само за днешният ден и което оставя своето бъдеще на «аллах керимът»? Най-после, може ли търговецът да мисли за развитието на своята търговия, когато в турската империя се не знае ни кой пие, ни кой плаща?

Сичкото това ни доказва още веднъж, че турските закони се пишат не за благосъстоянието на народът, а за очите на европейците, които разказват на великите турски министри, че сяко едно господарство е длъжно да има свои закони и свои канцеларии. «Напишете закони и отворете няколко европейски канцеларии» — говори султанът и «Neue freie Presse» блаженствува.

¹ «Добър е господ; каквото даде господ» /тур./.

Такава е нашата честита държава, от която даже и «Москов. ведом.» очакват големи чудеса, извънредни реформи, европейски прогрес и човеческа еманципация. Както бившите султански хатихумаюни, хатишерифи и гулханета са останали мъртва и безполезна хартия, така също ще да останат мъртви и сичките други правителствени закони и постановления, защото турчинът и до днес още носи в главата си своят собствени азиатски мозък, т. е. защото турските нрави и обичаи и до днес още остават в своята първоначална сила. Когато един народ е груб, фанатик и главорез, то ни една правителствена реформа не е в състояние да го изведе из неговото положение. Тряба да кажем и това, че и самите турски реформатори са турци.

Независимост, г. IV, бр. 6, 24 ноември 1873

[ТАКА, г. НАЙДЕНОВ, ТАКА!]

Букурещ, 30 ноември

Тежко и горко на онзи народ, когото просвещават патките, когото възпитават гъските и когото учат воловете. Първата, т. е. уводната, статия, която е поместена в 36 брой на в. «Право», ни накара да се поразмислим и да си съставиме положително понятие, че нашият народ се намира в жалостно положение и че неговите просветители са достойни за извънредно презиране. Коджамити мъж е седнал да пише безсмислици и да ги печата във вестникът си за просвещението на невежественият български народ; а тоя чуден народ чете тия безсмислици, плаща за тях по пет бели меджидиета и приготвява устата си за печени кокошки!

«Покажете ми какво е правителството в тая или в оная държава, за да ви покажа в какво положение се намира онзи народ, който се управлява от това правителство» — говори Токвил. «Покажете ни литературата и журналистиката на тоя или оня народ, за да ви покажем какво е положението му, т. е. в какво състояние се намира неговото умствено развитие» — казваме ние.

Вестник «Право» е единственият български политически вестник, който се издава в нашето нещастно отечество и който е обязан да представлява умственото развитие на българския народ и да защитава народните интереси; а ние видиме, че този вестник прилича като две капки вода на ошав, из когото се търкалят всевъзможни безсмислени фрази и различни противоречия. Идете после това и съставете си понятие за развитието на нашият народ и за богатството на неговите умствени способности!

Ние почти сякога сме в състояние да докажем, че вестник «Право» е карикатура между вестниците; а ако е сичкото това така, то трябва да се признаем, че българският народ е останал най-назад от сичките други народи и народности. Повтаряме, тежко и горко на онзи народ, когото учат воловете и когото просвещават патките! Българите са доста чуден и твърде достоен за съжаление народ. Даже и самото «Право» се съзнава, че просвещението и образованието са първите условия, които са необходими за благосъстоянието и за щастието на всеки един народ; а ние видиме, че това важно дело е оставено в ръцете на различни невежди, на различни шарлатани и на сякакви идиоти.

По-голямата част от нашите учители и възпитатели са хора без убеждения, без характер, без знание и без дарование; а единственият наш цариградски дипломатин, т. е. единственият български редактор на единственият български политически вестник, е по-ограничен и от ония цивилизовани патки, които умеят барем да крякат правилно. Из сичкото това всеки из нас може да разбере вече какво е българското просвещение и какъв напредок може да се очаква от това просвещение!

В статията, за която ние споменахме по-горе, г. Найденов се старае да докаже на своите читатели, че ако в Турция и да произхождат различни злодейства и сякакви зверства, то зората се е вече зазорила и за Восток и духът на деветнайсетия век е влязъл да ж е и в султанските палати. «Селим II и неговите наследници — говори «присноблаженото» — явиха тържествено, че ще да турят край на безначалията, че ще да се постараят да възтържествува равенството между техните поданици и че ще да отворят вратата на правдата и свободата, които бяха нужни за

тяхната държава. Множество тържествено обявлени актове, безчислени обещания и ежедневни потвърждения са осветили този дух на работите (?) и узаконили са преобразованията.»

После тия редове в. «Право» пита читателите си: «А какво ни представява действителността? Какво говорят делата? — Делата говорят — отговаря «Право», — че сичките злини, които са съществovali в ония анархически времена, са останали и до днес същите и че множество злини, които не са съществovali в онова време, са се появили в сегашното, т. е. във времето на преобразованията. Грозен е и поразителен е викът, който излиза из гърдите на отчаяният български народ! Сърцето на човека се къса на части, когато послуша този вик и тия мъки!» «Кажете ни сега, трябва ли царското правителство да чуе този вик? — продължава «Право». — Трябва ли да го чуе и Европа?»

И така, «Право» се съзнава, че днес положението на народът е по-лошо и по-горчиво, нежели в кърджалийските и в делибашките времена, които бяха така страшни за раята в османската империя. «От всяка страна из нашето отечество се чуят викове, плачове и стенания — продължава «Право». — «Спасете ни от субашиите и от башагаларите! Избавете ни от бейовете! Помогнете ни против ефендиите и кадиите» — вика народът. Този глас се раздава грозно и търси спасение от неправдите, от гюмрюците, от золумите и от карантините.» «Почти по сичките крайове на нашето отечество съществуват насилия и безначалие.»

Щом прочетохме тия редове, то пожелахме да поблагодарим г-на Найденова за неговото безпристрастие и за неговото безстрашие; но статията му е дълга, а пословицата говори, че «краят украшава сяко захванато дело». После гореприведените редове г. Найденов разказва на правителството, че той е човек искрен, безпристрастен и правдолюбив. «Ние означихме преди малко време своите отношения към бунтовническия дух (?) и своето настроение към престолът на н. в. султанът (?).» За Европа, която г. Найденов кани да чуе воплите и виковете на българския народ, този учен мъж говори така: «Ние каниме Европа да обърне своето внимание към нашите оплаквания само за това, защото искаме да я накараме да потъне

от срам и от стид (?), ако само в нейната душа е останала барем една капка човеческа съвест.» Тая «присноблагена» логика е непонятна ни за нази, ни за европейците, които ще да почервенеят от срам и които ще да се разкаят пред г-на Найденова. И наистина, какво зло са направили европейците г-ну Найденову?

Ако българският народ се намира в ужасно положение и ако правителствените чиновници са станали явни разбойници, то ние сме длъжни да обвиняваме не европейците, а самият народ, който ги търпи, и ония народни апостоли, които се хвалят в своето верноподаничество и които съветоват убиеният и ограбеният народ да търпи и да иска спасение от самите злодейци.

Българският народ страда не от европейците, а от турските кадии, мюфтии, валии и пр., които съставляват част от султанското тяло и които изпълняват волята на своят самодържавен господарин, и от ония народни изроди, които продават и майчиното си мляко за печена кокошка и които «означават своите отношения към бунтовническия дух и своето настроение към престолът на н. в. султанът».

Но чудното е още по-доле. Г. Найденов говори, че българският народ не трябва да се надее от никого освен сам от себе си. «Глунав е онзи — говори г. Найденов, — който очаква помощ от някого в изродът (?) на вековете, т. е. в деветнайсетият век.» Не разбираме. Малко по-доле г. Найденов съветова българският народ да очаква милост и спасение само от султанът и неговото централно правителство. Не разбираме. Ако султанът да би бил господ, а неговите министри — ангели, то съветите на г. Найденова би били на своето място; но султанът — както и неговите кадии — е турчин, а неговите министри, преди да станат министри, са били прости чиновници, т. е. кадии, мюфтии, золумкяри, агалари, бейове и пр., от които се оплаква българският народ и от които се гнуси даже и сам г. Найденов.

После сичкото това присноблагеното «Право» обвинява българите, нарича ги «безчувствени, безсовестни, калпави» и пр. и предсказва им лошава последствия. «Вехтата (старата) българска добродетел и човещина, старото българско добродушие и гостолубие са отстъ-

пили мястото си на най-нищожната подлост, на най-гнуснаво сребролюбие, на най-отвратителното шарлатанство и калпазанство, на най-презрителното мъстолубие и на най-окаяното падение (?)» — говори «Право». Освен това, тоя вестник ни разказва, че чорбаджиите са се съединили с агите и с кадиите и употребяват своята власт съвсем безчовечно.

По-доле г. Найденов говори, че в България не съществува нито един българин (освен г-на Найденова), комуто да се даде име човек и патриотин. «Гледаш навред — говори «Право», — търсиш с диогенова лампа, за да намериш човека свестна и патриота, човека нравствена и благородна, човека честна и въодушевена, за да се бори против злото (против кое зло?), от което страда народът ни.» Няма такъв човек! «Навред лицемерие, гнусно присмехулство (?), безнравственост, безчувственост, пиянство, шарлатанство, разюзданост, междуособни преследования, подлост и ласкателство пред агите, а свирепство пред бедният и окаяният селянин или пред бедният гражданин.»

Идете после това и разберете душата на тоя български вестникарин! По мнението на г-на Найденова главното зло произхожда от общините, които се намират в ръцете на неспособни хора, на шарлатани и на сребролюбци. Не разбираме. «Нашето спасение — продължава «Право» — се заключава в нашето нравствено прерождение и в умственото и вещественото въздвижение на нашият народ.» Пак не разбираме! Българинът е оголял окончателно, върховното правителство и местните власти се стараят да свалят и ризата му от гърбът, кадиите и бейовете пият кръвта даже и на мъртвите; а г. Найденов е седнал да ни разказва, че българският народ е длъжен да се прероди и да достигне до своето умствено и нравствено съвършенство! «Ни един народ не може да бъде свободен, образован и достоен за уважение, ако той е сиромаш и ако се намира под тежката ръкавица на какво и да е деспотическо правителство» — говори Джон Стюарт Мил.

И така, ако българският народ желае да живее и ако иска да се просвещава и да върви напред, то той е длъжен по-напред от сичко да унищожи върховното правител-

ство, от което произхождат почти сичките злини и което му не дава ни да се обогати, ни да се прероди, ни да върви напред. Ако вонее главата, то вонее и опашката. Ако султанът и неговите министри да би били доброжелатели на своите поданици, то техните кадии, валии, паши и пр. би били съвсем други хора. Ние уверяваме г-на Найденова, че султанското правителство познава твърде добре и своите слуги, и своите чиновници, и своите войници. На войската се не плаща по няколко месеца плата само за това, защото тя се храни от раята. Това е известно и на самият султан. Така, г. Найденов, така!

Независимост, г. IV, бр. 7, 1 декември 1873

[ПАНИСЛЯМИСТИТЕ—«ЦИВИЛИЗАТОРИ» НА АЗИЯ И АФРИКА. . .]

Букурещ, 6 декември

Турските панислямисти захващат да работят по-енергически. Нашият цариградски кореспондентин ни явява, че техните проповедници захващат да проповядват по джамиите, че времето на ислямското възобновление е настанало, че ислямът ще да се съедини под покровителството на султанът, който е главен началник над сичките последователи на пророкът, и че религията на тоя пророк ще да се разпространи по сичките азиатски и африкански господарства. Разбира се, че благочестивите мюсюлмани слушат тия утешителни обещания с голямо въодушевление и приготвяват се да блаженствуват и да «славят» името на аллахът. «Когато един от панислямските проповедници — говори един триестански вестник — обявил на благочестивите мохамеданци, че след малко време ще да настане златен век за правоверните, то един от неговите слушатели му предложил следующият вопрос: «А какво ще да бъде с гяурите?» «Гяурите ще да си останат гяури» — казал проповедникът. «Ако е така, то от нашият панислямизъм няма да бъде никакво добро — рекъл служителят. — В книгата на пророкът е казано, че правоверният с а н д ж а к-ш е-

р и ф ще да бъде забиен над сичката вселена само тогава, когато гяурите бъдат унищожени и когато еврейската и християнската книги се изгубят от светът.»

Съществуват и такива турци, които не разделят идеята за панислямското единство само за това, защото не желаят да си развалят калимерата с Англия и защото им се иска да бъдат с Русия в добри отношения. Правителствените вестници така също обвиняват панислямистите и наричат идеята им гнила и неудобна за изпълнение. Дипломатите постъпят в това отношение съвсем другояче. Цариградският дописник на «Московские ведомости» говори, че тия велики мъже говорят така: «Ние и не мислиме, че сичките до един мюсюлмани, дето тия и да живеят, ще да приемат мисълта за съединението на ислямът и че ще да съгласуват с нея своите действия. Ние мислиме само, че в сяко мюсюлманско господарство ще да се намерят по няколко десетки хиляди умни и здравомислящи хора, които ще да бъдат веществено и нравствено привезани за средоточието на калифатът. Ето програмата на панислямизмът. Целта на това единство не е да извадиме ножът из ножницата си и да обявиме война на другOVERците, а да свежем с тях още по-силно своите добри отношения, да увардиме, с тяхната помощ (?), честта и достойнството на ислямът и да се постарееме да разпространиме цивилизацията между нашите едновърни братия, които се намират в полудиво и в полуварварско състояние.

Европейците ще да се съгласят с нази, че ония успехи, които цивилизацията би могла да направи в Азия, в Африка и по островите на Индийски океан в продължение на сто години чрез посредничеството на Русия, на Франция, на Холандия и на много други нации, чрез нашето посредничество би се свършили за десет години.»

И така, отоманската порта се е завзела да просвети не само дивите тюркмени, кюрди, индуси и бедуинци, но и жителите из Средна Африка, които и до днес още ходят в своя прародителски адамовски костюм, които пекат и ядат своите земи в плен неприятели и които не умеят да пречетат повече от пет. И сичкото това турските цивилизатори ще да извършат в продължението на десет години! Кой из нас е можел даже и да помисли досега, че у турците ще да се появят такива гигантски способности и такива чудотворящи сили?

Ние мислехме досега, че ако османското правителство да би имало чудотворци и магесници, то негово сиятелство в. «Басърет» би се постарал досега да просвети барем своите собствени братия османлии, които не приличат нито на хора, нито на животни. Искате ли доказателства? Кажете ни има ли на тоя свят такъв един народ или такива едни животни, които имат турски характер и които да бъдат така гнуснави в сяко едно отношение? Слушайте. Който е живял в Турция, той трябва да знае, че турските големци, даже и турските шехове и шех-юл-ислямци (т. е. турските владици и патрици) се не срамуват да държат в къщата си различни олани и чубукции и да ги употребяват за своето неестествено и гнуснаво сладострастие.

Секи паша, секи в. везирин, секи кадия, секи мюфтия, секи шех-юл-ислямин и секи богат турчин има обичай да накити своите мъжкост и жени, да ги поведе след себе си и да ги покаже на своите другари; а другарите му се облизват като котураци, завиждат на щастливият свой приятел и молят аллахът за щастие и за благосъстояние. И сичкото това се върши посред пладне без никакъв срам и без никакви церемонии. А видвали ли сте вие турски кьочеци и ония маскарлъци, които се извършват във времето на трехното хоро? Ако не сте виждали, то ние ви съветоваме да идете на някоя турска сватба или на някой турски кабак ед ж е с и¹ и да се порадвате на бъдещите азиатски и африкански просветители, които ще да научат даже и мозамбикските диваци да ядат печени тикви, да пият буза и да се наслаждават с кьочеците.

И тия гнуснави скотове се не срамуват от овцете и от магаретата да се хвалят със своят напредок и със своята цивилизация! Цивилизатори! Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че турчинът е по-безнравствен и от самият разврат. Това е такъв един факт, който не търпи никакви доказателства. Ние би желали да знаеме, какво подразумяват турските цивилизатори под думата цивилизация и какъв смисъл дават на думата прогрес? Ние сме твърдо уверени, че в цяла Турция не би се намерил такъв един турчин, който да ни обясни значението на тия две вълшебни думи. Разбира се, че тия са

¹ Буквално «тиквена нощ» /тур./; ориенталски пир, разгул.

непонятни и на в. «Басърет», ако в тоя вестник и да печатат своите статии различни французи и различни полски ренегати. Ако «Басърет» да би бил опознат с гореказаните две думи, то той никога не би се решил да проповяда панислямизъм и да ни разказва приказнички из «Хилядо и една нощ».

Тоя вестник знае твърде добре, че даже и турците в Европейска Турция — които имат какви-годе сношения с европейците и които срещат случаи да отворят очите си и да станат хора — и до днес още са останали делибашии и груби фанатици, за които европейският живот е и непонятен, и неудобноизпълним. Нека ни бъде простено да кажем, че по-напред гаргата ще да стане славей, нежели турчинът човек.

Полигамитите се преследоват даже и в свободна Америка, а турците са и полигамити, и андрогамити; европейските държави се стараят да унищожат робството и да прекратят търговията с живи същества, а турците си купуват жени, наложници, адъми и различни слуги и слугини посред Цариград; най-последно съвременното човечество се стреми да сближи народите и народностите, да съедини интересите им, да унищожи причините, които са произвеждали досега опустошителни войни, да парализира религиозните раздори и да даде място на разумът и човеколюбието, а турците се приготвяват да разпространят своето мохамеданско влияние, да съединят различни народи и народности около алкоранът и да върнат назад ония еничерски и делибашки кръвопролития, от които едно време е треперел сичкият свят.

Подобни цивилизатори са и безполезни, и непотребни, и опасни! Разбира се, че и европейските народи знаят сичкото това и ако си правят оглухци и не критикуват турските панислямисти, то причината произхожда съвсем из друг източник. Сяка европейска държава има какъв-годе интерес да лъже представителите на османската империя и да дои млечната и глупавата крава, която одавна вече е станала чужда принадлежност и която е съвсем обдръгнала да храни ту едного, ту другото.

Да кажем сега какви са били ония причини, които са накарали «главообръснатите» мъдреци да измислят панислямизмът и да се нарекат цивилизатори на полудивите и на полуварварските азиатски и африкански на-

роди. Сичкото това не е нищо друго освен л а ф о л с у н. Немците говорят за пангерманизмът, гърците говорят за панелинизмът, славянските племена говорят за панславизмът, а турците говорят за панислямизмът. Да се намериме на работа. Ние ще да посъветоваме турското правителство да остави Азия и Африка и да залегне за образованието на своите собствени поданици, които се нуждаят много повече за развитие и за образование, нежели африканските диваци и жителите по островите на Индийски океан.

Европейските турци живеят между честни християни, между развити европейци и между трудолюбиви граждани, следователно за тях образованието и развитието са потребни като «хляб насущни». И така, преди да направите панислямски дружества и преди да изпроводите проповедници между дивациите и варварите, вие сте длъжни да пригответе тия проповедници и да изобразите хора и здравомислящи апостоли. Тряба да ви кажем и това, че панислямизмът е турска работа; а секи вече знае, че турските работи въобще са безполезни запъртъци.

Независимост, г. IV, бр. 8, 8 декември 1873

[НИЕ НЯМАМЕ С КАКВО ДА СЕ ПОХВАЛИМЕ...]

Букурещ, 15 декември

Когато безпристрастният и здравомислещият човек разгледа нашето днешно положение и когато се поразмисли над това нещастно положение, то трябва да дойде до заключение, че бъдещето на българският народ е с ъ м н и т е л н о. Ако в. «Право» и да ни уверява, че българският народ напредва в сяко едно отношение, ако Густав Раш и да ни разказва, че турците ще да се изгубят из Европа и сами по себе си, и ако множество наши щастливи д е б е л ч о в ц и и да ни съветоват да пипаме полекичка, защото политиката в днешните времена играе най-големите роли, то ние видим с очите си, че българските работи вървят съвсем другояче. т. е. че тия работи вървят нагоре с краката.

Най-много се хвалиме със своите училища. А в какво положение се намират тия училища? Безпристрасните хора ни разказват, че тия училища се намират в жалостно положение. Освен Габровското училище ние не можеме да укажем на едно такова българско училище, което да отговаря барем колко-годе на своето назначение и което да изпълнява своите обязанности, както трябва. Даже и Болградската централна школа се намира в шантаво положение.

Ние се хвалиме със своята книжевност и говориме, че тая книжевност се увеличава твърде бързо. Но колко книги са излезли досега на български език, които да имат какво-годе литературно значение и които да се прочетат с полза от читателите? Ние видиме, че даже и нашите учебни или школки книги са написани безграмотно, темно, с ортографически и типографически погрешки и с различни безсмислени фрази. А по тия книги са длъжни да се учат нашите бъдещи образовани хора, които в. «Право» отсега още нарича «надежда и слава на България».

Погледайте така също и нашите вестници. Нашите вестници въобще нямат ни известно направление, ни определена цел, ни своя програма, ни свой ум. В тия вестници се трупат всевъзможни безсмислени фрази, безцелни разсъждения и никому ненужни известия; а секи вече знае, че вестниците са огледало на народният живот, на народното развитие и на народните потребности. Тряба да кажем и това, че по-голямата част от българските редактори и писатели са хора без никакво образование или съвършено без мозък. Сичкото това не ще никакви доказателства, защото вестниците им и книгите им са пред очите на секиго.

Ние се хвалиме със своите женски дружества и със своите читалища. Но принасят ли тия дружества требемата от тях полза? Отговарят ли тия читалища на своето предназначение? Из самите факти се види, че и на тоя вопрос трябва да се отговори отрицателно. Женските дружества се отвориха само за това, защото всемогъщата мода изискваше да се отворят; а затвориха се за това, защото българинът е постоянен само ден до пладне. Ако тия дружества да би били основани с обмислена цел, с дълбоко уверение в тяхната необходимост и с истинно народолюбиви намерения, то тия не би умрели така скоропос-

тижно и така жалостно! Тряба да забележиме и това, че и тия дружества приличаха като две капки вода на сичките други наши български предприятия, които се наричат обществени и които изискват какви-годе разноски или какви-годе пожертвования.

Да видиме сега каква полза принасят на народът читалищата. Из много места ни явяват, че младежите се събират по читалищата не да се разговарят за общеполезни неща и за научни предмети и не да четат вестници, а събират се да пият ракия и локма-руху, да ядат бадем и да се разговарят за слабостите на жените и за различни други душеполезни предмети. Дали е така насякъде, ние не знаем, знаем само това, че в търновското, в свищовското, в пловдивското, във видинското и в шуменското читалище е така.

Ние се хвалиме със своите индустрии и с развитието на своята търговия. Но питане, е развиват ли се наистина тия две необходими условия за народното благосъстояние? Тоя вопрос се решава така също от самите факти, които ни представляват противното. Ние знаем из самите обстоятелства, че турското правителство употребява сичките си сили да убие сяка една индустрия и секи един търговски напредок. Земете за пример тежките даноци; баснословните гимрюци, безчовечните налози, карантините, пътищата, разбойничествата, безначалието, пристрастието в съдилищата, зверските страсти на каймаканите, жедността на валиите, разбойническите наклонности на турските чиновници въобще и безумието на върховното правителство, и вие ще да се уверите, че в тая държава, в която съществуват подобни варварства, не може да се развие ни правилна търговия, ни народно богатство, ни индустриално благосъстояние, ни каквото и да е напредок.

Овцеводството е убиено от беглиците, земледелието се убива от интизамджелъкът, свинарството се убива от серчимперчимджелъкът, лозарството се убива от тежките налози, а търговията се убива от глупостта на ония ясни светили, които съставляват върховното правителство. Тряба да кажем и това, че ако работите повървят и за напред така, както са тия вървели досега, то правителството не ще вече да има от кого да зема и какво да зема,

следователно и народът, и Високата порта ще да се обанкрутят в едно време.

Ние се хвалиме (гл. в. «Право») със своето търпение, със своите дипломатически способности и със своите бъдещи прогресивни победи. А имат ли тия наши похвали какъв-годе смисъл? — По-разбудените българи се преселяват в Ромъния, гърчат се в Цариград, умират под турските ножове, търсят спасение в Сърбия и гният по темниците; а на шарлатаните е дадена пълна свобода да пишат проекти за съединението на турските училища с българските, да говорят за бъдещето братство на народностите и да продават своя народ и своята народност за една лула тютюн. Освен това, турските сили се увеличават с черкези и с татари, които рано или късно ще да опустошат земята ни и които ще да бъдат убийци на нашето бъдеще. Почти сяка година само в Ромъния се преселяват около пет хиляди българи, женят се за влахини и губят народността си.

А какво бива с нашите българки, които остават в отечеството ни? Тия се турчат малко по малко и дават сила на умиращата турска народност. Ето какво е днешното наше положение, с което се хвали в. «Право» и с което се наслаждават множество безсовестни зверове, които имат обичай да се хранят от чуждият пот и да пият сиромашката кръв. Горчиво и незавидно е това положение!

И така, ние нямаме с какво да се похвалиме, нямаме на какво да се порадваме, нямаме на що да се облегнеме. Екзархията — от която очакваме почти сичко и от която се надееме да добиеме пълно удовлетворение на нашите потребности — не може да облекчи нашето горчиво положение: първо, защото и нейната материална и нравствена сила е основана на пясъкът; второ, защото екзархът се счита за верноподаник на В. порта и за турски чиновник; трето, защото и самите българи не са яко-яко благосклонни да мислят и да жертвovat за своето собствено благосъстояние.

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че българският народ трябва да се прероди окончателно; а подобно прерождение може да бъде само тогава, когато България добие своята свобода и когато българинът развеже ръцете си от сяка една страна. Друго спасение ня-

ма. Ако турчинът не е за себе си, то той не може да бъде и за друго. Новото семе за българският прогрес трябва да се посее на чиста и на изорана земя.

Независимост, г. IV, бр. 9, 15 декември 1873

[ЕКЗАРХИАЛНИЯТ СЪВЕТ ЩЕ ДА СЕ СЪБЕРЕ. . .]

Букурещ, 21 декември

Из Цариград явяват, че след малко време в тоя град ще да се събере екзархиален съвет, който е длъжен да извърши следующите три неща: първо, да помоли правителството да прегледа, да одобри и да потвърди уставите за управлението на българската екзархия; второ, да разгледа въпросът за смесените епархии; трето, да нареди делата на самата екзархия и да обезпечи нейното съществуване. «Това събрание ще да реши и много други въпроси, но тия въпроси са маловажни» — говори дописникът ни.

И така, събранието ще да помоли правителството да прегледа, да одобри и да потвърди уставите. Ние мислим, че правителството е имало досега достатъчно време да прегледа и да потвърди тия устави; а ако то и до днес още не ги е одобрило и подписало, то трябва да е имало важни причини. Тия причини са следующите: първо, турското правителство желае да ожесточи българите против гърците колкото се може повече и да разедини християнските сили; второ, окончателното решение на българските черковни дела могат твърде лесно да въоружат и гърците, и българите против самото правителство, защото тоя въпрос е твърде деликатен.

И така, това правителство ще да употреби сичките си сили да продължи българо-гръцката борба, която е необходима за неговото собствено съществуване. Но тука се ражда един твърде трънлив въпрос. Тряба ли гърците и българите и занапред да поддържат правителството и да му помагат да изпълни своите цели, или ще да се постараят да унищожат веднъж за сякога неговите опасни и за единът, и за другият народ планове? —

Ние мислим, че както гърците, така и българите са длъжни да направят последното. Тия два народа знаят твърде добре, че сичките техни нещастия произхождат от В. порта. Ако В. порта да не би се мешала в тия религиозно-християнски дела, то между българите и гърците не би се случили толкова нещастия. Това е положителна истина.

Но какво трябва сега да правиме? — Ние мислим, че както гърците, така и българите са длъжни да отстранят колкото се може по-скоро ония причини, които разделят християнските сили и които усиливат турското могъщество. Разбира се, че да се достигне до това важно дело, е твърде лесно. Ако враждующите народности имат намерение да обезпечат своето бъдеще и ако мислят за своето благосъстояние и свобода, то тия са длъжни да извършат следующите три необходими дела: първо, най-първата тяхна длъжност е да се споразумеят между себе си и да съставят план за своите бъдещи действия; второ, въпросът за смесените епархии да се реши по вишегласието на самият народ, който населява тия епархии; трето, да се унищожи властта на ония фанариоти, които изпълняват волята на турското правителство, които са сляпо орудие на в. везири и които ще да опропасть и самият гръцки народ. И така, споразумението е още възможно.

Ако гърците и българите бъдат безпристрастни и благоразумни, то турците, които са най-главната причина за произходящото зло, ще да бъдат принудени да се откажат от своите планове; а това е необходимо и за едната нация, и за другата. Из Цариград ни явяват, че българите са готови да се помирят с патриархът и да го припознаят изново за глава на в. черкова, ако само негово високопреосвещенство бъде човек и ако удовлетвори техните справедливи требования.

Българите искат: първо, да се унищожи схизмата; второ, да се осъдят действията на патриарха Антима; трето, да се припознае българската екзархия; четвърто, да се разделят смесените епархии честно и безпристрастно, т. е. съобразно с волята на самият народ. Секи вече види, че тия искания са и умерени, и честни, и безпристрастни. Ако гърците желаят своето собствено добро, то тия трябва да ги приемат. Тряба да повториме и това, че българо-гръцките несъгласия са убийствени не за блъ-

гарите, а за гърците. Ако тия несъгласия отложат за време българското освобождение, то гърците не добиват от това почти нищо. Освен това, тия несъгласия могат да достигнат до ония страшни размери, които почти сякога принасят жалостни последствия за по-слабите и за по-малките.

Второто дело, което е длъжен да извърши екзархиалният съвет, се заключава във въпросът за смесените епархии. Ние мислиме, че решението на тоя въпрос зависи повече от правителството, нежели от екзархиалният съвет и от фанариотите. Из Цариград ни явяват, че турските чиновници, които са назначени от правителството да решат въпросът за македонските епархии, правят всевъзможни злоупотребления. Тия чиновници са готови за пари да населят Македония с пет милиона гърци и десет милиона гъркомани. Разбира се, че подобно гласоподаване не е в състояние да даде на работите окончателно решение. Насилията и лъжата не могат да бъдат дълготрайни.

Самата статистика, за която турските дипломати нямат никакво понятие, ни разказва, че в Македония няма повече от 60 хиляди гърка. Тия гърци живеят около Кавала и по бреговете на архипелагът. Тряба да кажем и това, че в числото на тия гърци се намират и ония огърчени цънци и българи, които са разпръснати по сичките крайове на Османската империя.

Из картите на Шафарика, на Лежана и на Хана се види, че гръцката народност в Македония съставлява приблизително само 1/20 част от народонаселението. Ние вземаме предвид пространството, което тия населяват. Колкото за Южна Тракия, то нейното население е много по-шарено. Енеският, Ероболският, Юзункюприският, Гелиболският, Ипцалският и др. окръзи, които лежат на юг от Едрине, са населени повече с турци. Гърци живеят само по градовете и по бреговете на Мраморно море. С гърци е населен отчасти и черноморският бряг от Ахело и до Цариград. Из статистиките на множество европейски автори се види, че гръцкото население в Европейска Турция достига до 800 000, из които по-голямата част (да речем, около 400 хиляди) населяват малоазиятските брегове и островите. И така, в Европейска Турция остават само 400 хиляди, из които по-голя-

мата половина живее в Цариград. Помислете си сега, че Тесалия и Епир, по думите на гръцките географи, са населени само с гърци! Ние мислиме, че ако в сичката Тракия и Македония се намерят повече от 100 хиляди гърци, то би се случило и друго чудо на светът!

И така, въпросът за смесените епархии би се решил твърде лесно, ако само турското правителство и други някои гръцки доброжелатели да не би мътили водата и да не би подклаждали огън под и без това ужасен пожар.

Третото дело, което ще да бъде свършено от екзархиалният събор, се касае [за] самата екзархия и нейното устройство или обезпечение. Разбира се, че тоя въпрос е важен в много отношения; но той не може да се реши окончателно до онова време, дорде се не решат другите два вопроса, т. е. дорде се не потвърдят уставите и дорде се не определят правата и границите на екзархията. Другояче сичко е напразно. Кажете ни, молиме ви се, може ли екзархиалният съвет да изгради своето здание до онова време, дорде се не намери яко място за това тежко здание? Най-напред трябва да се изгради самото основание.

Турското правителство издаде своя ферман и обяви на народът, че неговите права ще да бъдат върнати; но преминаха цели три години, а тоя ферман и до днес още остава положителна нула. А каква е причината? — «Който не ще да меси, той три дни сее» — казва пословицата. Ние почти сякога сме в състояние да докажем на нашите читатели, че турското правителство никога няма да удовлетвори народните требования на българският народ доброволно.

Ферманът се появи после народната енергия и после онова българско постоянство, което доказва на сичкият свят, че българският народ иска да живее и че тоя народ е в състояние да направи на османската империя големи пакости. И така, от българското постоянство и от народната енергия зависи почти сичко. Екзархиалният съвет би могъл да извърши големи дела, ако само тоя съвет да би се решил да излезе пред правителството и да му разкаже какви са българските желания и какви са народните потребности. Сичкото това би доказало на правителството, че българският народ не желае вече да бъде сяпо орудие на Петра и на Павла и че неговите права трябва да бъдат уважени.

Но смеят ли нашите мишки да окачат на котката звънчето? — Ако за народни представители бъдат избрани ония лица, които ни рекомандуваше в. «Право», то ние не вярваме. И така, екзархиалният съвет ще да разиграе последният акт от онай смешна комедия, която беше захваната от Али паша. Представителите ще да се съберат и народът ще да очаква от тях голяма полза; но тая полза няма да се осъществи, защото екзархиалният съвет ще да се събере под дебелия сянък. В Турция не може вече да се живее.

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем хилядо и първи път, че само политическата свобода е в състояние да удовлетвори народните требования и да обезпечи черковната и личната българска независимост. Човечеството и турчинът нямат между себе си нищо общо. Ние би желали да помисли над гореказаните наши думи секи христенин или секи верноподаник на султанът.

Независимост, г. IV, бр. 10, 22 декември 1873

[БЪЛГАРО-ГРЪЦКОТО СПОРАЗУМЕНИЕ Е ПОЧТИ НЕВЪЗМОЖНО]

Букурещ, 28 декември

Сирският дописник на «Глас црногорца» ни уверява, че гърците ще да се облагоразумят и че турските золумчари няма да достигнат до своите цели. «Благоразумните хора са се убедили вече, че общото щастие на сичките христени, които населяват Балканския полуостров, се заключава в тяхното споразумение и в тяхното братско съединение — говори той. — Време е вече да оставиме настрана нашите безполезни препирни и да отмъстиме на нашите неприятели за онова унижение, до което ни е довела тяхната свирепост. От празните мечти на елинските патриоти няма да произлезе никакво добро. Хайде да напуснем своите фантазии и своите безполезни глупости и да прегърнем онова, което е в състояние да ни спаси.

Нашето спасение се заключава в нашето общо въста-

ние и в нашата взаимна помощ. Само Турция е наш неприятел. Ни едно християнско племе не може да бъде приятел на главорезите. Ако и едната, и другата народности (т. е. гръко-славяните) търпят турските несправедливости, то и въстанието им трябва да бъде общо.»

Ние посрещаме с голяма радост и с искрено участие думите на нашият брат црногорец; но питане е съществуват ли в Гърция такива здрави умове и такива безпристрастни мозъци, които са необходими за осъществяването на християнските обязанности на Балканския полуостров? Ако вестниците са огледало на общественото мнение у тоя или у оня народ, то ние трябва да се съзнаем, че гърците са отишли твърде далече (разбира се, че в глупостта) и че славяно-гръцкото неспоразумение става из ден на ден по-невъзможно и по-немислимо.

Даже и най-умерените гръцки вестници дъхат с голяма злоба против славянските племена и против братското съединение на ония нещастни христени, които населяват Балканския полуостров. А каква е причината? Причината е твърде ясна. Секи вече знае, че на Балканския полуостров само по градовете живеят не повече от сто хиляди гърка, които се приготвяват да владеят и които се напнат из сичките си жили да върнат своите стари гръцки исторически права, т. е. да възобновят блаженопочивщата Византийска империя и да поробят няколко милиона славяни. Но може ли, кажете ни, каквато и да е империя да просъществува без народ? — За това маловажно дело гърците не щат ни да мислят.

Тракия и Македония са принадлежали някога си на гърците, т. е. на ромеите или на римляните, а гърците са наследници на всяка усопша душа и на всяка мъртва и неподвижна гнилоост. Какво искате повече? В това отношение нашите братия ромео-гърци приличат като две капки вода на ония стари деца (на маджарите), които ни разказват, че историята принадлежи не на народите, а на земята. Но да разясниме това дело малко по-подробно.

Ние сме уверени, че даже и самите гърци би умрели от смях, ако би чули една заран, че великобританските евреи са изяви́ли желание да основат в Англия еврейско царство и да станат управители и повелители на трите народа, които съставляват това господарство. Секи вече

знае, че Великобритания в това отношение прилича твърде много на Балканският полуостров. Както по градовете на това господарство съществуват няколко хиляди евреи, така също и в Турция по градовете живеят няколко хиляди гърка, които се занимават изключително с търговия.

Нашите читатели знаят вече, че в Скопската епархия, която ромео-гърците и до днес още наричат елинска провинция, по думите на самата правителствена комисия, която беше назначена да узнае на коя народност принадлежи населението — числото на гърците не преминува цифрата сто. Ако турското правителство да би било по-добросовестно и ако да би изпълнило своите обязанности, както трябва, и по другите епархии, то би се получили същите резултати. Даже и самото правителство — което в последното време е станало твърде внимателно към гърците, т. е. което има интерес да поддържа гръцките интереси в Македония — се е уплашило от многочисленото славянско население, което пред очите на турците не е нищо друго освен сбирщина от различни московски братия и съюзници.

Из Цариград ни явяват, че правителството е запоядало вече на своята комисия да прекрати своите изследования, защото обстоятелствата го накарват да предприеме в гръко-българските дела съвсем други мери. А от какъв източник произхождат тия обстоятелства? Ако турското правителство да не би имало интересът да поддържа гръко-българските раздори, то тия обстоятелства никога не би се появили. Да видим сега какво работят и какво мислят самите гърци. Гърците са твърдо уверени, че турското съществуване в Европа е за тях необходимо до онова време, дорде се не укрепи гръцката народност в Тракия и Македония, т. е. дорде панелинската пропаганда не свърши сичките свои предначертания. Разбира се, че за благоразумните хора тия ч и с т о г р ъ ц к и принципи са безобразно смешни.

Ако гръцката пропаганда да не е могла да извърши своите планове в продължението на последните две столетия, когато гръцките фанариоти имаха в ръцете си огромни средства и когато славянските народности дремеа в голямо невежество, то за съвременните голаци не трябва и да се говори. Самите факти ни доказват, че днеш-

ните панелински пропаганди произвеждат между своите слушатели не почитание и не уважение, а дълбока ненавист и отчаяно презрение. Днешното турско-гръцко приятелство усили още повече тая ненавист и това презрение. Кой е крив?

Ако гърците да би били умни хора, то тия би залегнали за благосъстоянието на своята малка земица и не би харчили такива громадни суми за различни безцелни пропаганди и за всякакви безумия. Но и безумието има свои граждански права. Ако да не би съществувало на тоя свят безумие, то гърците не би били вече гърци и човечеството не би робувало на различни деспоти. И така, българо-гръцкото споразумение е станало почти невъзможно. Българите имат дело с различни фантасти, с безумни фанфарони и с празни глави, които не земат от дума, които не слушат здравият разум и които презират всяка една истина.

В последното време почти сичките гърци (даже и самите Христови апостоли) са станали турски шпиони, които се стараят да открият някакви си измислени от тях самите руски пропаганди, всякакви панславистически апостоли, различни бунтовнически комитети и всевъзможни сръбски агенти. Сяко българско волнение против гръцкото духовенство се счита от гръцките паликариета за бунт против турското правителство; а сяко българско народно стремление се приема за последствие от сръбските бунтовници. Подобни заключения вне ще да срещнете даже и в най-безпристрастните гръцки вестници.

Триестанският вестник «Имера», който се счита за най-безпристрастен, за най-космополитически и за най-човеколюбив гръцки орган, говореше преди малко време, че турското правителство е обязано да отваря очите си и да даде край на руските панславистически пропаганди и на сръбските революционни «безобразия», които в последното време са пустили дълбоки корени по Балканският полуостров и които ще да причинят на империята голямо поражение.

А цариградските ефимериди? — За тия ефимериди и за техните християно-православни разсъждения не трябва и да говори човек. Ако великият бакалин х. Ставри е щял насмалко да стане жертва на руските панслависти,

то под всяка балканска шумка трябва да се потая по някой казак! Другояче се не може. Тряба да кажем и това, че по мнението на великите гръцки патриоти сичките български учители, писатели, богати търговци, по-развити хора и пр., и пр. са руски агенти. Разбира се, че турското шантаво правителство отчасти слуша гръцките съвети и тегли белята към своята собствена глава.

Кажете ни сега, молиме ви се, могат ли българите да дойдат до каквото и да е споразумение с подобни будали? Но нашият брат черногорец говори, че южните славяни се не боят от з а е ш к и ю н а ц и и че тяхното самосъзнание е предтеча за тяхното освобождение. Това казваме и ние. Ако гърците не послушат тласът на истината, то ние не сме им криви. Който е приятел на турците, той не може да бъде наш брат и съюзник. Тряба да кажем и това, че времето наближава вече. Тежко на безумните!

Независимост, г. IV, бр. 11, 29 декември 1873

[И ЙОАКИМ ЩЯЛ ДА АФОРЕСВА!]

Букурещ, 4 януария

Цънцаро-ромейският вестник «Тракия» ни уверява, че негово високопреосвещенство кир Йоаким принадлежи в числото на ония умни и разумни хора, които се раждат твърде рядко и които са създадени от провидението да извършат големи и славни дела. А знаете ли какъв характер имат тия велики и славни дела? По думите на гореказаният вестник кир Йоаким ще да припознае схизмата и ще да продължи буквално действията на кир Антима и като добър христенин, и като добър патриотин, защото в противен случай в. черкова може твърде лесно да изгуби своето първоначално значение и защото вселенските патриархи са obligирани да ръководят по правилата на вселенските събори(?).

Подобна песен пее и безцветната ефимерида «Неологос», която в последното време е захванала да бълва гущери и против своята собствена персона, т. е. против

своите собствени създатели и покровители. «Народът е избрал кир Йоакима единодушно само за това, защото само той е в състояние да продължи значението на схизмата» — говори тоя вестник. Тряба да кажем и това, че освен «Византис» почти сичките други гръцки вестници разделят убежденията на своят полуумен побратим и стараят се от сичкото си сърце да уплашат новоизбраният патриарх и да го накарат да работи по предначертаната от гръцките патриоти програма.

«Ние не смеете ни да помислим, че преосвещени Йоаким ще да постъпи в това отношение против с т р а ш н о т о черковно постановление на великият местен събор, което съставлява неразделна част от нашите догми — говори «Тракия». — Мнозина от привързаниците на патриарха Антима говорят, че кир Йоаким има пълно право да прости кающите се грешници; а ние мислим, че той няма власт да направи това, защото схизмата е плод от цял един черковен събор.»

После това православнейшият вестник се провиква: «Но за нашето нещастие сегашните обстоятелства не представляват вече благоприятни минути за действията на патриархът в тоя смисъл! Защо ние се не възползувахме от благоприятното за нас време през септември 1872 година, което би ни довело до твърде велики резултати?» Не разбираме. Ние би желали по-напред от сичко да знаеме какви са били ония благоприятни за гърците времена? Какви резултати би произлезли от ония щастливи за ромео-фанариотите времена? Най-последно какви са ония препятствия, които не позволяват на гръцките патриоти даже и сега да изпълнят своите цели?

Ние мислим, че гърците направиха почти сичко, щото бяха в състояние да направят и щото им идеше отръпки да направят; а ако резултатите от техните действия са неблагоприятни за в. черкова, то тия резултати са плоди от общественото гръцко мнение и от глупостта на ония отчаяни куфоглавци, които одавна вече са изгубили и последните останки от здравият смисъл и които не знаят ни какво работят, ни какво пишат. За доказателство на нашето заключение ние ще да накараме самият вестник «Тракия» да продължи своите философско-дипломатически разсъждения.

«Ние сме уверени — говори безглавият вестник, — че отец Йоаким се отличава от своите предшественици с това, че той ще да се възползува от благородното свое съревнование към черковата и към народът, който го е възвел на патриаршеският престол, и ще да се постарее за интересите и за спокойствието на Восток(?); а ако е сичкото това така, то той не само че не ще да отмени и а правеното, но още ще да го допълни, като се постарее да обясни пред когото трябва(?) какво е общественото мнение между православните християни(?) и като най-последно изнесе пред светът причините на ония неудоволствия, които произлязоха в последното време за неприкосновеността на схизмата.»

Разбира се, че само гърците са способни да надробят подобна риторическо-полуумна попара. Из сичко се види, че в. «Тракия» е твърдо уверен: 1) че православният и кривославният свят е обязан да уважава общественото мнение само на гърците; 2) че гръцките недоволствия имат голямо значение и извънредна важност за всеки православен християнин. Другояче ние не можеме да си обясниме гореказаните няколко реда. Разбира се, че ние имаме повече право да мислиме противното, защото из нашите уста говорят 6 милиона българи, когато из устата на в. «Тракия» говорят само няколко хиляди цънцири, няколко хиляди «клевети» и няколко хиляди огърчени арнаути.

Да попитаме сега в какъв смисъл отец Йоаким ще да допълни действията на отца Антима? Нима схизмата не е последната граница за споразумението между българите и фанариотите? Ако гърците да би могли да направят на българите още по-големи пакости, то тия не би се замислили и не би се забавили да изпълнят своите цели, но тяхната сила се свършва със схизмата — по-нататък се не може! Ние знаеме вече, че гръцките патриоти се хващаха и за последната сламка, но тая сламка се оказа много поумна от тях и възползува се от техните слабости.

Турско-гръцкото приятелство, което беше измислено от гръцките патриоти с двойна цел, се помина при самото си рождение. По-доле гръцкият вестник говори така: «Ние възлагаме на отца Йоакима големи надежди. Великата черкова обяви в своето време на сичките православни черковни общини, че нейният светейши събор е про-

възгласил схизмата, но за нашето нещастие тия черковни общини не пожелаха да ѝ отговорят и да изпълнят своите обязанности. Това е безпримерен в историята на черковата постъпок.

Православният вселенски патриархат не може вече да гледа равнодушно на закъсняването на гореказаните отговори, защото сичкото това нарушава неговата власт(?) и достойнство. Великата черкова не може да бъде задоволена от ония обяснения, които ѝ дават политико-богословите като например Муравиев. Тряба да кажем и това, че в. черкова никога се не е надеяла да посрещне такова презрително отнашание от страна на оная черкова, която тя е възпитала и отхранила като майка. Кир Йоаким е длъжен да попита гореказаните черкови приемат ли тия схизмата или не.»

Пак гръцки философии! Гръцката черкова е отхранила и възпитала руската, следователно Русия е обязана да преклони колената си даже и пред най-гнуснавите гръцки варварства, които в последното време са се появили в синодът на фанариотската патриархана. И умно, и мило! Ако би православната гръцка черкова приняла един ден мохамеданство, то и руската черкова, която е отхранена и възпитана от ромеите, трябва да направи същото; ако гърците пожелаят да ядат наготово и ако добият воля да станат до един калугери, то руската черкова, която е отхранена и възпитана от византийците, е обязана да им даде по една торба и по няколко души казаки, с които да могат по-лесно да стрижат своето стадо и да отгояват своите дембелски шкембета; най-последно, ако фанариотите добият воля да продадат бога на турците, совестта си на евреите, нравствеността си на циганите, а черковата си на моллите, то руската черкова, която е отхранена и възпитана от ромео-цънцирите, е обязана да одобри техните действия и да благослови техните предприятия!

И така, православните черковни общини са обязани да одобряват фанариотските глупости, защото в противен случай и тия ще да бъдат афоресани от православнейшите дервиши с жълтите чехли и с червените гащи. Идете после това и не одобрявайте разумната пословица, която говори, че «когато господ иска да накаже някого, то по-напред му зема умът».

Дервишки проклетия! Тряба да кажем и това, че

хората не са вече говеда, следователно гръцките проклятия ще да принесат такива също последствия, каквито принесоха и проклятията на папата. Истината се не бои вече от калугерските плашила. Боже мой, и тия дервиши се не срамуват от светът да проклинат невинните и добри християни, които са ги хранили в продължението на толкова столетия като битолски просеци! Гнуснави и безсовестни са тия изроди.

Независимост, г. IV, бр. 12, 5 януари 1874

[ДАЖЕ В. «ПРАВО» Е ЗАПРЕТЕН!]

Букурещ, 11 януари

Из Цариград явяват, че единственият български политически вестник «Право» е запретен от правителството. А по каква причина е запретен тоя полуумен, невинен и безхарактерен вестник? На тоя вопрос е твърде тежко да отговори човек, защото глупостта и своеволният деспотизъм нямат ни свои закони, ни свои постановления. Ако в. «Право» да би се издавал в някое европейско господарство, то правителството на това господарство не би нито знаело, че в държавата му съществува подобен вестник; но в османската империя, особено в последното време, са захванали да стават опасни не само политическите вестници, но аритметиката и алгебрата. Това е положителна истина.

Из множество факти се види, че турското правителство се е завзело със сичките си сили да спре българското развитие и да унищожи даже и ония микроскопически прогресивни български движения, които разхваляше с такова изкуство даже и сам в. «Право» и с които се гордееха сичките наши слабоумни патриоти.

Но ще ли правителството да достигне до своите цели? Ние не вярваме. Секи вече знае, че крайният деспотизъм, своеволията, несправедливостите и наzasлужените преследования биват убийствени не за поданиците, а за самото правителство. Ако правителствата да би били справедливи и ако да би управляли своите поданици буквално

по програмата на ония закони, които са излезли изпод перото на самият народ, т. е. изпод перото на народните представители, то революциите би били невъзможни. За пример ние можеме да покажем Белгия, Швейцария и Холандия.

Но да оставиме това и да продължиме своето обозрение. Ние мислиме, че турското правителство е запретило в. «Право» по две причини: 1) да не прави пропаганда и да не дава съвети на смесените епархии в Тракия и Македония, по които днес стават истиямите; 2) да покаже кому то тряба своята привязаност и своята благонаклонност към в. черкова, т. е. към фанариотите и към техните «чудни» защитници. Другояче ние не можеме да си обясниме гореказаната несправедливост. Гръцките вестници са пълни с попържни, с клевети и със свойствени само на фанариотите кални виражения против българският народ въобще, против българското име и против българското духовенство (това духовенство е припознато от правителството), но на това се не обръща никакво внимание; а на българските вестници се запрещава даже и да бляят! Ние казваме да бляят, защото в. «Турция» и присноблаженото «Право» бяха създадени от самата природа не да проповядат, не да учат и не да разкриват истината, а да мълчат, да хвалят турските реформи, да лъжат, да гъдъличкат турските държавни мъже и да пеят химни на пехлеваните.

И наистина за кой дявол беше запретен в. «Турция»? Ние знаеме твърде добре, че тоя вестник беше полуофициален и че турското правителство го имаше под своето покровителство. Едни говорят, че тоя вестник е бил запретен за това, защото правителството не желало да харчи за безполезни неща («Турция» никога не е имала повече от двете преномеранти); а други ни уверяват, че днешното министерство би желало да унищожи не само сичките български вестници, но и Груевата граматика. Ние имаме достатъчно факти да мислиме, че последното заключение е по-вярно.

И така, Турция напредва, правителството се старее за развитието на своите поданици без изключение, Мидхат паша отваря исляханета и приготвя верноподаници, а г. Михайловски пише проекти за преобразованието на школите. Какво искате повече? Гръцките шар-

латани отиват при министърът на вънкашните дела или при министърът на полицията и разказват му, че българите са русофили, че българските учители са руски пропагандисти, че българските вестници оправят път на казаците, че българското духовенство се моли по черковите си за православният цар и чете молитвите си по московски книги и пр.; а турското правителство, което в последното време е захванало да се бои и от сянката си, слуша своите доброжелатели, изпълнява волята им, плете мрежи за панславизмът и копае гроб на своето съществуване. Разбира се, че сичкото това не е безполезно за българският народ.

Самите турци ще да накарат народът да се увери, че главните негови нещастия произхождат от правителствената глупост и че фанариотските злодейства са плоди от турското съществуване. Правителството знае твърде добре, че българският народ доскоро сваляше сичката вина за своите страдания на фанариотите и че тоя народ още до онзи ден имаше голямо доверие към цариградските реформатори и към ония дипломатически мъже, които в последните няколко години са станали твърде храбри за обещания и твърде скъпи за изпълнения; но то не умея да се възползува от обстоятелствата и да обезпечи своето съществуване барем за няколко десетилетия. Кой му е крив!

Ако правителството да би имало ум и разум, то би се постарало да удовлетвори справедливите требования на българският народ и да унищожи ония недоволствия, които са вредителни за сяко едно правителство. С една дума, ако турското правителство да би било справедливо, то сичката българска ненавист би паднала на шеята на фанариотите. А сега? Сега ще да произлезе противното. С гърците ние нямаме вече нищо общо. Провъзгласяването на схизмата и неотдавнашните фанариотски комедии туриха яка преграда между нази и между гръцките фантазии, следователно правителството, което издаде ферманът и което припозна българската йерархия, трябва да отговаря за сичко, щото и да би се случило в неприятелските лагери.

Ние се известихме из достоверен източник, че в Македония произхождат твърде големи несправедливости и че турските правителствени чиновници накарват народът

насила да се откаже от своята народна йерархия, да припознава и занаяпред фанариотският патриарх за глава на в. черкова и да не слуша руските пропагандисти(?). Разбира се, че с подобни средства се не убиват желанията, стремленията и помышленията на 6-милионен народ.

Българският народ ще да достигне до своите цели даже и в такъв случай, ако против него да би се съединили сичките адски духове; а турските несправедливости и фанариотските хитрости ще да ускорят това време и ще да ни развежат ръцете не за независима йерархия, но за нов политически живот. Големите несправедливости и зверските насилия не унищожават, а ускоряват. За пример ни служи Италия. И така, турското правителство ни хвърга своята ръкавица и накарва ни да оставиме фанариотите и да обърнеме ненавистта си против него. Но както и да е, а нашите отсрещни братия остават без политически вестник и принудени са да четат мъдрите изречения на русчушкият «хавадиш» и сладкозвучните проповеди на високоученият вестник «Едирне».

Турция напредва. Ние би желали да знаем какво мисли в тия критически минути г. Найденов и какви планове крои г. Михайловски. Сиромах г. Найденов! Преди един месец тоя «словесни» господин ни разказваше, че турското правителство е безпристрастно, че днешното министерство е великодушно, че сегашният в. везирин е добронамерен човек, че министърът на вънкашните дела е умен и разсъдителен. А сега? — Сичко се събори от една каприция. Сиромах г. Найденов! Тоя чуден господин кадеше изобилен темян на своите господари и повелители; той възхваляваше до деветъто небе турските реформи и днешните нови закони; той избълва различни нечистотии над ония свещени гробове, пред които се кланя секи честен българин; най-послед той осъди младото поколение и разказа на своите идоли, че това поколение е тръгнало из кривият път и че правителството е длъжно да отваря очите си!

А сега? — Сега тоя сиромах прилича на ония афоресани личности, на които над гробовете няма ни кой да заплаче! Честните и твърдохарактерните патриоти даже и умират с чест и с достойнство; а безцветните, безхарактерните и празноглавците биват смешни и във венчаната си премяна. Такъв е светът. И така, нашите предложения

и нашите заключения захващат да се изпълняват буквално. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че в Турция е вечен само гробът и глупостта; а днешните действия на турското министерство ни доказват още веднъж, че гореказаната глупост е безгранична.

Кажете ни сега: какъв напредок, каква цивилизация и какви човечески преобразования могат да се извършат в онова господарство, в което глупостта, кефът и своеволието играят най-първите роли? Кажете ни сега: каква полза може да очаква народът ни от онова правителство, което няма ни своя глава, ни свой ум, ни свои принципи? Най-после кажете ни сега: трябва ли народът ни да слуша нашите дебели апостоли, които му разказват, че неговото спасение се заключава само в образованието и в просвещението, в школите и в читалищата, в дружествата и в търговията, в книгите и в журналистиката? Какво образование, какъв напредок, каква журналистика! Сичко е лъжа, сичко е лигавщина, всичко е празна фантазия. В Турция не може да просъществува ни «правовската» философия; а ние мечтаеме за науки, за изкуства и за човеческо образование! Кажете ни, че и това не е така.

Независимост, г. IV, бр. 13, 12 януари 1874

[ПРАВИТЕЛСТВОТО СЕ Е ЗАВЗЕЛО ДА НИ ПОМИРИ С ПАТРИАРХЪТ]

Букурещ, 18 януария

И така, нашето честито правителство се е завзело да ни помири с патриархът и да ни направи насила православни християни. Разбира се, че това дело е и чудно, и смешно, и безполезно. Ние можеме да увериме секиго, че гръцко-българското споразумение е немислимо, следователно старанията на правителството ще да останат напразни. Но да оставиме това. Преди няколко години ние изрекохме следующите думи: «Турското правителство няма никакво право да се меша в християнските дела на своите поданици, защото това правителство изповяда друга вяра и защото подобни въпроси по правилата на

православната черква се решават не от Петра и от Павла, а от християнски събор, т. е. от самият народ, който сам по себе си съставлява черква и който има пълно право да изпълни своите желания, ако само тия желания не излизат из постановленията на съборите.

Христос говори, че «дето са се събрали двама верующи в неговото име, там е и той». И така, българо-гръцките несъгласия би могли да се свършат и без вмешателството на турското правителство; българите би добили свое духовенство, своя народна черква и своя йерархия без никакви чужди вмешателства, а гърците би били принудени да се покорят на народната воля и да паднат пред правдата. Ако Русия, Сърбия, Ромъния, Гърция, Черна гора и австрийските сърби са добили свои йерархии без благословението на великите садразами и без елеопомазанието на султанът, то и българите имат същото право. Ако вселенският патриарх е избран за началник на православните християни от сичките православни християни въобще, то ни една черква не би имала право да се управлява от свой собствен синод и да има свое духовенство; а ако народностите имат право да се молят богу на своят собствен език и ако тяхната воля е по-силна от каноническото право на днешните турски чиновници, то и българският народ е направил онова, щото са направили другите.

Кажете ни сега може ли Русия, Сърбия или Ромъния да ни накарат насила да се покориме на фанариотската воля или на турските своеволия, когато и тия сами одавна вече са отърсили еките си от фанариотското благонравие и от турското православие? Ние мислиме, че така наречената в. черква би могла да иска покорност и послушание от православните християни въобще като по-стара само тогава, когато тя би стояла от тях по-високо и в нравствено, и в умствено отношение; а ние видиме, че вселенските патриархи се не отличават от турските чиновници, че фанариотските епископи приличат като две капки вода на турските заптии и че владишките елеопомазаници се не отличават от турските пехлевани.

Молиме ви се да ни кажете, може ли един народ да има уважение и почитание към ония учители и наставници, които са полутурци и полуразвратници? Кой из нас не знае, че фанариотският патриарх, епископите му

и митрополитите му държат в къщата си «развратни» хареми, както и турците? Кой из нас не знае, че гореканите Христови апостоли водят след себе си сякакви о л а н и, млади чубукчии и въоружени сеизи и есакчии? Кой из нас не знае, че Фенер, от Патриккапъс и до Балат, е населен с владишки любовници и с патриаршески деца? Най-после кой из нас не знае, че Христовите апостоли въобще, които са били ръкоположени от фанариотският клир за пари или по други двоесмислени причини, са били по-напред олани на различни паши или на самите старци?

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че подобно духовенство не прави чест не само на в. черкова, но и на православието въобще. И така, ние би желали да знаеме кой ще да бъде онзи синод, който ще да се реши да осъди българските действия и да подаде своя глас за ползата на гореказаното духовенство.

Росия явно никога няма да направи това, защото не ще да й позволи нейното собствено духовенство, което одавна вече е осъдило действията на фанариотите. Тряба да кажем и това, че Росия никога няма да се реши да осъди ония православни християни, които се стараят само да увардят чистотата на православието и да се избавят от ония развратници, които нямат в себе си нищо свято, нищо християнско и нищо честно. И така, честните и благонравните християни не смеят да защитават развратът, пиянството, содомският грях, скотските страсти, османлъкът и башибозукът.

Сърбия така също не смее да осъди българският народ и да одобри действията на турското правителство или на фанариотският клир (това е се едно). Сръбският народ е страдал така също цели столетия под игото на фанариотите, следователно тоя народ е в състояние да оцени българските требования и да защити справедливостта. Безсмъртният юнак Кара Георги е закопал живи няколко души фанариоти, защото тия безчестни изроди са пасли Христовото стадо само за това, за да го предадат на турците и да получат от тях по едно джубе и по един «аферим». Сичкото това е историческа истина, която не може да унищожи ни една съвременна политика. Освен това, Сърбия знае твърде добре какви комедии разиграва фанариотското духовенство в Босна и в Херцеговина и какви

гнусоти бълват против нея гръцките ефимериди, ако православнейшият белградски вестник «Видовдан» и да кади на своите «възлюбени елини» изобилен темян. Умните и дълговидните сърби са се уверили твърде одавна, че славяно-гръцкото братство е немислимо, че гръко-сръбският съюз е невъзможен и че честта и безчестието никога няма да седнат на една столица.

Гръко-турското приятелство е пред очите ни. Колкото за Ромъния, то тая държава и до днес още не може да заборава фанариотските б л а г о д е я н и я, т. е. онова страшно унижение и онова безчовечно робство, под което се е намирал нещастният ромънски народ в продължението на цели столетия. Секи вече знае, че ромънският народ беше обзаван до 1862 година да работи, т. е. да р о б у в а, изключително на фанариотите и на тяхното домочадие. А в. черкова? — Тая черкова одобряваше в пълен смисъл р о б с т в о т о, угнетяваше безчовечно своето словесно стадо, пиеше кръвта на православните християни и употребляваше потът им и благосъстоянието им за освобождението на Гърция. И това е исторически факт, който се не заборава така лесно.

Разбира се, че ако в. черкова е накарвала няколко милиона божии създания да бъдат безусловни робове, то тая черкова няма никакво право да се нарича християнска, защото главната цел на Христа е била да унищожи робството и да въведе равенство между хората. И така, Ромъния не смее да обвини стремленията на българите, защото с това обвинение тя би обвинила и сама себе си. Ако българският народ е обзаван да се повинява на фанариотите, то защо и ромънският народ да не направи същото? Тряба да кажем и това, че ако българите въстават против фанариотите, то тия въстават не за това, че не желаят вече да почитат постановленията на вселенските събори, а защото мислят да увардят първоначалната чистота на Христовата черкова. Освен това, българите желаят да увардят народността си от посегателството на гърците и от заразата на панелинските пропаганди. Кажете ни още веднъж, кой е онзи синод, който би се решил да припознае схизмата или да накара българският народ да предаде изново своята съдба в ръцете на фанариотите?

Да поговорим сега за действията на турското прави-

телство, за което в началото на тая статия ние казахме вече няколко думи. Днешните действия на това правителство ни доказват последни път, че турските държавни мъже нямат свой мозък и че техните глави са пълни с буза. Кажете ни, молиме ви се, за кой дявол се издаде ферманът, когато правителството е имало намерение да разиграва с българският народ такава глупава комедия? Нека ни бъде позволено да отговорим на тоя вопрос със следующите няколко думи: «Турското правителство е издало ферманът, без да мисли за неговите последствия, а сега ще да го измени или да го унищожи по същата причина.» «Нито е знаел накъде отива, нито знае защо се връща» — казва българската поговорка. Но щат ли фанариотите да достигнат своите цели даже и в такъв случай, ако между тях и българският събор се извърши желаното от тяхната страна спогождение? Ние не вярваме. «На сила спасение не бива», защото «сяка сила е само за време». Българският народ се не плаши вече ни от фанариотските проклетия, ни от правителствените башибозукчелъци.

Независимост, г. IV, бр. 14, 19 януари 1874

[САМ БОГ — В АРЕНДА У ФАНАРИОТИТЕ]

Букурещ, 25 януария

Из Цариград ни пишат, че турското правителство се е завзело да затули устата на българският народ и да го накара насила да се откаже от своето име, от своята народност и от своето бъдеще и да се подчини изново на фанариотите, които имат канонически и исторически права да владеят и да глобят светът и които в последното време са заслужили твърде много на своите господари. Това мнение повгаря и гръцкият вестник «Имера». По мнението на тоя вестник гръцката народност на Балканският полуостров е разсадница на образованието и главна разпространителница на необходимият прогрес, следователно турското правителство никога няма да унизи тая полезна народност и да даде

първото място (?) на варваризмът. «Ако гръцкият ум и гръцката образованост бъдат ограничени — говори тоя вестник, — то османската империя ще да отстъпи стотина крачки назад.»

Сичкото това ни накарва да попитаме честният гръцки вестник какъв характер има онова всемогъщо образование и онзи необходим прогрес, които се разсаждат и разпространяват от гръцките мъдреци? Ако питате нази, то ние ще да кажем, че гръцкото образование и елинският прогрес принасят на българското и на турското население не животворяща полза, а положителна вреда. Ако да не би било гръцкото учение, т. е. ония стари елински философии, които са заприличали още преди няколко столетия на съдрана дреха или на празен човал, то учениците из гръцките школи би приличали колко-годе на хора и не би мислили с петите. Доказателства имаме цели хиляди. Българските писатели, които са излезли из гръцките школи, са пред очите ни. Съвременната наука се основава изключително на истината, следователно за нея са смешни и ненужни схоластическите красноречия на елинските мъдреци и хитросплетените фрази на византийските идиоти. Секи из нас види твърде ясно, че нашите учени и полуучени мъже куцат и с двата крака; а сичкото това произлиза от туй, че българските мозъци са се намирали дълго време под покровителството на гръцката наука и че мнозина от тия учени са извелик своето образование из схоластическите изречения на византийските оратори.

Истинната наука и истинното образование не търпят подобни идиотизми и нямат нищо общо с празнозвонните фрази. Нека ни бъде позволено да кажем и това, че дорде българите не изчистят умовете си от византийската плява и дорде не забравят «великите» изречения на елинските мъдреци, то истинната наука и положителното знание няма да намерят място в главите им. Българите, които са млад и честен народ, са длъжни да вървят напред и да изучават съвременните науки, които не наричат никого «варварин» и които нямат нищо общо със старите и никому непотребни хасъри. Една добре написана математическа книга или една добре изложена аритметика ще да принесат на човечеството повече полза, нежели сичките

гръцки класици без изключение. Нашите убеждения са такива.

Да видим сега какъв е гръцкият прогрес, когато разпространяват елинските философи и без когото не може да съществува ни българският народ, ни турската империя. Истинно честните и нелицемерните хора са се убедили много одавна, че гръкът е най-разваленият и най-калпавият спекулатор под ясното небе. Един от ангелизките вестници преди малко време обвиняваше своето правителство за това, че то е помагало някога си на гръците да се освободят, а с това им е дало средства да правят по светът всевъзможни пакости и шарлатанства. Тоя същи вестник говореше, че ако различни европейски господарства гонят из земите си евреите за техните не твърде честни търговски спекулации, то тия господарства би трябало по-напред да изгонят гръците, които са по-безчестни и по-вредителни за сяко едно господарство.

Немският естествоизпитател Цимерман говори, че «гръците са развален и безполезен народ. Тия нямат ни възвишени стремления, ни човеческо благородство. Единствената им цел е да спечелят през животът си повече пари. Тия се занимават само с търговия, из която извличат полза с всевъзможни средства. В сичките им действия ние видиме само хитрост и желание да се възползват от чуждото имане. Приятелството, човеколюбието, семейните привязаности и родството падат в ония случаи, ако гръкът мисли да се обогати чрез тях. Разбира се, че ако гръкът се занимава само с търговия и ако неговата глава е заета постоянно само с мисълта да се обогати на чужда сметка, то у сичкото днешно гръцко поколение са се отразили неблагоприятни черти и на самите негови физиономии, чегато природата им е турила неизгладима дамба. Тряба да кажем и това, че гръкът е станал такъв не под турското робство. Виращението *rupica fides* (гръцка невярност) е станало пословица още във времето на Троянската война. Още и множество други факти ни доказват, че гръцката нравственост е пострадала не от турското робство.»

Ако питате нази, то ние мислиме, че гръците са станали такива по две причини. Първо, секи вече знае, че у богатите спекуланти се появява наклонност да започват и да владеят над другите, които са им дали средства да разбогатееят и да добият първенство. Гръците,

които почти сякога са се хранили от чуждият пот чрез своята материална и духовна търговия, са се старали още от пативека да бъдат господари и повелители на сичките други народи и народности, които са живели близо до тях. Разбира се, че за да изпълнят своите желания, гръците са били длъжни по-напред от сичко да имат материална сила, т. е. да имат народ и многочислени войници; а ние знаем и из историята, и из съвременната статистика, че числото на гръцкото население почти никога не е достигало до два милиона души.

И така, материална военна сила гръците никога не са имали; а сичкото това ги е накарало да употребят друго оръжие, което у другите народи и народности би се нарекло «подлост», а у тях се нарича «нравствено». Тия са употребявали против своите неприятели подкупи, миро, тайни убийства, отрова, калугерски камилавки, интриги, осветена водица, елинската философия и пр. Православието е било почти сякога монопол в ръцете на гръцкият народ, а сам бог се е намирал в аренда у гръцкото духовенство. Второ, секи умен и разумен човек ще да се съгласи с нази, че гръците разваля твърде много и тяхната староелинска история, т. е. ония баснословни приказници, басни и предания за златните времена на Гърция, които развиват тяхното въображение и които ги накарват да не гледат на своята дрипава черга, а да мечтаят за Мохамедовият рай.

«Гръкът и до днес още нарича другите народи и народности «варвари», ако той и да не стои по-високо в своето образование от африканските негри» — говори Цимерман. Тоя народ е достоен за съжеление. Един ангелизски пътешественик говори, че гръците продават различни лъжовни литературни, номезматически и скулптурни паметници, които уж били открити в Атина, в Спарта или на Света гора; но той не е обърнал своето внимание на духовната гръцка търговия, която е по-гнуснава и от самата гнусота. «Тия глупци нямат уважение ни към своята преминала слава, каквото въобще имат живите хора към гробовете на своите деди и прадеди» — говори тоя пътешественик. Това е вярно. И тия хора се не срамуват да се наричат просветители на невежественото човечество и разпространители на човеческият прогрес!

И така, от гръците ние не можеме да се научиме нищо

друго освен морален и материален разврат. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че гърците са такава една зараза, от която трябва да бяга всеки честен човек, сяка неразвалена народност и сяко чисто същество. Тряба да кажем и това, че българският народ, както и другите народи и народности (т. е. сърбите, русите и ромъните), одавна вече е оценил нашите заключения и решил се е от сичкото си сърце и душа да се избави от тия нравствени уроди.

Днешната гръко-българска борба не заключава в себе си нито религиозен, нито черковен характер. Тая борба е чисто човеческа. Тука се бори честността против безчестието, правдата против неправдата, напредокът против фантазията, свободата против фанатизмът и човечеството против варваризмът. А чия ще да бъде победата? Тая победа одавна вече принадлежи на българите. Но ние казахме, че човечеството се бори с варваризмът, а това наше изражение трябва да се потвърди фактически. Гърците, които нямат никакво понятие ни за съвременната наука, ни за човеческата честност, ни за понятията на съвременното човечество, и до днес още наричат «варвари» ония народи и народности, които стоят милион пъти повисоко от тях и които одавна вече гледат на «бедните гърци» като на нещастни идиоти. Разбира се, че и сумашедшият има някое право да иска от човечеството какво-годе съчувствие.

Ето какви са знаменитите цивилизатори и славни прогресисти, които са назначени от самото «провидение» да просветят Балканският полуостров и да спасят османската империя от варварското наводнение. Сиромаси гърци! Техните шарлатанства са се прославили по сичкият свят и никой вече няма към тях доверие. Един немски писател говореше преди малко време, че турците са много по-честни, по-добри и по-човеколюбиви от наследниците на Демостена и на Ивана Златоусти. Разбира се, че и това е свята истина. Кажете ни сега може ли да очаква човек каква-годе прогресивна полза от подобни личности?

Независимост, г. IV, бр. 15, 27 януари 1874

[МЕЖДУ СРЪБСКИЯТ И БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД СЪЩЕСТВУВА БРАТСКА ЛЮБОВ]

Букурещ, 1 февруария

Отвореното писмо до г-на Мариновича, което беше подписано от «Македонската дружина» и което беше напечатано във в. «Право» преди няколко недели, е накарало няколко сръбски и немски вестници да подадат своя глас и да изкажат своето мнение за досегашната сръбска политика и за действията на нашите цариградски дипломати. Така например еврейският вестник «Pest. Lloyd», който излиза в Пеща и който се нарича «бранител на Австро-маджарската държава», ни разказва, че гореказаното писмо е ударило на сръбската политика голяма плесница и че, от една страна, България, а, от друга, Черна гора ще да накарат това малко господарство да бъде малко по-мирно и да напусне своите досегашни мечти.

А знаете ли какви са тия мечти? — По мнението на пешанският вестник българите и черногорците никога няма да дозволят на Сърбия да освободи Балканският полуостров. «Това писмо — говори «Pest. Lloyd» — е за нас драгоценен документ, който ни показва не само отношенията на България към Сърбия, но и безуспешните стремления на Ристичевите пропаганди.» Из сичкото това «израилският» вестник заключава, че сърбо-българският съюз е чиста фантазия и че тоя съюз намира място само в главите на белгардските дипломати. Разбира се, че заключенията на пешанският вестник са и неоснователни, и невежествени. Ние сме в състояние да приведем няколко хиляди факти, че сърбо-българският съюз е и естествен, и желателен, и искренен, и необходим, че тоя съюз е съществувал, съществува и ще да съществува и че честните и благоразумните сърби и българи почти никога не са мислили противното.

И така, ония обвинения, които се товарят на гърбът на сръбските дипломати, нямат никаква правдоподобност. И ние имаме право да обвиняваме сръбските господарствени мъже, но не за това, че тия са работили досега в България, т. е. не за това, че тия са разпространявали революционни понятия по Балканският полуостров, а

за това, че тия са работили твърде малко или че тия съвсем не са работили. Това е факт. Даже и самият крагуевачки вестник «Јавност», когото ни един смъртни не може да нарече орган на «което и да е правителство», говори за гореказаните комедии така: «Ние не сме познати ни с една сръбска пропаганда, която би работила в българските предели. Напротив, ние знаеме позитивно, че между сръбският и българският народ съществува братска любов; ние знаеме, че тия два народа нямат между себе си никакви неспоразумения (тия не щат да знаят нито за великите Симеони и Асени, нито за още по-великите Душани и Немани); ние знаеме, че и двата народа гледат само на турците — особено на турското правителство и на неговите золумчари — като на свои неприятели; най-после ние знаеме, че както сърбите, така и българите мислят, че тяхното взаимно освобождение зависи само от тяхното братско споразумение и от техните взаимни действия.

И така, между самите народи не съществуват ни неспоразумения за това, на кое място ще да се намират границите на «българското» или на «сръбското» царства. «Подобни вопросы се се решават — продължава той вестник — в кабинетите.» «Тоя вопрос ще да се реши после освобождението на тия две народности изпод турското иго пожеланието на самият народ.» «Ако ние да би знаели — продължава «Јавност», — че по-напредното наше правителство е работило барем що-годе в оная смисъл, за която говорят нашите братия българи, то и ние би го осъдили; но без факти и без причини ние нямаме никакво право да критикуваме неговите действия.»

Новосадският вестник «Застава», когото така също ние нямаме право да заподозрime в пристрастие, говори така: «Ние не вярваме, че г. Ристич е имал намерение да се възползува от българските слабости и да постигне някакви си цели.» «Сичката негова дипломатия се е ограничила с Мали Зворник.» По-доле тоя вестник говори, че българите са дотолкова многобройни, а местоположението на България е до такава степен замечателно, щото тия никога не трябва ни да помислят, че Сърбия ще да ги погълне. Ако Сърбия добие морално първенство между другите християнски племена във времето на освобождението, то това първенство не може да се продължи

дълго време, защото сяко славянско племе търси свобода и равенство. «Природно и необходимо е — говори тоя вестник, — щото Сърбия да захване първа това важно дело и да подаде ръката си на другите.»

Дето хората се стремят да добият свобода и равенство, там не може ни да се помисли за различни покорявания и за различни първенства и преимущества. После сичкото това «Застава» се чуди защо именно в. «Право» да напечата това чудно писмо. На тоя вопрос отговаря пак в. «Јавност». Ето неговите думи: «Ние не вярваме ни на в. «Право», ни на цариградските дружества и мислиме, че това писмо е написано и напечатано само за това, за да се препоръчи «някой» или «някои» на турското правителство. Колкото за българските цариградски «добродетелни» и «македонски» дружини, то ние ще да кажеме, че и на тях гледаме като на празна играчка в ръцете на дебелешкембестите чорбаджии и на полуобразованите европейски цивилизатори. В сегашно време в България може да има смисъл само такова едно дружество, което би приготвило въстание за българското освобождение.»

«Истина е — продължава тоя вестник, — че и у нас (в Сърбия) съществуват такива книжевници, възпитаници на известната московска школа, които ги има и у българите, които би желали да посърбят сичкият свят (както другите би желали да го побългарят). Такъв е у нас познатият «спасител» г. Милош Милоевич, който е бърхтал доста време главата си да намери сърби даже и там, дето тия никак не могат да бъдат. Освен него ние не познаваме такива сърби, които би ненавиждали сяко българско нещо «така фанатически». Тряба да кажеме и това, че Милоевич ненавижда не само българите, но и сичко, щото е умно (било то сръбско, било българско); но в Сърбия одавна вече не обръщат на него никакво внимание.» (Даже и докторите из лудницата? — Р.) «Образованите и честните сърби са противни на сяка една безцелна пропаганда.»

Сичкото това ни дава повод да изкажеме и ние своето убеждение за това твърде вредително и за българите, и за сърбите дело. Ние позитивно знаеме, че ни едно сръбско министерство не е принимало участие в действията на Милоша Милоевича. Главните апостоли на тоя «спаси-

тел» са двама македонски българи, няколко души цънци и двама-трима сиромаси учители, които търсят своята прехрана. Това е положителна истина, която ние сме чули от едно съвсем безпристрастно лице. А какво се върши в Македония и какъв характер имат по тия места сръбските пропаганди, ние не знаем; знаем само това, че нашите цариградски дипломати имат обичай да се оплакват от секиго и при секиго освен от върховното турско правителство, което тия обикновено наричат «справедливо, честито, благоразумно» и пр. и от което очакват златни гори. Разбира се, че сичкото това, според както говори и в. «Јавност», не е нищо друго освен раболепство, дипломатически съображения, лъжи и съвсем безполезно унижение.

Честните, благоразумните, искрените и здравомислящите хора говорят и работят съвсем другояче. Ние не познаваме нито един честен и истинен българин, който да бъде искрен приятел на турците и който да се не съзнава, че единственото спасение на южните славяни се заключава в тяхното взаимно братство и в тяхното «безпристрастно», «нелицемерно», «искрено» и «без задни мисли» споразумение. И така, ако Сърбия има свои милоши милоевичи, то и България има свои балабановци, но ни един здравомислящ човек не може да каже, че Балабанов представлява българският народ или че Милош Милоевич е изпълнител на сръбската воля. Освен това, плановите на Милоша Милоевича са плоди от болен ум и от развалено въображение.

Ако гърците в темните времена не са могли да огърчат българският народ със своите богатства и със своите морални и материални средства, то 80-те жълтици и идиотическите книжа на Милоша Милоевича няма да осърбят ни неговият най-първи апостол, т. е. г-на Визанкова. Визанков и други лъжат Милоевича така също, както нашите цариградски мъдреци лъжат турското правителство. И така, наместо да седне и да помислиме за своята свобода и за своето бъдеще, ние сме се завзели да гоиме ветровете и да гъдъличкаме самолюбието на нашите неприятели. Сичкото това е и безсовестно, и гнуснаво, и вредително...

Както Турция, така и Австрия се подпират не на своите собствени тояги, а на тоягите на различни милоевчев-

ци, балабановци, сапуновци, поповичевци и т. д. По нашето мнение секи един южни славянин, бил той сърбин, бил българин, е длъжен да посвети сичките свои телесни и умствени сили против турското могъщество и против австрийските хитрости, ако само той има намерение да бъде човек и да живее самостоятелно. Секи, който мисли и работи противното, е предател на отечеството си и на народът си. Кой може да ни докаже, че и Милоевич не е сляпо орудие на някоя чужда политика? Но за тия дела ние мислиме да поговориме други път малко по-пространно.

Независимост, г. IV, бр. 16, 2 февруари 1874

[КОТКАТА И МИШКАТА НЕ МОГАТ ДА БЪДАТ БРАТИЯ И СЪЮЗНИЦИ]

Букурещ, 8 февруария

Из цариградската дописка нашите приятели ще да видят, че неприятелите на народът ни и на народността ни са захванали да употребяват против българският народ и такива средства, каквито не би употребила и самата подлост. Из сичко се види, че нашите честити елини са изгубили и последната своя честност и че техните сегашни действия ще да оставят в историята още една черна и кална страница. Разбира се, че и българският народ е в състояние вече да оцени заслугите на своите едновърни братия и че ще да им върне почти сичко по заслугите.

Секиму е вече позната х. Ставревата работа и гръцкото участие в тая работа; секиму е вече познато, че двајсет и един българин са изпроводени в Деари Бекир чрез гръцките гнуснави интриги; най-после секиму е вече известно, че гърците отдавна вече имат голяма наклонност да употребяват против своите неприятели фанариотски средства в сяко едно отношение. С подобна цел е напечатана и оная прокламация към българският народ, за която говори дописникът ни. Ако ние да би живели с някое будно, умно и енергическо правителство, то гръц-

ките подлости би се открили одавна и виновниците би били наказани по заслугите им; но в Турция съществуват такъв хаос и такива безредици, чрез последствията на които почти сякога страдаят невинните, а блаженствуват виновните.

Някои стамболии ни уверяват, че шпионствата и предателствата играят в Цариград големи роли и че шпионите са довели своя занаят до голямо съвършенство. Ние не вярваме. «Какъвто е народът, такова е и правителството му; а каквото е правителството, такива са и шпионите му.» В османската империя заслужават уважение само дембелите, лъжците, делиите и идиотите. Но както и да е, а ножът е потънал вече до кокалът и българинът е принуден да трепне и да се пробуди.

Но тука ние сме длъжни да предложиме на нашите едновярни братия два вопроса: 1) Мислят ли тия, че техните гнусотии ще да принесат полза на елинският народ и че ще да накарат българите да напуснат своите народни стремления за кефът на беломорските клевети? 2) Мислят ли тия, че българският народ ще да остане равнодушен към своите злодеи, които одавна вече са заслужили неговата ненавист? Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че колкото е по-силно нападението, толкова е по-силна и отбраната.

Притесненията, несправедливостите и безчовечието са в състояние да възкресят и най-заспалият народ и да му вдъхнат енергия и постоянство. И така, гръцките свирепства и турските зверства ще да бъдат за нас твърде полезни. Когато пишехме тая статия, то получихме «Видовдан» и прочетохме неговата цариградска дописка, в която се говори за гореказаната прокламация така: «Турските власти са конфискували прокламацията и затворили са множество българи.»

«Известно е вече — продължава дописникът, — че тиранските правителства изнамерват подобни «прокламации» само за това, за да могат да опропастват народът. Аз никога не мога да повярвам, че тая прокламация е написана от някой български родолюбец. Секи българин знае, че днешното време е неблагоприятно за подобни предприятия. Ето защо аз би желал да посъветовам турците да се умират. Частни въстания никога вече няма да се случат на Балканският полуостров. Самите обстоя-

телства, които ние видиме почти секи ден пред очите си, са излечили сичките християнски поданици на султанът и накарали са ги да изменят характера на своите действия, които досега са били полезни само за османлиите. Отсега нататък тия християни ще да бъдат мирни и ще да чакат; а когато дойде краят на това мълчание, то от техният глас ще да проехти сичкият Балкански полуостров. Българите не са вече такива, каквито бяха в 1841 г. Тия са извлекли голяма полза от своето прошедше.»

Сичкото това е ясно като ден. Българският народ направи вече няколко опита и увери се, че неговата революция трябва да приеме съвсем друг характер. Но да оставим това и да попитаме цариградският дописник на «Видовдан»: мисли ли той, че сичките християнски поданици на султанът разделят неговите убеждения? Мисли ли той, че между тия християни е възможно да се въведе братско и нелицемерно споразумение? Най-после мисли ли той, че гърците ще да ни подадат когато и да е ръката си против общите наши неприятели? Ние ще да отговорим на тия три вопроса отрицателно. Гърците са опропастили преди няколко столетия нашето политическо съществуване само за това, защото Балканският полуостров е бил тесен и за двете народности. Това се тия стараят да направят и сега.

И така, славянските племена не могат да живеят в една къща с гърците. Това е доказано още преди няколко столетия. Руският историк Гилфердинг говори, че славяно-гръцката борба ще да се свърши само тогава, когато на Балканският полуостров останат или само славяните, или само гърците. Тоя историк мисли, че българите ще да останат победители и че гръцкото правителство ще да се ограничи само със собствена Гърция, с Тесалия и Епир, с островите и малоазиатските брегове, т. е. само с ония страни, които са населени с гърци. Господарствата се не съставляват от камъни. Но гърците ни разказват, че техните исторически права се простират до Стара планина, до Ниш, до Босна и до Черно море и че тия крайове трябва да бъдат техни. Намират се и такива фанатици, които уверяват светът, че на Балканският полуостров не съществуват нито българи, нито славяни и че главните славянски апостоли, които защищават някакъв си български вопрос, са руси, казаки и московски славянофили.

Ние мислиме, че сичкото това е твърде добре познато на «видовдановият» дописник.

Питане е сега: можеме ли ние да пожертвоваме своята народност и своето име за кефът на гръцките патриоти и за бъдещото величие на Византийската империя? Можеме ли ние да се споразумеем с ония отчаяни глупци, които не припознават даже ни съществуването на българският народ? Най-после можеме ли ние да имаме каквото и да е доверие към ония исторически шарлатани, които ни са направили досега такива пакости, които са опропастили прешедшето ни, които са пили в продължението на толкова столетия кръвта ни и които и до днес още ядат телата ни? Секи безпристрастен човек трябва да ни каже, че ние сме длъжни да прекратиме сяко едно сношение с тия хора и да залегнеме за своето бъдеще сами. Котката и мишката не могат да бъдат братия и съюзници.

Истина е, че сърбите нямат такива тесни сношения с гърците и че тия никога не могат да имат с тях такава борба, каквато са принудени да издържат българите; но тия имат пред очите си маджарите, които в сяко едно отношение приличат на «видовдановите» елини освен в хитростта, в подлостта и във фанариотството. Маджаринът е фанатик, тиранин и твърде често злодей, но той няма оная врождена подлост и онова историческо шарлатанство, което имат наследниците на Византийската империя.

Из сичкото това нашите славянски братия трябва да си съставят понятие, че ние сме длъжни колкото се може по-скоро да отърсиме еките си от гръцкото, т. е. от ортодоксалното, братство и да работим за своето бъдещо щастие сами, без да търсим тяхното съдействие и без да полагаме надежда на тяхната помощ и съчувствие.

Освен това ние трябва да се вардиме от тях така също, както се вардиме и от най-яроствните наши противници и гонители. Гръкът не може да бъде искрен приятел на славянските племена, както не може да им бъде приятел и турчинът. Преди няколко години един от руските дипломати говореше в един вестник, че славянските племена не трябва да имат с гърците нищо общо, ако тия не желаят да бъдат предадени, продадени и погазени. Разбира се, че тоя човек е познавал нашите братия гърци по-добре и от нас. Провъзгласяването на схизмата, псувните на

гръцките вестници против българският народ, подлостите на гръцките паликариета в Тракия и Македония, днешните действия на Фенер, хаджи Ставревата работа и пр., и пр. ни доказаха последен път, че чежду славянинът и гръкът зеят големи пропасти. А днешните прокламации? Из горензложените факти ние сме длъжни да извлечем твърде поучителни резултати.

Както сърбите, така и българите са длъжни да премерят своите собствени сили, да се споразумеят между себе си и да дадат край на ония гръко-турски злодейства, които се повтарят почти ежедневно. Славянските племена трябва да работят по-скоро.

Да кажеме сега няколко думи и за нашите братия българи. Сяка една прокламация, която би се появила в сегашно време и която би съветовала българският народ да въстане и да търси своите права, е произлязла изпод перото на нашите неприятели. Не лъжете се, братия! Приготовлявайте се и мълчете. Скривайте своите действия от гърците, които твърде лесно могат да ви опропасть. Когато настане времето и когато удари часът, то народът ни ще въстане без прокламации. Частните въстания и хайдушките чети са вече безполезни. Ние сме длъжни или да въстанем сички заедно, или да чакаме по-добри и пощастливи минути. Пропагандирайте, съветовайте се, споразумявайте се, търсете помощ, но не въставайте един без други. Българската революция трябва да бъде революция на сичкият Балкански полуостров. Без споразумение със Сърбия, с Ромъния, с Черна гора (даже и с Русия) ние твърде тежко ще да достигнем до своите цели. Вардете се от гърците!

Независимост, г. IV, бр. 17, 9 февруари 1874

[ЕКЗАРХИЯТА И «ОБСТОЯТЕЛСТВАТА»]

Букурещ, 15 февруария

В българското отделение на «Левант Таймс» е поместена една твърде дипломатическа статия под заглавие «Българската йерархия», из която се види, че нашите

екзархални дела са се пообъркали не за това, че турското правителство е неблагоприятно разположено към българският народ, а за това, че в тия дела са «се умешали трети лица, на които съставлението на екзархията нанася смъртен удар».

«Нареждането на всяка обществена работа е подчинено на особені обстоятелства, т. е. това нареждане става тутакси или се отлага на неопределено време, ако обстоятелствата бъдат приятни или неприятни на обществената работа» — говори българското отделение на «Левант Таймс». Не разбираме! Какви са тия обстоятелства? Кой ръководи тия обстоятелства? По каква причина се появяват тия обстоятелства? «Екзархията се състави по справедливите чувства на царят — продължава горнята статия. — А ако нейните работи не отиват така, както би желали ние, то трябва да търсиме причината на това в несгодата на обстоятелствата.» Пак не разбираме! Султанът е благосклонен към българският народ, екзархията е припозната от него официално, а обстоятелствата му не позволяват да удовлетвори своите «справедливи чувства»!

Секи, който прочете тия редове, трябва да се съгласи с нази, че тия обстоятелства трябва да са с някоя страшна адска сила, пред която падат даже и «справедливите чувства» на султанът. Другояче ние не можеме да си обясним гореприведените редове.

По-долу българското отделение на «Левант Таймс» ни открива и това твърде темно дело. «Цариградското правителство — говори авторът, — което припознава българската черкова като самостоятелно и свършено нещо в държавата си, даде най-убедителното доказателство за своята добра воля, че ще да я защитава и поддържа против секиго; но за зла чест непрестанните оплаквания на патриаршията и на някои сили (?), които се интересират с въпросът, възпряха, временно разумява се, действията на правителството.» И така, царското правителство няма нито свой ум, нито свой разум, нито своя собствена воля, нито своя честност, нито своя самостоятелност, т. е. и то е станало роб на обстоятелствата.

Ето де се заключава най-главното зло, което ще да доведе турското правителство до критически минути и

което ще да даде край и на самата империя. Ако турското правителство се е решило да потъпче волята на седем милиона народ за благосъстоянието на фанариотският патриарх или за кефът на някоя европейска сила, то секи из нас трябва да се убеди, че както моралната, така и материалната сила на В. порта се намира в просешко състояние. Когато едно господарство няма своя сила и свой ум, то то се люлее от всяка една плесница, която му се дава от Петра или от Павла.

Множество факти ни доказват, че в Турция владее не султанът и не В. порта, а европейските държави, които гледат на османската империя като на млечна крава, от която може да се ползува секи един умен и разумен човек. Ние не знаем кои са ония европейски държави, които препятствуват на турското правителство да изпълни своите «справедливи чувства», но в състояние сме почти сякога да докажеме на нашите читатели, че ни една от тия сили не действа за интересите на турската империя. Секи гледа за своята черга и за своята паница. Ако католическите държави (Австро-Унгария, Франция и Испания) съветоват В. порта да не удовлетворява българските требования, то тия съвети произхождат не от тяхната искрена любов към Портата и не чрез страхът от несъществуващият панславизъм, а за своите интереси.

Из Цариград ни явяват, че няколко села от Солунското окружие са се решили да приемат уния и че българският епископ Нил, който беше изпроводен в Солун от екзархията да прегледа състоянието на тамошните умове, е припознал вече върховната власт на папата. Ето какво желаят католическите държави.

От друга страна стои Русия. Мнозина ни уверяват, че Русия употребява сичките си сили да удържи значението на фанариотският патриарх и да ограничи правата на българската йерархия. Разбира се, че ако е сичкото това истина, то и руските действия произхождат не от платоническата любов към Портата и не чрез немислимото руско доброжелателство на султанът. Ние смело можеме да кажем, че Русия поддържа българо-гръцката борба само за това, защото тая борба е полезна и необходима на самите славянски племена. Русия познава положението и духът на южните славяни много по-добре, нежели турските министерства и господарствените

чиновници на В. порта въобще, следователно тя твърде добре знае, че гръко-българското споразумение е немислимо и че българският народ рано или късно ще да достигне до своите цели.

Даже и българското отделение на «Левант Таймс» се съзнава, че само ония обществени постановления са сигурни и дълготрайни, които са се родили после дълги и жестоки борби. «Ако правителството да би удовлетворило нашите желания преди няколко години — говори тоя вестник, — то нашата йерархия одавна вече би изгубила своето значение.» Това заключение е вярно. И наистина, ако турското правителство да би удовлетворило черковните нужди на българският народ, то българските дела не би приняли днешното свое положение, т. е. българският черковен вопрос не би можал така скоро да приеме политичен и народен характер и да излезе из своята черковна мантия.

Колкото за Англия — която има големи наклонности да се меша в турските дела и да води турските умове, — ние ще да кажем само това, че у евреинът не съществува ни приятелство, ни братство, ни човеколюбие. Ако Англия да би знаела, че после падението на турската империя управлението на Балканският полуостров ще да влезе в ръцете на някое по-глупаво и по-безгрижно правителство, то над турските гробове не би капнала нито една сълза. И така, ако е Англия онова обстоятелство, от което се бои самият султан, то това обстоятелство се грижи не за благосъстоянието на османската империя, а за своите кофарчета, игли, американско платно и за своите човеколюбиви проценти. Несъгласията на християнските поданици на султанът гарантират за изразходваните в османската империя ангелизми капитали, следователно българското съединение и освобождение може да бъде твърде опасно. Ето как мислят в Лондон.

Но да оставим европейските «обстоятелства» и да продължим своето обозрение. После няколко оки темян, който се кади от българското отделение на «Левант Таймс» на турското правителство, тоя вестник ни уверява, че царството на своеволията и на несправедливите дела е преминало безвъзвратно и че днешното министерство (което е паднало вече) няма да направи и няма да позволи да се направят каквито и да е насилия против волята на

българският народ. Тоя вестник има достатъчно факти да ни докаже, че българските дела ще да се поправят и че екзархията ще да добие своята сила. «Ако нашите сведения са точни — говори тоя вестник, — то правителственото решение ще да излезе твърде скоро. Министърът на външните дела беше казал завчера, че потребното одобрение ще да се даде тия дни. Търпение прочее.»

За нас, които живееме в свободна земя и които нямаме причини да кадиме темян, т. е. да подмамяме турските министри и да гъделичкаме тяхното самолюбие, гореприведените няколко реда са и чудни, и смешни. Ние твърде добре знаем, че турското правителство никога няма да даде на българският народ доброволно ни най-нищожните правдини, защото сичкото това би било противно на неговите интереси. «А какво трябва да правим ние сега?» — ще да ни попитате вие. — Нашето мнение е изказано още преди няколко години. «На храбрият и бог помага» — казва пословицата. Но преди да свършиме, ние сме длъжни да посъветоваме още веднъж нашите братия българи да се не лъжат и да не слушат ония наши неприятели, които дохождат да ни калесват на чужда сватба и които ни предлагат своето ненужно кумовство. Българите трябва да защищават своето православие и да не излазят из своята досегашна програма. Католицизмът не е помагал никому.

Независимост, г. IV, бр. 18, 16 февруари 1874

[ЗАЩО БЪЛГАРИТЕ ИЗ СОЛУНСКАТА ЕПАРХИЯ ПРИЕХА УНИЯТА?]

Букурещ, 22 февруария

Ония справедливи волнения и ония ожесточени гонения и ненависти, които произхождаха преди няколко години в дунавските страни на България против гръцкото духовенство, се повтарят и в западните български крайове, които по желанието на гръцките учени мъже се наричат М а к е д о н и я. Множество факти ни доказват, че борбата в тия крайове е и по-жестока, и по-енергическа,

и по-силна. Разбира се, че големите притеснения и силните бури изискват големи и силни съпротивления.

И наистина, ние не знаем друга българска или друга православна страна, която да е търпяла от честитите фанариоти и от елинските клефти (пропагандисти) толкова, колкото е търпяла Западна България. Тая нещастна страна се е намирала между няколко огньове. Гръцките пропагандисти одавна вече тровят тамошният народ и убиват го нравствено; арнаутите отнемат имането на селските жители, палят къщата им и убиват ги материално; цънцарските ханджии и чорбаджии, които почти сякога са били гръцки орудия, са довели тоя нещастен край до страшно положение; а агентите на Милоша Милоевича — които би трябало да бъдат апостоли на южнославянското единство и ангели-хранители на беззащитните и полуубиените, т. е. които би трябало да защитават българската народност и българското име от чуждите посегателства — проповядват някакви си ретроградни идеи, сеят раздори, създават въпроси и накарват своите братия и съюзници да изгубят и последният свой характер и да се хвърлят в обятията на южнославянските противници.

«Посланията» на архимандрита Пелагича и «Косовките» на Милоша Милоевича произвеждат отвращение не само на простият и на невинният народ (който говори, че сърбинът е българин, а българинът е сърбин и който няма никакво понятие за фантазиите на г. Милоевича), но и на ония предубеждени личности, които познават и архимандрита Пелагича, и Милоша Милоевича, и г. Визанкова, т. е. живият източник на Милоевичевите премъдрости. А произведенията на тия два идиота са разпръснати по сичките български крайове, защото тия са се раздавали без пари. Но да оставим това.

Ненавистта на българският народ против гръцките безумци е достигнала в западните крайове до такава степен, щото цели села из Солунската област са решили да приемат уния и да се избавят от дълговечните страдания. Разбира се, че ако един невинен, религиозен и търпелив народ, какъвто е българският, се решава да остави своите стари обичаи и своите религиозни обряди и да припознае папата за глава на своето духовенство, то неговите страдания трябва да са твърде големи!

Българското отделение на «Левант Таймс» говори,

че даже и турските чиновници в ония страни работят против българското съединение и «накарват народонаселението да действа и против интересите на турското правителство». «Когато местните власти — говори тоя вестник — заповядаха на дяда Нила да се върне в Цариград, то жителите бяха оскърбени и посъветоваха българският епископ да приеме унията и да ги избави от гръцкият владика.»

Сичкото това е за нас твърде чудно. Ако българите из Солунската епархия приемат унията само за това, за да се избавят от гръците, то за кой дявол беше провъзгласена схизмата? Или гръцките владици, които управляват смесените епархии, са станали и самите схизматици? Ние мислим, че схизмата одавна вече е свалила от българските вратове фанариотското иго и че е турила яка преграда между българският народ и между фанариотското духовенство. Разбира се, че когато патриарх Антим провъзгласи тая нечувана глупост, то той никак не е мислил да прави различие между македонските, тракийските и дунавските българи. С една дума, той обяви за схизматици сичките непокорни свои поданици, които не припознаваха вече неговата власт и които припознаваха екзархията. Какво искаме повече?

Ако гръците считат българското духовенство и българската черкова за схизматически, то тия считат за схизматически и българският народ, който съставлява тая черкова и който припознава своето духовенство, следователно гръцките владици, попове и архимандрити нямат вече никакво право да пасат онова стадо, което са тия отлъчили от своята така наречена ортодоксална черкова и което са тия нарекли еретическо. И така, ако Нил принадлежи в числото на еретическото духовенство и ако народът го приема за свой епископ, то за гръците не остава нищо друго, освен да поядат оная попара, която са тия надробили сами.

Из сичкото това читателите ни ще да видят, че българите нямат нужда да се крият под папската тиара и да употребяват против противниците си вредителни за самата българска народност средства. Секи българин е схизматик, следователно той е отделен вече от фанариотската йерархия и има право да добие свое собствено духовенство. Но множество факти ни доказват, че както гръ-

ците, така и турското правителство употребяват сичките си сили да забаталят схизмата и да умалят нейното значение. Ние одавна вече видиме, че за тая схизма не говори ни един цариградски вестник и че в последното време турското правителство не ѝ дава никакво значение.

А от какво произхожда сичкото това? — Ето от какво. Когато патриархът произнесе схизмата, то негово високо-преосвященство мислеше, че българският народ е дотолкова религиозен, щото той ще да се уплаши от неговите канонически стрели и ще да преклони изново главата си пред дълговечните свои неприятели. Така мислеха и турците. Но работата доби съвсем друг характер.

Схизмата беше приета с голяма радост и българският народ припозна екзархията. Когато фанариотското духовенство и гръцките паликариета видяха, че техните дълговечни мъки и старания паднаха от едно духовение, то прибързаха да изменят своята политика. Патриарх Антим беше свален от патриаршеският престол от ония исти личности, които го накараха да провъзгласи схизмата. Разбира се, че и тая нова гръцка хитрост не принесе на гръцките дипломати желаемите резултати. Освен това, против схизмата въстанаха почти сичките православни черковни йерархии, а особено Русия, от която «ортодоксалните фанариоти» имат големи материални интереси.

Турското правителство, което гледаше на българският черковен вопрос като на поповска кавга, така също беше принудено да се замисли после провъзгласяването на схизмата и после нейните последствия. Тая схизма отдели гърците от българският народ и пред очите на правителството израса шест милиона живи същества, които дъхаха с един дух и които имаха едни цели, едни желания и едни помишления. Сичкото това накара гърците и турците да се съединят, да се целунат и да работят заедно. Турското правителство се отказа да припознае схизмата и пожела да измени своят ферман, който така също, както и схизмата, обезпечава българската народност; но когато срещна такова голямо съпротивление от страната на българският народ, то заповяда да се произведат истребленията, но в това също време повели на своите окръжни началници да действуват против българските интереси. В това също време правителството под различни предложения (революционни комитети, руски пропаганди и пр.)

се постара да изпроводи в заточение около стотина души български учители и възпитатели, които по неговото и по гръцкото мнение раздражавали умовете на българският народ и които произвождат волнения в господарството. Хаджи Ставревата работа е пред очите ни.

Сичките тия трагокомедии убедиха българският народ, че турското правителство и гръцкото духовенство съставляват едно цяло и че българският черковен вопрос ще да бъде решен само тогава, когато българският народ се избави и от турците, и от гърците. Ето какви са ония причини, които са накарали българите из Солунската епархия да приемат унията. Кой е крив? Криво е правителството, което не знае ни какво мисли, ни какво работи. Нашето мнение за това дело е такова. Българският патриарх е длъжен да се държи за схизмата и да не излиза из нейната граница. Гръцкото духовенство няма власт над схизматиците. Колкото за правителството, то това правителство ще да бъде победено само от нашето постоянство и от нашето разумно съединение. «Съединявайте се, не разделяйте се, бъдете постоянни, работете юнашки и вие ще да имате пълен успех» — казват благоразумните хора.

Независимост, г. IV, бр. 19, 23 февруари 1874

[«СВЕТАТА АЛИАНЦИЯ» НА ТРИТЕ МОНАРХА]

Букурещ, 1 март

В Цариград едно време пред вратата на секи един хан е висял тъпан, по който е тъпал секи, който е имал воля да види одабашият. Восточният вопрос прилича като две капки вода на тоя тъпан. И наистина, с тоя вопрос се занимават днес не само «големите ръководители, покровители и благодетели» на човеческият род, но и представителите на ония микроскопически държавици, които са изникнали случайно и които съществуват по неизвестни причини. Да земеме за пример Унгария, която днес се нарича кралевство и която има не само свои

собствени поданици, но и няколко милиона харизани чужди наложници. Тая дрипава държава ни разказва, че Восточният въпрос ще да се реши твърде скоро и че Пеща е обязана да играе при това решение важни роли. Така например самите маджари желаят, щото на това достойно за уважение кралевство да се даде Босна, защото тая страна е била някога си съединена с Кроация, а Кроация днес се намира в таралежките ръкавици на пешанските евреи. Разбира се, че ако Европа не позволи на пешанските херои да осъществят своите желания, то Восточният въпрос няма да се реши и турската империя ще да просъществува още дълго време.

От друга страна пъшка Гърция. Това «велико» господарство желае от сичкото си сърце да види окончателното решение на Восточният въпрос; но в това също време то мисли, че Тракия и Македония трябва да бъдат негови, защото тия земи са принадлежали някога си на Византийската империя, която е била от главата до краката гръцко господарство. Така мислят, така говорят и така пишат нашите велики елини, които са родени на тоя свят само за фантазии. Меморандумът на генерала Игнатиева за восточните дела е произвел между елинските патриоти голямо негодование. На едно място в тоя меморандум се говори, че едно време между Русия и Австрия е съществувал договор да действуват против елинската пропаганда, която е мислила да възобнови обширната Елино-византийска империя.

«Но Австрия, продължава меморандумът, в последните няколко години е излязла като покровителница на панелинските мечти и старала се е да подлее вода на руската восточна политика.» Тия няколко реда са дали повод на гръцките вестници да излязат из себе си и да изсипят цели купове попържни на славянските глави. Един из тия вестници се е решил даже да отвори очите на Австро-Унгария и да ѝ докаже, че руските дипломати нямат човеческа честност. Триестанският гръцки вестник «Имера» говори, че Турция ще да се преобрази и че Восточният въпрос не трябва да се решава. Но да оставим гърците и маджарите да мечтаят за тези дренки и да разгледаме мненията на ония европейски вестници, на които думите имат каква-годе важност за восточните дела.

Австрийските правителствени органи ни уверяват,

че между Русия и Австрия съществува вече пълно споразумение относително восточните дела и че Балканският полуостров отсега нататък ще да добие още един приятел и покровител. Виенският вестник «Монт. Ревю» говори, че Австрия и Русия ще да разпространят европейската цивилизация по Балканският полуостров и че отсега нататък християнските поданици на султанът ще да добият някои и други облекчения. В това също време тоя вестник напада твърде жестоко на Турция и предсказва ѝ лошава последствия.

За падението на в. везирин тоя вестник говори така: «Ние се боиме, че умерената политика на Мехмед Руджи паша във вътрешните дела на империята ще да отстъпи своето място на различни насилия и на всякакви безобразия.» «Монт. Ревю» мисли, че новият в. везирин няма наклонност да уважава справедливите требования на васалните княжества, а от «сичкото това могат да произлязат такива лошава последствия, от които даже и въртослави Мидхат паша е избягвал». «Но както и да е, а отсега нататък Турция не смее вече да прави такива погрешки — продължава виенският вестник. — Досега европейските сили са спасявали тая империя няколко пъти. Това вече няма да бъде.» И така, тоя вестник съветова турските държавни мъже да отварят очите си и да не правят повече глупости.

Подобна песен е захванал да пее и «Neue freie Presse». Тоя вестник ни уверява така също, че Австрия отсега нататък няма вече причини да подпомага турските държавни мъже и да жертвова своите интереси за благосъстоянието на това господарство. В това също време «Presse» говори, че състоянието на турската империя е твърде критическо.

Да видиме сега какво говорят руските вестници. В тия вестници ние не намираме нищо друго освен похвали на днешната австрийска политика и освен желание да се съхранят добрите отношения между тия две господарства на дълго време. «Моск. ведом.» ни уверяват, че Русия не желае да разширява своите граници, че панславизмът е празна мечта и че единствената руска цел е да съхрани своите добри отношения с Австрия. Само «С. Петерб. ведомости» говорят, че Австрия трябва да се погрижи за своите славянски поданици, ако само тя желае да добие

любов и съчувствие в Росия. Разбира се, че за сичките тия разсъждения, предположения, доброжелания, съвети и дипломатически съображения ние не даваме нито една лула тютюн.

Ние мислиме, че австро-руските споразумения не могат да имат за наши никакви други последствия освен положителна вреда. Ако бъде обезпечено съществуването на австрийската империя, то ще да бъде обезпечена и целостта на Турция. Другояче се не може. Ние не вярваме на ония германски вестници, които ни разказват, че от приятелските отношения на трите императора зависи щастието на християните, които населяват Балканският полуостров; ние не вярваме на «Augs. all. Zeit.», който ни уверява, че главната задача на тия императори е да ошастливят полуубиените поданици на султанът, да разделят ризите на турската империя и да основат няколко малки независими господарства; най-последно ние не вярваме на австро-унгарското приятелство и на добрите намерения на виенските човеколюбци, които в последното време са захванали да ни уверяват твърде често, че тия мислят и за нас.

Ние сме слушали в продължението на цели столетия човеколюбиви песни и нямаме вече желание да играеме под техният тон. Сръбският вестник «Изток» говори, че трите императора се съединяват не да освободят, а да останат онова човеческо стремление, което приготвя светът за по-добър живот. Ние мислиме, че това заключение има повече правдоподобие, нежели риторическите фрази на германските вестници и двосмислените мъдрости на «Моск. ведомости». Тежко на она народност, която очаква помощ и поддръжка от ония хора, които принасят на жертвеникът даже и своите собствени братия, и която се не надее на своите сили! Секи вече знае, че Галиция е населена с руси и с малоруси, които имат доста причини да се оплакват от «благоразумните» действия на австрийското правителство; а «Моск. ведомости» възхваляват мъдрата политика на петербургското правителство, което не желае нищо друго, освен да съхрани своите добри отношения с Австрия.

Кажете ни сега: каква полза можем ние да очакваме от Австрия, която е така несправедлива към своите соб-

ГОДИНА III.

БУКУРЕЩЪ, 14. АПРИЛА, 1873

БРОЙ 30

НЕЗАВИСИМОСТЪ.

ВЪСТНИКЪ ПОЛИТИЧЕСКИ И КНИЖЕВНИ.

«Независимостъ» излиза всаждъ триъ педьдѣта (въ Саботѣ). Цѣната: въ Ромѣния за година 24 евра, за 1/2 година 14 е. Въ България за год. 26 е., въ Австрия и Сербия 25 е. Писма, дохожда и изпраща до редакцията: Сграда Вергудъ Номеръ 38, въ която ще става и подписката на вѣстникъ. Писма послани са не връщатъ. За обявления са зема на рѣдъ 20 бана.

БУКУРЕЩЪ, 13. Априла.

Ние гваре често сръчаеме въ руските (въ „Моск. Ведомости“, въ „Голосъ“ и въ „Православное Обозрѣніе“) и въ сарбски-те (въ „Видов-Дан“ и „Вединство“) вѣстни-ци мнѣние, че българо-грцкото спора-зумѣние е още възможно, че тона спора-зумѣние е необходимо и че безъ това спо-разумѣние и на българите, и на грците грозѣ голяма опасност. Кажете ни сега, може ли ние да приѣмѣме гореканни-те мнѣния за неоправданъ фактъ? — Но нашето мнѣние, тоя въпросъ е до та-кава степенъ акъвъ и удобопонятенъ, що-то сѣко едно разсѣждане би затруднило

стни, то не може да бѣдѣме уѣтрени; трѣба да са отаѣлатъ отъ патрархъ и а ако бѣдѣме уѣтрени, то не може да да са съединатъ съ екзархията, защото, бѣдѣме безпристрастни. Съ една дума, а-ко българите бѣдѣтъ задоголи съ она-ко милостиня отъ епархиотскитъ па-трархъ, то трѣба да пожертвовать Тра-кия и Македония, т. е. тие трѣба да ба-датъ пристрастни къмъ своята собствена народност; а ако тие поискатъ да рас-пространятъ своята епархия или своето на-родно право на сѣкаде, дѣто живѣятъ българе, то трѣба да прекъснатъ съ гра-дкото духовенство сѣко сѣно сношение, за-щото друго-же са не може. Ако бла-гарскитъ народъ иска своето, то са осно-ва на своето народно право, което не

Anul II.

Received 14 May 1971

Num. 16.

LIBERTATEA

Suppression of *phacelias* and *phacelids* by *phacelids*

Anunțăm onorabilii noștri
 abonați ai ziarului „Svoboda” se
 întreprind provizoriu în editarea
 sa până la una nouă organizare
 a stărei seale materiale, care nu
 va întârzi a se activa.

L. KARAVELOV

[illegible]

Subsemnatul dădă la primirea lui L. Karavelov dreptul „Svoboda”, care intră în deplina sa posesie.

N. G. POPOVICI

16. The following information is for the purpose of the "Statement of Financial Position" and is not to be used for the purpose of the "Statement of Financial Performance".

Д. Каравезовъ.

Dr. H. H. H. H. H. H.

А. И. П. Попович, преподаватель
физики, "Сибирский" изд. БС. Изд. "Сибирский"
Изд. "Сибирский".

2.1. Model description

Chlorine in natural *Dequre*

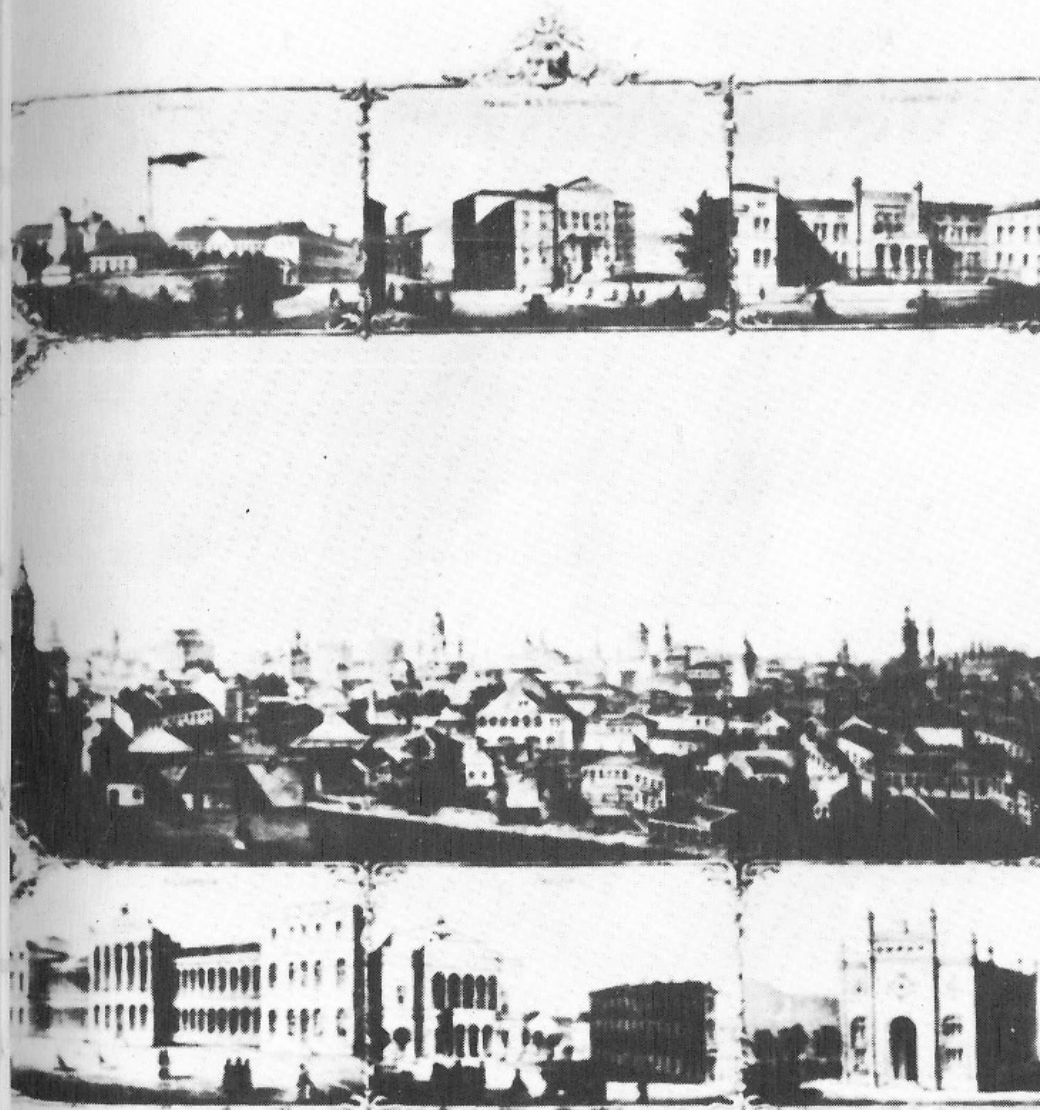
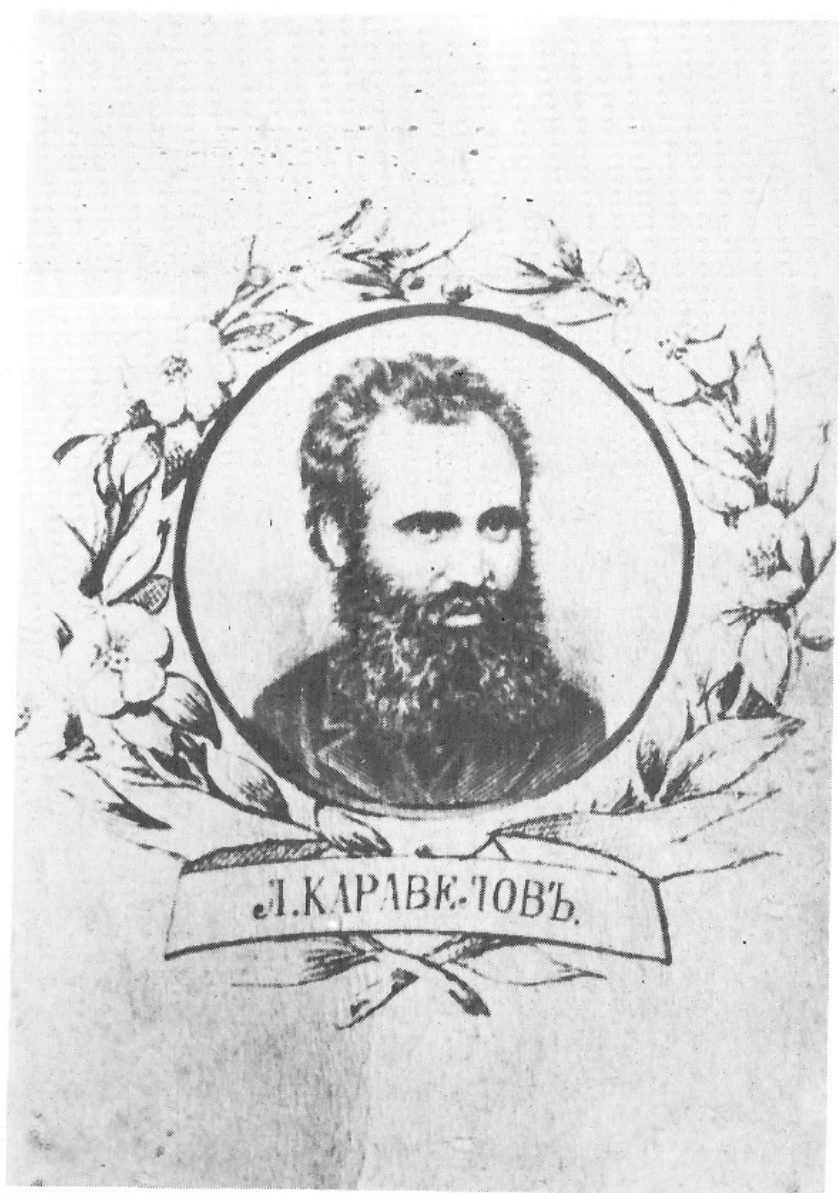
Într-o primărie, şcoala şi parcul
Plăcuşilor, Arhiepiscopul şi doi din
clasa de primărie, Iordan Iftodei, Mariu Manu
şi H. Chelaruş şi Vasilescu, se
întâlneau marelui-şef al străzii relative
la beneficiile economice care însoţeau în-
tervenţia către funcţiile comuniste în
procurarea de bani sau altfel, vizibil
şi puţin în conflict cu realitatea şi la o
observaţie, că în primărie şi la doi elevi
din şcoala care se proiecta prin afiş
astfel. Credem că vom mai putea relata în
numărul şefilor şi al altor detinatori de
intermedieri care au avut deputaţi adu-
narea marelui marelui în marele şef.

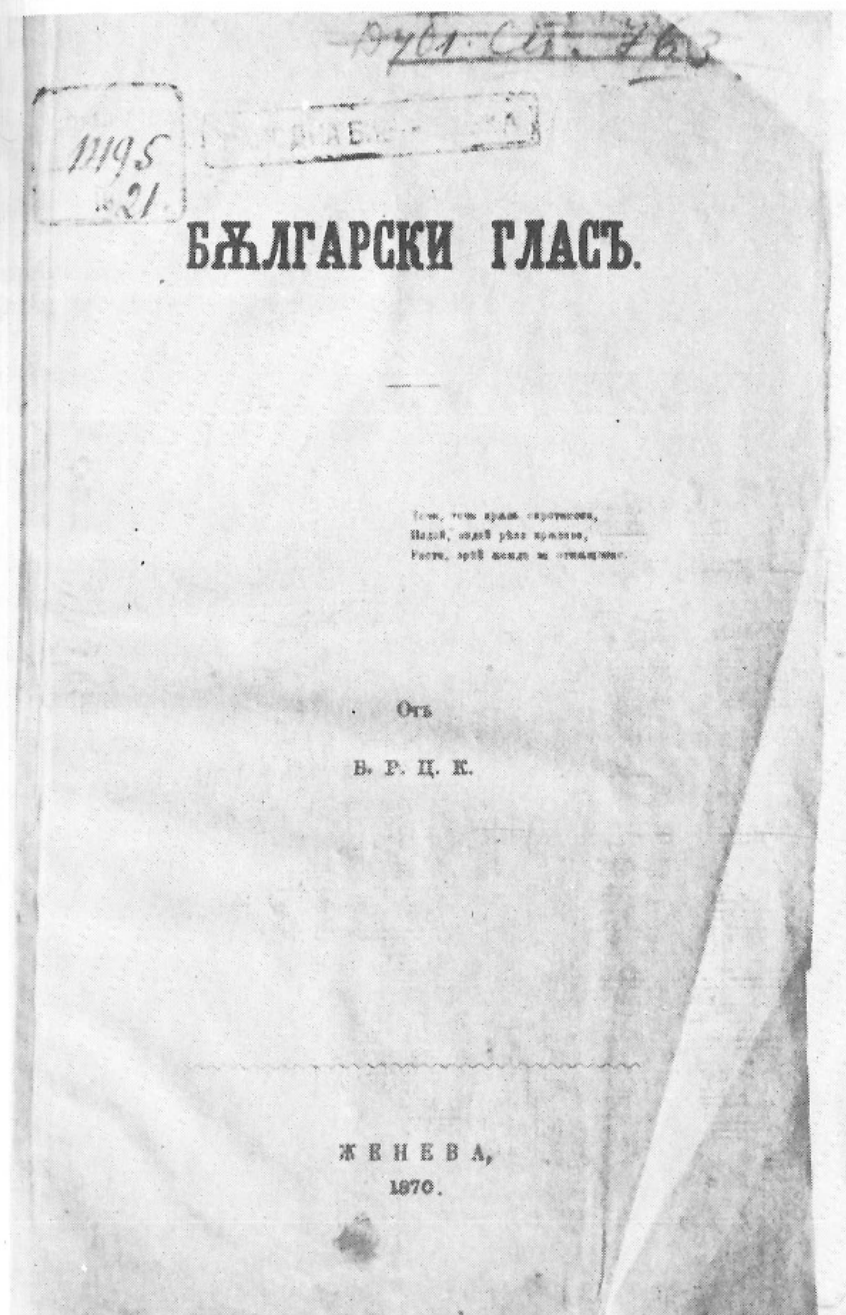
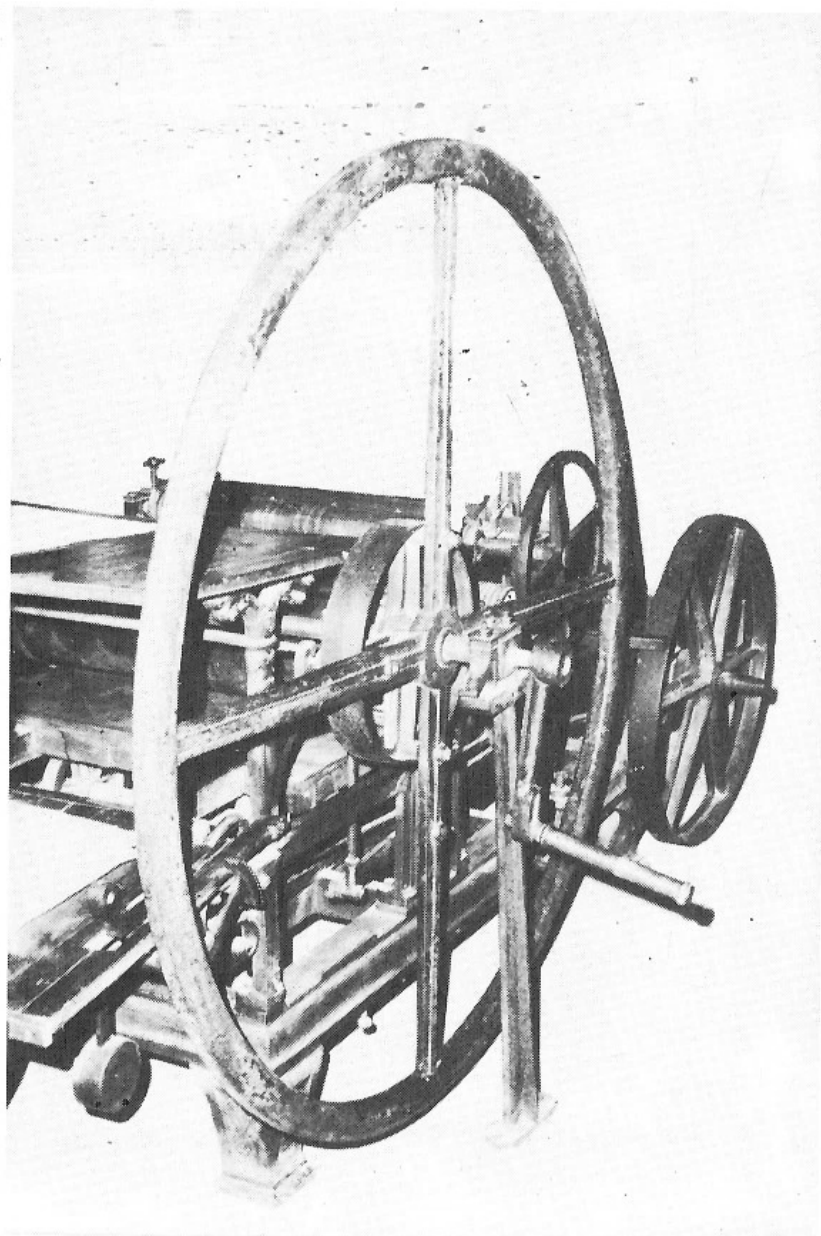
Levin's Herald series

Arta și lumea constituie înșiși, sau cel puțin par a fi aparținând unei singure și proprii mări, multe amănunțiminte la comenziile firii imperiale. Arta, ca și odată, aduce în față o lume deosebită și, în înțelesul ei, ea înfățișă și procedee la fel ca în viața, în care omul, dintr-o parte, dă naștere la o lume în înțelesul ei, și înțelesul, dintr-o altă parte, este creat de el, și astfel, în viața, dintr-o parte, este creat de el, și înțelesul, dintr-o altă parte, este creat de el.

Enfin, la Commission a été saisie, le 14 mai 1900, d'un rapport de M. le Ministre de l'Intérieur, relatif à la situation des affaires de la région de la Gironde, et à la nécessité de réorganiser les services de la région.

ствени поданици и която се не гнуса от никакви средства за тяхното опропастяване? За Германия ние не можеме да кажем нито бяло, нито черно, защото правителствените вестници не говорят онова, щото говорят няколко частни хора или няколко отделни филантропи.

И така, ако разгледаме с особено внимание «светата алианция» на трите монарха, то трябва да се уверим, че тая алианция се съставлява не за нас, а против нас. Когато император Александър напил здравица Францу Йосифу, то рекъл така: «Нашите добри отношения с германският и с австрийският императори и нашето родство с кралица Виктория ни дават най-голяма гаранция за дълготрайността на европейският мир.» «Унг. Лойд» ни уверява, че трите императора са дали един другиму реч да не допускат в Европа ни най-малките изменения.

Даже и из меморандумът на генерала Игнатиева, който е произвел такова голямо впечатление на сичките живи същества, ние не видиме нищо друго освен желание да се дойде до споразумение във восточните дела между Австрия и Русия. «Тоя меморандум — говори един виенски вестник — е дотолкова мистически, щото той неволно ни напминава молитвата на онзи скептик, който се молил богу така: «Всевишни боже, ако съществуващ, спаси моята безсмъртна душа, ако я имам.»

Но да оставиме сичкото това и да кажем няколко думи сами за себе си. Ако ние не трепнеме сами и ако не захванем да мислим и да работим за своето собствено щастие, то нам няма да помогнат не само трите европейски императора, но самата богиня на щастието. Ние твърде добре знаем, че бог помага само на храбрите. Слушайте и това. Както трите монарха, така и сичкият свят ще да обърнат към нас своето внимание само тогава, когато нашите препорци захванат да се развяват по Балканският полуостров и когато българският народ захване с достойнство да защитава своето име и своите човечески и народни права.

Тряба да знаете и това, че в днешните времена не съществува вече оная сантиментална любов и ония поетически вдъхновения, които едно време накарваха Русия да пролива кръвта си в Турция, Англия — в Гърция, а Франция — по сичкият свят. Днешната политика прилича на комерция. Един иска проценти, а други се стареа

да погълне и самият капитал. И така, нашето щастие зависи само от нас, т. е. от християнските поданици на негово величество султанът. Ако ние, т. е. Ромъния, Сърбия, българският народ (и гърците) желаеме да бъдем хора и да живееме щастливо, то трябва да помислим колкото се може по-скоро за своето благосъстояние, да се споразумеем между себе си и да вървим напред. Трябва да кажем и това, че ако ние изпълниме своите обязанности, както трябва, то съдбите на Балканският полуостров ще да се решат без особени кръвопролития и без големи усилия. Ето какво е нашето убеждение.

Независимост, г. IV, бр. 20, 2 март 1874

[ГЛУПОСТТА ПОЧТИ НИКОГА НЕ ОСТАВЯ ДИРЯ ПОДИР СЕБЕ СИ]

Букурещ, 8 март

«Когато едно куче не умее да лае, то само вкарва вълкът в кошарата» — говори народната пословица. И така, ако разгледа човек с особено внимание действията на южнославянските апостоли, то трябва да се увери, че тая пословица има философическо значение. Да се обясниме. Нашите читатели знаят вече, че цариградското дружество «Братство» и «Македонската дружина» бяха напечатали във в. «Право» отворено писмо до г-на Мариновича, в което тия осъждаха действията на по-напредното сръбско министерство и в което се оплакваха от сръбските пропаганди и пропагандисти, които сеят раздори между българският и сръбският народ и които приготвяват не братия и съюзници, а неприятели и противници.

На това писмо отговориха почти сичките независими сръбски вестници и увериха ни, че честните и истинните сръбски патриоти не участвуват в тия комедии и че ни едно сръбско министерство не е подпомагало компанията на Милоша Милоевича.

Тия дни ние добихме из Белград частно писмо, в което между другото се говори следующето: «Аз никога не мога да похваля оная личност, която се е завзела да на-

пада или да критикува ония хора, които тя не познава и от които никога не е искала обяснение. Аз говоря за отвореното писмо до г-на Мариновича. Истина е, че г. Милоевич одавна вече съставлява някакви си сръбски общества, които по неговите думи са длъжни да разпространят сърбизмът не само по Македония и по Тракия, но и по бреговете на Средиземно море, т. е. в Испания и в Африка (г. Милоевич мисли, че испанците и алжирците са сърби); истина е, че няколко души Милоевичеви последователи са отишли да проведат ретроградни идеи по Македония, по Босна и по Херцеговина; истина е, че книгите на г. Милоевича и на архимандрита Пелагича се раздават на българите без пари; най-после истина е, че в богословската Белградска школа се намират и такива професори, които говорят, че «българският език е груб и необработен» и че «българският народ е прост и добродушен»; но питане е какво произхожда от сичкото това? — Проповедите на Милоша Милоевича и лудостите на архимандрита Пелагича би трябало да ви накарат да се смеете, а не да се сърдите; учителите, които (по думите на г-на М., който е напечатал доста патриотически и твърде остроумен протест във в. «Јавност») се разхождат по Македония и които сеят раздори между българският и сръбският народ, би трябало да се изгонят из българските крайове без никакви протести и без никакви отворени писма; най-после мненията на белградските професори не би трябало да оскърбяват никого, защото тия не са нищо друго освен мнения, а секиму е позволено да говори и умни неща, и глупости.

Аз съм твърдо уверен, че и между българите се намират такива личности, които мислят и говорят, че сръбският език е груб и необработен; а аз мога да уверя почти секиго, че секи един език — ако само тоя език се говори от умен и честен народ — е достоен за уважение и че той е такъв, каквито са и сичките други езици. Езикът се обогатява и украсява от хората. Колкото за «простотата» и «простодушнето» на българският народ, аз не зная какво и да ви разказвам, защото и сръбският народ в това отношение не е отишъл твърде далеч от българският. Кажете ми сега трябало ли е да правим от мухата слон и да повдигаме гюрултии за нищо и за никакво? Аз мисля, че почтените цариградски дружества са направили

голяма погрешка. Здравомислещите хора са длъжни да отстраняват сяко неблагоприятно за народът явление, което може да произведе по-лошави последствия.»

Такова също убеждение срещаме ние и в сръбския вестник «Јавност». «Ние желаеме да увериме нашите братия българи, — говори тоя вестник, — че сръбското обществено мнение е съвсем противоположно с лудите и докишотствующите мнения на Милоша Милоевича и на неговата дружина. Ние не можеме и да се изразим до каква степен гледаме на това дело като на гнуснаво, нищожно и лудо дело. В нашата книжевност г. М. Милоевич одавна вече е оценен за шарлатанин или за такъв един човек, който стои много по-близо до «слепца Еремия» и до неговата компания, нежели до ония хора, които се занимават с истинната наука. Нашето заключение се потвърждава и от умерената критика на г. Новаковича и Коюнджича, която тия изрекоха над неговото последно дело, което беше поднесено на сръбското учено дружество. Че г. Милоевич води война против българската народност в Македония, това е нам било познато одавна, но ние никога не сме мислили, че в това дело е могло да участвува което и да е сръбско правителство.»

В друго едно писмо (това писмо е написано от българин) ни пишат така: «Множество празноглавци, глупци и подлещи са се завзели да посеят раздори между южните славяни и да угодят на нашите общи неприятели; но техните старания ще да останат напразни, защото честните, умните и здравомислящите хора се смеят и над историческите шарлатанства на архимандрита Пелагича, и над «ереминият плач» на покойното присноблагено «Право». Ръждата на Милоша Милоевича няма да окаля честното име на сръбският народ; а действията на нашите цариградски чиновници няма да обезчестят честният български народ, който презира техните съвети и който няма с тях нищо общо.

Но време ли е сега, в тия критически за нас времена, да водиме празни препирни и да се караме за магарешката сянка, когато над главите ни висят остри топори и когато Македония е пълна със всякакви чужди зверове, които късат южнославянското тяло и които се приготвяват да направят пирование над нашите трупове? Време ли е сега да търсиме сърби в Индия, когато нашата собствена

къща (в Босна, в Херцеговина, в Турция и в Австрия) се безчести и от католици, и от мохамеданци, и от монголи, и от фанариоти, и от...? Най-послед време ли е сега да оплакваме мъртвеците и да тревожиме костите на Симеона и Душана, когато турският ярем тегне и на българската, и на сръбската шея?»

Да кажем и ние своето убеждение. Преди две години ние казахме, че у българите се е появил един твърде чуден обичай да се оплакват и да молят някакви си свръхестествени сили да им помогнат от многочислените техни врагове, които ги окружават от сяка една страна; а сега ще да кажем, че тия оплаквания са захванали да стават и смешни, и безцелни, и вредителни. И наистина от кого и от що се ние не оплакваме и против кого ние не викаме? «Росия гледа само за себе си и никак не мисли за нас и за нашето щастие; генерал Игнатиев употребява сичките си сили да уварди значението на вселенската черкова и да разедини бедният български народ за нейното благосъстояние; Сърбия изпроважда в българските крайове свои пропагандисти и старе се да осърби бедният и нещастният български народ; Ромъния е погълнала и поглъща около един милион бедни и нещастни българи; проклетите гърци пият бедната българска кръв и ядат бедните български тела; проклетите турци угнетяват бедната рая и безчестят жените ни и децата; нечестивите папищаши се стараят да окатоличат бедният български народ и да го направят неспособен за нищо и за какво; ерменците са земали в ръцете си търговията и не дават на бедните българи да живеят; христопродавните евреи продават своите чинии по-евтино от нашите габровски гаванки и осиромашават бедният български народ.»

А какво правят нашите невинни и добри българи? — Страдаят, работят, печелят, потееят и оплакват се! Такава е нашата логика! Чегато българският народ няма мозък, глава, ръце и крака; чегато българинът е безсловесно животно, което няма ни свой ум, ни свой разум и което върви след секиго, който го подмами; най-послед чегато ние сме родени само да безпокоиме светът със своите оплаквания. Разбира се, че с тия оплаквания ние унижаваме само себе си и доказваме на нашите неприятели, че «наша милост» не сме за нищо и за какво.

Един народ, който не е в състояние да облекчи свое-

то положение, който не може да отстрани вредителните за него обстоятелства, той не е за нищо и за никакво. Слушайте и това. Ако българите да би имали самосъзнание, твърда воля и зрял ум, то ни Россия, ни генерал Игнатиев, ни турското правителство не би могли да унищожат техните цели и стремления и екзархатът одавна вече би бил припознат даже и от фанариотите; ако българите да би били по-дейтелни, по-народолюбиви и по-твърдохарактерни, то Милоевичевите учители одавна вече би обрулили крушите си, а посланията на архимандрита Пелагича би се харизали на бакалите още при самото им рождение; най-после, ако българите да би били по-благоразумни, по-далековидни и по-решителни, то не би робували на едни циганствующи народ и не би се оплаквали така наивно секиму, от секиго, при секиго и на секиго.

Но г. М., за когото споменахме по-горе, говори във в. «Явност» така: «Тие (Милоевичевите) учители проповядват ненавист против сичко, щото е българско и щото е свещено на българският народ (и българският народ ги не бие! — р.), и разпространяват не просвещение, а разврат. Разбира се, че тия в това отношение никога няма да успеят, както и до днес не са успели, ако да не би били някои наши продадени личности, които за пари би продали не само своето име, но и своите жени и майки.» Г. М. мисли, че от сичките тия комедии ще да произлязат лошава последствия, които твърде лесно могат да опропасть и двата народа. Ние не мислиме така. Глупостта почти никога не оставя диря подир себе си. Колкото за ония продадени личности, които жертвovat жените си и майките си за пари, за тях, както ни се чини, не е отговорен ни сам Милош Милоевич.

Но както и да е, а нашата свещена обязаност е да изкорениме злото, т. е. да ослабиме Милоевичевото влияние и да отстраниме продажните личности, които се кланят на Милоевича и които продават децата си и майките си. А възможно ли е това? — Ако нашите учени и ученици не залегнат за образованието на народът, ако тия и занапред останат равнодушни към неговото благосъстояние и ако и занапред ходят по Россия, по Сърбия и по Ромъния да просвещават и да проповядат на чуждите на-

родности, то българските общини даже и в Добруджа ще бъдат принудени да приемат Милоевичевите ученици с отворени обятия. Кой ни е крив? Ако едно село е без кучета, то хората ходят без тояга. Тая е нашата последня дума за Милоевичевите пропаганди в Македония.

Независимост, г. IV, бр. 21, 9 март 1874

[ЧУЖДТО Е ВСЯКОГА ЧУЖДО]

Букурещ, 15 март

Из Свищов ни явяват, че павликяните из село Белина (Свищовско окружие) са се решили да приемат православие, да се съединят с българската черкова и да припознаят екзархията. Католическите попове са изгонени из това село само за това, защото живеят крайно развратно, защото безчестят жените и защото накарват народът да живее по тяхната воля и по тяхната идиотическа програма. «Тия попове са станали дотолкова безобразни — говори нашият свищовски дописник, — щото са захванали да проповядат на народът безнравственост и да му показват и най-лошавите примери със своят кален живот. Така например младата невеста е длъжна да преспи по-напред с попът, а после вече да се венчее и да иде при своят младоженец.»

Ако сведенията на нашият дописник и да са преувеличени, но в тях се още се намира барем една част правда. Ние знаеме твърде добре, че павликяните са религиозни хора и че тяхната религиозност твърде често достига до най-крайният фанатизъм; а ако е сичкото това така, то ние се чудиме как тия хора са се решили да изгонят своето духовенство и да се съединят с българската черкова! Ние мислиме, че тия хора трябва да са имали за това големи и важни причини. Разказват, че букурещкият католически епископ е ходил и сам в гореказаното село да възпрепятствова на павликяните да променят своята вяра, но тия го посрещнали с голямо хладнокръвие, даже и с явна ненавист.

Дописникът ни говори и следущето: «Из Русчук

така също беше дошъл един католически поп (?), но се-ляните го посрещнаха с камъни и насмалко щяха да строшат главата му.» Ето какво произхожда в Свищовският округ в това също време, когато нашите братия из Солунското окружие са се решили да приемат унията и да во-врат главите си в римският ярем. «От трън, та на глог» — казва българската пословица. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че нашето спасение се заклю-чава в нашето междуособно сближение, в нашето собстве-но самосъзнание и в нашето взаимно споразумение; а до подобно положение няма да ни доведе нищо друго освен схизмата.

Схизмата прилича на решето, което отделява къкли-цата от пшеницата и което пропуска през своите дупки гнилото, шупливото и безполезното. Фанариотите нари-чат схизматици не ония православни християни, които не желаят вече да се ръководят по черковните правила на великата черкова, а ония, които се наричат българи и които не щат да бъдат гърци, следователно ние оставаме чисти и пред хората, и пред бога. «Ако си българин, то си схизматик» — казваха лани гръцките архiereи с твър-до убеждение, че българите ще да се откажат от бащите си, от майките си, от името си и от народността си. Но мо-же ли да се случи подобно чудо? Криви ли са българите, че са се родили от български майки и че бащите им се наричат българи? Най-послед грезота ли е от бога и сра-мота ли е от хората да живеят на тоя свят и не гърци? Или гърците имат изключително право да се ползват от Христовото име и да бъдат ръководители даже и на ония народи и народности, които не припознават ни техните способности, ни тяхната честност, ни тяхната нравствен-ност?

И така, българският народ доби днес онова, щото ще да го избави от чуждото туторство и от ония безсовестни зверове, които са пили кръвта му в продължението на няколко столетия. Кажете ни сега, трябва ли ние да се отказваме от своето щ а с т и е и да вовираме врато-вете си в други яреми? Трябва ли ние да търсим полза и спасение от папата, когато сме яли в продължение на цели столетия попарата на патриархът? Чуждото е ся-кога чуждо. Ако погледа човек с особено внимание на историческите събития в Западна Европа, то трябва да се

убеди, че католическото духовенство е било 99 пъти по-вредително на народите, нежели нашите фанариоти. Фа-нариотите никога не са горили живи хора; фанариотите никога не са повдигали кръстови походи против науката и знанието; фанариотите никога не са отваряли йезуит-ски школи с цел да затыпават християните и да приго-товляват слепи орудия; най-послед фанариотите никога не са проповядвали лич но р о б с т в о .

Историята ни доказва, че папите и римското духовен-ство въобще са били главните гонители на просвещение-то, на истинната наука, на човеческият напредок и на необходимата еманципация. Новите историци (Дрепер и Бокл) ни доказват доволно ясно, че папството е направило на човечеството повече вреда, нежели египетската чума, шарулата, холерата, хуните, татарите и османлиите. Това заключение се потвърждава с хиляди достоверни факти. Тука сме длъжни да кажем и това, че папството и до днес още се бори с истината, с народното развитие и с човеческият разум. Ние видиме, че папата не припознава съединението на Италия, че папството калесва чужден-ците да се умешат в италианските дела и да накарат на-родът насила да се управлява от калугери и попове; най-послед, че Пия IX се провъзглашава за «непогрешим», т. е. за светец, против когото е невъзможна никаква кри-тика. Ако би фанариотският патриарх намислил да обя-ви такова нещо, то би го приняли за луд не само сич-ките православни християни, но и неговият собствен клир.

Но както и да е, а българският народ желае не да промени яремът си, т. е. не да промени господаринът си, а да избави черковата си и народността си от сяко едно чуждо посегателство или от сяко едно чуждо вмешател-ство. Който е познат с павликяните и с техните понятия, той трябва да се увери, че тия сиромаси са 99 пъти по-убиени, по-диви, по-невежествени и по-груби от нази, следователно католическото духовенство е било за тях много по-вредително, нежели за нас фанариотското. На-шият свищовски дописник ни разказва още, че благоче-стивите йезуити запрещават на момичетата и на момче-тата да играят хоро, че им не дават да се наричат българи и павликяни (а да се наричат римляни), че ги учат по училищата само едни латински молитви и че ги накарват

да ходят по няколко пъти през неделята в черкова. «На тия сиромаси е вече дотегнало да изпълняват многочислените калугерски обряди, защото за един селянин работното време бива твърде скъпо» — говори той. Но да оставиме това.

Ние сме твърдо уверени, че унията няма да пусне дълбоки корени между българското население, както не е могло да пусне корени и фанариотското антиправославие. Ако фанариотското духовенство не е могло да изкорени българската народност в западните български крайове в продължението на няколко столетия и в ония темни времена, когато думата «народност» нямаше още никакво значение и никакъв смисъл и когато множество българи се напинаха и сами да хвърлят своята българска чорупка и да се кръстят в Алфея, то и усилията на католическото духовенство няма да родят никакви плодове.

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че българите из Солунският округ са изяви́ли желание да приемат унията само за това, защото имат намерение да се избавят колкото се може по-скоро от фанариотските кръвопийци и защото искат да докажат на екзархията, че тя е обязана да защитава българските интереси даже и в ония крайове, които по неизвестни причини се считат за гръцки. И така, унията може да намери място само тогава, когато екзархията се откаже от своето собствено стадо и когато екзархът се спогоди с фанариотите. Нека ни бъде позволено да кажем и това, че даже и истилямите няма да успокоят българският народ. Във ферманът се говори, че ако 3/4 от жителите са българи, то епархията да се съедини с екзархията; а ние смело ще да кажем, че екзархията е длъжна да потърси своето стадо даже и в Тесалия, дето 3/4 от жителите са гърци. Ако екзархията направи противното, то нейното значение ще да падне и народът ще да я възненавиди така също, както е той възненавидял днес и фанариотите.

И така, множество причини ни заставяват да припознаеме схизмата и да я земеме за основание на нашето бъдеще съществуване. Ако българинът бъде припознат за схизматик, то фанариотското господство ще да падне и само по себе си. «Но схизмата ни отделява от великата черкова окончателно и туря яка преграда между нас и

между другите православни християни» — ще да кажете вие. Ние мислим противното. Схизмата ни не отделява, а съединява с великата черкова и с другите православни християни. Тая схизма ни отделява само от гърците и обезпечава нашата народност, която досега се е намирала в най-критическото положение.

Ние знаем вече, че почти сичките православни народности имат свои синоди и свои независими черковни управления; а ако е сичкото това така, то и тия са такива също схизматици, каквито сме и ние, защото ни тия, ни ние се не отделяме от догматите на православната черкова, а от гръцкото духовенство. Който е дал право на русите, на сърбите, на ромъните и на гърците в Елада да се отделят от фанариотската черкова и да съставят свои синоди, той ще да даде право и на българският народ. Освен това, схизмата е обявена не от българите, а от фанариотите, следователно не българите се отделят от така наречената велика черкова, а фанариотите.

Ако фанариотите да би имали и най-малкото право при обнародуването на схизмата, то тия не би се старали с такова постоянство да свалят патриарха Антима и не би се мъчили да затъпчат **с т а н а л о т о**. И така, нашето убеждение е такова. Българският народ е длъжен да се държи за схизмата и да не стъпя с фанариотите в никакви споразумения; а екзархията е обязана да яви на нашите братия в западните крайове на България, че българската черкова ще да защитава и най-малкото българско селце. Ние сме твърдо уверени, че само с такъв начин екзархията ще да прекрати и католическите, и протестантските, и антиправославните пропагандирания.

Независимост, г. IV, бр. 22, 16 март 1874

[РУСИЯ НЕ МОЖЕ ДА НИ БЪДЕ НЕПРИЯТЕЛ]

Букурещ, 22 марта

Ние говорихме вече, че в официално отношение Високата и всемогъщата османска порта е срещнала големи затруднения, т. е. че косата на турският политико-еко-

номист или просто економист Садък паша се е ударила о твърд камък; а сега ще да явиме на нашите читатели, че и косата на граховският хероин Хюсеин Авни паша се е ударила о същият камък, т. е. че и неговата дипломатикосамонадеяна фрегата е претърпяла страшно кораблекрушение. Разбира се, че за нас, които познаваме твърде добре и османските донкишоти, и свойствата на оная буза, която ври в техните глави, подобни явления са съвсем обикновени и твърде естествени. Ние одавна вече знаем, че турските държавни мъже са храбри, достойни, способни и енергически само «ден до пладне» и че сяко тяхно обещание или сяко тяхно заплашване умира така също скоропостижно, както умират почти сичките недоносчета въобще; но ние никога не сме се надеяли, че огънят на Хюсеин Авни паша ще да изгасне така скоро и че неговият патриотизъм ще да се успокои още при самото си рождение.

Нашите читатели знаят вече, че новият в. везирин се беше обещал пред падишахът, че «ще да накара васалните княжества да преклонят колената си пред волята на Високата порта и че ще да употреби големи строгости към раята». А днес? — Днес тоя граховски херой е захванал да уверява европейските представители на В. порта, че неговата политика ще да бъде умерена, че неговите действия ще да успокоят европейските сили и че раята ще да добие множество облекчения. Разбира се, че и в това отношение Хюсеин Авни паша прилича като две капки вода на покойни поп Тонча, който имаше обичай да чете на чорбаджиите по две молитви, а да не дочита ни една.

Из Цариград ни явяват, че щом европейските представители при В. порта са решили да протестират против «граховската» политика на Хюсеин Авни паша, то тоя херой се измъкнал тутакси назад и постарал се да ги увери, че тая политика никога няма да доведе Портата до открита война. После сичкото това във виенските вестници е изпроводена из Цариград телеграма, в която се говори, че «Хюсеин Авни паша не е прекратил своите преговори с представителите на васалните княжества и че по-напредните известия, които ни явяваха, че той се е решил да не отстъпва от своята политика, не са достоверни». Разбира се, че подобни променения са необходимо явление у сичките велики везири.

Ние сме говорили много пъти, ще да кажеме и сега, че турските държавни мъже управляват господарството си не по предназначена от тях сами програма, а по волята на тая или оная велика държава. Въобразете си, че Турция се нуждае от пари, че правителството е изпроводило в Париж някой свой економист да се повиди с французките банкери и че Високата порта е натоварила тоя економист с два човала обещания, с реформи, с еманципации, с ненавист към Росия и т. н.; въобразете си, че французките банкери, за да извлекат повече проценти, явяват на тоя економист, че В. порта не дава сигурна гаранция, че нейните правителствени мъже са глупави патки, че нейните васали се волнуват и че раята се приготвя да въстане. Кажете ни сега какво трябва да отговаря и какви гаранции е длъжен да представлява гореказаният економист на тия безпокойни хора? Ето какви. Економистът известява своето правителство за убежденията на французките банкери и дипломати и иска от него инструкции, а в. везирин бърза да увери Европа с дипломатически ноти, че «старото и глупавото патешко министерство е паднало, че васалните княжества ще да бъдат накарани насила да уважават волята на падишахът и че с раята ще да бъде постъпено твърде строго».

Въобразете си сега, че на някои и други велики сили се не харесва турското мъжество и строгостите на в. везирин и тия изявяват против нотата на в. везирин недоволствие. А какво трябва да прави в такъв случай в. везирин? А ето какво. Той захваща да уверява своите нови гонители, че неговата храбра политика към васалните княжества ще да бъде от по-умерените и че неговата голяма строгост към раята ще да бъде от по-малките.

Разбира се, че подобни игри се появяват не само у османлиите, но и у сичките други слаби и немощни държави; но тия държави умеят барем някак си да покрият своите глупости, да облагородят своите подлости (дипломатики) и да закръпят своите съдрани дрехи, а нашите османски политици излизат на сцената с всичките свои безобразия и със сичките свои слаби страни. Така например секи нови в. везирин се старае да очерни своят предшественик, да изнесе пред светът сичките негови подлости и

да покрие своето собствено нищожество. Освен това, той се обещава да бъде благоразумен, да води искрено приятелство с европейските сили и да даде на държавата си необходимите реформи. Но питане е — приемат ли европейските сили тия обещания «за чиста пара» и имат ли какво-годе доверие към турските реформатори? Ние смело можеме да кажем, че на тоя свят няма вече такива глупави хора, които би приемали свраката за кокошка, ракът за риба и турчинът за човек. Който ни каже противното, той е или идиотин, или егонист, или продаден философ.

Но австро-маджарските вестници ни уверяват, че и Русия се е завзела да помогне на османската империя в нейните бъдещи реформи и да ѝ бъде ръководителница в много отношения. Намират се и такива, които ни доказват, че руско-турското приятелство е нелицемерно и че изявленията на г-на Каткова са искрени. Ние не можеме ни да си помислим, че в тия изявления се заключава и най-малкото правдоподобие. Да се обясниме. Ние и сами знаем, че между турското правителство и Русия съществуват добри отношения, но ние нямаме неопровержими доказателства да наречем тия отношения приятелски. Ако Турция да не би се бояла от Русия, то «московските гяури» никога не би се осмелили да бъдат незадоволни не само от великите везири, но и от последният турски гаджалин; а ако руското правителство (и г. Катков) се отказва от своите славянски братия за любовта на хабсбургският дом и за кефът на цариградските дипломати, то и в неговата дипломатика няма така също правдоподобие, както и в турското приятелство.

Но да предположиме, че политиката на руското правителство към Портата е искрена и че г. Катков говори от се сърце и с твърдо убеждение в справедливостта на своите заключения. Тук се раждат още няколко вопроса: 1) Разделя ли руският народ убежденията на г-на Каткова и политическите съображения на днешното петербургско правителство, или не? 2) Мисли ли руският народ да се откаже от своите еднородни и едновърни братия за любовта на хабсбургската династия и за кефът на падишахът, или не? 3) Мислят ли славянските племена въобще да се откажат от своето бъдеще и да преклонят колената си пред политиката на княза Горчакова, или не? Ние сме

твърдо уверени, че секи безпристрастен, правдолюбив и искрен човек ще да отговори на тия три вопроса отрицателно.

Правителствата се променят, убежденията на дипломатите се менят, частните личности умират; а народите живеят, вървят напред и приготвяват се за по-добро бъдеще. Преди малко време новосадският вестник «Застава» говореше, че и великорусите могат твърде лесно да умрат; но славянските племена, т. е. с л а в я н с т - в о т о , ще да живее вечно. Ние разделяме убежденията на тоя безпристрастен вестник и уверяваме секиго, че човекът не може да бъде приятел на кръвожадните зверове, които нямат в себе си нищо човеческо и които живеят на светът само за безчестие на честността, на истинният прогрес и на необходимата цивилизация.

Ние сме твърдо уверени, че русите познават по-добре от всяка една европейска държава своите днешни приятели и техните наклонности, следователно от тая страна ние свободно можеме да бъдем спокойни.

Кажете ни, молиме ви се, кой е онзи русин, който ще да повдигне своята десница против православният славянин, който страда под турското робство в продължението на пет столетия? Кажете ни, кой е онзи русин, който би пожертвоval славянските интереси за ползата на хабсбургската династия, която е направила досега на Русия толкова злини? Най-после кажете ни: кой е онзи русин, който би се отказал от своите собствени братия за ползата на «паршиваго монгола»?

Нека говори кой що ще, а ние сме твърдо уверени, че Русия не може да ни бъде неприятел и че руско-турското приятелство не може да просъществува дълго време. Преди една година едно официално лице ни каза така: «Ако генерал Игнатиев успее да добие влияние при Високата порта, то това влияние ще бъде употребено за ползата на християнските поданици на султанът.» Това е вярно, защото другояче то не може ни да бъде. И така, Русия никога няма да се откаже от нас и никога няма да позволи на другите народности да покажат славянското име.

Ние не вярваме също така и на австро-турското приятелство. Секи вече знае, че Австро-Унгария е населена повече със славяни, които са наши братия и които нямат

причини да поддържат гнилата османска империя. Пруссия, или Германия, така също няма особено разположение към турското съществуване или към Орхановата династия.

Колкото до Франция, то това господарство има свои домашни болки, следователно то не може да плаче вече по чуждите гробища за неизлечимата болест на полумъртвият труп. Ние видиме с очите си, че Садък паша е бил посрещнат в Париж не с отворени обятия и не с искрено съчувствие. А Англия? — Англия почти сякога ще да си остане Англия. Тая комерческа държава няма нито наполеоновско самолюбие, нито германско рицарство, нито италианска поезия. Ингелизинът не вади сабята си без интерес, а Турция е вече издоена до последният градус. Освен това, В. порта е побъркала конците си и със своите васални (?) държави, т. е. със Сърбия, с Ромъния и с Черна гора. И наистина последните действия на Хюсеин Авни паша са до такава степен визивающи, неблагоприятни и необмислени, щото ни едно честно и самолюбиво правителство не може да ги търпи и да бъде към тях равнодушно.

И така, турската империя се намира и извътре, и извънка в доволно затруднително положение, ако Хюсеин Авни паша и да си дава още твърде голям кураж. Но ние отсега вече знаем, че мнозина ще да ни предложат следующият вопрос: «Ако по вашите думи Россия е приятел на южните славяни, то защо тя им не помогне да се избавят от дълговечното турско робство и от правителствените насилия?» «Ни една майка не дава на детето си да бозае, дорде то не заплаче» — казва народната пословица. Не докторът търси болният, а болният търси докторът. Тряба да кажеме и това, че на смелият и бог помага. Ако ние (турските и австрийските славяни) бъдем достойни, способни, благоразумни и самонадеяни, то ще да добием множество приятели и съюзници, защото османското купце и австро-маджарската сбирщина одавна вече са изгубили своя кредит.

Независимост, г. IV, бр. 23, 23 март 1874.

[КОЙ ДА КОНТРОЛИРА УЧИЛИЩАТА?]

Букуреш, 29 марта

Сичкият мислящи български свят се е уверил вече, че нашите училища куцат, че нашите учители не отговарят на своето назначение, че нашите деца си губят времето напразно и че нашата наука прилича в сяко едно отношение на е л и н с к а т а п о п а р а; но малцина, твърде малцина се заемат да напишат програма и да явят на публиката какви именно преобразования са потребни на българските школи и какъв характер трябва да има българското учение.

Българското отделение на «Левант Таймс» мисли, че една от най-големите обязанности, които е длъжен да извърши колкото се може по-скоро българският екзархален съвет, се заключава «в преобразованието на училищата и в съставлението една рационална програма, която да бъде приспособлена енергически». Но ще ли да принесе на училищата ни особена полза и тая полукалугерска контрола? Ние не вярваме.

Главното зло, което произхожда в нашите школи, се състои не в програмата и не в методите при преподаването на предметите, а в невежеството на учителите, в глупостта на чорбаджиите и в твърдоглавието на училищните настоятели. Ние мислиме, че дорде България не добие малко по-образовани учители и дорде нашите чорбаджии не престанат да се мешат в училищните дела и да пъдят учителите по съвсем глупави причини, то на нашите школи няма да помогнат никакви контроли и никакви програми. А възможно ли е сега-засега да стане това? — Ние ще да отговорим отрицателно. «Ако си давам паричките и ако храня просеци, то трябва да зная защо ги давам и за какво ги храня» — говорят почти сичките наши чорбаджии.

И така, най-главното зло се заключава в самото българско общество, което още не умее да оцени истинно ползните хора и което не може да се предпази от шарлатаните. Ние твърде добре знаем, че в множество села и градове чорбаджиите накарват своите учители да изпълняват следующите обязанности: 1) да ходят сяка неделя и секи празник в черкова и да помагат на поповете; 2) да пият

мастика и да пеят на своите благодетели маанета в ония щастливи времена, когато тяхна милост иде на зефет и когато се напие до последната алилуя; 3) да предумва второстепенните чорбаджии, да клевети новоразбогатевшите и да пише във в. «Право» благодарности и похвали на своите патрони; 4) да не яде блажно през коледни пости; 5) да не ходи гологлав по пътят; 6) да си не държи отзади ръцете и пр.

Разбира се, че ако учителят е шарлатанин, т. е. ако той се е решил да стане учител не за ползата на децата, а да намери прехрана, то чорбаджийските съвети се изпълняват буквално и училището се оставя на седемнайсетият план; а ако тоя учител е честен човек и правдолюбива душа, то той е длъжен да си събере парцалите и да побегне из тоя благонравен Содом, накъдето очи гледат. Ето защо множество наши способни, знаещи и честни учители се не решават да станат ментори на българските Телемахи и защо нашите училища се пълнят във всевъзможни шарлатани, които нямат ни знание, ни учение, ни честност. А може ли да се отстрани това зло? — Ние мислиме, че ако се не преобразят самите български общини, т. е. ако българският народ не добие своята политическа независимост, то сичките екзархални съвети и сичките честни училищни контроли ще да останат напразни.

Кажете ни, молиме ви се, из кои лица ще да се съставят тия контроли? Ние твърде добре знаем, че в екзархалният съвет се намират само две личности (С. Чомаков и Д. Цанков), които разбират що е учение, що е наука и каква трябва да бъде тая наука. А кой може да ни увери, че тия две лица ще да останат вечно в екзархалният съвет и че тяхната програма ще да се одобри и от екзархията, и от правителството? По нашето убеждение единствената полза, която сега-засага може да се направи на българските училища, са училищните събори. Учителите из по-големите градове и сичките български учени мъже са длъжни да се съберат в някой централен град, да разгледат нуждите и недостатците на училищата и да измислят средство за тяхното улучшение. После това тяхната програма и техните решения трябва да се напечатат във вестниците, щото всеки един образован българин да има възможност да ги критикува, да открива техните слаби стра-

ни и да изказва своите убеждения за тяхното управление.

Разбира се, че решенията на тия събори ще да се изменят и поправят от следующите училищни събрания, които ще да се събират всеки две или всеки три години. Тия събори са обязани така също да прегледват атестатите на учителите и да осъждат неспособните. Това е единственото средство, което може да даде по-добър вървеж на училищата ни. Ние твърде добре знаем, че американските училища не зависят нито от правителството, нито от духовенството, а никой от нас не може да каже, че тия училища не напредват и че тяхната програма не отговаря на тяхното назначение.

Ние видиме така също, че множество европейски школи се намират под контролата на министерствата и под тежките ръкавици на архиереите, но ни един от нас не може да каже, че тия училища принасят требуемата от тях полза и че програмата им отговаря на своето назначение. Земете за пример Китай, дето учениците не могат ни да зеват ненавреме и дето учителите са обязани да научат науст своите предмети, както нашите попове научават «мало повечерие». Тия школи не развиват, а затъпяват.

Тряба да си предложим още и следующите два вопроса: 1) Кой може да гарантира, че за контролори над българските школи не щат да бъдат назначени такива личности, какъвто е г. Иван Найденов, г. Арнаудов или г. х. Иванчо? 2) Кой може да ни увери, че тая контрола не ще да унищожи и единственото начало на онова здраво учение, което е захванало да се разпространява по България в последните няколко години? Множество факти ни доказват, че в нашият Св. Синод съществуват и други ниловци, следователно неговата контрола може да бъде твърде опасна. Но както и да е, а ние не разделяме убежденията на българското отделение на «Левант Таймс».

Училищата не трябва да имат нищо общо с калугерите и с черковата, защото техните цели са съвсем други, т. е. защото тяхното назначение е не да затъпяват и не да проповядват ретроградни идеи, а да се борят със суеверията, да откриват истината, да разпространяват истинното и полезното знание и да избистрят главите на заблуденото човечество. Нека говори кой що ще, но ние сме твърдо уверени, че нашите чорбаджии (които имат свои деца) са

деветдесет и девет пъти по-безопасни за народното развитие, нежели и най-доброто духовенство (което се грижи само за своето шкембе).

Ако европейските господарства не са видели от калугерското образование особена полза, то няма да видиме и ние. Секи, който има барем кратки понятия из историята на европейските държави, трябва да знае, че черните раси и камилавки са били най-големите гонители на истинното образование и на човеческият напредок. Йезуитите се изганят из сичките честни и умни държави. Но вие можете да ми кажете, че нашето честито духовенство не прилича на йезуитските братства и че нашият «народен» събор няма никакво сходство с ватиканската машина. Не е то така.

Припомнете си какво ни пишеха из Плевен преди няколко месеца за отца Аверкия, който се счита за един от най-развитите и от най-образованите български архипастери. А помните ли каква комедия произлезе преди две години с периодическият вестник «Читалище»? Ние не казваме, че в Синодът не съществуват честни и родолюбиви хора; ние не казваме, че сичките членове на екзархалният събор приличат на отца Аверкия; най-после ние не казваме, че между членовете на тоя събор няма способни и знаещи педагози; но в това също време ние никога няма да кажем, че хлебаринът е длъжен да шие ботуши, а ботушаринът — да меси милинки. Секи трябва да седи на своето място и да изпълнява своите обязанности; а ако на екзархията се иска непременно да покаже пред светът своите педагогически способности, то ние я съветваме да основе няколко духовни семинарии (които, да кажем право, са за нея твърде необходими) и да изпълни своите желания.

После сичкото това ние сме длъжни да повториме още веднъж своето заключение: Най-главното зло, което не позволява на нашите училища да напреднат, са нашите общини и нашите учители. Отстранете, ако можете, това зло и бъдете уверени, че нашите деца ще да съберат и здрава храна, и полезни знания, и правилно развитие.

Ако учителите и настоятелите са неспособни, невежествени, твърдоглави и тъпоумни личности, то на училищата ни няма да помогнат ни екзархалните контроли, ни

реалните програми. По нашето мнение секи един българин трябва да залегне колкото се може по-скоро за увеличението на женските училища (които ще да подготвят майки за бъдещите български общини) и за основанието на едно висше (светско) учебно заведение (което ще да приготови способни и знаещи учители).

Ние сме в състояние да убедиме секиго, че възпитаниците, които се учат по чуждите учебни заведения и в чуждите държави, не са в състояние да удовлетворят народните требования. По-голямата част от предметите, които се четат в тия висши школи, са ненужни не само на възпитаникът, но и на човечеството въобще.

Но за сичкото това ние се надееме да поговориме други път.

Независимост, г. IV, бр. 24, 30 март 1874

[ПРЕМИНУВАТ ДНИ, ПРЕМИНУВАТ ГОДИНИ...]

Букурещ, 5 априлия

Преминуват дни, преминуват години, преминуват столетия и сичко живее и изменява се, а ние се още дремем от дългият се още въздишаме под тоягите на азиатските завоеватели, се още очакваме втори Месия, се още не знаеме какво да правим и де да се денем и се още живеем със сладки надежди за своето бъдещо щастие, без да работим за това щастие и без да се приготвяваме да го посрещнем. Нашите цариградски вестници, които имат достатъчно причини да правят черното бяло, а бялото черно, ни уверяват, че «единственият път, който е в състояние да ни доведе до това щастие, се заключава в народното развитие и образование и в истинното просвещение» и че «българският народ одавна вече крачи с гигантски крачки по тоя път и старее се от сичкото си сърце да усвои и общочовеческият напредок, и истинната цивилизация». (Гл. в. «Век».) Разбира се, че ако и ние да би живели в Турция и ако да би имали желание да лъжем своите господари и да им кадиме темяк, то би запели същата песен; но нашата цел е да бъдем безпристрастни и да открием

истината, без да гледаме на нейното безобразие и без да се плашиме от нейната боя.

Питане е може ли в Турция да се насади правилно образование, което да принесе зрял плод? Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че под тежките полярни снегове не расте нищо друго освен безполезен и настръхнал мъх. Който се занимава с българската литература и с българската журналистика, който цъфти под таралежката ръкавица на цариградското писалище на печатът, той трябва да се съгласи с нази, че нашата умствена храна е убивающа и че нашето учение ходи на кокили и бои се да стъпи на ядовитата земя, която унищожава секи умствен труд.

Напразно ще вие да търсите в тая литература и в тая журналистика жива дума, напразно ще да търсите знание, напразно ще да търсите здрава храна — вие няма да намерите в тях нищо друго освен празни разсъждения за преобразованието на училищата (по метода на Дестервега), за устройството на българската екзархия (по метода на отца Августина) и за бъдещата организация на държавата (по метода на Насрадин ходжа). С една дума, нашата литература прилича на незаконорожденно дете, което не знае ни кой го е родил, ни защо го е родил, ни де го е родил, ни за кого го е родил.

Издават се няколко вестника, печатат се всевъзможни книги, халят се цели топове хартия и цели бурилчета мастило и продават се многочислени совести; но из сичкият тоя боклук не произлазя нищо друго освен голи печални последствия, т. е. отвращение към учението, равнодушие към книжнината и справедливо негодувание към писателите.

Секи безпристрастен човек, който не е заразен с превратни понятия и който няма причини да защитава ретроградните проповеди на нашите «книжници и фарисеи» трябва да се съгласи с нази, че от днешната наша книжевност не трябва да се очаква какво добро, защото тая книжевност се разпространява между народът не с цел да му се принесе полза, а да се намираме на работа и да глобим светът съвсем незаслужено. Ние нямаме нито един вестник, който да отговаря на своето назначение и който да не лъже своите читатели; ние нямаме нито една книга, която да е написана граматически и логически; най-

после, ние нямаме нито едно учебно заведение, което да има какво-годе подобие на школа и което да стои на своето място. Сичко върви башибозук, сичко крачи без цел и без съзнание, сичко ходи на кокили и люшка са насам-ната-тък. А от какво произхожда сичкото това? — Нашият отговор на тоя вопрос е изказан вече. Кажете ни сега, молиме ви се, може ли да напредне която и да е литература, ако тая литература се намира под контролата на един олаин, който няма никакво образование и който има слабост да служи секому за един комат хляб? Може ли да напредне една журналистика, когато тя се преследова даже и от цариградските жандари и която се намира под покровителството на няколко пиени ефендиета, които са готови за пари да продадат и майките си? Най-после, могат ли да напреднат ония учебни заведения, които се намират под управлението на различни идиоти (чорбаджии), под надзирателството на най-безсовестните изроди и под тежките десници «на каймакам-ефендиите»?

Ние твърде добре знаеме, че една книжка от «Периодическото списание» — която е пропусната от цариградската цензура и на която стои печатът на «писалището» — е запрeтена в Русчук само затова, защото в повестта «Тарас Булба» се говорило за някакви си поганци и защото на едно място се намирали два реда точки; ние твърде добре знаеме, че в «Македония» беше запрeтен за бабина хубост; най-после ние твърде добре знаеме, че способните и образованите учители се приследоват с такова също ожесточение, с каквото в честните и в добронамерените държави се приследоват пехленаните, делиите и идиотите.

А ние се още блънуваме за някакви си морални победи, за някакви си прогресивни движения и за някакви си «незаконорождени» цивилизации! В подобно господарство — което се не грижи ни за своя собствен напредок и което няма ни своя собствена глава, ни свои собствени убеждения, ни свои определени цели — сяко едно прогресивно движение е немислимо. Това наше убеждение се потвърждава с хиляди факти. Секи вече е успял да са увери сам, че в Турция не съществуват никакви закони, т. е. че в това господарство секи един вопрос са решава по кефът на господарствените чиновници, които почти сякога

злоупотребляват своята власт и които се грижат твърде малко за щастието на султанските поданици.

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че даже и върховното турско правителство, което са хвали така безсрамно пред европейските държави със своят напредок и със своите доброжелания в народното развитие, е враждебно на сяко едно умствено развитие. Погледайте на самите турски школи. Тия школи се намират в такова жалостно положение, в каквото се не намират ни школите у полудивите азиатски народи. Тука са се смесили някои от европейските науки с Насрадинходжевите премъдрости, математиката — с коранът, географията — с разсъжденията на Хаджи Баба, логиката — с иншата; а от сичкият тоя хаос не произхожда нищо друго освен безобразни понятия, безхарактерност, разврат и подигравки с най-свещените за човека предмети.

Науките се преподават само за мода, следователно ни един ученик не може да има към тях уважение и истинна любов. Разказват, че в едно от най-висшите цариградски турски учебни заведения професорът на географията прочел на своите ученици лекция за слънчевата система, т. е. разказал им, че земята се върти около слънцето; но когато тая лекция била свършена, то той изрекъл следующите думи: «Сичко, щото ви говорих в своята лекция, е измислено от френците, следователно вие имате пълно право да ми не вярвате.» И тоя човек е професор във висше учебно заведение!

Ние знаеме така също, че по-голямата част от днешните турски министри са излезли из гореказаните школи, т. е. че тия министри нямат ни знание, ни правилно образование, ни особени способности. Великият везирин е груб и безхарактерен солдатин; министърът на вънкашните дела е безцветна и тъпа личност, която позволява почти секиму да я води за носът; министърът на вътрешните дела е е н и ч е р и н; а министърът на просвещението е теле. Но да оставиме това.

Ние сме имали доста случаи да се увериме, че българският народ има и дарование, и способност, и стремление към образованието, и желание да поправи своето горчиво положение; но пътят, по който е той намислил да върви, е осеян с тръни, с остри камъни, с пропасти и с кални блатата. Кой из нас не се е уверил вече, че това заключе-

ние се основава на множество фактически произшествия?

Мнозина мислят, че ако екзархията се утвърди и ако нейното влияние се увеличи между народът, то народното образование ще да приеме съвсем друг ход и че нашите школи ще да добият своята важност. Ние не вярваме и на тия сладки обещания. Екзархията не може да има оная сила, която е нужна на народът за отстранението на многочислените препятствия, които му стоят на път и които му не позволяват да върви напред и да достигне до своето щастие и добро. С една дума, екзархията не може да ни даде политическа независимост, без която секи един напредок е невъзможен.

Народът умира от глад, народът гние по темниците, народът плаща баснословни даноци, народът не може да отвори очите си от правителствени и от разбойнически грабежи, народът не може да излезе на работа от разбойници и обирачи, народът е захванал, като секи пролетария, да се скита по чуждите земи и да си търси прехрана; а г. Найденов и неговата компания се още се провикат, че телешките способности и крайните унижения са единствените средства, които са в състояние да облекчат нашите свръхестествени страдания и да ни доведат до по-добро положение! И така, българският народ е обязан по-напред от сичко да потърси своята политическа независимост; а за да достигне по-лесно до своите цели, той е обязан (без да слуша продадените журналисти, потурчените умове и калпавите турски чиновници) да се съедини със своите братия сърби, черногорци, ромъни, (гърци) и др. и да спаси главата си. Който е осъден на смърт и който стои вече под бесилницата, той не може да мисли за своето умствено развитие и за образованието на своите деца.

Независимост, г. IV, бр. 25, 6 април 1874

[«ФИЗИОЛОГИЧЕСКАТА РЕАЛНОСТ» НА БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД]

Букурещ, 12 априлия

В българското отделение на «Левант Таймс» е поместена статия под заглавие «Бунтовническите български комитети», в която между другото се говори, че българският народ не е създаден за революция и за политически живот, защото тоя народ е «мирен, тих, работен и с т р а ш л и в». За да докаже справедливостта на своите думи, авторът на статията ни уверява, че даже и «физиологическата реалност» на тоя народ свидетелствува, че той е роден само да работи, да мирува, да влече чуждите самари и да пее «алилуя» на реках Вавилонских. «Ние изучаваме българският народ от двайсет години насам — говори той — и успяхме вече да вникнем и в неговите обществени дела (?), и в неговият частен живот.» «Българите са в сичко и насякъде почтени, смирени, тихи и страховливи. Тия мразят до най-високата степен метежите и шумотевиците и обичат мирните занятия.»

Чудни неща! Когато прочете човек тия редове и кога помисли над тях, то неволно му дохождат на умът ония ангелизми човеколюбци, които с цели хиляди томове in 4° се стараеха едно време да уверят светът, че негрите не са хора или че тия нещастни същества са създадени от самото провидение да робуват, да търпят мъки и неволи, да работят като волове за друго и да нямат нищо свое. Разбира се, че подобно изявление не прави чест ни на българският народ, ни на авторът на статията, ако само тоя автор е българин и ако той има причини да го боли сърцето за бъдщността на българският народ и за щастието на своите собствени деца.

Науката е доказала, че както хората, така и народностите са еднакви, а ако у една народност се появява повече войнствен дух, а у друга повече умствен напредок, но в това отношение ние трябва да обвиняваме не народът, а обстоятелствата, които са го довели до това положение. Земете за пример Великобритания. Ние видиме, че ангелизите, които съставляват 1/100 част от жителите на държавата, владеят и живеят, а 99-те части работят и робуват; но никой из нас не може да каже, че тия ангелизи

са по-храбри или по-войнствени от фенианците, от шотландците и пр. Но насилията, грубият деспотизъм, безжалостният фанатизъм и пр. падат тутакси, щом тиранските злодейства преминат през границата на човеческото търпение и щом поробенният народ се увери, че той няма вече какво да жалее и кого да остави на тоя свят.

Великата французка революция произлезе от няколко хиляди гладни и бездомни пролетарии, които се приследоваха от полицията, които бяха принудени да се унижават пред силните и пред богатите и на които никой не обръщаше внимание. С тия сиромаси се съединиха мирните работници, трудолюбивите граждани, даже и страховливите жени (рибарките) и тронът на Людовика XVI беше катурен заедно с неговите мустакати телохранители и с неговата блестяща със злато аристокрация. И така, отчаянието, несправедливостите, притесненията и зверствата са най-главните източници на сяко едно юначество, т. е. на сяка една революция; а българският народ има достатъчно причини да бъде незадоволен и да приготви тая революция.

В същата статия, за която ние споменахме по-горе, се говори, че ако българският народ и да е задоволен от централното турско правителство (?), то той има достатъчно причини да се оплаква от местните власти и да търси защита и покровителство. Българският народ бил незадоволен по следующите причини: 1) той се оплаква от това, че когато някой българин излезе пред местните власти да иска за нещо удовлетворение и когато се отнесе към тях строго, то тия го наричат член на мнимият бунтовнически комитет; 2) тия се оплакват от това, че административните дела се поверяват само на «мнимоспособни лица», които нямат никаква грижа за бързите изпълнения на работите; 3) тия се оплакват от това, че местните чиновници почти секи ден правят различни безчестия и различни безчестни злоупотребления, от които произлиза вреда на управлението; 4) тия се оплакват, че по пътищата не съществува никаква гаранция за имотът и за животът на жителите и че селянинът не е сигурен даже и за честта на фамилията си; 5) тия се оплакват от разбойниците, които опустошават градското и селското население и които постоянно го накарват да варди животът си и имотът си; 6) тия се оплакват най-после от неправилното раз-

хвъргане на личните даноци, които тегнат повече на сиромасите, нежели на богатите.

«Сяко правителство, което се грижи за своето благосъстояние и за щастието на своите поданици, никога не трябва да търпи подобни неща — продължава статията. — А ако ние ги откриваме на централното правителство, то нашата цел е да му направиме услуга.» Ох, то, сиротото, ги не знае! После сичкото това гореказаната статия говори, че централното правителство е обязано да извърши следующите дела: 1) то е длъжно да запрети на сичките свои чиновници да произнасят думите «бунтовнически комитет», защото тия думи могат да изкопаят големи пропасти между управителите (храбрите) и управляемите (страшливите); 2) то трябва да се погрижи за безопасността на народът по областите, защото търговията и индустриите ще да пропаднат свършено; 3) то трябва да избере добри мютесарифи, каймаками и мюдюри (да ги излее в някоя манчестерска фабрика), защото способностите на тия лица трябва да съответствуват на ония служебни постановления, които са тия обязани да управляват; 4) то трябва да наказва строго ония чиновници, които злоупотребляват своята власт, и да прекрати веднъж засякога повтарянieto на тия злоупотребления; 5) то трябва да обесва без милост (ингелизки принципи!) сичките злодейци, които са се хванали отгоре над престъплението. (Прочетете Бокля!) Строгостта на законът (а ако няма закон?) трябва да се привождат в действие именно в ония страни, дето не съществува никакво нравствено възпитание (евала барем за тия думи); 6) то трябва да нареди по градовете и по селата особени комисии, които са длъжни да разхвъргат (и да обират и тия светът) според състоянието на секи човек личните даноци по селата и по градовете.

«Ако царското правителство прибърза и ако воведат в държавата си тия фундаментални преобразования, то ще да осигури безграничната преданост на сичките християнски народи, които са подчинени на султанският скиптер. С това ще то да угаси даже и сичките чужди желания и властолюбия» — продължава статията.

Из сичкото това нашите читатели видят твърде ясно, че ние сме имали досега пълно право, когато сме говорили, че Турция представлява страшен хаос, т. е. че в това честито господарство се не знае ни кой пие, ни кой пла-

ща. Ако българското отделение на «Левант Таймс» да би излязло в Букурещ или в Белград, то секи турчин и секи туркофил би могли да кажат, че неговите сведения са лъжовни, пристрастни и «бунтовнически», но тоя ингелизо-български вестник процъфтява под целомъдрената десница на знаменитото п и с а л и щ е, което при следова сяко несправедливо съждение и което не позволява никому да изнася непраните ризи на правителствената администрация, следователно ние имаме пълно право да приемем сведенията на тоя вестник за положителна истина. Единствената точка, която ни стои на път и която ни не позволява да се съгласиме с гореказаният вестник, се заключава в нашите особени мнения за виновността или за невинността на върховното турско правителство относително множество административни вопреси.

Пословицата казва, че рибата захваща да вонее откъм главата. Ние приемаме тая пословица за свещена истина, защото нейната мъдрост се основава на цели милиони математически факти. Ако централното правителство е изпроваждало досега по провинциите неспособни, глупави и развалени чиновници, то ги е изпроваждало или защото ги е намирало за способни, или защото не е имало по-добри, или защото тия чиновници са отговаряли на неговите цели и стремления. Другояче не може да бъде. Не централното правителство зависи от чиновниците, а чиновниците от централното правителство; не овчерите зависят от кучетата, а кучетата от овчерите; не господарите зависят от слугите, а слугите от господарите.

Но както и да е, а българското отделение на «Левант Таймс» мисли, че централното правителство е обязано да прибърза и да унищожи многочислените злини, които «твърде лесно могат да изкопаят дълбоки пропасти между владетелите и владеемите!» Но мисли ли правителството да удовлетвори желанията му? — Ние не вярваме. Ако турско правителство да би имало подобно намерение, то не би чакало да му напомни именно българският вестник какви са неговите обязанности. Освен това, Турция няма приготвени хора за каквито и да е преобразования. Честите променения на в. везири и на министрите свидетелствуват твърде ясно, че «рибаринът не е в съ-

стояние да гради джамии, а дюлгеринът да шие сърмени либадета».

Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че турският народ ще да се възроди само тогава, когато неговото възпитание и образование добие своето надлежаше направление; а подобно чудо е съвсем немислимо, защото харемните деца, последователите на коранът и учениците на моллите никога не могат да станат хора и да обикнат правилният живот. Самият автор на гореспоменутата статия накарва централното правителство да употреби против насилията различни бесилници, защото нравственото възпитание няма нищо общо с турското население. И това е свещена истина.

Турчинът не е в състояние да усвои ни европейските понятия за нравствените достоинства на човекът, ни великата мисъл за еманципацията на султанските поданици, ни плодовете на истинната наука. А от подобни идиоти ни един здравомислящ човек не трябва да очаква ни възрождение, ни добро, ни напредок. Който ни каже, че турският народ напредва, че турските чиновници познават своите обязанности и че турското централно правителство работи по предначертана прорпама, той е или лъжец, или хитрец, или лицемерец. Разбира се, че ако българското отделение на «Левант Таймс» да би било малко по-независимо, то и то би потвърдило нашето заключение с неопровержими факти.

Независимост, г. IV, бр. 26, 13 април 1874

[ПОД СТУДЕНАТА ПЕПЕЛ ТЛЕЕ ИСКРА]

Букурещ, 19 априлия

Българското отделение на «Левант Таймс» ни уверява, че «българският народ е бил сякога верен на султанът». «Това е за него предание — говори той вестник. — А ако някои емигранти, които се мамат от чуждите интриганти, и да говорят противното, то техните начала никак се не споделят от народът.» Из тия няколко думи ние ясно вече видиме, че гореказаният вестник хвърга

камъни в нашият бостан; а ние не сме научени да мълчиме и да оставяме когото и да е без отговор.

Най-напред ние сме длъжни да увериме тоя вестник, че българският народ никога не е бил верен на султанът, както не му са били верни и другите християнски народи и народности, които населяват Балканският полуостров; а ако тоя народ е търпял повече от гърците и от сърбите турското иго, то в това отношение ние трябва да обвиняваме не него, но географическото положение и агрономо-климатическите свойства на оная земя, която той населява. Хиляди примери ни доказват, че българите са така също храбър, смел и неустрашим народ, каквито са и сичките други народи и народности; а ако редакторът на българското отделение на «Левант Таймс» и до днес още не е имал случай да се увери лично в истинността на нашите думи, то той би трябвало барем да разгледа малко по-отблизо положението на народът и да изучи малко по-основателно историите на сръбското, на гръцкото и на ромънското освобождения.

Ние съветоваме гореказаната редакция да прочете книгата на генерала Липранди и да се увери фактически, че българите са пролели доволно голямо количество свещена кръв за своето освобождение от ненавистното иго; но обстоятелствата, които са били така благоприятни за сърбите, за ромъните и за гърците, са били за тях твърде неутешителни.

Българи са се били под пряпорците на хаджи Петра и на Боцари (на Бъчварът); българи са се били «под кръстатият байряк» на хайдук Велка: най-после с българска кръв е облян почти сичкият леви бряг на Дунавът. Разбира се, че ако България да не би била средоточие на турската държава и ако десният бряг на Дунавът да не би бил осеян с такова множество турски крепости, то българското отделение на «Левант Таймс» одавна вече не би имало причини да ни разказва, че българският народ е верен на своите крайни притеснители, които са извадили и душата из неговото работническо тяло.

«Българите са били почти сякога верни на султанът!» Разбира се, че са му били верни, защото неверността се наказва крайно строго и защото бесилниците са в състояние да турят печат и на най-умерените протести. Ние сме уверени, че ако българското отделение на «Левант

стояние да гради джамии, а дюлгеринът да шие сърмени либадета».

Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че турският народ ще да се възроди само тогава, когато неговото възпитание и образование добие своето надлежаше направление; а подобно чудо е съвсем немислимо, защото харемните деца, последователите на коранът и учениците на моллите никога не могат да станат хора и да обикнат правилният живот. Самият автор на гореспоменутата статия накарва централното правителство да употреби против насилията различни бесилници, защото нравственото възпитание няма нищо общо с турското население. И това е свещена истина.

Турчинът не е в състояние да усвои ни европейските понятия за нравствените достоинства на човекът, ни великата мисъл за еманципацията на султанските поданици, ни плодовете на истинната наука. А от подобни идиоти ни един здравомислящ човек не трябва да очаква ни възрождение, ни добро, ни напредок. Който ни каже, че турският народ напредва, че турските чиновници познават своите обязанности и че турското централно правителство работи по предначертана прорпама; той е или лъжец, или хитрец, или лицемерец. Разбира се, че ако българското отделение на «Левант Таймс» да би било малко по-независимо, то и то би потвърдило нашето заключение с неопровержими факти.

Независимост, г. IV, бр. 26, 13 април 1874

[ПОД СТУДЕНАТА ПЕПЕЛ ТЛЕЕ ИСКРА]

Букурещ, 19 априлия

Българското отделение на «Левант Таймс» ни уверява, че «българският народ е бил сякога верен на султанът». «Това е за него предание — говори той вестник. — А ако някои емигранти, които се мамат от чуждите интриганти, и да говорят противното, то техните начала никак се не споделят от народът.» Из тия няколко думи ние ясно вече видиме, че гореказаният вестник хвърга

камъни в нашият бостан; а ние не сме научени да мълчиме и да оставяме когото и да е без отговор.

Най-напред ние сме длъжни да увериме тоя вестник, че българският народ никога не е бил верен на султанът, както не му са били верни и другите християнски народи и народности, които населяват Балканският полуостров; а ако тоя народ е търпял повече от гърците и от сърбите турското иго, то в това отношение ние трябва да обвиняваме не него, но географическото положение и агрономо-климатическите свойства на оная земя, която той населява. Хиляди примери ни доказват, че българите са така също храбър, смел и неустрашим народ, каквито са и сичките други народи и народности; а ако редакторът на българското отделение на «Левант Таймс» и до днес още не е имал случай да се увери лично в истинността на нашите думи, то той би трябвало барем да разгледа малко по-отблизо положението на народът и да изучи малко по-основателно историите на сръбското, на гръцкото и на ромънското освобождения.

Ние съветоваме гореказаната редакция да прочете книгата на генерала Липранди и да се увери фактически, че българите са пролили доволно голямо количество свещена кръв за своето освобождение от ненавистното иго; но обстоятелствата, които са били така благоприятни за сърбите, за ромъните и за гърците, са били за тях твърде неутешителни.

Българи са се били под пряпорците на хаджи Петра и на Боцари (на Бъчварът); българи са се били «под кръстатият байряк» на хайдук Велка: най-после с българска кръв е облян почти сичкият леви бряг на Дунавът. Разбира се, че ако България да не би била средоточие на турската държава и ако десният бряг на Дунавът да не би бил осеян с такова множество турски крепости, то българското отделение на «Левант Таймс» одавна вече не би имало причини да ни разказва, че българският народ е верен на своите крайни притеснители, които са извадили и душата из неговото работническо тяло.

«Българите са били почти сякога верни на султанът!» Разбира се, че са му били верни, защото неверността се наказва крайно строго и защото бесилниците са в състояние да турят печат и на най-умерените протести. Ние сме уверени, че ако българското отделение на «Левант

Таймс» да би имало възможност да изкаже своите убеждения малко по-свободно, то то би трябало да се съгласи с нази, че българинът — както и сички други народи и народности, които населяват Балканският полуостров — никога не може да бъде приятел на турчинът. «Турците са, мой синко, кръвопийци! — говореше едно време баба ми. — Дето стъпи турчинът, там трева не никне.» «А защо тато и чичо не земат топорите и защо ги не избият като кучета?» — питах аз. «Не дава им нашият цар (московският), защото в голямата книга стояло написано, че турците ще бъдат избиели от московците» — отговаряше баба ми с твърдо убеждение, че нейните думи са положителни истини. Ето какво е било нашето възпитание. Разбира се, че ако редакторът на българското отделение на «Левант Таймс» е българин, то и той е получил същото възпитание.

И така, българската ненавист към турските завоеватели е добила сила още при бащиното ни огнище. След време турските злодейства, правителствените насилия и чиновническите зверства са довършили и остатокът. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че между християнските народности и между турците е възможно каквото и да е сближение само тогава, когато се унищожат религиозните отличия и когато турското население добие правилно образование и човечески понятия за множество трънливи вопросы. А възможно ли е сичкото това? — Ние би желали да чуеме за това дело мненията на «Левант Таймс».

Ние и сами знаеме, че централното правителство (а особено н. в. султанът) има в ръцете си оная сила, която е нужна на едно правителство да привлече своите поданици на своя страна и да направи от тях верни, послушни и доброжелателни орудия. Но то не смее да приведе сичкото това в действие, защото няма политически такт и свой ум, защото няма смелост и решителност и защото има голямо множество шарени приятели и съветници.

Но да оставиме тия неизпълними планове и да продължиме своето обозрение. По мнението на българското отделение на «Левант Таймс» секи един българин, който е незадоволен от централното турско правителство и който открива неспособностите и глупостите на турските

министри или на върховната турска администрация, е сляпо орудие на чужди политически интриганти. Разбира се, че това заключение е и за нас така също смешно, както е то смешно и за самото правителство, което познава доста добре и своите велики достойнства, и своите още по-велики действия.

Но да захванеме открай. Ние би желали по-напред от сичко да знаеме: кои са ония чужди интриганти, които накарват голият да трепери, биеният да плаче, ограбеният да се оплаква, обезчестеният да търси удовлетворение и убиеният да умира? Ние би желали да знаеме, кои са ония чужди интриганти, които накарват турските чиновници да правят различни насилия, които накарват турското население да лежи и да се храни наготово и които не позволяват на османлиите да станат хора? Най-после ние би желали да знаеме: кои са ония чужди интриганти, които не позволяват на централното правителство да избистри своят мозък, да бъде малко по-твърдохарактерно, да остави настрана своето «аллах керим»¹ и да залегне за развитието и образованието барем на своят собствен народ?

Ние смело можеме да кажем, че главното зло произхожда не от второстепенните и не от третостепенните турски чиновници, а от върховното правителство, което даже и по думите на българското отделение на «Левант Таймс» се грижи твърде малко за изкоренението на това зло.

В ромънският вестник «Telegraf» е напечатано сведение за възпитанието и за образованието на султанските деца, из което се види твърде ясно, че тия принцове се приготвяват не за управители на едно благоустроено господарство и не да бъдат хора, а да лежат по цял ден в харемите си, да ядат и да пият до уригане и да кръстосват цариградските улици със свойственият само на азиатците салтанат. Разбира се, че с подобни управители ни едно европейско господарство не може да процъфтява.

Гореказаният вестник ни разказва, че само един от султанските синове умее да чете. Същото може да се каже и за синовете на министрите, на пашите и на агите. Ние сме твърдо уверени, че барем половината от днеш-

¹ Добър е господ; Каквото дал господ /тур./.

ните турски министри не умеят да пишат правилно. Тряба да кажем и това, че сичките султански синове са адмирали, генерали и полководци. Разбира се, че подобни безобразия са възможни само в ония азиатски господарства, в които народите нямат нужда ни от писани закони, ни от човечески напредок, ни от правилен живот. Сичко зависи от волята, от кефът и от мозъчната машина на повелителя!

Ние сме уверени, че българското отделение на «Левант Таймс» не е в състояние да опровергне тия истини и да ни докаже фактически, че бъдщите управители и повелители на империята ще да имат особено отличие от своите бащи и деди. Подобно преобразование е немислимо. «Ако някои емигранти, които се мамат от чужди интриганти, и да говорят противното (т. е. ако тия и да въстават против зверствата на турските тирани), то народът не споделя техните начала» — говори българското отделение на «Левант Таймс».

Ние свободно можеме да кажем, че в това отношение този вестник лъже съвсем безсовестно. Българските емигранти говорят и действуват така, а не другояче не по ходатайството на каквито и да е чужди интриганти, а по своето собствено убеждение, което се основава даже и на ония факти, които се появяват твърде често на страниците на ангелизко-българският вестник. Който желае да се опознае с положението на християните в Турция и с действията на централното цариградско правителство, нему не трябва ни чужди помощи, ни чужди съвети. Истината е очевидна за всеки, който има здрав разум, безпристрастна съвест и незабулени очи. Обърнете своето внимание на българските черковни дела и на правителственото непостоянство в тия дела и вие ще да се уверите, че централното правителство не може да има между народът ни никакво уважение.

А може ли този народ да съчувствува или да «споделя» нашите идеи или нашите съвети, това ще да ни докажат самите бъдщи произшествия. Из нашите уста не говорят нито «чужди интриганти», нито празноглави фантасти, а няколко милиона живи същества, които искат да живеят и които желаят да станат независими хора и да спасят главите си от окончателното разорение. Умните хора говорят, че сяко едно насилие има и своя опозиция; а

ако е сичкото това така, то българският народ не може да бъде равнодушен към бившите, към настоящите и към бъдщите свои страдания...

Под студената пепел тлее такава една искра, която ще да произведе страшен и опустошителен пожар. Тука сме длъжни да кажем и това, че главните виновници за произхождението на този пожар ще да бъдем не ние, т. е. не българският народ и не неговите емигранти, а самото турско правителство и неговото твърде чудно безгрижие и непостоянство. Ние не сме нито говеда, нито деца, нито безусловни робове. Турските злодейства и правителствените насилия трябва най-после да се прекратят веднъж засякога. «Християнските народности ще бъдат провъзгласени и припознати за съвършеннолетни тутакси, щом познаят своите интереси и щом се сближат между себе си за известната цел» — говори «Глас црногорца».

Независимост, т. IV, бр. 27, 20 април 1874

[БЪЛГАРСКИТЕ ПРОЦЕНТИ В РУМЪНИЯ СЕ УМАЛЯВАТ]

Букурещ, 26 априлия

В българското отделение на «Левант Таймс» е напечатана статия под заглавие «Българите в Молдово-Влахия и в Росия», из която се види, че нашите нещасти и братия очакват от тия българи големи помощи, явно съчувствие и извънреден патриотизъм. «Българите из Росия и из Ромъния не трябва да забравят, говори този вестник, че тия по-напред от сичко са българи и че имат известна длъжност към майките си и към бащите си.» «Ние ги подканяме да земат деятелно и разумно участие в нашето възрождение и да помогнат, колкото им иде отръки, на вещественото и нравственото движение на своят народ.» Тоя вестник се надее, че неговият глас ще бъде услышен и че ромънските и руските българи ще да направят сичко, щото зависи от тях. «Ние сме уверени — говори той, — че българските преселенци ще да

разберат нашите съвети и че ще се постараят да ги приведат в действие.»

Да видиме сега какво говори самата действителност. Българското отделение на «Левант Таймс» мисли, че в Ромъния живеят около 900 000 българи и че тия българи са образовани, богати и развити. «Но по-голямата част от тия добри, п о р о м ъ н ч е њ и на поглед българи се показва студена към народното движение и към оная цивилизация, които в последното време са захванали да се разпространяват из отечеството ни» — говори българското отделение на «Левант Таймс». Освен това, тоя вестник ни уверява, че ако българите в Русия и да са изгубили своят език и своите народни особености, то българите в Ромъния са оцелели и съхранили са и своето име, и своята народност. «Българските преселенци в Русия са изгубени вече за българският народ — говори тоя вестник. — Това никак не можеме да кажем за българските преселенци в Ромъния. Тия българи са увардили своят майчин език и успели са да натрупат големи богатства.»

Разбира се, че ни едно от гореприведени сведения не е вярно. Да се обясниме. Ние сме в състояние да докажем фактически, че ни една народност не е успяла да претопи такова голямо количество българи, колкото ги е претопила Ромъния. Ние видиме пред очите си цели села и цели градове, които преди едно столетие са били населени само с българи и в които сега-засега не съществуват нито десет лица, които да познават своят език и които да се не отказват от своето българско произхождение. Да земем за пример Бъзоу, Александрия, Плещ, Гюргево, Крайово и пр. Който мисли да намери в тия няколко града българи, той лъже и себе си, и другите. Между ромънските българи (из това правило се изключават само браилчани и бесарабските колонисти) съществува убеждение, че който се е родил в Ромъния, тъй няма вече право да бъде българин. Ние сме слушали подобни принципи не само от простите и от неразвитите сиромаси, но и от образованите личности, за които народността и националната гордост не са нищо друго освен личен интерес. Единствените личности, които се признават за българи и които се радват на българското възрождение, са ония български преселенци, които са дошли в Ромъ-

ния в последните десет години по своята търговия или които са побягнали из отечеството си по политически причини. Но щат ли и тия българи да увардят своята народност? — Ние не вярваме.

Един българин ни разказваше преди няколко години, че той счита за българи и за патриоти само ония личности, които не са оженени и които мислят да се върнат в отечеството си. «Който земе тукашна жена и който тури на главата си ромънски венец, той трябва тутакси да се откаже и от народността си, и от името си, и от отечеството си» — говореше той. Разбира се, че сичкото това е свещена истина. Земете за пример Яна Касабяна, д-р Протича, д-р Атанасовича, г-на Петреска и пр., и пр., и пр. Тука сме длъжни да кажем, че тия личности се считат за най-първи български патриоти, които представляват народът ни и народността ни в Ромъния. А я попитайте тия български патриоти, знаят ли български, говорят ли в къщата си български и учат ли децата си български? Ние ви уверяваме, че техният патриотизъм не излиза из границата на тяхната собствена личност и че тяхното патриотическо сърце тупка само тогава, когато се наяде и напие на 11 майя и когато го похвалят в някой български вестник за неговите бъдещи пожертвования и за неговото бъдеще духовно завещание.

Преди малко време един ромънски българин, който се е родил в Брашов и който се беше овлашил окончателно, ни разказваше следующето твърде печално произшествие. Тоя българин се срещнал преди няколко месеца с един от най-родолюбивите наши букурещки светили в едно публично място и пожелал да му направи малка услуга, т. е. поискал да преведе на ромънски език неговата просба, защото това светило — ако и да живее цели двацет години в Букурещ — не знае ромънски. «А отде знаеш ти — попитал той, — че аз съм българин? Аз не ща нито да зная за българите. Още веднъж да ми не говориш български.» Разбира се, че сичкото това зачутило брашовският българин и той замълчал. Когато се свършило заседанието и когато двата приятеля излезли на улицата, то брашовчанинът се обърнал към светилото и рекъл му: «Аз съм се родил в Брашов и не отказвам се от народността си; а вие сте дошли из Търново завчера и презирате и името си, и народността си! Това ви не прави

чест.» «Аз се не отказвам от народът си и от народността си — отговорило светилото, — но аз не желая да знаят власите кой съм и какъв съм.»

Разбира се, че подобни българи вие ще да намерите цели хиляди — от Кубей и до Турну Северин. Но както и да е, а българското отделение на «Левант Таймс» е излъгано, т. е. то още не познава ромънските българи и техните патриотически стремления. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че тия българи са изгубени и че тяхното възрождение е немислимо. Разбира се, че ние говориме тука не за колонистите в Бесарабия и не за ония български синове, които са дошли в последните няколко години в Ромъния да спасят главите си от турските преследования и от правителствените тиранства.

Бесарабските българи ще да се държат още дълго време, а ако обстоятелствата на нашето отечество се изменят, то тяхното съществуване ще бъде и съвсем обезпечено; а българските емигранти не са нищо друго освен привременни гости на Ромъния и бъдещи отмъстители за сичките ония унижения, които са търпели досега и тия сами, и техните нещастни братия.

И така, освен емигрантите, освен колонистите и освен 50—60 български села в съседните княжества сичките други ромънски българи ще да се изгубят окончателно. Да видиме сега в какво положение се намират гореказаните 50—60 села. В тия села не съществуват ни български школи, ни славянско богослужение, ни народно усещание. Ето в какво положение се намират ония 900 000 българи, от които българското отделение на «Левант Таймс» очаква помощ, съчувствие и участие в българското народно движение. Ние знаем, че в България няма нито едно село, което да има какво-годе сходство с българските села в Ромъния. Тия села се намират в такова невежество и в такава нравствена бедност, които не може да си представи човек. А кой е крив? — Българското хладнокръвие към сяко общенародно дело и нашите народни предводители, които приемат участие в обществените предприятия само тогава, когато очакват от някого «аферим» и когато се надеят да извлекат из тях лична полза.

Из сичкото това секи може вече да види, че българските проценти в Ромъния се умаляват и че българската

народност одавна вече би дошла до нула, ако в тая страна да не би се преселяли почти ежегодно от 5 до 10 хиляди нови лица. Разбира се, че тия сиромаси се преселяват не от добро и не по своята собствена воля, ако българското отделение на «Левант Таймс» да ни уверява, че подобни преселения са невъзможни вече, защото турският фанатизъм е угаснал и защото Россия е станала безопасна страна(?). Тоя вестник ни разказва, че старите еничерски времена са преминали вече, че турският фанатизъм е изгубил вече своето значение и че европейската цивилизация е пуснала дълбоки корени в империята. «Благодарение на цивилизацията и на изменението на политиката — говори той — християнските народности в Турция няма вече да се страхуват от мусюлманският фанатизъм и от руското нахлуване (нашествие).»

Както щете, а ние мислим и за тия неща съвсем друго-яче. Освен това, ингелизо-българският вестник ни уверява, че после 1860 година българите не смеят вече да оставят своите земи и да се преселяват в чуждите държави, а ние знаем, че даже и в 1873 година из Видинското окружие се преселиха в Сърбия цели две села заедно с добитъкът си и с покъщнините си. Ние се съглашаваме с «Левант Таймс», че в погледните десет години не са станали важни и големи преселения; но в това също време ние имаме достатъчно факти да го увериме, че България губи почти ежегодно от 5 до 10 хиляди работника.

Единственото различие между по-напредните и между днешните преселения се заключава в това, че тогава се преселяваха цели села, а сега се преселяват само здрави и работни мъже. Преди няколко недели нашият видински дописник ни явяваше, че в тамошните крайове се турчат голямо множество момичета и че никакви убеждавания и никаква сила не може да ги накара да се откажат от своите намерения. Едни мислят, че сичкото това произхожда от туй, че българите в тия крайове са деморализирани; други обвиняват турците и техните насилия; а трети ни уверяват, че главните виновници в тия произшествия са чорбаджиите и духовенството, които не мислят за нищо друго освен за своите лични интереси и за своят кеф. Разбира се, че ни едно от тия убеждения не е вярно.

Ако българският народ се не постарее да поправи

колкото се може по-скоро своето економическо положение, то неговата участ е незавидна. А може ли да се поправи това положение? Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че само политическата независимост е в състояние да поправи работите и да ни даде гаранция за бъдещото съществуване на българският народ. Сичко друго е напразно.

Независимост, г. IV, бр. 28, 27 април 1874

[«ВИДОВДАНОВИТЕ» ЕЛИНИ]

Букурещ, 3 майя

Множество славянски и християнски вестници говорят, че българо-гръцките несъгласия са убийствени за християнските поданици на В. порта и че главната обязаност на днешното гръцко правителство и на българските предводители е да прекратят тая борба и да дадат край на вредителните страсти. Така например белградският вестник «Видовдан» — който почти никога не е седял на една столица и който като всеки дипломатин обича доволно много фразьорствата — ни разказва, че благородните елини са длъжни да се помирят с българското стадо и че българските предводители на народът са обязани да оставят своите крайности и да бъдат умерени в своите требования. Из сичкото това се види доволно ясно, че почтеният сръбски вестник не познава нито българските стремления, нито гръцките цели, нито характерите на тия два народа. Ако да би било противното, то «Видовдан» би трябало да се увери, че българо-гръцката борба не е борба нито между две правителства, нито между два венценосни владетеля, нито между два редактора, нито между две каприции, но че тая борба е многовечна, историческа, отмъстителна, безжалостна и отчаяна, защото тя произхожда из дълбок или из естествен източник. С една дума, тук се борят два народа за своето съществуване и за своето бъдеще благосъстояние. Разбира се, че един из тия народи трябва да победи.

Ако гърците да би били благоразумни, справедливи

и здравомислящи хора, то тия одавна вече би трябало да се убедят, че техните задушежни мечти са неосъществими, че техните бъдещи византийски империи са ефимерни и че техните пропагандирания, злоупотребления и прониристства са вредителни за самият гръцки народ. Даже и сам «Видовдан» трябва да се съзнае, че турската империя ще да пропадне само затова, защото е изградена от различни вери и народности, които не могат да бъдат задоволни от централното правителство и които не могат да търпят пехлеванската гордост на своите завоеватели. Историята ни доказва фактически, че тая съща болест е опропастила едно време Византийската империя; а здравият разум ни убеждава, че тя ще да опропасти и шарената еврео-хонведска машина, която майстор Деак е слепил из разноцветни, противоположни една на друга хартийки така изкуствено.

Днес са настанали вече такива времена, в които всеки един народ и сяка една народност искат да живеят самостоятелно и да бъдат господари в своята собствена къща. Ако не се извърши сичкото това, то още дълго време ще да се пролива човеческа кръв и още дълго време ще да страдаят народите и народностите! И така, «Видовдан» съветова българският народ да бъде умерен в своите требования и да не излазя из границите на действителността, т. е. да бъде безпристрастен в сяко едно отношение. Разбира се, че тоя съвет би трябало да се даде не на българите, а на гръцките паликариета, които не знаят ни що е умереност, ни що е честност, ни що е правдолюбие.

Ако почтеният редактор на сръбският вестник да би знаял гръцки и ако да би чел гръцките вестници и техните полемически статии против българският народ и против славянските племена въобще, то одавна вече би трябало да отърси еката си и да се помоли богу да го избави «от лукаваго»; но главната цел на г-на Милоша Поповича е не да открие истината, не да защити правото, не да отбрани угнетеното и не да поправи побърканото, а да изнесе на пазарът своите дипломатически «велеречия» и да се похвали пред щастливите пенсионери със своята красноречива, миролюбива и безопасна политика. «Нашите елински братия са обязани да ни подадат ръката си; нашите маджарски приятели са длъжни да се подружат с народът ни; нашите виенски човеколюбци (из еврейска-

та махала) трябва да познаят своите интереси; нашите турски аркадаши са длъжни да прегърнат безпристрастието; нашите мили китайци са обаявани да свалят цените на чаят; нашите драгоценни карлисти трябва да си купят американски пушки» — и т. н. Кажете ни, молиме ви се, може ли да бъде на този свят по-умерена политика? Истина казва пословицата, че «кроткото агне суче от две майки». Но да оставиме това.

По нашето мнение всеки честен човек, всеки искрен патриотин и всяка справедлива душа трябва да защитава своите народни интереси и да се бори с чуждите стихии, които подкопават тия интереси. Секи, който не изпълнява своите обязанности, както трябва, т. е. секи, който проповядва умереност и оставя да се тъпчат и най-малките народни преимущества — не е патриотин и не е човек. Истинно хуманните хора търсят и най-последната личност, която е завлечена от чуждите стихии и която иска тяхната помощ. Ние обвиняваме нашите предводители не за това, че техните требования са крайни и пристрастни, а за това, че и между тях се намират «дълбоки дипломати», които си играят с народните интереси и които правят пазарлък даже и с ония безсовестни личности, които са били най-главната причина на народните страдания и на онова отчаяно робство, от което се стресва и най-хладнокръвният дипломатин.

Хората не са говеда, следователно тяхната съдба не трябва нито да се продава, нито да се харизва. Ако тая или оная епархия е населена с българи, то трябва да ѝ се даде нейното право и да ѝ се позволи да спаси своите народни преимущества от чуждите посегателства; а ако тая епархия е населена с гърци, то българската екзархия би била съвсем луда, ако би се старала да я подчини под своята жезъл. Ние мислиме, че ако се даде на народонаселението воля да реши само своята съдба, то не могат да бъдат ни крайности, ни пристрастия, ни неумереност. Гласоподаванията са най-чистата монета, с която се купува справедливостта и народното спокойствие.

Питане е сега защо патриарханата не желае да участвува в смесената комисия, която има цел да събере гласоподаванията и да даде край на българо-гръцките раздори? Защо тая патриархана иска да пасе насила онова стадо, което е доведено до отчаяние от нейните

злодейства и което желае да има свое духовенство, свои школи и свое народно саморазвитие? Най-после защо патриарх Антим обнародува схизмата, когато българският народ не е направил никакво престъпление и когато този народ се не отказва ни от догматическите постановления на съборите, ни от православието? Ако патриархът е имал право да направи сичкото това, то и българският народ има право да се ръководи по програмите на Сърбия, на Ромъния, на Русия и на гръцка Елада. Ние мислиме, че ако «Видовдан» да би бил славянски орган, то той би трябвало да не изгасява, а да разпалва славяно-гръцката борба, защото от тая борба зависи най-главното основание на южнославянското бъдеще. Ако ние и да не сме «дълбоки дипломати», но здравият смисъл ни дава пълно право да кажем, че «българите би направили непрости телна глупост и голяма подлост, ако би оставили своите тракийски и македонски братия в ръцете на фанариотите, а сърбите би направили още по-безсмислена глупост и още по-голяма подлост, ако би се отказали от своите еднородни братия в Австро-Унгария».

Ни една дипломация и ни една публицистика няма право да жертвова няколко милиона живи същества за любовта на своите кабинетни шахмати или за любовта на своите хилядо талера. Кабинетите нямат нищо общо с народната воля и с народните стремления. Нашата славяно-гръцка борба е историческа, следователно нито гърците ще да приемат «видовдановите» разсъждения за чиста монета, нито българите ще да послушат неговите сладкозвучни и успивающи оди. Същото ще да повториме и за дипломатическият жертвеник на този вестник, над когото се възнасят такива драгоценни жертви на маджарските идоли.

Черногорският вестник «Глас црногорца» има за тия трънливи въпроси съвсем други понятия. И този вестник говори, че от гръцко-българските несъгласия ще да се възползват не гърците и не българите, а нашите общи неприятели; но той обвинява за това «вредително явление» само фанариотското духовенство и само елинската политика. «Гръцкото правителство е обаявано да встане първо против това зло и да го доведе до неговият надлежащи край — говори този вестник. — Из своите приятелски отношения с Портата Гърция н и к о г а няма да из-

[АВСТРИЙСКОТО ЧОВЕКОЛЮБИЕ
ОТДАВНА ВЕЧЕ Е ПОЗНАТО
НА ХРИСТИЯНСКИТЕ НАРОДНОСТИ]

Букурещ, 10 май

влече н и к а к в а полза. Освен това, нейните неприятелски отношения към българският народ могат да ѝ нанесат страшен и неизлечим удар. Гръцките държавни мъже не трябва да се считат само управители на гръцкото кралевство, но и синове на сичкият гръцки народ, от когото една голяма част и до днес още се намира под тежко робство.» Тоя вестник мисли, че гръцките министри не трябва да подражават на Бисмарка, защото тяхното приятелство и техните добри отношения с турците са предателство. Разбира се, че тия съвети би били твърде полезни за всяка една народност, но никак за гърците, защото гръцките умове се намират във възпалено състояние. «Глас црногорца» знае твърде добре, че на тоя свят съществуват такива гърбави народи и народности, които ще да се излечат само в гробът и от черната земя.

Тряба да кажем и това, че гърците са деветдесет пъти по-отчаяни фантасти, нежели сандандрейските наджаци. С подобни хора е невъзможно никакво споразумение. Сичкото това ни дава пълно право да направим следущето заключение. Славянските племена на Балканският полуостров са длъжни по-напред от сичко да се опознаят със своите приятели и неприятели по-отблизо и да не правят вече непростителни погрешки. Гърците не могат да бъдат наши приятели, както не могат да ни бъдат приятели ни малжарите. Това е историческа истина. Хиляди и милиони факти ни доказват, че ако ние, южните славяни, да не би били така искрени и така наивни, т. е. ако да не би отваряли сърцата си пред секиго, то одавна вече би свалили от шеите си чуждият ярем и не би страдали цели пет столетия. Ако турците са доведени в Европа от византийците по политически причини, то тия турци ще да се поддържат и занаяпред от днешните ромео-гърци по същите причини. Славянското възрождение е за «видовановите» елини много по-ненавистно, нежели турският ярем. За доказателства ние не трябва да ходиме далече.

Независимост, г. IV, бр. 29, 4 май 1874.

Един франкфуртски вестник съветова Австрия да обуе своите ботуши, да изостри своите махмузи и да възседне своят Росенанд, защото обязаността на секи чистокръвен немец е да спаси Балканският полуостров от руските ноти и да разпространи немското влияние не само по бреговете на Дунавът, но и под джамията «Султан Баязид» в Багдад. Тоя вестник се сърди на графа Андрашия и оплаква се, че почти сичките по-важни господарствени места в империята са заняти вече от маджари, следователно за немците не остава хляб. Освен това, тоя патристически вестник не одобрява днешната австрийска политика, защото тая политика е убийствена за немците и спасителна за Русия.

«Най-първата обязаност на Австрия е да разбие завоевателните планове на Русия и да увеличи своето влияние на Восток — говори тоя вестник. — За да достигне до своите цели, Австрия е обязана да помогне на своите мали съседи, на Сърбия и на Ромъния, да развият своите сили в днешните свои граници, щото ако Турция се сгрумоляса сама от себе си, то в такъв случай тия да поддържат своите родствени племена. Разбира се, че тия две държавици са най-големите и най-яките турски неприятели. Славянските племена трябва да се съединят със Сърбия, българите с Ромъния (?), а гърците с Гърция. Разбира се, че тая политика би се одобрила от Англия, от Италия, даже и от Франция.»

Из сичкото това се види, че «многоучените» немски дипломати не познават нито положението на турската империя, нито характерът на християнските народности, които населяват тая империя, нито стремленията на южните славяни, нито количеството на тия славяни. Така например гореказаният вестник мисли, че славянските племена са сродни със Сърбия, а българите с Ромъния, т. е. че славяните и сърбите съставляват една народност, а българите и ромъните друга. Разбира се, че подобни погрешки са непростителни. По-надолу поч-

теният немец говори, че проповедуемият в днешните времена «мир» е невъзможен и че «европейското равновесие» е празна мечта. «Ето защо — говори той — ние (немците) сме длъжни да се приготвим и да извикаме на въоръженият до перчемът невски автократор и на неговият съюзник (?) — «стой»:

Когато човек прочете сичкото това, то трябва да си състави убеждение, че на тоя свят съществуват и такива редактори, които пишат своите политически обозрения после осемнайсетата чаша. Другояче ние не можеме да си обясним гореказаните заключения. Здравият разум, знанието и правдолюбието не правят подобни погрешки. «И ние мислиме — говори гореказаният вестник, — че Австрия е длъжна да привлече на своята страна християнските народи на долния Дунав, но тя никога не може в това отношение да бъде подпомагана от Русия, защото Русия и не мисли да остави досегашното свое добре разиграно покровителство над християните в Турция, нито пък да се отрече от богатото наследство.» И тия пророчества са довольно чудни.

По-надолу немският дипломатин говори, че ако от бреговете на Нева да би се подал знак, то Сърбия и Ромъния би въстанали тутакси против своите господари. Из сичко се види, че тия разсъждения се пишат или от полуумни хора, или от хитри спекуланти, които имат важни причини да правят от бялото черно, а от черното бяло. Който е познат с критическото положение на турската империя и с жалостното състояние на християнските поданици на султанът, той трябва да знае, че тая империя ще да падне не за това, че на невските брегове съществуват някакви си чудотворци, а за това, че и безобразията имат свои граници и че и търпението има свой край. Ако почтеният немец мисли, че султанската р а я е съставена от безсловесни овце и че двете почти независими дунавски княжества са сахарни кукли, то и в такъв случай не би трябало да дава такова громадно значение на невските «въоръжени плашила» и на техните чудотворни сили.

Ние се не отказваме, че между Русия и славянските племена (в Турция и в Австрия) съществува братска дружба и племенно съчувствие, но в това също време ние не можеме нито да кажем, че сичко зависи от Русия и че

славянските племена са безусловни орудия на руските политици, от които се боят така искрено австрийските немци. «И така, Австрия не трябва да има приятелство — говори народолюбивият немец — нито с Русия, нито с Пруссия, която е за нейните (за руските) прошедши и бъдъщи услуги твърде привязана към нея (към Русия). Австрия е длъжна да се укрепи извътре и да се споразумее със западните сили.»

Да видиме сега в състояние ли е Австрия да изпълни съветите на своят народолюбиви син, който е така далековиден и който познава така отблизо силите, състоянието и стремленията не само на своята многоуважаема майка, но и на бъдъщите австрийски поданици.

Преди сичко ние ще да кажем, че Австрия никога няма да добие съчувствие между християнските поданици на султанът, ако тя не удовлетвори по-напред справедливите требования на своите собствени славянски поданици, които даже и по думите на франкфуртският вестник са оставени в ръцете на маджарският произвол или в ръцете на пещанските евреи. Освен това, целите и стремленията на славянските племена (в Турция и в Австрия) ни доказват довольно ясно, че «славеите не се хранят вече с приказници» и че действителността изисква не празни разсъждения, а $2+2=4$. Преминаха вече ония златни времена, когато народите блееха след няколко души хитри интриганти и когато високорождените личности си играеха със съдбата на цели милиони живи същества. Ако франкфуртският вестник иска да се опознае с действителността и ако желае да узнае истината, то ние трябва да му явиме, че на Балканският полуостров живеят три християнски народности, които мислят, работят и сънуват за своето национално обезпечение и за своята безусловна независимост. Разбира се, че тия народности имат достатъчно здрав разум и довольно материални сили, следователно австрийските благодеяния или австро-европейският съюз против Русия няма никакъв смисъл.

Ако падне турската империя и ако се унищожи турското господство, то на Балканският полуостров ще да се образуват четири малки и независими господарства, които ще да бъдат свезани с еднакви интереси, с еднакви цели и с еднакви стремления, следователно тия ще бъдат в състояние да просъществуват без ничия контрола и без

никакви татори. Благоразумните, честните и здравомислящите християнски поданици на султанът разбират твърде добре, че тяхната сила се заключава в тяхното изключително споразумение, в тяхното необходимо съединение и в тяхното братско съгласие; а ако е сичкото това така, то тяхното бъдеще е обезпечено и тяхната самостоятелност е свършен факт.

После сичкото това франкфуртският вестник говори, че граф Андрашия е захванал вече да работи, но че той работи не за ползата на немците, а за ползата на маджарите. «При сичкото това граф Андрашия е направил вече няколко опита — продължава той вестник. — Босанците, които бяха оставили своето отечество, се върнаха назад и простиха се от турското правителство по желанието на Австрия; сръбските железни пътища ще да се съединят с турските при Ниш по желанието на Австрия; най-последно княз Милан е отишъл в Цариград не по желанието на сръбският народ, а по желанието на Австрия.» А какво е произлязло от сичкото това? По мнението на този вестник граф Андрашия ще да доведе Австрия до това, щото тя ще да изгуби сяко едно уважение в Цариград и невските херои ще да се възползват от нейните слабости.

Когато прочете човек сичката тая попара, то трябва да си състави твърдо понятие, че у плашливите хора се появява мозъчна болест или че страхът и глупостта се появяват в едно време. А ние досега мислехме, че само гръцките вестници имат способност да се сражават с вятърничевите воденици и че само гръците са в състояние да говорят щото им дойде на умът и щото им се присъни!

На сичкото това ние ще да отговорим със следующите редове: 1) австрийското човеколюбие одавна вече е познато на християнските народности, които населяват Балканският полуостров, следователно успехите на графа Андрашия, от които се бои франкфуртският немец, са съвсем безопасни; 2) Россия е била почти сякога по-искрена, по-милостива и по-човеколюбива от Австрия, следователно християнските поданици на султанът са длъжни да ѝ бъдат признателни; 3) дълговечните страдания и неволи, които са изпитали нещастните восточни християни, са били такава практическа школа, из която се не изнася нищо друго освен благоразумие; 4) славянските

племена (в Турция и в Австрия) не могат да бъдат чужди на невските «медведи», ако г. Катков и да говори противното. Тряба да кажем и това, че братската любов и искреното съчувствие не са безусловно поробощавание.

Независимост, г. IV, бр. 30, 11 май 1874

[НАШИТЕ УЧИЛИЩА ТРЯБВА ДА ПРИГОТОВЛЯВАТ ЧЕСТНИ ГРАЖДАНИ]

Букурещ, 17 май

Преминаха вече цели петдесет години, откакто българският народ е захванал да се пробужда от дълбокия сън и да търси изход из своето критическо положение; преминаха цели петдесет години, откакто по-първите български деятели са захванали да проповядват народни принципи и да се стараят да покажат особеностите на българската народност, която има свещено право да живее самостоятелно и да решава сама своята съдбина и нравствено, и материално; най-последно преминаха цели петдесет години, откакто българската книжевност, българските школи и българското нравствено богатство са захванали да се развиват и да вървят напред и откакто българинът е захванал да се не срамува от името си, да почита произхождението си, да уважава костите на баща си и да защитава народността си.

Секи трябва да се съгласи с нази, че в продължението на тия петдесет години е направено твърде много, т. е. че тия петдесет години са принесли изобилни плодове и че тяхното влияние се чувствува на сяка една крачка; но тука се раждат два твърде важни вопроса: 1) Можеме ли ние да наречем напредок сяко едно съвременно движение, което в последното време е намерило място между българският народ, и можеме ли да приемем за «чисто злато» сяко европейско постановление и да извлечем от него съществена полза? 2) Можеме ли ние да вярваме безусловно на нашите учители, които са се завзели да ръководят народът и да му откриват ония необходими принципи, които са предтечи на сяка една цивилизация? Секи

благоразумен човек ще да отговори на тия два вопроса отрицателно. Който е познат с историята, който е изучавал психологията и който следи за съвременните борби на човечеството, той трябва да се съгласи с нази, че ни една теория не трябва да се усвоява безусловно и че ни един принцип не трябва да се приема за чисто злато. Из това правило се изключават само ония положителни истини, които са решени математически и които не търпят никаква критика.

Ако една народност има отличителни черти от друга народност, т. е. ако нейното материално благосъстояние, нейният живот, нейното нравствено развитие, нейните нрави, обичаи и понятия и нейните религиозни верования се отличават от нравите и обичаите на друга народност, то и обществените, учебните и политическите постановления трябва да имат отличителен характер. Ние сме говорили много пъти, че на малките деца, които още не знаят аритметиката, не трябва да се чете алгебра, защото тия деца не могат да я разберат и защото сяка непонятна наука причинява нелюбопитство, а отвращение. Излизаните фрази, които ни разказват, че «ако европейските народи признават за полезна тая или оная програма, то трябва да я припознаеме и ние», за умните и за разсъдителните хора нямат никаква важност.

Да се обясниме. Мнозина мислят, че българските школи ще да се поправят само тогава, когато се земат под контролата на духовенството или под контролата на правителството. Разбира се, че тия мнения са се появили най-напред в главите на ония наши цариградски патриоти, които мислят не за благосъстоянието на народът, а за своите лични интереси. Из Цариград ни явяват, че г. Михайловски е повторил изново пред министърът на просвещението, «че българските школи не отговарят на своето назначение, че българските учители развращават юношеството и че българските ученици се занимават с «комитети» и с различни вредителни за правителството играчки».

Хем вредителни, хем играчки! Г. Михайловски мисли, че правителството е обязано да обърне своето внимание към това зло и да помисли за неговото изкоренение. Тоя процес трябва да стане така. Турското правителство е длъжно да съедини българските училища с турските и

да тури над тях строга контрола, която трябва да бъде съставена от турци, от българи, от гърци и от няколко души образовани европейци. Разбира се, че г. Михайловски желае да приведе своята теория в действие само за това, защото на тоя учен мъж се иска да бъде един от членовете на гореказаната контрола и да прекарва животът си като бубрек в лой. Ние никога не би се решили ни да помислим, че г. Михайловски мисли и работи така, а не другояче с чисто и с искрено убеждение или с увереност в полезността на своята програма. Нека ни бъде позволено да кажем, че ако г. Михайловски мисли така от чисто сърце, то тоя господин трябва или да е луд, или да е пиан. Здравият мозък и честната съвест не могат да изповядват подобни принципи.

Против г-на Михайловски са се въоружили няколко самолюбиви учени мъже, които са паднали в друга крайност, т. е. които така също, както и г. Михайловски, имат задни мисли и користолюбиви цели. Тия мъже мислят, че не правителството, а екзархията е обязана да състави школска комисия, която да контролира училищата, да напише програма за предметите, които ще да се преподават занапред в школите, да издаде гимназиални ръководства и да екзаменува учителите. С една дума тия личности мислят, че екзархията е длъжна да стане учена академия и да земе и учението, и школите в аренда. Разбира се, че и тия мисли се разпространяват не за това, че гореказаните мъже желаят добро на народът си или че за тях е скъпо народното развитие, а за това, че на Стояна или на Драгана са се дояли баници и печени кокошки.

Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че ако турското правителство не е в състояние да удовлетвори народните потребности и да даде правилен ход на просвещението, то и калугерите не би трябало да воуират зурлите си през чуждите плетища. Ние казахме по-горе, че българинът трябва да основе своето здание не на чужди основания, а на своят собствен отличителен характер, т. е. на своите жизнени потребности и на своите демократически начала. Руските духовни семинарии и академии с техните пространни катихизиси, с техните догматически богословия (или многословия), с техните Максими Изповедници и с тяхната идиотическа покорност са за нас без-

смислени невязможни; ангелизките методически «колежи» с техните библейски последователи, с техните убивающа сяка една живост морали, с техните псалми и хвалебни песни на Егова, на Иона и на Иеуса Навина са за нас чудни и непонятни; католическите пансиони с техните йезуити, с техните Августини и Емвросии, с техните Телемахи и латинщини и с техните доволно кални морали са за нас отвратителни и гнуснави.

С една дума, нашите училища трябва да приготвяват не религиозни фанатици, не скопци, не капуцинери и не псалмопевци, а честни граждани, искрени народолюбци и работни хора. Нашите духовни училища не трябва да се отделят от нашите светски школи, защото нашето духовенство трябва да произхожда от народът, да живее с народът и да работи за народът. И така, оная контрола, която ще бъде назначена над българските школи от екзархията, ще да принесе полза само на комисарите и на техните джебове. В Турция, дето не съществуват нито закони, нито справедливи наказания, нито заслужени награди, е невъзможно никакво безпристрастие и никакъв ред.

Но както и да е, а по нашето убеждение българските школи трябва да се оставят на мира и от правителството, и от екзархията, защото секи един баща се грижи много по-искрено за образованието на своите деца, нежели милиони правителства, дилиони калугери и легиони комисии. Ако правителството или екзархията направят противното, то народът ще да предприеме строги мери и против невиканите гости, и против техните насилия.

Единствената българска светиня са училищата, следователно барем тя трябва да останат чисти от сяка една страна. Секи вече знае какви горчиви плоди ражда русчужкото исляххане, което се счита за висша турско-християнска школа, създадена по образът и по подобие на Мидхат паша! Въобразете си сега каква полза ще да принесат на народът ни ония школи, в които моллите се занимават със «содомски грях» и в които професорите разказват на своите ученици, че $2+2$ не са 4, а 16. Ние сме уверени, че ни една майка няма да даде детето си в тия публични къщи, в които учениците се не научават нищо друго, освен да правят «кабак-геджеси» и да се предават на най-скотският разврат.

И така, проектите на г-на Михайловски ще да останат мъртва буква. Колкото за проектите на противоположната партия, ние ще да кажем само това, че екзархията е дотолкова благоразумна и дядо Антим е дотолкова честен, щото и от тях няма да произлязат никакви важни последствия. Кой може да ни увери, че на екзархалният престол или в екзархалният съвет утре или в други ден не щат да дойдат такива хора, какъвто е Дорчо или какъвто е отец Григория? Кой може да ни увери, че горекананата контрола ще да бъде съставена от честни, народолюбиви и искрени хора? И така, нашите школи ще бъдат наредени само тогава, когато българският народ развеже ръцете си и когато добие своята политическа свобода. Който е везан материално, той не може да се развива ни нравствено. Ако нашите вестници и нашите книги се боят да кажат две искрени думи, то и нашите училища няма да идат надалеч.

Независимост, г. IV, бр. 31, 18 май 1874

[РАЗВИТИЕТО НА ИНДУСТРИИТЕ]

Букурещ, 24 май

Който чете с внимание нашите цариградски български вестници, той трябва да знае, че «върховното турско правителство, което почти сякога е било въодушевено с най-добри намерения за сичко, щото се отнася до вещественият живот на своите поданици, не се е запирало ни пред едно пожертвование, когато е трябало да се насърчи или да се облекчи развитието на индустриите». А защо тия индустрии се не развиват и защо тяхното богатство става из ден на ден по-незавидно и по-ефимерно? На тоя вопрос отговаря пак българското отделение на «Левант Таймс» със следующите думи: «Ние трябва да се признаеме, че усилията на правителството са останали безплодни само за това, защото нашите добри народонаселения (?) са хладнокръвни и невежествени.» Вижте му умът, та му кройте аба! Ние досега не сме ни подозревали, че на тоя свят съществуват такива глупави хора,

които не желаят добро сами на себе си и които нямат воля да живеят по-лесно и по-богато; но българското отделение на «Левант Таймс» ни отвори очите и доказа ни като два и два равно на четири, че невежествените и хладнокръвните поданици на В. порта не желаят от бога нищо друго освен просещка торба, овчо кърмилко и ален фес. Разбира се, че за подобно откритие политико-економистите са обзаяни да дадат на всеки свой член учена диплома и да внесат името му в регистърът на дълбокомислящите хора.

Но както и да е, а теориите на Джона Стюарта Милиа намират свои последователи, които, ако само да не би съществувало на тоя свят невежеството, би ги привели на практика. И наистина правителството прави железни пътища, а поданиците му ходят пеша; правителството преобразява съдилищата, а поданиците му бягат от тях като опърлени; правителството въведе в държавата си кодексът на Наполеона, а поданиците му се още се съдят по голямата книга на пророкът; правителството смали гюмрюкът на шампанията, а поданиците му все още пият буза; правителството даде пълна свобода на раята и позволи ѝ да бъде равна с османлиите, а тая рая гние в темниците без особени причини и за твърде смешни истории; най-после правителството облече европейски дрехи и украси кадъните си с капелини и с кокове, а поданиците му все още слушат хаджи Хайвата, се още правят кабак-геджеси, се още милват къочеците и се още гледат на момчетата със содомска жадност. Идете после това и не говорете, че главните нещастия по турската държава произхождат не от правителството, а от невежеството на неговите поданици!

«Ние сме длъжни да кажем, че великите везири и министрите на вънкашните дела, които са се определяли от В. порта в последните двайсет години, са направили почти сичко, щото се изисква от тях, за развитието на местните индустрии в техните нови форми» — говори българското отделение на «Левант Таймс». Не разбираме! Когато един човек се решава да направи подобно заключение, то той е длъжен да приведе барем няколко доказателства, защото днешното човечество не вярва на дума и защото даже и европейските турколюбци говорят противното.

Множество европейски пътешественици по Балканският полуостров говорят, че турският народ (като всеки народ) е честен и добър, но че неговото духовенство, неговите паши и аяни, неговите мюдюри и мотесарифи, неговите кадии и мюфтии, неговите велики везири и шехири и шех-нишахи са останали без глава и не знаят нито де стъпят, нито какво работят. «Тя пожелаха да станат европейци, а станаха пиеници; тя поискаха да управляват господарството по принятите по сичка Европа закони, а станаха анархисти; тя добиха воля да подражават на европейския живот в сяко едно отношение, а станаха безхарактерни и развратни слепци; най-после тя се решиха да развият индустриите, да дадат правилен вървеж на търговията и да увеличат производствата на държавата, а увеличиха даноците, населиха множество провинции с разбойници (с черкези) и пропъдиха няколко стотини хиляди добри работници (българи).

С една дума, от триесетогодишните турски преобразования, хатихумаюни, хатишерифи и гулханета са приизлезли само следующите три последствия: 1) турците се научиха да пият вино, да носят европейски дрехи и да произнасят думите *пардон* и *бонжур*; 2) турките увеличиха своите розкошества до невероятна степен, смесиха Азия с Европа, съдраха яшмаците си и предадоха се на *не олурсе олсун*¹; 3) правителствените чиновници се научиха да крадат систематически и да се прикриват със законът и с господарствените постановления, които, да кажем право, съществуват само за една форма.»

Тя няколко реда казваме не ние, а един от европейските писатели, който няма никакви причини да увеличава злото и да скрива доброто. По-доле българо-ингелизкия вестник говори, че гладът, който произхожда в Мала Азия, се е появил по причина на индустриалната бедност и вследствие на народното невежество. Разбира се, че подобни заключения се появяват в мозъците само на ония хора, които нямат какво понятие ни за положението на народът, ни за административните операции на върховното правителство, ни за кражбите и насилията на местните власти, ни за състоянието на народната еко-

¹ Какво ще да става (тур.).

номия в тая или в оная местност; с една дума, подобни заключения се раждат само в ония глави, които желаят да кажат нещо, без да гледат на неговата правдоподобност и без да мислят за неговите последствия.

Ако върховното правителство се е старало да въведе някои економически преобразования в държавата си, то се е старало чрез това не да увеличи благосъстоянието на своите поданици, а да увеличи своите доходи и да удовлетвори своите възрастающа розкошества. Един от свитата на княза Милана ни каза преди две недели за това дело така: «Розкошествата на султанският двор, на министерските конаци и на харемлъците са достигнали до баснословно безобразие. Аз съм твърдо уверен, че тия розкошества ще бъдат най-първата сила, която ще да даде край на турското господарство в Европа. Сяка една кадъна носи на главата си по един град, а сяка одалистка е облечена с цяло село. Ако у селяните, които са обзавани да поддържат господарството със своя труд и пот, се е появил глад, то тоя глад произхожда по твърде естествени причини. Ако в едно господарство съществуват големи розкошества, то съществува и голяма бедност.» Това заключение не ще никакви потвърждения. Самата турска финансия говори доволно красноречиво за състоянието на империята и за безвиходното положение на днешното правителство. Тука сме длъжни да кажем и това, че тежките даноци, които се изцеждат из народът от централното правителство, се увеличават до баснословни размери от местните власти, от бегликчиите, от интизамджиите, от серчим-перчимджиите, от агите, от заптиетата, от чорбаджиите и от сяка една краста, която носи название правителствен чиновник. И така; най-главното зло произхожда от това, че правителството не води никаква сметка за своите доходи и разноски и че над главата му не виси никаква контрола.

Ни един турски чиновник не е изгонен до днешният ден из службата си за кражба или за насилие в материално отношение; а ние знаеме, че ни един от тия чиновници не може да се похвали със своята честност или със своето безкористие. Ние имаме достатъчно причини да кажем, че в щастливата турска империя не чиновниците съществуват за народът, а народът за чиновниците. Бедните паши и бейове, изпадналите големци и разврат-

ници, султанските и везирските роднини и министерските любимци се изпроваждат обикновено по ония места, в които съществуват богати рудници за тяхното разбогатяване и за техните бъдещи розкошества по бреговете на Боспорът.

Щом някой гладен и жаден правителствен чиновник разбогатее до известна степен, то централното правителство го сваля от неговият самодържавен престол и назначава на мястото му друга «мърша». Секи вече знае, че турските чиновове и възвишения се заключават в големината на кормите, т. е. секи вече знае, че пашите имат по-дебели корми от мюдюрите, че валиите имат по-високи плоски «възвишености» от пашите, че министрите имат по-мазни и по-остри пъпове от валиите и т. н. Ако някой ви каже, че тоя или оня правителствен чиновник има 2 1/2 аршина окружна дължина, то тоя чиновник трябва да е великият везирин. Такава също мяра може да се въведе и при оцененятия на второстепенните чиновници, на чорбаджиите и на сичките харамоедци въобще. Но да оставиме това.

Българското отделение на «Левант Таймс» мисли, че ако жителите от Европейска Турция се не постараят за развитието на индустриите и на търговията, то и тях твърде лесно могат да постигнат такива също гладове, каквито са постигнали и азиатските провинции на империята. Това е истина. Но в състояние ли са тия жители да изпълнят съветите на достоуважаемият вестник? На тоя вопрос секи благоразумен и осторожен човек ще да отговори отрицателно.

Ако българското отделение на «Левант Таймс» да би изучило политическата економия малко по-внимателно, то би трябало да се убеди, че фабриките и акционерните дружества обогатяват не народът, а частни личности. Само свободата, обществената безопасност, народното самоуправление и малките правителствени даноци (и препятствия) са в състояние да обогатят едно господарство и да оощатливят поданиците му. А какво се върши у нас?

Ако селянинът има два вола, то единият се зема от правителството за розкошества, а другият се открадва от волокрадците; ако селянинът пожелае да излезе ноще на лозето си или на нивата си, то правителствените чиновници влазят насила в къщата му и обезчестяват же-

[ЮЗДА ЗА ПЕЧАТА И МИСЪЛТА]

Букурещ, 31 май

ната му или дъщерята му, а разбойниците му земат и шапката от главата; най-последно, ако селянинът поиска да употреби няколко излишни часове за обработката на своите полета и за увеличението на своето благосъстояние, то местните власти го накарват да остави житото си на гумното, снопите си на нивата, гроздето си необрано и пр., и пр. и да работи ангария шосета, калдъръми, батареи и пр., от които след няколко месеца не остават ни най-малките следи.

Може ли, кажете ни, да напредне един народ при тия тежки условия? После сичкото това българското отделение на «Левант Таймс» говори така: «Настанало е вече онова време, в което нашите управители и управляеми са принудени да земат под сериозно внимание това безредно състояние на работите и да турят край на злото, колкото се може по-скоро.» Следователно злото съществува? Следователно управителите не са обръщали досега на това състояние сериозно внимание? Следователно работите се намират в безредно състояние? «От друга страна, жителите трябва да извадят от главите си онова взаимно недоверие — говори тоя вестник, — от което произхождат сичките злощастия у восточните народи, и да си подадат братска ръка при развитието на индустриите.»

Из сичкото това се види, че българското отделение на «Левант Таймс» е написало тая статия не да принесе полза на народът си, а да погъделичка самолюбието на централното турско правителство, което по неговите думи е дотолкова умно, щото ще да прегърне гореказаното развитие така също, както «майката би прегърнала своята срамежлива, благоразумна и трудолюбива дъщеря». «Какините Доцините сладките думи! Какините Доцините дребните деца!» Знаеме ние тая милостива майка! Познаваме ние нейните благодеяния! Познаваме така също и нейните желания и помишления!

Независимост, г. IV, бр. 32, 25 май 1874

В цариградският вестник «Тюрки» е поместена една твърде дълга и доста многоречива статия «За вестникарството и за неговите права и обязанности», из която секи може да се увери, че старовременната морал на Насрадин ходжа и до днес още има свои последователи и че из мъдростите на г-на Фенелона и до днес още се вади овчо масло. Така например в тая статия се говори, че ако «някои разпалени патриоти и да желаят да се даде на пресата пълна свобода, то правителството от своята страна е обязано да ограничи техните искания, защото тия искания са неблагоприятни и глупави».

По-напред от сичко ние би желали да помолите горекананият вестник да ни яви що е правителство? — «Правителството изпълнява волята на народът и старее се за обществената безопасност» — ще да ни отговори г. Фенелон. В тоя отговор се заключава безсовестна лъжа, казваме ние. Правителството представлява не народът, а няколко души дембели, които се гоят от народната кръв и които убиват щастието на цели милиони нещастни същества. Ние твърде добре знаем, че главното правителствено лице управлява или, да кажеме по-правилно, угнетява няколко милиона сиромаси работници само за това, защото това лице се е родило от друг угнетател, т. е. защото то е имало щастие да се роди не на полето и не в някоя рибарска колиба.

Второстепенните чиновници се избират от високороденото лице, което им дава ограничена власт да му подражават, да изпълняват буквално волята му и да намират колкото се може повече пари за розкошествата на дворът му и за егоистическите каприции на «самодържецът». Ако някое от тия лица направи нещо криво или ако това лице се не хареса на харем-кеханите, то самодържецът го сваля и назначава на мястото му друго. Множество в. везири, множество министри и множество градоначалници са паднали само затова, защото са се отказвали да удовлетворят многочислените требования на падишаховите хареми и защото не са могли да намерят потребните суми за техните розкошества. Махмуд паша падна само по тая причина.

Третъостепенните чиновници са до такава степен безцветни и нищожни, щото за тях не е вредно ни да се говори. По-голямата част от тия чиновници не умеят ни да четат, ни да пишат. Може ли, кажете ни сега, един жив, енергичен и разумен народ да бъде сяко орудие на подобна сбирщина и да остави своето благосъстояние, своят напредок и своето щастие под нейната контрола?

Гореказаният вестник продължава: «Коя човеческа способност не е ограничена в естеството си? Какво има неограничено в обществените сношения? Коя свобода не намира граница, когато се среща с друга ней съседна свобода? Защо прочее свободата на печатът и на мислението да бъде без юзда и без закон, когато другите свободи се ограничават от законите и когато се въздържат в определените им граници?»

Тия няколко вопроса са доволно убедителни. Първият вопрос ни убеждава, че сяка една човеческа способност се ограничава в естеството си, т. е. от природата или от бога, следователно тя трябва да бъде подчинена и на по-силният, комуто в. «Тюрки» дава свръхестествени дарования и способности. Разбира се, че подобно убеждение е и твърде смешно, и доволно неутешително за човекът. Ако си ограничен от природата (от бога), то трябва да бъдеш ограничен и от правителството, защото моралът, благосъстоянието на народът, щастиято на простите смъртни, даже и религията са земени като монопол от правителството, което има пълно право да извлича из тях материална полза и да им дава благоприятно или неблагоприятно за управляемите положение!

Ние сме уверени, че ако безсмъртни Насрадин ходжа да би излязъл из гробът, то той би трябало да благослови и с двете ръце своите мили последователи и да им даде лавров венец. Но както и да е, а «Тюрки» мисли, че законът (Какъв закон? Кой е съставил тоя закон? От кого е одобрен тоя закон?) трябва да тури юзда не само на печатът, но и на мисълта. Разбира се, че подобна мисъл може да се появи в главите само на ония безчестни моралисти, които са излезли из йезуитските школи и които имат големи наклонности да пасат безсловесни говеда и да учат тъпоумни овце, защото умните и развитите хора се гнусят от монархическите канкани и защото благоразумният човек работи само за себе си,

Да се попитаме сега, в състояние ли е което и да е правителство да ограничи мисълта и да ѝ тури деспотическа юзда? Цели милиони исторически факти ни доказват, че колкото една мисъл се преследова повече, толкова тя се и разпространява по-лесно и по-бързо.

Християнството се преследоваше от деспотическите правителства със зверско ожесточение, милиони християнски души се разпинаха на кръстове и хвъргаха се за храна на дивите животни, християнските проповедници бяха принудени да проповядат своето учение по темниците и по пустините; а евангелието се е разпространило по сичкият свят и неговите последователи са се увеличили до баснословни цифри; западноевропейската инквизиция, германските императори, французките крало̀ве, непогрешимите папи и пр., и пр. преследоваха естествените науки и здравият разум още с по-голямо ожесточение, а умственото развитие на човечеството из ден на ден добива по-голяма сила, по-определен характер и по-яко основание; най-после духовенствата, правителствените контроли, дивият деспотизъм, артилерийските орудия, многочислените армии, метрилизите и белоглавите генерали и до днес още употребяват сичките свои усилия да увардят своята власт, да продължат своят дембеллък, да подрежат крилата на съвременните идеи и да запрат движението на човеческият напредок, но усилията им ще да останат напразни, защото човеческите мозъци са захванали вече да се очищат от дългогодишната плесен, от грубите суеверия и от убийствената ръжда, които са препяствовали на човекът да гледа просто на сяко едно обществено постановление и които са го накарвали да си създава идоли и да оставя на техният произвол и душата си, и тялото си.

Да разгледаме сега тоя вопрос и от другата негова още по-деликатна страна. Ако правителствените закони не отговарят на народните потребности, на здравият разум и на съвременните стремления на човечеството, то тия не трябва да се уважават от никого, както се не уважава и сяко едно противодействие на човеческата воля. Ако обърнеме особено внимание на турските закони и на техните многочислени параграфи, то ще да намериме безобразен хаос, в който се не види нищо друго освен няколко бръснати глави с европейски капели.

Секи вече знае, че тия закони се пишат и издават не за ползата на управляемите, а за мода или да «не седиме празни и да се занимаваме барем с що-годе». Ако в «Тюрки» да би почитал справедливостта и ако да би имал свободна воля да изкаже своите убеждения без лицемерие и без задни мисли, то той би трябало да се съгласи с нази, че ако народонаселението на турската империя е глупаво и ограничено, то правителствените чиновници и централното правителство са още по-глупави и още по-безнадеждни.

Ние сме твърдо уверени, че ако в Цариград да не би играли такива важни роли посланиците и ако между по-първите държавни мъже да не би се намирало такова голямо количество чуждестранници, т. е. ренегати и шулери, то турската империя би се изпълнила изново с дембели, с главорези и с робове, както е то било до деветнайсетият век и до Махмуда. В харемите се не раждат хора. А вие искате да подчините човеческата мисъл на такива отчаяни идиоти, които не видят по-далече от носът си и които са се родили, възпитали, образовали и приготвяли не за работа, а за «аджем пилаф», за «рамазан халвасъ» и за харемни живот! Както щете, а ние не би оставили под подобна контрола не само своята личност и личността на децата си и на унуките си, но своите домашни животни, защото и тия животни имат своя душа и свое сърце.

По-доле «Тюрки» говори, ако неговите виражения и да са доволно темни: «Обществото трябва да уважава върховната власт на народът, ако тая власт и да няма право да налага своето мнение ни на едно частно лице.»

Из сичкото това нашите читатели трябва да видят твърде ясно, че противоречията в тоя вестник играят немаловажна роля. Обществото не смее да налага своите мнения на отделни личности; а правителството, което е съставено от един независим човек и от десетина изпълнители на волята му, има право да издава закони, да контролира народните действия, да ограничава стремленията на няколко милиона разумни същества и да туря юзда даже и на човеческата мисъл! После сичкото това тоя вестник задава сам на себе си такъв един вопрос: «А де щат да бъдат границите на свободата, която ще да се даде на печатът?» Но наместо да даде отговор на тоя твърде ва-

жен вопрос, «Тюрки» продължава: «Правителството трябва да ѝ запрети (на пресата) да проповяда бунт; а тя е длъжна да почита дълбоката морал, която е първото основание на сичките обществени сношения.»

Ако вестник «Тюрки» да не би се възпитал в школата на Фенелона и ако да ни би давал такова голямо значение на празнословието или на схоластическата риторика, то той би трябало да каже така: «Длъжността на правителството е да основе няколко свои официални, полуофициални и официозни вестници, които са крайно необходими за неговият олтар и които са обязани да му кадят изобилен темян; а длъжността на вестниците (т. е. на вестникарите) е да получават своите годишни субвенции, да говорят безсмислици, да хвалят вълците и да проповядат шатобриановска морал на агнетата, да описват красноречиво тържествените шедствия и военните дресировки, да обвиняват падналите министри и да възхваляват новоназначените в. везири, да превъзнасят до седмото небе правителствените реформи, които не съществуват», и пр., и пр., и пр.

И така, правителството е обязано да преследова и да наказва ония вестникари, които изнасят злоупотребленията на неговите чиновници и които не съветоват поданиците му да дадат и ризите си от гърбът за благосъстоянието на харамоедците. Ние срещаме в тоя вестник и по-големи противоречия. Малко по-доле той говори така: «Без свобода на пресата няма свободна държава.» После тия думи той ни разказва, че пресата няма нищо общо с революциите, във времето на които секи един човек става независим и когато не съществуват ни писани закони, ни обществено спокойствие, ни правителствена сигурност. С една дума в тоя вестник са наговорени няколко стотини отделни мисли, които нямат между себе си никаква свърз и които противоречат една на друга до последната крайност. А сичкото това ни доказва още веднъж, че в Цариград, дето едно време са процъфтели аскетическите риторически «слова и проповеди», и до днес още хорските умове не могат да дойдат в своето нормално положение и да дадат зрял плод. Говори се за сватба, а свършва се за помен!

[ЮЖНОСЛАВЯНСКОТО ОБЕДИНЕНИЕ]

Букурещ, 7 юния

Излязла е брошура под заглавие «Южнославянско обединение», която е написана от неизвестно лице, но в която се изказват множество здрави мисли. Преди да изкаже своите мисли за южнославянското единство, авторът разглежда състоянието на славянските племена, които населяват Балканският полуостров и Австро-Унгария, със следующите думи: «Като погледа човек на оная земя, която се намира между две морета и която се простира от Триглав и до южните поли на Балканът, то ще да види такава жалостна картина, която е в състояние да нарани сърцето му, ако само той принадлежи в числото на ония хора, които имат човеческо сърце и които са способни да чувствуват. Тука ще да видите три народа — три братски народа — които имат яко и здраво тяло, бистър и остър ум, юнашки и смели сърца, но които — в своята собствена земя, която е надарена от природата с изобилие и богатство — в продължението на толкова столетия са чужди слуги или бедна рая.

Светът не знае даже живи ли са още тия народи. Разбира се, че техният живот е за всякого голямо чудо. Многочислените смъртни удари, които са тия търпели досега и които търпят и до днешният ден от всяка една страна, свидетелствуват, че тия племена са имали голяма нравствена сила. Истина, че българите са събрани в една държава, в турското царство; но тия са лишени от всяко едно народно самоуправление, тия са разделени на различни вилаети, най-после тия се намират под най-тежкия ярем. С една дума, тия се угнетяват и от турците, и от арнаутите, и от татарските и черкезките преселенци (и от гърците и туркоманите). Тая нещастна рая е крива даже и за това, че живее под ясното небе. Християнската вяра между турската дивота не е позволила да се покаже българската народност; но в продължението на такова дълговечно робуване народното самосъзнание е могло и съвсем да угасне.

Българският народ, който има мирен и търпелив характер, е останал и после страшните мъки такъв, какъвто е; а от неговото трудолюбие (тоя народ не може да

се сравни ни с една нация по своето трудолюбие) не остават почти никакви следи. Българинът и до днес още остава сиромас и неучен, защото неговите душмани му не позволяват да прекрачи нито една крачка ни към богатството, ни към знанието. Такъв измъчен и убиен народ е твърде лесно да превивате на сяка една страна. Ако на Турция е съждено да остане и занаят господарин над Балканският полуостров, то тя ще да се старае със сичките си сили да употреби тая народност за своето държавно подкрепление. Турското правителство ще да употреби за тая цел сичките средства, които се употребяват и от образованите държави, т. е. то ще да разпространи по българските крайове турски нрави и обичаи и турският език колкото се може повече, следователно българското съществуване ще бъде подкосено от самото си основание.

С преселението на черкезите и на татарите турското правителство е задало вече на българският народ един чувствителен удар. А щото не сумеят да направят турците, то ще да го довършат гърците за своите собствени интереси. Тоя народ, който има яка защита и свободно огнище в гръцкото кралевство, който е завзел почти сичкото южно приморие на Балканският полуостров и който има, така да речем, свои лагери по сичките градове и в сичките по-важни пункти в Македония и Румелия, одавна вече мисли, че сичките ония земи, които се простират от Егейско море и до Балканът, са негова историческа собственост. Гърците — които природно са хитри и лукави, които са енергични и неуморими в своите действия и които са родолюбиви и фанатични за величието на своята народност — са най-опасните, а може би и най-големите душмани на българският народ.

Гръцкото духовенство и до днес не пуца българската рая из своите ръце; а гръцките учители и гръцките търговци, както ни се чини, още дълго време ще да правят спънки на тая рая, защото желаят да я удържат под своето иго. Щат ли и арнаутите да станат опасни за българската народност, или ще да се разделят на две части (една с гърците, а друга със славяните), това се още не знае. Не знае се така също ще ли Ромъния да хвърли своето око през Дунавът и ще ли да се старае, щото тая обширна поддунавска долина да ѝ попадне в ръцете (?). Ние не

можеме да кажем, че това ще да се случи, но не можеме ни да говориме, че рано или късно не ще да се появи каквато и да е опасност от тия две страни за българският народ.

И така, ако земеме предвид днешното състояние и положение на българският народ, то трябва да заключиме, че ако тоя народ не добие яки съюзници и разумни водачи, то неговата бъдещност е съмнителна. Сам по себе си българският народ не може да възкръсне и да дойде до самостоятелен политически живот. Това може да се случи само тогава, когато се появи някой извънреден случай.»

После това гореказаната брошура сравнява българите със словенците в Австрия и разказва ни, че тяхното положение е още по-критическо. «И словенците, както и българите, трябва да се борят с две яки сили, с немците и с италианците, следователно и тяхната отделна от другите южнославянски племена независимост е немислима» — продължава авторът на брошурата. Ние имаме достатъчно данни да мислиме, че авторът на тая брошура е словенец и че положението на неговият собствен народ го е накарало да преувеличи отчасти и нашето критическо положение.

Ние и сами видиме, че българският народ е окружен от многочислени и разнообразни неприятели, но ни един от тия неприятели не може да се похвали със своите яки сили, със своето умствено преимущество и със своето морално или материално превъзходство. Това не може да се каже за словенците. Тоя народ е длъжен да се защитава от немците, които от ден на ден стават по-страшни не само за малките народи и народности, каквито са чехите, словенците и маджарите, но и за ония исторически народи, които до вчерашният ден заповядаха на сичка Европа, и против италианците, които захващат вече да се хорохорят и да подражават на другите велики сили.

Първият и най-силният български неприятел са турците, но тоя неприятел е длъжен да се бори не само с българите и не само с южните славяни, а и с гърците, с ромъните, със сирийските християни, с арабите и с др. Освен това, ни едно европейско господарство няма вече воля да поддържа гнилият труп и да хвърга своите морални и материални помощи на вятърът. Единствената причина, която накарва доволно често ингелизките вестници да кадят темян на турските реформатори и която

принуждава лондонският кабинет да защитава целостта на османската империя, са заемите, за които се плаща ежегодно по 60%; единствената причина, която накарва французките господарствени мъже да хвалят турските реформи и да поддържат съществуването на мохамеданизмът в Европа, е французкият твърде чуден характер, т. е. онова французко «аз», което доведе в Париж прусците и което ще да бъде още на дълго време главен източник на народните нещастия; най-главната причина, която накарва Виена и Пеща да се целуват с цариградските дембели и да защитават границите на империята им, произхожда от вътрешни причини, т. е. Австро-Унгария се бои да се не зарази от опасната турска болест, която има голямо сходство с египетската чума; най-после най-главната причина, която накарва Русия да политизира така неславянски, така нечовечески и така нехристиянски и която е накарала г. Каткова да прочете усопша молитва на панславизмът въобще и да изпее своята плачевна химна на славянското бъдеще отделно, е оная съща болест, която накара и Франция да падне.

Освен сичкото това, Турция се разнизва още по две твърде важни причини: 1) турското народонаселение се умалява с доволно баснословна скорост; 2) турската природна глупост и тъпоумие остават и до днешният ден в своето първоначално съвършенство. А сичкото това ни доказва доволно ясно, че българският народ ще да победи най-силните свои противници без особена мъка и без големи жертви.

Вторите български неприятели са гърците. Но в състояние ли е тоя малък и разпръснат народ да се бори с такова множество неприятели, които са от него по-силни двайсет пъти? Единствената сила, която поддържаше досега гръцкото могъщество, бяха манастирските богатства, калугерите и безцеремонната, свойствена само на гърците, просешка торба. Но времената се промениха. Днес ние видим вече, че освен Босна и Херцеговина почти сичкият православен свят отърси еката си от тия безсовестни кърлеши и приготви се за нов живот. Това е доволно много.

Колкото за Ромъния и Албания, от страната на които авторът на брошурата очаква някакви си опасности за българската народност, ние мислиме противното. Очите

на ромъните са обърнати не през Дунавът, а през Карпатите; а албанците са дотолкова тъпи, разпръснати и убиени от сяка една страна — и от турските сили, и от гръцкото духовенство, — щото тяхното възрождение одавна вече е станало невъзможно.

Тука сме длъжни да кажем и това, че народното образование, търговията и индустриите се развиват в България дотолкова, щото «турските нрави и обичаи и турският език» ще да намерят не помощ и поддръжка, а гигантски отпор. Ние видим вече, че турското население е захванало да робува на християните за едно парче хляб и да търси помощ и покровителство от «безпомощните» гяури. Покойни Милинген ни каза един ден за турското население в Европейска Турция така: «В Европейска Турция сега засега съществуват два класа турци: тлъсти, дебели, пиени, развратни и тъпоумни свине, които се наричат чиновници, и хамали, просеци, убийци и лениви, отчаяни и гладни животни, които се наричат турски народ.» Това заключение се потвърждава с хиляди факти.

По-долу в брошурата се говори, че както словенците, така и българите са obligирани да прибързат и да се споразумеят с другите славянски народности, които населяват Балканският полуостров и Южна Австрия, защото в противен случай тяхното бъдеще ще да бъде съмнително и тяхната отделна самостоятелност ще да посрещне големи препятствия.

Авторът мисли, че сърбите и хорватите са длъжни да подадат ръката си на другите славянски племена, колкото се може по-скоро да ги съберат около себе си и да дадат край на многочислените нещастия, които твърде лесно могат да бъдат убийствени за южните славяни въобще. После това той обвинява тия две славянски племена доволно справедливо. «За нашето нещастие между сърбите и хорватите и до днес още царствуват твърде лошава отношения — говори той. — Ако сърбите и да имат две яки пристанища (Сърбия и Черна гора), но тяхното положение и до днес още остава критическо.» Най-после авторът на статията говори така: «Ако пропаднат или ако се претопят словенците и българите в друга някоя по-силна народност, то същата съдба и същата пропаст ще да се отвори пред сърбите и хорватите. Както за сърбинът без хорватинът, така и за хорватинът без сърбинът не съществува ни

живот, ни смърт. Ако ги разделява вярата, то трябва да ги съедини друго.»

Авторът на брошурата мисли, че трябва да се работи колкото се може по-скоро, защото нашите общи неприятели не спят и защото нашето славянско могъщество се измъча из ден на ден. «Ние сме длъжни или да вървим напред, или да се откажем от своето съществуване и да закопаем своите надежди» — говори той. Разбира се, че сичкото това излиза из устата не на самолюбив егоист и не на «щарен» дипломатин, а из главата на честита и народолюбива душа, която предвижда бъдещите нещастия на славянските племена в Турция и в Австро-Унгария и която се старае за излечението на нашите умове.

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че южнославянските племена са длъжни да оставят своите ситни препирни, своите нищожни разногласия, своите детински идеи и своите неприменими на практика фантазии и да залегнат колкото се може по-скоро да добият своята политическа независимост. Само политическата независимост и само физическата свобода са в състояние да решат нашето бъдеще положение и да обезпечат и нашите народности, и нашето име, и нашите личности, и нашите племенни отличия. Ако нашата южнославянска федерация бъде основана на свобода и равенство, то ни едно славянско племе не трябва да се бои за своето племенно отличие и за своята индивидуална особеност. Ние ще да повториме хилядо и първи път, че в Швейцария живеят три съвършено противоположни една на друга народности и че между тия народности не произхождат никакви племенни насилия. Здравият разум не смее да каже, че нашето заключение е пристрастно.

Независимост, г. IV, бр. 34, 8 юни 1874

[РУСКО-АВСТРИЙСКОТО СПОРАЗУМЕНИЕ И ВОСТОЧНИЯТ ВЪПРОС]

Букурещ, 14 юния

С Восточният въпрос са захванали изново да се занимават не само «вдъхновените от духа светаго» дипломати и не само избраните от разумното провидение кабинетни мъже, но и пешанските евреи, за които държавите не са нищо друго освен стар пазар и за които народите и народностите не са нищо друго освен съдрани дрехи. Множество пешански вестници уверяват своите читатели, че Балканският полуостров е населен с такива миролюбиви и безчувствени овце, които трябва (особено после руско-австрийското споразумение) да се разделят на две части и да се харижат като сирачета на ония всесилни държави, които имат изключителна страст да разширяват своите владения и да увеличават своите поданици. Разбира се, че сичко това се говори с твърдо убеждение и с положителни доказателства.

Виенският вестник «Фатерланд» говори, че днешната политика на Австро-Унгария относително восточните дела е зряла и разумна и че тая държава твърде скоро (без никакво съмнение) ще да бъде наследница на мохамеданската раса; а «Мадж. кор.», която е съвсем уверена в справедливостта на тия слухове и която види в сичкото това свършени факти, се мъдри като млада невеста и не желае да разширява австро-маджарските граници, защото се бои да не посрещне съпротивление и да не оскърби своите съседи.

«Вишегласието в Унгария е противно на всяка една политика, която има цел да усвои която и да е чужда земя — говори тоя вестник. — Ако си дадем малко труд да помислим с маджарски поглед на тия неща, то тутакси ще да се увериме, че ако ние усвоиме или Босна, или Сърбия, или Ромъния, то нас щат да постигнат големи нещастия.»

Сичкото това ни напоминава мнението на онзи учен елинин, който се беше изразил в един атински вестник така: «Ако Елада намисли да разпространи своето влияние по сичка Европа, то нашият език ще да се напълни-

с чужди думи и изражения и ще да добие варварски характер.» Но да оставиме гърците.

«Кроация има днес своя собствена политическа автономия (?); а ако ние ѝ дадем и Босна, то тя ще да стане държава, която няма вече да бъде задоволна от проста автономия, а ще да пожелае да бъде и съвсем независима — говори «Унгар. кор.». — Ако Унгария усвои Босна, то тя твърде лесно ще да изгуби и едната, и другата, т. е. и Босна, и Кроация.» Тоя вестник мисли така също, че ако се намери някой, който да земе Ромъния и Сърбия и да ги даде на Унгария, то тоя човек би бил най-големият неприятел на тая държава. А знаете ли защо? — Защото в Австро-Унгария даже и днес живеят множество сърби и ромъни, с които маджарите не знаят какво да правят. После сичкото това гореказаният вестник говори така: «От друга страна, Унгария гледа с добро око на сръбската и на ромънската самостоятелност (?). От прерождението на тия две княжества (т. е. ако тия бъдат независими и щастливи) зависи м и р ъ т на Восток. Унгария се не стреми да оплячка турската империя.

И така, наследството, за което говори «Фатерланд», принадлежи на гърците, на ромъните, на сърбите и на българите. «Когато настане онова време, то Ромъния и Сърбия ще бъдат заети със своите дела и няма да възобновяват своите неприятелски отношения към Австро-Унгария за една педя земя (?), защото пред техните очи ще бъдат открити големите восточни поляни.» Тоя вестник мисли, че Австро-Унгария е длъжна да употреби сичките си сили и да помогне на гореказаните две държави да достигнат своите цели и да добият своето важно значение на Балканският полуостров.

Разбира се, че и тая човеколюбива маджарска песен е родена от краен егоизъм. Ромъния е длъжна да се откаже от Ердел, от Трансилвания и от восточната част на така нареченото маджарско кралевство само затова, защото на Восток съществуват обширни поляни; а Сърбия е длъжна да се откаже от Банат, от Бачка, от Срем, от Кроация, от Далмация и от Славония само затова, защото маджарите им позволяват да земат част от мъртвият труп на турската империя! Из сичко се види, че маджарските дипломати и до днес още не познават нито стремленията

на християнските поданици на султанът, нито своето собствено положение.

Да видим сега каква песен пеят немците, т. е. жителите на оная обширна Германска империя, които в днешните времена са се завзели да наредят сичките европейски господства по образецът на Бисмарковата машина и да контролират човеческите действия от Кале и до Камчатка. В «Aug. all. Zeit.» е поместена една доволно чудна статия, из която се види доволно ясно, че немската самонадеяност е достигнала до най-последните граници и че всеки немец се завзема да решава съдбата не само на Средна Европа, а и на сичките живи същества, които живеят под ясното небе. Гореказаният баварски вестник разказва на своите читатели, че руско-австрийското споразумение се основава на твърде основателни факти. «Както Русия, така и Австрия имат доволно големи причини да дойдат до споразумение и да предприемат във восточните дела по-деятелно участие» — говори той вестник. После това заключение баварският вестник мисли, че пътуването на княза Милана в Цариград, падението на Ристичевото министерство и много други важни произшествия, които са се случили в последното време на Балканският полуостров, са плоди от гореказаното споразумение.

Ако Маринович да би се отказал да предприеме това пътуване, то не би се удържал на своята министерска столица. Причината, която е накарала Русия и Австрия да накатат княза Милана да посети султанът, не е била разбрана нито в Белград, нито в Цариград. Русия се е трудила да се случи това пътуване по две причини: 1) да компрометира сръбският княз пред южните славяни, в Босна и в Херцеговина; 2) да остане само тя покровителница и защитница на восточните християни, които рано или късно ще бъдат нейни поданици.

«Говорило се е доволно често — продължава немският вестник, — че Русия одобрява великосръбските планове и че тя е избрала Сърбия за Пиемонт на южно-славянските държави. Разбира се, че сичкото това се говореше само дотогава, дорде между Австрия и Русия се не беше още дошло до днешното споразумение.» После тия думи той вестник ни уверява, че Русия никога не е желала добро на Сърбия, защото «руските дипломати или правителствени мъже са доста практически политици

и защото националната сантименталност не намира в техните сърца никакъв отзив».

«Панславизмът никога не е бил руска цел — продължава «Aug. all. Zeit.» — Той се е употреблял само като временно средство против поляците и против австрийското влияние на Балканският полуостров. Освен в тия случаи, Русия е била почти сякога противна на панславистическите стремления, защото в тоя панславизъм тя види революционни начала.» После това тоя вестник говори, че Русия не може да търпи ни на Восток славянофилски тенденции, ако само тия тенденции се не подударят с нейните собствени интереси. По тая причина нито Сърбия, нито другите славянски народности не могат да очакват от «най-старата» сестра помощ и поддръжка. «Сръбската независима държава би била за Русия така също неприятна, както и самостоятелна Полша. В Петербург почти сякога сравняват Сръбската омладина с полската пропаганда.»

После, това баварският вестник говори, че очите на Русия са обърнати сега засега не към Сърбия и не към чехите, а към България и към Галиция, защото «тия две славянски племена й са по-ближни и по езикът, и по географическото положение [на ония земи, които тия населяват]. Ето защо Русия е имала толкова желание да се сдружи с Австрия. Из сичкото това «Aug. all. Zeit.» заключава, че Австрия непременно трябва да земе Босна и Херцеговина, а Русия — Галиция и България. «Русия би желала — говори той, — като отстъпи сръбските земи на Австрия, да добие Восточна Галиция и така също, както и Австрия в Босна, да повдигне за себе си секундогениатура в България.»

А знаете ли защо ще да се извърши сичкото това? — По думите на гореказаният вестник Русия и Австрия са се решили да поддържат Франция и да подрежат крилата на Германия. Когато прочете човек сичките тия размисления, предположения и заключения, то непременно трябва да си помисли, че светът е полудял и че хорските мозъци са се обърнали нагоре с дъното. Австрия ще да добие Босна и ще да прокопца! Да се чуди ли човек, или да се мае! Ако това господство не е в състояние да удържи онова, щото му е принадлежало в продължението на толкова столетия и щото е било везвано и завезвано

с толкова интриги, със страшни наказания, с безчовечни тиранства и с всевъзможни лъжи, то неговите нокти не могат да бъдат опасни и за южните славяни.

Да видим сега какво говорят за Восточният въпрос славянските вестници. Секи вече знае, че гореказаният вестник «Глас црногорца» е (както и неговото отечество) най-независимият южнославянски вестник, следователно ние мислиме да вземем неговото мнение не като частно мнение на един черногорец, а като общо мнение на сичките южни славяни, които населяват Турция и Австрия. Тоя вестник мисли, че южните славяни нямат нужда от никаква чужда помощ и от какво родствено или неродствено покровителство. Единствената мисъл, която трябва да занимава днес умът на секи южни славянин, е политическата независимост. Сичките други размишления, предположения и фантазии не струват ни пребиена пара.

«В последното време са захванали да се разнасят гласове, че Австрия е назначена от самото провидение да даде край на турското господство в Европа и да основе южнославянска държава под скиптерът на хабсбургската династия — говори тоя вестник. — Ние (южните славяни) се не боиме от тия планове. Южните славяни никога няма да бъдат австрийски съюзници в това дело. Ако между хорватите и да се намират такива хора, които говорят противното, то тия хора или не са искрени, или се лъжат и сами. На нашият народ не може да бъде под Австрия по-добре, нежели под Турция. Из робство в робство. Доволно гиздаво щастие! Това не е свобода и самостоятелност, които ние трябва да търсиме. Нашата народност (славянската) може още дълго време да търпи мъки и неволи в Турция и пак да се удържи; то тя не е в състояние да се бори с немските сили, с немската култура и с немското хладнокръвие. Юг би останал, но славянството би се изгубило.»

После тия думи черногорският вестник говори, че южните славяни са длъжни да работят колкото се може по-скоро за общата цел, която ще да им даде не съмнителна автономия, а независим и свободен от сяка една страна живот. «Разбира се, че ако желаеме да достигнем до тая свобода, то трябва да засучиме ръкавите си, да се споразумееме и съединиме братски и да пожертвоваме животът си за бъдещето щастие на децата си и на унуките си.»

Разбира се, че съветите на черногорският вестник са святи и безгрешни; но има ли кой да ги слуша, има ли кой да ги уважава, има ли кой да ги изпълнява? Между хорватите и сърбите съществува някаква си идиотическа ненавист и презрение; между сърбите и българите съществува някаква си хладнокръвие и невнимание; между Черна гора и Сърбия съществуват някакви си мними племенни отличия и някакви си исторически или династически права; между самите българи, сърби, хорвати, босанци и херцеговинци не съществува ни единомислие, ни определени цели, ни черногорска енергия и т. н. Но работи ли се нещо за това необходимо споразумение, което е така желателно от секи един искрен патриотин? Ние не вярваме. Ние се кръстиме само тогава, когато загърми. Ако вестниците са предтеча на народните стремления и на общественото мнение, то южнославянското бъдеще е твърде съмнително. Но за тоя въпрос ние ще да поговорим до неделя.

Независимост,» г. IV, бр. 35, 15 юни 1874

[АКО РУСИЯ ДОЙДЕ КАТО ОСВОБОДИТЕЛНИЦА]

Букурещ, 21 юния

«Eastern Budget» говори, че от някое време насам руската преса е станала много по-умерена и че християнските народности на Балканският полуостров се не защищават вече с такъв ентусиазъм, с какъвто тия са се защищали преди една година. Тоя вестник ни уверява даже, че както московската, така и петербургската журналистика критикува сръбските действия със следующите редове: «Сърбия трябва да се увери, че патриотическото балнувание за възстановлението на една Сръбска империя е съвсем непрактично. Били са времена, когато Сърбия е могла да стане голяма и независима държава, но тия времена преминаха и онова, щото тогава е могло да бъде лесно, сега засега е станало свършена невъзможност.»

Разбира се, че Русия е захванала да гледа на южните

славяни с друго око само затова, защото се е споразумяла с Австрия и защото е намислила «да осъществи своите одавнашни планове на Балканският полуостров. Ако Сърбия или Ромъния добият сила и самостоятелност и ако се осъществи южнославянската или дунавската федерация, то Русия е длъжна да се откаже от своите мечти и да обърне сичкото свое внимание на азиатските пустини. Преселението на татарите в Турция, руско-турското приятелство, пътуването на княза Милана в Цариград и пр., и пр. свидетелствуват твърде ясно, че Русия никога не е желала добро на южните славяни. Ако петербургското правителство и да скрива своите цели, но политиката на Николая Първи и до днес още не е забравена.»

Сичките тия мнения и предположения се повтарят почти ежедневно в пешанските, във виенските и в парижките вестници, ако тия същи вестници и да ни уверяваха преди няколко месеца, че Русия не мисли вече да разширява своята държава, защото нейното вътрешно управление изисква множество преобразования, за които са потребни и време, и материални средства, и образовани хора. Освен това, гореказаните вестници говорят, че руското обществено мнение е твърде благоприятно за Австрия и че руско-австрийското приятелство е основано на нелицемерни или на економически принципи. Да кажем и ние своето убеждение за тоя вопрос. Да захванеме от Русия.

Ние не можеме да кажем утвърдително, че петербургският кабинет няма завоевателни цели и че днешните руски държавни мъже не мислят да забият своите знамена над старият храм на св. София; но питане е, в състояние ли е днешния Русия да изпълни своите цели и разделят ли руските прогресивни мъже идеите на правителството? На тоя вопрос не е твърде тежко да отговори човек. Ако Русия успее да покори Балканският полуостров и ако нейните казаи забият своите байраци по бреговете на Боспорът, то нейното днешно монархическо могъщество ще да се поколебае и падението му ще да стане неизбежно. Ако панславизмът се осъществи някога, то той ще да се осъществи съвсем на други начала. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че славянските племена въобще е в състояние да обедини

само оная всемогъща сила, която се нарича национална, обществена и лична свобода.

Ако Русия намисли да подчини населението на Балканският полуостров и на Западна Австрия под ония същи условия, под които са подчинени Полша, Малоросия, Грузия и кавказките племена, то с това тя ще да умножи своите неприятели, които рано или късно ще да произведат една от ония революции, които обикновено биват най-много убийствени за владащото племе. Сичкото това е твърде добре познато на руските господарствени мъже, които принадлежат на младото руско поколение и които виждат малко по-далеч от носът си. Тия публицисти говорят, пишат и проповядат не онова, щото пишат и проповядат «Московские ведомости» и щото мислят петербургските старци сенатори.

Секи умен русин мисли и работи не за ефимерното величие на господарството, а за вътрешните преобразования и за умственото развитие на народът, който и до днес още се намира в такова незавидно положение, в каквото се не намираме даже и ние под турското туторство. Множество факти ни доказват, че император Александър не разделя убежденията на своите предшественици и на ония храбри завоеватели, които обичат да залъгват народът с вънкашен блясък или с някаква си ефимерна слава.

И така, Русия не може да бъде неприятел на славянските племена в Турция и в Австрия. Ние свободно можеме да кажем, че славянското обединение никога няма да добие такъв характер, какъвто е добило немското съединение в Германия. Разбира се, че това обединение няма да бъде скоро, защото славянските народности не са още подготвени за подобно гуманно братство. Но трябва ли южните и западните славяни да скръстят ръцете си и да очакват хладнокръвно онова време? — Ние мислиме противното. Братските съюзи, моралните сближения и нелицемерните споразумения са възможни само у ония народи и народности, които са свободни и морално, и материално. Освен това, свободните съюзи не припознават никакви племенни преимущества и никакви персонални насилия.

Ако Русия дойде на Балканският полуостров като освободителница и като спасителница, то славянското

братство е свършен факт; а ако тя дойде като завладателница и като груба деспотическа сила, пред която трябва сичко да пада на колене, то нейните успехи ще да се разнижат при първият случай. Ако славянските племена в Австрия и в Турция се стараят с такава енергия да свалят от вратовете си чуждото иго, то тия никога няма да подложат доброволно гърбовете си под братските самари на руските славяни. С една дума, славянското братство ще да се осъществи само тогава, когато сяко едно славянско племе бъде свободно и независимо, когато секи един славянин уварди своите племенни отличия, нрави и обичаи и когато сяко едно лице бъде свещено за по-силният и по-заслуженият. Но ние казахме вече, че това няма да бъде скоро, следователно южните и западните славяни са длъжни да помислят за своето настояще и да увардят своето бъдеще от многочислените славянски неприятели, които в последното време са се разплодили до невероятна цифра.

Самите обстоятелства би трябало да накарат южните и западните славяни да се споразумеят, да съединят силите си и да защитят своите интереси и от турските кърджалии, и от австрийските евреи, и от пещанските Донкишоти. «Но Сърбия така също, както и Росия, има завоевателни цели» — ще да кажат не само нашите братия българи, но и хорватските маджарони. Ако Сърбия има подобни цели, то ние ще да кажем и ней същото, щото казахме и на Росия. Ние сме твърдо уверени, че сръбските здравомислящи патриоти не желаят нито да поробощават своите братия и съседи, нито да бъдат под чието и да е робство. «Ние не щеме чуждото — говореше преди време вестник «Изток». — Ако Сърбия се реши да извади ножът си из ножните, то тя ще да го извади не за поробощението на своите братия, а за тяхното възкръснение и независимост.»

Ние познаваме твърде добре и Сръбската омладина, и нейните цели и стремления, следователно «сръбските завоеватели» или «сръбските плашила», от които се така боят нашите цариградски журналисти, са за нас доволно смешни. Ние сме говорили и други път, че ако някой из нас се реши да обвини досегашните сръбски правителствени мъже, то трябва да ги обвини не за това, че тия са работили и работят за разширението на сръбските граници

и за опропастяването на турското господарство, а защото са работили твърде малко или защото никак не са работили. Имали ли са тия държавни мъже споразумение с босанските, с херцеговинските и с далматинските първенци, ние не знаеме, знаеме само това, че в България не е работено почти нищо. Подобни гласове се чуят така също из Банат, из Бачка, из Срем, из Хорватско и из Черна гора. Разбира се, че ако е сичкото това така, то не може и да се помисли за съществуването на обща предначертана програма в действията на така наречените «южни славяни», които се приготвяват да се борят с две империи и с цяла тайфа второстепенни неприятели.

Но кой е крив в сичкото това? — Криви сме сички. Ако между нази да би съществovali повече здравомислящи личности и ако ние да би определили веднъж засякога своите цели и стремления, то не би се намирали в днешното катунско положение и «Пестер Лойд» не би дръзнал да ни се смее така безобразно. Но ние сме славяни, следователно нашият ум няма нищо общо с нашите действия. Така е било барем досега. А отсега? — Виенският в. «Реформа» говори, че между Сърбия, Ромъния и Черна гора съществува вече тесен братски съюз и че от тоя съюз трябва да се очаква твърде много. «Тия три съюзни държави съставляват такава сила, която трябва да уважава не само Турция, но и другите по-силни от нея държави и народи — говори тоя вестник. — И наистина, тая сила се уважава, т. е. тя задава доволно голям страх на Турция.»

После тия думи «Реформа» ни разказва, че Турция твърде скоро ще бъде принудена да извади санджак-шерифът против тия три държави, но Мохамедовият меч одавна вече се е притъпил. Турция знае и сама, че нейното опропастяване ще да се появи из тия три държави. «Ако граф Андрашия и да се старае да ограничи важността на тия три държави и да ги остави в днешното им състояние, но неговите старания ще да останат напразни» — говори тоя вестник. Освен това, «Реформа» е уверена, че Росия никога няма да повдигне своята сабля против природният закон. Франция и Англия така също не могат да бъдат турски приятели. «Ако Франция и да въстана против Росия във времето на кръмският бой, но тя се постара да съедини Молдавия и Влашко в едно цяло, а

това нанесе на Турция много по-голяма рана, нежели на Росия севастополското поражение.»

Най-после, Шузелкина «Реформа» говори, че ромъно-сърбо-черногорският съюз е приятен на сичка Европа. Освен това, съюзниците «няма да бъдат оставени сами». «След тях ще да тръгнат България, Босна и Херцеговина.» (А австро-маджарските поданици?—Р.) Разбира се, че ако думите на «славянският орган» се основават на положителни факти, то и ние трябва да се порадваме, ако и да знаеме, че славянските племена обичат да говорят много, а да не работят почти нищо. Ще видиме. Време е вече да се даде край на дълговечните проповеди и желани- ния. . .

Независимост, г. IV, бр. 36; 23 юни 1874

[ПАТРИАРХАНАТА И ПОРТАТА]

Букурещ, 28 юния

И до днес още се намират такива хора, които имат нещастие да мислят, че между българите и гърците рано или късно ще да се въдвори братско съгласие и нелице- мерна любов, защото както единът, така и другият на- род ненавиждат турците и защото сичките християни на Балканският полуостров имат еднакви интереси. Бел- градският вестник «Видовдан» и няколко руски вестници говорят даже, че ако враждующите народи се поразмис- лят малко по-здраво, то трябва да се уверят, че от техните борби и несъгласия ще да се появят още по-големи не- щастия и още по-ужасни страдания, защото на турското правителство е много по-лесно да угнетява разкъсаните и раздробените на части свои поданици, нежели дванай- сет милиона християни. Подобни мнения и размишления се появяват доволно често и в атинските вестници, които и до днес още мислят, че българският народ е безслове- сно стадо, което е създадено от провидението да работи за благосъстоянието на фанариотското духовенство, за образованието на елинският народ и за благосъстоянието на ромео-цънцарските граждани, които са се разсеяли

по сичкият Балкански полуостров и които имат голяма наклонност да се хранят наготово и да тровят светът със своята вредителна даже и за животните нравственост. Един от тия вестници говори така: «Ние сме твърдо уве- рени, че българският народ рано или късно ще да се върне изново в обятията на своята стара майка, която се нарича велика черкова и която никога не е била ма- щеха ни на едно славянско или неславянско племе. За нея секи един християнин е любимо чедо. Тя не припоз- нава ни народности, ни племенни отличия, ни лични преимущества. Тя осъжда гръцките еретици и безчинни- ци така също, както и иноплеменните.» Разбира се, че ни една от гореканите фрази не заключава в себе си ни най-малкото правдоподобие. Но да захванеме открай.

Когато погледа човек на съвременните обстоятелства и на днешните гръцки действия, то трябва да се увери окончателно, че мечтаемното българо-гръцко братство или, да кажеме със съвременни думи, българо-гръцкото съе- единение и споразумение стават от ден на ден по-невъз- можни и по-немислими. С една дума, българският народ е ожесточен до последната крайност; гръцките злодей- ства, интриги, пакости и тайни «наушничества» пред тур- ското правителство одавна вече са излезли из своите гра- ници; най-после пристрастието на правителството, съв- ременните гонения, затварянията и изпроважданията в Деари-Бекир на заточение са препълнили окончателно ча- шата на българското търпение, която трябва да се пролее доволно скоро.

Секи вече знае, че по-голямата част от осъдените или от изпроводените в Деари-Бекир младежи са наказани по желанието и чрез съдействията на гърците; секи вече знае, че тия младежи са осъдени невинно, без факти и без явен съд, по съветите на гърците; най-после секи вече знае, че турските гонения въобще произлизат не из турски, а из гръцки източник.

Пловдивските чапкъни са наранили няколко бълга- ски деца и нападат на българските патриоти посред плад- не и посред улиците с ножове и с пищови; а почтенят пловдивски каймакамин ги съветова да се помирят и да не безпокоят правителството с такива маловажни дела; а Узунов има нещастие само да помисли за смъртта на гръцкият кърлеш х. Ставри, а турското правителство се

постара да осъди и него, и още 21 човек и да ги изпроводи в Деари-Бекир на вечно заточение! Има ли, кажете ни, тука справедливост? Разбира се, че ако в това дело да не би се умешали гърците и ако тия да не би се постарали да направят от мухата слон, то днес в Деари-Бекир не би се мъчили толкова български младежи. Подобни неща се не забравят така лесно! Ние знаем из достоверни източници, че «доносите», които в последното време са станали така многочислени и така чести, произхождат из гръцки мозъци и из доволно хитро сплетени планове.

Да видиме сега настояща или мащеха майка е била за българският народ така наречената велика черкова. Ако тоя вопрос и да е извънредно смешен, но ние не можеме да не кажем за него няколко думи. Да оставиме историческите факти, т. е. историческите злодейства на гръцкото духовенство, и да кажем няколко думи за съвременните произшествия. Секи вече знае, че българите са търпелив, религиозен, послушен и миролюбив народ; секи вече знае, че в продължението на цели столетия тоя народ е търпял твърде жестоки притеснения и доволно варварски зверства и от страната на щастливите завоеватели, и от страната на «настоящата майка, която днес не припознава ни народности, ни племенни отличия, ни лични преимущества»; най-после секи вече знае, че българският народ е доведен до днешното критическо положение не чрез турските зверства, а чрез гръцките шарлатанства. С една дума, ако тоя религиозен народ се е решил да сваля от шеята си фанариотското иго и ако преследва своите духовни притеснители с такова ожесточение, то неговите неволи трябва да са били страшно жестоки!

Освен това, ние би желали да знаем има ли право така наречената велика черкова да нарича е р е т и ц и и с х и з м а т и ц и православният български народ, когато тоя народ е бил принуден само чрез нейните собствени злоупотребления и чрез нейните безсовестни тираниства да иска свое собствено черковно управление и своя независима йерархия? По нашето убеждение, патриарханата по-напред от сичко би трябало да нарече еретическа или схизматическа своята собствена черковна йерархия: 1) защото тая йерархия се купува от мюсюлманите за пари; 2) защото тая йерархия няма в себе си нищо християнско и 3) защото тая йерархия е дръзнала да про-

клина и да отлъча от черковата онзи народ, който не е виновен ни пред бога, ни пред хората!

Българският народ не е нито гръко-ортодоксален, нито турко-православен, нито калпазано-славен. Тоя народ е християнски. Но главното се намира малко по-доле. Гореказаният вестник продължава: «Ние твърде добре знаем, че ако да не би били руските пропагандисти, руските рубли, сръбските комитети и сръбските жълтици, то миролюбивият и честният български народ никога не би нито помислил да се отдели от великата черкова и да прегърне схизмата. Ние знаем из достоверен източник, че по-голямата част от пропагандистите, които се разхождат из Тракия и България, са или чисти руси, или руски поданици; а Македония е наводнена от сръбски агенти и от сръбски учители, които употребяват сичките си сили да изкоренят гръцкото влияние и да разпространят панславизмът даже и по чисто гръцките земи.

В последните десет години славяни са захванали да се появяват не само в Тракия и Македония, но и в Тесалия и Епир (Браво!—Р.); в последните пет години руските рубли и руското влияние са се появили и в собствена Гърция; най-после, в последното време панславизмът и панславистите са захванали да добиват съчувствие и привязаност даже и в сама Атина.»

Комедии! Когато прочете човек сичкото това, то трябва да се убеди, че гръцкият ум е тежко болен и че медицината одавна вече би трябало да обърне на старите деца сериозно внимание. Ние мислим, че на гръцката журналистика не остава нищо друго, освен да яви на светът, че елинските клефти, гръцките подлости, фанариотският разврат, патриаршеската глупост и атинските фанфаронства произхождат по желанието на Россия, «която се е решила да употреби и най-непозволителните средства за гръцкото опропастяване и за разпространението на варварският и безчовечният панславизъм (?)».

Боже мой, и тия глупци се не срамуват от светът да се наричат «деца на стара Елада, унуки на Аристотеля, наследници на Сократовата философия, учители на стара Европа и спасители на съвременният прогрес!» Тежко на онзи прогрес, който ще да бъде защитен от гръцките клефти и от «оланите» на турските държавни мъже! Когато русите даваха за своето «душеспасение» баснословни

суми, когато сърбите даваха «за Божиград и за Света Синая» своите цванцици и когато българите хранеха около две хиляди души владици, архидякони и протосингели, около десет хиляди беломорски просеци, т. е. различни роднини, браточедки и стрини на архиеренте, и около двайсет хиляди второстепенни отци калугери, то тия бяха верни чедата на великата черкова и угодници на «бога живаго»; а сега — когато секи от тия народи е захванал да мисли за своето морално и материално благосъстояние — тия станаха еретици и схизматици, безбожници и верни синове на сатаната! Гнусави народи!

«Известихме се из достоверен източник — продължава гръцкият вестник, — че българският комитет в Ромъния и неговите второстепенни отделения в Търново, в Пловдив, в София, в Русчук, в Охрида, в Солун и във Велес са съставени от руски и сръбски възпитаници и от души е продадени личности (!).» Ние съветоваме «Видовдан» да обърне своето внимание на тия няколко реда и да се порадва на своите братия елини. Турското правителство, на което гореказаните революционни отделения работят под самият нос, не види нищо и не усеща нищо; а атинските паликариета, които имат само няколко разбойнически чети в Тесалия и в Епир и няколко хаджиставревци в Тракия и Македония, знаят даже и тайните дела на българските патриоти!

Идете после това и не говорете, че само гърците са родени за светии, за чудотворни мощи, за пророци и за божи угодници! Ако турците и да са сиромаси умствено, но техният инстинкт им е помогнал да открият способностите на своите верноподаници и да ги употребят за своите цели. Нашият цариградски дописник ни удостоверява, че в султанският ферман, който е даден на патриарха Йоакима и в който му се дозволява да управлява великата Христова черкова, се говори и следующето: «Ако патриарханата има финансови нужди, то правителството ще да се постарее да удовлетвори желанията ѝ.» Видите ли любезности! Ако патриарханата и патриархът да не би били полезни и потребни за В. порта, то султанското великодушие в това отношение би било твърде съмнително. В днешните комерчески времена ни най-глупавият човек не развезва вече кесията си «за бог да прости». Освен това, султанът, както е известно вече секиму,

няма особена любов нито към християнската вяра, нито към ортодоксалните догми на вселенската черкова, нито към привлекателните вънкашности на развратните, на полуизгнилите от болести и от вино и на подпухналите от «обедение» фанариотски светители. Из сичко се види, че и тука не е чиста работата.

Ако прекрасните здания на В. порта да би имали съвест и чистосърдечие, то тия одавна вече би трябало да кажат на «православните» християни така: «Наместникът на апостола Павла одавна вече е продал душата си на агаряните. Не видите ли вие какви обещания се дават на в. везирин и какви планове се кроят с турските министри! Старите християни се бореха с противниците на християнството и жертвоваха своя живот за Христовата черкова, а днешните архипастири се мъчат само когато ядат и страдаят само от женски болести.» Но както и да е, а отсега нататък патриарханата ще да добива от Портата материална помощ и нравствена поддръжка. Нека ѝ дава господ бог здраве и живот!

Независимост, г. IV, бр. 37, 29 юни 1874

[ЗА ВАШИТЕ ТЕОРИИ И ПРОГРАМИ НЕ ДАВАМЕ НИ ЧЕРВЕНО ДУКАТО]

Букурещ, 4 юлия

В последните няколко години ние се занимаваме само с едни проекти, само с едни програми, само с едни надежди. Ако разгърнете нашите вестници, то на сяка тяхна страница ще да прочетете, че школите са начало на сяко едно благосъстояние, че в Европа хората работят не като нази, че Дестервег е велик педагог и че от учителите зависи твърде много. Но тука се ражда едно твърде важно питание: за кого се говорят, кому се говорят и защо се говорят тия изтъркани и излизани вече стари и секиму известни фрази?

Ние мислиме, че тия се появяват в печатът по три причини: 1) защото секиму се иска да понаучи простото човечество ум и разум; 2) защото секиму се иска да отвори слепите очи на заспалият и на невежественият народ

и да му покаже своите дарования и мъдрости; 3) защото секиму се иска да добие име народен учител, народен писател, литератор и умна глава. Така ли е, о. Балабанове? Но да оставим нещата настрана.

В българското отделение на «Левант Таймс» е поместена статия под заглавие «Една (а не две) програма за школите ни», из която даже и идиотите трябва да разберат, че гореказаното наше заключение е неопровержима истина. Да се обясниме. Досега е говорено хиляди пъти за устройството на българските училища, за ползата от народното просвещение, за характерът на българските учители и пр.; но да тая минута ни един от нашите цанцугери не се е решал да изкаже толкова нови мисли, колкото е изказало само в един брой българското отделение на «Левант Таймс» за тия многоважни предмети.

Тоя вестник дели народонаселението на Балканският полуостров на пет отличителни категории (касти), както е било някога си в Египет и както е днес в многопросвещена Англия. По мнението на тоя вестник това разделение трябва да стане така: в първата категория, или каста, трябва да влязат политическите хора, във втората — административните чиновници, а третата — търговците и финанцистите, в четвъртата — учителското тяло, а в петата — занаятчиите, земеделците и пр. «Из сичкото това следува (?) — продължава тоя вестник, — че е потребно да се раздели и програмата на народното просвещение на пет категории.» Да се чуди ли човек, или да се мае! Ако българското отделение на «Левант Таймс» да не би се похвалило само, че неговите редактори и издатели са сериозни хора, то ние би трябало да си помислим, че лудостта и глупостта са свойствени на сичките наши цариградски писатели и журналисти и че гореказаната статия е писана в лудницата.

Сичкият разумен свят се е убедил вече, че най-главното зло, от което е страдала и от което страдае и до днешният ден почти сичка Европа, произхожда от неравенството и от родословните отличия и привилегии; а българският вестник е седнал да ни разказва, че просвещението ще да принесе своята полза само тогава, когато сяка една каста изучи онова, щото ѝ принадлежи! Из сичко се види, че редакторът на «българското отделение» е захванал да гледа с ингелизки очи и на българският

народ или че неговите теории са заимствовани из някой аристократически ингелизки вестник. Ние правиме подобно заключение само затова, защото самостоятелният български ум никога не би се решил да изкаже такива глупости и да разширява такива ретроградни идеи. Секи може да разбере, че ако правителството се реши да изпълни програмата на българските ингелизи, то от това ще да се появят твърде лошава последствия само за българският народ или за оная нещастна рая, която и без това е обязана да храни, да пои и да облача един милион аги и повелители, които са родени само за идиотически рахат.

Нека говори кой що ще, а ние ще кажем, че ако турското министерство на просвещението земе под своята контрола училищата и ако ги благоустрои по програмата на «Левант Таймс», то българският народ ще бъде обязан да помага не на себе си, а на турците, на гърците и на ерменците. Школите от първата категория ще да се посещават само от пашовските, от бейовските и от министерските синове; школите от втората категория ще да се посещават само от чиновническите отроци; школите от третата категория ще да се напълнят с гърци и с ерменци; школите от четвъртата категория ще да отворят обятията си само на различни глупци и на сякакви нехранимайковци; най-после школите от петата категория ще да станат монопол на чорбаджийските синове. А кой ще да поддържа тия школи и кой ще да се грижи за тяхното благосъстояние? Разбира се, че тоя товар ще да се натовари пак на гърбовете на земеделците и на ония безпомощни верноподаници на султанът, които са родени само за благосъстоянието на чуждите народности и за работници на ленивите и на безгрижните.

Ако някой от нас погледа с трезво око и със здрав разум на днешното положение на турското правителство, на днешната деморализация на турските чиновници и на днешното жалостно положение на султанските поданици, то трябва да се убеди веднъж засякога, че между победителите и побеждените не може да бъде нищо общо и че сяко правителствено вмешателство в българските обществени дела ще да произведе нови нещастия, нови страдания и нови грабежи.

Даже и българо-ингелизкия вестник се съглашава

отчасти с нашето убеждение, защото малко по-доле той говори така: «Естествено е, че кариерата, която ще да приемат тия деца в практическият живот, ще зависи, разбира се, от положението, което занимават в обществото домородствата на тия деца.» Кажете ни сега в коя категория принадлежи днес българският народ и в коя категория ще да бъдат причислени неговите деца? Ние сме твърдо убедени, че ако българо-ингелизкият вестник да би имал честно сърце и нелицемерна душа, то той би трябвало да отговори на предложеният въпрос така: «Българинът е безусловен роб, груб работник, правителствена машина и безответно орудие.» Разбира се, че ако е сичкото това така, то и неговите деца и унуки трябва да останат в същата категория и да не излязат из своето допотопно положение. Но тия въпроси са за българското отделение на «Левант Таймс» съвсем маловажни неща. Ако ингелизките лордове проповядат на великобританските поданици подобни идеи и теории, то и наша милост трябва да се отличиме с някоя сериозна програма, т. е. и ние трябва да излезем пред простите смъртни с различни нови идеи, които никога не са се появявали в българските вестници! Но да оставиме това.

Българо-ингелизкият вестник мисли малко по-доле, че когато първоначалните училища бъдат турени в добър ред, то турското правителство ще да избира из тях способните и по-остроумните ученици и ще да ги изпраща в другите по-висши училища, «в които тия ще да изучат тайните на политиката, на дипломацията, на законоведението и на администрацията». А тайните на полицията и на кръчмите? Дрънкат си старите и сериозните деца! Разказват ни българските ингелизчета бабени гавединки! Наговорено е много, а изказано е нищо! Нека ни бъде простено да помолим почтената редакция на гореказаният вестник да ни изложи в няколко реда мисълта на гореказаната статия, защото нашият ум е тесен, следователно мъдростите на почтеният теоретик ще да останат за нас свършена тайна во веки веков.

Да видиме сега какви предмети ще да се преподават в първоначалните школи, из които ще да изнасят нравствена храна и българските деца. Най-напред тия ще да изучат азбуката, после граматиката, географията и аритметиката, а най-после свещената история и катехизисът.

Във второстепенните училища ще да се преподават: литературата (?), физиката, естествената история, агрикултурата, общата и частната гигиена и езиците (французкият и турският). Когато прочетохме тия няколко реда, то умът ни се размъти изново. «Истина е, че с тия кратки познания ние не можеме да имаме учени мъже, но в това също време ние ще да добием такава една младеж, която ще да се наслаждава с добрините на едно здраво, редовно и полезно учение, което ще да отговаря на действителният живот и на усъвършенствованият — продължава тоя вестник. Освен тия две първоначални училища за богатите и за способните ученици са отворени европейските висши школи, а за сериозните и за търговските синове трябва да се отворят в самата държава търговски и нормални училища, в които ще да се приготвяват тежки търговци и народни учители. Гореказаният вестник мисли, че нашите търговци и нашите учители трябва да свършват своето образование в своята собствена земя. След тия школи и подшколи вървят някакви си селски и градски училища, в които «селяните трябва да земат участие в добрините на агрикултурната наука, а занаятчиите в добрините на усъвършенствованият занаяти».

И така, българите, по желанието на българското отделение на «Левант Таймс», са длъжни да изучат агрикултурата и да усъвършенствуват своите художества, защото на щастливите османлии, които принадлежат на първата категория и които ще да «изострят своите умове в дипломатическите и в политическите школи», са потребни изобилни средства. «Такава е накъсо нашата програма (?) — продължава тоя вестник. — Пред нашите очи тая програма е проста, умна (?) и съобразна с нуждите на нашето обществено, политическо (?) и индустриално положение. Вярваме, че ако тая програма се приеме буквално, то Турция ще да добие умни хора, на които умът не ще вече да губи своето време с отвлечени предмети.»

Но стига вече. Ние молим убедително почтените и сериозните българо-ингелизи да си не играят вече ни с журналистиката, ни с школите, ни с литературата. Срамота е да превоздаме чуждите фрази и да ги изнасяме на българският пазар. Който няма свой ум и свой мозък, той трябва да мълчи и да чака. Оставете българският народ на рахат и посъветовайте турското правителство да

не пие вече така безсовестно кръвта му, защото тоя народ му дава средства да живее и да дъха под ясното небе; оставете българският народ да управлява своите школи по своето собствено понятие и посъветовайте османлиите да дадат на децата си по-човеческо възпитание и по-прогресивно образование; най-после оставете българските учители и българските ученици да вървят из своят път и научете мохамеданските фанатици да почитат своите поданици, защото се приближава вече онова време, когато сяка угнетена и беззащитна личност ще да отвори очите си и ще да извика «зъб за зъб, око за око». За вашите теории и за вашите програми ние не даваме ни червено дукато.

Независимост, г. IV, бр. 38, 6 юли 1874

[ДА Е ЖИВА АНТИГОНА!]

Букурещ, 12 юлия

Из Цариград достигат до нас такива известия, които ни доказват още веднъж, че времето се приближава, т. е. че така наречената турска империя се приготвя да падне и че по-голямата част от нейните подпорки са се решили да я оставят в ръцете на оная немилостива богиня, която дава край на всяко едно насилие, на всеки един идиотизъм и на всяка една груба телесна сила. Между Англия и Турция съществува явна вражда за изгонените из турската морска служба ангелизи-механици; между Франция и Портата съществува скрита ненавист за неудавшият се заем и за преследованието на хусанитите; между Австро-Унгария и министърът на външните дела произхождат почти ежедневно нови неудоволствия; турските войски се повдигат към персийските граници и приготвяват се да ударят на своите дълговечни неприятели; между султанът и неговите така наречени васални княжества и вицекралевства пушката одавна вече стои запната; между турците и раята се ускорява почти всяка минута кървавата сватба; самата държава е достигнала до просешка торба; а в Цариград се приготвяват да

произведат вътрешния революция и да удовлетворят дестинските страсти на негово величество, който се нарича представител на разпадающият се хаос.

Във виенските вестници пишат из Цариград, че падишахът се е решил вече да осъществи своите одавнашни планове и да назначи своя син за престолонаследник на държавата, т. е. негово величество се е решил да обяви решителна война на старата турска партия, която се ръжи на неговите реформи и която не одобрява неговите прогресивни действия. Секиму е вече известно, че Хюсеин Авни паша беше избран за в. везирин само затова, защото разделяше планове на негово величество и защото разпространяваше приятни за падишахът идеи между войската. Разказват, че Хюсеин Авни паша одавна вече работи за тая цел и че ония офицери и командири, които днес занимават по-главните места в империята, са негови ученици. Преди малко време в. везирин явил на своите едномишленици, че е настанало вече онова време, което се е очаквало с такова нетърпение, и посъветовал ги с особени писма да се приготвят и да чакат неговият сигнал.

Дописникът на «Дайт. Цайтунг» говори, че сичкото това е накарало Хюсеин паша да остави везирската столица и да остане само военен министър. «Хюсеин Авни паша желае да развеже ръцете си от всяка една страна и да се приготви за борба против улемите и против ония турски фанатици, които са готови да пролеят и последната си капка кръв за старите мохамедански обичаи» — говори тоя вестник. Говори се още, че Хюсеин Авни паша е избрал за свой наместник Мехмеда Ружди паша и че султанът е одобрил неговите подвиги. Да видим сега достоверни ли са сичките тия слухове и известия. Че Хюсеин Авни паша е мислил да изпълни волята на султанът и че се е старал да притопи за това дело войската, това е нам одавна вече познато, но за неговото днешно положение и за неговата бъдеща оставка ние имаме съвсем противоположни известия.

Нашият цариградски дописник говори, че султанът в последното време е твърде незадоволен от своя в. везирин и че неговото падение не е последовало досега по неизвестни причини. Това е вярно. Днешният в. везирин и днешното османско министерство са довели държавата

си до критическо положение от всяка една страна. Мистер Драун е изказал на негово величество фактически истини. Но както и да е, а турското могъщество е достигнало вече до своята най-дълбока старост, когато подагратата играе най-важните роли в човеческият живот. Единствената сила, която може да му продължи животът барем на едно кратко време, е благоразумието, кротостта и осторожността.

Но способни ли са турските държавни мъже да бъдат благоразумни? Може ли кротостта да намери място в сърцата на ония делимустафи, които са изгубили своя мозък още при самото си рождение? Най-после в състояние ли са турските реформатори да преклонят колената си пред истината и да съберат мислите си на едно място? — Ние не вярваме. Идиотическите болести биват наследствени. Да видиме сега какво правят и какво мислят щастливите поданици на султанът, които даже и немските вестници са захванали да наричат наследници на умиращата империя и на които се предсказва щастливо бъдеще.

Секи вече знае, че на Балканският полуостров живеят четири народности, т. е. ромъни, сърби, българи и гърци, и че от тия народности зависи най-много щастието или нещастieto на османската империя и бъдещето на полуубиената рая; секи вече се е уверил, че главната сила и главната морална и материална помощ на тия четири народности се заключава в тяхното взаимно споразумение и в техните съединени сили; най-после секи вече може да си представи, че както независимите княжества, така и беззащитната рая не трябва да се надеят на никаква вънкашна помощ и на никакво вънкашно явно съчувствие. А какво се върши на Балканският полуостров и какви сближения и споразумения са произлезли досега между гореказаните четири племена?

Белградският вестник «Видовдан» ни уверява, че това братско сближение и това необходимо споразумение се е захванало вече. А знаете ли кой е извършил това чудно събитие? — Някой си грък Папакостопулос. А как е той можел да извърши такова велико дело за няколко минути, когато над тоя тежък вопрос си са бяхтали главите в продължението на толкова години и сръбските държавни мъже, и цариградската патриархана, и ромън-

ската камера, и х. Иванчо? — Твърде просто. Ако гърците са чудотворци в Ерусалим и на Гора Синай, то тия имат пълно право да бъдат чудотворци и в Белград. Г. Папакостопулос е превел на сръбски език Софокловата драма «Антигона», която тоя си час се постарала да разпръсне елинизмът от редакцията на «Видовдан» и до Пандирало.

Истина казват мъдрите хора, че историческите съдби са неизповедими. Българите превоздат почти ежедневно гръцки книги, «Шутош» се покровителствува от гръцка редакция, българските деца се учеха до завчера в гръцки школи, а българският и гръцкият народ ще да си извадят очите; а г. Папакостопулос е превел само една гръцка драма и «сръбската книжевност» (следователно и сръбският народ) «се е посестримила вече» с гръцките мъдрости!

Но да оставим шегата. «Видовдан» мисли, че ако гореказаните четири народности имат намерение да се сближат и да доживеят до своето щастие, то тия не трябва вече да се наслоняват само на правителствата, а и сами на себе си. Това е добро. По мнението на тоя достоуважаем вестник «по-напред трябва да се направи основанието, а после да се изгради сградата», т. е. по-напред трябва да работи народът, а после и правителството. А за какво ни е, пита се, правителството, когато сръбският орач ще бъде принуден да ходи сам в Елада и да търси братия и съюзници? «Ако правителството и народът да би работили взаимно в това отношение, то между християнските народности на Балканският полуостров би било направено много повече, отколкото е направено днес» — говори тоя вестник. И това е добро.

«Народите се сближават най-много в такъв случай, когато имат средства да се познаят между себе си, да се обикнат и да разберат един другото. А какво е работено досега в Сърбия, пита «Видовдан», за познанството на народът ни с елините? А какво е работено в Елада за познанството на елините със сръбският народ?» Освен дипломатическите ноти, които са преминували като метеори по небето, почтеният вестник не види никакво споразумение и никакво познанство между сръбският и елинският народ.

Добре, че се е родил на светът г. Папакостопулос, а

то сърбите би останали невежди во веки веков. По думите на белградският вестник отсега нататък в сръбската велика школа ще да се предава вече гръцки език. «Добре би било, ако правителството да би се постарало да воведат в тая школа и новоелинският език» — говори «Видовдан». Г. Милош Попович се надее, че и в Атина ще да захванат да изучават сръбският и ромънският език.

И така, малко по малко християнските народности на Балканският полуостров ще да се сближат и ще да се приготвят за онова време, което ще да реши и техните политически съдби. Да е жива Антигона! Ние съветваме и българите да преведат на български език това голямо светилище, което може твърде лесно да ги помири с фанариотите и да им върне добрите стари времена. Ние одавна вече сме забележили, че сърбите имат голяма наклонност да превождаат повестите на маджарският романист Окаия, че «Видовдан» се старае да запознае своите читатели даже и с нубийската царица Хазели и че един от приятелите на г. Поповича е написал тържествена химна даже и на една бръсната глава; а сичкото това ни доказва като $2 \times 2 = 4$, че редакцията на «Видовдан» приготвява на сръбският народ векико бъдъще.

Една руска пословица говори, че какъвто е попът, такава е и камилаваката му, а ние ще да кажеме, че каквито са публицистите, такова ще да бъде и бъдъщото на народът. Ние би желали да знаем защо «Видовдан» се е завзел да се сближава, да се запознава и да се споразумява с ония държави, които и не мислят за неговото съществуване, когато собствените сръбски земи остават както за белградската публика, така и за него terra incognita¹? По нашето крайно разумение най-първата обязаност на сръбският народ е да изучи състоянието, положението и стремленията на своите собствени братия в Босна, в Херцеговина, в Черна гора, в Далмация, в Кроация, в Банат, в Бачка и в Срем и да обърне по-сериозно внимание на българската народност, с която неговите интереси са свързани от самата природа.

Благоразумните хора се стараят по-напред да нареждат своята собствена къща, а после вече да търсят сватове и кумове. Преди няколко недели «Видовдан» уверяваше

¹ Непозната земя (лат.).

своите читатели, че скупщините, които се събират при всеки един влият в османската империя, се били решили да поискат от правителството равноправност. Разбира се, че подобни сънища са непростителни за такъв един вестник, който е познат даже и с най-новите японски произведения. Ние сме твърдо уверени, че г. Милош Попович никога не би ни простил, ако ние да би казали в «Независимост», че г. Матия Бан е избран за председател на Арнаутската република.

Но както и да е, а нашите южни славяни въобще обичат да бърбят и да не правят нищо. Най-после «Видовдан» говори, че християнските народи на Балканският полуостров са длъжни да се приготвят сами, да се сближат и после вече да повикат на помощ своите правителства. Разбира се, че южните славяни никога няма да видят добро от тия съветници, защото техните проповеди се пишат не за полза на народът, а за мазни прасета и за удовлетворение на лични страсти. Ако програмата на «Видовдан» да би се приняла случайно от скупщината, то Сърбия ще бъде принудена да разпусне своите войски и да заповяда на своите офицери да станат преводачи, т. е. да захвърлят саблите си и да се заловят за всемогъщото перо. Ако всеки сръбски офицерин преведе по една гръцка драма, то турците ще да излязат из Европа, а ако преведе по две, то мохамеданството ще да стане предание. И така, нека живее Милош Попович и Папакостопулос! Кръв не е вече нужна...

Независимост, г. IV, бр. 39, 13 юли 1874

[ЕСТЕСТВЕННИТЕ СЪЮЗНИЦИ НА СЪРБИЯ]

Букурещ, 19 юлия

В това също време, когато така наречените християнски поданици на негово величество султанът се грижат между себе си, когато едни от тях проповядат някакъв си вътрешен прогрес под тежката десница на падишахът, други ходят по чуждите порти да просят милостиня, а трети лапат мухите и не мислят почти за нищо, то цари-

градските държавни мъже се приготвяват да нанесат на своите неприятели последният удар и да дадат край на ония народно-прогресивни движения, които произхождат между раята, защото тая рая, по думите на самият падишах, трябва да остане и занаят безгласно орудие. «Ако вие имате дело с един милион гласове, то аз съм длъжен да се боря с 30 милиона безпокойни поданици» — беше рекъл преди два месеца негово величество на г-на Мариновича.

В сръбските вестници пишат, че турските войски се повдигат вече към сърбо-босанската граница и че тия войски се въоружават с нови пушки и с нови топове; цариградските вестници ни явяват, че правителството е турило данок и на малолетните деца (бедел парасъ) и че се е завзело със сичките си сили да доведе беззащитната рая до последната крайност; а множество факти ни доказват, че Балканският полуостров се населява се повече и повече с черкези и с татари, които малко по малко ще да прогонят християните и ще да останат пълни господари на тяхната освещена с големи кръвопролития и с кървав пот земя.

Достоверно е вече известно, че в Ромъния почти ежегодно дохождат около два-сет хиляди работника, от които 1/4 част остават в тая земя и стават ромънски поданици и ромъни. Освен това, турските чиновници и множество продадени християни употребяват големи старания да деморализират народът и да го направят неспособен за нищо и за никакво. Погледайте с особено внимание на нашите школи, на нашите книги и на нашите вестници и уверете се в справедливостта на това жалостно явление. Сичко върви наопаки, сичко е против нашето щастие.

А ние? — Ние търпиме, ние въздишаме, ние се утешаваме с различни детински играчки. . . А де ще да му излезе краят? — Бог знае. Белградският вестник «Видовдан» съветова не само южните славяни, но и християнските поданици на султанът да се сближат, да се споразумеят, да помислят за своето бъдеще и да се постараят да спасят главите си от бъдещите нещастия, но неговият глас прилича на оная талмудска песен, която говори, че «щото е твое, то трябва да бъде твое и мое, а щото е мое, то трябва да бъде мое»; нашите български херои искат сво-

бода, искат равенство, искат човечески живот, искат щастие, но малцина от тях мислят да пожертвovat и най-малкото свое скотско спокойствие или и най-малката своя свръхестествена неподвижност; гърците викат из сичкото си гърло против Европа, против равнодушното човечество и против грубият варваризъм, които са се решили да държат под турското иго няколко милиона живи и разумни същества (?), а въоружават се против свободата на своите съседи и откриват почти ежедневно техните действия, техните цели, даже и техните помисления на турците; най-послед ромъните, които защитават своето национално право с такова постоянство и на които интересите са така тясно свезани с интересите на българският народ, въоружават против себе си българските колонисти в Бесарабия и приготвяват си нови неприятели и нови нещастия.

Ето в какво положение се намират в тия минути християнските поданици на В. порта, които се считат за наследници на турската империя и които отсега още са «захванали да махат краката си», т. е. да делят Стара Сърбия, да управляват Цариград, да правят от Солун порто-франго и да градят кули на облаците. Освен това, между Черна гора и Сърбия съществува твърде глупаво разединение; между сърбите и хорватите произхождат безцелни и убийствени препирни, деления и несъгласия; между сърбите и българите съществува някаква си студенина; най-послед между австрийските сърби и княжеството и до днес още не може да се въдвори братско споразумение с определени цели. Разбира се, че това явление е твърде неутешително, но то съществува, то е факт, то е известно секиму.

Кого да обвиняваме? Против кого да викаме? От кого да искаме сметка? — Разбира се, че не от сръбският селаченин, не от българският градинарин, не от далматинският моряк и не от гръцкият бакалин. Ако «Видовдан» и да говори, че главната отговорност за хладнокръвието на християнските поданици на султанът един към други пада повече на тях сами, нежели на техните правителства, но неговото мнение е пристрастно, криво и произхожда от задни мисли. Ние сме твърдо уверени, че ако между южните славяни или между християнските поданици на султанът да би се съставило каквото и да е вз-

имно дружество, то «Видовдан» би захванал да ни разказва първи, че в Сърбия се преследова сяко едно дружество, което има политически или економически цели и което действа без участието на правителството. Ние имаме достатъчно примери да докажем на почтеният белградски вестник, че нашите думи са справедливи.

Първата сръбска омладинска скупщина и до днес още се мярка пред очите ни. Разбира се, че и «Видовдан» не е още забравил ония тежки за секи южни славянин минути, които доказаха на чуждестранците, че ние сме още зрели-недозрели и че нашият разум се намира в детинско състояние. . . Но да оставим прошедшето. Ние би желали да знаеме кой работи и работи ли някой за освобождението на нещастната рая, която е доведена до най-последната крайност?

Белградският дописник на вестник «Застава» говори, че ако Сърбия «оставя настрана своите природни съюзи и ако очаква помощ и поддръжка от европейската дипломация и от великите сили, то тя още много столетия ще да пропада на три места». Ние разделяме в много отношения мнението на гореказаният дописник и предчувствуваме твърде лошава последствия от сяка една страна. Да се обясниме. Ние смело можеме да кажем, че Сърбия никога няма да добие любов и съчувствие в Западна Европа, ако тя по-напред се не постарее да добие любовта и съчувствието на своите естествени съюзи, т. е. на австрийските сърби, на българите, на босанците, на херцеговинците и на албанците. Ние можеме да кажем даже, че кабинетните съюзи с Ромъния и преводите на Палакостопулоса са така също безполезни явления, както и сърбо-маджарското споразумение.

Ромъния одавна вече няма работа по десният бряг на Дунавът; а между гърците и славянските племена е невъзможно никакво споразумение. Това е неопровержим факт. Ромъния може да ни съчувствува, да одобрява нашите действия и да се радва на нашите успехи; но тя никога няма да ни помогне нито с въоръжена сила, нито с материални средства, нито с каквото и да е пожертвование. А Гърция? — Ние имаме доста факти да докажем на светът, че Гърция почти сякога ще да противодейства на нашите стремления и почти сякога ще да се старее да ни удържи в днешното горчиво положение.

И така, положението на Сърбия от тая страна е доволно критическо. Ако тя пожелае да стъпи в тесни сношения с гърците, то ще да отблъсне от себе си своите естествени съюзи и братия (българите); а ако намисли да върви по правият път и да работи онова, щото е длъжна да работи, то ще да въоръжи против себе си гърците, които, да кажем право, никога няма да бъдат искрени приятели и съюзи нито на българската, нито на сръбската народност.

Ако гърците да би направили противното, то тия би били неприятели на своята собствена народност. Сичкото това ни доказва доволно ясно, че южнославянските племена са длъжни да търсят помощ и съчувствие само в своите собствени сили и само между себе си. Сяко едно чуждо вмешателство, сяка една чужда помощ, сяко едно чуждо съчувствие ще да им принесе не полза, а положителна вреда. Разбира се, че инициативата за това необходимо сближение, споразумение и братски съюз трябва да земе на себе си не «Видовдан», не Палакостопулос и не х. Иванчо, а княз Милан и неговият кабинет.

Но ние сме говорили и други път, ще да кажем и сега, че южните славяни не познават още нито своите интереси, нито своите естествени съюзи, нито своите свещени обязанности. Щом се излечи раната после българската легия в Сърбия, то се появиха различни милоевичевци; а щом се дойде до едно малко споразумение, то се появиха нови неудоволствия и нови препятствия. . . Ние сме длъжни да попитаме тука «Видовдан» кого трябва да обвиняваме за сичкото това?

Нашият цариградски дописник ни явява, че турското правителство се приготвява да умири своите васални княжества с въоръжена сила и че неговите агенти (чиновници и чорбаджии) употребяват сичките си сили да посеят вражди и несъгласия между родствените племена и да убият тяхното бъдеще колкото се може по-скоро; а «Видовдан» е седнал да съветова сръбският народ да посее желязна руда, която след няколко хиляди години щяла да даде изобилен плод, т. е. здрави и яки мотики!

Но както и да е, а ние ще да кажем още веднъж, че южните славяни са тръгнали по крив път и че техните действия се осъждат от сичкото разумно човечество. Тука сме длъжни да изречеме вече последната дума, ко-

ято дълго време лежи на сърцето ни и която одавна вече би трябало да се изнесе на видело.

Ако Сърбия не прибърза да изпълни своите obligations, ако сръбското правителство се не постарее да привлече на своята страна австрийските сърбо-хорвати и българите, ако княз Милан се не споразумее колкото се може по-скоро с черногорските юнаци, ако в Сърбия не престанат династическите несъгласия и «талерашките» борби, ако белградският кабинет остане и занапред руско, пруско, австро-маджарско, французко, турско или ангелизко послушно орудие, ако сръбските държавни мъже пожелаят и занапред да остават настрана своите природни съюзници и да тропат по чуждите капии, най-после, ако сръбските войски не наранят пушките и ако не кажат колкото се може по-скоро: «Време е вече» — то както освобождаемите народности, така и европейските сили ще имат пълно право да рекат: «Късно е вече.» Руските вестници са захванали вече да говорят, че Сърбия е пропуснала много сгодни времена и че нейните желания стават от ден на ден по-невъзможни. Сяко едно дело има свой край и свое «стига вече».

Независимост, г. IV, бр. 40, 20 юли 1874

[УЧИЛИЩЕ—БЪЛГАРСКО И ЧОВЕЧЕСКО]

Букурещ, 26 юлия

Из сичко се види, че екзархията се е решила да даде по-правилен ход на нашите училища и че почти сичките по-развити и по-умни българи са приняли в това дело искрено участие. Ние явихме вече на нашите читатели, че епархиалните власти са добили заповед от своят духовен началник да свикат местни учителски събори и да узнаят мненията, нуждите и потребностите на народът. Решенията на частните събори ще да се изпровоят в екзархията и тя ще да състави школска комисия, която ще да се обяже да разгледа тия проекти и да избере най-добрите. Сичкото това е добро и похвално, но в състояние

ли са тия мери да произведат ония последствия, които са длъжни да произведат? Ние мислиме противното.

Секи из нас знае българската пословица, която казва: «Мечкаринът (казал) на мечката, мечката — на лесицата, а лесицата — на опашката си.» Селските учители ще да поднесат своите проекти на градските учители; градските учители ще да явят своите мнения на местните епископи; местните епископи ще да изпровоят на екзархията своите лични убеждения; а екзархията ще да обяви на школската комисия своята собствена воля. Разбира се, че после сичките тия прегледвания, критикувания и одобрения изработените вече устави ще да се поднесат на правителството, което така също ще да ги преглежда, разглежда и критикува, «дорде от патката не останат и най-последните перушинки».

От друга страна, селските учители ще да излязат с толкова разнообразни противоречащи една на друга и празнословни програми, които не би могли да приведат в редовност даже ни австрийските канцеларисти, които имат дяволско търпение и които са в състояние да създадат нещо и из най-отчаяния хаос. Но както и да е, а у нас почти сичко върви наопаки. Ако екзархията да би желала добро на народът си искрено и ако нашите цариградски учени да би имали добросовестни побуждения да дадат на българските школи по-добър ход, то тия би трябало по-напред от сичко да съставят школска комисия, която да напише разумен школски устав и да го изнесе пред училищния събор; а училищният събор е обязан да го разгледа с особено внимание, да поправи погрешките му и да одобри полезните параграфи. Другояче ние никога няма да достигнеме до обща програма и до добри резултати. «Но могат ли сичките български учители да се съберат на едно място и да разгледат школският проект, когато за подобно предприятие са потребни значителни материални средства и продължително време?» — ще да попитате вие. — Ако имаме искрено желание да направим добро на народът си, то нищо не може да бъде невъзможно, ще да кажеме ние. В училищния събор трябва да участвуват не сичките учители, а няколко души техни депутати, т. е. сяка епархия е длъжна да избере по двоица или по троица по-способни и по-развити хора и да ги изпроводи на съборът да разгледат съставеният

вече устав и да го приведат в действие. Така бива насякъде, така трябва да бъде и у нас. Сяко едно ново дело се захваща не от средата, а от края.

Да изкажеме сега своето мнение и за бъдещето устройство на нашите школи. Най-напред ние сме длъжни да си предложим следующите три вопроса: 1) За какво и за кого са потребни български училища? 2) Каква трябва да бъде целта на тия училища? 3) Какви последствия трябва да се очакват от тия училища? На тия три вопроса ние ще да отговорим малко по-долу, а сега ще да кажем, че сяко едно учреждение се основава с обмислен план, с предначертана програма и с убеждение в неговата полезност. Но ние сме говорили много пъти, ще да кажеме и сега, че ни едно наше обществено предприятие не стои на своето място и че сяко наше народно учреждение се прави или за инат на нашите съседи, или със задни мисли.

Нека ни бъде позволено да кажа и това, че сяка една школа трябва да върви напред и да не обръща внимание на окружающите я обстоятелства и на ръждивите идеи на своите тютори и приложници. А какво се върши у нас? Нашите школи са обязани да изпълняват каприците на чорбаджиите и на фарисеите буквално, а нашите учители са принудени да мълчат, да въздишат и да търпят всевъзможни унижения от сяка една страна; нашата книжевност се скита по помрачина и гризе старите французки нравоучения, а нашата журналистика е пияна от самото си рождение и търкаля се по пътищата и из голищата; най-после нашият обществен живот е болен от тежката à la турка памилегия, а нашето младо и живо поколение се трови доволно бързо от нашият училищни яд, който се нарича «народно образование».

Ние мислиме, че целта на сяка една школа е да открие на своите ученици ония свещени истини, които са в състояние да изведат човечеството из неговите заблуждения, които го опознават със законите на природата, които развиват умствените му способности и които му дават средства да улучи своето морално и материално положение и да достигне до по-спокоен живот. С една дума, школата е обязана да приготви честни, работни, богати, способни, свободни и щастливи граждани. Ако главната цел на истинната наука е да научи човекът да работи и да се труди малко, а да добива много и да живее щаст-

ливо, то и целта на школите трябва да бъде същата. Сяка една школа, която не отговаря на тия потребности, е нищожна, даже и вредителна. Сяка една наука, следователно и сяка една школа, която се старае да увеличава човеческите предразсъдъци и суеверия и която убива умът и обогатява въображението, трябва да се преследова от разумното човечество така също, както се преследова и невежеството.

И така, нашите школи трябва да се наредят така, щото децата ни да не губят времето си напразно и да не изучават науст такива предмети, които няма да им дотрябват и които ще да се забравят тутакси, щом учениците оставят училището. «Но кои предмети по вашето мнение ще да принесат несъмнена полза на човечеството?» — ще да ни попитат нашите учители и възпитатели. — Секи един предмет, който те съветова да вярваш и да не мислиш, е вредителен, а секи един предмет, който е основан на математически факти и който се занимава с положителните и с потребните за сяко разумно същество истини, е полезен и необходим. Учените хора говорят, че науката е обязана да чисти непотребните треви, да сее здраво и полезно семе и да помага на човечеството в неговите обществени, материални и морални потребности. Същото се изисква и от школата. Ние сме говорили много пъти, ще да кажеме и сега, че българите не трябва да земат пример при устройството на своите школи ни от западните европейци, ни от русите, ни от гърците.

Нашите школи трябва да бъдат български и човечески. Йезуитските школи със своите церковни догматики и със своите безцелни риторика не могат да бъдат полезни на човечеството; а германските учебни заведения със своите убивающи и затъпяющи цифри могат да бъдат полезни само за берлинският двор, който желае да има повече солдати и по-малко честни граждани. Нашите школи трябва да бъдат наши.

Ние се съглашаваме с екзархията, че ония учители, които се приготвяват за първоначалните училища, трябва да бъдат възпитани и образовани в България и че школите трябва да имат проста и ясна програма. Но тука се ражда един твърде важен вопрос. Съществуват ли в България такива училища, които би били в състояние да приготвят тия учители? Съществуват ли в отечеството ни

такива хора, които би могли да приготвят проста и ясна програма? Ние ще да отговорим и на тия два вопроса отрицателно. Днешните наши школи не са в състояние да създадат нищо цяло, нищо самостоятелно и нищо зряло. Ние мислим, че главната обязаност на екзархията и на народът е да учреди колкото се може по-скоро барем едно висше учебно заведение, което да има грижа да приготви селски учители, попове и добри граждани. Това училище не трябва да бъде нито светско, нито духовно, т. е. то трябва да бъде българско и човеческо.

Секи един предмет, който е полезен за един учител, трябва да бъде полезен и за онзи поп, който ще да живее с народът и който е обязан да бъде народ. Отделна поповска каста не може и не трябва да съществува в нашето отечество. Освен това, попът, който се счита за морален учител на Христовото стадо, трябва да бъде развит човек, честен гражданин и знающа личност; а ако е сичкото това така, то той е обязан да има правилно образование и положително знание. С една дума, попът е длъжен да бъде и учител, и добър орач, и домашен лекарин, и умен съветник.

И така, нашите школи трябва да научат човекът да употребява своя мозък за полезни неща и да върви напред в сяко едно отношение. Секи ще да се съгласи с нази, че нашите школи не отговарят на своето назначение и че нашите учители са неспособни, невежествени и полуобразовани. Това е известно и на екзархията, която говори в своето окръжно писмо до местните архиереи, че е време вече да се потърсят образовани и развити учители. Но отде ще да се земат тия учители? Кой ще да създаде тия учители? Ако ние чакаме да ни паднат от небото, то никога няма да удовлетвориме своите желания.

Сичкото това ни дава право да кажем още веднъж, че отварянieto на една висша школа е по-необходимо от сичко и че тая школа трябва да се нареди умно и разумно. Ние съветваме екзархията да състави школска комисия, да ѝ даде право да напише устав за управлението на училищата и да ги поднесе на училищният събор да ги разгледа и да ги одобри. Другояче се не може. Колкото за ръководствата, които ще да бъдат одобрени и въведени в училищата и за които съществува отделен вопрос, ние ще

да кажем само това, че из положителното нищо не може да се избере нещо.

Ние нямаме нито един учебник, който би отговарял на своето назначение и който би бил въведен в училищата с несъмнена полза. За да се унищожи и това зло, школската комисия е обязана да обещае награди на ония лица, които би се завзели да съставят добри учебници. «Но кой ще да дава тия награди?» — ще да попитате вие. — «Читалището» харчи толкова пари и печата само едни боклуци, ще да кажем ние. Освен това, екзархията трябва да основе един малък фонд, с който ще да се разпорежда школската комисия. Но за тоя вопрос ние ще да поговорим други път, а сега ще да кажем още и това, че без пожертвования и без труд нищо не може да даде добър плод. Ако се ашладисват дърветата, то трябва да се ашладисва и народното развитие.

Независимост, г. IV, бр. 41, 27 юли 1874

[ЕДНА МАЛКА АВТОНОМИЯ?]

Букурещ, 2 августа

Ние сме говорили хиляди пъти, че турската империя се намира в критическо положение, че властта на султанът в Европа се приближава към своя край и че и самите турци виждат вече своето безвременно положение. «А Турция се още живее» — отговарят мнозина на нашите заключения и разказват ни, че днешните турски сили са големи, че турската войска е въоръжена с нови пушки и с круповски топове, че правителството желае да купи още 500 топа от най-новата система, че султанът е заповядал да се въведат големи реформи във флотата, и пр., и пр. Разбира се, че ние и после тия доказателства оставаме при по-първите свои заключения.

Новите пушки и новите топове трябва да се дадат в ръцете на разумни хора и на добре организирана войска, в противен случай тия ще да останат така също безполезни, както са безполезни и административните османски реформи, които се възхваляват даже и от «Москов. ведо-

мости». Един знаещи офицерин, който служи във войската на едно европейско господарство и който има голяма опитност във военните дела, ни каза преди няколко време така: «Новите пушки не са за мозъкът и за ръцете на турските солдати. Аз видях с очите си, че тия хора имат голямо отвращение към сяко едно нововведение и че иглените пушки са за тях такава играчка, която няма никакво значение. Нека говори кой що ще, а аз ще да ви кажа, че турците са изгубили даже и оная зверска храброст, с която са се отличали техните деди и прадеди еничари. Тоя народ пада се повече и повече. Аз ви уверявам, че «една яка тояга би била доста за тия недопечени грънци.»

Ние се съглашаваме със заключението на офицеринът, но тука се ражда един твърде важен вопрос. Кой ще да повдигне тая тояга и кой ще да даде край на онзи зверски произвол, който е станал гнусав даже и за покровителствущите сили на османската империя? На тоя вопрос ние нямаме желание да отговаряме, защото многочислените повтаряния омръзват и защото здравият разум не ще никакви обяснения. «Ако европейските държави да не би поддържали османската империя и ако някои наши мними приятели (?) да не би се вмешивали в нашите домашни дела, то вашите съвети би били на своето място; но действителността ни доказва, че Портата и до днес още се окружава с мохамеданствущи рицари, на които безгрижният идиотизъм дава довольно богати проценти» — ни пишеше преди две недели един наш цариградски приятел.

Ние мислиме за това дело съвсем другояче. И наистина, покажете ни оная европейска държава, която би извадила ножът си за благосъстоянието на онова смърдливо блато, което е захванало да безпокои носовете даже и на своите най-ближни приятели? Покажете ни оная европейска сила, която би имала сантиментална любов към турските главорези и към правителствените дембели, които одавна вече са омръзнали даже и на хазрети Мохамед? Покажете ни най-после оная държава, която би се решила да работи против интересите на християнските поданици на султанът и която би желала тяхното зло? Ние можеме да кажеме положително, че подобна държава не съществува ни в Европа, ни в Америка.

Единствените причини, които накарват понякогаш ингелизките вестници да предсказват на това господарство добри последствия и които подбуждат «Моск. ведомости» да хвалят действията на това или на онова турско министерство, произхождат или из егоистически източници, или из ония дипломатически фанфаронства, с които се отличаваше така смешно Наполеон III и които почти никога нямат сериозно значение. Турция беше нужна на Англия само до онова време, дорде нейното вътрешно богатство беше в състояние да ѝ дава по 60%, т. е. дорде лондонските банкири разбогатыаха на нейна сметка. Днес не е вече така. Днес почти сичките западни сили са успели да разберат, че кравата е пресъхнала вече и че нейната кожа трябва да се изнесе на пазарът. Садъкпашовите заеми свидетелствуват довольно ясно, че кредитът на това полуумно господарство е станал положителна нула. Но както и да е, а главните причини, които са накарвали досега европейските господарства да гледат през очила на турските злоупотребления, са отстранени вече и османската империя е оставена сама.

Ние имаме милиони факти да мислиме, че и руско-турското приятелство, с което се гордеят така наивно някои руски вестници, е основано така също на пясъкът. Россия не може да бъде искрен приятел на турците и не-приятел на християните. Ако турското правителство — разбира се, че това е само едно предположение — да би се решило да постъпи другояче, то в Россия би се разгоряла такава междусобна война, която би преобърнала наопаки сичката империя и която би дала край на днешното правителствено могъщество. Ние не познаваме ни един друг народ — освен черногорците, — който би ненавиждал така яростно «бусурманите» и който би съчувствувал с такава искреност на ония нещастни свои братия, които се наричат турска рая. От подобен народ В. порта не може да очаква никакво съчувствие.

И така, ние смело можеме да кажем, че руско-турското приятелство произхожда от «здорово живешь», т. е. че такова приятелство никога не е било и никога няма да бъде. Освен тия две господарства Франция има хиляди свои главоболия, Италия и до днес още не може да се успокои, Германия има свои вътрешни занятия, Австро-Унгария е немошна и безсилна, следователно ни една

велика сила няма особено желание да поддържа полуизгнилият леш и да туря в опасност своето собствено благосъстояние.

Да видиме сега в какво положение се намира самата турска империя. Нейните мохамедански поданици са достигнали до просешко състояние и принудени са да стават или хамали, или публични блудници; нейните войници са изгубили и последната своя енергия, защото са принудени да гладуват, да ходят голи и боси, да търпят студ и жегата и да не получават своята месечна заплата по цели години; нейните чиновници са се пропили и живеят повече по кръчмите и по публичните къщи, а жените им просят милостиня и продават своите красоти; нейните полицейски чиновници са заприличали на диви зверове и станали са много по-опасни за народонаселението, нежели разбойниците, кокошарите и обирачите, които тия преследоват и наказват; нейните господарствени мъже са се освирили от мързел и заприличали са на огоени волове; най-после нейните реформатори, нейните законодатели и нейните министри са се предали на най-отчаяният разврат, на най-отвратителното пиянство и най-скотският рахатлък, за които са потребни баснословни суми и които почти сякога произвеждат смърт и разрушение.

А раята? За раята не питайте. Многочислените и тежките даноци, които се налагат почти ежедневно на тая нещастна рая от централното правителство, систематическите грабежи и насилия, които произвеждат провинциите местните власти и второстепенните техни чиновници, разбойничествата, безначалието, идиотическият фанатизъм на османското население и пр., и пр. са довели и търговията, и селяните, и работниците до такова безвыходно положение, из което ще да ги изведе само революцията или радикалното преобразование на господарството.

Даже и самите турци се съзнават вече, че Турция не може да остане в днешното свое положение и че раята ще бъде принудена да се земе за оръжие и да даде край на цариградският произвол, който е дотегнал даже и на самите османлии. И наистина, множество факти ни доказват, че турските селяни са станали в последното време много по-меки към християните и че и у тях се е появила вече доволно голяма ненавист към цариградските дембели,

които поглъщат половината и от техните труди. Освен това, турското население е обясано да дава синовете си за войници и да нанемава чужди работници.

Българо-гръцката борба, в която турското правителство приемава деятелно участие, ще да нанесе така също на турската империя голям удар. В последните три години българският народ е захванал да се убеждава, че главната причина, която му не позволява да отвори очите си, да развеже ръцете си и да отърси шееята си от фанариотските злоупотребления, произхожда из турски източник и че сяко фанариотско насилие се подпомага от самото централно правителство.

Освен сичкото това турските финанси се намират в такова незавидно положение, което дава на разумните хора пълно право да кажат, че В. порта ще да се обанкрути и че това банкрутство ще да прекрати окончателно нейното съществуване. Такова е днешното състояние на нашето честито господарство, което везва ръцете на 11 милиона разумни същества и което държи почти цяла Европа в трескаво положение.

Из Цариград ни явяват, че някои европейски държави желаят да посъветоват Портата да даде на българският народ една малка автономия, чрез която се надеят да поправят барем отчасти нейните финанси и да спрат барем навреме нейното падение. Разбира се, че и тая теория има голямо сходство с многочислените европейски планове, които се измишляват почти ежедневно от различни дипломати за спасението на неспасяемото, за възкръснението на мъртвото и за възобновлението на изгнилото. Ние отсега още се сещаме какъв характер ще да има тая автономия и какви услуги ще да се изискват от бъдещите български чиновници и от поробеният подвойно и го народ. Разбира се, че тая автономия ще да даде на българските чиновници изключително право само да събират от народът повече пари и да откриват и най-нищожните източници. Бегликчиите и интизамджиите, които са повечето християни, са пред очите ни.

Но както и да е, а ние не очакваме и от тая автономия никакво добро, както не сме очаквали добро и от сичките други правителствени реформи и доброжелания. Ако сичките досегашни султански хатихумаюни, хатишерифи и гулханета са останали мъртви букви, то и техните отроци

тряба да имат сходство със своите родители. Турската религия, турските нрави и обичаи, деспотическите страсти на султаните, розкошествата на държавните мъже, глупостта на второстепенните чиновници и характерът на самият народ никога няма да позволят на християните да повдигнат главата си и да бъдат независими хора. Освен това, издаваемите от правителството закони, фермани, постановления и устави ще да се изпълняват само тогава, когато тия отговарят на мохамеданските страсти и когато не излизат из параграфите на коранът.

Ако между християнството и мохамеданството не могат да се воведат примирителни начала, то днешните правителствени реформи и постановления няма да добият желаемият успех. Самата действителност ни уверява, че именно в последните десет години, в продължението на които османското правителство е успяло да въведе в държавата си множество европейски постановления, Турция е заприличала на безобразен хаос, в който се не вижда нищо друго освен ожесточение от едната страна и недоволствие от другата. «Нащето правителство желае да ни направи гяури и да унизи вярата ни и обичаите ни» — говорят турците и скърцат зъби против християните. «Нашето правителство обещава много, а не прави нищо» — говорят печално християните и страдаят още по-тежко под петата на ония реформи, които изискват громадни материални средства.

И така, в Турция може да се въведе ред и правилен живот само тогава, когато старото здание престане да живее и когато на неговите развалини бъде изградено ново господарство. . . Турция трябва да умре. . . Разбира се, че нейната смърт зависи само от християните, които се наричат рая и които имат достатъчно причини да желаят за себе си по-добро бъдеще. Ако техните действия бъдат умни и разумни, то европейските господарства никога няма да им станат на път. Секи помни критският бой. . .

Независимост, г. IV, бр. 42, 3 август 1874

[ФАНАРИОТСКИТЕ ШАРЛАТАНСТВА И ШПИОНСТВА]

Букурещ, 9 августа

Когато един човек, следователно и един народ, няма морални и материални сили да се бори със своите съседи и противници, то той захваща да пуща в ход различни интриги, шпионства, клевети и сякакви шарлатанства. Гърците са пред очите ни. Това нищожно, калпаво, низко, развратно и безнравствено племе е изгубило в последното време и последните останки от своята човеческа честност и решило се е да употреби против своите противници и най-последното средство, от което би трябало да се погнусят и най-развалените личности. Гръцкият орган «Фар дю Боспор» е напечатал преди малко време статия под заглавие «Руската политика», в която се говори, че българският народ се волнува не по причина на фанариотските тояги и не по причина на паликарските шарлатанства, а по ходатайството на Русия, която има намерение да основе българско царство посред турската империя.

«Ако да не би били русите, то в България никога не би се появили днешните недоволствия против гръцкото духовенство и българският народ би останал на вечни времена послушен на великата черкова и на своето правителство» — говори авторът на гореказаната статия. Не знаем как «Фар дю Боспор» не се е решил да каже и това, че «ако да не би били русите, то даже и фанариотският патриарх би принял мохамеданство и променил би камилавката си на еничарска чалма». Разбира се, че това заключение би имало по-правдоподобен смисъл.

Ние би желали да знаем какво би казал «Фар дю Боспор» и неговите честити елини, ако в нашият вестник да би се появили един ден следующите разсъждения: «Главната сила, която не позволява на българкият народ да спаси главата си от фанариотският разврат и от мохамеданското православие, е руското правителство и руският светейши синод, които имат чудна страст да защитават секи стар хасър и някакво си болезнено настроение към гръцките шарлатанства и към изгнилият труп на византийските святости. Ако да не би била Русия, то днешния Елада не би пропагандирала по Тракия и по Ма-

кедония, днешните «клевети» не би продавали православието и Христовата черкова на полумесеца и руските бради не би търпели безчестия и унижения даже и от най-безчестните цариградски шарлатани; ако да не би била Русия, то българският народ не би търпял и до днешният ден фанариотското иго и фанариотските калпазани не би безчестили гробовете на бащите ни или свещените предмети на ония хора, които са ги хранили в продължението на толкова столетия; най-после, ако да не би била Русия със своята любов към несъществуващото православие и със своето пристрастие към калугерските шарлатанства и към фалшивите исторически предания, то славянството не би се тъпкало така унижително под недостойните пети на янинските билери, на битолските цънцири, на беломорските просеци, на турските олани и на цариградските ренегати.» Това е вярно.

Ако «Фар дю Боспор» да би бил безпристрастен съдия и справедлив публицист, то той би трябало да разкаже на своите читатели, че русите и до днес още имат пристрастна любов към гръцката ортодоксия и към така наречената велика черкова, ако действителността и да им доказва почти ежедневно, че православието е увардено много повече в дервишките текета и в еврейските аври, нежели в оная развратна къща, която се нарича патриархана и която се е отурчила даже и в мозъкът си.

Ние сме твърдо уверени, че ни един смъртни не е в състояние да опровергне действителността и да ни докаже противното. Българите са изгонили гръцкото духовенство по следующите три причини: 1) защото това духовенство няма със себе си нищо православно и нищо свещено; 2) защото в днешните времена сяка една народност желае да се развива и да живее за себе си; 3) защото гръцките шарлатанства и панелинските пропагандисти бяха дотолкова безобразни, щото не жалееха ни българските светини, ни материалното благосъстояние на народа. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че ако религиозният български народ се е решил да изпъди гръцките архиепери из земята си и да им обяви такава отчаяна война, то трябва да е имал важни причини. Но да продължиме своето обозрение.

«Фар дю Боспор» ни уверява, че Русия употребява сичките си сили да унищожи схизмата, защото тая схизма

й препятствува да пославянчи восточните страни и да разшири своето господарство. Да се чуди ли човек, или да се мае! Ние смело можеме да кажем на тоя честити вестник, че схизмата е такова полезно за българският народ събитие, което не би му направили и най-искрените негови приятели. Последствията от тая схизма ще да бъдат следующите: 1) българският народ ще да се избави окончателно от фанариотското tutorство, от разядающият разврат и от грубото невежество; 2) българската народност ще да бъде спасена и българското бъдеще ще да бъде определено; 3) българският напредок и народното развитие ще да тръгнат по своят естествен път и мечтанията на елинските паликариета ще бъдат унищожени за сякога.

С една дума, схизмата е дотолкова драгоценна за българският народ, доколкото е тя убийствена за гръцките харамоедци и за панелинистическите цели. Това видят и самите гръци, следователно «Фар дю Боспор» говори противното само затова, защото му се иска да лови риба в мътната вода и защото има воля да позахапе Русия и да погъдъличка свенливото самолюбие на някои цариградски панислямисти. Ако бъде унищожена схизмата, то Русия ще да ославянчи сичките восточни страни» — говори гръцкият орган. «Ако не бъде унищожена схизмата, то българският народ ще да изгони гръците из сичките свои крайове» — казваме ние.

После това «Фар дю Боспор» разсъждава, че Русия се старае със сичките си сили да излъже В. порта и да основе българско царство посред турската империя. Разбира се, че както В. порта, така и православна Русия са длъжни да дадат скъпоценен дар на фанариотските велики умове за техните открития; в противен случай руско-турското приятелство би останало необяснима тайна во веки веков. И така, охридските волнения, пловдивските произшествия, светогорските несъгласия, гръцките варварства в Ерусалим и в Антиохия, фанариотският разврат и пр., и пр. произхождат по ходатайството на Русия, която има намерение да компрометира гръцките светини и да накара В. порта да ги подчини под властта на българското царство! «Императорското правителство — продължава цариградският идиотин — е длъжно без друго и без отлагателства да накаже ония, които произвождат безпокойствия на държавата и които отварят работа на правител-

ството по чужди внушения.» Разбирате ли смисълът на тия няколко реда?

Ако гърците да не би имали найденовска страст да говорят тайнствено и двоемислено, то «Фар дю Боспор» би трябало да каже така: «Ние съветоваме В. порта да заповяда на своите делци да дръпнат на глупавият български народ по един добър бой и да го накарат да се покори изново на своите законни господари, които твърде лесно могат да умрат от глад и да оставят османското господарство без чирози, без сингери и без отявлени духовни и светски калпазани. С една дума, ако Портата се не постарее колкото се може по-скоро да удовлетвори справедливите трéбования на фанариотите, т. е. да обяви война на Русия и да я накаже за нейните панславистически пропаганди, които не дават мира на блажените св. отци фанариоти и които отварят очите на сляпото човечество, то турската империя ще да потъне вдън земя заедно със своите дембели и с гръцкото честито православие.

Немá Русия не знае, че гръцките калугери не могат да живеят без робове и без невежествени работници? Но да оставим шегата настрана. Ние се радваме, че Русия е добила вече случай да познае своите любими «греко-православнейши братия» и че тоя случай ще да я излечи от онова пристрастно съчувствие, което е тя оказвала на това неблагоприятно и калпаво племе и на отурчената от сяка една страна велика черкова. И наистина, гръцките неблагоприятности към Русия са възмутителни. Секи безпристрастен човек трябва да се съгласи с нази, че даже и до днешният ден по-голямата част от гръцкото духовенство и по-голямото количество от гръцките школи се съдържават от руски рубли. Но както и да е, а гръцките шарлатанства са достигнали до най-последната крайност.

Даже и патриаршеският орган «Византис» говореше преди няколко месеца, че българското движение произхожда по ходатайството на Русия и че турското правителство е длъжно да предприеме строги мери против панславистическите пропагандисти и против страшните бунтовници, които се стараят да дадат край на турското могъщество. Секи от нас вече знае, че на българското неудоволствие против хаскиевските цънцири и на Узуновската история против богатият бакалин хаджи Ставри беше

даден политически характер и около триесет души честни и мирни граждани бяха наречени «комета» и изпроводени в Деари-Бекир на заточение. Подобни истории са се повтаряли и повтарят се в Охрида, в Пловдив, в Едирне, в Солун, във Велес и пр. Разбира се, че гърците имат пълно право да викат турците на помощ и да дават на сяко българско народно движение политически характер, защото тия нямат ни морална, ни материална сила да се борят със своите многочислени и честни противници и защото без съдействието на турското правителство тия ще да доведат своите политически стремления до положителна нула. Тряба да кажем и това, че нито Русия, нито България няма да се уплашат и от новите гръцки шпионства, защото първата е в състояние да окъси езикът на секи отчаян шарлатанин, а на втората са необходими различни гонения и преследования.

Ако гръцките паликариета да не би били така безобразни и така подли, то българският народ още дълго време би се кланял пред фанариотските фалшиви светини и още цяло столетие би хранил различни харамоедци. Но една руска пословица говори: «И в худе есть добро.»¹ Това е така. На щастливия човек не трябва особени размишления и отчаяни борби.

Ние смело можеме да кажем, че гърците одавна вече си са обрали бостанът и че техните яростни домогателства и интриги ще да ускорят тяхното собствено падение. Ожесточените нападения изискват отчаяна защита. Кой е крив? Даже и самите турци вече видят, че ожесточените наказания, преследования и гонения, които са се повдигнали в последните няколко години против българският народ за ползата на фанариотите, са захванали да приемат революционен и политически характер и че народната ненавист против гърците е обърнала очите си към главното зло, т. е. към правителството, без което фанариотите одавна вече би били принудени да положат оружието си. И така, самите обстоятелства помагат на българският народ да върви напред и да победи своите противници без особени усилия. Сиромаси гърци! Не дават вече хората да се яде наготово!

Независимост, г. IV, бр. 43, 10 август 1874

¹ Всяко зло за добро (рус.).

[УМНИТЕ И РАЗУМНИТЕ ХОРА СА ДЛЪЖНИ ДА СЕ ПОКОРЯТ НА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА]

Букурещ, 16 августа

Почти сичките честни, здравомислящи и народолюбиви поданици на негово величество султанът са се уверили вече, че всеки човек, следователно и сяко едно господарство мисли само за себе си, че чуждите помощи са горчиви и убийствени и че всеки трябва да се надея на себе си, да работи за себе си и да търси приятелство и поддръжка само от ония личности, които имат причини да му бъдат приятели и помощници. С една дума, всеки е имал доволно време и множество опити да си състави понятие, че «на чуждите гробове не текат сълзи» и че всеки трябва да постели своята черга и да се успокои под своето собствено здание.

Освен това, всеки се е уверил вече, че от братското споразумение и от искреното съчувствие между християнските поданици на султанът зависи спасението на Балканският полуостров въобще и че без това споразумение, без това доверие и без това съчувствие нещастната рая ще да постигнат още по-големи нещастия, още по-тежки страдания и окончателно опростаяване. Разбира се, че тия убеждения са свещени и че в тях се заключават математически истини; но питане е кой ще да доведе тия народи и народности до необходимото споразумение, т. е. кой ще да прекрачи първата крачка и да им покаже истинният път? Освен това, възможно ли е това споразумение? «Видовдан» ни разказва, че е излязла някаква си книжка под заглавие «Елини и Елада», която се свършва със следующите думи: «Време е вече да се споразумеят християнските народности на Балканският полуостров и да решат великият Восточен вопрос. Природата е определила на Восток границите на сяка една стихия (?). На народите са потребни само способни предводители и Восточният вопрос, който е днес така трънлив, ще да бъде гладък в техните способни ръце. Народите сякога се обичат, защото нямат причини да се ненавиждат, а ние би желали да се полюбат на Восток веднъж засякога и правителствата.»

Ние би желали да знаем от кого е написана тая книга и чии мисли са изказани на нейните страници. Ние смело можеме да кажем, че ако тя е написана от някой грък, то тоя грък е бил накаран от обстоятелствата, както е бил накаран и г. Папакостопулос да преведе «Антигона» и както е накаран г. Кумануди да се занимава със сръбските домашни дела и да пее помирителни песни по чуждите купища; а ако е написана от сърбин, то неговият глас няма да достигне ни до Палилуле и неговите дипломатически размишления, неговите тежки усилия и неговите литературни достойнства ще да потънат в Лета така също, както са потъвали досега и множество други съвети и доброжелания, които са се раздавали почти безплатно на великото елинско племе.

Ние имаме хиляди примери пред очите си, които ни доказват фактически, че гръкът не може да бъде искрен даже и тогава, когато ви казва «добър ден» и когато ви целува по устните. Ако някои вестници, като например «Видовдан», и да говорят, че между фанариотите и свободните гърци няма нищо общо и че последните нямат ония неблагоприятни страсти и увлечения, които имат първите, то ние видиме противното. Който има познанство със свободните гърци и с тяхната журналистика, той трябва да се съгласи с нази, че тия одавна вече са заминали своите братия фанариоти в сяко едно отношение.

По-голямата част от членовете на така наречените «Македонска» и «Тракийска» дружини, по-голямата част от донкишотествующите гръцки братства против българската народност и по-голямата част от яростните пропагандисти по градовете на османската империя, които произвеждат такива страшни злодейства и които са станали верни шпиони на турците, са елински поданици и рождени елини. Но да оставим това и да решиме горепредложените два вопроса. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че между гърците и българският народ, между гърците и Ромъния, между гърците и Сърбия и между гърците и Россия никога няма да се въдвори братска любов, нелицемерно споразумение и искрено съчувствие. Славянските племена могат по-скоро да посрещнат съчувствие от страната на турците и на маджарите, нежели от страната на гърците. Това е положителна истина.

Но гореказаната брошура говори, че «народите се обичат сякога, защото нямат причини да се ненавиждат». И тия няколко думи не съдържат в себе си никакво правдоподобие. Ние знаем, че и най-последният грък плува по покритият с гъста мъгла океан и търси някакво си ефимерно «великоелинско» господарство; ние знаем, че и най-последният грък е заразен със сляпа ненавист против сичките други народи и народности, които населяват османската империя и които му мешат да се скита по темнината и да гради въздушни кули по облаците; най-после ние знаем, че и последният грък е готов да помага на османската империя против славянските племена, които той счита за свои исторически неприятели.

«Природата е определила границите на всяка стихия» — говори брошурата. По нашето мнение тая фраза е темна и двосмислена. Природата е въздигнала балканските и доспатските планини, природата е накарала Вардарът да тече към юг, а Искърът към север, природата е покрила планините с гъсти гори и с високи скали, но тая природа никога не се е занимавала с археологически изследвания и никога не е давала право ни на едно племе да газни своите близни и да живее на тяхна сметка. Но както и да е, а авторът на гореказаната брошура мисли, че ако да би се намерили добри предводители и ако правителствата (?) да би се споразумели между себе си, то Восточният въпрос би се решил тутакси. Разбира се, че тия съвети се дават само на трите правителства, т. е. на сръбското, на ромънското и на гръцкото, следователно българският народ, който няма правителство и който се счита даже и от «Видовдан» за положителна нула, се оставя настрана и никой не мисли да търси неговото участие в общето дело и да знае неговите убеждения и стремления.

Да видим сега какво ни представлява действителността. Ние смело можеме да кажем, че между българите и гърците никога няма да се дойде до каквото и да е споразумение и че българо-гръцката вражда ще да се унищожи само тогава, когато едно от тия племена престане да съществува. Тряба да кажем и това, че приятелите на гърците не могат да бъдат български приятели. . . И така, Сърбия е обязана да определи веднъж засякога своята програма и да прекрати многочислените недораз-

умения. Ако тя пожелае да води приятелски преговори с гърците и да им доверява своите планове и стремления, то ще да въоружи против себе си и българският народ, на когото помощта и съчувствието са милион пъти по-важни, по-необходими и по-основателни, нежели ефимерното гръко-сръбско братство.

Злото съществува вече, следователно умните и разумните хора са обязани да се покорят на действителността и да не човъркат зияющите рани, които твърде лесно могат да произведат и друго, още по-голямо зло. С една дума, ако щастието на Сърбия зависи от гърците или от споразумението на сръбският народ с гръцкият, то ние отсега още можеме да кажем, че сръбският кораб ще да претърпи страшно корабокрушение. Единствените сръбски приятели и помощници са самите сърби, които и до настоящата минута търпят турският бич и маджарските насилия, и българите, които страдаят от същата болест и от същите нещастия, от които страдае и сръбският народ.

Сближението с Ромъния е така също необходимо и за сърбите, и за българите, защото сърбите са свезани с ромъните в Трансилвания, а българите със сърбите на Балканският полуостров. С една дума, интересите на тия три народи са дотолкова общи, щото ни един от тях не смее да презира или да пренебрегва съчувствието, любовта и помощта на другите. . . «Видовдан» ни уверява, че между Ромъния и Сърбия съществува вече взаимно съчувствие и че ромънското правителство е успяло да се убеди, че неговото сближение с в о с т о ч н и т е д ъ р ж а в и - ц и е за него крайно необходимо. Разбира се, че и това известие не заключава в себе си особена важност. Кабинетите, които твърде често представляват частни убеждения и които се менят по различни причини, никога не могат да кажат, че техните желания и постановления ще да бъдат дълготрайни. Сам «Видовдан» се съзнава, че досегашните сръбски, ромънски и гръцки правителства не са направили почти нищо за необходимото сближение на християнските народности, а днешните правителства не мислят да работят за това важно дело.

После това «Видовдан» пита: «А работили ли са самите народи за това сближение?» — Ние, както и тоя вестник, трябва да отговорим на тоя въпрос отрицателно. Ис-

тина е, че тая неутешителна действителност е убийствена за християнските народности на Балканският полуостров въобще, но тя е действителност, тя съществува, тя разширява своите граници се повече и повече. Погледайте как несправедливо се постъпва в българските колонии в Бесарабия; погледайте какви смешни и непохвални борби произхождат между сърбите и хорватите; погледайте какви неудоволствия се появяват почти ежедневно между българите и сърбите; най-после погледайте какви гонения, унижения, безчестия и ненависти кипят и между нас сами. Сички говориме, че споразумението и братската любов са най-главните сили, които ще да ни доведат до по-щастливо бъдеще, а ни един от нас не привождат своите теории на практика.

Истина беше казал едно време Н. Берг, че славянските народности са се родили за черноработяще племе на Европа. И така, ние търсиме помощ и поддръжка там, дето я няма и дето не може да бъде, а пренебрегваме своите собствени сили, своите природни братия и своите природни съюзници! Какво ще да бъде от нас? Какви още нещастия очакват нашите собствени глави и нашите бъдещи поколения? — Нашето настояще положение е такова, щото тия два вопроса не е в състояние да реши ни самият сатана. Из нашите днешни действия се види, че забележката на Н. Берга ще да остане в своята сила още дълго време, а може би и во веки веков.

Независимост, г. IV, бр. 44, 17 август 1874

[ВРЕМЕ Е ВЕЧЕ ДА ПОУМНЕЕМЕ. . .]

Букурещ, 23 августа

Из България ни явяват, че новите даноци, които се наричат бедел и които са наложени даже и на новородените деца, са турени вече в действие и че правителството е изпроводило до местните власти строга заповед да бъдат деятельни и да извършат своите обязанности колкото се може по-скоро! Слушате ли? Колкото се може по-скоро! Такива строги заповеди издават само ония самонадеяни правителства, които имат причини да мис-

лят, че техните поданици блаженствуват, че богатството на народът е достигнало до порядочно благосъстояние и че търговията се развива от минута на минута. . . А какво се върши в нашето честито отечество? От сяка една страна достигат до нас гласове, че народът е оголял до най-последната степен, че търговията е убита окончателно, че народното благосъстояние се намира в жалостно положение, и т. н.

Да разгледаме това дело малко по-внимателно. Секи от нас знае, вече че главното богатство на народонаселението на османската империя се състои в земледелието и в скотоводството, следователно ние сме длъжни по-напред от сичко да видим в какво състояние се намират тия два източника на неговото съществуване. «Земята е богата и плодородна, селянинът е трудолюбив и деятелен, но правителството е враг и само на себе си» — говори д-р Барт. Това заключение не ще никакви доказателства.

Ние би желали да попитаме самото правителство защо шведите и датчаните, които имат бедна и безплодна земя и суров и неблагоприятен климат, не търпят такива нужди и такава нищета, каквито търпят поданиците (и християни, и турци) на негово величество султанът? Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем още веднъж, че сичките нещастия произхождат от глупостта на правителствените висши чиновници, от безразсъдните розкошества на тъпоумните азиатски кукли, от безвиходното положение на второстепенните чиновници и низами (които не получават заплатата си по 11 месеца) и от отчаянието на самите работници, които не знаят защо работят. Ние одавна вече слушаме, че правителството употребява сичките си сили да въведе правилан ход при разпределението на даноците, че на местните власти е заповядано да преследуват злоупотребителите и че на сяко едно село се позволява да разкаже на местните власти своите нужди и да иска удовлетворение против злоупотребленията. А съдържат ли в себе си какво-годе правдоподобие тия приказници, когато тяхното съдържание е така сладкозвучно и така измамчиво? Ние сме твърдо уверени, че даже и самото правителство, ако само това правителство има каква-годе честност, ще да отговори на тоя вопрос отрицателно.

Научихме се из достоверен източник, че снопите, кои-

то са пожнати още на първи юлия, и до днес още стоят по нивята и гният от дъждовете. Причините са известни почти секому. Данокът, който се нарича десятък или интизам, се продава в Цариград на богатите търговци, на банкирите и въобще на ония хора, които имат с какво да гарантират на правителството. Богатите хора купуват по една, по две, даже и по пет области и препродават ги на части (парлама) на различни изедници, на бездушните чорбаджии и въобще на такива капасъзи, които са в състояние да одерат даже и кожата от гърбът на трудолюбивият вол. И така, главният интизамджия продава правителственият данок така също, както се продава и сяка една стока, т. е. той чака по-добри купатели и старе се да земе за купените села колкото се може повече. А житото гние и гние! Ако интизамджият види, че хлябът не е вече за ядене, то той има пълно право да земе наместо жито пари, следователно царството и чорбаджелъкът не губят в никакъв случай; а ако селяните дрзнат да се оплачат на властта, то интизамджият е прибрзал да си постели не само в канцеларията на каймакминът или на мютесарифинът, но и в заптие-одасъ. Оплаквай се, ако имаш яки плещи и здраво тяло. Освен това, пашите, каймаките и др. доволно често стават ортаци с интизамджияте и глобят светът без никакви церемонии и без никаква отговорност. Кажете ми сега: може ли да напредне земледелието при подобни условия и може ли селянинът да добие и да даде?

Скотоводството се намира още в по-незавидно положение. Бегликчиите, които уж земат на десет едно, злоупотребляват своята власт до такава степен, щото даже и самото правителство желае от сичкото си сърце да измени ходът на работата и да даде край на възрастающето зло. Преди няколко години то унищожи бегликът и накара скотоводците да му плащат определена сума. А какви последствия произлязоха и от тая необходима реформа? А ето какви. Местните власти, които бяха овластени да събират реформираните даноци, бяха дотолкова умерени в своите требования, щото жителите бяха принудени да изпродадат или да изколят добитъкът си. От онова време характерът на тоя данок се е променял два пъти и днес бегликчиите земат на седем даже и на пет по едно, за да допълнят недостатците и да спечелят и сами по няколко

хиляди гроша. От друга страна, правителството увеличава систематически тоя данок, без да гледа на това, че в сегашното време числото на добитъкът се е умалило около 70%. Ето в какво положение се намират двата источника на народното богатство, от които правителството поддържа и своят собствен живот.

Кажете ни сега може ли едно господарство да удовлетвори своите възрастающи потребности, когато източниците на неговите доходи пресъхват систематически? Може ли турското правителство да поправи своите финанси, когато господарството се управлява без мозък и без никакви размишления и когато секи правителствен чиновник мисли изключително за своят частен интерес? Най-послед може ли В. порта да улучши своето критическо положение, когато разбойничествата, кражбите и насилията са станали за него най-главни източници за неговите доходи?

Втората причина, която опропастява турското господарство, са местните власти. Секи вече знае, че пашите и каймаките управляват провинциите без никаква контрола, че събираемите даноци се преполовяват, преди да достигнат до касата на министерството, и че народът е обяван да плаща и множество други косвени налози, които се разделят между местните чиновници. Тука, мислиме, не е нужно да говориме, че в нашето честито господарство се продава и купува почти сичко. Правосъдието, совестта, честността, милостта, човеколюбието и пр. одавна вече са турени на капъните, следователно тяхното съществуване е необходимо само за щастливите управители на отъпялото стадо, което е родено само за мотика. Сичко се купува за пари. . . Ние сме твърдо уверени, че — от последният заптия и до Хюсеина Авни паша — ни един турски чиновник не може да се похвали със своята честност или със своето безпристрастие. Пословицата, която казва: «Който е по-богат и който даде повече, той е и прав», може да се земе за неизменен закон.

Но третата и най-главната причина, която ще да даде край на турската империя и която ще да произведе необходимата християнска революция, без никакво съмнение, е самият султан и неговият баснословно розкошен двор. Цариградският дописник на «Моск. ведомости» говореше едно време, че ако Стара планина да би се преобразила

на злато и на скъпоценни камъни, то и в такъв случай тя не би могла да удовлетвори розкошествата на султанският двор и да накити до най-отвратителната крайност 800 жени, 1500 слугини, 2000 слуги, адъми и кочияши и няколко хиляди позлатени телохранители. Това заключение е очевидно. Но главното нещастие се заключава съвсем в друго. Който следи за ходът на турските административни дела, той трябва да се е удостоверил, че централното правителство пръска по-голямата част от господарствените доходи за ненужни и за съвсем безполезни предмети. Така например ние видиме, че централното правителство храни многочислени дембели, на които единствената обязаност е да торят земята и да хабят въздухът; ние видиме, че правителството обновява множество стари крепости, които нямат никакво значение; ние видиме, че почти ежегодно се правят нови палати, фантастически къшове и розкошни градини, които стоят без никакво употребление и над които се вият цели стада гарги, гургувици и гълаби. С една дума, благоразумието одавна вече е оставило В. порта и сичко е предадено в ръцете на аллах-керимът.

Да видиме сега какви последствия ще да произведат новите даноци. Фактически е вече доказано, че почти сичките европейски революции са произлезли чрез тежките налози и чрез розкошествата на владетелите. Ние сме говорили много пъти, че ситият не обича да се кървави, че отчаяният чорбаджия не става хъш, че щастливият гражданин няма воля да жертвова своето спокойствие и че благоденстващият селянин не обича да размишлява за такива предмети, които се не отнасят лично до него.

И така, сиромашията е главната причина, която накарва хората да размишляват, да търсят добро и щастливо бъдеще и да умират за своите идеи. Едно време, когато турските султани са били патриархални, прости и строги в своят живот деспоти, то в османската империя не са се случвали никакви революции и империята е напредвала от всяка една страна (в завоевателно отношение). Историята ни доказва положително, че тая империя е захванала да пада оттогава, откогато даже и в самият военен лагер са се появили различни розкошества и краен византийски разврат. Ние видиме, че когато Ян Собиески дошел на оставеният от турските войски лагер, то намерил

под военните шатери и такива предмети, с които се наслаждават само градските и изнежените готовановци, харемите и въобще ония хора, които са развратени до костите. Така например Собиески намерил голямо множество папагали, подвижни градини, женски накити, миндерлъци и др. т. Отонова време Турция се приближава се повече и повече към своят последен час. Ние смело можеме да кажем, че ако българският народ да не би бил така работен и така предприемчив, то османската държава одавна вече би достигнала до просияшка торба и паднала би под своята собствена тежест.

Из сичкото това ние сме длъжни да направим следущето заключение. Ако християнските поданици на негово величество султанът мислят да спасят главите си, да добият своята свобода и да живеят като хора, то тия са длъжни да се възпротивят на днешните правителствени требования и да се откажат от новите даноци. Ако сичкият народ бъде съгласен и ако съпротивлението бъде общо, то правителството ще да изгуби твърде скоро и своята глава, и своята смелост, и своята сила. Главните доходи на правителството са из Европейска Турция, а особено из България. Кой ни е крив, ако даваме сами на своите неприятели камъни, за да ни бият с тях? . . . Време е вече да поумнееме и да бъдеме малко по-решителни. Другояче се не може. По-добре смърт, нежели такива мъки и страдания.

Независимост, г. IV, бр. 45, 24 август 1874

[А ВРЕМЕТО СЕ ПРИБЛИЖАВА. . .]

Букурещ, 29 августа

От всяка една страна пристигат до нас гласове, че положението на българският народ става от ден на ден по-критическо и по-безвиходно, че сиромашията е станала всеобща и че правителството се е решило да убие само себе си или да даде край на своето собствено съществуване. Тия известия се потвърдяват и от множество чужди вестници. Преди малко време «Augsb. all. Zeit.» говоре-

ше, че днешното положение на турската държава не може да продължи дълго време и че наследниците на тая държава трябва да се приготвят и да осъществят своите цели. Да видим сега кои са тия наследници и работят ли тия за гореказаните цели?

На тоя въпрос отговарят различно. Едни мислят, че турската империя трябва да бъде разделена между европейските държави; други говорят, че Европейска Турция трябва да се съедини в едно цяло и че това цяло трябва да се даде в ръцете на някой европейски принц и да се земе под покровителството на сичка Европа; а трети ни разказват, че единствените наследници на умиращата империя са славянските и християнските народности, които носят название рая, и че тия народности трябва да съставят няколко независими една от друга държавици, от които сяка една да има покровителница някоя европейска държава.

Един италиански вестник говореше преди няколко месеца, че България трябва да бъде земена под покровителството на Русия и на българският престол да седне един от руските велики князове; Сърбия трябва да добие Босна и Херцеговина, да остане под днешната своя династия и да бъде земена под покровителството на Австрия; Ромъния да добие Банат и Трансилвания и да припознае покровителството на Германия; Гърция да добие Тракия, Македония и Албания и да се даде под покровителството на Англия; а Цариград да се обяви за независим град. Подобни идеи и предположения се бяха появили с някои и други изменения и в немските вестници. Ако ние и да не даваме на тия мнения, на тия разсъждения, на тия съображения и на тия дипломатически фрази особено значение, но тия ни заставяват да разгледаме нашето настояще положение малко по-отблизо и да помислим за своето бъдеще.

Секи здравомислящ човек, сяка безпристрастна личност и сяка правдолюбива душа трябва да се съзнае, че освен самите християнски поданици на негово величество султанът никой други няма право да се меша в нашата съдба, да решава трънливият «Восточен въпрос» и да развезва политическият възел на 13 милиона живи същества. Ние смело можеме да кажем, че сяко едно насилие и сяка една чужда контрола ще да произведат нови волнения,

нови неудоволствия и нови безпокойствия. С една дума, В о с т о к ще да се умири само тогава, когато на християните се даде пълна свовода да решат своето бъдеще без чуждо вмешателство и да наредят своите дела без ничия контрола.

Ромъния, Сърбия, Гърция, даже и малка Черна гора са доказали на европейските господарства, че тия малки държавици се управляват много по-разумно и много по-прогресивно, нежели обширната турска империя, която в последното време е заприличала на еврейски пазар. Освен това, в гореказаните четири държавици се забелязва напредок, умствено движение и културно развитие. Разбира се, че тоя пример е в състояние да докаже секиму доколко е справедливо гореказаното наше заключение. Единствената причина, която не позволява на способните и на благонадеждните поданици на негово величество султанът да се повдигнат бързо напред и да съединят своите умствени сили с европейските в общечовешкият напредок, е грубата турска сила и онова безчовечно съчувствие, което се е оказвало от западноевропейските сребролюбци на щедрите азиатски длъжници, които са им заложили даже и чалмата на великият пророк.

Унищожете турските букаи и вие ще да видите, че на Балканският полуостров ще да се появят няколко милиона работни, умни и енергически същества, които, да кажем право, ще да преварят почти сичките европейски народности в сяко едно отношение и за доволно кратко време. Това е положителна истина. В това също време, когато почти сичките европейски народи и народности са длъжни да се борят със съсловията (с кастите), със землевладелците (с лордовете и с помесчиките), с духовенството, с обществените болести, с династиите, с високородените и пр., то християнските поданици на султанът, които са свършено чисти откъм тия страни, ще да се учат, ще да мислят за своето економическо благосъстояние и ще да вървят по определеният от гуманното човечество съвременен път.

Да видим сега кой ще да извърши това велико дело, т. е. кой ще да строши физическата сила и кой ще да даде ход на нашето умствено развитие. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че това дело трябва да извършат самите мъченици, които знаят де ги боли, които поз-

нават своите нужди и които трябва да наредят своите дела съобразно с нравите, с обичаите, с характерът и с добрата воля на вишегласието. «Ако е така, то защо тия мъченици търпят и до днешният ден турското иго? Защо не въстанат и не дадат край на многогодишните тиранства, на свирепите зверства и на идиотическият фанатизъм?» — ще да попитате вие. Да отговориме.

Най-главната причина е била тая, че християнските народности на Балканският полуостров, както и сичките други народи и народности са били излъгани, т. е. и тия са очаквали помощ, поддръжка, даже и спасение от европейските кабинети, а най-повече от Русия, която някога си е приемала доволно голямо участие в ромънската, в гръцката и в сръбската свобода и която и до днешният ден се грижи (на думи) за нашето съществуване. Нека ни бъде позволено да кажеме тука и това, че най-нещастни са ония народи и племена, които се надеят на чуждите помощи и които очакват спасение от чужда ръка.

Втората причина, която ни пресича и до днешният ден пътят и която ни не позволява да си отворим очите и да избистриме мозъците си, сме ние сами и нашата незрелост. Ние говориме тука не само за българите, но за сичките християнски поданици на В. порта. Да разгледаме състоянието на тия поданици част по част. Секи от нас знае, че между българите и гърците произхожда отчаяна ненавист и че тая ненавист в последното време е захванала да приема големи размери. Разбира се, че сичкото това е голямо нещастие, което ослабява християнските сили и което дава на неприятелите ни средства да угнетяват и едните, и другите. Но кой е крив в това отношение? — Разбира се, че не дълготърпеливият и миролюбивият български народ.

Ако гърците да би били умни хора и безпристрастни съседи, то тия би залегнали преди сичко да свалят от шейтата си турското иго, а после вече да делят със славянските племена оставеното от султаните наследство; а ако българите да би имали в главата си малко по-развиен мозък, то тия би трябало да оставят настрана своите черковни дела и да обърнат вниманието си на своето политическо и економическо състояние. Онзи, комуто гори къщата, не ходи да гаси манастирската слама. Но както и да е, а нещастieto съществува вече, следователно славянски-

те племена са длъжни да оставят гърците и техните неосъществими мечти и да унищожат главното зло.

Българите, сърбите, черногорците и ромъните са достатъчно силни, следователно от тяхното съединение и от тяхното споразумение зависи почти сичко. Но работи ли се за това съединение? Разделят ли сичките българи, сърби или ромъни нашето убеждение? Убедил ли се е секи от нас, че нашето безпристрастие, нашето доверие, нашата искреност и нашата братска любов един към други са необходими? На тия няколко вопроса е твърде тежко да отговори човек. Секи вече знае, че Бесарабия е населена повече с българи, че тия българи се ползуваха досега от някои права и привилегии и че в Болград одавна вече съществува българска школа, която е основана още във времето на русите. Днес сичкото това се унищожава, т. е. правата на колонистите се отнемат и българската централна школа се преобразява. Разбира се, че от тия реформи твърде лесно могат да произлязат лошава последствия.

Ние можеме да предположим, че правителството има пълно право да унищожи правата на колонистите и да ги накара да се подчинят на общите господарствени закони; но в това също време то няма никакво право да унищожава българската централна школа, която е основана от друго и на която доходите принадлежат другиму. Но министърът на просвещението беше рекъл на едно лице, че правителството не желае вече да търпи в земята си български народности и че то не може да поддържа чужди школи (?). На друго едно лице той е казал така: «Аз знам, че по-голямата част от професорите на тая школа са руски възпитаници и че тия разпространяват руски идеи.» Разбира се, че тия неща са за нас доволно чудни. На евреите, на немците, на гърците, даже и на йезуитите се дава пълно право да отварят свои школи, да поддържат своите народности, да съставляват дружества и д. т., а на българите се запрещава да бъдат българи и да изучават своя собствен език!

Нека ни бъде позволено да кажеме още веднъж, че с тия несправедливи мери Ромъния ще да изгуби твърде много. Първо, сяко едно притеснение и сяка една несправедливост произвеждат опозиция и ненавист; второ, ромънските действия могат да се повторят и в Австро-Унгария против самите ромъни; трето, между Ромъния и

славянските племена могат да се появят недоволствия, гонения и явна вражда. Гръко-българските несъгласия и раздори са пред очите ни.

Да видиме сега съществува ли взаимна любов и споразумение между самите славянски народности, които са главните наследници на умиращата империя. Ние смело можем да потвърдим думите на един от белградските вестници, че после смъртта на княза Михаила почти нищо не е работено. В продължението на последните шест години Сърбия е имала вътрешни борби, вътрешни преобразования, вътрешни недоволствия и вътрешни главоболия; Черна гора е оставала чужда на общеславянските интереси и ограничавала е своята дейтелност със своите домашни дела; австрийските сърби саменяли своите господари, пили са здравници на своите последни могикани, сърдили са се на неблагодарните немци и на несправедливите маджари, прекроявали са своите униформи и купували са маджарски ботуши; хорватите са правили спогождения, пазарлъци и любезности със своите исторически неприятели, изнасяли са на пазарът различни филологически и исторически въпроси, гордели са се пред своите друговежни братия със своите ефимерни успехи и приготвяли са се да жънат неизораната и непосеяната още нива; а българите са се борили за благосъстоянието на калугерите, за розкошествата на своят повелител и за увеличението на своите нещастия.

А времето се приближава. . . Тежко и горко на южните славяни, ако пропуснат и днешните доволно сгодни минути! Днеска е настанало вече онова време, което изисква умни и енергически действия, обмислени планове, извънредна честност и нелицемерно сближение. Секи, който работи другояче, е враг и на своят собствен народ. Турция се намира в критическо положение, Австро-Унгария не може да остане в своето днешно състояние, Франция е немошна, Англия има доста причини да бъде опозиция на Абдул Азиса, Русия е обърнала своето внимание към Туркестан, а Германия никога не е съчувствувала на полумесеца. С една дума, ако Сърбия, Ромъния и българите се не възползват от днешните обстоятелства, то тяхното бъдеще е съмнително. Сама Европа се съзнава вече, че Турция не е за живот и че на Восточният

въпрос трябва да се даде край, следователно ние сме длъжни да потърсиме колкото се може по-скоро своята свобода, ако не желаеме да променим самарите си.

Независимост, г. IV, бр. 46, 31 август 1874

[АКО НЕ ПОЖЕЛАЕМЕ ДА ЖИВЕЕМЕ БРАТСКИ...]

Букурещ, 5 септември

В белградският вестник «Будущност» одавна вече се продължава статия под заглавие «Сърби и ромъни», в която между друго се говори следующето: «В съседна Ромъния преди 20 години — и то в различни времена — са прибегнали из България от турските насилия около 500 000 българи. Но днеска е твърде тежко (?) да намери човек в това господарство такъв българин, който да говори български (?). А де са се тия дянали? Разбира се, че тия не са отишли на друго място, а останали са в Ромъния. Тука трябва да знаете, че когато тия българи са се преселили в Ромъния, то ромъните не са им намятали своите ромънски школи и свещеници, а давали им са воля и свобода да имат, ако желаят, български училища с обязательство да учат и ромънски. Тая метода е била за Ромъния мост, по който българите са преминували из българизмът в ромънизмът, без да се усетят и сами. И тия българи са се стопили в ромънската маса толкова одавна, щото ние видиме поромънчени българи и на най-висшите господарствени длъжности, какъвто е между другите и букурещкият митрополит.»

Ние сме твърдо уверени, че секи безпристрастен човек ще да припознае справедливостта на гореприведените редове и ще да се замисли над печалната за българската народност действителност. Единствената невярност, която се среща в тия редове, се заключава в това, че не сичките българи в Ромъния са погинали, т. е. че не сичките български бегълци са се поромънчили. В бесарабските колонии, в Браила, в Гюргево, в многочислените български села, които се намират в Букурещкия, в Зимниш-

кият, в Гюргевският и др. окръги, и до тая минута се говори български. Ние можеме да кажем даже, че жителите из гореказаните села, а особено жените и до днес още не знаят ромънски.

С една дума, от ония 500 000 българи, за които говори авторът на гореказаната статия, са оцелели почти половината. А ще ли тая половина да продължи своето съществуване още дълго време? Ще ли тя да съхрани своята народност и занапред? — Това зависи от обстоятелствата, т. е. от характерът на ония действия, по които би се ръководило отсега нататък ромънското правителство. Авторът на гореказаната статия говори, че «Притиснута яче све навие скаче»¹, т. е. че благоразумната «търпимост» е единствената сила, която е в състояние да унищожи националните особености на тая или на она подчинена народност и че сяко едно насилие и сяко едно пристрастие произвеждат опозиция, която рано или късно добива крила и лети доволно високо. Тая истина не ще никакви доказателства.

Земете за пример гърците и тяхното някогашно си влияние по сичкият Балкански полуостров. В ония времена, когато гръцкото духовенство е ходило по православните страни и когато е проповядвало равенство пред бога и пред светът, то хиляди и милиони православни същества са се старали да угодят на своите учители, да изучат гръцкият език, да бъдат равни със своите проповедници, т. е. да се огърчат; но една част от гръцкият народ доби своята политическа свобода, гръцкото духовенство остави кръстът настрана и завзе се да употреби доверието на своето православно стадо за политическите интереси на «великата елинска нация» и панелинските пропагандисти захванаха отчаяна война против неелинските народности, които тия наричаха варвари, «хондрокефали», «ксилопинака» и пр., следователно тяхното собствено неблагоприятие, техният краен фанатизъм и техните доволно често не твърде честни и не твърде християнски средства бяха най-главните причини, които на караха ромъните, българите, сърбите, караманлиите, цънцарите и албанците да отворят очите си, да разгледат

¹ Колко повече го притискаш, толкова по-високо скача (ср.).

малко по-здраво своето положение и да отърсят огърлетата си от невиканите учители и възпитатели.

Сърбите са били първи, които са ударили своите мними доброжелатели по носът и които са помолили гръцките учители да ги оставят на покой. Кара Георги, който е имал множество случаи да разбере гръцките стремления и който е мислил да освободи отечеството си и от моралните, и от материалните сръбски завоеватели, е закопал живи няколко гръцки духовни лица именно за това, защото тия лица си мислили не за спасението на Сърбия от турското робство, а за бъдещата империя на «великата нация». Гръцките дипломати са знаели твърде добре, че сяка една политическа независима народност ще да бъде опозиция на техните планове и ще се старае да прекрати тяхното влияние, следователно тия са откривали на турците сръбските, ромънските или българските стремления, помагали са на еничарите да опустошават, да осиромашават и да опропастяват техните противници и мъчили са се да убиват сяко едно жизнено проявление, което би се появило у тия народности и което би имало народен характер; но в това също време тия не си са ни въобразявали, че техните шпионства и насилия ще да посрещнат силно и енергическо съпротивление и че техните многогодишни сгради ще да се съборят от духовението на народната воля. Не преминало нито четвъртин столетие, а гърците изгубили сичките свои храмове, за устройството на които са се употребявали извънредни усилия, всевъзможни пакости, даже и човешки жертвоприношения. И така, насилията и гоненията принасят полза не на ония, които желаят да управляват съдбите на народностите за своите частни интереси или за интересите на своята собствена народност, а на приносимите в жертва, на преследуемите и на презиравимите.

Историческите съдби на народите биват повечето пъти необясними. Ако евреите да не би били така преследовани почти от сичките вери и народности, то тия не би се удържали до днешният ден и не би се борили с такава ожесточение със своите противници; а ако Североамериканските щати да би накарали своите разнородни и разнотерни граждани да приемат една вяра и да предпочетат един език, то англоманството не би се развило до такава степен и другите народности не би се губили така

систематически. Подобни примери ние би могли да приведеме цели хиляди.

Презрението, което се оказва на ромъните в Сърбия и в Австро-Унгария, е било най-главната причина, която е накарала презираемите да се държат така мъжествено и да се размножават така скоро. Самите сърби се съзнават, че ако някой сърбин се ожени за ромънка, то се овладява сичката негова фамилия. Сърбите мислят, че сичкото това произхожда от тъпоумието и от неспособностите на ромъните, които не са с състояние да изучат чуждите езици и които стоят твърде ниско в умствено отношение. Това заключение е погрешно. Авторът на гореказаната статия е разбрал тая погрешка и съветова своите братия да напуснат своята досегашна политика и да употребят против тамошните ромъни ония същи средства, които е употреблявала до днешният ден и Ромъния за овласванието на българите. Ще ли, или не да послуша сръбското правителство съветите на своят здравомислящи автор, ние не знаем; знаем само това, че ромънското правителство е изменило своята досегашна политика и че против българската народност са се въоружили даже и ония дакоромъни, на които майките и бащите и до днешният ден балнуват за сливенската вода, за казанлъшката гюлева ракийка, за захарските милинки, за свищовското вино и за габровските гаванки.

Нашите читатели знаят вече, че правата на колонистите в Бесарабия са унищожени, че на капиталите на училището, т. е. на централната българска школа, се приготвяват вече да турят ръка и че самото училище ще да се реформира, т. е. ще бъде принудено да се овласи окончателно. А какви последствия ще да произлязат от сичкото това? — А ето какви. Българите, които до днешният ден са се скитали из темнотата и които са се хватали в капанът на равноправността и на космополитизмът, ще да отворят очите си и ще да употребят за своята защита ония също средства, които употребяват и ромъните в Сърбия и в Австро-Унгария. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че ако се земе фондът на централното българско училище в Бесарабия, ако в това училище се воведат ромънският език и ако се изгонят българските професори, то българската народност в Ромъния ще да оживее, както е тя оживяла в Тракия и в Македония. Но да оставиме това.

Ние говорихме преминалата неделя, ще да кажем и сега, че сяка несправедливост и сяко гонение в политическо отношение могат да бъдат вредителни не само за българите, но и за ромъните. Несправедливостите произвеждат неудоволствие, насилията раждат опозиция, а гоненията създават племенна вражда, от която почти сякога се ползват силните и грабливите държави. Да се обясниме. Секи вече е успял да се убеди, че християнските народности, които населяват Балканският полуостров, не могат една без друга и че от тяхната взаимна любов и споразумение зависи тяхното бъдеще щастие, следователно сяка една несправедливост от която и да е страна може твърде лесно да произведе важни нещастия на общото дело и да предаде разединените малки народци в чужди ръце.

Ако ромънските дипломати не са още изгубили своят здрав разум, то трябва да погледат около себе си и да се уверят, че на трите съседни империи е твърде неприятно нашето сближение и нашите взаимни действия. Но от българо-ромънските несъгласия могат да произлязат и частни злини само за ромънската народност. Ние знаем вече, че ромъните в Австро-Унгария се борят със своите маджарски господари и употребяват сичките си сили да увардят своята народност и да разширят своето ромънско образование. В тия борби тия постоянно разказват на пешанските евреи, че в Ромъния съществува беззусловна равноправност, изключителна само на Ромъния веротърпимост и пълна обществена свобода. Разбира се, че това е било досега истина.

Кажете ни сега щат ли маджарите и занапред да удовлетворяват справедливите требования на своите ромънски поданици, когато Ромъния туря ръка на чуждите собствениности и когато тя не припознава в земята си други народности? Ще ли така също и Сърбия отсега нататък да мисли за развитието на своите ромънски поданици, за благосъстоянието на които пише така безпристрастно авторът на гореказаната статия?

Авторът на тая статия съветова сръбското правителство да отвори в ромънските села ромънски школи и да даде на ромънският народ пълно право да се развива на своя собствен език; а в Ромъния се унищожават българските училища, преследоват се българските учители и

отнимат се школските фондове като непотребни, даже и като вредителни за Ромъния неща! Освен това, в Ромъния твърде лесно може да се появи бългaрски въпрос, който ще да съживи и погиналите вече 250 000 българи, които оплаква така справедливо сръбският вестник. Тука сме длъжни да кажем още веднъж, че ако ромънското правителство желае доброто на своето собствено отечество и ако мисли за своето бъдеще, то неговата най-първа свещена обязаност е да привлече на своята страна нещастните поданици на султанът, да посее между християнските народности на Балканския полуостров братска любов и да ги приготви за бъдещите исторически произшествия, които рано или късно ще да ни отворят своите врата.

Първите роли в тия исторически събития са длъжни да земат на себе си Ромъния и Сърбия, следователно техните обязанности са тежки и изискват ум, безпристрастие и здрав разум. Ние свободно можеме да кажем, че ако тия две държавици не приготвят нужните средства за гореказаните събития, то и тия ще да станат храна на по-силните и на по-благоразумните. И така, за нашето общо щастие ние съветоваме ромънското правителство да бъде острожно и да не въоружава против себе си онова племе, от което зависи и неговото собствено бъдеще щастие. Ако не бъдем каквито трябва да бъдем, ако не вардиме взаимно своите частни и общи интереси, ако не пожелаеме да живееме братски и да бъдем един към други искрени и ако не помислим отсега за своето бъдеще, то Россия, Австрия, даже и Турция ще да ни пожертват на своите собствени цели и ние ще да погинеме за-сякога.

Но преди да свършиме, ние сме длъжни да кажем още веднъж, че нашето желание е не да се увардят правата на колонистите, а да се не докача българската школа, в която — ако само ромънско правителство да би пожелало да стане така — трябва да се възпитават нашите бъдещи апостоли. . . Нека безпристрастните хора решат имаме ли право или не. Каквото посееме, това ще и да пожъ-
неме.

Независимост, г. IV, бр. 47, 7 септември 1874

[«КНИЖЕВНОТО ДРУЖЕСТВО» КУЦА. . .]

Букуреш, 13 септември

Преди малко време ние бяхме казали, че нашите школи не отговарят на своето назначение, че нашето просвещение и образование, с които се хвалят така несправедливо нашите цариградски вестници, са ефимерни, че нашите обществени дела въобще се намират в китайска неподвижност и че българското «Книжевно дружество» съществува само за хубост. Сичкото това е накарало едного от нашите приятели да въстане против нас и да ни напише следующите редове: «Желателно е, ако не кажете от своята страна нещо добро и подбудително към доброто напредване на българското «Книжевно дружество», то барем да го не земате на подигравка, защото с подобни средства вие не само че няма да накарате нашият българин да се поправи и да обърне малко по-сериозно внимание към своите обществени учреждения, но ще да го научите да им прави пакости.» На тия няколко реда ние ще да отговорим кратко и ясно.

Безпристрастният публицист е длъжен да хвали доброто, да кори лошавото, да се смее над смешното и да лекува с наркотически средства шугавото. Кой може, кажете ни, после това да ни каже, че «Независимост» не е изпълняла до тая минута своята обязаност добросовестно? Приятелят ни продължава: «Може би по вашето частно (?) убеждение, ако подигравате «Дружеството», то му правите услуга; но работата излиза съвсем другояче.» Отговаряме. Когато подиграваме «Дружеството», то не мислим за нищо друго, освен да се посмееме над смешното и да ударим по носът глупавото. Разбира се, че и в това отношение «Независимост» е изпълняла своите обязанности свято и безгрешно.

«Това ваше справедливо и на к убеждение — продължава приятелят ни — ми се види малко съобразно с настоящето настроение на българите да ги подбуди към поправление. То има същите резултати и дето трябва, и дето не трябва. Ето ви пример. Вие писахте за деловодителството на Стоянова, додето въоружихте против него и разбрано, и неразбрано; а сега пишете, ако и не със същият тон, против сегашното деловодителство, за да

добие те същите резултати.» Това не е истина. Ние ви казахме и по-горе, че ние се смееме на «Дружеството» не защото се то управлява от Стояна или от Драгана, а защото е смешно. Молиме ви-се да ни кажете още веднъж справедливо ли е нашето заключение, или не? Но за това по-доле.

«Тука (в Браила) има вече неколцина — продължава гореказаното лице, — които ходят из дюкян в дюкян с вестникът ви в ръка и викат: «Господине! Вижте вашият народен Пейов колко се харесва и на своите народни аркадаши!» Разбира се, че не секи е в състояние да разбере значението на критиката и да гледа правилно на нея.» Пак празни думи!

Организацията и ходът на така нареченото българско «Книжевно дружество» зависи не от Стоянова, не от Пейова и не от «браилско кръчетало», а от главните годишни събрания и от мозъците на сичката наша българска публика въобще. Ние мислиме, че действителните членове работят по програмата и по заповедите на главните годишни събрания, следователно тия могат да спят, ако им е казано да спят; тия могат да бездействуват, ако им е казано да бездействуват; най-после тия могат да се изтят на слънце, ако им се не дават средства да работят.

Из дневниците на годишните събрания на гореказаното «Дружество» се види, че целта на това високо и народолюбиво учреждение — което по думите на г-на Василия Стоянова ще да възкръси падналият български народ и ще да му даде щастие, благоденствие и рай божи — е да се събира сяка година, да отваря касата си, да избира само себе си за председатели, за подпредседатели и за действителни членове, да разглежда похарчили ли са се сичките доходи, или се е затърколила нейде някоя пара и да остави сичко, както си е било, т. е. да даде воля на действителните членове да дремят и занаят и да позволи на българската публика да мисли, че на тоя свят действително съществува българско «Книжевно дружество». Идете после това и не смейте се!

Но да предположиме, че българското «Книжевно дружество» е болница (да я наречем «болницата на св. Козма и Дамян» в Търново) и че тая болница е предназначена не за поминъкът на докторите, не за благоденствието на «милосердните сестри» и не за сборище на

празношетащите се градски херои. Кажете ни сега какво би казало нашето драгоценно «Книжевно дружество», ако тая болница да би изнесла такава сметка, че тя е изразходвала: 1) за наем на къщата от 24 октомври 1872 г. до 26 октомври 1875 г. 2370 ф. и 75 б.; 2) за възнаграждение на докторите и на «милосердните сестри» 4223 ф. и 75 б.; а за болните. . . Какво за болните? За болните не е изразходвана нито една пара, защото българските патриоти са хладнокръвни към обществените учреждения.

Из равностметката на «Книжевното дружество» ние видиме, че годишният доход (от 1874 до 1875 г.) на това общеполезно учреждение ще да бъде 4108 франги, следователно и разносните му ще да бъдат толкова. «Разбира се, решава главното годишно събрание, че според тоя бюджет настоятелството на «Дружеството» не е в състояние да напечата 11 и 12 книжки от «Периодическото списание»; а, от друга страна, като се намира за нужно да се свърши това дело по-скоро, събранието одобри да се събере извънредна помощ за посрещането на тая нужда. За тая цел само от присъстващите на събранието лица се събраха 500 ф. От помощта на тия и на други лица, които от после ще да пожертвovat за същата цел, реши се да се отдели една част и да се употреби за извънредното пътувание на деловодителят за събиране на записаните, но невнесените пожертвования на «Дружеството». По-доле нашият приятел говори в писмото си така: «При сичкото това аз съм длъжен да ви кажа, че ако работата да би се касала до друг някой наш работник, то с голямо наскърбение би бил принуден да ви и з о б л и ч а, че се отдалечавате от обществените длъжности и че компрометирате обществените предприятия. . .»

Из тия няколко реда читателите ни видят доволно ясно, че ако да не би била нашата персона, към която приятелят ни има някаква си сантиментална привязаност или някаква си платоническа любов, то нашата редакция би била наказана немилостиво строго за своята невнимателност и за своите насмешки. Не разбираме. Ние досега сме имали нещастие да мислиме, че в обществените дела не трябва да се гледа ни на кумовство, ни на приятелство, ни на родство, ни на сватовство и че сяка една личност, която компрометира обществените и благотворителните

учреждения, трябва да се преследова с ожесточение и да се изобличава с най-крайните срогости. Разбира се, че ние никак не би желали да бъдем изключение из общото правило, следователно нашият приятел би трябало — за общото добро и за народните интереси — да ни изобличи и да ни затъкне устата веднъж засекога. Ние мислиме, че с това той би принесъл громадна полза не само на българското «Книжевно дружество» в Браила, но и на много други дружества, които имат същата цел и които се ръководят по същата програма, т. е. на които членовете се събират редовно сяка година, които не работят нищо и които мислят, че работят нещо.

И наистина, българското «Книжевно дружество» в Браила прави своите годишни събрания редовно, т. е. събират се пет-шест души, упълномощени от няколко градове, разговарят се за напредокът на «Дружеството», изказват своите мнения гладко и мазно и свършват своите дела със спокойно з а б в е н и е до следующата година. А годините преминуват, сиромашката пара се харчи съвсем напразно и народът точи зъби за печени прасета. Да видиме сега кой е крив в сичкото това. Да захванеме от край.

Ние сме говорили и други път, ще да кажем и сега, че «Книжевното дружество» куца и ще да куца во веки веков само затова, защото е основано на фалшиви начала. Програмата, която е одобрена и напечатана после първото и после второто заседание, е неизпълнима, защото «Дружеството» — което се намира в чужда земя и което не може да има големи материални средства — никога няма да добие такива огромни размери и такава нравствена сила, каквито го накарва да има програмата му, т. е. г. Васил Стоянов и неговата богата фантазия.

Ние смело можеме да кажем, че тая програма не са в състояние да изпълнят нито ония високоучени и богати академии, които имат огромни доходи, императорски покровителства и извънредна морална сила. Другата причина, която ще да стои почти сякога на път на «Дружеството» и която ще да го държи в неподвижно положение, е тая, че ромънските българи имат нужда само от пари, от червени фустани и от спокоен живот. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че у тия хора одавна вече няма ни патриотизъм, ни народна гордост, ни възвишени

чувства, следователно сяко едно българско обществено предприятие ще да повене пред тяхното хладнокръвие и пред техните предсмъртни агонии.

Секи вече се е уверил, че ромънските българи са българи само по име. че децата им одавна вече са се о я н и л и и че мозъците им са се загнездили в оная всепоедающа пукотина, из която не излязят нищо друго освен национална деморализация и жалостни развалини. Кажете ни сега може ли да напредне в подобна сфера каквото и да е народно учреждение? Кажете ни може ли българското «Книжевно дружество» да намери онова съчувствие, без което не може да върви напред ни едно обществено дело? Третята и най-главната причина, която не позволява на гореказаното «Дружество» да добие съчувствие и уважение, са самите действителни членове на това «Дружество», които не умеят да се завземат за работа и които си губят времето свършено напразно.

Ние мислиме, че е по-добре да излезе човек с малка програма и да направи много, нежели да наобещае златни планини и да не направи нищо. Който е чел уставът на «Дружеството», той трябва да знае, че «Периодическото списание» ще да излязат секи месец, че «Сборникът» ще да излязат няколко пъти през годината и че «Дружеството» ще да издаде и множество други високоучени книги, речници и др. А какво ни представлява действителността? — «Била булка работница, работила три години и напреди ти вретена.» Но ние казахме вече, че в това отношение са криви повече годишните събрания, нежели действителните членове на «Дружеството».

Ние имаме право да бъдем строги и взискателни към това или към онова лице само тогава, когато го накарваме да работи по силите си и когато му даваме средства да изпълни своите обязанности. Единствената вина на действителните членове се заключава в това, че тия са се завзели да изпълняват неизпълнимото и да работят не по силите си. Ако «Дружеството» желае да напредне, то неговите основателни, действителни и спомагателни членове са длъжни да слязат няколко стъпена по-долу и да захванат от азбуката. Изпърво тия трябва да издават малък литературно-учен вестник, който непременно ще да има и многочислени свои преномеранти; а, второ, тяхната свята обязаност е да преведат и да напечатат школските

учебници, които ще да принесат на народът ни милион пъти по-голяма полза, нежели Дриновите открития и Климентовите размишления за величието на душата.

Нашата литература трябва да бъде понятна на публиката, т. е. тя трябва да върви съобразно с развитието на народът, в противен случай нейното значение ще да остане «темна вода в облацех». Ето кои са най-главните причини, които ни накарват да критикуваме «Дружеството» и да се смееме на неговите слаби страни. Кажете ни безпристрастно, ако обичате правдата, имаме ли право, или не?

Но гореказаният наш приятел говори, че ние се отдалечаваме от обществените длъжности и компрометираме обществените деятели. Това не е право. Ние не сме свезани нито с покровителствени и с основателни членове, нито с учени програми, нито с официални контракти, т. е. ние нямаме и не припознаваме над главата си никаква и ничия контрола. С една дума, из нашата фабрика излиза в. «Независимост», който има своя собствена програма, свой предначертан план и свое лично а з. Който има желание да чете тоя вестник, нека го чете; а който го намира за безполезен, нека го хвърли и да не мисли за него. Но за това дело ние ще да поговорим други път, а сега трябва да свършиме със следующите думи: «Компрометираният е длъжен да се защитава, а кривият да мълчи и да се потая.»

Независимост, г. IV, бр. 48, 14 септември 1874

[ТРЯБВА ЛИ ДА СГЪРНЕМ РЪЦЕТЕ СИ?]

Букурещ, 20 септември

Молиме ви се да прочетете цариградската дописка и да оцените думите на нашият дописник безпристрастно и без патриотически увлечения. Ако желаете да знаете нашето мнение за тоя вопрос, то ние ще да ви кажем, че ако гореказаната дописка и да е написана под влиянието на оскърбено патриотическо чувство, но в нея се намират множество твърде възможни предположения и че самите

факти са в състояние да накарат и най-осторожният човек да направи същите заключения. Че нашето положение става от ден на ден по-критическо и че нашите надежди за добър изход приемат сè повече и повече неопределена форма, това види секи из нас, но какви последиствия ще да произлязат от това положение и какъв характер ще да има нашето бъдеще, това не са в състояние да решат ни най-хитрите дипломати, които доволно често приемат на себе си пророчески свойства.

Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че ние (южните славяни въобще) имаме доволно морални и материални сили да се бориме с нашите изнежени, развратни, пиени и полуизгнани неприятели, следователно сичко зависи от нашето благоразумие и от нашите настоящи и бъдещи действия. Да видиме сега какви трябва да бъдат тия действия, т. е. какъв род действия се изискват от самите обстоятелства.

Ако погледа човек на днешните явления или на днешният ход на работите, то трябва да се съгласи с нази, че нашите неприятели не дремят и че техните груби сили се увеличават се повече и повече. Преселението на черкезите и на татарите, нравствената деморализация между християнските поданици на султанът, заразителната болест на турското правителство и бедственото положение на самата земя ни удостоверяват се повече и повече, че последната минута се приближава и че отлагателствата стават невъзможни от сяка една страна.

Подобно убеждение са захванали да изказват даже и белградските вестници, които до завчера уверяваха своите читатели, че още не е настанало предназначениято време и че големите подвиги изискват и големи приготовления. В една от своите встъпителни статии редакцията на «Видовдан» говори, че на В о с т о к се приготвяват важни катастрофи, които ще да накарат и поданиците на негово величество султанът да помислят за своето бъдеще и да спасят главите си. По думите на тоя вестник Сърбия е обязана да прибърза и да приготви яка и способна военна сила, защото нейните обязанности ще да бъдат тежки и защото времето не търпи вече никакви отлагателства. «Ние имаме доста доказателства, които ни уверяват фактически, че военното министерство види сичкото това и старее се със сичките си сили да приготви

себе си за това велико предприятие» — говори «Видовдан».

«Втората и най-важната обязаност на белградското правителство е «да се споразумее със своите братия, т. е. със своите природни съюзници, и да претегли техните сили и способности.» Белградският вестник ни уверява, че между Сърбия и Ромъния съществува вече споразумение и че двете княжества са познали своите интереси. После тия уверения «Видовдан» пита: «А в какви отношения се намираме с нашата посестрима Черна гора? В какви отношения се намираме с юнашка Елада? В какви отношения се намираме с нашите братия българи?» «На тия три вопроса — отговаря сръбският вестник — ние не можеме да отговорим нищо положително.» На «Видовдан» е познато само, че черногорците, елините и българите имат поверение към кабинетът от 22 октомври и че множество пречки, които някога си са стоели на пътя на споразумението, са унищожени вече. Тоя вестник мисли, че ако до днес не е работено сериозно за това дело, то трябва да се работи. «Ако до тая минута не е работено нищо, то общественото мнение иска да се работи» — говори «Видовдан». А готови ли са сръбските братия и съюзници? Готови ли са и българите да изпълнят своите обязанности и да станат честни и щастливи хора?

Ако нашият цариградски дописник и да говори, че надеждите са съмнителни, т. е. че бъдещето на българският народ е изгубено, но ние смело можеме да кажем, че нещастията не са още дотолкова големи и че поправката е още възможна. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че ако прибързаме да изпълниме своите длъжности и да осигуриме своето съществуване в непродължително време, то нашите действия ще да бъдат увенчани с блестящи успехи; а ако отлагаме и занаяпред своите действия, ако чакаме да ни паднат печени врабци от небето, ако чакаме да се пробуди и турското правителство и да насели земята ни с различни разбойници, то трябва да се откажем веднъж засякога от своите народни особености, от своята вяра, даже и от своето лично щастие.

Само егоистите, празноглавите и въобще ония хора, които спят на меко и които се хранят сладко и мазно, могат да говорят, че славянските народности са длъжни по-напред от сичко да се просветят, да се образуват и

да увеличат своето материално благосъстояние, а после вече да мислят за своята политическа свобода. Разбира се, че това мнение е и фалшиво, и убийствено.

Ако ние желаеме да добиеме добро развитие и правилно образование, то и нашите противници желаят същото, следователно нашата печалба е почти нищожна. Но вие ще да ни кажете, че турците се не развиват, че турското учение не върви напред, че турското образование е ефимерно и че от турската цивилизация никога няма да произлязат добри и полезни последствия. Сичкото това е така, но Турция печели от много други страни.

Първо, вие твърде добре знаете, че земята ни се опустошава, че младежите или се деморализират, или оставят бащините си огнища и преселяват се в чуждите страни и че момичетата, които остават без мъже, се турчат почти ежедневно; второ, вие твърде добре знаете, че над нашето отечество са захванали да се вият и различни чуждеземни скакалци, които не оставят нищо здраво, нищо цяло и нищо свещено; трето, вие видите с очите си, че турците се въоружават доволно енергически и че вашите трудове и вашите мъки и старания се употребяват от тях за вашето собствено опропаствяване; четвърто, вие сте успели да се уверите окончателно, че нашите турско-български школи, нашата идиотическа литература, нашата пияна журналистика и нашата шантава наука не отговарят на своето назначение, че не приготвяват честни граждани, добри патриоти и чисти личности и че не дават оная храна, която е потребна на един измъчен, полуубиен и нещастен народ; петто, вие имате доста случаи да разберете, че количеството на българската народност се умалява, че сиромашията и гладът заставяват хиляди хора да търсят прехраната си по чуждите земи и да оставят жените си под покровителството на царските заптии и пр.

Разбира се, че проституцията е една от най-главните причини, която не позволява на народите да се увеличават и която убива и моралното, и материалното благосъстояние на човекът. А напредва ли в нашето отечество проституцията? На тоя вопрос е в състояние да отговори секи из нас. Нашият софийски дописник ни разказва, че българските момичета седят в кръчмите полуголи, че пият с турските заптии и че се не срамуват от своите действия; по-големите български градове (Търното, Свищов, Рус-

чук и пр.) са се развъртали до най-последната степен; българските младежи, надеждата на отечеството ни, са се пропили и заприличали са на турски дервиши; най-после, предводителите на народът, учителите и възпитателите, проповедниците и защитниците на моралът, книжниците и фарисеите, архиерите и садукееите са се отурчили до мозъкът и стараят се повече за своите частни интереси и за интересите на своите покровители, нежели за нравственото пробуждение на народът. Един от енизахарските учители се е потурчил и станал е в Пловдив турски ходжа; златевци, чорапчиевци и груевци са захванали да се появяват по сичките градове; х. иванчовците растат като гъби; нашето възобновено духовенство е повече турско, нежели българско; най-после нашето умствено развитие има повече разрушающа, нежели възкръсяваща характер.

Кажете ни сега: трябва ли при подобни обстоятелства да се чака и да се отлагат крайно необходимите предприятия? Трябва ли да сгрънеме ръцете си и да гледаме равнодушно на сичките ония гнусоти и на сичките ония убийствени произшествия, които малко по малко ще да доведат народът ни до последното нравствено разтление? Ние смело можеме да кажем, че ако в нашето отечество се намират честни и народолюбиви хора, ако Сърбия има намерение да продължи животът си и ако южните славяни въобще желаят да обезпечат своето съществуване, то трябва да се възползват от обстоятелствата и да предупредят бъдещите нещастия, от които зависи почти сичко.

Когато Кара Георги е въстанал пръв път против турците, то той не е имал нито турски граматика (от Йокимаки Груева), нито турски истории (от г. Славейкова), нито продажни вестници, нито литературен боклук; когато гърците са се земали пръв път за оръжие против своите неприятели, то тия не са обръщали никакво внимание на своите богати търговци, които са се бояли да не изгубят своето имане и да не оставят беззащитни сирачета; когато Египет е въстанал пръв път против султанското правителство, то Мехмед Али паша не е имал ни най-малкото понятие, че на тоя свят съществува Оджак-ков и че «песнотворството» е предтеча на политическата свобода; най-после, когато черногорците са предпри-

мали своите многочислени военни походи против турските орди, то не са се ръководили в своите действия нито по логиката на г-на д-р Берона, нито по програмата на цариградското «Читалище», нито по мъдрословията на отца Балабанова, нито по философиите на Кюлбок-лукът. С една дума, «лозето не ще молитва, ами иска мотика».

И така, обязаността на честните и на добросовестните хора е да унищожат главният трън, който им стои на път от всяка една страна и който никога няма да им позволи да достигнат своите цели и в морално, и в материално отношение. Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че в Турция е невъзможен правилен напредок и никакво човеческо развитие. Погледайте на нашата журналистика, на нашата литература и на нашите школи и съставете си понятие за останалото.

Пчелата по-напред прави своите питки, а после вече събира мед и пълни ги; пилето си прави по-напред гнездо, а после вече снася яйца и отглежда своите синове и дъщери; а човекът се грижи по-напред да обезпечи своето физическо благосъстояние, а после вече добива воля да усъвършенствова своите умствени способности. Гладният не мисли за Соломоновият храм, жедният не мисли за безсмъртието на душата, голият не мисли за Войниковите заберегановци, пролетарият не мисли за Беровите силогизми, полуубиеният и ограбеният не мисли за благосъстоянието даже и на своите собствени деца, а за преследуемият нямат никакво значение ни школите, ни читалищата.

И така, обязаността на честните и на народолюбивите хора е да приготвят необходимата революция и да положат основание на бъдещето християнско благосъстояние на Балканския полуостров. Но приготвява ли се тая революция? Споразумели ли са се южните славяни и християните въобще в своите действия? Предначертана ли е необходимата програма? Ние смело можеме да отговорим противното. Сърбия не знае какво работят и какво желаят българите; Черна гора има слаби понятия за положението на босанците; българите се скитат като гъски из мъгла и работят без никакво споразумение със своите природни съюзници; гърците се целуват с турците и съставляват планове и военни походи против

варваризмът или против благосъстоянието на славянските племена; а Ромъния няма особена наклонност да поддържа и да съчувствува на общото дело.

Ето какво е нашето днешно положение. Ние сме говорили и други път, ще да кажем и сега, че славянските племена въобще обичат да говорят много, да се хвалят още повече, а да не работят нищо. «Видовдан» мисли, че ако южнославянското споразумение не бъде приведено колкото се може по-скоро на практика и ако между християнските народности на Балканския полуостров не бъде заключен тесен братски съюз, то сичко ще да бъде напразно. «Ако великата катастрофа се появи преди нашето приготвление и споразумение — говори тоя вестник, — то ще да бъде «зло и наопако» за сичките християнски народности на Восток, които после това ще да променят само своите господари.» Разбира се, че това разбира секи от нас, но твърде малцина се стараят за поправлението на работата и за унищожението на злото. Други път повече.

Независимост, г. IV, бр. 49, 21 септември 1874

[УВЕЛИЧЕНИЕТО НА СТРАЖАРИТЕ И НА СТРАЖАРНИЦИТЕ]

Букурещ, 27 септември

Из Русчук ни явяват, че по повелението на централното правителство местните власти са увеличили числото на стражарите както по бреговете на Дунавът, така и по вардарниците на големите пътища. Нашият русчушки дописник говори за това дело така: «Централното правителство беше заповядало на нашият валия да изпроводи в сяка една стражарница, която лежи на дунавския бряг, по петдесет души солдати, по двама онбашии и по един офицерин; а по ония вардарници, които се намират при шосетата и по планинските места, по двацет и пет души солдати, по един онбашия и по един офицерин. Разбира се, че когато правителствените дипломати са дали тая

заповед, то тия са се намирали или под влиянието на Орфея, или под покровителството на Бахуса.

Известно е вече, че само в Дунавският вилает се намират около 380 главни и 840 малки стражарници, следователно, ако местните власти се решат да изпълнят требованиями на централното правителство буквално, то русчушкият валия е длъжен да намери и да въоружи 30 000 души солдати, 1600 души унтерофицери и 1220 души офицери. А в състояние ли са, кажете ми, местните турски власти да изпълнят желанието на своите повелители, когато само в Европейска Турция съществуват цели девет вилаета?» Ние мислиме и за това дело съвсем другояче. Когато турското правителство се е решило да издаде горекананата заповед, то то е мислило не да приведе в действие тоя или оня свой план, а да поблести пред Ромъния, да покаже своята енергия на Сърбия, да поуплаши своите пробудивши се вече християнски поданици и да се похвали пред Европа.

Ние сме твърдо уверени, че стражарниците — освен няколко от тях, които се намират на турско-ромънските и на босанско-сръбските граници — ще да останат и за напред в своето досегашно състояние, т. е. че и от тая турска реформа няма да се роди Месия. Из Цариград явяват, че единствената цел, която е накарала централното правителство да увеличи стражите и стражарите по вътрешностите на империята, се заключава в това, че В. порта се е решила да унищожи разбойничествата и да прекрати злодействата, които пречат на народното благосъстояние и които убиват търговията. Из сичкото това се види, че целта на правителството е полезна и необходима и че неговите стремления ще да се одобряват от сичкото разумно човечество; но тука се раждат няколко твърде важни въпроси, които ни дават пълно право да предполагаме, че турските министри и управители не са искрени и в това отношение.

Преди сичко ние желаем да попитаме правителството: надее ли се то да осигури обществената безопасност с увеличението на стражите и стражарите, когато главните престъпници в господарството са самите преследователи на разбойниците и на грабителите? Ние видиме даже и из цариградските вестници, че по-голямата част от хванатите досега разбойници и конокрадци са или солдати,

или чиновници. Освен това, в Турция не съществуват нито закони, нито законни наказания, нито полицейски преследования, нито справедливи съдебни решения. Почти из сичките градове на империята се изпровождат до нашата и до цариградските редакции жалби и протести, в които се говори, че убийците на А. са оправдани, че убийците на В. са пуснати, че убийците на С. се разхождат свободни и щастливи, че убийците на Д. са разделили с местните власти нагабеното, че убийците на Е. се не преследоват от правителството, защото половината от имането на покойният се намира у каймакаминът, и т. н.

Тука сме длъжни да кажем и това, че тия сведения се не преувеличават, защото цариградската цензура е «безобразно и лудо» строга. И така, увеличението на стражарите и на стражарниците произлиза съвсем из друг източник. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем още веднъж, че правителството се бои от своите собствени поданици, които е то довело само до безвиходно положение, накарало ги е да нямат към него никакво доверие и да търсят спасение в своите собствени сили.

Почти сичките европейски вестници ни разказват, че в Турция се приготвява страшна и кървава катастрофа, че последните минути на тая полуумна империя са настанали вече и че християнските поданици на негово величество султанът няма да останат хладнокръвни в бъдещите събития. Даже и руските вестници — които в последните няколко години бяха приняли за правило да хвалят турските реформи или да мълчат — са захванали изново да се съзнават, че турците са непоправими, че централното правителство е съставено от неспособни и тъпи личности, че султанските хатихумаюни и хатишерифи са празни звукове, че цариградските реформи остават без никакви последствия и че съществуването на османското владичество в Европа се приближава към своят край.

Ние мислиме, че и самото турско правителство види своето незавидно положение, следователно неговата обязаност го накарва да употреби и последните усилия за своето спасение и да продължи своето съществуване барем за кратко време. Постоянните заеми, систематическите грабежи, отчаяните насилия, безчовечните преследования и убийственото хладнокръвие към административният напредок ни доказват като два и два четири, че

турското правителство познава вече и своето безсилие, и своята слабост, и своето безвиходно положение, и своята старост; а ако е сичкото това така, то секи правителствен чиновник се старее да награби колкото се може повече, да разбогатеет, да обезпечи животът си и да посрещне бъдещите променения с пълен стомах.

И така, европейските вестници ни уверяват, че султанът е намислил да измени досегашният закон за престолонаследия, следователно той е принуден да предупреди въстанията, които могат да произлязат от това изменение; а самото правителство уверява европейските представители, че единствената негова цел — която го е накарала да въоружи такива големи сили, да укрепи бреговете на Черно море и на Дунавът и да увеличи стражите и стражарите по шосетата, по главните пътища и по границите — е да осигури вътрешната безопасност и да даде край на многочислените обيري и убийства, които в последното време са захванали да се случват доволно често.

Разказват, че министърът на вънкашните дела се бил изразил пред представителят на лондонският кабинет при В. порта така: «Освен многочислените разбойнически чети, които са свойствени на сяко съставено от различни националности господарство, в империята са захванали да се появяват руски и сръбски агенти, които волнуват народът и които му обещаваат различни блаженства.» Из тия няколко думи се види твърде ясно, че турските министри не познават нито положението на своята империя, нито духовете на своите поданици, нито главните източници на техните бъдещи нещастия. . .

Комедии! Около 30 000 войника са въоружени само в Дунавският веляет против руските и сръбските пропагандисти! Да се чуди ли човек, или да се мае? Чегато тия агенти имат херкулесовска сила и свръхестествени способности! Ние мислиме, че ако турското правителство да би било искрено барем към своите приятели и покровители, то министърът на вънкашните дела би трябвало да каже на ингелизкият представител така: «Вие твърде добре знаете, че в турската империя живеят 11 милиона живи същества, които в продължението на цели пет столетия са търпели страшни мъки и неволи и които и до тая минута хранят своите завоеватели с най-усилените трудове и с най-крайните лишения. Днес тия наши

подойници са захванали вече да работят с умовете си и да мислят за поправянето на своето горчиво положение. Ние и сами вече видиме, че нашите несправедливости, нашите притеснения и нашите зверства са твърде големи, но можеме ли да се отнасяме към тях другояче, когато и самото наше господарство е основано на груба деспотическа сила и на систематически насилия?

Разбира се, че човеколюбието и равноправността са невъзможни в подобно господарство. А нашите християнски поданици, които са заминали своите завоеватели и в умствено, и в материално отношение, искат да излязат из своето незавидно положение, искат да бъдат хора. Но възможно ли е това? Който е познат с нашият османски народ и който знае неговият религиозно-фанатически характер, той свободно може да каже, че гореказаните християни ще да достигнат своите цели само тогава, когато в Европейска Турция не остане нито един турчин и когато тяхната лична, народна и обществена свобода се обезпечи от всяка една страна.»

Повтаряме. Ние свободно можеме да кажем, че В. порта се приготвя да задуши своите християнски поданици окончателно и да продължи своето съществуване. А ще ли тя да успее в своите предприятия? — Ние мислиме противното. Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем още веднъж, че османската империя може да бъде погубена и от най-малката революция. Сичкото това ни дава пълно право да посъветоваме християнските народности на Балканският полуостров да прибързат и да предначертаят програма за своите бъдещи действия. Разбира се, че главните роли в това дело са длъжни да земат на себе си Сърбия, Ромъния и Черна гора:

Ние имаме доста причини да мислиме, че ако действията на християнските племена не бъдат общи, то европейските държави ще да бъдат принудени «да разделят ризите на османското господарство и да хвърлят жребие». Разбира се, че тая операция не може да бъде полезна и за така наречените васални княжества на османската империя. Ние сме говорили хиляди пъти, ще да кажем и сега, че спасението на сичките славянски и християнски племена в Турция и в Австрия се заключава в Дунавската федерация, т. е. във взаимното споразумение на тия племена и в техните задружни и обмислени действия.

Падението и нещастията на всяко от тия племена ще да се отразят и на другите славяни и християни, които нямат сила да се борят със своите неприятели един без други.

Но преди да свършиме, ние сме obligани да кажем и това, че ако между Сърбия, Ромъния, Черна гора и българите се не въдвори колкото се може по-скоро братски и нелицемерни съюз, ако се не предначертае обща програма и ако се не дойде до необходимото споразумение, то ние трябва да се откажем още отсега от своите патриотически мечти и да потърсим по-леки самари. Из «Augs. all. Zeit.» и из виенската «Преса» се види твърде ясно, че нашите надежди могат да останат напразни и че нашето бъдеще може да бъде съмнително. . .

Независимост, г. IV, бр. 50, 28 септември 1874

[АТИНСКИЯТ КАБИНЕТ И ПОРТАТА]

Букурещ, 4 октомври

В хорватският вестник «Obzor» е поместена една твърде дълга статия, която е посвещена на южнославянските движения и която е изпроводена из Белград. Тая статия и последните две дописки на нашият цариградски кореспондент ни накарват почти неволно да поговорим още веднъж за днешното положение на султанската рая и за бъдещите събития на Балканският полуостров. Авторът на гореказаната статия провожда мисъл, че гърците никога няма да бъдат приятели и съюзници на южните славяни или че тия сякога ще да се стараят да им стоят на път в тяхното развитие, в техният напредък и в тяхното политическо освобождение. И така, нашето одавнашно убеждение захваща да става общо между южнославянските племена, следователно заблужденията ще да се изпарят и действителността ще да се изправи пред очите ни със сичките свои добри и лошави страни.

Ние казахме едно време, че Сърбия е длъжна да отстрани ония недоумения, които са се появили в последните няколко години в южнославянските сфери, т. е. че

тя трябва да приеме или страната на «видовдановите» елини, които в последните няколко години са свалили вече маските си и които калесват на двобой не само българският народ, но и сичките славяни въобще, или страната на българите, без които и нейното съществуване би било съмнително. Ние казахме още и това, че ако Сърбия подаде ръката си на българите, то гърците ще да излязат из себе си и ще да ѝ покажат своята голота и своята одавна вече затаена мисъл; а ако приеме страната на гърците, то тя ще да отблъсне от себе си по-голямата част от своите природни съюзници или по-голямата част от своите собствени сили.

Нека ни бъде позволено да кажем и това, че дипломатическите, но безсмислените фрази на «Видовдан», невниманието, което беше оказано на екзархът преди няколко месеца, честите адреси и поздравителни телеграми из Белград до вселенският патриарх и др. т. са произвели между българското население неприятно впечатление, което твърде лесно може да роди доволно опасни последствия. Ние смело можеме да кажем, че ако се повторят още веднъж гореказаните убийствени за славянското сближение явления, то секи от нас трябва да си състави решително понятие, че ние сме непоправими и че от нашите планове няма да произлезе ни положителна нула. Да разгледаме сега мнението на гореказаната статия и да видим доколко е прав авторът ѝ. Най-напред в статията се говори, че гърците никога не са напускали мисълта да възобновят Византийската империя и да парализират славянските племена на Балканския полуостров. Главните дейатели за това дело работят в Атина, а Цариград, патриарханата, гръцките епископи и учители са техни агенти.

У нас одавна вече съществува мисъл, че атинските гърци не разделят убежденията на фанариотите и че между едните и другите произхождат доволно често препирни и неудоволствия за българските дела. Авторът на гореказаната статия говори противното. По неговото мнение фанариотите работят онова, щото им се заповяда да работят из Атина; а в Атина се работи онова, щото се е работило преди едно столетие в Цариград. Ако в Елада в различни времена и да са били няколко частни личности, които са казали безпристрастна дума за българите, то тия са правили това по две доволно уважителни причини:

1) тия са се ръководили по оная разумна политика, която съветова своите последователи да пипат полека и да не раздразняват своите неприятели; 2) тия не са нито подозрявали, че българската народност е пустила своите корени даже в Тесалия и в Епир.

«Когато гърците видели — говори авторът, — че трите най-главни провинции на Балканския полуостров (България, Тракия и Македония) са населени с българи и че тия българи желаят да съставят едно цяло, то се убедили окончателно, че тяхното положение е критическо и че на тяхното бъдеще грози голяма опасност. Сичкото това ги накарало да съединят своите мнения, да се земат за оръжие и да парализират напредокът на българската народност. Захванала се отчаяна борба, която се продължала цели шестдесет години и която не е имала никакъв изглед да се свърши. В тая борба Цариград станал средоточие на ония защитници, които са желали да защитят гръцката бъдещност от яростните нападения на българите.» «Ако някои атински вестници и дипломати — които са мислили да повдигнат сичките християни против турците — и да съветовали доволно често своите братия цариградски гърци да се помирят с българите, то тия не са разбрали своето положение и не са чувствували от коя страна им грози главната опасност.»

После тия думи авторът на статията говори, че още после Кръмският бой в Цариград се е появила вече една доста яка гръцка партия, която е желала да стъпи с турците в отбранителен съюз и да прекрати стремленията на българската народност. Разбира се, че тая партия е била противна и на Критското въстание. Когато Критското въстание било свършено и когато гръцките революционери били излъгани в своите надежди, то сичките гръцки патриоти се съединили със своите цариградски братия и постарали се да се сближат с турците и да убият с един камък два неприятеля.

«Новата гръцка политика — продължава статията — показва себе си още в 1869 и в 1870 години, когато гръцките консули в Турция приеха участие в интригите против българите и когато захванаха явно и без лицемерие да лъстят на турските чиновници по провинциите и да ги въоружават против българите. Но тържественият празник за побратимството между Атина и Цариград се из-

върши около половината на 1872 г., когато приятелят на Росия Махмуд паша падна, когато го наследи заклетият враг на българите Мидхат паша и когато знаменитият гръцки учени мъж и дипломатин сирският епископ Ликур дойде в Цариград да накара «великият местни събор», към когото Мидхат паша беше особено благонаклонен, да провъзгласи схизмата. В това също време гръцкият консул в Ерусалим се умеша явно и еничерски в ония интриги, които бяха съставени против патриарха Кирила. Почтеният старец Кирил беше свален от престолът, защото не припозна схизмата, и арабската черкова в Ерусалим беше предадена в ръцете на побеснелите гръцки калугери. В това също време — при сичките старания и убеждавания на руската дипломация в Елада — елинският синод прие схизмата на драго сърце и осъди още по-жестоко българският народ; а министър-президентът, Дели Георги, работеше съобразно с цариградската политика и влезе в приятелски сношения с турското правителство.» После това ордените бяха разменени между гръцкият крал и султанът, т. е. Христовият кръст се окачи на шията на мохамеданството, а Мохамедовият полумесец се благослови от Христовите наместници.

По-доле авторът на статията говори, че в сегашното време почти сичките гръцки вестници проповядат едно начало. «Най-главната обязаност на гръцките патриоти — говорят тия — е да се съединят с турците и да се възпротивят не само на българите, но и на секи други, който би помислил да отнеме бащиното огнище на Византийската империя. Гърците се надеят, че турците рано или късно ще да бъдат принудени да припознаят дуализмът, по програмата на когото Турция би добила Азия, а Гърция — Европа (?).» «Гърците са уверени, че Турция пропада и сама по себе си и че там ще да бъде след време много по-лесно да се борят против старият и изнуреният турски елемент, нежели с младите и с крехките български сили.»

Освен това, гърците мислят, че с помощта на своето образование и култура тия ще да успеят твърде лесно да удушат и Турция така също, както в едно време старите елини са успели да направят това при македонският двор, в Мала Азия и пр. «Такива са днешните действия на гръцкият народ — продължава статията. — Гъркът

мисли, че неговият най-главни неприятел е не турчинът, а българинът, и няма съмнение, че ако на Балканският полуостров се случи неизбежното политическо движение, то гърците ще да приемат страната на българските неприятели, които тия и да би били.»

Ние се съглашаваме с авторът на статията и в състояние сме да приведем стотина съвременни примери. Гърците в последните няколко години са станали явни шпиони на турските власти и стараят се със сичките си сили да парализират българското народно движение и с най-калните средства. Освен това, тия лъжат и турското правителство доволно хитро. А турците? — Турците имат слабост да уважават и да доверяват на всяка една личност, която има шпионски способности и която се завзема да работи за тяхна сметка. Авторът на гореказаната статия свършва със следующите думи: «Аз имам множество факти да ви уверя, че гъркът живее изключително в своето прошедше, и че нему е физически невъзможно да разбере и да усвои ония мисли, които е родило новото време. Ако светът се прероди на новите широки основания и на великите племенни начала, то гръцкият клон, който не е в състояние да се храни от своите собствени сокове и който няма сила да храни стеблото на новото човечество, ще да завене, ще да се изсуши и ще да падне, дорде не изгние и не изчезне от лицето на земята окончателно.»

Доколко са верни заключенията на гореказаният автор, ние не знаем, знаем само това, че гърците са дошли вече до онова отчаяно изстъпление, което е свойствено само на ония хора, които са се решили да спасят главите си даже и с най-отчаяните средства, т. е. които се не обръщат назад и които не мислят за утре, защото пред краката им зее такава адска пропаст, която се нарича смърт или забвение.

Турско-гръцкото приятелство, смешните ордени и поздравления между Портата и атинският кабинет и действията на гърците в последните две години въобще излечиха българските мозъци и увериха даже и най-крайните гъркофили, които, да кажем право, не са рядкост и между българските общества, че гърците са слаби, че гърците се давят, че гърците погинват и че гърците са изгубили и последните си надежди. Разбира се, че отчаянието е символ на слабостта; а неумерените заплаш-

вания, религиозните проклетия, схизмите и шпионствата или благите съвети, които се дават на мохамеданските последователи против православните християни, не са нищо друго освен последно агоническо роптание против действителността. До неделя повече.

Независимост, г. IV, бр. 51, 5 октомври 1874

[ТАЯ СИЛА СЕ НАМИРА НА БЪЛГАРСКИТЕ ПЛАНИНИ]

Букурещ, 11 октомври

В следующите бройове на хорватският дестник «Obzog» белградският дописник, който е родом българин (?), говори за българите и за сръбската политика. По мнението на този «здравомисляещ» човек Сърбия е пропуснала множество благоприятни случаи само затова, защото по-голямата част от нейните дипломати са били късовидни, себелюбиви и неспособни. Ако сичкото това да би било другояче, то работите не би се намирали в днешното критическо положение.

Да видиме сега какво е това положение. Най-напред авторът пита публицистите кого подразумяват и какво подразумяват в онова време, когато говорят за България и за българите и когато казват, че ако се появи на Балканският полуостров движение, то и българският народ ще да тръгне против турците. «Под име българи и България не подразумяват ли тия ония няколко богати търговци, които живеят във Влахия и които в 1867 и в 1868 година способствуваха в известното изпровождане на четите по Балканът? — пита авторът и отговаря: — Но, изпърво, тия хора никога няма да работят против волята на Россия; второ, тия, откакто бяха излъгани от Сърбия в 1868 година, не твърде желаят да влязат със сърбите в договори; а, трето, ако това дело и да би принало друг вид, то и в такъв случай би произлязла твърде малка полза, защото народът е вече и с тях начисто, т. е. защото народът ги познава за такива, които са в състояние да се споразумяват със секиго, ако само се уверят,

че след време ще да добият такова положение, каквото са имали сръбските «великаши» и влашките боляри.»

Нека ни бъде позволено да кажем и ние няколко думи за тоя въпрос. Ако писателят на гореказаната статия е българин, то той трябва да знае, че четите от 1867 и от 1868 година бяха изпроводени не от букурещките чорбаджии и не с тяхното съдействие. Четата на Филипа Тотя е била въоружена и изпроводена от младите емигранти, от които мнозина са приели и сами участие; а Х. Димитър се е въоръжил със събрани между самите хъшове пари и отишъл е по своята собствена воля. Сичкото това се е скривало от така наречените нотабили (чорбаджии).

Известно е така също, че когато намеренията на Х. Димитра били открити от нотабилите, то един от тях известил руският консул барона Офенберга. Барон Офенберг, който е имал съвсем криви понятия за Х. Димитровата чета, явил на французкият консул, че около стотина души български разбойници се приготвяват да минат в Турция, да обират селата, да убиват работните селяни и да нападат на гражданите. Ето как са били рекомандовани българските юнаци от своите братия нотабили. Французкият консул, който така също е имал съвсем превратни понятия за нашите дела, телеграфисал в Русчук, че около стотина души разбойници се събират да влязат в империята и да правят обири и различни злодейства.

Из сичкото това вие видите твърде ясно, че турските власти са били предупреждени от самите нотабили, ако това предателство и да се е извършило чрез други лица. Разбира се, че сичкото това е такъв красноречив факт, който не търпи никакви обяснения. Но авторът на статията говори, че букурещките нотабили са готови да работят със секиго, ако само се уверят, че след време ще да бъдат в България онова, щото са били сръбските «великаши» и ромънските боляри. Това заключение не е вярно по две причини: 1) ако еврейният не дава нито пребиена пара за прошедшето, то нашият букурещки чорбаджия не дава ни калпаво дукато за бъдещето, следователно за него е важно само настоящето и той извлача полза даже и из костите на мъртвите; 2) той не може да води преговори и споразумения със секиго, защото не

секи е в състояние да напълни касата му и да окачи на гърдите му незаслужени медали (декорации).

Кажете ни, молиме ви се, какво може да му даде Сърбия, която пести своите грошове и която се не решава да ги употреби даже и за най-нужните свои вътрешни нужди? Каква полза може да му принесе Черна гора, която няма с какво да се храни? Каква полза може да му принесе Ромъния, която познава отблизо колко париструва кожата му и която доволно често е яла попарата му? Но да оставиме това. И самият автор на статията се съзнава, че нотабилите са вече мъртви, а против мъртавите е грехота да говори човек.

По-долу авторът пита изново журналистите: «Когато говорите за българите, то не мислите ли, че тия българи са в състояние да се повдигнат сами и да дадат повод на другите да тръгнат след тях? — О, това е материална невъзможност — отговаря той. — Когато в Турция владееше анархия и когато една провинция се биеше с друга, а султанът нямаше нито сила, нито войска, то и християните бяха въоружени много по-добре. В онова време се случиха доста сгодни минути, следователно някои по-отдалечени земи, като например Сърбия, Гърция и Египет, със своите нищожни сили успяха да се освободят. Но българските земи? И то сега? — То е съвсем друг кръг, съвсем друг въпрос.

Днеска Турция е силна, обединена (?); има добре организирана военна сила и в състояние е да се бори даже и с някои от европейските господства; днес телеграфи, железници и добри пътища се намират в голямо изобилие по ония места, които са населени с българи, а секи вече знае, че тия земи са обиколени от всяка една страна с вода, че са заградени с твърде яки крепости и че се намират пред очите на В. порта; най-после днес оръжието на българите е отнето, а турците са въоружени от главата до петите и техният суров поглед следи за всяко българско движение. Но най-важното е това, че днес българите имат и друг още по-яръстен и още по-опасен неприятел. Тоя неприятел са лъжливите, коварните и бесните гърци.»

Ние не разделяме гореприведените убеждения на авторът така също по две причини: 1) похвалите на турските сили и на турският напредок в стратегическо отно-

шение са преувеличени; 2) силите на българският народ се не намират в такова безвиходно положение. Освен това телеграфите, железниците и пътищата би имали важност само в такъв случай, ако на Турция да би нападали вънкашни сили.

Авторът на статията знае твърде добре, че при вътрешните революции тия препятствия се отстраняват доволно лесно. Ние се съглашаваме с авторът на статията, че Турция в сегашното време има круповски топове, панцирни кораби, иглени пушки и пр. Но тука се раждат два твърде важни вопроса: 1) Има ли турското правителство такива хора, които би носили тия пушки и които би употребили с особена полза тия топове? 2) В състояние ли са тия пушки и тия топове да заглушат народният глас и да спрат народното движение, когато в Европейска Турция живеят 11 милиона християни и един милион мохамедани?

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем още веднъж, че турските сили се заключават не в железниците, не в телеграфите, не в Круповите топове и не в иглените пушки, а в неспоразумението, в егоизмът и в безразсъдствата на самите християни, които и до тая минута не са дошли до онова свещено убеждение, че тия не могат един без други и че в техните съединени сили се заключава почти сичко.

Разбира се, че и авторът на статията се съглашава отчасти с това общо убеждение. По неговото мнение даже и днес съществува такава една сила, която е в състояние да изведе българският народ на сцената и да го накара да въстане против турското господство, но тая сила се не намира нито в Букурещ, нито в Белград, нито в Россия. Тая сила се намира на българските планини, под които одавна вече тлее химически съставен огън и че тоя огън ще да се разшири и ще да провали одавна угасналото гърло на българският вулкан с такава сила, която никой не ще може да уподоби със силата на гръцкото или на сръбското въстание. Това заключение е вярно като ден.

Ние сме говорили много пъти, ще да кажем и сега, че дипломатическите планове, правителствените съюзи и държавните споразумения с частни лица не могат да имат никакво значение, ако народът не е разположен да из-

върши това или онова дело; а сега ще да кажем, че ако България няма свое правителство, то нейните съюзници и приятели трябва да работят със самият народ, ако подобна работа и да е затруднителна и тежка. Тряба да кажем и това, че българският народ в сегашното време се намира в такова положение, в каквото и малките деца, следователно неговите приятели и съюзници трябва да бъдат деликатни и осторожни. А какво видиме ние?

Авторът на гореказаната статия ни уверява, че в Сърбия никога не са съществovali такива държавни мъже, които би мислили сериозно за освобождението на южните славяни и които би се грижили за бъдещото съществуване даже и на своето собствено отечество; че Ромъния не е заинтересирана с турските дела, че в това господарство напредва само деморализацията (?), че ромънските войски не са за нищо и за никакво (?) и че от сърбо-ромънският съюз ще да се възползува само Ромъния, която се старае със сичките си сили да добие някои права и привилегии; най-после, че европейските господства не са твърде разположени към желанията на восточните християни. Разбира се, че и в тия няколко реда ние намираме пристрастие, преувеличения и преднамерени страсти, ако авторът и да ни уверява, че неговата дългогодишна опитност му не позволява да гледа на тия дела с патриотическо око.

После сичките тия разсъждения авторът на статията говори, че Черна гора е единствената точка, около която трябва да се сгрупират и нещастните поданици на В. порта, и сръбските патриоти. Тия няколко реда ни дават основателен повод да мислим, че гореказаният автор не е българин и че неговите идеи изтичат из не съвсем патриотически източник. Тоя дълбокомислен дипломатин — така се барем нам чини — принадлежи в числото на ония паразити, които се хранят от династическите борби, от враждующите партии, из всевъзможни фондове и пр. Когато един човек се решава да хвърга кал на цял един народ и на неговите управители без изключение, когато един човек се не срамува да измишлява лъжовни факти и да плаши своите братия и когато един човек се не бои да безчести и най-свещените предмети на няколко милиона живи същества, то тоя човек трябва да има задни мисли. Ние смело можем да кажем, че подобни личности са

много по-опасни за своят народ, нежели иглените пушки на негово величество султанът и круповските топове на валиде султан.

Освен това времето се приближава, следователно действителността ще да ни покаже и какви са турските сили, и какъв характер имат стремленията на честните славянски патриоти. Осъждаме династическите партии, а стараеме се да поддържаме тия партии! Плати ми, ако искаш да ти бъда приятел. Нека ни бъде позволено да кажем и това, че Черна гора, която се възхвалява съвсем заслужено от авторът на статията, ще да бъде и занаят пред приятел на своят народ, следователно тя ще да отблъсне от себе си всяка династическа борба, която би довела до щастливо благосъстояние само австро-маджарските агенти.

Независимост, г. IV, бр. 52, 12 октомври 1874

* * *

[БРАТСТВОТО МЕЖДУ БЪЛГАРИ И РУМЪНИ]

Букурещ, 6 януари

Българският народ, бидейки свързан с вековно приятелство с румънския народ, има най-горящ интерес да изкаже на този братски народ своите страдания и да му съобщи всичко, засягащо собствената му съдба, която, както и преди, ще бъде тясно свързана със съдбата на румъните. Преценявайки и чувствайки до дълбините на нашите сърца взаимните симпатии между тези два съседни народа, нашият народ е гледал всякога да покаже и пътя, който те трябва да следват в съгласие, за да стигнат до общата цел: щастието и свободата.

Нашият орган, който досега излизаше само на български език, направи всички възможни жертви да има и едно румънско издание, за да може по-добре да служи на своята цел — да пропагандира братството между християнските народи на Изтока и най-вече между българи и румъни.

И ето ние представяме на нашите читатели първия

брой на нашия вестник на румънски език. Вярваме, че ще можем да изпълним мисията си, като се надяваме и на доброжелателната поддръжка на румънската преса, която ние искрено приветствуваме и винаги ще приветствуваме дотогава, докато тя защитава и поддържа благотворните идеи, диктувани от нашия общ интерес, който не може да бъде друг освен тясно сближение между християнските народи на Изтока.

Либертатя, бр. 1, 7 януари 1871

[БРАТСКИ ДА СИ ПОДАДЕМ РЪКА]

Букурещ, 13 януари

Хвърляйки един поглед към нашето днешно положение, не можем да не се натъжим, като видим пред нас пропастта, която ни готвят враговете и поробителите на свободата на народите. Сърцето на всеки патриот трябва да се изпълни с мъка и всеки свободен и независим човек е обязан да обърне внимание на положението по Източния въпрос, чието решение интересува всички народи, които живеят на Балканския полуостров.

Макар че много късно разбрахме нашия интерес — обединението, което трябваше да ни свързва от векове — едва сега нуждата ни събуди да бъдем по-внимателни; но въпреки това и днес не е късно, ако се съвземем и си протегнем братски един другиму ръка, за да посрещнем злото обединени, да прескочим пропастите, които ни се готвят. Като народи, желаещи да бъдат свободни, не бива да пренебрегваме този благоприятен момент, в който все още нищо не ни застрашава, и нека се съвземем веднага и поправим миналите си грешки.

Дипломатите и правителствата познаваха и използваша слабостите на народите, правеха интриги и ни разединиха; те успяха да създадат цял лабиринт помежду ни посредством влиянието на религията, езика и други; те казваха на румънеца, че българите и сърбите искат да го пославянчат, на сърбина и на гърка, че румънецът иска да го латинизира, и други подобни неща, които във

века, в който живеем, не трябва да имат никакво значение, защото българи, сърби, румънци и гърци искат днес да бъдат и да живеят свободни и нищо повече. Конференцията в Лондон разглежда нашата съдба, съдбата на източните народи. Дипломатията, която близо 450 години е смукала и последната капка сок от нашите земи, иска отново да пхне бича в ръката на турчина и да ни препречи пътя към прогреса и цивилизацията, желеайки по тоя начин да запази целостта на турската империя.

Късно, много късно европейските правителства идват с такива ретроградни намерения, защото източните народи създаха грешката си и няма да се оставят повече да бъдат залъгвани. Днес Франция, предадена от Наполеон III, се е събудила и се бори за свобода и независимост и със своя пример събуди всички поробени народи. Гласът на свободата стигна и отекна в сърцето на всеки съзнателен човек. Не е далеч, приближава моментът, когато всички народи ще си протегнат братски ръка и обединени, ще се борят за свободата си, защото от нас самите, сиреч от българи, румънци, сърби и гърци, зависи да бъдем и да живеем свободни и щастливи.

Достатъчно страдахме, достатъчно бяхме изтезавани, достатъчно са погазвали нашите права. Земята, която тъпчем, е напоена с кръвта на прадедите ни, на всяка крачка стъпваме по гробовете на дедите ни, които са избити в борбата за свобода и независимост. За да бъдем достойни да се наричаме техни синове, сиреч синове на Мирча, на Михайл и Щефан Велики, синове на Крум и Симеон, на Душан и Лазар, на Темистокъл, трябва братски да си подадем един другиму ръка и да спасим общото отечество и след това да живеем като свободни хора в Дунавската конфедерация, в която интересите на румънците да бъдат и интереси на българите, а интересите на гърците и сърбите да бъдат и румънски и обратно.

Само с обединение помежду си ние ще бъдем силни и ще осигурим нашата независимост както от външните врагове, така и от вътрешните, както сме били силни и по времето на Асеня. С такова обединение ще осигурим и на Европа траен мир.

Затова, братя румънци, сърби, българи и гърци, подайте си братски ръка всички вие, които желаете свобо-

дата, и бъдете сигурни, че от нашето днешно положение ще се спасим само чрез обединението си в Дунавска конфедерация.

Либертатя, бр. 2, 13 януари 1871

[ДА СЕ ОБЕДИНИМ!]

Букурещ, 20 януари

Народ, който иска да процъфтява, да бъде, да живее свободен и независим, трябва да е великодушен и да не гледа да се възползува от слабостта на по-малките народи и да им налага своята воля против техните национални интереси и права. Днес, в XIX век, в който живеем, са изчезнали илюзиите за поробване, а историческите права, канонически или монархически, са свели глава пред свободата и правото на човека. Всеки народ иска днес да си запази правото на националност и гледа да се укрепи и да живее свободен и независим. Нашият девиз на поробени народи трябва да бъде преди всичко национална и индивидуална свобода; като нации, които искат да живеят свободни, нека се наредим в семейството на цивилизованите народи в Европа.

На Балканския полуостров, от Карпатите до Средиземно море и от Черно море до Адриатическо, живеят народи, които са естествени наследници на тези земи, и в техните ръце се намира разрешаването на гордиевия възел на Източния въпрос. И тези народи са: румънци, сърби, българи и гърци, някои от които са още поробени от Турция и Австрия, а другите, които са под сюзеренството на Високата порта, плащат най-различни годишни данъци. Всеки един от тези народи поотделно и според силите си е показал много пъти желанието си да бъде свободен и независим, а свободните румънци и сърби, изявявайки се за много кратко време, са направили гигантска крачка към прогреса и цивилизацията.

Цяла Европа се възхити от техния възход и им осигури автономността чрез Парижкия договор от 1856 г. Но днес, когато този договор е анулиран, когато покровител-

ката Франция е принудена да падне на колене, какво остава да се прави? Или да се подчиним на Лондонската конференция, която решава нашата съдба и взема решения по Източния въпрос в полза или във вреда на заинтересованите народи, или да се обединим и да образуваме Дунавска конфедерация и една здрава държава, с която да обезпечим мира в Европа. Далеч сме от мисълта да поставяме условия или да налагаме на правителствата нашата воля, но преди всичко сме длъжни да кажем, че източните народи, сиреч румънци, сърби, българи и гърци, искат преди всичко да им се уважи и осигури свободата и независимостта, да се оставят те сами да си изберат начин за управление по своя воля и всеобщо гласуване, защото всичко, което се прави против волята на народите, е нестабилно и градено върху пясък. Затова нашето желание е всички народи на Балканския полуостров да си протегнем братски ръка и всички в съюз да живеем свободни и независими.

Нека ни бъде за пример Италия, която, ръководена от истинските патриоти — Мацини, Гарибалди и др. — днес е обединена държава и за кратко време спечели възхищението на целия цивилизован свят. По-нататък, като гледаме отвъд Атлантическия океан, виждаме Америка, която, макар и с много жертви и кръвопролития, успя да създаде здрава държава, устроена на истински конституционни и либерални основи. Същото е и с Белгия и Швейцария. Тези две държави, макар и малки, процъфтяват, защото всеки гражданин е готов с цената на собствената си кръв да защитава правата си, ако някой чужденец се опита да ги потъпче, защото при тях един живее за всички и всички за един. Кой можеше да повярва, че Франция, която диктуваше на света, ще коленичи и ще се унижи пред Прусия? Кой можеше да повярва, че Наполеон III ще бъде пленник с цялата си войска и че Париж, столицата на света, ще бъде обстрелван и ще капитулира? Наистина никой не можеше да повярва в една такава катастрофа за толкова кратко време. Но ако някой бе погледнал по-отблизо интригите и разединението, които царяха във Франция, ако знаеше слабостите на Наполеон, който, потъвайки, на всяка цена искаше да се задържи на трона на Франция, дори като задуши без милост правата на французката нация и истинската воля

на народа, непременно щеше да предскаже, че Франция ще бъде победена и унижена, защото всичко, което се правеше, се правеше не за нацията, а в интерес и полза на династията.

Бисмарк, възползувайки се от разединението и неговора, за които знаеше, че царят във Франция, успя днес победоносно да обедини цяла Германия в една-единствена и силна държава и да ѝ осигури блестящо бъдеще. Да оставим настрана историята. Нека само от сегашните примери да се уверим, че обединението прави силата, и следователно днес, когато всички народи се мъчат да се съберат и образуват нещо силно, защо и ние, източните народи, да не забравим страстите и разединението, които са били причина за нашия упадък. И понеже времето е много кратко, не бива да губим този благоприятен момент, а да се обединим като германците, като американците и италианците и да образуваме на Балканския полуостров една силна държава и да живеем свободни и независими в една конфедерация. Религията и обичаите ни от векове са обединени. Надяваме се, че нашето желание ще бъде приветствувано.

Либертата, бр. 3, 20 януари 1871

[ЧРЕЗ БРАТСТВО КЪМ ОБЩА СВОБОДА]

Букурещ, 26 януари

Огненият бич на азиатските варвари още от XIII век отпечатва кървави страници в историята на европейските народи. Турските султани оставят на човечеството спомени, които пораждат само сълзи и проклетия. Полетата на Изтока, на Испания и Мала Азия, на Австрия, почти на половината Европа са напоени с християнска кръв. Християнските църкви и до днес стоят разрушени или превърнати в джамии. Една от тях в центъра на Буда и пирамидата от човешки глави в Ниш достатъчно говорят за варварството на отоманците и призовават към страшно отмъщение. Раните, които турците нанесоха на толкова много народи, и до днес не са излекувани, но

колкото те са били по-дълбоки, толкова отмъщението ще бъде по-страшно. Турците оставиха такива кървави следи в историята, че дори и мъртвите трябва да потреперят в гробовете си. Но този бич започна да отслабва и дори да пада, защото нито един народ, който се държи само на физическата си сила, не може да живее дълго време и защото християнските народи напреднаха във всички отношения и поради това можаха да съсият тая дива сила.

Днес само нашето отечество се намира под всичките удари на тази груба сила, изгонена от всички други страни на Европа. Забележителните хора и почтените публицисти всякога са проповядвали кръстоносни походи срещу тези варвари, но въпреки всичко ние и до днес сме под тяхно владичество. Излишно би било, но пак трябва да повторим, че само ние сами сме си причинили това зло, сиреч ние, българите, сърбите, румънците и гърците, защото още не сме разбрали кои са нашите интереси и от какво имаме нужда. Ако гърците бяха по-умни, нямаше да оставят патриархът да решава българския църковен въпрос, а щяха да го решат те самите още преди 15 години, задоволявайки по тоя начин справедливите искания на българите. И българите направиха големи грешки, като не посмяха високо да изразят страданията си, а дори понякога пращаха благодарствени послания до Али паша и султана, на които няма за какво да бъдат признателни. Такива послания служеха на Али паша като доводи пред великите сили, че поробените християнски народи са доволни от съдбата си и желаят бащинското правителство на султана да се задържи. Какво по-благоприятно от това за целостта на Турция?! Босна и Херцеговина днес щяха да са обединени със Сърбия, ако Сърбия бе действувала по-зряло. И румънците трябва да признаят, че имат с нас общи интереси и че трябва да ни протегнат братски ръка, защото едни без други ние не можем да бъдем свободни и независими.

Ако сега се запитаме защо точно ние, българите, останахме в най-плачевно състояние, както и преди 350 години, защо само ние понасяме тези трудности, които никой друг народ не би могъл да търпи, защо само ние се намираме в ноктите на чудовищния турчин — нима ние не сме така храбри, както нашите съседи сърби, гърци

и румънци, които успяха да се отърват от това бедствие; ако се запитаме коя може да бъде причината за това нещастие, ще трябва да отговорим, че и ние, българите, сме храбри като нашите съседи, но нашето географско положение е най-виновно, защото точно при нас е центърът на турската сила; именно ние бяхме най-зле ударени и затова бяхме принудени да тичаме повече в помощ на съседите си, вярвайки че по тоя начин ще дойде и нашият ред. Не вярваме да сме се излъгали, защото в тоя момент, когато бие и за нас часът на свободата, ние сме твърдо убедени, че можем да се надяваме на подкрепата на нашите братя, които не трябва да забравят взаимните задължения, що имаме един към друг. Бъдещето трябва да ни свари обединени, защото само така можем да живеем. Нашата програма всякога трябва да бъде пред очите ни: «Чрез братство към обща свобода и щастие!»

Либертатя, бр. 4, 27 януари 1871

[ОТОМАНСКАТА ИМПЕРИЯ ТРЯБВА ДА ПАДНЕ]

Букурещ, 2 февруари

Часът на освобождението настъпи и за българите. Затишето, което настана сега в нашето общество, е затишие пред буря, която ще бъде гибелна за нашите вековни поробители; решителните събития, които се развиха на съвременното бойно поле на Запад, ги изолираха сред огромния океан на поробеното от тях християнство. Политическите съзвездия на Турция се обърнаха в нейна вреда, защото императорска Франция вече не съществува, а утрешна Франция няма да изпитва нито склонност, нито интерес да поддържа безразсъдството, т. е. да поддържа бацила на гангрена на Изтока, гаврата на цивилизацията, с една дума — турското владичество.

Германия, по-специално Прусия, няма да се откаже от неутралната си политика, която, ако не е направила никакво добро, не е сторила и никакво зло. Органите на

германската конфедерация в по-гоямата си част симпатизират на нашите въжделения, макар че се съмняват в нашата организация и политическа зрелост. Остава ние да им докажем обратното и ще го направим; те ще да разберат, че в източните народи въпреки вековното робство не са угаснали хубавите чувства и висшите въжделения, които всякога са отличавали тези народи, народи със славно минало, някогашни предвестници на модерната цивилизация.

Ала дойдоха тези диви орди от Азия и ни спряха сред пътя на цивилизацията; но днес живителните лъчи на цивилизацията, които Западът праща върху нас, ни затоплиха толкова, че ние чувствуваме как силите ни се връщат. И пред тези сили на турчина няма да му е до шега. Няма да мине много време, и Мраморно море ще разказва за турците така, както ни разказва за набезите на персите в древността. Събуждайки се и преценявайки моралните си и материални сили, ние трябва да признаем, че даже и Горчаков няма да може да гарантира целостта на Турция, както обеща през последно време в една нота, която ни се вижда твърде смешна, за да я анализираме; тя само ни доказва, че старият дипломат е наистина вече много стар, за да може да разсъждава.

Палмерстон също вярваше, че ще може посредством палиативи да спре хода на нещата на Изток, но действителността показва днес на Англия, че всичката материална помощ, която тя оказваше на Турция, е напразна. Днес вече виждаме, че капиталистите в Англия обръщат гръб на Турция, която все повече се приближава до финансовата катастрофа. С голяма трудност те намериха у банкерите от Галата 400 000 лири за падишаха; а утре няма да могат да вземат заем и от местните жители. Какво знамение за времето!

При такова положение можем да се учудваме на късогледството на политиците в Австро-Унгария, които пред неизбежното падение на Турция приказват гръмки приказки, заплашват християнските народи, че ще изпълзват всичките си военни сили срещу тях, ако посмеят да нарушат спокойствието на Изтока. Няма по-неблагодарна роля от тази — да не оставиш един агонизиращ да си умре спокойно; напразни са всички утехы от страна на Австрия, напразни са всичките ѝ помощи — умира-

щият не може вече да оздравее, напротив, той може да зарази и нея. Всички неща на този свят си имат свои естествени закони и който им се противопостави, трябва да понесе последствията от своето безразсъдство. Отоманската империя в Европа трябва да падне, а ние трябва да живеем.

Либертата, бр. 5, 3 февруари 1871

[ЕДИНСТВЕНИЯТ ПЪТ — ОСВОБОЖДЕНИЕТО ОТ ТУРСКО РОБСТВО]

Букурещ, 9 февруари

Всичко, каквото става сега на Изток, носи белезите на скорошна криза. Българите, призовани да си изберат представители по църковния въпрос, вече са ги избрали в по-голямата им част и в този момент те са вече в Цариград, където ги чака много важна работа в синода, учреден за избирането на български екзарх и за изглаждането на различията с патриарха. Броят на българските представители достига 350 и според получените известия заседанието, което ще се състои, ще събере на едно място българската интелигенция. Тяхната мисия е твърде тежка, но вярваме, че те ще я изпълнят така, че противниците им ще останат изумени от гледката, която ще им представи тази фаланга, която няма да отстъпи никак пред всички канонически софизми на патриарха и привържениците му.

На страната на българите е правдата и истината, а на страната на противниците им само грабителството, кривдата и лъжата. Пред волята на българския народ да бъде духовно свободен Фенер трябва да се преклони с всичките си проклетия и отлъчвания от църквата, които днес вече не хващат място, както не хващат място и проклетията на римския папа. Изминаха ония слепи времена, когато народите бяха човешки стада без собствена воля. Днес, напротив, волята на народа решава, тя е свята и затова българите ще успеят и ще държат на правдата си, ако това струва дори и кръв. И ако турците не се помъчат

да задоволят справедливите български искания, и то не само религиозните, което не им струва нищо, но и политическите, българите ще се възползват от първия удобен случай, за да разтърсят този железен ярем, който ги потиска.

И наистина вече е време да направят това; ние трябва да платим на нашите врагове, които са по-лоши от всички варвари, появили се и изчезнали на този свят. Тези варвари забавиха цивилизацията у нас повече, отколкото всички инквизиции, защото иначе Испания, Италия и другите страни, където тази мрачна институция е играла голяма роля, нямаше да са това, което са днес. А ние сме все още изтезавани като дивите народи в Азия, Африка, въпреки че принадлежим към великото семейство на европейските нации.

Българите обаче, повтарям, ще търпят още съвсем малко време турския деспотизъм. Те вече са се събудили дотолкова, щото смятат църковния въпрос за второстепенен и започват да предявяват искания за политическите си права. Преценявайки добре нашето положение и положението на противника, виждаме, че нещата ни се струват по-тежки, отколкото са в действителност. Трябва ни само да се обединим, да оставим настрана всички разпри за сянката на магарето и да се организираме в един-единствен лагер, да не разкъсваме силите си, защото виждаме, че разединението води народите до гибел.

Амбициите на всеки от нас трябва да бъдат насочени към нашето свещено дело и всеки трябва да помогне с всички сили за неговото осъществяване. Най-вече ръководителите на нашия народ трябва да разберат със сърцето си, че са водачи не за да го водят по криви пътища, а само по единствения спасителен път — освобождението ни от турско иго.

Но да оставим настрана всички екзотични идеи, които не могат да хванат корени у нас, каквито са дуализмът с Турция и панславизмът: ние не можем да разберем какъв смисъл би имал за нас панславизмът, когато ние още не сме в състояние да изразим волята си на свободни хора. Нас ни трябва само вътрешно обединение и симпатията на всички съседни народи, които теглят и са тег-

лили същото тегло, и изобщо симпатията на всички цивилизовани народи. Само с такава програма ние ще успеем. Следователно — да работим и успехът ще бъде наш.

Либертата, бр. 6, 10 февруари 1871

[ДА БЪДЕМ ГОТОВИ ЗА ПЪРВИЯ ПРИЗИВ!]

Букурещ, 17 февруари

Може да се смята, че мирът между Франция и Германия е сключен. И за да изпита французкият народ изцяло унижението, което му носят тежките условия, при които е сключен, Вилхелм не иска да се откаже от знаменитото представление — да влезе победоносно начело на войската си в победената столица. Той иска да покаже на света, че никак не го е ёня за съда на историята, пред който го призова Трошу в един скоро публикуван протест.

Владетелите винаги овековечават омразата между народите; те кощунствуват с амбициите на победения народ, който дори и сега, в момента, когато му се налага един позорен мир, е принуден от обикновените човешки чувства да мисли повече за отмъщение. Нима Вилхелм вярва, че мирът ще бъде траен под подобно покровителство? Никога. На него не му остава друго, освен да се запознае с историята на първия Наполеон, за да види, че именно възгордяването и незачитането на най-светите чувства на човечеството бяха причина за падането му.

Бисмарк е лош съветник, щом осъжда завинаги французкия народ на непримирима омраза към германците. Напротив, колко хубаво щеше да бъде, ако той се бе помъчил по всякакъв начин да внуши на Вилхелм и на германския народ, който днес не гледа нормално на нещата, че първо задължение на победителя е да се покаже великодушен към победения. Германският народ е смятан за народ от философи и учени, толкова повече светът очакваше да види от негова страна примери на дълбока мъдрост. Или е истина, че войните карат хората да подивяват? Всеки приятел на цивилизацията днес вижда тъж-

ната истина, че омразата между два цивилизовани народа, вместо да угасне, ще получи нов прилив на сили, защото французите няма да забравят унижението, на което е изложено тяхното отечество, както германците не забравиха ударите, които Наполеон пръв нанесе на Германия.

Многобройни примери от историята ни учат, че завоевателните войни не са имали добри последствия дори и за победителя. Да се запитаме докъде доведоха французите успехите на първия Наполеон? Безспорно до днешното им нещастие, защото породиха у тях стремеж към суетна слава, винаги заплащана скъпо, понеже лежи върху нещастията на други народи.

Тъжна е констатацията, че в наши дни цивилизованите народи на Европа все още се борят за идеи от средновековието, когато има много по-човечни въпроси за разрешаване, между които на първо място стои Източният въпрос, който с нетърпение чака разрешение в полза на поробеното християнство. Тук трябва да се съсредоточи амбицията на всички държавни дейци от Европа, тук те трябва да съдействуват, за да се плати на правдата полагаемата ѝ се дан, защото въпросът за християнският Изток е европейски въпрос от най-голямо значение.

Ще видим дали на бъдещите заседания на лондонската конференция присъстващите дипломати ще се покажат на висотата на своята мисия, макар да заявиха, че ще се ограничат само с черноморския въпрос. Но всеки разбира, че е невъзможно да се разреши този въпрос, без да се засегне и първостепенният въпрос — Европейският изток. И затова вярваме, че колкото и да се противопоставят някои държави, конференцията няма да може да се ограничи само с обсъждането на въпроса за Черно море.

Както и да е, оставяйки настрана дипломатическите разисквания, които ще се състоят в Лондон, ние, източните народи, сме длъжни да бдим отблизо, щото нашите общи интереси да не бъдат изложени на опасност; и затова трябва да се убедим най-после, че отделянето, разединението, ако го поддържаеме, ще ни доведе до гибел. Вече има добри признаци, които ни вдъхват смелост: виждаме, че нашите братя сърби и черногорци са разбрали нашия повик и отразяват в своята преса своите

братски чувства към нас. Ако ние сами не си създаваме спънки, нищо не може да ни попречи да осъществим източната конфедерация. Следователно на работа, защото времето е ценно, а обстоятелствата са твърде благоприятни — само от нас зависи да се възползуваме от тях. За Изтока удари часът на освобождението, да се обединим и да бъдем готови за първия призив, който ще ни отправи провидението. Този път ще се реши и нашата съдба. За губене нямаме нищо, а ще спечелим много. Още веднъж ще кажа: от нас зависи да покажем, че сме достойни да поемем наследството на умиращия турчин в наши ръце. Неговата роля свърши, започва нашата!

Либертатя, бр. 7, 17 февруари 1871

[ЗА ДА ДОСТИГНЕМ ДО ТАЗИ ЗЛАТНА ЕПОХА...]

Букурещ, 23 февруари

Въпреки че не трябва да се отдава голямо значение на думите на коронованите глави, защото те не говорят искрено, нито пък са водени от никакви чувства, все пак трябва да отдадем известно значение на телеграмата на император Вилхелм до руския цар с дата 26 февруари, в която се казва следното: «Ето ни в края на славната, но кървава война, която ни бе наложена от едно безпримерно лекомислие. Прусия никога няма да забрави колко трябва да ви бъде благодарна, че войната не взе по големи размери. Господ да ви благослови за това. Ваш приятел до живот Вилхелм.»

Руският цар побърза да му отговори със следните думи: «Благодаря за предварителното съобщение. Споделям вашата радост, дано бог пожелае мирът да бъде траен. Щастлив съм, че можах да ви докажа симпатии — те си на предан приятел. Желая приятелството, което ни свързва, да осигури щастието и процъфтяването на двете страни.»

Не се чудим на тези комплименти, а се чудим как именно тези две короновани глави непрекъснато произ-

насят думите: щастието на народите, европейския мир, процъфтяване, нова щастлива ера и много други, когато в делата на всички короновани глави виждаме точно обратното. Думите на Наполеон III, който казваше: «Империята значи мир» — не ни се струват по-малка лъжа в устата на Вилхелм. Всъщност при Наполеон виждаме само войни, въоръжаване и интриги, което според нас опровергава цитираните думи. По този път ще върви и Вилхелм. Ние сме толкова сигурни в това, колкото сме сигурни, че германският народ нищо не спечели за своята свобода, а спечели само Вилхелм, когото от крал на Прусия направиха император на Германия. В германския райхстаг се подготвят вече нови проектозаконови за увеличаване на постоянната войска, което ще допринесе само за утежняване положението на германския народ, днес толкова опиянен от временните успехи на своята войска, че ще ги гласува без колебание.

Големи са и слабостите на народите: те сами си слагат ярема, който, след като се събудят, им става непоносим; но понякога е вече твърде късно. Другояче не можем да си обясним апатията на францужкият народ, който две десетилетия търпя игото, наложено му от Наполеон III с държавния преврат на 2 декември 1852 г. Съжаляваме, че народите са толкова малко възмъжали; вижда се, че народите на Европа са още за дълги години осъдени да играят тъжна роля в сравнение с народите от Америка. Както в Европа още не може да се установи един истински либерален, републикански режим, така също в Америка не може да се установи друго освен република. Или Европа е вече твърде стара и няма сок за един здрав живот, или пък е още съвсем дете; но това последното не може да бъде, защото днешна Америка е установила своите либерални институции само чрез европейците, които са търсили там пристан за своята индивидуална и политическа свобода. Следователно единствената причина, която ги прави нещастни, е, че истинското обучение, човешкото обучение липсва на повечето от тях, а без това обучение те ще се разкъсват всякога помежду си зарад интересите на коронованите глави. Страданията никога няма да ги изоставят, докато в тях не се зароди нов дух, духът на братството. Само тогава на най-съвършеното

създание ще може да се даде името Човек, само тогава ще се осъществи вечен мир между народите.

Но за да стигнем до тази златна епоха, ще са нужни още много борби, които обаче няма да бъдат борби на народите помежду им, а срещу техните тирани. Такава борба ще трябва да започнем и ние, българите, и то скоро, защото трябва да се възползуваме от благоприятното време, което е настъпило сега за нас, когато нашият вековен враг е останал изолиран от помощите на другите и следователно е изложен на цялата наша сила.

Либертатя, бр. 8, 24 февруари 1871

[САМО ОТ НАС ЗАВИСИ ДА СЕ ОСВОБОДИМ]

Букурещ, 3 март

Докато на Запад завърши една от най-жестоките войни, чийто резултат беше падането на един корумпиран режим във Франция и укрепването на династията на Хохенцолерните в Германия, положението на нещата на Изток налага едно не по-малко кърваво разрешение. Това положение не може повече да продължава, тъй като интересите и на Европа, и на християнските народи, поробени от азиатците, изискват коренна промяна. Ще повярваме, че тези народи са осъдени на смърт, ако те не се възползват от благоприятния случай да се отърват от този варварски ярем, който ги доведе до днешното им нещастно положение, докато почти всички други европейски държави се радват на свободата и плодовете на цивилизацията.

Източните християнски народи някога са били просветени и някогашната тяхна цивилизация е създала съвременната цивилизация, следователно никой не може да им отрече способността да участвуват в общността на европейските народи; но това може да стане само като се освободят от турското иго. Това иго, твърде дълго време налагано и поддържано от някои велики сили, ще бъде разтърсено от християнските народи, които вече се

събудиха; и нито една от великите сили не може вече да поеме тази тъжна роля — да го поддържа.

Народите са способни сами да осъществят своята висша цел, те не са страдали напусто. Поуките, които са си извели от страданията, ще дадат своите плодове. Най-напред те знаят, че разединението е причина да паднат под турско владичество. Тази всеизвестна истина им отвори очите и те поеха по единствения спасителен път, който им се представя, и вече се обединяват като равен с равен и с еднакви страдания и взаимно си оказват необходимите помощи. Тази тенденция се проявява от ден на ден повече и следователно усилията на християнските народи няма да бъдат пак безуспешни.

Тези от великите сили, които всякога са имали грешна представа за така нареченото европейско равновесие и които искаха да увековечат ненормалното положение в Турция, днес вече не са способни да подкрепят една сграда, която няма основи. Англия започна да разбира непростимата си грешка и дори ако тя иска да последва пътя на Палмерстон, само ще се изложи. Франция вече не е владение на Наполеон и неговият глас няма вече никакво значение. Той може да е доволен от политиката си — колкото добра беше външната, толкова добра беше и вътрешната. Франция нямаше да тегли това, което тегли днес, ако той по време на царуването си не бе се състезавал с всички азиатски владетели по лукс, поквара и деспотизъм. Днес разбираме, че той е имал еднакви интереси със своя цариградски брат, който в най-скоро време ще увеличи броя на царете, лишени през последните десетилетия от владения.

Ако подкрепи събрата си, Австрия само ще произнесе и своята смъртна присъда. Ние, християнските народи, няма защо да се страхуваме в това отношение. Колкото до Русия, за която злите хора и продажниците казваха, че праскала при нас свои агенти да ни бунтуват — тези «агенти» бяха нашите недоволства — тази велика сила не може да ни наложи своето владичество, защото от това ще спечели само оня елемент, който, прибавен към нейните елементи, ще ускори хода на катастрофата, зрееща вътре в тази огромна империя. Ако тя иска да ни подготви същата съдба като на поляците, тогава, разбира се, другите славяни, които се намират в Австрия,

ще бъдат дотолкова твърди, че да я отблъснат в нейните граници, още повече че тези славяни по своята многочисленост и култура заемат значително място сред цивилизованите народи на Европа. Никога не бива да забравяме, че Русия няма да има никакво значение, докато представлява само груба маса от хора, водени от една династия; тя ще изиграе своята роля само когато успее да спечели симпатиите на всички славянски народи и застане начело на славянското движение.

Разглеждайки нашето положение спрямо великите сили, които биха могли да повлияят върху нашата съдба, стигаме до съвсем естественото заключение, че само от нас зависи да се освободим от най-гнусното и скверно иго. Трябва да сме слепи да не видим, че нашите сили са големи и че турчинът е само една сянка. Тази сянка за нещастие е била поддържана само от нашето разединение и ако продължаваме така, то по-добре да се погребем живи и да оставим други пожизнени народи да заемат нашето място. Ако днес можехме да се допитваме до оракули, те щяха да ни отговорят: ако искате да живеете, трябва да се борите с оръжие в ръка; вашата земя беше завладяна със сабя, със сабя трябва да си я вземете!

Либертата, бр. 9, 3 март 1871

[НАШАТА ЦЪРКОВНА НЕЗАВИСИМОСТ]

Букурещ, 9 март

Най-важният факт в българския религиозен въпрос е отлагането на българското събрание, което трябваше окончателно да уреди нашите църковни дела. С това отлагане *ad calendas graecas*¹ на окончателното разрешение на този въпрос Али паша още веднъж показва, че не е нито на висотата на своето положение, нито последователен в политиката си. Резолюцията за това отлагане показва още, че Турция е станала вече сянка на сила, която не може да издържи дори на абсурдните претенции на

¹ На куково лято (лат.).

патриарха от Цариград и на влиянието на силите, които не желаят българският църковен въпрос да се разреши окончателно в полза на българите. В това отношение се говори много за вмешателството на Игнатиев и руския синод. Според тези съобщения Русия и руският синод настояват заедно с цариградския патриарх българският въпрос да бъде решен от вселенския събор, който според тях единствен е компетентен в случая. А ние заявяваме, че никой не е компетент да се меси в нашите работи, че ние смятаме нашия въпрос за окончателно уреден, без да имаме нужда даже от фермана, даден ни от Портата миналата година, и следователно няма да признаем нито претенциите на патриарха, нито на Русия.

Много благодарим за добротата, с която искат пак да ни върнат в положението на овце, за да ни стрижат, както им е угодно. Ние повече не можем да вървим рачешката, очите ни достатъчно се отвориха. Всички машинации днес срещу нашата църковна независимост няма да успеят, те само ще засилят нашата омраза към фанариотския патриарх. Русия би трябвало да разсъждава зряло и да не стъпя в съюз с тази фанариотска институция, наречена цариградска патриаршия, която ще падне заедно с турското правителство, както падна папството в Рим заедно с поддръжника си Наполеон III.

Либертата, бр. 10, 10 март 1871

[ИСТИНСКИТЕ РУСНАЦИ]

Букурещ, 18 март

Политическият хоризонт на Изтока все повече се помрачава за Турция. Днес Турция няма никаква подкрепа и любезността, която Русия показва към Цариград, не е от никакво значение за нас — Русия прави това, което прави всяко правителство, докато постигне целта си. Ако попитаме каква цел има Русия, трябва да отговорим, че тя желае така да нареди работите на Изтока, че да бъде най-добре за нейните интереси; и тъй като нейните интереси не във всичко противоречат с нашите, ние

трябва да се възползуваме от слабото положение на Турция и да се заловим за работа.

Русия не може и няма да ни се противопостави, защото и там общественото мнение и пресата са на наша страна, следователно петербургското правителство трябва да държи сметка за тях. Това прилича и при въпроса за българската църква, когато двете сили — пресата и общественото мнение — се изказаха в наша полза и принудиха руското правителство да промени инструкциите, дадени на Игнатиев, в духа на общественото мнение в Русия. От друга страна, не бива да вярваме, че Русия може да спечели нещо, ако няма симпатиите на славянските народи под турско и австрийско владичество. Славянските елементи в тези империи представляват от всички гледни точки една значителна част от славянския свят и са народи със славно минало и с обещаващо бъдеще.

Истинските руснаци изпитват изключителни симпатии към нашите възжелания; ако между руснаците има и врагове, които искат да ни видят под вечно робство, то те са чужденци, които са научили руски език, но никога няма да станат руснаци. Досега те водеха руската политика в чужбина, но в този момент руският народ е възмутен от тяхното недостойно, неоправдано с нищо държане. Русия даде на тези авантюристи блестяща кариера не за да я позорят, а да издигат престижа ѝ. В тоя момент руският народ, казваме ние, не иска повече да търпи тяхната макиавеловска политика. Те не служиха на руския цар, а на чуждите държави, на които се бяха продали, отслабвайки с всички средства престижа на руската политика, която трябва да бъде славянска, а не неселродовска, адлерберговска, стакелберговска и прочие.

Кой каквото и да казва, но представителите на Русия, събрани от балтийските провинции и имащи на името си окончанието « ерг », никога няма да служат на славянските интереси. В тяхна полза не може да се намери дори и един-единствен пример. Новините, които идват от Петербург, потвърждават нашите предвиждания. Според тези новини Русия ще прати Игнатиев да урежда външните работи в Петербург, Новиков в Цариград, а Хитрово в Букурещ.

Ако Русия най-после разбере кои са нейните интереси, ако окаже морална помощ на поробените славянски

народи, тогава и тези народи, свързани чрез вечна признателност с Русия, ще бъдат готови да се отзоват веднага на помощ там, където има обща за славяните опасност; питане е — коя ще бъде тая сила, която ще може да излезе насреща ни? За славянския свят е настъпил моментът за действие; българите не могат повече да останат под турско робство, нито чехите и другите славяни под австрийско. Моментът е неоценим и утре ще чуем, че Балканите ехтят от тревогата, вдигната всред славянския свят.

Либертата, бр. 11, 19 март 1871

[Д-Р ПЕТЪР БЕРОН — ГОЛЯМО ИМЕ В ЦЕЛИЯ НАУЧЕН СВЯТ]

Доктор Петър Берон вече не съществува. Този голям учен, напуснал скоро Париж и дошъл в Крайова по частни работи, беше убит и ограбен; откраднати са 30 негови полици по хиляда жълтици. В лицето на този мъж България губи един от най-изтъкнатите си патриоти и учен с голяма ерудиция, който със своите трудове по астрономия, геология и други, писани на французки език, си създаде голямо име не само във Франция, но и в целия научен свят. Правосъдието ще си изпълни дълга, то трябва да даде един пример, който да служи за урок на всички злосторници, на всички крадци и ненаситни на пари хора, които са в състояние да продадат и баща си.

Вечният позор да бъде жигосан на челото на убийците, които не се спират дори и пред най-престъпните средства, за да постигнат целта си. Злосторниците ще бъдат открити, каквито и да са средствата, с които могат да се спасят. Никога не се е случвало някое убийство да остане дълго време в тайна. Злосторниците често пъти сами се издават. С нетърпение очакваме да научим, че румънските власти са започнали преследването на убийците, и сме убедени, че тези власти ще използват всички възможни средства, за да ги заловят. Паметта на мъжа, когото ние, нещастните синове на нашата нещастна родина, загубихме, трябва да бъде жестоко отмъстена. Убийците

трябва да бъдат погълнати от ада, те трябва да бъдат подложени на най-страшните изтезания, пред които мъките на Сизиф да изглеждат като играчка.

А ти, нещастна жертво на безпределната алчност за пари, твоята памет не ще се изтрие от сърцата на българите и на техните потомци, твоето име никога няма да изчезне от летописите на историята! Науката загуби в твое лице един от онези редки човеци, които имаха достатъчно дързост да повдигнат булото, под което се крият тайните на природата. Твоят устрем към тези области, до които много рядко прониква човешкият дух, бе прекъснат, но направените от тебе досега открития вече са в състояние да предизвикат възхищението на целия учен свят. След петдесет години твоята система за вселената ще е завършила борбата си срещу предразсъдъците на днешното време. Убийците можаха да ти отнемат живота, но твоят дух ще бъде вечен!

Либертата, бр. 12, 26 март 1871

[КОНФЕДЕРАЦИЯ]

Букурещ, 25 март

Източните християнски народи показват, че още не разбират ролята си, и затова виждаме, че нито един от тези народи не е процъфтял и няма много да процъфти. Вместо да виждаме тези народи да се стремят към едно бъдеще, което да ги предпази от нещастията в миналото, виждаме ги заети с вътрешни борби; те гледат само минутната си изгода, която също няма никаква солидна основа. Да претендираме, че съвременното положение в Гърция, Румъния и Сърбия обещава на християнския Изток щастие, значи да се храним с напразни надежди. Ако продължаваме да се приспиваме с илюзиите на едно *dolce far niente*¹, сигурно сами ще си причиним гибелта; съвсем естествено е народи, които не правят нищо, да изчезнат сред живите народи, да отстъпят мястото си на други, които ще им станат господари.

¹ Сладко безделие; нищоправене (итал.).

Нашето минало трябва да ни дава добър урок с тази истина, но за нещастие виждаме, че поуките не са останали в паметта ни. Нашите красиви страни и днес, както и в миналото, представят сърцераздирателна картина на разединение, упадък и нехайство. Съдбоносните някогашни страсти ни владеят и днес и като че ли за тях няма никакъв цяр; а церът е да се отърсим от тези страсти, да се приближим братски един към друг, да си помогнем братски и всички да се озовем на помощ там, където се появи опасност, обща за всички, готова да погълне всички ни.

Гнилата Византийска империя не можа да издържи набезите на жизнените турски орди, тя падна заедно със своя император под стените на Цариград. Сетне дойде ред на България, която, разкъсана от междоусобни войни, предизвикани от потомците на Асен — всеки от тях претендираше за престола, — стана лесна плячка на полумесеца. Сърбите също трябваше скъпо да платят идеята на Душан, който искаше да създаде велика сръбска империя, като завладее другите съседни народи. Влашко и Молдова бяха непрекъснато нападани от варварските орди и най-накрая станаха мошии на фанариотите, които разделиха огромната си печалба с пашите от Цариград, техни покровители.

Всички тези бедствия бяха причинени от самите нас и на първо място от гърците; те, като видяха, че сами не могат да сложат ярема на съседните християнски народи, повикаха на помощ турците; турците се възползваха от тази слабост и заробиха най-напред нашите предатели гърците; сетне дойде редът и на нас; един подир друг ние падахме в техните нокти; защото на турците им помагаше нашето плачевно състояние на разединение и разюзданост, което ни свързваше ръцете пред общия враг. Наказанието за нашите грешки бе ужасно, вековно робство ни окова — и то до днес подтиска някои от тези народи.

С пълно право човек може да мисли, че горчивият урок, който ни даде съдбата, ни е научил на ум и разум и че минали веднъж през чистилището на толкова нещастия, ще се възродим за нов живот. Но се мами. Ако направим преглед на нашето съвременно положение, трябва да признаем, че нищо не сме научили от този урок. И на-

истина: какво означава тая абсурдна идея на гърците да възстановят Византийската империя и следователно да заменят днешното турско иго с тяхно иго? В това отношение те могат да бъдат сравнени с кучето от баснята. Абсурдност са и претенциите на гръцкия патриарх от Цариград да не признава независимостта на българската църква. Как така тази независимост да зависи от него! Недостойни интереси подтикнаха гръцките патриарси да отговорят на справедливите искания на християнските народи с поп *possimus*¹. Но днес е вече твърде късно: отлъчванията от църквата, които гръцките патриарси правеха, вече не са в състояние да изплашат българите; българите са решили твърдо да не оставят техните най-свети права да бъдат заграбени от тези патриарси.

Ако искаме да продължим нашия преглед, трябва да отправим поглед към сърбите и румъните. Макар тези два народа много пъти да показваха симпатиите си към нас, все пак трябва да констатираме, че от тяхна страна не виждаме никаква сериозна дейност, а знаем, че не им липсват средства.

От изложеното можем да заключим, че за нито един от нас няма спасение, ако не се поправим и не оставим пътя, по който сме вървели в миналото, ако не се съюзим и не бъдем солидарни. След като България бъде освободена от ръцете на своите храбреци и с братската помощ на съседните християнски народи, първото наше задължение трябва да бъде да образуваме една конфедерация, която да ни оказва най-твърда помощ срещу външни нападения и да ни улесни да правим огромни крачки по пътя на културата, в която сме още много изостанали. Само така ще можем да изградим нашето щастие, само така ще можем да си запазим независимостта, с една дума — само така ще можем да се опазим от грубата сила, както и от индустриалното и търговското влияние на културните народи, а то заплашва да нахлуе у нас и следователно да ни погуби.

Либертатя, бр. 12, 26 март 1871

¹ Не можем; не е в нашата власт (лат.).

[ЕВРОПЕЙСКИТЕ НАЦИИ И ТУРЦИЯ]

Букурещ, 5 април

В Европа няма нито една нация, която да не се надпреварва да играе някаква културна роля или поне да се стреми към такава роля. Италия отдавна е намерила израз на всички възвишени чувства. Поезията, скулптурата, живописата, архитектурата и много мирновременни науки имат в тази класическа земя най-достойни представители, чиито имена са безсмъртни. Испания спомогна много за благотворната революция, която се извърши с откриването на Америка. Тя единствена не отказа на Христофор Колумб необходимите средства, за да направи той своето откритие, което всички историци смятат за зора на съвременната цивилизация. А Франция, тази страна, където за пръв път се провъзгласиха правата на човека, където за пръв път се каза, че той, човекът, трябва да е свободен, тази Франция, измамена в най-благородните си чувства, ще остане завинаги дори в очите на враговете си първоизточникът на всички велики и благотворни за човечеството идеи. Англия с търговията и индустрията си, Германия с науката си също съдействуват за прогреса на човечеството. Най-послед кой може да отрече на Русия голямата ѝ роля в Азия — люлката на човечеството, днес обаче затънала във варварство? Мисията на Русия в тази част на света дава всекидневно своите плодове; Русия осъществява там своето естествено призвание — разпространява християнската цивилизация или, както се казва сега, модерната цивилизация, която ще унищожи съществуващото днес в Азия варварство.

Досега говорихме само за големите нации, които са спомогнали и спомагат за издигането на човешката култура на възможно най-високото стъпало; но трябва да споменем и за по-малките, които също са спомогнали за доброто на човечеството. Те са изпълнявали и изпълняват дълга си като всеки друг народ, голям или малък, в семейството на европейските нации. Наред с великите народи трябва да наредим холандците, швейцарците, белгийците, поляците и прочее.

Какво ще отговорим, ако се запитаме каква роля имат турците сред нашите народи? С идването си в Европа те

са донесли навсякъде само варварство и разруха. Техните следи не бележат никакъв прогрес за човечеството, а омърсяват нашата земя, потъпкват нашите морални способности и носят гибел и разруха за всичко, което са създали човешкият дух и човешката дейност. Нито една светла диря не може да се открие през цялото време, откакто те се намират между нас. Кървави страници илюстрират тяхната история, която съдържа само кланета, извършени в християнска Европа.

Напразно настояваха туркофилите да се цивилизоват турският народ; те не можаха дори и един опит да направят в това отношение; противопоставиха им се пълното невежество и безпределният фанатизъм, които не позволяваха дори и една йота да се промени от това, което е заповядал коранът. Като видяха, че се лъжат, туркофилите започнаха все повече да намаляват; останаха единствено тези, които защитаваха Турция заради парични интереси, и неколцина псевдодипломати, които могат да се сравнят с лекарите шарлатани, обещаващи на болния, че ще оздравее, без това да е истина; това тях малко ги засяга — само пари да има. Както един подобен болен е осъден да умре, защото такива са природните закони, така е и с Турция. Днес тя се намира в агонията на охтичав човек, когото трябва да бърза да отдалечим от нашата среда, за да не се зарази въздухът. Неговата болест е резултат на покварения му живот, през който той нищо не е допринесъл за благото на човечеството, и следователно никой няма да съжалява за смъртта му. Историята ще говори за турците само това, което говори за хуните и за другите варварски племена от времето на преселението на народите — техният живот бе краткотраен, защото нямаха и искрица стремеж към културата, без която никой народ няма право да живее.

Либертата, бр. 13, 6 април 1871

[ПО-ШИРОКИ ВЪЗГЛЕДИ ВЪРХУ НАШАТА ОБЩА СЪДБА]

Букурещ, 10 април

Докато християнските народи, които се намират още под турско иго, не се освободят, невъзможно е другите страни, които се намират под сюзеренството на Портата или са съвсем свободни, да се укрепят вътрешно и външно. Съвсем естествен е изразът: не може едно тяло да бъде здраво, ако част от него е болна. Християнските народи в Европейския изток са свързани помежду си с интереси от първостепенно значение и следователно каквото става в една от тях, добро или лошо, то се отразява и върху другите. Така е и с външното влияние. Ако влиянието на една от великите сили е в полза на някоя от нашите страни, то това влияние е еднакво за всички. Това може да се докаже с много исторически факти.

Изпразването на крепостите в Белград, Семендрия и др. от страна на Турция даде благоприятно отражение не само върху сърбите, но и върху румънците, гърците и най-много върху нас, българите, защото така бе нанесен силен удар върху нашия общ враг и животът му бе много съкратен. Щом имаме еднакви интереси, имаме и еднакви врагове. Да вземем за пример борбата на румънците срещу фанариотите, князете и калугерите, която завърши с победа на румънците. Същата борба водим и ние с фанариотското духовенство начело с патриарха в Цариград; борба, в която на края ние ще бъдем победители, защото правдата е на наша страна. Трябва да констатираме, че ние, българите и румънците, си облекчихме много тази борба — румънците отнеха имотите на фанариотското духовенство в страната си и по тоя начин му отнеха средствата, които можеше да използва срещу нас; българският народ, не желаейки повече да плаща нито стотинка на патриарха и неговите привърженици, осуети подновяването на борбата му с румънците. Трябва само да жалим за загубата на безбройните милиони, които влязоха в ръцете на фанариотското духовенство без никаква полза за нас и в наш ущърб, защото то ни потискаше повече с наши средства.

Великите сили, които днес владеят в Цариград, искат

да упражняват същото господство и в Букурещ, Белград, Атина. Наш дълг е да направим това невъзможно, но за туй е нужно да се подкрепяме един друг, да възприемем по-широки възгледи за нашата обща съдба и да се отърсим от тая егоистична политика, която неминуемо ще ни доведе до гибел. Трябва да дири́м да се сближим политически, да обмислим мерките, които трябва да вземем заедно, и по тоя начин да почнем да градим храма на нашето бъдеще, посветен на най-тясната конфедерация на нашите народи.

Либертата, бр. 14, 11 април 1871

[ФРАНЦУЗИТЕ — ПРИМЕР ЗА НАС]

Букурещ, 16 април

Въпреки пролятата кръв срещу външния неприятел французите не се умориха, а продължават трагичната си борба срещу вътрешния враг. Те разбраха, че един режим като този на Тиер и една реакционна камара като сегашната няма да им донесат никакво добро, а ще продължат положението от времето на Наполеон. Французите, изглежда, са вече сити от стария режим и с това, че се борят днес срещу него, доказват, че искат още да живеят; следователно никой не може да ги обвини, задето желаят да отрежат гангрениясалата част от французкото тяло, защото инак гангренията заплашва да унищожи цялото тяло.

И ако от страна на противниците на версайското правителство се допускат зверства, то те са предизвикани от лицемерното и непочтено поведение на това правителство; то трябваше да направи всякакви отстъпки пред интуицията на французкия народ, който предчувствуваше, че ще предаде неговата кауза. Това правителство трябваше да направи всичко да убеди французкия народ в противното и щом не го направи, вината за това е негова, а не на народа, който не желае повече да бъде мамен, защото достатъчно бе теглил от низостите на Наполеон.

Желателно е поробените от Турция народи да си взе-

мат пример от саможертвата, която правят французите, за да получат окончателно вътрешната си свобода, и още по-желателно е тези народи да не се надеят повече на никаква велика сила, а да се обединят и да решат сами съдбата си, която само по тоя начин може да бъде щастлива.

Либертата, бр. 15, 17 април 1871

[ДОБРАТА ПОДГОТОВКА Е В НАШЕТО ПОБРАТИМЯВАНЕ]

Букурещ, 10 май

«Побратимяването на народите е смърт за тираните.» Ако най-после народите се събудят и с хиляди гласове издигнат тази велика истина, тогава, само тогава щастие-то и земният мир ще дойдат да живеят сред тях. Но дотогава ще се пролее още много кръв, защото навсякъде царят невежеството и ония лоши качества, останали на наследство на нашите народи от техните господари, които са знаели и знаят много добре как да си вършат работата за сметка на слепите народи.

Милиони човешки души са загинали, без дори да знаят защо. Една дума на някой деспот и днес е достатъчна да хвърли два народа, които се смятат най-цивилизовани, в една касапница, която ще донесе само убийства, грабежи и оскобяване на човешкия род. И въпреки това, за да се отървем от тираните, разглеждайки средствата, които могат да ни помогнат, трябва да признаем, че можем да постигнем целта само с кръв и само с кръв. С кръв бяхме заробени, с кръв трябва да се освободим.

Борбата ще бъде страшна, затова трябва да бъдем добре подготвени, инак ще станем виновни за върховно предателство, извършено спрямо самите нас. Тираните са все още твърде силни именно поради невежеството и слабостите на поробените народи и следователно не бива да бъдем лекомислени, защото ще компрометираме нашето дело за дълго време. За да не извършим това, трябва ни добра подготовка, а тази добра подготовка е в нашето побратимяване. На Запад направиха крачка напред в

тая насока, но и Изтокът не остана надире. Източните християнски народи, чувствувайки потребност да работят с общи усилия, всеки ден напредват, изглаждат различията помежду си — създадени от нашите врагове, за да се ядем един друг, а те да се смеят и да използват оскотяването ни.

Знак за голямото значение на горепосочения девиз е уплахата на Али паша, когато чул, че съществува спогодба между Сърбия, Румъния, Гърция, Черна гора и Египет. Ако тази вест, която обикаля сега всички западни и източни вестници, излезе истина, ще е от голямо значение за нас, източните християнски народи. Тя най-после ще докаже, че християнският Изток е разбрал своята позиция и следователно иска да върви напред. Нека треперят Али паша и турското правителство за съществуването си, дните на техния живот са преброени. А вие, източни християнски народи, следвайте тоя път, и ще бъдете сигурни в победата.

Либертатя, бр. 16, 11 май 1871

БЕЛЕЖКИ

В този том продължава и завършва пълното представяне на уводните статии, написан от Любен Каравелов.

Стр. 5 — [БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД НЕ ТРЯБВА ДА ОЧАКВА ИЗ ЦАРИГРАД НИКАКВО ДОБРО], Букурещ, 1 юлия — «Свобода», г. III, бр. 1, 2 юли 1872, с. 1—2.

Стр. 8 — [ШКОЛИТЕ ТРЯБВА ДА ПРИГОТОВЛЯВАТ ХОРА И ГРАЖДАНИ], Букурещ, 6 юлия — «Свобода», г. III, бр. 2, 8 юли 1872, с. 9—10.

«Секи говори за възпитанието, секи разсъждава за «отхраната» — намек за статията на Васил Друмев «За отхраната», отпечатана в «Периодическо списание», г. I, кн. 1, 1870, в която се поставя въпросът за значението на възпитанието в училището.

«Разносват се слухове, че г. Стефан Берон е намислил да отвори в Едирне една гимназия...» — Одринската българска мъжка реална гимназия «Доктор Петър Берон» е открита през 1896 на базата на дотогавашното четвъртокласно българско училище. Субсидирана е от фонда за просветни цели от завещанието на Петър Берон. Стефан Берон прави щедро дарение за гимназията.

Стр. 11 — [ТУРСКОТО ПРАВИТЕЛСТВО Е НЕПОПРАВИМО...], Букурещ, 13 юлия — «Свобода», г. III, бр. 3, 15 юли 1872, с. 17—18.

Стр. 14 — [ГОЛЕМИ ДУМИ, ПРАЗНИ ОБЕЩАНИЯ, А РАБОТА — НИТО ЗА ДВЕ ПАРИ!], Букурещ, 21 юлия — «Свобода», г. III, бр. 4, 22 юли 1872, с. 25—26.

Стр. 18 — [МИДХАТ ПАША БИ ТРЯБВАЛО ДА ПРЕОБРАЗИ НЕ ФЕСОВЕТЕ, А ГЛАВИТЕ], Букурещ, 28 юлия — «Свобода», г. III, бр. 5, 29 юли 1872, с. 33—34.

«Втората реформа, която Мидхат паша

воводе в своят виляет, бяха свищовските, търновските и русчушките жертви» — навярно се имат предвид преследванията след залавянето на Васил Левски и жертвите, дадени от споменатите селища след разкриването на революционната организация.

Стр. 21 — [ПАЗИ, БОЖЕ, ОТ СИТИЯТ БЪЛГАРИН!], Букурещ, 4 августа — «Свобода», г. III, бр. 6, 5 август 1872, с. 41—42.

«...в това също време, когато присноблагеното «Право» съветова българският народ да не слуша робеспьеровците и дантоновците, а да дреме от дългият...» — Каравелов иронизира не само общия дух в списването на в. «Право», но и някои конкретни материали, публикувани в него — напр. статията на Марко Балабанов «Обществените теории на в. «Македония» и посланието на българската екзархия» («Право», г. VII, бр. 21, 31, август 1872).

Стр. 24 — [ЗА БЪЛГАРСКОТО КНИЖЕВНО ДРУЖЕСТВО], Букурещ, 11 августа — «Свобода», г. III, бр. 7, 12 август 1872, с. 49—50.

Дриновите истории — историческите съчинения на Марин Дринов.

Стр. 28 — [ТУРСКОТО ВЪЗРОЖДЕНИЕ Е ПРАЗНА МЕЧТА], Букурещ, 18 августа — «Свобода», г. III, бр. 8, 19 август, с. 57—58.

«Право» е напечатало едно официално известие, в което се говори, че г. Славейков се бил побратимил с революционният комитет в Букурещ... — Каравелов има предвид статията «Вестник «Македония» и редакторът ѝ» («Право», г. VII, бр. 23, 14 август 1872).

«Г. Славейков препечата гореказаната наша статия...» — в статията «Последна разправа с «Право» («Македония», г. VI, бр. 10, 27 май 1872) П. Р. Славейков привежда дълъг цитат от Каравеловия фейлетон «За нашето честито «Читалище» и за присноблагеното «Право» (вж. в това издание т. V, с. 131), насочен против в. «Право» и редактора му Иван Найденов. Цитатът започва от «Литературните животни са най-амбициозни в сичката зоология...» и завършва с «Помните ли

баснята за мечката, която искала да избави приятелят си от мухата и разбила му главата?»

Стр. 32 — [НАРОДНОТО ОТЧАЯНИЕ Е СТРАШНО И НЕПОБЕДИМО], Букурещ, 24 августа — «Свобода», г. III, бр. 9, 26 август 1872, с. 65—66.

Кандийското въстание — Критското въстание през 1866—1869 г.

«...запрещаването на «Македония» — става дума за последното и окончателно спиране на вестника на Петко Р. Славейков «Македония» след публикуването на статията «Двете касти и власти...» (г. VI, бр. 18, 25 юли 1872).

Стр. 35 — [В. «БАСЪРЕТ» ПРОПОВЯДВА МОХАМЕДАНСКО СЪЕДИНЕНИЕ...], Букурещ, 1 септември — «Свобода», г. III, бр. 10, 2 септември 1872, с. 73—74.

Омаровска система — по името на Омар I.

Стр. 38 — [ГРЪЦКОТО ВЪЗРОЖДЕНИЕ Е ВЪЗМОЖНО САМО С ЮЖНИТЕ СЛАВЯНИ], Букурещ, 8 септември — «Свобода», г. III, бр. 11, 9 септември 1872, с. 81—82.

Каподистриевите гърци — гърците по времето на граф Йоан Каподистрия (1776—1831).

Стр. 42 — [ПЛАНОВЕТЕ НА МИДХАТ ПАША НЯМА ДА БЪДАТ ИЗПЪЛНЕНИ], Букурещ, 15 септември — «Свобода», г. III, бр. 12, 16 септември 1872, с. 89—90.

Цитираната в статията визирска заповед е публикувана във в. «Дунав», г. VIII, бр. 708, 6 септември 1872.

Стр. 45 — [ХРИСТОВОТО УЧЕНИЕ НЕ Е БЕГЛИК], Букурещ, 22 септември — «Свобода», г. III, бр. 13, 23 септември 1872, с. 97—98.

Законите на Ману — древноиндийският сборник на санскритски «Манавад-хармашастра».

Високопреосвещени Антим — цариградският патриарх Антим VI Куталианос.

«...в своят вестник Драган Цанков пишеше само онова...» — става дума за в. «България» (1859—1863), редактиран от Др. Цанков.

Стр. 50 — [В ПАТРИАРШЕСКИТЕ ПРОКЛЯТИЯ — ПО-

ЛИТИЧЕСКИ ЦЕЛИ], Букурещ, 29 септември — «Свобода», г. III, бр. 14, 30 септември 1872, с. 105.

Стр. 51 — [НИЕ ТРЯБВА ДА ДОБИЕМЕ СВОЯТА НЕЗАВИСИМОСТ САМИ], Букурещ, 6 октомври — «Свобода», г. III, бр. 15, 7 октомври 1872, с. 113—114.

Стр. 55 — [МИДХАТ ПАША СЛЕЗЕ ОТ ВЕЗИРСКИЯ ПРЕСТОЛ], Букурещ, 13 октомври — «Свобода», г. III, бр. 16, 14 октомври 1872, с. 121—122.

Хюсеин — Хюсеин Авни паша.

Стр. 57 — [БИСМАРКОВАТА ПРОГРАМА Е ТВЪРДЕ ОСТРОУМНА...], Букурещ, 20 октомври — «Свобода», г. III, бр. 17, 21 октомври 1872, с. 129—130.

Хабсбургският дом — по името на кралската династия Хабсбурги; от 1867 императорите на Австро-Унгария са от тази династия.

Стр. 61 — [МАДЖАРО-АВСТРИЙСКИТЕ СТАРАНИЯ], Букурещ, 27 октомври — «Свобода», г. III, бр. 18, 28 октомври 1872, с. 137—138.

Крѝмската война — Кримската война (1853—1856).

Бурбонски дом — по името на кралската династия Бурбони.

Ружди паша — Мехмед Руджи паша.

Стр. 65 — [ЦАРИГРАДСКИТЕ КОМЕДИИ И МИНИСТЕРСКИТЕ ПРОМЕНЕНИЯ], Букурещ, 2 ноември — «Свобода», г. III, бр. 19, 4 ноември 1872, с. 145—146.

Стр. 68 — [ПЕЩАНСКИТЕ «ПАТРИОТИ» И ВИЕНСКИТЕ «ВАВИЛОНЯНИ»], Букурещ, 9 ноември — «Свобода», г. III, бр. 20, 11 ноември 1872, с. 153—164.

Стр. 71 — [ДАНО ПАТРИАРХЪТ БЪДЕ ПОЩАСТЛИВ ОТ ПАПАТА!], Букурещ, 17 ноември — «Свобода», г. III, бр. 21, 18 ноември 1872, с. 161—162.

Стр. 75 — [ДВОЙНА ПОЛЗА ОТ СХИЗМАТА], Букурещ, 24 ноември — «Свобода», г. III, бр. 22, 25 ноември 1872, с. 169—170.

Х. Иванчовите предложения — предложения за компромис по въпроса за спорните епархии в Македония и Тракия.

О. Антим VI — цариградският патриарх Антим VI Куталянос.

Стр. 78 — [КОЙ Е ЕРЕТИК?], Букурещ, 22 февруария — «Независимост», г. III, бр. 23, 23 февруари 1873, с. 177—178.

Ферманът — султанският ферман от 27 февруари 1870 г. за учредяване на Българската екзархия.

Стр. 82 — [ПРОТИВ ДУХА НА ВРЕМЕТО НЕ Е В СЪСТОЯНИЕ ДА СЕ БОРИ НИ ЕДНО ПРАВИТЕЛСТВО], Букурещ, 2 март — «Независимост», г. III, бр. 24, 3 март 1873, с. 185—186.

Селим — Селим I.

Стр. 85 — [ПРЕСЕЛЕНИЕТО НА ЧЕРКЕЗИ И ТАТАРИ ЗАПЛАШВА ВСИЧКИ БАЛКАНСКИ НАРОДИ], Букурещ, 9 март — «Независимост», г. III, бр. 25, 10 март 1873, с. 193—194.

«Нашият цариградски дописник ни известява...» — вж. дописката «Цариград, 2 март», публикувана в същия брой на в. «Независимост», с. 197.

Стр. 89 — [БЪЛГАРИНЪТ ЗАЩИЩАВА ГЛАВАТА СИ ОТ ТУРСКИЯТ САТЪР, А ДУШАТА СИ — ОТ ФАНАРИОТСКАТА ПАТЕРИЦА], Букурещ, 16 март — «Независимост», г. III, бр. 26, 17 март 1873, с. 201—202.

Софийското произшествие — обирът на турската хазна в Арабаконашкия проход.

Васил Лорски — вероятно Васил Левски.

«In statum, quo ante» — лат.; правилно: In statu, quo (ante) — В положение както по-рано.

Стр. 93 — [КОЙТО ТЪРСИ ЧУЖДТО, ТОЙ ЩЕ ДА ИЗГУБИ И СВОЕТО], Букурещ, 23 март — «Независимост», г. III, бр. 27, 24 март 1873, с. 209—210.

«Цариградският дописник на «Моск. ведом.» говори...» — споменава се дописката «Из Константинополя» («Московские ведомости», бр. 21, 25 януари 1873), в която се съобщава, че турският министър на външните работи Халил паша имал «частни срещи» с гръцкия патриарх. Халил

паша се отнасял враждебно към българите. Подобни възгледи се застъпват и в бр. 23 (от 27 януари 1873) на вестника, а в бр. 57 (8 март 1873) след съобщението за уволнението на Халил паша цариградският кореспондент на «Московские ведомости» пише: «Злые языки утверждают, что Халил паша благоприятствовал желания греков не столько по политическим соображениям, сколько по своекорыстью.»

А н т и м I V — вероятно печатна грешка; става дума за цариградския патриарх Антим VI Куталианос.

Стр. 97 — [БЪЛГАРСКАТА ЕНЕРГИЯ И ПОСТОЯНСТВО НА КАРАХА ВСИЧКИ НАРОДНОСТИ ДА НИ УВАЖАВАТ], Букурещ, 29 март — «Независимост», г. III, бр. 28, 31 март 1873, с. 217—218.

Цитатът от сп. «Беседа» е от статията «Нравственное значение монастырей», кн. IX, 1872, с. 219—255. Статията е подписана с името Б е л ю с т а н.

Стр. 101 — [ФАНАРИОТИТЕ СА ПО-ОПАСНИ ЗА НАРОДНОСТТА НИ, НЕЖЕЛИ ТУРЦИТЕ], Букурещ, 6 април — «Независимост», г. III, бр. 29, 7 април 1873, с. 225—226.

Стр. 104 — [НИЕ ГРАДИМЕ СВОЯТА ЙЕРАРХИЯ НА НАРОДНАТА ВОЛЯ], Букурещ, 13 април — «Независимост», г. III, бр. 30, 14 април 1873, с. 233—234.

Стр. 108 — [НИЕ ОСЪЖДАМЕ БЕЗДАРНОСТТА В ЛИТЕРАТУРАТА И НЕДОСТАТЪЦИТЕ В УЧИЛИЩАТА], Букурещ, 20 април — «Независимост», г. III, бр. 31, 21 април 1873, с. 241—242.

«...букурещкият дописник на в. «Турция» ни обвини в страшни престъпления» — става дума за статията «Шарлатанствата на Каравелов (Писмо от Букурещ)», публикувана във в. «Турция», г. IX, бр. 9 от 14 април 1873. В нея Каравелов е обвинен (за кой ли път?), че е сръбски агент, че е недалновиден, че «презира всичко; щото е българско» и «хули всяка нова българска книга», че гони «книжевните дружества», «кори и дискредитира училищата, учителите» и т. н.

Според Каравелов букурещкият дописник на в. «Турция» е Иван Мънзов (вж. «Независимост», г. III, бр. 33, 5 май 1873).

«...глупавите «кудкудячки» на г-на Пишурка» — иронизиран е Кръстьо Ст. Пишурка заради книгата му

«Куткудачка или разни морални стихове и приказки...» (Виена, 1871).

«...безграмотността на «Българ-рода...» — става дума за книгата на Константин Петров Сапунов (Сапунов III) «Книжевност, кн. I. О Българ-рода. Първо списание от К. П. С. Г.» (Букурещ, 1872).

«Обърнете внимание на цариградската дописка...» — вж. дописката «Цариград, 12 април», публикувана в същия брой на в. «Независимост». След като съобщава редица цариградски новини, дописникът пише: «Говорят, че турското правителство приготвява нов закон за печатът, защото «сегашният» е унищожен още във времето на Критското въстание. Днес правителството си играе с вестниците така, както му скимне на кефът. Към едни вестници е то твърде строго, а към други твърде снизходително. Французките, ангелските и гръцките вестници се ползват с по-голяма свобода, нежели българските и турските. Тряба да забележа и това, че ако турските вестници падат и стават чрез падението на министрите, то съдбата на българските зависи изключително от цензорът г. Генович ефенди, който е и сам вестникарин и който желае да остане без противници, употребява сичките си сили да унищожава сичките други български вестници; а турското правителство има голямо доверие към тоя душепродавец. Тежко и горко на нашата книжевност, ако тя и занапред да би процветала под подобно правителство и под подобни цензури!»

Стр. 112 — [В СУЛТАНСКИЯ ДВОРЕЦ ПРОЦВЕТАВАТ ПОЛИТИЧЕСКИ ИНТРИГИ], Букурещ, 27 април — «Независимост», г. III, бр. 32, 28 април 1873, с. 249—250.

«Нашият цариградски дописник ни съобщава, че както Джамил паша, така и Джевет паша са неспособни и необразовани хора» — вж. дописката «Цариград, 21 април» в същия брой на в. «Независимост».

Ружди паша — Мехмед Ружди паша.

«Ние би помолили нашите читатели да прочетат 6-ят брой на в. «Право» и да видят какви енчерлъци стават по Македония» — Каравелов насочва вниманието към публикацията «Ужасните приключения в Прилеп» (в. «Право», г. VIII, бр. 6, 21 април 1873), в която се описват безчинствата на официалната турска власт.

Стр. 116 — [БЪЛГАРСКОТО ДВИЖЕНИЕ НЕ Е НИ РУСКО, НИ СРЪБСКО, НИ ПАНСЛАВИСТИЧЕСКО — ТО Е САМО БЪЛГАРСКО], Букурещ, 4 май — «Независимост», г. III, бр. 33, 5 май 1873, с. 257—258.

Цариградската дописка, поместена в същия брой на «Независимост», е датирана «Цариград, 27 априлия».

Ферманът — ферманът на турското правителство от 27 февруари 1870 година за създаване на Българската екзархия.

Стр. 119 — [ДНЕС Е ПРАЗНИКЪТ НА БЪЛГАРСКИТЕ РАВНОАПОСТОЛИ СВ. КИРИЛА И МЕТОДИЯ], Букурещ, 11 май — «Независимост», г. III, бр. 34, 12 май 1873, с. 265—266.

Стр. 123 — [ДОСТА СМЕ ДАВАЛИ НА НЕПРИЯТЕЛИТЕ СИ КАМЪНИ, ЗА ДА НИ БИЯТ С ТЯХ], Букурещ, 18 май — «Независимост», г. III, бр. 35, 19 май 1873, с. 273—274.

Стр. 126 — [ТУРЦИЯ СЕ НАМИРА ВЕЧЕ ПРИ СВОЕТО ПОСЛЕДНО ИЗДИХАНИЕ], Букурещ, 25 май — «Независимост», г. III, бр. 36, 26 май 1873, с. 281—282.

«Нашият цариградски дописник ни уверява...» — вж. дописката «Цариград, 17 майя» в същия брой на в. «Независимост».

«Status quo» — лат.; правилно statu quo — в положение както преди, без промяна (статукво).

«Ние отсега вече знаем, че букурещкият дописник на в. «Право» и за тия думи ще да ни нарече сръбски шпиони...» — отново става дума за Иван Мънзов — вж. бележката към статията «Ние осъждаме бездарността в литературата и недостатъците в училищата», с. 108 в този том.

Стр. 130 — [ОБЯЗАНОСТ НА ВСЕКИ ЧЕСТЕН ЧОВЕК Е ДА ПОВДИГНЕ ГЛАСА СИ ЗА ПОЛЗАТА НА УГНЕТЕНИТЕ], Букурещ, 1 юния — «Независимост», г. III, бр. 37, 2 юни 1873, с. 290—291.

Агамемноновци — от Агамемнон.

«Неологос» говори, че тоя отмъстител е пушкар вече срещу х. Ставри...» — става дума за опита на Атанас Узунов да убие хасковския чорбаджия хаджи Ставри.

Кимоновци — от Кимон (ок. 567—449 пр. н. е.).
Алкивиадовци — от Алкивиад.

Стр. 133 — [ТУРЦИЯ Е ВЪОРЪЖИЛА ПРОТИВ СЕБЕ СИ ВСИЧКИЯТ СВЯТ], Букурещ, 8 юния — «Независимост», г. III, бр. 38, 9 юни 1873, с. 298—299.

Д-р Милетич — Светозар Милетич.

Стр. 138 — [РУСКИ ВЕСТНИЦИ ЗА ТУРСКАТА ИМПЕРИЯ], Букурещ, 15 юния — «Независимост», г. III, бр. 39, 16 юни 1873, с. 306—307.

Цитатът от в. «Московские ведомости» е взет от дописката «Из Константинополя (от нашего корреспондента, 24-ого майя)», бр. 133, 31 май 1873 г.

Стр. 142 — [КАКВО ПИШАТ «С. ПЕТЕРБУРГСКИЕ ВЕДОМОСТИ» И ДРУГИТЕ ЕВРОПЕЙСКИ ВЕСТНИЦИ], Букурещ, 22 юния — «Независимост», г. III, бр. 40, 23 юни 1873, с. 314—315.

«Най-напред трябва да забележиме, че сичкото това говори един руски вестник, когато никой из нас не може да нарече ни «сръбски агентин, ни продадена (за една нищожна печатница) душа» — Каравелов отново напомня нападите и клеветите в статията «Шарлатанствата на Каравелова (Писмо от Букурещ)», печатана във в. «Турция», г. IX, бр. 9 от 14 април 1873.

Стр. 146 — [ЗА НАШЕТО ОТЕЧЕСТВО Е НЕОБХОДИМО ПО-НАПРЕД ОТ ВСИЧКО ПРОСВЕЩЕНИЕ ИЛИ ПРАВИЛНО ОБРАЗОВАНИЕ], Букурещ, 29 юния — «Независимост», г. III, бр. 41, 30 юни 1873, с. 322—323.

Стр. 149 — [ЗА БРОШУРАТА НА Ю. ШВАРЦ], Букурещ, 6 юлия — «Независимост», г. III, бр. 42, 7 юли 1873, с. 330—331.

«...под управлението на св. Стефановата корона...» — става дума за управлението на първия унгарски крал — Стефан I (Ищван I Арпад).

Стр. 153 — [ФРАНЦУЗКА БРОШУРА ЗА БЪДЕЩЕТО НА БАЛКАНСКИЯТ ПОЛУОСТРОВ], Букурещ, 13 юлия — «Независимост», г. III, бр. 43, 14 юли 1873, с. 338—339.

«Ние говорихме вече (в «Книжевни известия»), че тая брошура е твърде любопитна...» — брошурата е «Восточна Европа, настоящето ѝ положение и възобновление». За нея Каравелов съобщава в рубриката «Кнежевни известия» във в. «Независимост», г. III, бр. 42, 7 юли 1873.

«...авторът на тая брошура обвинява действията на маджарите, които търсят своите св. стефановски права...» — маджарите се стремят към границите на своята държава по времето на Ищван I Арпад (Стефан I).

«Обърнете внимание на нашата цариградска дописка» — в дописката «Цариград, 6 юлия», отпечатана в същия брой на в. «Независимост», се съобщава за различни политически събития, за гнилостта на турската империя.

Стр. 158 — [В РУСИЯ СЪЩЕСТВУВАТ ДВЕ СЪВСЕМ ПРОТИВОПОЛОЖНИ УБЕЖДЕНИЯ ЗА ВОСТОЧНИТЕ ДЕЛА], Букурещ, 20 юлия — «Независимост» г. III, бр. 44, 21 юли 1873, с. 346—347.

Малоруси — старо название на украинците.

Стр. 162 — [СУЛТАНЪТ УПРАВЛЯВА ДЪРЖАВАТА ПО СВОЯТ КЕФ], Букурещ, 27 юлия — «Независимост», г. III, бр. 45, 28 юли 1873, с. 354—355.

Стр. 165 — [ГРЪЦКО-ТУРСКОТО ПРИЯТЕЛСТВО Е ПРАЗНА ФАНТАЗИЯ], Букурещ, 3 августа — «Независимост», г. III, бр. 46, 4 август 1873, с. 362—363.

«Цариградският дописник на «Московск. ведом.» говори, че гръцко-турското приятелство е празна фантазия» — вероятно Каравелов се позовава на дописката, публикувана в бр. 181 от 19 юли 1873 на «Московские ведомости», в която се говори, че «дружеските отношения» между гърци и турци имат корисни подбуди.

«Когато се възбунтуваха кандиотите, то Русия беше единствената европейска държава, която проговори барем две думи за ползата на угнетеният народ» — става дума за отношението на европейските велики сили към Критското въстание (1866—1869). Русия подкрепя националноосвободителното движение на о-в Крит.

Стр. 169 — [ЗА ДНЕШНАТА АВСТРО-УНГАРСКА ПОЛИТИКА И ЗА ТУРСКАТА ИМПЕРИЯ], Букурещ, 10 августа — «Независимост», г. III, бр. 47, 11 август 1873, с. 370—371.

Стр. 172 — [БЕЛГРАДСКИТЕ ВЕСТНИЦИ ЗА БЪДЕЩЕТО НА БАЛКАНСКИЯТ ПОЛУОСТРОВ], Букурещ, 17 августа — «Независимост», г. III, бр. 48, 18 август 1873, с. 378—379.

Стр. 176 — [МОХАМЕДАНСКИЯТ ПРОГРЕС ПРИЛИЧА НА ЕГИПЕТСКАТА ЧУМА...], Букурещ, 24 августа — «Независимост», г. III, бр. 49, 25 август 1873, с. 386—387.

Стр. 179 — [В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ НЕ СЪЩЕСТВУВА НИ ПРАВОСЪДИЕ, НИ СПРАВЕДЛИВОСТ], Букурещ, 31 августа — «Независимост», г. III, бр. 50, 1 септември 1873, с. 394—395.

Княз Михаил — румънският княз Михаил Храбри.

Стр. 183 — [СЛАВЯНСКИТЕ НАРОДНОСТИ МОГАТ БЕЗ ГЪРЦИТЕ, А ГЪРЦИТЕ НЕ МОГАТ БЕЗ СЛАВЯНИТЕ], Букурещ, 7 септември — «Независимост», г. III, бр. 51, 8 септември 1873, с. 402—403.

Романовци — представителите на руската царска и императорска династия Романови.

Стр. 187 — [МЕЖДУ АВСТРО-УНГАРИЯ И ТУРЦИЯ СЪЩЕСТВУВА ТАЙНА НЕНАВИСТ], Букурещ, 14 септември — «Независимост», г. III, бр. 52, 15 септември 1873, с. 410—411.

Стр. 190 — [БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД Е ДЛЪЖЕН ДА ИЗВОЮВА СВОИТЕ ПРАВА С ПУШКА В РЪКА], Букурещ, 19 октомври — «Независимост», г. IV, бр. 1, 20 октомври 1873, с. 1—2.

Тотьо — Филип Тотьо (Тодор Тодоров).

Панайот — Панайот Хитов.

Стр. 195 — [ВОСТОЧНИЯТ ВЪПРОС ТРЯБВА ДА СЕ РЕШИ], Букурещ, 26 октомври — «Независимост», г. IV, бр. 2, 27 октомври 1873, с. 9—10.

«Босанските произшествия...» — в много броеве на в. «Независимост» се говори за турските насилия в Босна и за съпротивата на населението — вж. рубриката «Най-нови известия» в бр. 40 от 23 юни 1873; бр. 41 от 30 юни 1873; бр. 42 от

7 юли 1873; бр. 43 от 14 юли 1873; бр. 45 от 28 юли 1873; бр. 46 от 4 август 1873.

«За турският меморандум...» — за този меморандум се пише в дописката «Цариград, 16 октомврия», поместена в същия (втори) брой на в. «Независимост»: «В своя меморандум, който е изпроводен до великите сили, в. везирин се старае да покаже на светът, че ако да не би били австрийските консули, които вълнуват светът, то раята би живяла като бубрек в лой.»

«Над кандийските гробове и трева още не е израсла!» — ново напомняне за Критското въстание (1866—1869).

Стр. 199 — [ДОСТА СА ПИЛИ КРЪВТА НИ! ДОСТА СА ЯЛИ ТЕЛАТА НИ!], Букурещ, 2 ноемврия — «Независимост», г. IV, бр. 3, 3 ноември 1873, с. 17—18.

Стр. 203 — [БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ НЕ ТРЯБВА ДА ПЛАЩАТ ДАНЪЦИ НА ТУРСКОТО ПРАВИТЕЛСТВО!], Букурещ, 9 ноемврия — «Независимост», г. IV, бр. 4, 10 ноември 1873, с. 25—26.

«Когато турското правителство позволяваше на руските агенти да преселяват българите в Крим и в Бесарабия...» — известно е, че руското царско правителство приема компактни маси от българи в Русия, а на тяхно място се заселват татари и черкези. Против тази практика остро реагират много български възрожденци — и не само революционерите. Още в 1861 година Г. С. Раковски пише специална брошура: «Преселение в Русия...».

Стр. 207 — [В ТУРСКАТА ИМПЕРИЯ СЕ ПРЕЗИРА ВСЕКИ ЕДИН ЗАКОН], Букурещ, 16 ноемврия — «Независимост», г. IV, бр. 5, 17 ноември 1873, с. 33—34.

«Право» се съзнава, че екзархията напредва рачешката...» — вероятно тук Каравелов се позовава на уводната статия на в. «Право» — «Владичите ни по епархиите си» (бр. 33, 26 октомври 1873).

Дядо Антим — българският екзарх Антим I.

«Нашият цариградски дописник...» — вж. дописката «Цариград, 8 ноемврия», поместена в същия брой на в. «Независимост».

Хюсипаша — Хюсеин Авни паша.

Стр. 211 — [РЕФОРМИТЕ НЕ ЩЕ ПРЕОБРАЗЯТ ТУРСКАТА ИМПЕРИЯ], Букурещ, 23 ноемврия — «Независимост» г. IV, бр. 6, 24 ноември 1873, с. 41—42.

«Обетованная земля» (библ.) — Ханаан (Палестина).

«Турското правителство туря карантина по бреговете на Дунавът...» — карантината е наложена от правителството поради появата на тежки заразни болести (чума, холера). Турските чиновници използват и това извънредно положение за ограбване на гражданите и за разправа с неудобни хора. За всяко преминаване на река Дунав се е заплащала висока такса.

Стр. 215 — [ТАКА, Г. НАЙДЕНОВ, ТАКА!], Букурещ, 30 ноемврия — «Независимост», г. IV, бр. 7, 1 декември 1873, с. 49—50.

«...уводната статия, която е поместена в 36 брой на в. «Право»...» — споменатата статия е означена «Цариград, 16 ноември 1873» — вж. в. «Право», г. VIII, бр. 36, 17 ноември 1873.

Цитатите от Токвил са вероятно от съчинението му «За демокрацията в Америка».

Стр. 220 — [ПАНИСЛЯМИСТИТЕ — «ЦИВИЛИЗАТОРИ» НА АЗИЯ И АФРИКА...], Букурещ, 6 декември — «Независимост», г. IV, бр. 8, 8 декември 1873, с. 57—58.

«Нашият цариградски кореспондентин ни явява...» — вж. дописката «Цариград, 26 ноемврия», поместена в същия брой на в. «Независимост».

Стр. 224 — [НИЕ НЯМАМЕ С КАКВО ДА СЕ ПОХВАЛИМЕ...], Букурещ, 15 декември — «Независимост», г. IV, бр. 9, 15 декември 1873, с. 65—66.

Стр. 228 — [ЕКЗАРХИАЛНИЯТ СЪВЕТ ЩЕ ДА СЕ СЪБЕРЕ...], Букурещ, 21 декември — «Независимост», г. IV, бр. 10, 22 декември 1873, с. 77—78.

«Из Цариград явяват...» — вж. дописката «Цариград, 10 декември», поместена в същия брой на в. «Независимост».

Патриарх Антим — гръцкият патриарх Антим VI Куталианос.

«Турското правителство издаде своят ферман...» — отново става дума за фермана от 27 февруари 1870 г., с който се учредява Българската екзархия.

Стр. 232 — [БЪЛГАРО-ГРЪЦКОТО СПОРАЗУМЕНИЕ Е ПОЧТИ НЕВЪЗМОЖНО], Букурещ, 28 декември — «Независимост», г. IV, бр. 11, 29 декември 1873, с. 85—86.

Стр. 236 — [И ЙОАКИМ ЩЯЛ ДА АФОРЕСВА!], Букурещ, 4 януария — «Независимост», г. IV, бр. 12, 5 януари 1874, с. 93—94.

Кир Антим — Антим VI Куталианос.

«...страшното черковно постановление на великият местен събор...» — става дума за схизмата. На 16 септември 1872 г. Цариградската патриаршия обявява Българската екзархия за схизматична (отцепническа), тъй като не признава върховенството на цариградския патриарх.

Стр. 240 — [ДАЖЕ В. «ПРАВО» Е ЗАПРЕТЕН!], Букурещ, 11 януария — «Независимост», г. IV, бр. 13, 12 януари 1874, с. 101—102.

«Из Цариград явяват, че... вестник «Право» е запретен от правителството» — вестникът е спрял окончателно след г. VIII, бр. 41 от 20 декември 1873 г.

«...за кой дявол беше запретен в. «Турция»? — последният брой на в. «Турция» излиза на 27 юли 1873 г. (г. IX, бр. 24).

Груевата граматика — Йоаким Груев е автор на две граматки: «Основа на българска граматика...» (Цариград, 1858), претърпяла до 1869 г. четири издания, и «Начала на българска граматика за ученици в предуготовителни училища...» (Виена, 1863) — също преиздавана няколко пъти.

Русчушкият хавадиш — в. «Дунав».

«Г. Найденов... разказваше...» — става дума за статии, поместени в «Право», като например «Остатъци от френските еничерства» (г. VIII, бр. 38, 30 ноември 1873), уводната статия «Цариград, 7 декември 1873» (г. VIII, бр. 39, 7 декември 1873) и др.

Стр. 244 — [ПРАВИТЕЛСТВОТО СЕ Е ЗАВЗЕЛО ДА НИ ПОМИРИ С ПАТРИАРХЪТ], Букурещ, 18 януария — «Независимост», г. IV, бр. 14, 19 януари 1874, с. 109—110.

Стр. 248 — [САМ БОГ — В АРЕНДА У ФАНАРИОТИТЕ], Букурещ, 25 януария — «Независимост», г. IV, бр. 15, 27 януари 1874, с. 117—118.

«Из Цариград ни пишат...» — вж. дописката «Цариград, 12 януария», поместена във в. «Независимост», г. IV, бр. 14, 19 януари 1874.

Стр. 253 — [МЕЖДУ СРЪБСКИЯТ И БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД СЪЩЕСТВУВА БРАТСКА ЛЮБОВ], Букурещ, 1 февруария — «Независимост», г. IV, бр. 16, 2 февруари 1874, с. 125—126.

«Отвореното писмо до г-на Маринови-ча...» — поместено във в. «Право», г. VIII, бр. 39 от 7 декември 1873. Това е апел към новия министър-председател и министър на външните работи на сръбското княжество да съдейства за сближението между българския и сръбския народ, да се отстранят пречките към тази цел — например «незаконният характер на пропагандирането, което се води в нашите земи».

Балабанов е Марко Балабанов.

Визанков е Стоян Везенков.

Сапуновци — от Сапунов (Миларов), Светослав.

Поповичевци — вероятно от Попович, Милош или Попович, Джордже.

Стр. 257 — [КОТКАТА И МИШКАТА НЕ МОГАТ ДА БЪДАТ БРАТИЯ И СЪЮЗНИЦИ], Букурещ, 8 февруария — «Независимост», г. IV, бр. 17, 9 февруари 1874, с. 133—134.

«Цариградската дописка...» — вж. дописката «Цариград, 28 януария», поместена в същия брой на в. «Независимост».

Х. Ставревата работа — покушението срещу хасковския чорбаджия хаджи Ставри.

«Българите не са вече такива, каквито бяха в 1841 г.» — авторът припомня първите години от борбата за църковна независимост и по-конкретно завършили с неуспех опит на българското население в Търново да изгони гръцкия владика Панарет. Протестната делегация, която търновци изпратили през 1840—1841 година в Цариград, била подкупена от гръцката патриаршия и предала българските интереси.

«Провъзгласяването на схизмата...» — вж. тук бележките към статията «И Йоаким щял да афоресва!», с. 480.

«...гръцките паликариета в Тракия и Македония...» — става дума за стремежа на фанариотите

да запазят своята власт поне в Македония и Тракия. Каравелов следи внимателно поведението на гръцкото духовенство в тези области.

«А днешните прокламации?» — вж. дописката «Цариград, 28 януария» в същия брой на в. «Независимост».

Стр. 261 — [ЕКЗАРХИЯТА И «ОБСТОЯТЕЛСТВАТА»], Букурещ, 15 февруария — «Независимост», г. IV, бр. 18, 16 февруари 1874, с. 141—142.

«В българското отделение на «Левант Таймс» е поместена една твърде дипломатическа статия под заглавие «Българската йерархия» — вж. статията «Българската екзархия» в българското издание на «Левант Таймс», г. VI, бр. 4 от 2 февруари 1874.

«Из Цариград ни явяват, че няколко села от Солунското окръжие са се решили да приемат уния...» — вж. дописката «Цариград, 6 февруария», поместена в същия брой на в. «Независимост».

Стр. 265 — [ЗАЩО БЪЛГАРИТЕ ИЗ СОЛУНСКАТА ЕПАРХИЯ ПРИЕХА УНИЯТА?], Букурещ, 22 февруария — «Независимост», г. IV, бр. 19, 23 февруари 1874, с. 149—150.

Визанков — Стоян Везенков.

«Българското отделение на «Левант Таймс» говори...» — вж. статията «Македонските българи», поместена във в. «Левант Таймс» («Източно време»), г. VI, бр. 5, 9 февруари 1874. Приведеният цитат не е точен; по-скоро е перифраза на съответния пасаж от статията.

Дядо Нил — поп Нил Изворов.

Патриарх Антим — Антим VI Куталианос.

Провъзглашението на схизмата — вж. бележките към статията «И Йоаким щял да афоресва», тук, с. 480.

Стр. 269 — [«СВЕТАТА АЛИАНЦИЯ» НА ТРИТЕ МОНАРХА], Букурещ, 1 март — «Независимост», г. IV, бр. 20, 2 март 1874, с. 157—158.

«Presse» — «Нойе фрайе Пресе».

«Augs. alb. Zeit» — в. «Ausburger allgemeine Zeitung».

«Изток» — вероятно в. «Восток».

«Унг. Лойд» — в. «Унгариш Лойд».

Стр. 274 — [ГЛУПОСТТА ПОЧТИ НИКОГА НЕ ОСТАВЯ ДИРЯ ПОДИР СЕБЕ СИ], Букурещ, 8 март — «Независимост», г. IV, бр. 21, 9 март 1874, с. 165—166.

Отвореното писмо, публикувано във в. «Право» — вж. бележките в този том към статията «Между сръбският и българският народ съществува братска любов». Писмото е подписано от настоятелствата на комитета «Македонска дружина» и на благотворителното братство «Просвещение».

Стр. 279 — [ЧУЖДТО Е ВСЯКОГА ЧУЖДО], Букурещ, 15 март — «Независимост», г. IV, бр. 22, 16 март 1874, с. 173—174.

«Из Свищов ни явяват, ...» — вж. рубриката «Български известия» в същия брой на в. «Независимост».

«... да се кръстят в Алфея...» — да се погърчат; Алфей е една от най-големите реки в Гърция.

Стр. 283 — [РУСИЯ НЕ МОЖЕ ДА НИ БЪДЕ НЕПРИЯТЕЛ], Букурещ, 22 март — «Независимост», г. IV, бр. 23, 23 март 1874, с. 181—182.

«Ние говорихме вече, че... косата на Садък паша...» — позоваване на дописката «Цариград, 1 март», поместена във в. «Независимост», г. IV, бр. 21, 9 март 1874, в която се говори и за несполуката на М. Чайковски (Садък паша) да получи паричен заем от европейските държави.

«Из Цариград ни явяват...» — вж. дописката «Цариград, 15 март», поместена в същия брой на в. «Независимост».

Руско-турското приятелство — Каравелов пише по-подробно за политиката на руското царско правителство в уводната статия «Ако Русия дойде като освободителка», Букурещ, 21 юния, поместена във в. «Независимост», г. IV, бр. 36, 23 юни 1874; вж. в този том с. 347.

Хабсбургският дом — Австро-Унгария (по името на династията Хабсбурги).

Орхановата династия — династията, основана от турския султан Орхан.

Стр. 289 — [КОЙ ДА КОНТРОЛИРА УЧИЛИЩАТА?], Букурещ, 29 март — «Независимост», г. IV, бр. 24, 30 март 1874, с. 189—190.

«Българското отделение на «Левант

Таймс» мисли...» — има се предвид статията «Мисията на екзархийският съвет», поместена във в. «Левант Таймс» («Източно време»), г. VI, бр. 8, 2 март 1874.

«...да пише във в. «Право» благодарности и похвали за своите патрони...» — може би става дума за такива материали във в. «Право», като напр. дописката «Русе, 17 ноември 1873 г.», подписана: В. Нейчев, поместена в притурката на в. «Право», бр. 39, 10 декември 1873.

«...ментори на българските Телемахии...» — ръководители, учители на младото поколение; по името на Телемаховия наставник Ментор.

Х. Иванчо — Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величкович.

Ниловци — по името на поп Нил Изворов.

Отец Аверкий — вероятно Аверкий Петрович.

«А помните ли каква комедия произлезе преди две години с периодическият вестник «Читалище»?» — статията на Т. Икономов «Една стъпка напред», поместена в сп. «Читалище», г. II, кн. 17 (с. 759) и 18 (с. 807), 1872, предизвиква полемика в Цариград и в българския периодичен печат. Икономов изразява протестантско-либерални схващания за развитието на черковното учение и устройство (вж. Ст. Чилингиров. «Българските читалища преди Освобождението». С., 1930, с. 530—557).

Стр. 293 — [«ПРЕМИНУВАТ ДНИ, ПРЕМИНУВАТ ГОДИНИ...»], Букурещ, 5 априля — «Независимост», г. IV, бр. 25, 6 април 1874, с. 197—198.

Отец Августин — Августин Аврелий (Блажени).

Иншата — от името на индийския поет Саид Инша Алахан, автор на граматика на езика урду. Каравелов употребява думата инша като синоним на нещо объркано, неразбрано, неясно.

Стр. 298 — [«ФИЗИОЛОГИЧЕСКАТА РЕАЛНОСТ» НА БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД], Букурещ, 12 априля — «Независимост», г. IV, бр. 26, 13 април 1874, с. 205—206.

«В българското отделение на «Левант Таймс» е поместена статия под заглавие «Бунтовническите български комитети...» — статията «Бунтовните български комитети» е отпечатана във в. «Левант Таймс» («Източно време»), г. VI, бр. 12, 30 март 1874.

Знаменитото писалище — турската цензура.

Стр. 302 — [ПОД СТУДЕНАТА ПЕПЕЛ ТЛЕЕ ИСКРА], Букурещ, 19 априля — «Независимост», г. IV, бр. 27, 20 април 1874, с. 213—214.

«Българското отделение на «Левант Таймс» ни уверява...» — отново става дума за статията «Бунтовните български комитети», поместена във в. «Левант Таймс» («Източно време»), г. VI, бр. 12, 30 март 1874.

«...книгата на генерал Липранди» — споменава се книгата «Восточный вопрос и Болгария» (1868).

Хайдут Велко — Велко Петрович.

Telegraf — вероятно, «Telegraful român».

Стр. 307 — [БЪЛГАРСКИТЕ ПРОЦЕНТИ В РУМЪНИЯ СЕ УМАЛЯВАТ], Букурещ, 26 априля — «Независимост», г. IV, бр. 28, 27 април 1874, с. 221—222.

«В българското отделение на «Левант Таймс» е напечатана статия под заглавие «Българите в Молдаво-Влахия и в Росия...» — назованата статия е поместена във в. «Левант Таймс» («Източно време»), г. VI, бр. 14, 13 април 1874. Каравелов навсякъде редактира и стилизира цитатите, като напълно добросъвестно запазва основната им мисъл и форма.

Ян Касабян — Иван Касабов.

«Преди няколко недели нашият видински дописник ни уверяваше, че в тамошните крайове се турчат голямо множество момичета...» — вж. рубриката «Български известия» във в. «Независимост», г. IV, бр. 23, 23 март 1874.

Стр. 312 — [«ВИДОВДАНОВИТЕ» ЕЛИНИ], Букурещ, 3 майя — «Независимост», г. IV, бр. 29, 4 май 1874, с. 229—230.

Евreo-xонведска машина — сатиричен израз, образуван от думата «хонвед» — старо название на унгарските пехотинци.

Стр. 317 — [АВСТРИЙСКОТО ЧОВЕКОЛЮБИЕ ОТДАВНА ВЕЧЕ Е ПОЗНАТО НА ХРИСТИЯНСКИТЕ НАРОДНОСТИ], Букурещ, 10 майя — «Независимост», г. IV, бр. 30, 11 май 1874, с. 237—238.

«Княз Милан е отишъл в Цариград...» — Милан Обренович прави през 1874 г. дипломатическо посещение в Цариград, което е съвсем безуспешно.

«Невските «въоружени плашила»; невските херои; невските «медведи» — Каравелов цитира и иронизира характерни антируски изрази в немския печат.

Стр. 321 — [НАШИТЕ УЧИЛИЩА ТРЯБВА ДА ПРИГОТВЛЯВАТ ЧЕСТНИ ГРАЖДАНИ], Букурещ, 17 май — «Независимост», г. IV, бр. 31, 18 май 1874, с. 245—246.

«Из Цариград ни явяват...» — става дума за дописката «Цариград, 2 май», отпечатана в същия брой на в. «Независимост».

Августини — от Августин Аврелий (Блажени).

Телемах — от романа на Фр. Фенелон «Приключенията на Телемах».

Дядо Антим — българският екзарх Антим I.

Дорчо — владиката Доротей.

Отец Григорий — Григорий Доростоло-Червенски.

Стр. 325 — [РАЗВИТИЕТО НА ИНДУСТРИИТЕ], Букурещ, 24 май — «Независимост», г. IV, бр. 32, 25 май 1874, с. 253—254.

«Върховното турско правителство...» — цитатът е от статията «Народните индустрии», поместена в българското издание на в. «Левант Таймс» («Източно време»), г. VI, бр. 18, 11 май 1874. Каравелов остро критикува нейния реакционен еволюционистки смисъл. Цитатите са леко редактирани.

Княз Милан — Милан Обренович.

Голямата книга на Пророкът — Коранът.

Стр. 331 — [ЮЗДА ЗА ПЕЧАТА И МИСЪЛТА], Букурещ, 31 май — «Независимост», г. IV, бр. 33, 1 юни 1874, с. 261—262.

Махмуд паша — Махмуд Недим паша.

Махмуд — Махмуд II.

Стр. 336 — [ЮЖНОСЛАВЯНСКОТО ОБЕДИНЕНИЕ], Букурещ, 7 юни — «Независимост», г. IV, бр. 34, 8 юни 1874, с. 269—270.

Стр. 342 — [РУСКО-АВСТРИЙСКОТО СПОРАЗУМЕНИЕ И ВОСТОЧНИЯТ ВЪПРОС], Букурещ, 14 юни — «Независимост», г. IV, бр. 35, 15 юни 1874, с. 281—282.

«Aug. all. Zeit». — в. «Augsburger allgemeine Zeitung».

Ристичевото министерство — по името на Ристич, Йован.

«Ако Маринович да би се отказал да приеме това пътуване...» — през 1874 г. Й. Маринович като министър-председател и министър на външните работи придружава княз Милан Обренович при посещението му в Цариград. Посещение напълно безплодно.

Стр. 347 — [АКО РУСИЯ ДОЙДЕ КАТО ОСВОБОДИТЕЛНИЦА], Букурещ, 21 юни — «Независимост», г. IV, бр. 36, 23 юни 1874, с. 289—290.

Княз Милан — сръбският княз Милан Обренович.

Александър — руският император Александър II.

Кръмският бой — Кримската война.

Стр. 352 — [ПАТРИАРХАНАТА И ПОРТАТА], Букурещ, 28 юни — «Независимост», г. IV, бр. 37, 29 юни 1874, с. 297—298.

«Пловдивските чапкъни са наранили няколко български деца и нападат на българските патриоти посред пладне...», а почтеният пловдивски каймакамин ги съветова... да не безпокоят правителството с такива маловажни дела» — вж. дописката «Пловдив, 18 май», поместена във в. «Независимост», г. IV, бр. 35, 15 юни 1874.

Стр. 357 — [ЗА ВАШИТЕ ТЕОРИИ И ПРОГРАМИ НЕ ДАВАМЕ НИ ЧЕРВЕНО ДУКАТО], Букурещ, 4 юли — «Независимост», г. IV, бр. 38, 6 юли 1874, с. 305—306.

Статията «Една програма за школите ни» е поместена в българското издание на в. «Левант Таймс» («Източно време»), г. VI, бр. 23 от 15 юни 1874 и бр. 24 от 22 юни 1874.

Стр. 362 — [ДА Е ЖИВА АНТИГОНА!], Букурещ, 12 юли — «Независимост», г. IV, бр. 39, 13 юли 1874, с. 313—314.

«Дайт. Цайтунг» — «Дойче Цайтунг».

Мехмед Ружди паша — Мехмед Руджи паша.

Х. Иванчо — Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величкович.

Окай — Йокай, Мор.

Стр. 367 — [ЕСТЕСТВЕНИТЕ СЪЮЗНИЦИ НА СЪРБИЯ], Букурещ, 19 юли — «Независимост», г. IV, бр. 40, 20 юли 1874, с. 321—322.

Талмудска песен — сатиричен израз; вж. Талмуд.

Порто-франго, Порто-франко — част от територията на морско пристанище, на която се ползува правото да не се плаща мито за внасяните или изнасяни стоки; буквално: свободно пристанище.

«Първата сръбска омладинска скупщина...» — тя се събира в Нови Сад през 1866 година, когато Омладината развива най-голяма дейност.

Княз Милан — Милан Обренович.

«Нашият цариградски дописник ни явява...» — вж. дописката «Цариград, 14 юлия», поместена в същия брой на в. «Независимост».

Милоевичевци — по името на Милоевич, Милош.

«Талерашки» борби — от талер, пруска монета; борби за материални изгоди.

Стр. 372 — [УЧИЛИЩЕ — БЪЛГАРСКО И ЧОВЕЧЕСКО], Букурещ, 26 юлия — «Независимост», г. IV, бр. 41, 27 юли 1874, с. 329—330.

Стр. 377 — [ЕДНА МАЛКА АВТОНОМИЯ?], Букурещ, 2 августа — «Независимост», г. IV, бр. 42, 3 август 1874, с. 337—338.

Круповски топове — произведени в заводите «Круп».

Садъкпашовите заеми — заемите, които не успява да получи от европейските банки Садък паша (Михаил Чайковски).

Руско-турското приятелство — за мнението на Каравелов по този въпрос вж. и статията «Ако Русия дойде като освободителница» в този том, с. 347.

Критският бой — Критското въстание (1866—1869).

Стр. 383 — [ФАНАРИОТСКИТЕ ШАРЛАТАНСТВА И ШПИОНСТВА], Букурещ, 9 августа — «Независимост», г. IV, бр. 43, 10 август 1874, с. 345—346.

Янинските билери — по името на Янина, град в Северна Гърция.

«... в противен случай руско-турското приятелство...» — в текста във в. «Независимост» изразът е: «руско-турското правителство» — очевидна печатна грешка, която поправяме.

Охридските волнения — за тях се съобщава във в. «Независимост», г. IV, бр. 33 от 1 юни 1874 в рубриката «Български известия»: «Из Охрид достигат до нас твърде неутешителни известия. Из тоя град ни телеграфират, че киймакаминът казал

пред цял един мезлич, че дядо Натанаил е бунтовник. Той притурил даже, че има намерение да изпроводи негово високопреосвещенство вързан в Цариград.»

Стр. 388 — [УМНИТЕ И РАЗУМНИТЕ ХОРА СА ДЛЪЖНИ ДА СЕ ПОКОРЯТ НА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА], Букурещ, 16 августа — «Независимост», г. IV, бр. 44, 17 август 1874, с. 353—354.

«Елини и Елада» — книгата «Јелада и јелени...» е от А. Я. Кумануди. Вж. рецензията за нея в това издание, т. VI, с. 195.

Стр. 392 — [ВРЕМЕ Е ВЕЧЕ ДА ПОУМНЕЕМЕ...], Букурещ, 23 августа — «Независимост», г. IV, бр. 45, 24 август 1874, с. 361—362.

«Из България ни явяват...» — вж. рубриката «Български известия» в същия брой на в. «Независимост».

Стр. 397 — [А ВРЕМЕТО СЕ ПРИБЛИЖАВА...], Букурещ, 29 августа — «Независимост», г. VI, бр. 46, 31 август 1874, с. 369—370.

«Augs. all. Zeit» — в. «Ausburger allgemeine Zeitung».

Княз Михаил — Михаил Обренович.

Стр. 403 — [АКО НЕ ПОЖЕЛАЕМЕ ДА ЖИВЕЕМЕ БРАТСКИ...], Букурещ, 5 септември — «Независимост», г. IV, бр. 47, 7 септември 1874, с. 377—378.

Централната българска школа — Болградското централно училище.

Стр. 409 — [«КНИЖЕВНОТО ДРУЖЕСТВО» КУЦА...], Букурещ, 13 септември — «Независимост», г. IV, бр. 48, 14 септември 1874, с. 385—386.

«Сегашното деловодителство...» — на Тодор Пеев (Пейов).

Дриновите открития и Климентовите размисления — става дума за отпечатаните в «Периодическо списание на Българското книжовно дружество» статии от Марин Дринов и Васил Друмев (като духовно лице той получава през 1873 г. името Климент Браницки).

Стр. 414 — [ТРЯБВА ЛИ ДА СГЪРНЕМ РЪЦЕТЕ СИ?], Букурещ, 20 септември — «Независимост», г. IV, бр. 49, 21 септември 1874, с. 393—394.

«Молиме ви да прочетете цариградската дописка...» — Каравелов отправя към дописката «Цариград, 18 септември», поместена в същия брой на в. «Независимост».

«Кабинетът от 22 октомври» — консервативното сръбско-правителство, съставено от Йован Маринович.

Златевци — от името на Златев, Петраки.

Чорапчиевци — от името на Чорапчиев, Иван.

Груевци — от името на Груев, Йоаким.

Хаджи Иванчовци — от името на Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величкович.

Турски граматика (от Иоакимаки Груева) — Й. Груев издава «Начална книга за османски език...» (Цариград, 1864, 2 изд. 1867, 3 изд. 1873) и «Османска граматика...» (Цариград, 1864, 2 изд. 1867).

Турски истории (от г. Славейкова) — «Скратение на турската история от основаването на империята до наши дни, списана на французски от Н. Малуфа, преведена и допълнена от П. Р. Славейкова...» (Цариград, 1857).

«Песнотворството» е книгата на Петър Оджаков «Наука за песнотворство и стихотворство...» (Одеса, 1871).

Логиката на г-на д-р Берона — «Логика...» (Виена, 1861) от Васил Берон.

Философите на Кюлбок Лукът — философите на Иван Найденов. Кюлбок Лук е квартал в Казанлък, родното място на Иван Найденов.

Войниковите забергановци — историческите драми на Добри Войников и неговата «Кратка българска история...» (Виена, 1861).

Стр. 420 — [УВЕЛИЧЕНИЕТО НА СТРАЖАРИТЕ И НА СТРАЖАРНИЦИТЕ], Букурещ, 27 септември — «Независимост», г. IV, бр. 50, 28 септември 1874, с. 401—402.

Стр. 425 — [АТИНСКИЯТ КАБИНЕТ И ПОРТАТА], Букурещ, 4 октомври — «Независимост», г. IV, бр. 51, 5 октомври 1874, с. 409—410.

«...последните две дописки на нашия цариградски кореспондентин...» — става дума за две дописки във в. «Независимост»: «Цариград, 22 септември» (бр. 50, 28 септември 1874) и «Цариград, 28 септември» (бр. 51, 5 октомври 1874).

Кръмският бой — Кримската война (1853—1856).
Дели Георги — Георг I.

Стр. 430 — [ТАЯ СИЛА СЕ НАМИРА НА БЪЛГАРСКИТЕ ПЛАНИНИ], Букурещ, 11 октомври — «Независимост», г. IV, бр. 52, 12 октомври 1874, с. 417—418.

«...няколко богати търговци, които живеят във Влахия...» — през 1867 г. Добродетелната дружина подпомага въоръжаването на четата на Панайот Хитов и четата на Филип Тотю, като им поставя условие да не дигат въстание, а само да се запознаят с настроенията сред народа. През 1868 година обаче Добродетелната дружина в съгласие с политиката на царското руско правителство прави усилия да разтури четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. Руският консул в Букурещ барон фон Офенберг предупреждава устно и писмено румънския министър-председател Йон Братиано за предстоящото преминаване на четата през р. Дунав.

«...излъгани от Сърбия в 1868 година...» — излъгани от сръбското правителство са участниците във Втората българска легия.

* * *

Стр. 435 — [БРАТСТВОТО МЕЖДУ БЪЛГАРИ И РУМЪНИ], Букурещ, 6 януари — «Либертатя», бр. 1, 7 януари 1871, с. 1.

Всички статии от в. «Либертатя» са преведени на български език от Спаска Кануркова.

Стр. 436 — [БРАТСКИ ДА СИ ПОДАДЕМ РЪКА], Букурещ, 13 януари — «Либертатя», бр. 2, 13 януари 1871, с. 5.

«Днес Франция... се бори за свобода и независимост...» — Френско-пруската война, избухнала през юли 1870 г., показва гнилостта на Втората империя. Революционното движение във Франция се засилва. Парижките работници провъзгласяват републиката; назряват условията за създаването на Парижката комуна.

Михай — Михаил Храбри.

Щефан Велики — Стефан Немана.

Душан — Стефан Душан.

Стр. 438 — [ДА СЕ ОБЕДИНИМ!], Букурещ, 20 януари — «Либертата», бр. 3, 20 януари 1871, с. 7.

«...Франция е принудена да падне на колена...» — Франция претърпява поражение във Френско-пруската война (1870—1871).

Стр. 440 — [ЧРЕЗ БРАТСТВО КЪМ ОБЩА СВОБОДА], Букурещ, 26 януари — «Либертата», бр. 4, 27 януари 1871, с. 11.

«Огненият бич на азиатските варвари още от XIII век отпечатва кървави страници в историята на европейските народи» — турската експанзия в Европа започва в началото на XIV век.

«...пирамидата от човешки глави в Ниш...» — по сведения на френския анкетьор Ж. А. Бланки турците издигат в Ниш пирамида от черепите на избитите във въстанията срещу османското робство българи.

Стр. 442 — [ОТОМАНСКАТА ИМПЕРИЯ ТРЯБВА ДА ПАДНЕ], Букурещ, 2 февруари — «Либертата», бр. 5, 3 февруари 1871, с. 13.

Стр. 444 — [ЕДИНСТВЕНИЙТ ПЪТ — ОСВОБОЖДЕНИЕТО ОТ ТУРСКО РОБСТВО], Букурещ, 9 февруари — «Либертата», бр. 6, 10 февруари 1871, с. 17.

Стр. 446 — [ДА БЪДЕМ ГОТОВИ ЗА ПЪРВИЯ ПРИЗИВ!], Букурещ, 17 февруари — «Либертата», бр. 7, 17 февруари 1871, с. 19.

«Може да се смята, че мирът между Франция и Германия е сключен» — на 28 февруари 1871 г. френското правителство сключва примирие с Прусия. Френско-пруската война завършва с Франкфуртския мир, подписан на 10 май 1871 г.

Вилхелм — Вилхелм I Хохенцолерн.

Стр. 448 — [ЗА ДА ДОСТИГНЕМ ДО ТАЗИ ЗЛАТНА ЕПОХА...], Букурещ, 23 февруари — «Либертата», бр. 8, 24 февруари 1871, с. 23.

«...телеграмата на император Вилхелм до руския цар с дата 26 февруари...» — става дума за телеграмата на Вилхелм I Хохенцолерн от 26(14) февруа-

ри до Александър II — израз на благодарност към руската дипломация, която подкрепя Прусия във Френско-пруската война.

Другояче не можем да си обясним апатията на французкия народ, който две десетилетия търпя игото, наложено му от Наполеон III с държавния преврат на 2 декември 1852 г. — в резултат на този преврат във Франция се установява бонапартистки режим — потъпкват се всички демократически права. Смъкнат е от революцията на 4 септември 1870 г.

Стр. 450 — [САМО ОТ НАС ЗАВИСИ ДА СЕ ОСВОБОДИМ], Букурещ, 3 март — «Либертата», бр. 9, 3 март 1871, с. 25.

«...на Запад завърши една от най-жестоките войни...» — отново става дума за Френско-пруската война.

Стр. 452 — [НАШАТА ЦЪРКОВНА НЕЗАВИМСИОСТ], Букурещ, 9 март — «Либертата», бр. 10, 10 март 1871, с. 29.

«...отлагането на българското събрание...»; «...вмешателството на Игнатиев и руския синод...» — в рубриката «Български известия» на в. «Свобода» (г. II, бр. 10, 6 март 1871) четем: «В «Národní Zisty» пишат от 24 февр. из париград: «Великият везир обявил на българските депутати, че техните заседания за решението на черковният вопрос трябва да се отложат. Огорчените и недоволните депутати се връщат назад. Това събрание се отложило по желанието на генерал Игнатиева.» И по-надолу: «Пишат ни из Цариград, че генерал Игнатиев е явил на Али паша, че руският синод желае да бъде свикан вселенски събор за решението на българският черковен вопрос. Разбира се, че българите няма да признаят тоя събор и между Русия и българите ще да се увеличат ония недоразумения, които вече съществуват. Под една мишница се не носят две дини — или славяни, или гърци.»

«Падна... папството в Рим...» — до 1871 г. е съществувала самостоятелна папска държава със средище Рим. По време на Френско-пруската война френските окупационни войски напускат града. Италианското правителство се възползува от това, превзема го и разпуска папската армия. Така се ликвидира светската власт на папата.

Стр. 453 — [ИСТИНСКИТЕ РУСНАЦИ], Букурещ, 18 март — «Либертатя», бр. 11, 19 март 1871, с. 31.

Стр. 455 — [Д-Р ПЕТЪР БЕРОН — ГОЛЯМО ИМЕ В ЦЕЛИЯ НАУЧЕН СВЯТ] — «Либертатя», бр. 12, 26 март 1871, с. 33.

Стр. 456 — [КОНФЕДЕРАЦИЯ], Букурещ, 25 март — «Либертатя», бр. 12, 26 март 1871, с. 33—34.

Потомците на Асен — от династията Асеновци (с родоначалници Петър II, Асен I и Калоян) са царете Калиман I, Михаил II Асен, Калиман II и Константин Асен, по времето на които българската държава отслабва и губи от територията си в резултат на вътрешни междуособици и засилени нашествия отвън.

Д у ш а н — Стефан Душан.

Стр. 459 — [ЕВРОПЕЙСКИТЕ НАЦИИ И ТУРЦИЯ], Букурещ, 5 април — «Либертатя», бр. 13, 6 април 1871, с. 35.

Стр. 461 — [ПО-ШИРОКИ ВЪЗГЛЕДИ ВЪРХУ НАШАТА ОБЩА СЪДБА], Букурещ, 10 април — «Либертатя», бр. 14, 11 април 1871, с. 39.

Стр. 462 — [ФРАНЦУЗИТЕ — ПРИМЕР ЗА НАС], Букурещ, 16 април — «Либертатя», бр. 15, 17 април 1871, с. 43.

«... Французите... продължават трагичната си борба срещу вътрешния враг» — става дума за Парижката комуна. Тя съществува 72 дни — от 18 март до 28 май 1871 година.

Стр. 463 — [ДОБРАТА ПОДГОТОВКА Е В НАШЕТО ПОБРАТИМЯВАНЕ], Букурещ, 10 май — «Либертатя», бр. 16, 11 май 1871, с. 47.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ ЗА ЛИЦА, ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ, ЗАГЛАВИЯ НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ, ДРУЖЕСТВА И ДР.*

А

[А времето се приближава...], Букурещ, 29 августа, статия от Л. Каравелов — 397, 489.

Абдул Азис (1830—1876) — турски султан (1861—1876). Ожесточено преследва националноосвободителните движения в Турската империя и турското либерално-конституционно движение. Ограничен, слабо образован, завършва представата за разложението на Османската империя — 163, 181, 203, 204, 402.

Абдул Меджид (1823—1861) — турски султан (1839—1861) — 18, 163.

Абдул Рахман паша — управител на Дунавската област — 214.

Августин Блажени, Аврелий (254—430) — деец на католическата църква, проповедник, теолог — 294, 324, 484, 486.

Аверкий Петрович (XIX в.) — духовник и просветен деец. Роден в Сопот. Завършва Духовната академия в Киев. Като врачански митрополит (1873—1874) допринася за успеха на просветното дело в своята епархия — 292, 484.

Австрийска червена книга — книга с официални дипломатически документи в Австро-Унгария — 53.

[Австрийското човеколюбие отдавна вече е познато на християнските народности], Букурещ, 10 май, статия от Л. Каравелов — 317, 485.

Агамемнон — в гръцката митология цар на Микена (отъждествявана със съседния Аргос), предводител на гръцките войски по време на Троянската война — 130, 474.

[Ако не пожелаеме да живееме братски...], Букурещ, 5 септември, статия от Л. Каравелов — 403, 489.

[Ако Русия дойде като освободителница], Букурещ, 21 юния, статия от Л. Каравелов — 347, 483, 487, 488.

* За имената, пояснени в предишните томовете, се дават по-ограничени или допълнителни сведения. Включени са заглавията на всички статии, поместени в този том.

- Албрехт, ерцхерцог — 63.
- Александър II (1818—1881) — руски император (1855—1881) — 273, 349, 487, 493.
- Али паша, Мехмед Емин (1815—1871) — турски държавник. Посланик в Лондон, министър на външните работи, велик везир (1852, 1855—1856, 1858—1859, 1867—1871). Ориентира външната политика на Османската империя към Франция. Стремил се да модернизира турското законодателство и държавния апарат. Издава Фермана за учредяване на Българската екзархия (1870) — 15—18, 83, 142, 180, 232, 441, 452, 464, 493.
- Алкивиад (ок. 450—404 пр. н. е.) — политик и стратег на Атина — 133, 475.
- Аллах — името на бога в ислямската религия — 13, 202, 203, 220.
- Амурат II — вж. Мурад II.
- Андраси, Гюла Старши, граф (1823—1890) — австро-унгарски политически деец. През 1871—1879 г. е министър на външните работи на Австро-Унгария. На антибългарски и антируски позиции — 54, 181, 182, 189, 317, 320, 351.
- Антигона, героиня от едноименната драма на Софокъл — 362, 366, 487.
- «Антигона», драма от Софокъл — 365, 389.
- Антим I (светско име: Атанас Михайлов Чалъков) (1816—1888) — обществен и политически деец, първият български екзарх — 47, 208, 210, 325, 478, 486.
- Антим VI Куталианос — цариградски патриарх — 78, 95, 229, 236—238, 267, 268, 283, 315, 496, 471, 472, 479, 480, 482.
- Антоний Велики (ок. 251 — ок. 356) — родоначалник на монашеството, живял уединено и крайно скромно. Каравелов го противопоставя на калугерите фанариоти — 99.
- Аристотел (384—322 пр. н. е.) — гръцки философ и учен — 355.
- Арнаудов, Христо Станчов — турски цензор и шпионин в Цариград. Превежда (заедно със Стоил Попов) от турски език и издава «Пълно събрание на държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя...» (Цариград, 1871) — 192, 209, 291.
- Асен — вероятно Иван Асен II — български цар (1218—1241), при когото българската държава достига голяма мощ — 254, 437, 457, 494.
- Асен I (неизв. — 1196) — български цар (1187—1196) — 494.
- Астиаг — последният мидийски цар — 26.
- Атанасович, д-р Георги (1821—1892) — член на Добродетелната

дружина, професор в Букурещкото медицинско училище — 309.

[Атинският кабинет и Портата], Букурещ, 4 октомври, статия от Л. Каравелов — 425, 490.

«Augsburger allgemeine Zeitung», «Augs. all. Zeit.» (1810—1882) — германски буржоазно-либерален вестник — 272, 344, 345, 397, 425, 482, 486, 489.

Б

Байст, Фридрих, граф (1809—1886) — саксонски и австрийски държавник. През 1867 сключва съглашение за създаването на Австро-Унгария — 127.

Бакхус — в гръцката митология бог на земното плодородие, на растителността, лозарството и винарството — 421.

Балабанов, Марко Димитриев (1837—1925) — журналист, обществен и политически деец, консерватор. Постоянен прицел на Каравеловата сатира и ирония — 24, 256, 257, 358, 419, 468, 481.

[Балканските народи не трябва да плащат данъци на турското правителство!], Букурещ, 9 ноември, статия от Л. Каравелов — 203, 278.

Бан, Матия (1818—1903) — далматинско-сръбски писател и общественик — 367.

Барт, д-р Хенрих (1821—1865) — немски географ и пътешественик. През 1862—1863 посещава България. Каравелов публикува във в. «Независимост» откъси от книгата му «Пътуване из вътрешността на Европейска Турция...» (1864) — 178, 179, 393.

«Басърет» (1863—1864) — турски вестник, издаван от Н. Кемал. Печатан в Лондон и Париж — 35, 37, 38, 113, 114, 211, 222, 223, 469.

Баязид I (1347—1403) — османски султан (1389—1402). По времето на неговото властване България пада окончателно под османско робство — 36, 83.

Бекер, Самуил (Бекир паша) (роден през 1821) — английски пътешественик, изследовател на Африка. През 1869 приема предложението на вицекраля на Египет да ръководи военна експедиция за покоряване на земите по поречието на Бели Нил — 177, 178.

Белградска школа — вж. Велика школа.

[Белградските вестници за бъдещето на Балканският полуостров],

- Букурещ, 17 августа, статия от Л. Каравелов — 172, 477.
- Белюстав, подпис — 472.
- Берг, Николай Василиевич (1823—1884) — руски поет и преводач — 392.
- Берон, д-р Васил Хаджистоянов (1824—1909) — книжовник, лекар, общественик. Автор на «Логика...» (1861) — 419, 490.
- Берон, д-р Петър (1795—1871) — бележит български учен и просветител — 8, 455, 467, 494.
- Берон, Стефан Русков (1820—1898) — просветен, стопански и обществен деец, братов син на д-р Петър Берон. Участва в националноосвободителното движение и го подпомага материално. По време на Кримската война (1853—1856) е заточен в Диарбекир. Отначало е съдружник на чичо си, а по-късно — самостоятелен търговец в Браила и арендатор на мошини. Член е на комитета по управляване на имуществото на д-р П. Берон (1871). Дарител и деен участник в патриотичните начинания на браилските българи — 8, 10, 11, 467.
- «Беседа» (1871—1872) — руско научно, литературно и политическо списание, издавано в Москва. В него е сътрудничил Марин Дринов — 98, 472.
- Бисмарк, Ото фон (1815—1898) — 38, 54, 58, 61, 68, 72, 75, 82, 180, 316, 440, 446.
- [Бисмарковата програма е твърде остроумна...], Букурещ, 20 октомври, статия от Л. Каравелов — 57, 470.
- Бланки, Жером Адолф (1798—1854) — френски икономист и общественик. След потушаването на Нишкото въстание (1841) извършва анкета в българските земи и разкрива правдиво положението на българския народ — 492.
- Бокл (Бокъл), Хенри Томас (1821—1862) — английски историк и социолог позитивист — 281, 300.
- Болградска централна школа, Българска централна школа (Болградска гимназия «Свети свети Кирил и Методий») — първото българско общообразователно средно училище. Открито на 3 май 1859 г. — 225, 401, 406, 489.
- Бочари (Бъчварят) — вж. Бочар, Марко.
- Бочар (Бочарис, Бочарот, Божар), Марко (1788—1823) — според някои изследователи българин, участвувал в гръцкото националноосвободително движение. Главнокомандуващ въстаническите войски в Етолия, командир на армията, превзела Лепанто — 303.
- Братиано, Йон (1821—1891) — румънски политически деец — 491.

- [Братски да си подадем ръка], Букурещ, 13 януари, статия от Л. Каравелов — 436, 491.
- «Братство» (Българско благотворително братство «Просвещение») — благотворително дружество към Българското читалище в Цариград. Основано е през 1868 от архимандрит Григорий Хилендарски, Петко Р. Славейков, Н. Богданов и др. На 23 март 1869 дружеството открива в Цариград неделно училище, по-късно — училища и в много квартали на османската столица и в околните села с българско население. Изпраща книги, учебници, вестници и парични помощи за училищата в Македония. На 23 юни 1873 урежда първата българска изложба (изложение) с предмети, подарени от женските дружества в България. Братството подпомага учението на деца на бедни цариградски българи. Между подържаните ученици са Трайко Китанчев, Георги Измирлиев, Атанас Делев и др. Прекратява дейността си в началото на Руско-турската освободителна война (1877—1878) — 274, 483.
- [Братството между българи и румъни], Букурещ, 6 януари, статия от Л. Каравелов — 435, 491.
- «Будучност» (1873—1875) — сръбски белградски вестник — 403.
- «Бунтовническите български комитети» — точно заглавие: «Бунтовните български комитети...», статия — 298, 484, 485.
- Бурбони — кралска династия във Франция (през 1589—1792, 1814—1815, 1815—1830); в Испания (през 1700—1800, 1814—1868, 1874—1931); в Кралството на двете Сицилии (през 1735—1805, 1814—1860) — 470.
- Буре, Никола П. (1811—1877) — френски дипломат. Посланик в Цариград от 1866 до 1870. Съдействува на униатското движение — 15.
- [Българинът защитава главата си от турския сатър, а душата си — от фанариотската патерица], Букурещ, 16 март, статия от Л. Каравелов — 89, 471.
- «Българите в Молдово-Влахия и в Русия...», статия — 307, 485.
- «България» (1859—1863) — обществено-политически униатски вестник; редактор Др. Цанков. Вестникът има принос в борбите на българския народ против фанариотите, затова Каравелов се отнася с уважение към редактора му — 496.
- [Българо-гръцкото споразумение е почти невъзможно], Букурещ, 28 декември, статия от Л. Каравелов — 232, 480.
- Българска екзархия, Екзархията — върховна национална организация (до 1953) на Българската православна църква. Учредена на 27 февруари 1870. Диоцезът ѝ до Освобождението обхваща

следните епархии: Търновска, Пловдивска, Доростоло-Червенска, Варенско-Преславска, Софийска, Видинска, Нишка, Кюстендилска, Самоковска, Велешка, Врачанска, Ловчанска, Сливенска, Охридска, Скопска и Нишавска (Пиротска). През деветдесетте години се създават Неврокопска и Старозагорска епархия. След Освобождението развива усилена просветна дейност сред останалото под турска власт българско население, което е обхванато в 16 епархии: Охридска, Битолска, Скопска, Дебърска, Велешка, Струмишка, Неврокопска, Костурска, Леринска (Мъгленска), Воденска, Солунска, Поленинска (Кукушка), Серска, Мелнишка, Драмска и Одринска — 76, 78, 79, 83, 102, 106, 124, 208, 210, 227—229, 231, 261—263, 265, 268, 279, 282, 283, 290, 292, 294, 297, 314, 323—325, 372, 373, 375—377, 468, 471, 474, 480, 482.

Българска централна школа — вж. **Болградска централна школа**.

[Българската енергия и постоянство накараха всички народности да ни уважават], Букурещ, 29 март, статия от Л. Каравелов — 97, 472.

«Българската йерархия» — точно заглавие: **«Българската екзархия»**, статия — 261, 482.

«Български известия», рубрика във в. «Независимост» — 483, 485, 488, 489, 493.

Български революционен централен комитет (БРЦК) — политическа организация на българските революционери в Румъния, ръководен орган на нашето националноосвободително движение през 70-те години на XIX в. — 91, 131, 468.

[Българските проценти в Румъния се умяляват], Букурещ, 26 априлия, статия от Л. Каравелов — 307, 485.

«Българските читалища преди Освобождението» (С., 1930); книга от Ст. Чилингиров — 484.

[Българският народ е длъжен да извоюва своите права с пушка в ръка], Букурещ, 19 октомври, статия от Л. Каравелов — 190, 477.

[Българският народ не трябва да очаква из Цариград никакво добро], Букурещ, 1 юлия, статия от Л. Каравелов — 5, 467.

Българско книжно дружество — научно и литературно дружество, създадено през 1869 в Браила; предшественик на Българската академия на науките — 24—27, 409—414, 468, 489.

[Българското движение не е ни руско, ни сръбско, ни пакслависти-

ческо — то е само българско], Букурещ, 4 май, статия от Л. Каравелов — 116—474.

В

[В. «Басърет» проповядва мохамеданско съединение], Букурещ, 1 септември, статия от Л. Каравелов — 35, 469.

[В османската империя не съществува ни правосъдие, ни справедливост], Букурещ, 31 август, статия от Л. Каравелов — 179, 477.

[В патриаршеските проклетия — политически цели], Букурещ, 29 септември, статия от Л. Каравелов — 50, 469.

[В Русия съществуват две съвсем противоположни мнения за восточните дела], Букурещ, 20 юлия, статия от Л. Каравелов — 158, 476.

[В султанският дворец процъветават политически интриги], Букурещ, 27 априлия, статия от Л. Каравелов — 112, 473.

[В турската империя се презира всеки един закон], Букурещ, 16 ноември, статия от Л. Каравелов — 207, 478.

«Wanderer», австрийски вестник — 68, 70, 170, 171.

Василий I Македонянин (ок. 836—886) — византийски император (867—886). Разширява границите на Византия на изток, стреми се да завоюва Южна Италия. Потушава религиозните вълнения в империята — 40.

Василий Велики (ок. 330—379) — черковен деец, теолог, философ, епископ на гр. Кесария в Мала Азия. Автор на «Шестоднев» — 48.

Везенков, Стоян — сътрудник на Милош Милоевич. Посърбява езика на български народни песни от Македония, сам съчинява «фолклор» — 256, 266, 481, 482.

«Век» (1870—1874) — обществено-политически и просветителски вестник, редактиран от Марко Балабанов — 293.

Велика идея (мегали идея) — идеология на гръцката националистическа буржоазия през XIX в. Българите през Възраждането я схващат правилно още в самото начало — неуд ржим стремеж да се възкреси Византийската империя, да се създаде велика Гърция със столица Цариград и със северна граница Дунав или поне Стара планина — 72, 75.

Велика черква — вж. **Гръцка черква**.

Велика школа, Белградска школа — сръбско учебно заведение, създадено през 1838 от Министерството на просветата на Сърбия — 275, 366.

Велики сили — след 1871 за велики сили са признати Русия, Австро-Унгария, Германия, Англия и Франция — 113, 130, 148, 195, 370, 379, 450—452, 461, 476, 478.

«В. «Македония» и редакторът ѝ», статия — 468.

Видинско читалище — 226.

«Видовдан» (1861—1876) — сръбски вестник; редактор — Александър Андрич — 98; 99, 101, 102, 104, 105, 112, 171—174, 181, 247, 258, 259, 312, 313, 315, 352, 356, 364—371, 388—391, 415, 416, 420, 426.

«Видовдановите» елини], Букурещ, 3 май, статия от Л. Каравелов — 312, 485.

Виенската изложба — международна изложба във Виена през 1873, Турция участва с ентографски материали и занаятчийски произведения на поробените народи — 134, 188.

Визанков — вж. Везенков, Стоян.

«Византис», гръцки вестник — 118, 237, 386.

Виктория (1819—1901) — кралица на Великобритания (1837—1901) — 273.

Вилхелм I Хохенцолерн (1797—1888) — пруски крал (от 1861) и германски император (от 1871); фактически страната се управлява от О. Бисмарк — 82, 446, 448, 449, 492.

Високата порта, Портата — турското правителство — 21, 28, 33, 42, 52, 53, 62, 63, 89, 94, 101, 114, 143, 146, 164, 171, 174—176, 180, 185, 187, 188, 192, 194, 196, 198, 199, 203, 204, 208, 210, 221, 227, 229, 263, 264, 283—288, 312, 315, 325, 352, 356, 357, 362, 369, 378, 381, 385, 386, 395, 396, 400, 421, 423—425, 429, 432, 434, 438, 453, 461, 487.

«Владиците ни по епархиите си», статия — 478.

Военното министерство (на Сърбия) — 415.

Войников, Добри Попов (1833—1878) — 490.

Восточен въпрос — вж. Източен въпрос.

«Восточна Европа, настоящето ѝ положение и възобновление», анонимна френска брошура — 476.

«Восточный вопрос и Болгария» (1868), книга от И. П. Липранди — 485.

«Восточният въпрос трябва да се реши», Букурещ, 26 октомври, статия от Л. Каравелов — 195, 477.

«Време е вече да поумнеем...», Букурещ, 23 август, статия от Л. Каравелов — 392, 489.

Вселенска черква — вж. Гръцка черква.

Вселенски събори — общочерковни събори на представители на висшето духовенство в християнската черква, свиквани от

325 година. Разискват и решават богословски, черковно-политически, дисциплинарни въпроси — 45, 46, 48, 49, 72, 74, 75, 161, 236, 247, 453.

Втора българска легия — военна школа в Белград (от есента на 1867 до пролетта на 1868 г.). Подготвя около 200 души български доброволци — 491.

Втора империя — управлението на император Наполеон III (1852—1870) във Франция — 491.

Г

Габровско училище — първото новобългарско светско училище, открито през 1835 по почин на Васил Априлов; образец за създаване на цяла мрежа от новобългарски училища. През 1872 става гимназия, по-късно — Априловска гимназия — 225.

Галата сарай — лицей в Цариград — 15.

Гарибалди, Джузепе (1807—1882) — 46, 439.

Генович, Никола (Н. Г. Николов) (1835—1912) — турски цензор в Цариград — 110, 112, 115, 473.

Георг I, крал Георги (1845—1913) — крал на Гърция (1863—1913). Стреми се да създаде «Велика Гърция» чрез посегателства върху териториите на съседните държави — 153, 186, 428, 491.

Гизо, Франсоа Пиер Гийом (1787—1874) — френски буржоазен историк и политик — 153.

Гилфердинг, Александър Фьодорович (1831—1872) — руски славист, фолклорист (вж. Азбучния показалец в т. VI, с. 581) — 259.

«Глас црногорца» (1873—1915) — черногорски политически и книжовен вестник, издаван в Цетине от Сима Попович — 232, 307, 315, 316, 346.

«Глупостта почти никога не оставя диря подир себе си», Букурещ, 8 март, статия от Л. Каравелов — 274, 483.

«Големи думи, празни обещания, а работа — нито за две пари!», Букурещ, 21 юли, статия от Л. Каравелов — 14, 467.

«Голос» (1863—1884) — буржоазно-либерален литературен и политически вестник, излизал в Петербург — 104, 158.

Горчаков, Александър Михайлович, княз (1798—1883) — руски дипломат и политически деец. Канцлер (от 1867), министър на външните работи (1856—1882) — 286, 443.

Григорий Доростоло-Червенски (1828—1898) — русенски владика. Заема консервативни позиции — 325, 486.

- Груев, Йоаким (Й. Гр. Проичев) (1828—1912) — учител, книжовник, учебникар — 418, 480, 490.
- Гръцка естерия — таен съюз за освобождение на Гърция от османско иго, създаден през 1795 от Константин Ригас. Със смъртта му престава да съществува. Възобновен е през 1814 със седалище в Одеса. Подготвя войскови части, които се сражават в Гръцкото националноосвободително въстание през 1821—1829 — 33, 433.
- Гръцка черква, Вселенска черква, Велика черква — 46—50, 72, 76, 79, 106—108, 130, 166, 237—239, 241, 243, 245—247, 277, 280, 282, 283, 353, 354, 356, 357, 384, 386.
- [Гръцко-турското приятелство е празна фантазия], Букурещ, 3 август, статия от Л. Каравелов — 165, 476.
- [Гръцкото възрождение е възможно само с южните славяни], Букурещ, 8 септември, статия от Л. Каравелов — 38, 469.
- Гюмюшгердан, Михалаки Атанасов (ок. 1800—1881) — пловдивски манифактурист, търговец и земевладелец; поддръжник на елинизма — 213.
- Д
- «Д. Цайтунг» — вж. «Дойче Цайтунг».
- [Да бъдем готови за първия призив!], Букурещ, 17 февруари, статия от Л. Каравелов — 446, 492.
- [Да е жива Антигона!], Букурещ, 12 юлия, статия от Л. Каравелов — 362, 487.
- [Да се обединим!], Букурещ, 20 януари, статия от Л. Каравелов — 438, 492.
- [Даже в. «Право» е запретен!], Букурещ, 11 януария, статия от Л. Каравелов — 240, 480.
- «Daily Telegraph» — вж. «Дейли Телеграф».
- «Дайт. Цайтунг» — вж. «Дойче Цайтунг».
- [Дано патриархът бъде по-щастлив от папата!], Букурещ, 17 ноември, статия от Л. Каравелов — 71, 470.
- Данов, Христо Груев (1828—1911) — книжовник, учител, основател на българското книгоиздаване — 27.
- Дантон, Жорж Жак (1759—1794) — деец на Френската буржоазна революция, един от вождовете на якобинците — 21.
- Дванайсетте таблици (*Duodecim tabulae, Leges duodecim tabularum*) — римски законодателен паметник, създаден ок. 450 пр. н. е. Съдържа норми от гражданското, държавното и наказателното право, написани на 12 плочи. Ценен извор

- за изучаване на общественния живот в древния Рим — 47.
- «Двете касти и власти. . .», статия (вж. в това издание т. VI, с. 586) — 469.
- [Двойна полза от схизмата], Букурещ, 24 ноември, статия от Л. Каравелов — 75, 470.
- Деак, Ференц (1803—1876) — унгарски реакционен политик, националист. Ратува за буржоазни реформи в Австро-Унгария и за запазване на Турската империя — 70, 313.
- «Дейли Нюз» («Daily News») — английски либерален всекидневник; основан през 1846 в Лондон — 195.
- «Дейли Телеграф», «Daily Telegraph»; точно заглавие: «Дейли Телеграф енд морнинг Пост» — английски всекидневен вестник, основан през 1855 — 67, 145.
- Демостен (ок. 384—322 пр. н. е.) — атински оратор, вожд на демократичната антимакедонска групировка — 133, 252.
- Дестервег (Дистервег), Адолф (1790—1866) — германски педагог, демократ, просветител и хуманист, борец за светско образование за всички деца — 294, 357.
- «Детска библиотека» — научнопопулярна поредица, издавана от Л. Каравелов — 27.
- «Deutsche Reichskorrespondenz», вестник — 62.
- Джамил паша — турски министър на просветата — 112, 473.
- Джевдет паша — турски министър на просветата; през 1876 министър на правосъдието — 112, 473.
- [Днес е празникът на българските равноапостоли св. Кирила и Методия], Букурещ, 11 май, статия от Л. Каравелов — 119, 474.
- [Добрата подготовка е в нашето побратимяване], Букурещ, 10 май, статия от Л. Каравелов — 463, 494.
- Добродетелна дружина — обществено-политическа организация на българската едра буржоазия в Румъния — 255, 491.
- «Дойче Цайтунг» («Deutsche Zeitung»), «Д. Цайтунг», «Дайт. Цайтунг», вестник — 146, 196, 363, 487.
- Дон Карлос — мадридският херцог Карлос (1848—1909), претендент за испанския престол под името Карл VII — 180.
- Дон Кишот (Дон Кихот) — 20, 70, 284, 350.
- Доротей — български владика. Непрекъснато разобличаван от революционния печат заради безнравственото си поведение и за близостта си с турската власт — 10, 72, 325, 486.
- Дорчо — вж. Доротей.
- [Д-р Петър Берон — голямо име в целия научен свят], статия от Л. Каравелов — 455, 494.

- [Доста са пили кръвта ни! Доста са яли телата ни!], Букурещ, 2 ноември, статия от Л. Каравелов — 199, 478.
- [Доста сме давали на неприятелите си камъни, за да ни бият с тях], Букурещ, 18 май, статия от Л. Каравелов — 123, 474.
- Драун, мистер — 364.
- Дрепер, Джон (1811—1882) — 40, 281.
- Дринов, Марин (1838—1906) — историк, професор в Харковския университет — 26, 468, 489.
- Друмев, Васил Николов (Климент Бранички, Климент Търновски) (1841—1901) — писател, черковен и държавен деец — 27, 467, 489.
- «Дунав» (1865—1877) — обществен-политически официален вестник, създаден от Мидхат паша — 36, 42, 469, 480.
- Дунавска федерация (конфедерация) — 41, 88, 424, 437—439.
- Душан — вж. Стефан Душан.

Е

- «Eastern Budget», вестник — 347.
- [Европейските нации и Турция], Букурещ, 5 април, статия от Л. Каравелов — 459, 494.
- Егова — вж. Йехова.
- [Единственият път — освобождението от турско робство], Букурещ, 9 февруари, статия от Л. Каравелов — 444, 492.
- «Едирне» (1867—1877) — турски вилаетски вестник, излизал в Одрин на турски, български и гръцки език — 243.
- [Една малка автономия?], Букурещ, 2 август, статия от Л. Каравелов — 377, 488.
- «Една програма за школите ни», статия — 358, 487.
- «Една стъпка напред», статия от Т. Икономов — 484.
- Екатерина II (1729—1796) — руска императрица (от 1762) — 183.
- Екзархиален съвет — ръководен орган на Българската екзархия — 8, 34, 208, 228, 230—232, 246, 289—292, 335, 444, 479, 484.
- [Екзархиалният съвет ще да се събере. . .], Букурещ, 21 декември, статия от Л. Каравелов — 228, 479.
- Екзархията — вж. Българска екзархия.
- [Екзархията и «обстоятелствата»], Букурещ, 15 февруари, статия от Л. Каравелов — 261, 482.
- «Елини и Елада» — книгата «Елада и елини» (1874) от А. Я. Ку-мануди — 388, 489.

- Елински синод — 428.
- Емвросий, Емвросия — може би Амвросий Марлиан (XVII в.), папски каноник, противник на реформацията — 324.
- Еремия, пророк — 276.
- Есад паша — турски министър на флота, по-късно велик везир — 93, 143.
- [Естествените съюзници на Сърбия], Букурещ, 19 юлия, статия от Л. Каравелов — 367, 487.
- З
- [За брошурата на Ю. Шварц], Букурещ, 6 юлия, статия от Л. Каравелов — 149, 475.
- [За българското книжевно дружество], Букурещ, 11 августа, статия от Л. Каравелов — 24, 468.
- [За вашите теории и програми не даваме ни червено дукато], Букурещ, 4 юлия, статия от Л. Каравелов — 357, 487.
- «За вестникарството и за неговите права и обязанности», статия — 331.
- [За да достигнем до тази златна епоха. . .], Букурещ, 23 февруари, статия от Л. Каравелов — 448, 492.
- «За демокрацията в Америка» (1835), съчинение от Ал. Токвил — 479.
- [За днешната австроунгарска политика и за турската империя], Букурещ, 10 августа, статия от Л. Каравелов — 169, 477.
- [За нашето отечество е необходимо по-напред от всичко просвещение или правилно образование], Букурещ, 29 юния, статия от Л. Каравелов — 146, 475.
- «За нашето честито «Читалище» и за присноблаженото «Право», фейлетон от Л. Каравелов — 468.
- «За отхраната», статия от В. Друмев — 467.
- Заберган — хан (VI в.) на хуните — 419.
- «Застава» (1866—1929) — сръбски политически вестник, основан от Светозар Милетич — 87, 92, 93, 182, 254, 255, 287, 370.
- [Защо българите из Солунската епархия приеха унията?], Букурещ, 22 февруари, статия от Л. Каравелов — 265, 482.
- Златев, Петър (Петраки) — търговец, моавин (помощник) на видинския управител. Ненавиждан от революционната емиграция поради връзките му с турската власт — 490.

И

- [И Йоаким щял да афоресва!], Букурещ, 4 януария, статия от Л. Каравелов — 236, 480—482.
- «Ибрет», вестник — 35.
- Иван Златоуст — вж. **Иоан Златоуст**.
- Игнатиев, Николай Павлович, граф (1832—1908) — руски дипломат, посланик в Цариград (1864—1878) — 18, 114, 180, 198, 270, 273, 277, 278, 287, 453, 454, 493.
- «Из Константинопол», дописка във в. «Московские ведомости» — 475.
- «Из Константинополя (от нашего корреспондента, 24-ого майя)», дописка във в. «Московские ведомости» — 471.
- Изворов, Нил — свещеник от Русе. Изпратен от Българската екзархия в Солун, за да води борба срещу католическата пропаганда, но става униат. След време се връща към православието — 263, 267, 482, 484.
- «Изток» — вероятно в. «Восток», издаван през 1874 от Ал. Андрич — 272, 350, 482.
- Източна конфедерация — 448.
- Източен въпрос, Восточен въпрос — термин в дипломатията и историята. Означава международните противоречия през XVIII и XIX в., свързани с разпадането на Османската империя и борбата за подялба на нейните владения — 29, 51—54, 58, 60—63, 65, 115, 127, 149, 150, 170, 187, 195, 196, 198, 204, 269, 270, 342, 346, 388, 390, 398, 402, 436, 438, 439, 447, 486.
- «Източно време» (1874—1877) — български вестник. Излиза от 31 август 1874 на мястото на българското издание на англо-френския вестник «Левант Таймс» — 482, 484—487.
- Икономов, Тодор Петров (1838—1892) — политически и обществен деец, публицист. Представител на Тулчанската община на Черковно-народния събор в Цариград (1871). Със статиите си във възрожденския печат упражнява влияние върху решенията на събора. Изявява се като «революционер» сред черковниците — 484.
- «Имера», вестник — 235, 248, 270.
- Ингелизка черква — 167.
- Иона, старозаветен пророк — 324.
- «Ирис», вестник — 97.
- Исмаил (Измаил) паша — турски военачалник. По време на Кримската война (1853—1856) командува дивизия. Известно вре-

ме е заточен, по-късно отново е военен ръководител. Участва в турско-египетската война — 177, 178.

[Истинските руснаци], Букурещ, 18 май, статия от Л. Каравелов — 453, 494.

Исус Навин — според Библията приемник на Мойсей и негов пръв помощник — 324.

Исус Христос, Христос — според християнското учение основател на християнството — 35, 48, 49, 73, 74, 76, 79, 121, 245, 247.

Й

«Явност», сръбски вестник — 254—256, 275, 276, 278.

«Единство», сръбски вестник — 104.

Йехова (Яхве) — бог на израилтяните и юдеите от 621 г. пр. н. е. Почитан от евреите като единствен бог; според Стария завет едно от имената на бога — 324.

Йоаким — цариградски патриарх, яростен противник на отделянето на българската църква от Цариградската патриаршия — 95, 236—239, 356, 480—482.

Иоан I Цимисхий — византийски император (969—976) — 40.

Иоан Златоуст (ок. 347—407) — 48, 252.

Йокай, Мср (1825—1904) — унгарски писател класик. Участник в революцията през 1848. Автор на повече от сто романа и повести — 366, 487.

«Journal des Débats», вестник — 15, 16.

К

[Какво пишат «С. Петербургские ведомости» и други европейски вестници], Букурещ, 22 юния, статия от Л. Каравелов — 142, 475.

Калиман I (ок. 1234—1246) — български цар (1241—1246). Син на Иван Асен II. Поради непълнолетието му вместо него управлява регенство. По негово време България изпада в данъчна зависимост от татарите. Убит при държавен преврат — 494.

Калиман II (неизв. — 1257) — български цар (1256—1257). Син на севастократор Александър, който е по-малък брат на Иван Асен II. Убит при междуособици — 494.

Калоян (неизв.—1207) — български цар (1197—1207). Най-малкият брат на Асен I и Петър II. Опитен държавник и дипломат, изкусен полководец. Разширява границите и утвърждава международния престиж на България — 494.

- Кануркова, Спаска**, преводачка — 491.
- Каподистрия, Йоан**, граф (1776—1831) — грък, руски и гръцки държавен деец. Най-напред на дипломатическа служба на остров Корфу, след това заема висши длъжности в руската администрация и дипломация. Не е участвувал в борбата на гръцкия народ за освобождение от османско робство, но проявява големи дипломатически заложби; на 11 април 1827 е избран от гръцкото народно събрание за президент на Гърция. Аспирира и към кралския престол — 39, 496.
- Кара Георги (Караджордже)** (1768—1817) — вожд на национално-освободителното движение в Сърбия в началото на XIX в. — 246, 405, 418.
- Каравелов, Любен** (1834—1879) — 467, 468, 472, 473, 475, 476, 482—486, 488, 489.
- Карл — Карл I Хохенцолерн** (1839—1914) — румънски княз (1866—1881) и крал (1881—1914) — 70.
- Касабов, Иван Христов** (1837—1911) — обществен деец, публицист, учител, юрист. След като получава румънско поданство, става адвокат в Букурещ и се отказва от обществено-политическа дейност — 309, 485.
- Катков, Михаил Никифорович** (1818—1887) — руски журналист и публицист, редактор (1850—1855, 1863—1887) на в. «Московские ведомости». Издател (1856—1887) на в. «Русский вестник». През 40-те и 50-те години на XIX в. е либерал; по-късно преминава на реакционни позиции — 138, 139, 142, 286, 321, 339.
- Кейдел, Роберт фон** — немски държавен деец. Роден през 1824. От 1863 е един от първите помощници на Бисмарк. През 1872 е назначен за посланик в Цариград. От 1873 до 1887 е посланик в Рим — 53, 72.
- Киевски университет** — 159.
- Кимон** (ок. 567—449 пр. н. е.) — атински полководец и държавен деец, син на Милтиад. По време на гръцко-персийските войни (500—449) завладява тракийското крайбрежие и някои държави в Мала Азия. През 464 демократичното управление на Атина го изпраща на заточение. След няколко години се завръща и отново участвува във войната срещу персите — 133, 475.
- Кирил** — гръцки патриарх — 428.
- Кирил (Константин-Кирил Философ)** (826/827—869) — 119—125, 474.

- Климент Браницки** — името, което Васил Друмев получава през 1873 като духовно лице — 489.
- «Книжевни известия»**, рубрика във в. «Свобода» и «Независимост» — 153, 476.
- Книжевно дружество** — вж. **Българско книжовно дружество**.
- «Книжевност, кн. I. О Българ-рода...»** (1872), книга от К. Сапунов — 110, 473.
- «Книжевното дружество» куца...», Букурещ, 13 септември**, статия от Л. Каравелов — 409, 489.
- Кодекс на Наполеон** — вж. **Наполеонов кодекс**.
- «Кой да контролира училищата?»**, Букурещ, 29 март, статия от Л. Каравелов — 289, 483.
- «Кой е еретик?»**, Букурещ, 22 февруария, статия от Л. Каравелов — 78, 471.
- «Който търси чуждото, той ще да изгуби и своето»**, Букурещ, 23 март, статия от Л. Каравелов — 93, 471.
- Колумб, Христофор** (1451—1506) — 459.
- Константин** — вероятно **Константин I Велики** (285—337) — 103.
- Константин Асен, Константин Тих** — български цар (1257—1277). Оженва се за внучка на Иван Асен II и приема и името Асен. Загива в сражение срещу въстаническата армия на Ивайло — 494.
- «Конфедерация»**, Букурещ, 25 март, статия от Л. Каравелов — 456, 494.
- Коран** — основната свещена книга на мюсюлманите; сборник от проповеди, обредни и юридически норми, заклинания, молитви, назидателни разкази и притчи, произнасяни от Мохамед в Мека и Медина — 7, 115, 208, 223, 296, 302, 382, 460, 486.
- «Correspondance hongrois»**, вестник — 187, 188.
- «Correspondance Slave»**, вестник — 65.
- «Котката и мишката не могат да бъдат братия и съюзници»**, Букурещ, 8 февруария, статия от Л. Каравелов — 257, 481.
- «Кратка българска история...»** (1861), от Д. Войников — 490.
- Кримска война** (1853—1856) — 62, 427, 470, 487, 491.
- Критско въстание** (1866—1869) — въстание на гърците на о-в Крит срещу османския феодален и национален гнет — 427, 469, 473, 476, 478, 488.
- Крум** (неизв.—814) — български хан (803—814), забележителен държавник и военачалник, законодател — 437.
- «Круп»** — военнометалургичен концерн, потомствено оглавяван от фамилията Круп. Създаден през 1811. В края на XIX и

началото на XX век е най-големият световен производител на оръжия — 488.

Кръстевич, Гаврил Баев (Гандьо Кътов Баев) (1817—1898) — книжовник, обществен деец — 26.

«Кръстовата газета», вестник — 66.

Кумануди, А. Я., гръцки книжовник — 389, 489.

«Курие д'Ориан» — френски вестник. Излиза от 1860 в Цариград; продължение на «Прес д'Ориан». На униятски позиции и с туркофилско направление — 19, 183.

«Куткудачка или разни морални стихове и приказки...» (1871), от Кр. Пишурка — 473.

Куянджич, Милан-Абердар (1842—1893) — сръбски поет, професор по философия във Великата школа в Белград — 276.

Кънчов (Кънчев), Ангел (1850—1872) — деец на националноосвободителното движение, помощник на В. Левски — 89—91.

«Къолнска газета», «Къол. газета», вестник — 52—54, 62, 104.

Кямил бей, турски журналист — 35.

Л

«La Turguie», вестник — 114.

Лазар (Лазар Хребелянович, Св. Лазар Сръбски) (1321—1389) — сръбски княз. Стреми се да обедини силите на сръбските феодала за борба срещу османските завоеватели. Разбит, пленен и убит в битката на Косово поле — 437.

«Левант Таймс» («The Levant Times») — англо-френски вестник, излизал от 1868. От 12 януари 1874 се печата и на български език, като негово българско издание, което от 31 август 1874 се обособява като български вестник с нова номерация и българско име — «Източно време» — 11, 13, 261, 262, 264, 266, 289, 291, 298, 301—308, 310, 311, 325, 326, 329, 330, 358—361, 482—487.

Левски, Васил (1837—1873) — 91, 468, 471.

Лежан, Гийом (1828—1871) — френски инженер, геодезист и пътешественик. Издава «Етнографска карта на Европейска Турция» (1861) — обективен исторически извор — 230.

«Либертата» («Libertatea») — вестник на румънски език, приурекна на Каравеловия вестник «Свобода». «Либертата» излиза от 7 януари 1871. Не е превод на «Свобода». Информира румънските читатели по българските въпроси, пропагандира «братството между християнските народи на Изтока» и поспециално румъно-българското приятелство и идеята за

Балканска федерация. Помества статии и информации по международни въпроси. Печата в подлистник част от нашумялата книга на Фредерик Милинген «Роби на Турция, харемът на султана, негри роби», един пътепис от румънския публицист демократ Чезар Боляк за пътуване от Русе до Варна и др. Особен интерес представляват материалите за Парижката комуна — доказателство за републиканските убеждения на Л. Каравелов. Досега са известни 16 броя от «Либертата», излезли успоредно с първите 16 броя от втората годишнина на «Свобода» (от 7 януари 1871 до 11 май 1871). Първите 15 броя се пазят в библиотеката на БАН (подвързани с втората годишнина на «Свобода»), брой 16 е в Народната библиотека «Кирил и Методий» (подвързан в течението на втората годишнина на в. «Свобода» след стр. 128) — 491—494.

Ликур, Александър (1827—1875) — гръцки държавник, архиепископ на Сирос и Тинос, професор в Атинския университет, блестящ проповедник. На църковния събор, на който била обявена схизмата, Ликур подкрепя фанариотската панелнистична партия — 428.

Липранди, Иван Петрович (1790—1880) — руски генерал и историк. Автор на трудове по руската военна история и на книгите «Восточный вопрос и Болгария» (1868), «Болгария» (1877) — 303, 485.

«Логика...» (1861), от В. Берон — 490.

Лондонска конференция — на 13 март 1871 Русия, Турция, Германия, Австро-Унгария, Англия, Италия и Франция подписват в Лондон конвенция, която отменя чл. XI, XIII и XIV на Парижкия мирен договор (1856) и възстановява правата на Русия в Черно море — 439, 447.

Людовик XVI (1754—1793) — френски крал (1774—1792). Свален по време на Френската буржоазна революция и гилотиниран — 299.

М

М., подпис — 275, 278.

Мавриций, доктор — 134—136.

«Мадж. кор.», вестник — 342.

[Маджаро-австрийските старания], Букурещ, 27 октомври, статия от Л. Каравелов — 61, 470.

«Македония» (1866—1872) — обществено-политически и общо-

образователен вестник. Редактор Петко Р. Славейков — 30, 34, 50, 295, 468, 469.

«Македонска дружина» — комитет на български обществени и културни дейци, създаден през 1871 към Българското читалище в Цариград. Основна задача: да подпомага българското просветно дело в Македония и да действа срещу асимилаторската експанзия на елинизма и други чужди домогвания и пропаганди сред българското население в югозападните български земи — 253, 255, 277, 389, 482.

«Македонските българи», статия — 482.

Максим Изповедник (ок. 580—662) — византийски богослов и църковен писател; яростен изобличител на еретиците — 323.

Макушев, Викентий Василиевич (1837—1883) — руски историк славист. Резултат на проучванията му в Дубровник, където през 1862—1865 е секретар на руското консулство, е трудът му «Очерк за дипломатическите отношения на Русия с Дубровнишката република». През 1868—1871 работи в много италиански архиви и библиотеки. Бил е професор по славянскознание във Варшавския университет (1871—1883), а не в Киев, както отбелязва Каравелов. Съчинения: «Италианските архиви и намиращите се в тях материали за славянската история» (1870—1871), «България в края на XII и първата половина на XIII в.» (1872), «България под турско владичество — предимно в XIV и в XVI век» (1872), «Исторически паметници на южните славяни...» (ч. 1—2, 1874—1882) и др. — 158—162.

Малуф, Н. — френски историк — 490.

«Манавад-хармаша» — древноиндийски сборник. Съдържа норми и догми за привържениците на браманизма — 469.

Ману — митична личност. На него се приписват «Законите на Ману» (санскр. «Манавад-хармаша») — 47, 469.

Манчев, Димитър (Драган) Василев (1824—1908) — книжовник и книгоиздател — 27.

Маринович, Йован (1821—1893) — сръбски политически деец. Член на партията на консерваторите, министър на финансите, член на Държавния съвет. През 1867 придружава княз Михаил Обренович в пътуването му до Цариград. Участва в много дипломатически мисии. През 1873—1874 е министър-председател и министър на външните работи — 253, 274, 275, 344, 368, 481, 487, 490.

Матений, комисар в Нови Сад — 93.

Махмуд II (1784—1839) — турски султан (1808—1839). Потушава

жестоко всеки опит на българите да си извоюват политически права — 18, 86, 334, 486.

Махмуд паша, Махмуд Недим паша (1818—1883) — турски държавник. Като велик везир (1871—1872, 1875—1876) изпълнява безпрекословно волята на султан Абдул Азиз. Привърженик на добросъседски отношения с Русия — 7, 15, 16, 18, 19, 55—57, 71, 114, 331, 428, 486.

Мацини, Джузепе (1805—1872) — италиански революционер — 46, 439.

Машар паша — 90.

Меджид — вж. Абдул Меджид.

[Между Австро-Унгария и Турция съществува тайна ненавист], Букурещ, 14 септември, статия от Л. Каравелов — 187, 477.

[Между сръбският и българският народ съществува братска любов], Букурещ, 1 февруария, статия от Л. Каравелов — 253, 481, 483.

Ментор — в гръцката митология другар на Одисей и наставник на Телемах, след като Одисей се отправя за Троя — 484.

Месия — буквално: помазаник; в някои религии (главно в юдаизма и християнството) — изпратен от бога спасител — 293, 421.

Методий (ок. 815—885) — 119—125, 474.

Мехмед Али паша (1827—1878) — турски генерал, по народност немец — 418.

Мехмед Руджи паша, Руджи паша — турски държавен деец, велик везир — 64, 69, 114, 115, 180, 271, 363, 470, 473, 487.

Мидхат паша, Ахмед (1822—1884) — турски държавен деец. Валия на Дунавския вилает (1864—1867), велик везир (1873—1874, 1876—1877) — 18—21, 28—35, 42, 44, 45, 55—57, 61, 63, 65—67, 69, 70, 82, 83, 86, 93, 113—115, 148, 164, 180, 201, 241, 271, 324, 428, 467, 469, 470.

[Мидхат паша би трябвало да преобрази не фесовете, а главите], Букурещ, 28 юлия, статия от Л. Каравелов — 18, 467.

[Мидхат паша слезе от везирския престол], Букурещ, 13 октомври, статия от Л. Каравелов — 55, 470.

Мил, Джон Стюарт (1806—1873) — английски буржоазен философ, икономист, публицист — 219, 326.

Милан Обренович (1854—1901) — сръбски княз (1868—1882) и крал (Милан I, 1882—1889). Стреми се да установи самодържавен режим, води авантюристична външна политика — 320, 328, 344, 348, 371, 372, 485—488.

- Миларов, Светослав** (псевдоним на Светослав Николов Сапунов) (1850—1892) — писател, журналист, общественик — 481.
- Милетич, Светозар** (1826—1901) — сръбски политически деец, организатор на Народната свободомислеща партия (1869). Преследван заради критично отношение към политиката на австро-унгарското правителство — 137, 475.
- Милинген** — вероятно **Фредерик Милинген** — син на Мехмед Кипризи (Кабразлъ) паша и англичанката Милинген, автор на книгата «Роби на Турция, харемът на султана, негри роби». Каравелов печата част от нея във в. «Либертатя» — 340.
- Милосевич, Милош** (1840—1907) — сръбски политически деец и книжовник. Автор на етнографски и фолклорни съчинения, в които често фалшифицира фактите; безогледен шовинист — 255—257, 266, 274—276, 278, 488.
- Министерство на вътрешните дела** — 201, 214.
- Министерство на просвещението** — 112, 113, 201, 359.
- Министерство на публичните здания** — 201, 211.
- Министерство на финансите** — 7, 113, 212.
- Министерство на юстицията** — 201, 211.
- Мирчо (Мирча)** (1386—1418) — влашки войвода, оказал упорита съпротива срещу турските завоеватели — 437.
- «**Мисията на екзархийският съвет**», статия — 484.
- Михаил II Асен** (неизв.) — български цар (1240—1256). Син на Иван Асен II. Убит при междуособици — 494.
- Михаил Обренович** (1823—1868) — сръбски княз (1839—1842, 1860—1868) — 402, 489.
- Михаил Храбри** (1558—1601) — княз на Влахия (от 1592). През 1595 разбива турските войски и ги изтласква по десния бряг на Дунав. Завладява Трансилвания. През 1600 за кратко време обединява под своята власт Трансилвания, Влахия и Молдова — 182, 437, 477, 491.
- Михайловски, Николай Стоянов** (1818—1892) — книжовник и обществен деец. От 1868 е цензор на български книги в турското Министерство на просветата. Много често е нападан в революционния печат — 110, 112, 241, 243, 322, 323, 325.
- «**Млада Турция**» — буржоазно-либерално политическо движение, наричано още «**Млади османци**». Заражда се в началото на 60-те години на XIX в. Между неговите най-видни дейци е Мидхат паша. Ратува за капиталистическо развитие на икономиката и за буржоазни политико-правни реформи, включително за конституционно управление като някакво по-съвременно средство да се запази целостта на империята;

- за турцизиране на културата и повсеместно въвеждане на турския език като литературен език. Движението търси нови резерви; за да се противопостави на засилващите се националноосвободителни движения на поробените народи в Османската империя — 83—85, 146.
- «**Монт. Ревю**», вестник — 271.
- «**Московские ведомости**» (1756—1917) — един от най-старите руски вестници; от 1859 — всекидневник. От 1863 редактори са М. Н. Катков и П. М. Леонтиев — 51—55, 57, 60, 74, 82, 94, 104, 105, 115, 139, 141, 165, 177, 180, 215, 221, 271, 272, 349, 377, 379, 395, 471, 472, 475, 476.
- Мохамед** (ок. 570—632) — проповедник, считан за създател на ислямската религия — 56, 202, 378.
- Мохамед II** (1429—1481) — турски султан (1451—1481). Завладява Византия, Сърбия, Босна, Албания и др. — 36, 477.
- [**Мохамеданският прогрес прилича на египетската чума. . .**], Букурец, 24 август, статия от Л. Каравелов — 176, 477.
- Муравиев (Муравъов), Андрей Николаевич** (1806—1874) — руски писател. Автор на стихотворения, на няколко трагедии и на редица богословски съчинения, които са превеждани и преиздавани на различни езици — 239.
- Мурат I** (1319—1389) — османски султан (1359—1389). Поробва голяма част от България — 83.
- Мурат II** (1401—1451) — турски султан (1421—1451). — 36.
- Мурат паша** — 180.
- Мънзов, Иван Иванов** (1848—1918) — книжовник, журналист, редактор на в. «Тъпан». Под влияние на «старите» пише срещу Каравелов — 472, 474.

Н

- «**Н. с. преса**» — вж. «**Нойе фрайе Пресе**».
- Навуходоносор II** — цар на Вавилония (605—562 пр. н. е.). Завладява Сирия и Палестина. През 597 и 587 (или 586) разрушава въстания Ерусалим, съсипе Юдейското царство и отвежда в плен по-голямата част от неговото население — 26.
- «**Най-нова Турция**» («**Modern Turkey**»), книга от Дж. Фарлей — 59.
- «**Най-нови известия**», рубрика — 477.
- Найденев, Иван** (Ив. Н. Иванов) (1834—1910) — публицист, общественик. Редактира в. «Право» и в. «Напредък» — 8, 30, 31, 215—220, 243, 291, 297, 468, 479, 480, 490.

- Наполеон I (Наполеон Бонапарт)** (1769—1821) — френски император (1804—1815 и през март — юни 1815) — 30, 159, 446, 447.
- Наполеон III (Луи Наполеон Бонапарт)** (1808—1873) — френски император (1852—1870) — 16, 68, 82, 113, 138, 162, 163, 379, 437, 439, 449, 451, 453, 462, 493.
- Наполеон Бонапарт** — вж. **Наполеон I**.
- Наполеонов кодекс, Кодекс на Наполеон** — употребявано в литературата название на **Френския граждански кодекс** (1804), който е в сила и до днес. Наполеон I участва дейно в съставянето му. Фр. Енгелс го характеризира като класически сборник на законите в буржоазното общество — 6, 94, 113, 209, 326.
- «Народ»**, вестник — 86.
- «Narodni Listy»**, вестник — 493.
- «Народните индустрии»**, статия — 486.
- [Народното отчаяние е страшно и непобедимо]**, Букурещ, 24 август, статия от Л. Каравелов — 32, 469.
- Настрадав ходжа, фолклорен герой** — 5, 294, 331, 332.
- Натанаил Охридски и Пловдивски (Нешо Стоянов Бойкикев)** (1820—1906) — духовник, книжовник, участник в националноосвободителното движение. Приема монашество в Зографския манастир (1837) — известен е и като Натанаил Зографски. Завършва Духовната академия в Киев (1851). Пръв екзархийски митрополит в Охрид (1872—1877). Обвинен от турската власт, че е бунтовник, напуска епархията. През 1879—1891 е ловешки митрополит, а от 1891 до смъртта си — митрополит в Пловдив. Един от главните организатори на Кресненско-Разложкото въстание (1878—1879) — 488.
- «Наука за песнотворство и стихотворство...»** (1871), от П. Оджакков — 490.
- «Начала на българската граматика за ученици в предуготовителни училища...»** (1863), от Й. Груев — 480.
- «Начална книга за османски език...»** (1864), от Й. Груев — 490.
- [Нашата църковна независимост]**, Букурещ, 9 март, статия от Л. Каравелов — 452, 493.
- [Нашите училища трябва да приготвяват честни граждани]**, Букурещ, 17 май, статия от Л. Каравелов — 321, 486.
- «Независимост»** (1873—1874) — вестник, продължение на в. «Свобода» (от бр. 23, 23 февруари 1873); редактор Л. Каравелов — 367, 409, 414, 471—491.

- Нейчев, В.** — вероятно **Нейчов, Вълко (Лука) Вълков** (1843—1912) — учител и книжовник — 484.
- Немани (Неманичевци, Неманичи)** — сръбска княжеска и кралска династия. Основател — Стефан Неманя, велик жупан през 1168—1196, обединил под властта си Сърбия, Херцеговина, Черна гора и няколко града на Адриатическо море. От същата династия е и крал Стефан Душан — 254.
- «Неологос»** — цариградски вестник, излизал на гръцки и френски език — 78, 118, 130—132, 236, 474.
- Нерон, Клавдий Цезар (37—68)** — римски император (54—68). Установява самодържавна власт и жестоко се разправя със своите противници. Обвинява християните, че са запалили Рим, и ги подлага на гонения и унищожение. Завършва със самоубийство, след като го изхвърлят от сената — 47.
- «Neues wiener Tagblatt»**, виенски вестник — 134.
- [Ние градиме своята йерархия на народната воля]**, Букурещ, 13 априлия, статия от Л. Каравелов — 104, 472.
- [Ние нямаме с какво да се похвалиме...]**, Букурещ, 15 декември, статия от Л. Каравелов — 224, 479.
- [Ние осъждаме бездарността в литературата и недостатъците в училищата]**, Букурещ, 20 априлия, статия от Л. Каравелов — 108, 472, 474.
- [Ние трябва да добием своята независимост сами]**, Букурещ, 6 октомври, статия от Л. Каравелов — 51, 470.
- Николай I (1796—1855)** — руски император (1825—1855) — 52, 348.
- Нил** — вж. **Изворов, Нил**.
- Новаквич, Стоян (1842—1915)** — сръбски писател, литературен историк, политически деец — 276.
- Новиков, Е. П.** — руски политически деец и учен; славянофил. Автор на съчиненията «Хус и Лутер», «Православието у чехите» и др. Работи в руското посолство в Цариград. През 1865 става руски посланик в Атина. Дипломатически руски представител и във Виена — 454.
- «Нойе фрайе Пресе», «Н. с. преса» («Neue freie Presse», «Presse»)** — виенски либерално-буржоазен всекидневник — 55, 65, 66, 89, 118, 145, 196, 214, 271, 482.
- «Nord»**, вестник — 170.
- «Нравственное значение монастырей»**, статия — 472.

О

- «**Obzor**» — политически всекидневник. Основан през 1860 в Загреб. Често спиран от австрийските власти, той мени мястото на издаването и името си («Позор», «Нови позор», «Бранник», «Обзор») — 425, 430.
- «Обществените теории на в. «Македония» и посланието на българската екзархия», статия от М. Балабанов — 468.
- Общи, Димитър (Димитър Кесовац) (ок. 1835/36—1873) — участник в националноосвободителното движение. През 1871 е определен от БРЦК за помощник на Левски. Самоволно организира арабаконашкия обир на турска пощенска кола (22 септември 1872), който довежда до провал във вътрешната революционна организация и до залавянето на В. Левски — 89, 90.
- [Обязаност на всеки честен човек е да повдигне гласа си за ползата на угнетените], Букурещ, 1 юния, статия от Л. Каравелов — 130, 474.
- Оджаков, Петър Василев (1834—1906) — публицист, книжовник, учител. Автор на «Наука за песнотворство и стихотворство. . .» (1871) — 418, 490.
- Одринска българска мъжка реална гимназия «Доктор Петър Берон» — открита през 1896, съществува до 1913. Допринася много за просветното издигане и за запазване на българското самосъзнание на населението в Одринска Тракия — 467.
- Омар I (ок. 591—644) — халиф (от 634), един от най-видните сподвижници на Мохамед. Поставя основите на държавата на арабите, създава система за експлоатация на покорените народи — 37, 469.
- Омир (вероятно IX в. пр. н. е.) — древногръцки поет — 103.
- Омладина (Обединена сръбска младеж) — сръбска обществено-политическа организация. Създадена през 1866 в Нови Сад. Бори се за освобождение на останалите под чуждо иго сръбски области и за обединение на южнославянските народи в равноправен съюз. Каравелов поддържа тесни връзки с омладинските среди, особено със Светозар Милетич и Светозар Маркович; по време на пребиваването си в Нови Сад и Белград участва в дейността на организацията, публикува в нейните периодични издания свои публицистични и художествени произведения — 345, 350, 488.
- Орфей — митически древнотракийски певец — 421.
- Орхан (Урхан) — владетел (1324 или 1326—1359) на Османското

- емирство в Мала Азия. По негово време османските турци започват да нахлуват на Балканския полуостров — 288, 483.
- Осман — Осман I Гази (ок. 1258—1324) — турски султан (1299/1300—1324) — 18.
- «Османска граматика. . .» (1864), от Й. Груев — 490.
- «Основа на българска граматика. . .» (1858), от Й. Груев — 480.
- «Ost und West», вестник — 63.
- «Остатъци от френските еничерства», статия — 480.
- «Отворено писмо до г-на Мариновича. . .», статия — 481, 483.
- [Отоманската империя трябва да падне], Букурещ, 2 февруари, статия от Л. Каравелов — 442, 492.
- Офенберг, А. Ф., барон (роден в 1836) — руски консул в Букурещ — 431, 491.
- «Официално известие», бележка — 30.

П

- Павел, апостол — според християнската митология не познава Исус Христос по време на неговия земен живот и не влиза в числото на дванадесетте апостоли. Поради изключителни мисионерско-богословски заслуги е почитан като «първопрестолен апостол» и «учител на вселената» непосредствено след Петър и заедно с него — 75, 357.
- [Пази, боже, от ситият българин], Букурещ, 4 август, статия от Л. Каравелов — 21, 468.
- Палацки, Франтишек (1798—1876) — чешки историк и политически деец — 158.
- Палеолог — основател на византийската императорска династия Палеози (1261—1453) е Михаил VIII Палеолог, никейски император от 1259 до 1282 — 103.
- Палмерстон, Хенри Джон Темпъл (1784—1865) — английски политически деец, виконт, министър-председател на Великобритания през 1855—1858 и през 1859—1865, лидер на вигите. Преди това няколко пъти е министър на външните работи. Привърженик на «равновесието на силите» в международните отношения — 58, 443, 451.
- Панарет, гръцки владика в Търново — 481.
- [Панислямистите — «цивилизатори» на Азия и Африка. . .], Букурещ, 6 декември, статия от Л. Каравелов — 220, 479.
- «Панчевац» (1869—1876) — сръбски либерален вестник, излизал в Панчево. В това издание вж. т. VII, с. 506—31.
- Папакостопулос, грък — 364, 365, 367, 370, 371, 389.

- Парижка комуна** (1871) — първата пролетарска революция и първото правителство на работническата класа (Париж, 18 март — 28 май). Каравелов я посреща с надежда и я приема безрезервно, сочи примера на парижките комунари на всички угнетени народи — 491, 494.
- Парижки договор** (1856), **Парижки трактат** (1856) — сключен на 18 март между Русия, Франция, Великобритания, Турция, Сардиния, Австрия и Прусия. С него завършва Кримската война (1853—1856). Неблагоприятен за Русия, претърпяла поражение във войната. Според една от клаузите Русия и Турция нямат право на военен флот в Черно море — 162, 438.
- Парижки трактат от 1856** — вж. **Парижки договор** (1856).
- Патриарханата** — вж. **Цариградска патриаршия**.
- [Патриарханата и Портата]**, Букурещ, 28 юния, статия от Л. Каравелов — 352, 487.
- Патриаршията** — вж. **Цариградска патриаршия**.
- Пейов (Пеев), Тодор** (Т. П. Стоянов) (1838—1904) — учител, участник в революционно-освободителното движение, съратник на В. Левски. След провала на революционната организация емигрира в Браила. Става книговодител на Българското книжовно дружество (1873—1876) — 410, 489.
- Пелагич, Васа** (1838—1899) — сръбски революционен демократ, богослов, учител, архимандрит. Рационалист и атенст. Противник на интернационализма — вероятно това настройва Каравелов срещу него. Проявите на сръбски национализъм и шовинизъм в дейността на В. Пелагич, М. Милоевич, Ст. Везенков постоянно будят у Каравелов остра критика и сарказъм — 266, 275, 276, 278.
- Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величович** (ок. 1825—1830 — неизв.) — висш турски чиновник, туркофил — 10, 21, 23, 24, 30, 31, 34, 76, 90, 192, 291, 365, 371, 471, 484, 487, 490.
- Перикъл** (ок. 490—429 пр. н. е.) — атински стратег (444/443—429), вожд на демократическата групировка. По негово време разцъфтява атинската робовладелска демокрация — 39.
- «Периодическо списание на Българското книжовно дружество»** (1870—1876, Браила; 1882—1910, София) — орган на Българското книжовно дружество — 25, 295, 411, 413, 467, 489.
- «Пестер Лойд» («Pester Lloyd»)** — немски вестник, излизал в Будапеща. С реакционно направление — 28, 29, 61—63, 65, 66, 69, 71, 93, 136, 141, 169, 180, 181, 188, 253, 351.
- Петреску** — богат българин, който се отказва от народността си и се порумънчва — 309.

- Петровиц, Велко, Хайдут Велко** (неизв. — 1813) — български хайдутин, участник в сръбското националноосвободително движение — 303, 485.
- Петър, апостол** — в християнската митология ученик на Христос, един от дванадесетте апостоли — 46.
- Петър I Велики** (1672—1725) — руски цар (1682—1725) — 19, 86, 183.
- Петър II** (неизв. — 1197) — български цар (1185—1186 и 1196—1197), брат на Асен I — 494.
- [Пещанските «патриоти» и виенските «вавилоняни»]**, Букурещ, 9 ноември, статия от Л. Каравелов — 68, 470.
- Пий IX** (1792—1878) — римски папа (1846—1878) — 54, 180, 281.
- Писалището** — турската цензура в Цариград — 294, 295, 301, 484.
- Пишурка, Кръстьо Стоянов** (1832—1875) — учител, книжовник, просветен и театрален деец — 110, 472.
- [Плановете на Мидхат паша няма да бъдат изпълнени]**, Букурещ, 15 септември, статия от Л. Каравелов — 42, 469.
- «Пловдив, 18 майя»**, дописка във в. «Независимост» — 487.
- Пловдивско читалище** — 226.
- [По-широки възгледи върху нашата обща съдба!]**, Букурещ, 10 април, статия от Л. Каравелов — 461, 494.
- [Под студената пепел тлее искра]**, Букурещ, 19 априлия, статия от Л. Каравелов — 302, 485.
- «Politik»** вестник — 55, 63.
- «Полярная звезда»** (1855—1862, 1868) — литературен и общественно-политически алманах, издаван от А. И. Херцен и Н. П. Огарьов — 38.
- Попович, Джордже** (1832—1914) — кралски библиотекар, журналист, историк. Взема участие в политическите борби във Войводина; заема консервативни позиции — 481.
- Попович, Милош** (1820—1879) — уредник на в. «Сръбски новини». Пише в консервативен дух, поради което е критикуван от демократичните и революционните дейци — 257, 313, 366, 367, 481.
- Портата** — вж. **Високата порта**.
- «Последна разправа с «Право»**, статия от Петко Р. Славеиков — 468.
- [Правителството се е завзело да ни помири с патриархът]**, Букурещ, 18 януария, статия от Л. Каравелов — 244, 480.
- «Право»** (1869—1873) — български общественно-политически и книжовен вестник — 21, 25, 30, 35, 110, 115, 129, 208, 215—219, 224, 225, 227, 232, 240, 241, 253, 255, 274, 276, 290, 468, 473, 474, 478—482, 484.
- «Православное обозрение»** (1860—1891) — руско духовно списание,

издавано в Москва. В него се обсъждат религиозни и обществени проблеми, проекти за черковни реформи. Обстойни статии за черковната борба в България помества Райко Жинзифоров — 104, 105, 107, 108.

[Преминуват дни, преминуват години. . .], Букурещ, 5 априлия, статия от Л. Каравелов — 293, 484.

«Преса», «Pressa», «Presse», вестник — 71, 91, 100, 127, 136, 141, 425.

«Преселение в Русия. . .» [1861], брошура от Г. С. Раковски — 478.

[Преселението на черкези и татари заплашва всички балкански народи], Букурещ, 9 март, статия от Л. Каравелов — 85, 471.

«Приключенията на Телемах» (1699), роман от Фр. Фенелон — 486.

[Против духа на времето не е в състояние да се бори ни едно правителство], Букурещ, 2 март, статия от Л. Каравелов — 82, 471.

Протич, д-р Петър (1822—1881) — един от основателите на Добродетелната дружина, професор в Букурещкото медицинско училище — 309.

Р

[Развитието на индустриите], Букурещ, 24 май, статия от Л. Каравелов — 325, 486.

«Разходка по Восток», статия — 134.

Раковски, Георги Стойков (1821—1867) — 478.

Раш, Густав — немски писател. Автор на книгите «Сърбия и сърбите», «Източен фенер», за които Каравелов се изказва ласкаво (вж. в. «Независимост», г. III, бр. 26 и 46, 1873). Във в. «Свобода», г. II, бр. 37—43, 1872, е отпечатана част от книгата на Г. Раш «Турците в Европа» в превод на Павел Икономов — 164, 196—200, 224.

Революционен комитет в Букурещ — вж. Български революционен централен комитет (БРЦК).

Ремболд, английски консул в Цариград — 59.

«Реформа», вестник — 158, 351, 352.

[Реформите не ще преобразят турската империя], Букурещ, 23 ноември, статия от Л. Каравелов — 211, 479.

Ристич, Йован (1831—1899) — сръбски държавник и историк. През 1868—1872 е регент, през 1873 е министър-председател и министър на външните работи — 254, 486.

Робеспьер, Максимилиан Мари Изидор (1758—1794) — деец на

Френската буржоазна революция, един от водачите на якобинците — 19, 21.

Романови — руска царска (от 1613) и императорска (от 1721) династия — 185, 477.

Росинант — конят на Дон Кихот — 317.

Ружди паша — вж. Мехмед Руджи паша.

«Русе, 17 ноември 1873 г.», дописка от В. Нейчев във в. «Право» — 484.

[Русия не може да ни бъде неприятел], Букурещ, 22 март, статия от Л. Каравелов — 283, 483.

Руска черква — 239.

«Руска политика», статия — 383.

[Руски вестници за турската империя], Букурещ, 15 юния, статия от Л. Каравелов — 138, 475.

Руски синод — 104, 123, 453, 493.

[Руско-австрийското споразумение и восточният въпрос], Букурещ, 14 юния, статия от Л. Каравелов — 342, 486.

«Русский вестник» (1856—1906) — руско литературно-политическо списание, излизало в Москва. Редактори — М. Н. Катков и др. — 138.

Ръсел, Джон, лорд (1792—1878) — английски политик, ръководител на либералната партия — 52.

С

Сабри паша — валия на Дунавския вилает след Михдат паша — 201, 208, 209.

Садък паша — вж. Чайковски, Михаил.

Саид Инша Алахан — индийски поет, починал през 1817. Съставя граматика на индийския език урду, която през 1802 се появява на персийски език под заглавие «Океан на красноречието» — 484.

[Сам бог — в аренда у фанариотите], Букурещ, 25 януария, статия от Л. Каравелов — 248, 481.

[Само от нас зависи да се освободим], Букурещ, 3 март, статия от Л. Каравелов — 450, 493.

«Санкт-Петербургские ведомости» (1728—1917) — руски всекидневен (от 1800) обществено-политически информационен вестник. През 1863—1874 (редактор В. Ф. Корш) е основен либерален вестник. По-късно — правителствен официоз. От 1914 — «Петроградские ведомости» — 142, 143, 146, 271, 475.

Сапунов III — прозвище в революционния печат на Константин

Сапунов. Петър Сапунов е наричан Сапунов I; Иван Сапунов — Сапунов II (вж. в това издание т. V, с. 706) — 473.

Сапунов, Константин Петров (1844—1916) — журналист, общественик, стихотворец — 257, 473.

«Сборник» — проектирана от Българското книжовно дружество поредица, която не е осъществена — 413.

«Св. Козма и Дамян» — болница в Търново, открита през 1867 — 410.

«Св. Синая» — манастирът «Св. Екатерина» на Синайския полуостров — между Арабия и Египет — 103, 124, 355.

«Св. София», църква в Цариград — 348.

[«Светата алианция» на трите монарха], Букурещ, 1 март, статия от Л. Каравелов — 269, 482.

Светия синод — вж. Екзархиален съвет.

Свищовско читалище — 226.

«Свобода» (1869—1873) — вестник, орган на БРЦК; редактор — Л. Каравелов — 30, 38, 467—470, 493.

Селим I (1467—1520) — турски султан. Покорява Палестина, Египет, част от Азербайджан и други земи. Насилствено помохамеданчва — 36, 83, 471.

Селим II (1524—1574) — турски султан (1566—1574). Води победоносни войни срещу Персия, Унгария и Венеция — 216.

Сизиф — в древногръцката митология цар на Коринт, наказан заради измама на боговете вечно да тласка нагоре по планински склон голям камък, който близо до върха се търкулва надолу — и така до безкрайност — 456.

Симеон (ок. 805—927) — български княз (от 893) и цар (919—927) — 41, 254, 277, 437.

«Скратение на турската история. . .» (1857) от Н. Малуф, превод на Петко Р. Славейков — 490.

Скупщина — название на изборните представителни органи на държавната власт в Сърбия — 367, 370, 488.

Славейков, Петко Рачов (1827—1895) — вж. в това издание т. VI, с. 651 — 30, 34, 67, 418, 468, 469, 490.

[Славянските народности могат без гърците, а гърците не могат без славяните], Букурещ, 7 септември, статия от Л. Каравелов — 183, 477.

Собейски, Ян (1624—1696) — полски полководец и държавник. След голямата победа над турската армия през 1674 е избран за крал с името Ян III. Участва дейно в антитурската коалиция. През 1683 полската войска изиграва важна роля в решаващия разгром на турската армия край Виена. Собей-

ски води политика на широко сътрудничество с Русия — 396, 397.

Сократ (ок. 496—400 пр. н. е.) — древногръцки философ — 103.

«Соломония» — книга с апокрифни разкази, свързани със Соломон — 202.

Соломонов храм — построен в Ерусалим в продължение на седем години в чест на Соломон — цар (ок. 965—928 пр. н. е.) на израело-юдейското царство, древен мъдрец — 419.

Софийското произшествие — обирът на турската пощенска кола в Арабаконашкия проход (22 септември 1872) — 89.

Софроний — гръцки патриарх, заел цариградския патриаршески престол след Йоаким — 103.

«Спен. Цайт.» («*Spem. Zeit*»), вестник — 115, 196.

Сръбска омладина — вж. Омладина.

Сръбско въстание — Първото сръбско въстание против османското робство избухва през 1804—1813. Негово продължение през 1815 е Второто сръбско въстание, което завършва с частичен успех — сърбите получават ограничена вътрешна автономия — 33, 433.

«Стара Турция» консервативно политическо движение в Османската империя — 83, 146.

Стефан I (Ищван I Арпад) (ок. 970—1038) — княз (от 997), първият крал (от 1000) на Унгарското кралство. Въвежда християнството (997) — 475, 476.

Стефан Душан (1308—1355) — сръбски крал (1331—1345) и цар (1345—1355). През 1345 провъзгласява Сръбската архиепископия за патриаршия — 41, 254, 277, 437, 457, 491, 494.

Стефан Немана (1114—1200) — сръбски велик жупан (1168—1196), основател на сръбската държава — 254, 437, 491.

Стоянов, Васил Димитров (1839—1910) — просветен и книжовен деец. Деловодител (1869—1872) на Българското книжовно дружество и редактор на неговия печатен орган «Периодическо списание. . .» — 26—28, 409, 410, 412.

Султан Баязид, джамия — 317.

[Султанът управлява държавата по своят кеф], Букурещ, 27 юлия статия от Л. Каравелов — 162, 476.

«Сърби и румъни», статия — 403.

Т

«Таймс», «*Times*» (правилно: «*The Times*») — всекидневен английски вестник, тясно свързан с правителствените кръгове.

- църквата и монополите. Излиза в Лондон от 1785 — 58, 59, 167, 195, 203, 204.
- [Така, г. Найденов, така!], Букурещ, 30 ноември, статия от Л. Каравелов — 215, 479.
- Талмуд — сборник с догматични норми на юдаизма — 487.
- «Тарас Булба», повест от Н. В. Гогол — 295.
- [Тая сила се намира на българските планини], Букурещ, 11 октомври, статия от Л. Каравелов — 430, 491.
- «Tslegrafu» — вероятно «Telegraful român» (1853—1919) — румънски политико-обществен и културен вестник. Ръководен е от патриотичната интелигенция. Там сътрудничат известни писатели: М. Еминеску, Й. Славич, М. Садовяну и др. — 305, 485.
- Телемах в античната митология син на Одисей — 290, 324, 484, 486.
- Темистокъл (ок. 525-ок. 460 пр. н. е.) — атински политически деец демократ, полководец, стратег — 437.
- Тересханата, затвор — 124.
- Тиер, Адолф (1797—1877) — френски политик и историк — 462.
- Токвил, Алексис (1805—1859) — френски историк, социолог, политически деец. Министър на външните работи (1849). В съчиненията си «За демокрацията в Америка» (1835) и «Старият ред и революцията» (1856) критикува от либерално-консервативни позиции буржоазните концепции за свободата. Като образец за политическа свобода сочи политическата децентрализация в САЩ — 215, 479.
- Тсичо, поп — 284.
- «Тракия», вестник — 236—238.
- Трошю, Луи Жул (1815—1896) — френски буржоазен политик, генерал. Участва в Кримската война (1853—1856), заема военни постове във Втората империя. По време на Френско-пруската война (1870—1871) е военен губернатор на Париж и командува войските, които го защитават. Като председател на правителството на националната отбрана (септември 1870—февруари 1871) води предателска политика и подготвя капитулацията на Париж — 446.
- Троянска война — според «Илиада» и «Одисея» 10-годишна война срещу Троя, водена от ахейските царе начело с микенския цар Агамемнон. Завършва с падането на Троя, превзета — все според преданието — от гърците с хитрост и коварство — 250.
- [Трябва ли да сгърнем ръцете си?], Букурещ, 20 септември, статия от Л. Каравелов — 414, 489.

- «Турско status quo», статия — 127.
- [Търското възрождение е празна мечта], Букурещ, 18 август, статия от Л. Каравелов — 28, 468.
- [Турското правителство е неоправимо...], Букурещ, 13 юли, статия от Л. Каравелов — 11, 467.
- «Турция» (1864—1873) — туркофилски вестник. Излиза в Цариград; редактор — Н. Генович — 109, 141, 241, 472, 475, 480.
- [Турция е въоръжила против себе си всичкият свят], Букурещ, 8 юни, статия от Л. Каравелов — 133, 475.
- [Турция се намира вече при своето последно издихание], Букурещ, 25 май, статия от Л. Каравелов — 126, 474.
- Търновско читалище — 226.
- «Тюрки» («Turqui»), вестник — 331, 332, 334, 335.

У

- [Увеличението на стражарите и на стражарниците], Букурещ, 27 септември, статия от Л. Каравелов — 420, 490.
- «Ужасните приключения в Прилеп», публикация във в. «Право» — 473.
- Узунов, Атанас Цвятков (1851—1907) — участник в национално-освободителната борба, учител. След смъртта на В. Левски е определен от БРЦК за негов заместник; в края на 1872 прави обиколки из България. През май 1873 прави неуспешен опит да убие хасковския чорбаджия хаджи Ставри; заловен е и е заточен в Диарбекир — 353, 474.
- [Умните и разумните хора са длъжни да се покорят на действителността], Букурещ, 16 август, статия от Л. Каравелов — 388, 489.
- «Унг. кореспон.» — вестник — 196, 343.
- «Унгарш Лойд», «Унгар. Лойд», вестник — 71, 273, 482.
- [Училище — българско и човеческо], Букурещ, 26 юли, статия от Л. Каравелов — 372, 488.

Ф

- [Фанариотите са по-опасни за народността ни, нежели турците], Букурещ, 6 априлия, статия от Л. Каравелов — 101, 472.
- [Фанариотските шарлатанства и шпионства], Букурещ, 9 август, статия от Л. Каравелов — 383, 488.
- «Фар дю Босфор» — гръцки вестник, излизал на гръцки и френски език в Цариград — 77, 383—386.

- Фарлей, Джемс Люис** (1823—1885) — английски писател. Счетоводител в Отоманската банка в Цариград. Пише статии и кореспонденции за икономическото положение в Турция, които се появяват в английския периодичен печат. От 1870 е назначен за турски консул в Бристол. Защищавал интересите на християните в Турция и отначало вярвал, че е възможно да се реформира турската империя. В такъв дух са написани книгите му «The resources of Turkey» (1862), «Turkey ist risk, progress and present condition» (1866), «Modern Turkey» (1872). По-късно Фарлей разбира, че турските преобразования са безсмислени, и променя отношението си към Турция. Славяните привличат все по-силно симпатиите му. В следващите си книги Фарлей изобразява упадък и неспасяемото икономическо положение на отоманската — империя — «Decline of Turkey financially and politically» (1875) и др. — 59.
- «**Fastern Budget**» вестник — 347.
- «**Фателнад**», вестник — 342, 343.
- Фауд паша (Махмуд Фауд паша)** (1814—1863) — турски държавник и дипломат, велик везир — 142, 202.
- Фенелон, Франсоа дьо ла Мот** (1651—1715) — френски писател и педагог — 331, 335, 486.
- Фердинанд, ерцхерцог** — 63.
- Ферманът** — официалният документ за създаване на Българската екзархия, издаден от турското правителство на 27 февруари 1870 — 78, 81, 93, 94, 101, 116—118, 119, 192, 209, 231, 242, 268, 282, 453, 471, 474, 480.
- [«**Физиологическата реалност**» на българския народ], Букурещ, 12 априлия, статия от Л. Каравелов — 298, 484.
- Филип Тотю (Тодор Тодоров)** (1830—1907) — четнически войвода и революционер — 146, 192, 477, 491.
- Фогел, Едуард** (1829—1856) — немски пътешественик. През 1853 ръководи английска експедиция в Централна Африка. Убит по заповед на султана на Вада. През 1863 сестра му издава неговата книга «Спомени за един затворник. . .» — 178, 179.
- Франкфуртски мир** (1871) — мирен договор, подписан на 10 май във Франкфурт на Майн. С него завършва Френско-пруската война (1870—1871). Германия получава Елзас, Източна Лотарингия и 5 милиарда франка контрибуции — 492.
- Франц Йосиф I** (1830—1916) — австро-унгарски император (от 1867). Един от организаторите на Тройния съюз — 273.
- [**Французите — пример за нас**], Букурещ, 16 април, статия от Л. Каравелов — 462, 494.

- [**Французка брошура за бъдещето на Балканския полуостров**], Букурещ, 13 юлия, статия от Л. Каравелов — 153, 475.
- Френска революция** — буржоазно-демократическа революция във Франция (1789—1794) — 33, 299.
- Френско-пруска война** (1870—1871) — война между Франция и Прусия. Завършва с победа на Германия (в хода на войната завършва обединението на Германия начело с Прусия). Пруските войски окупират голяма част от френската територия и участвуват в разгрома на Парижката комуна (1871) — 491—493.

Х

- Хабсбурги, Хабсбургска династия** — династия, управлявала в Австрия през 1289—1918, в Чехия и Унгария през 1526—1918 и другаде. От 1804 — австрийски императори, от 1867 — императори на Австро-Унгария — 185, 286, 287, 346, 470, 483.
- Хаджи Баба** — 296.
- Хаджи Димитрова чета** — вж. Чета на Хаджи Димитър и Стефан Караджа.
- Хаджи Димитър (Димитър Николов Асенов)** (1840—1868) — 163, 192, 431, 491.
- Хаджи Иванчо ефенди** — вж. Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величкович.
- Хаджи Петър (Христодул)** (1799—1869) — един от ръководителите на Заверата (Гръцкото националноосвободително въстание 1821—1829), в която участвуват и проявяват голям героизъм много българи. След признаването на гръцката независимост е адютант на крал Отон, по-късно и на крал Георг I — 303.
- Хаджи Ставри** — хасковски чорбаджия — 130—132, 235, 257, 261, 269, 353, 386, 474, 481.
- Хаджи Хайват (Хайвас, Айват)** — герой на турски комически представления — 326.
- Хазели, нубийска царица** — 366.
- Хайдут Велко** — вж. Петрович, Велко.
- Халил паша, Халил Шериф паша** — турски министър на външните работи — 69, 70, 83, 94, 471, 472.
- Хан, д-р Йохан Георг** (1811—1869) — австрийски пътешественик — 230.
- Херцен, Александър Иванович** (1812—1870) — руски революционер демократ — 38, 40, 159.
- «**Хиляда и една нощ**» — арабски фолклорен сборник с над 300 приказки — 223.

- Хитов, Панайот (1830—1918) — четнически войвода и революционер — 146, 192, 477, 491.
- Хитрово, Михаил Александрович (1837—1896) — руски дипломат. От 1860 е консул в Битоля. Развива голяма дейност за реформи в полза на християнските народи в Европейска Турция и за решаване на българския черковен въпрос. През 1881—1883 е дипломатически агент и генерален консул в България — 454.
- Хохенцолерни — династия бранденбургски курфюрсти (1415—1701), пруски крале (1701—1918), германски императори (1871—1918) — 450.
- Христови апостоли — според християнските предания най-близките 12 ученици на Христос, съставили ядрото на първохристиянската община — 48, 49, 72—74, 120, 131, 235, 246.
- [Христовото учение не е беглик], Букурещ, 22 септември, статия от Л. Каравелов — 45, 469.
- Христос — вж. Исус Христос.
- Хюсеин Авни паша (1820—1876) — турски военен и държавен деец. Бил е военен министър и велик везир — 209, 284, 288, 363, 395, 470, 478.

Ц

- Цанков, Драган Кириаков (1828—1911) — обществен и политически деец, журналист, книжовник — 47, 290, 469.
- «Цариград, 12 януария», дописка във в. «Независимост» — 481.
- «Цариград, 28 януария», дописка във в. «Независимост» — 481, 482.
- «Цариград, 6 февруария», дописка във в. «Независимост» — 482.
- «Цариград, 1 март», дописка във в. «Независимост» — 483.
- «Цариград, 2 март», дописка във в. «Независимост» — 471.
- «Цариград, 15 март», дописка във в. «Независимост» — 483.
- «Цариград, 12 априлия», дописка във в. «Независимост» — 473.
- «Цариград, 21 априлия», дописка във в. «Независимост» — 473.
- «Цариград, 27 априлия», дописка във в. «Независимост» — 474.
- «Цариград, 2 май», дописка във в. «Независимост» — 486.
- «Цариград, 17 май», дописка във в. «Независимост» — 474.
- «Цариград, 6 юлия», дописка във в. «Независимост» — 476.
- «Цариград, 14 юлия», дописка във в. «Независимост» — 488.
- «Цариград, 18 септември», дописка във в. «Независимост» — 490.
- «Цариград, 22 септември», дописка във в. «Независимост» — 490.

- «Цариград, 28 септември», дописка във в. «Независимост» — 490.
- «Цариград, 16 октомври», дописка във в. «Независимост» — 478.
- «Цариград, 8 ноември», дописка във в. «Независимост» — 478.
- «Цариград, 16 ноември», статия — 479.
- «Цариград, 26 ноември», дописка във в. «Независимост» — 479.
- «Цариград, 7 декември 1873», статия — 480.
- «Цариград, 10 декември», дописка във в. «Независимост» — 479.
- Цариградска патриаршия (патриархана), Патриарханата, Патриаршията — вж. в това издание т. VI, с. 666 — 72, 73, 75, 76, 78, 89, 107, 122, 239, 262, 314, 352, 356, 357, 364, 384, 426, 453, 480, 481, 487.
- [Цариградските комедии и министерските променения], Букурещ, 2 ноември, статия от Л. Каравелов — 65, 470.
- Централен комитет — вж. Български революционен централен комитет.
- Централна българска школа — вж. Болградска централна школа.
- Цимерман — може би: Цимерман, Еберхард Август Вилхелм (1743—1815) — немски специалист по естествознание. Изучава разпространението и миграцията на видовете — 250, 251.

Ч

- Чайковски, Михаил (Садък паша) (1808—1880) — полски общественик и писател. От 1850 на турска служба — 284, 288, 483, 488.
- Чернишевски, Николай Гаврилович (1828—1889) — 110.
- Чета на Панайот Хитов — организирана в Румъния през пролетта на 1867. Знаменосец — В. Левски. Минава в България на 28 април. Хваща билото на Стара планина и се движи в посока към Сърбия. Почти всички четници участвуват във Втората българска легия в Белград — 491.
- Чета на Филип Тотю — организирана в Румъния през пролетта на 1867. Преминава в България на 15 май. Окръжена и разбита при с. Върбовка (Великотърновски окръг). Войводата и няколко души достигат Златишкия Балкан, където се присъединяват към четата на Панайот Хитов — 431, 491.
- Чета на Хаджи Димитър и Стефан Караджа, Хаджи-Димитрова чета — организирана през пролетта на 1868 в Румъния. Преминава в България на 6 юли с цел да вдигне въстание и да образува «привременно правителство в Стара планина». След няколко сражения с редовна турска войска и с баши-

бозушки потери и засади е разбита. На 9 юли Стефан Караджа е заловен. Хаджи Димитър загива на 18 юли на връх Бузлуджа — 5, 33, 146, 431, 491.

Чилингиров, Силиян (1881—1962) — писател — 484.

«Читалище» (1870—1876) — научнопопулярно и общообразователно списание — 292, 377, 419, 468, 484.

Чомаков, д-р Стоян Иванов (1819—1893) — общественик, публицист — 290.

Чоранчиев, Иван Петров — туркофил, цензор на български книги в Русе — 490.

[Чрез братство към обща свобода], Букурещ, 26 януари, статия от Л. Каравелов — 440, 492.

[Чуждото е всякога чуждо], Букурещ, 15 март, статия от Л. Каравелов — 279, 483.

Ш

«Шарлатанствата на Каравелов (Писмо от Букурещ)», статия — 472, 475.

Шафарик, Павел Йозеф (1795—1861) — чешки и словашки славист и историк — 230.

Шварц, Юлий (роден през 1838) — депутат в унгарския сейм, професор по древна история в Будапещенския университет. Трудове: «Демокрацията...» (2 т.), «Елементи на политиката» и др. — 149—153, 475.

[Школите трябва да приготвяват хора и граждани], Букурещ, 6 юлия, статия от Л. Каравелов — 8, 467.

Шуменско читалище — 226.

«Шутош» (1873—1874) — сатирично-хумористичен вестник, редактиран от Петко Р. Славейков и Ст. Даскалов; излиза в Цариград — 208, 365.

Ю

Южнославянска федерация — 341.

«Южнославянско обединение», брошура — 336.

[Южнославянско обединение], Букурещ, 7 юния, статия от Л. Каравелов — 336, 486.

[Юзда за печата и мисълта], Букурещ, 31 майя, статия от Л. Каравелов — 331, 486.

Юстиниан I (483—565) — византийски император (527—565). С цел да възстанови старата Римска империя завладява Северна Африка, Италия и част от Испания — 40.

Я

Ян Касабян — вж. Касабов, Иван.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

А

- Абисиния** — неофициално название на Етиопия, употребявано в миналото — 177, 178.
- Австрийска империя** — 272.
- Австрия** — 6, 29, 30, 53, 54, 58, 62, 63, 68—71, 123, 126—129, 138, 141, 145, 153—155, 157, 158, 179, 184, 188, 194, 196, 214, 270—273, 277, 317—321, 338, 344—346, 348—350, 398, 408, 424, 438, 440, 443, 451.
- Австро-Унгария** — 19, 28, 29, 32, 61, 62, 64, 69, 70, 88, 91, 96, 136, 137, 151—153, 169, 180—182, 187—189, 196, 263, 270, 287, 315, 336, 339, 340—343, 362, 379, 401, 402, 406, 407, 443, 470, 477, 483.
- Адриатическо море** — 100, 125, 438.
- Азиатска Турция** — 164, 165, 186.
- Азия** — 33, 57, 82, 104, 111, 142, 152, 156, 170, 171, 185, 196, 212, 220, 221, 224, 327, 428, 443, 445, 459, 479.
- Албания** — 106, 150, 152, 186, 339, 398.
- Александрия, гр.** — 308.
- Алфей, р.** — 282, 483.
- Америка** — 23, 171, 223, 378, 439, 449, 459, 479.
- Англия** — 54, 60, 95, 114, 138, 142, 145, 154, 157, 176, 178, 180, 182, 197, 203, 221, 233, 264, 273, 288, 317, 351, 358, 362, 379, 398, 402, 443, 451, 459.
- Антиохия, гр.** — 104, 385.
- Арабаконашки проход** — 471.
- Арабия** — 33, 151.
- Архипелаг** — 125, 135, 230.
- Атина, гр.** — 88, 183, 251, 355, 366, 426, 427, 462.
- Атлантически океан** — 439.
- Африка** — 33, 151, 177, 178, 212, 220, 221, 224, 275, 445, 479.
- Ахело, гр. (дн. Поморне)** — 230.

Б

- Багдат, гр. — 317.
 Багдатски вилает — 21.
 Балат, квартал в Цариград — 246.
 Балкан — вж. Стара планина.
 Балкански полуостров, Балканите — 5, 6, 41, 44, 52—54, 57—61, 63, 64, 68, 72, 75, 82, 83, 86—88, 92, 93, 99, 102, 103, 134, 135, 150—154, 156, 168—175, 182—186, 195—200, 207, 232—235, 248, 252, 253, 258, 259, 261, 264, 271—273, 303, 304, 316, 317, 319, 320, 327, 336, 337, 340, 342—345, 347—349, 352, 353, 358, 364—368, 388, 391, 392, 399, 400, 404, 407, 408, 419, 420, 424—427, 429, 430, 436, 438—440, 455, 477.
 Банат, област — 88, 152, 343, 351, 366, 398.
 Бачка, област — 152, 343, 351, 366.
 Бачково, с. — 124.
 Белгия — 241, 439.
 Белград, гр. — 62, 147, 274, 301, 344, 365, 425, 426, 433, 461, 462.
 Бели Нил, р. — 177.
 Белина, с. — 279.
 Берлин, гр. — 28, 62, 139, 170.
 Бесарабия, област — 125, 204, 310, 369, 392, 401, 406, 478.
 Битоля, гр. — 76.
 Блатненско езеро (Plattensee) — 125.
 Божиград — вж. Ерусалим.
 Болград, гр. — 401.
 Босна — 88, 143, 144, 150, 152, 164, 165, 170, 173, 175, 188, 246, 259, 270, 275, 277, 339, 342, 343—345, 352, 366, 398, 441, 477.
 Босфор, Боспор, проток — 145, 197, 329, 348.
 Бохемия — през 1526—1918 г. официално название на Чехия в състава на Хабсбургската империя — 120, 125.
 Браила, гр. — 28, 403, 410, 412.
 Брашов, гр. — 309.
 Бристол, гр. — 59.
 Буда, част от Будапеща — 440.
 Букурещ, гр. — 5, 8, 11, 14, 18, 21, 24, 28, 30, 32, 35, 38, 42, 45, 50, 51, 55, 57, 61, 62, 65, 68, 71, 75, 78, 82, 85, 89, 90, 93, 97, 101, 104, 108, 112, 116, 119, 123, 126, 130, 133, 138, 142, 146, 147, 149, 153, 158, 162, 165, 169, 172, 176, 179, 183, 187, 190, 195, 199, 203, 207, 211, 215, 220, 224, 228, 232, 236, 240, 244, 248, 253, 257, 261, 265, 269, 274, 279, 283, 289, 293, 298, 301, 302, 307, 309, 312, 317, 321, 325, 331, 336, 342, 347, 352, 357, 362, 367,

- 372, 377, 383, 388, 392, 397, 403, 409, 414, 420, 425, 430, 433, 435, 436, 438, 440, 442, 444, 446, 448, 450, 452—454, 456, 459, 461—463, 467—494.
 Букурещки окръг — 403.
 Бъзоу, Бузоу, гр. — 308.
 България — 14, 21—23, 27, 45, 54, 75, 79, 88—91, 100, 101, 108, 111, 125, 126, 130, 135, 144, 145, 149—152, 161, 164, 165, 170, 175, 190, 205, 219, 225, 227, 253—256, 265, 283, 289, 291, 303, 310, 311, 340, 345, 351, 352, 355, 375, 383, 387, 392, 397, 398, 403, 427, 430, 431, 434, 455, 457, 458, 489.
 В
 Вардар, р. — 390.
 Везувий, вулкан — 39.
 Велес, гр. — 166, 356, 386.
 Великобритания — 234, 298.
 Великобритания — официално название през XIX — нач. на XX в. на територията на европейската част на Руската империя, влизаща в състава на руската държава до средата на XVII в. — 125.
 Венгрия — вж. Унгария.
 Видинско окръжие — 311.
 Виена, гр. — 58, 61, 170, 187, 339, 473, 480, 490.
 Византия, Византийска империя, Елино-Византийска империя — 39—41, 73, 117, 133, 150, 151, 153, 167, 168, 233, 260, 270, 313, 426, 428, 457, 458.
 Влашко, Влахия — 351, 430, 457, 491.
 Волга, р. — 135.
 Восток — вж. Изток.
 Восточна (Източна) Европа — 185.
 Г
 Галата, квартал в Цариград — 443.
 Галиция, област — 272, 345.
 Гелиболски окръг — 230.
 Германия — 9, 52, 53, 62, 72, 96, 127, 184, 193, 273, 288, 345, 349, 379, 398, 402, 440, 442, 446, 447, 449, 450, 459, 492.
 Германска империя — 58, 143, 344.
 Грузия — 349.
 Гърция, Елада — 38—41, 50, 51, 54, 73, 83, 96, 100, 119, 151,

152, 183, 233, 245, 247, 251, 259, 270, 273, 283, 315, 317, 342, 355, 365, 370, 383, 398, 399, 416, 426, 428, 432, 456, 464, 483.

Гюргево, гр. — 308, 403.

Гюргевски окръг — 404.

Д

Далмация, област — 63, 120, 152, 343, 366.

Дания — 155.

Дар Фур (Дарфурски султанат) — държава през XVI — нач. на XX в. върху територията на съвременен Судан — 178.

Деари бекир — вж. Диарбекир.

Дебър, гр. — 102.

Диарбекир, гр. — 33, 69, 257, 353, 354, 387.

Добруджа, област — 279.

Доспатски планини — 390.

Дунав, р. — 5, 11, 53, 99, 127, 135, 189, 214, 303, 317, 318, 337, 340, 370, 420, 423, 479, 491.

Дунавски вилает — 21, 34, 35, 113, 421, 423.

Е

Европа — 15, 33, 39, 41, 52, 53, 56, 59, 60, 62, 67, 91, 95, 113, 134, 138, 142, 149, 150, 152, 154, 161, 162, 168, 171, 172, 179, 181, 182, 195—198, 212, 217, 224, 234, 270, 273, 285, 316, 327, 328, 338, 339, 342, 346, 352, 355, 357, 358, 367, 369, 377, 378, 381, 392, 398, 402, 421, 422, 428, 437—441, 444, 447, 449, 450, 452, 459, 460, 492.

Европейска Турция — 11, 12, 164, 165, 177, 185, 212, 223, 230, 329, 340, 397, 398, 421, 424, 433.

Европейски Изток — 447, 461.

Егейско море — 337.

Египет, Египетско вицекралство — 33, 62, 164, 176—178, 358, 418, 432, 464.

Едирне, Едрине, гр. (дн. Одрин) — 8, 212, 230, 387, 467.

Едирненски вилает — 19.

Елада — вж. Гърция.

Елдорадо — фантастично богата страна, търсена в Средна и Южна Америка от испанските завоеватели — 59.

Елино-Византийска империя — вж. Византия.

Енески окръг — 230.

Епир, област — 50, 100, 146, 150, 152, 166, 231, 259, 355, 356, 427.

Ердел, област — 88, 152, 343.

Ероболски окръг — 230.

Ерусалим, Йерусалим, гр. — 123, 126, 146, 356, 365, 385, 428.

З

Запад — 442, 443, 450, 463, 493.

Западна Австрия — 349.

Западна България — 266.

Западна Венгрия — 125.

Западна Европа — 14, 15, 18, 21, 70, 95, 96, 156, 167, 180, 181, 196, 280, 370.

Захара, гр. (дн. Стара Загора) — 205.

Зворник, гр. — 146, 165.

Зимнич, гр. — 214.

Зимнишки окръг — 403.

И

Изток, Восток — 41, 60, 62, 63, 68, 69, 77, 127, 134, 157, 196, 216, 238, 317, 343, 345, 388, 399, 415, 420, 435, 436, 440, 442—444, 447, 448, 450, 453, 456, 464.

Индийски океан — 221, 224.

Индия — 276.

Ипцалски окръг — 230.

Искър, р. — 390.

Испания — 96, 159, 160, 263, 275, 440, 445, 459.

Испанска република — 97.

Италия — 41, 95, 97, 127, 138, 159, 162, 194, 243, 281, 317, 379, 439, 445, 459.

Й

Йемен — 146.

Йерусалим — вж. Ерусалим.

К

Кавала, гр. — 230.

Казанлък, гр. — 490.

Каир, Кайро, гр. — 177.

- Кале, гр. — 344.
 Калифорния, щат в САЩ — 204.
 Камчатка, п-ов — 344.
 Карпати, планина — 340, 438.
 Киев, гр. — 90, 91.
 Кипър, о-в — 146.
 Китай — 291.
 Крайова, Крайово, гр. — 308, 455.
 Крим, п-в — 204, 478.
 Крит, о-в — 186, 476.
 Кroatия — название на Хърватско, употребявано в руската литература (заимствувано от някои западноевропейски езици) — 152, 270, 343, 366.
 Кубей, с. — 310.
 Кюлбокрук, квартал в Казанлък — 419, 490.

Л

- Лета — в старогръцката митология река на забравата — 389.
 Ловеч, гр. — 91.
 Лондон, гр. — 145, 176, 177, 200, 203, 264, 437, 447.

М

- Македония, област — 41, 76, 77, 100, 102, 105, 106, 108, 115, 152, 166, 230, 231, 233, 234, 241, 242, 256, 261, 265, 270, 275, 276, 279, 337, 355, 356, 383, 398, 406, 427, 471, 473, 481, 482.
 Мала Азия — 150, 327, 428, 440.
 Мали Зверник, гр. — 254.
 Малорусия — название на Украйна в официалните актове на царска Русия и в руската дворянска и буржоазна историография — 97, 125, 349, 476.
 Марица, р. — 134.
 Мека — роден град на основателя на исляма Мохамед; от VII в. е свещен град на мюсюлманите и място за поклонение — 126.
 Молдавия, Молдова, област — 351, 457.
 Молдово-Влахия — 307, 485.
 Моравия — 120, 125.
 Москва, гр. — 90.
 Мраморно море — 135, 230, 443.

Н

- Неапол, гр. — 159.
 Нева, р. — 318.
 Нил, р. — 176.
 Ниш, гр. — 259, 320, 440, 492.
 Нови Сад, гр. — 93, 488.
 Норвегия — 155.

О

- Одеса, гр. — 90, 91, 198, 490.
 Османска империя, Отоманска империя — 50, 66, 107, 116, 142, 156, 163, 165, 169, 170, 175, 176, 178, 179, 198, 203, 212, 230, 231, 240, 249, 252, 258, 263, 264, 286, 288, 339, 364, 367, 378, 379, 389, 390, 393, 424, 442, 444, 477, 492.
 Охрид, гр. — 356, 387, 488.

П

- Палестина — 150, 479.
 Палилула, квартал в Белград — 389.
 Пандирало — 365.
 Панония — 125.
 Париж, гр. — 203, 285, 288, 339, 439, 455.
 Патриккапъс, квартал в Цариград — 246.
 Персия — название на Иран до 1935 г. — 138.
 Петербург, гр. — 86, 170, 345, 454.
 Пеща — част от Будапеща — 58, 61, 253, 270, 339.
 Пиемонт, област — 70, 344.
 Плевен, гр. — 21, 292.
 Пловдив, гр. — 76, 132, 133, 205, 212, 213, 356, 387, 418, 487.
 Пловдивски пашалък — 212.
 Плещ, гр. — 308.
 Полша — 157, 345, 349.
 Помпей, гр. — 39.
 Португалия — 159.
 Прага, гр. — 58, 205.
 Прилеп, гр. — 473.
 Пруссия — военноколонизаторска държава, след това ланд (административна единица) в Германия, съществувал до 1945 г. — 53, 62, 143, 157, 288, 319, 439, 442, 448, 449, 492, 493.

Р

- Рейн (Рейнска област) — 157.
 Рим, гр. — 39, 126, 453, 493.
 Румелия (дн. Тракийска низина) — 135, 337.
 Румъния, Ромъния — 12, 24, 27, 51, 54, 62, 63, 65, 69, 70, 77, 78, 83, 88, 96, 99, 100, 119, 145, 146, 150—152, 159, 163, 173, 174, 181, 184, 194, 199, 206, 214, 227, 245, 247, 261, 274, 277, 278, 288, 307—310, 315, 317, 318, 337, 339, 342, 343, 348, 351, 356, 368, 370, 389, 391, 398, 399, 401—403, 406—408, 416, 420, 421, 424, 425, 432, 434, 456, 464, 485.
 Русия, Россия — 5, 9, 23, 24, 28, 50—53, 56, 58, 62—64, 71, 77, 78, 83, 85, 86, 90—92, 97, 104, 114, 119, 120, 123, 125, 126, 136, 137, 139, 141, 143, 153, 154, 156—158, 160, 162, 163, 165, 167, 170, 171, 180, 183, 184, 187, 197, 198, 221, 239, 245, 246, 261, 263, 268, 270, 271—273, 277, 278, 283, 285—288, 307, 308, 311, 315, 317—320, 339, 344, 345, 347—352, 355, 379, 383—387, 389, 398, 400, 402, 408, 428, 430, 433, 451—455, 459, 476, 478, 483, 485, 487, 488, 493.
 Русчук, Русе, гр. — 19, 33, 45, 89, 90, 93, 113, 201, 279, 295, 356, 417, 420, 431, 484.

С

- Сава, р. — 99, 189.
 Сакра, крепост — 165.
 Сардиния, о-в — 159.
 Света гора, п-в — 79, 124, 251.
 Свищов, гр. — 33, 214, 279, 417, 482.
 Свищовски окръг, Свищовско окръжие — 279, 280.
 Северен Банат — 152.
 Северна Гърция — 488.
 Северна Македония — 79.
 Северна Тракия — 79.
 Североамерикански щати — 117, 151, 405.
 Семендрия — 461.
 Серес, гр. — 76.
 Сиамско царство — от Сиам — официално название на Тайланд до 1939 г. и през 1945—1948 г. — 172.
 Синай, планина — 365.
 Скопска епархия — 234.
 Славония, област — 343.

- Сливен, гр. — 147.
 Содом, библейски град — 290.
 Солун, гр. — 76, 123, 126, 263, 356, 369, 387.
 Солунска епархия — 265, 267, 269, 482.
 Солунска област — 266.
 Солунски окръг, Солунско окръжие, Солунски санджак — 263, 280, 282, 482.
 София, гр. — 89—91, 356, 484.
 Софийски санджак — 12.
 Спарта, гр. — 251.
 Средиземно море — 275, 438.
 Средна Африка — 178, 221.
 Средна Европа — 344.
 Срем, област — 152, 343, 351, 366.
 Стара планина, Балкан — 15, 134, 135, 259, 336, 337, 395, 430.
 Стара Сърбия — 150, 369.
 Стирия — 125.
 Судан — 178.
 Сърбия — 5, 12, 21, 23, 24, 31, 50, 51, 54, 58, 62, 63, 65, 70, 77, 78, 83, 88, 99, 119, 120, 143, 145, 146, 151, 152, 163, 165, 173, 175, 199, 227, 245, 246, 253—256, 261, 274, 277, 278, 288, 311, 315, 317, 318, 340, 342—345, 347, 348, 350, 351, 365, 367, 369—372, 389—391, 398, 399, 402, 405—408, 415, 416, 418, 419, 421, 424—426, 430, 432, 434, 456, 464, 487, 491.

Т

- Тесалия, област — 100, 146, 150, 152, 166, 175, 231, 259, 275, 282, 355, 356, 427.
 Тракия, област — 41, 50, 76, 77, 100, 102, 105, 106, 108, 135, 152, 166, 231, 233, 234, 241, 261, 270, 355, 356, 383, 398, 406, 427, 471, 481, 482.
 Трансилвания, област — 88, 152, 343, 391, 398.
 Триглав — 336.
 Туркестан — название през XIX и началото на XX в. на територията на Средна и Централна Азия, населена с тюркски племена — 7, 402.
 Турну Северин, гр. — 310.
 Турска империя — 5, 7, 11, 13, 15, 16, 18, 28, 29, 32, 52—54, 56, 59, 60, 62, 63, 65, 69, 70, 82, 83, 85, 86, 88, 95, 96, 114, 119, 126—130, 134, 136, 138—141, 144, 145, 150, 152—154, 156, 162, 164, 168, 169, 172, 174, 180, 181, 183, 185, 192, 195—197,

207, 210, 211, 214, 250, 263, 264, 270—272, 288, 311, 313, 317, 328, 334, 343, 362, 369, 377, 380, 381, 383, 385, 398, 399, 423, 437, 475—478.

Турция — 6, 7, 13—17, 19, 20, 23, 29, 31—34, 37, 44, 53—60, 64, 67, 68, 70, 83, 84, 86, 88, 90, 101, 110, 112, 113, 115, 126—128, 133, 134, 136, 138—146, 153—158, 163, 169—171, 174, 176, 177, 181—183, 187—189, 194, 196, 199, 203, 204, 208, 209, 214, 216, 222, 232—234, 241, 243, 244, 258, 263, 270—273, 277, 285, 286, 288, 293—295, 300, 301, 306, 317—321, 324, 337, 339, 341, 346, 348—352, 361, 362, 377, 379, 380, 382, 397, 402, 408, 417, 419, 422, 424, 427, 428, 431—433, 438, 441—443, 445, 451—454, 459—462, 474, 475, 477, 494.

Търново, гр. — 33, 91, 309, 356, 410, 417, 481.

У

Унгария, Венгрия — 125, 269, 342, 343.

Уруменлия, област — 150.

Ф

Фенер, квартал в Цариград, в който се е намирала Цариградската патриаршия — 46, 47, 77, 92, 102, 105—107, 246, 261, 444.

Фесаф, Фецаф, провинция в Югозападна Либия — 178, 179.

Филипопол, гр. (дн. Пловдив) — 91.

Франкфурт, гр. — 68.

Франция — 16, 19, 60, 62, 82, 95, 138, 142, 154, 155, 157, 159, 162, 180, 193, 197, 198, 203, 221, 263, 273, 288, 317, 339, 345, 351, 362, 379, 402, 437, 439, 440—442, 446, 450, 451, 455, 459, 491—493.

Х

Ханаан — древно название на територията на Палестина, Сирия и Финикия — 48, 479.

Хаскьою, гр. (дн. Хасково) — 130.

Херкулан, гр. — 39.

Херцеговина — 88, 143, 150, 152, 164, 165, 170, 173, 175, 188, 246, 275, 277, 339, 344, 345, 352, 366, 398, 441.

Холандия — 138, 221, 241.

Хърватско — 120, 351.

Ц

Цариград, Константинопол, гр. — 5—7, 10, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 34, 37, 38, 42, 53, 56, 58, 59, 66, 67, 82—84, 88, 89, 95, 100, 113, 114, 124, 126, 128, 139, 143, 146, 150, 152, 155, 157, 162, 164, 170, 174, 175, 177, 178, 187, 194, 196, 201, 205, 206, 209, 212, 213, 223, 227—231, 234, 240, 248, 258, 263, 267, 269, 284, 320, 322, 334, 335, 344, 348, 362, 363, 369, 381, 394, 398, 421, 426—428, 444, 453, 454, 457, 458, 461, 467, 471, 473—476, 478—490, 493.

Ч

Черна гора — 54, 63, 65, 70, 88, 146, 150, 152, 165, 173, 174, 199, 245, 253, 261, 288, 340, 347, 351, 366, 369, 399, 402, 416, 419, 424, 425, 432, 434, 435, 464.

Черно море — 79, 125, 143, 162, 259, 423, 438, 447.

Ш

Швейцария — 171, 241, 341, 439.

Швеция — 155.

Ю

Юг — 346.

Южна Австрия — 340.

Южна Русия — 96, 125.

Южна Тракия — 230.

Юзункюприйски окръг — 230.

Я

Янина, гр. — 488.

Азбучниците са изработени от
Петранка Колева

РЕЧНИК

А

авадиш, хавадиш (араб.) — новини, информация; вестник
 агарян, агарянин (гр.) — мохамеданин, турчин
 аджем-пилаф (тур.) — персийски пилаф
 адъм (тур.) — крачка
 азил (тур.) — уволняване; вироглав, опърничав
 акциз (лат.) — косвен данък, който се събира от производителите
 или от продавачите на някои стоки
 аллах-керим (тур.) — благодарен съм; каквото даде господ
 андрогамит (гр.) — педераст
 арендаш (от лат.) — лице, което наема имот
 аркадаш (тур.) — другар, побратим
 аферим (тур.) — отлично, браво
 ахчия (тур.) — готвач
 аянин (араб.-тур.) — началник, управител на окръг

Б

байрам (тур.) — голям мохамедански религиозен празник
 башибозук (тур.) — нередовна турска войска, известна със своята
 свирепост, кръвожадност, безогледност; фанатизирана сбир-
 щина, готова на всякакви престъпления
 беглик (тур.) — данък върху овце и кози; безплатна работа или
 данък в натура на господар (бей)
 бегликчия (тур.) — лице, което е откупило правото да събира да-
 нъка беглик
 берат (тур.) — султанска заповед, с която някому се дават при-
 вилегии
 бикбашия (тур.) — майор
 бусурман — мохамеданин, друговец; негодник, мръсник

В

вакъф, вакуф — от вакиф (араб.) — завещан с благотворителна
 цел имот

валия (араб.-тур.) — управител на вилает (административна об-
 ласт)
 велзевул (гр.) — главатар на дяволите, сатана

Г

гумно — харман, място за вършитба с добитък
 гюлхане (тур.) — султански ферман, издаден в двореца «Гюл Хане»
 гюмрюк, гюмрук (тур.) — мито; митница

Д

дахия (тур.) — планинец
 делибашки (от тур.) — насилнически, лудо
 делимустафа (тур.) — от дели — луд, буен, и мустафа — опълче-
 нец в турската войска
 делия (тур.) — луд, буен, немирн човек
 дембел (пер.-тур.) — ленивец, мързелан
 дервентджия (пер.-тур.) — човек, който пази проход (обикновено
 жител на село при проход)
 джамбазин (пер.-тур.) — търговец на коне или друг добитък; прен.
 който много се пазари
 джелатин (тур.) — търговец на добитък за клане; прен. жесток
 човек, главорез, кръвопиец
 дискос (гр.) — кръгъл метален поднос за събиране на помощи в
 черква или за слагане на нафора; прен. помощ, благотвори-
 телност

Е

евала (араб.-тур.) — благодарност, хвала; зачитане, уважение
 евлогимени (гр.) — благословен
 ссакчия (тур.) — който с оръжие придружава някого на път, за
 да го пази, пътуващ телохранител
 сфимерид, сфемерид (гр.) — еднодневка

З

заптие-одасъ (тур.) — стая за заптие
 зулум (араб.-тур.) — насилие, обир, грабеж

И

ингелизин — англичанин
 интизам, интизап (араб.-тур.) — данък, събиран при продажба на добитък
 интизамджия (араб.-тур.) — събирач на данъка интизам
 ираде-мезлича (араб.-тур.) — учреждение, което издава султански укази
 исляххана (тур.) — занаятчийско училище
 истилям (араб.-тур.) — осведомяване, допитване
 истиндак (тур.) — разпит, следствие
 ихтибар-парасъ (араб.-тур.) — данък-занятие; вид рушвет

Й

йошурджия (араб.-тур.) — събирач на данъка десятък

К

кадия (араб.-тур.) — съдия
 каймакамин (тур.-араб.) — управител на околия
 кайме (араб.-тур.) — банкнота
 калифат, халифат (араб.) — власт на халифа (титла на духовния глава на мюсюлманите, носена от турските султани)
 кандияти — критяни (от Кандия — старото име на о-в Крит)
 капасъзин (тур.) — бездомник, безделник
 капъна, капън — блюдо на везни; везни
 катехизис (гр.) — кратко изложение на християнското вероучение чрез въпроси и отговори
 кашгарци — жители на Кашгар (град в Средна Азия)
 кесиджия, кеседжия (тур.) — разбойник
 кефилин (тур.) — поръчител
 кехая (пер.-тур.) — селски глашатай; главен овчар
 кинезки — китайски
 клефти (гр.) — гръцки хайдутни, крадци
 клир (гр.) — духовенство
 корма (диал.) — корем, коремче
 ксилопинаки (гр.) — дървена дъска; прен. глупав човек
 къочек (тур.) — ориенталски танц
 кюляф (пер.-тур.) — шита или плетена островърха шапка

Л

либаде (пер.-тур.) — дълга или до кръста горна дреха
 лихоимство (рус.) — подкупничество, лихварство, рушветчилюк
 локмаджия (араб.) — който продава локма (вид турски сладкиш)
 локмаруху (араб.) — лекарство против стомашни болки, направено от спирт и етер

М

махмуз (араб.) — бодил, шип, шпора
 медресе (тур.) — мохамеданско духовно училище
 мезат (тур.) — продажба с наддаване, търг
 мемлекет чорбаджилар (тур.) — чорбаджии
 метрилиез, метрилез (от фр.) — картеница
 миралай (тур.) — полковник
 молла (араб.-тур.) — мохамедански верски съдия
 мъздрав, мъздрав — копие, пика
 мюдюрин, мидюрин (тур.-араб.) — турски управител на малък град; околийски управител
 мютесариф(ин) (тур.-араб.) — турски окръжен управител
 мюфтия (араб.-тур.) — върховен мохамедански верски съдия

Н

наджак (тур.) — секира, брадва; овчарска гега
 Не олурсен олсун, не олурса олсун (тур.) — Каквото ще да става
 низам (тур.) — войник от редовната армия на Османската империя

О

ода-башия (тур.) — вратар; еничерски главатар
 одалистка (тур.) — жена от харем, наложница; робиня, прислужница в харем
 оланин (тур.) — слуга на високопоставен турчин
 онбашия (тур.) — десетник; полицейски началник в малък град
 отхрана — възпитание

П

паликарие (гр.) — гръцки войник; прен. хъш, юнак, разбойник
 пишман (тур.) — който съжалява за нещо, вече извършено

полигамити (гр.) — многоженци
преномерант (рум.) — абонат
протосингел (гр.) — висш духовник, помощник на патриарх

Р

рамазан-халвасъ (араб.-тур.) — халва за турския празник рамазан
редиф (араб.) — войник от запаса; резерва

С

садразам(ин) (тур.) — велик везир, пръв министър на Турция
садукеи (евр.) — религиозна секта по времето на Исус Христос;
висши духовници в някогашния ерусалимски храм
санджак (тур.) — административно поделение на вилает в Турция;
окръг
санджак-шериф (тур.) — свещено знаме
сеизин (тур.-араб.) — коняр
серчимджия (тур.) — събирач на данък върху свинете
серчим-перчим (тур.) — данък за още неродени прасета
сингер, сюнгер (тур.) — гъба за изтриване
субашия (тур.) — началник на градче или на голямо село; чиновник, който събира десятъка
схизма (гр.) — отделяне на църковна организация от общото религиозно лонно; разкол
субвенция (субвенция) (лат.) — държавна финансова помощ

Т

тат — крадец, разбойник
теке (тур.) — мохамедански манастир; молитвен дом с жилища за децата
тутор (лат.) — надзирател, попечител

Ф

фаффаронство (от араб.) — самохвалство
ферман (тур.) — писмена султанска заповед; указ

Х

хавра (староевр.) — еврейски храм, синагога
хазрет (араб.) — мъка, копнеж
харамоедец (диал.) — готован
хатихумаюн (тур.) — указ за подновяване на правата на християните в Турската империя (главно на българите), издаден през 1856 година
хатишериф (тур.) — султански указ от 1839 година за държавни реформи, с които се дават известни правдини на християните в Османската империя
хонвед (унг.) — старо название на унгарските пехотинци
хондрокефал (гр.) — дебелоглав

Ц

цъцарин (рум.) — прен. скъперник; цинцари — малобройно балканско население главно в Македония, езикът им е близък до румънския

Ч

часослов — книга с молитви за различните часове през денонощието
чубукчия (тур.) — който пълни, подава и пали чибук (чубук) на господаря; прен. угодник, подлизурка, лакей

Ш

шампания (от фр.) — шампанско
шарула (диал.) — шарка (болест)
шереетлък (араб.-тур.) — дяволитост, хитрост
шехнишан, шех-ин-шах (тур.-араб.) — цар на царете
шех-юл-ислям (тур.-араб.) — върховен държавен глава у мюсюлманите
шулер (пол.) — нечестен играч на хазарт; мошеник

Я

яшмак (тур.) — покривало за главата и лицето на туркините

СПИСЪК НА ПРИЛОЖЕНИЯТА

1. Страници от вестник «Независимост»
2. Страници от вестник «Либертатя»
3. Панайот Хитов
4. Любен Каравелов
5. Букурещ — общ изглед
6. Печатарската машина на Любен Каравелов
7. Заглавна страница на брошурата «Български глас»
8. Димитър Горов

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ СТАТИИ ОТ В. «СВОБОДА», ГОДИНА ТРЕТА

[Българският народ не трябва да очаква из Цариград никак- во добро]	5
[Школите трябва да приготвяват хора и граждани]. . .	8
[Турското правителство е непоправимо...].	11
[Големи думи, празни обещания, а работа — нито за две пари!]	14
[Мидхат паша би трябвало да преобрази не фесовете, а гла- вите]	18
[Пази, боже, от ситият българин!].	21
[За Българското книжовно дружество].	24
[Турското възрождение е празна мечта].	28
[Народното отчаяние е страшно и непобедимо].	32
[В. «Басърет» проповядва мохамеданско съединение...]. .	35
[Гръцкото възрождение е възможно само с южните славяни]	38
[Плановете на Мидхат паша няма да бъдат изпълнени]. .	42
[Христовото учение не е беглик].	45
[В патриаршеските проклетия — политически цели]. . .	50
[Ние трябва да добиеме своята независимост сами]. . .	51
[Мидхат паша слезе от везирския престол].	55
[Бисмарковата програма е твърде остроумна...].	57
[Маджаро-австрийските старания]	61
[Цариградските комедии и министерските променения]. .	65
[Пещанските «патриоти» и виенските «вавилоняни»]. . .	68
[Дано патрияхът бъде по-щастлив от папата!].	71
[Двойна полза от схизмата].	75

УВОДНИ СТАТИИ ОТ В. «НЕЗАВИСИМОСТ», ГОДИНА ТРЕТА

[Кой е еретик?]	78
[Против духа на времето не е в състояние да се бори ни едно правителство]	82

[Преселението на черкези и татари заплашва всички балкански народи]	85
[Българинът защитава главата си от турският сатър, а душата си — от фанариотската патерица].	89
[Който търси чуждото, той ще да-изгуби и своето].	93
[Българската енергия и постоянство накараха всички народности да ни уважават].	97
[Фанариотите са по-опасни за народността ни, нежели турците]	101
[Ние градиме своята йерархия на народната воля]	104
[Ние осъждаме бездарността в литературата и недостатъците в училищата]	108
[В султанския дворец процветават политически интриги].	112
[Българското движение не е ни руско, ни сръбско, ни панславистическо — то е само българско].	116
[Днес е празникът на българските равноапостоли св. Кирила и Методия]	119
[Доста сме давали на неприятелите си камъни, за да ни бият с тях]	123
[Турция се намира вече при своето последно издихание].	126
[Обязаност на всеки честен човек е да повдигне гласа си за ползата на угнетените]	130
[Турция е въоръжила против себе си всичкият свят].	133
[Руски вестници за турската империя].	138
[Какво пишат «С. Петербургские ведомости» и други европейски вестници]	142
[За нашето отечество е необходимо по-напред от всичко просвещение или правилно образование].	146
[За брошурата на Ю. Шварц].	149
[Французка брошура за бъдещето на Балканският полуостров]	153
[В Русия съществуват две съвсем противоположни убеждения за източните дела]	158
[Султанът управлява държавата по своят кеф].	162
[Гръцко-турското приятелство е празна фантазия].	165
[За днешната австро-унгарска политика и за турската империя]	169
[Белградските вестници за бъдещето на Балканският полуостров]	172
[Мохамеданският прогрес прилича на египетската чума...]	176
[В османската империя не съществува ни правосъдие, ни справедливост]	179

[Славянските народности могат без гърците, а гърците не могат без славяните]	183
[Между Австро-Унгария и Турция съществува тайна ненавист]	187

УВОДНИ СТАТИИ ОТ В. «НЕЗАВИСИМОСТ», ГОДИНА ЧЕТВЪРТА

[Българският народ е длъжен да извоюва своите права с пушка в ръка]	190
[Восточният въпрос трябва да се реши].	195
[Доста са пили кръвта ни! Доста са яли телата ни!]	199
[Балканските народи не трябва да плащат данъци на турското правителство!]	203
[В турската империя се презира всеки един закон].	207
[Реформите не ще преобразят турската империя].	211
[Така, г. Найденов, така!]	215
[Панислямистите — «цивилизатори» на Азия и Африка...]	220
[Ние нямаме с какво да се похвалиме...]	224
[Екзархиалният съвет ще да се събере...]	228
[Българо-гръцкото споразумение е почти невъзможно].	232
[И Йоаким щял да афоресва!]	236
[Даже в «Право» е запрещен!]	240
[Правителството се е завзело да ни помири с патриархът].	244
[Сам бог — в аренда у фанариотите]	248
[Между сръбският и българският народ съществува братска любов]	253
[Котката и мишката не могат да бъдат братия и съюзници].	257
[Екзархията и «обстоятелствата»]	261
[Защо българите из Солунската епархия приеха унията?]	265
[«Светата алианция» на трите монарха].	269
[Глупостта почти никога не оставя диря подир себе си].	274
[Чуждото е всякога чуждо]	279
[Русия не може да ни бъде неприятел].	283
[Кой да контролира училищата?]	289
[Преминуват дни, преминуват години...]	293
[«Физиологическата реалност» на българският народ]	298
[Под студената пепел тлее искра].	302
[Българските проценти в Румъния се умаляват].	307
[«Видовдановите» елини]	312

[Австрийското човеколюбие отдавна вече е познато на християнските народности]	317
[Нашите училища трябва да приготвяват честни граждани]	321
[Развитие на индустриите]	325
[Юзда за печата и мисълта]	331
[Южнославянското обединение]	336
[Руско-австрийското споразумение и Восточният въпрос]	342
[Ако Русия дойде като освободителница]	347
[Патриарханата и Портата]	352
[За вашите теории и програми не даваме ни червено дукато]	357
[Да е жива Антигона!]	362
[Естествените съюзници на Сърбия]	367
[Училище — българско и човеческо]	372
[Една малка автономия?]	377
[Фанариотските шарлатанства и шпионства]	383
[Умните и разумните хора са длъжни да се покорят на действителността]	388
[Време е вече да поумнеем...]	392
[А времето се приближава...]	397
[Ако не пожелаем да живеем братски...]	403
[«Книжевното дружество» куца...]	409
[Трябва ли да сгърнем ръцете си?]	414
[Увеличението на стражарите и на стражарниците]	420
[Атинският кабинет и Портата]	425
[Тая сила се намира на българските планини]	430

УВОДНИ СТАТИИ ОТ В. «ЛИБЕРТАТЯ»

[Братството между българи и румъни]	435
[Братски да си подадем ръка]	436
[Да се обединим!]	438
[Чрез братство към обща свобода]	440
[Отоманската империя трябва да падне]	442
[Единственият път — освобождението от турско робство]	444
[Да бъдем готови за първия призив!]	446
[За да достигнем до тази златна епоха...]	448
[Само от нас зависи да се освободим]	450
[Нашата църковна независимост]	452
[Истинските руснаци]	453
[Д-р Петър Берон — голямо име в целия научен свят]	455
[Конфедерация]	456

[Европейските нации и Турция]	459
[По-широки възгледи върху нашата обща съдба]	461
[Французите — пример за нас]	462
[Добрата подготовка е в нашето побратимяване]	463

*

Бележки	465
Азбучен показалец за лица, периодични издания, заглавия на произведения, дружества и др.	495
Азбучен показалец на географските имена	537
Речник	548
Списък на приложенията	554

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ
СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

ТОМ VIII

първо издание

Редактор Светла Гюрова
Художник Кирил Гогов
Худ. редактор Евгени Клинчаров
Техн. редактор Любен Петров
Коректор Маргарита Бешкова

Формат 32/84/108; тираж 3113 екз.; печатни коли 35,50; издателски коли 29,82; уик 33,72; л. г. VI/55; изд. №6327; поръчка №85/1986 година на изд. «Български писател»; дадена за набор на 30. VI. 1986 година; излиза от печат на 15. VII. 1986 година; цена 3,13 лв.

Код 25 $\frac{95361\ 79511}{5506-19-86}$

ДП «Димитър Благоев» — София